BU ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ

AÇIK RADYO KİTAPLIĞI 4

ENCORE

AÇIK RADYO KİTAPLIĞI 4

BU ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ

MURAT BELGE
TANYERİ ERKMAN

ENCORE

–"Açık Radyo."
94.9

BU ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ

BU ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ

Murat Belge Tanyeri Erkman

Açık Radyo Kitaplığı 4

ENCORE

Açık Radyo Kitaplığı 4

Bu Şehr-i İstanbul ki © Açık Radyo
Birinci Baskı, Mart 2017

Encore Yayınları
Tekrar Yayıncılık Bilişim ve Tic. Ltd. Şti.
Asmalımescit Mah. Meşrutiyet Cad. No:35/3-5
34435 Beyoğlu İstanbul
iletisim@encorekitap.com

ISBN 978-605-9949-49-1
Yayıma Hazırlayan: Tamer Erdoğan
Kapak Resmi: Kemal Seyhan
Kapak Tasarımı: Bürkan Özkan
İstanbul İllüstrasyonu: Turgut Yüksel
Baskı: Sena Ofset, Sertifika No: 12064
2. Matbaacılar Sitesi, D 11, Topkapı İstanbul

İçindekiler

TANYERİ ERKMAN	6
YILDIRIM TÜRKER'DEN BİR BİYOGRAFİ: MURAT BELGE	7
ÖNSÖZ - MURAT BELGE	9
Şehzadebaşı	13
Galatasaray	26
Kalamış	41
Kurtuluş	55
Samatya	68
Balat	77
Sulukule	89
Cihangir	103
Beylerbeyi	117
Kanlıca	129
Adalar	143
Kadiköy	157
Bahariye	172
Gedikpaşa	186
Göksu	195
Çamlıca	207
Şişli	219
Üsküdar	233
Kandilli	243
Din Teması	255
Din Teması 2	269
Çengelköy	277
Beşiktaş	291
Sarıyer	304
Hasköy	313
Kadırga	319
Yenikapı	330
Harbiye	339
Vefa	348
Emirgân	356
Operetler	365
Serasker Rıza Paşa	372
Kuzguncuk	381
Anadolu Kavağı	388
Balta Limanı	402
VEDA	413
MÜZİK LİSTESİ	416

Tanyeri Erkman

Tanyeri Erkman 1 Aralık 1940'da annesinin öğretmenliği nedeniyle bulundukları Adana'da doğdu, bir kız iki erkek kardeşi daha oldu. 12 yaşındayken aile İstanbul'a geldi. Evdeki koşullar gereği dört kardeşin en büyüğü olmanın getirdiği herkesin herşeyinden sorumlu olma halini hep yaşadı. Etrafındaki insanlar için, en yakınından en uzağına, hep koşturdu, insanları memnun etmeye çalıştı.

Erenköy Kız Lisesi'ni bitirdi. İstanbul Üniversitesi'nde Pedagoji okumaya başladı. 1966'da Ferit Erkman'la tanıştı, âşık oldular ve evlendiler. 1968'de kızları Zeyno doğdu. Dansın her türüne bayılırdı, Tango Sevenler Derneği'nin gecelerinde yerinde duramazdı. Zeyno okuldan gelince halıyı kilimi kaldırıp pikaba bir plak koyar ve onu çekiştirerek dans ettirirdi.

Ferit Erkman'la beraber şair, yazar, gazeteci, ressam, tiyatrocu yakın arkadaşlarıyla geçirdikleri uzun rakı muhabbetlerinde özellikle şarkı veya şiir okuması istenirdi. Tanyeri'yle Ferit 30 yıl boyunca birbirlerine âşıktılar. İlişkileri hiç monotonlaşmadı. Hatta Cemal Süreya'nın *Kişne Kirazını ve Göç, Mevsim* şiirinde "... ikili, diyordu bir ses, ikili olsun; ikişer ikişer yan yana getirdik sevdiğimiz adları... ferit ile tanyeri'ni..." vardır.

1970'te, liseden arkadaşı Tülin Salman'la Parmak Çocuk Ana Okulu'nu kurdu, Tülin'le birbirlerini anladılar, tamamladılar ve giderek kardeşten de yakın oldular. Parmak Çocuk'un logosunu da Ülkü Tamer yaptı. Yücel Elmas'la beraber kurdukları çocuk korosu dikkat çekiciydi. Okulun badanasını her yaz Tanyeri, Ferit, Tülin yaptı. Daha sonra Parmak Çocuk'un ilkokulu da açıldı ve Türkiye'deki en iyi okullardan biri oldu.

Tanyeri yaptığı her şeyi, işini de, tutkuyla yapardı.

Ferit grafiker ve matbaacıydı. Hiç bir zaman çok paraları olmadı ama çok güzel bir hayatları, harika dostları oldu, müthiş anılar biriktirdiler. Hayatı bir yere yetişmeye çalışıyormuş gibi koştura koştura, dolu dolu, sanki iki, üç kişilik yaşadı. Sonradan hastalığı nedeniyle ağır kemoterapi gördüğü sırada, kendini iyice hissettiği bir gün Tülin ve Ferit onu Kalamış'taki evinden çıkarıp deniz kıyısına götürdüklerinde, sevinçten hoplayıp zıplamaya başlamıştı. Bol hareketli, bol kahkahalı, çok sevgiliydi. Tanıdığı insanların çoğuyla o insana özgü, yoğun, akılda yer eden ilişkiler kurardı. Kayınvalidesi Perihan Güran, Tanyeri'yle Ferit'ten, kızımla damadım diye söz ederdi.

1990'da ileri evre meme kanseri teşhisi kondu ve çok zamanının kalmadığı, ancak iki yıl daha yaşayacağı söylendi. Pes etmedi, 1996'ya kadar dayandı. 5 Ağustos'ta Kanlıca'da öldü.

Zeyno Erkman Beşikçi, Aralık 2016, Bebek.

Yıldırım Türker'den Bir Biyografi: Murat Belge

Bazı insanlar hakkında yazmaya kalktığınızda kendinizi derin bir mahcubiyetin pençelerinde bulursunuz. Seçtiğiniz her kelime yetersiz, yeltendiğiniz her tanımlama kaba saba, soluklandığınız her saptama kof olacaktır. Karşınızda benzersiz bir insan serüveni olduğunu bilmenin verdiği heyecan ayaklarınıza dolanıyor işte. Hayatınızın en zor yazısı olacağını biliyorsunuz şimdiden. Kelimelerle onu benzetmeye çalışacaksınız. Kimseye benzemediğini bile bile. Bir kez daha ondan çalacaksınız.

Murat Belge üstüne bir şeyler yazacaksam işi pişkinliğe vurmalıyım. Olsa olsa kişisel bir şükran yazısı olabilir, bu. Beni ben yapan birkaç insandan biri olduğu için; uzun eğitim hayatımda öğrendiğim her şeyin kim bilir kaç katını ondan öğrenmiş olduğum için. Bu yazıyı okurken çoktan yüzü buruşmuştur. Övgünün, doğası icabı yüklendiği saldırganlıkla da arası iyi değildir. Hoşlanmaz. Benim için de utanır.

Bir de onun inceliğinden, çelebiliğinden, sanki hiç çalışılmadan edinilmiş, insanın en doğal haliymiş gibi taşıdığı tevazudan söz etmek isterim elbet. Şu aralar ona saldıranları besleyen yanları, çünkü bunlar.

Ona saldırılır. Çeşitli dönemlerde özellikle yoğunlaşır bu saldırılar, ama ona genel olarak saldırılır. Duruşuyla, bu topraklarla ilişkilenme biçimiyle, üslubuyla; her şeyin ötesinde o hiç alışık olmadığımız üslubuyla çeker bu saldırıları. Vasat, oportünist, gözü dönmüş statüko gardiyanları onun temsil etmeye hiç soyunmadan temsil ettiğini bildikleri şeylere tahammül edemezler. Sözünü dolaşıma sokmaya çalışırken bir unvan peşinde olan ham düşünce erbabı da çoğunluk kendini onunla tartmaya, onunla hesaplaşıp, ona haddini bildirmeye çalışır.

Murat Belge'den basının, akıl tokmağını yedikten sonra milliyetçi muhafazakâr cephe oluşturmaya sıvanmış tescilli ibişleriyle onların beslemesi meczuplara cevap vermesini beklemek gülünç olmaz mı? Diplomat eskisi timsahların, çöreklenmiş oldukları postlarından doğru hakemlik numarası kesen linç şakşakçılarının onu hedef göstermesi karşısında kendini savunmasını mı bekleyeceğiz ondan? Vaktine yazık değil mi?

Kibardır. Öfkeden kudurup insan incittiği görülmemiştir. Kırıcı olamadığı, hayır demekte zorlandığı için yöneticilik yapamaz. Hayatı boyunca hiçbir iktidar mevkiine, hiçbir posta talip olmamıştır. Tevazuu tokluğu ürkütür, bu dünyaya burnunu silip bir an evvel karnını doyurmaya çalışanları.

Murat Belge'nin varlığı, açlıktan ruhu guruldayanları çileden çıkarır.

Bugünlerde Açık Radyo kuruluşunun 21. yıldönümünü kutluyor. Demek ki şöyle yirmi yıl önce böyle bir radyo kurma konuşmalarına başlamışız. Demek ki "iletişim tekeli"nin ortadan kalktığı dönem.

Radyonun kararı verildikten sonra bana da bir program hazırlayıp hazırlayamayacağımı sordular. Daha önce hiç radyoya çıkmışlığım, radyo ile ilgili herhangi bir şey yapmışlığım yok. "Bir düşüneyim" dedim.

Oysa televizyona çıkmışlığım vardı; televizyona alışkanlık kesbetmiştim. Oysa radyo kaç zamanın işi. Tersine dünya, yenisini tanıyorum da, eskisini tanımıyorum.

Devlet radyosu, sonra da devlet televizyonu "görgüsü ve bilgisi"yle büyümüşüz. O söylenmez, bu söylenmez. Her şeyin bir kalıbı vardır, kalıbın dışına çıkılmaz. Zülf-i yâre dokunulmaz, fincancı katırı ürkütülmez. "Olmaz"larla örülü bir dünya. Sonra, söz gelişi Yılbaşı olur, "halkımıza hediye" arabesk çalınır, dansöz çıkar falan filan. Bunun yazısı turası yerine, bir yüzü resmiyet, öbür yüzü laubalilik. Ezeli kültürümüz.

Yani, şimdi "bizler" bir radyo kurduğumuza göre, bizim yapmamamız gerekenler, benzememiz gereken şeyler.

Ne yapabilirim? Radyo programı olduğuna göre "müzik" olmalı; olsa iyi olur. Ama sırf müzik de değil. Müzik ve konuşma.

Böyle düşünürken "İstanbul" geldi aklıma. Ne zamandır adım "İstanbul uzmanı"na çıkmış. Ama "İstanbul" deyince konu bulma sıkıntısı yok. Hem de, her programda farklı bir hava tutturmak mümkün. Bu, "süreklilik" ve aynı zamanda "çeşitlilik" sorununu çözer. "Müzik" sorununu da çözer, çünkü birçok çeşitte müziği bir yerinden tutup İstanbul'a bağlamak o kadar zor şey değil.

"Konuşma"nın "konu"su böylece çıktı da, hep ben mi konuşacağım? Hep ben konuşmasam iyi olur. En iyisi iki kişi konuşmak. Monotonluğu kırar, "hercümerc" de olmaz. Ama o ikinci kişi kadın olmalı... derken Tanyeri! Tanyeri olur!

Bu hikâyeyi, Edgar Allan Poe'nun "Kuzgun" şiirini nasıl yazdığını anlatır gibi anlattım, ama ilk süreç böyle bir şeydi.

Tanyeri - Ferit, benim çok eski ve çok yakın arkadaşlarım. En çok birlikte vakit geçirdiğim insanlar. Birlikte çok şarkı, türkü söylemişiz.

Bir sorun var: daha ciddi sorun da olamaz. Tanyeri'de kanser tesbit edildi. Tedavi gördü. Gene de sordum. Pek uzun boylu düşünmeden kabul etti.

Ne yapacağımızı en kalın çizgileriyle, şöyle bir konuştuk. Daha fazla konuşmaya kalksak, zaten aklımıza bir şey gelmezdi. Her programda (bir saat sürecek) bir semti alacak, onun üstüne konuşacağız. Münasip yerlerinde de uygun düşen bir müzik çalacağız.

Program müziğine o karar verdi. Feyzi Aslangil'in piyanoyla alaturka

nağmelerini istedi; bende zaten kaseti vardı. Bunu istedi Tanyeri, çünkü alaturka-alafranga karma bir yoldan gideceğimiz belliydi.

Böylece başladık, bundan gayri bir plan-program yapmadan. Plan-program yapmamanın bir avantaj olacağı kanısındaydık, ben de, o da. Doğal, kendiliğinden aklımıza geldiği gibi konuşalım, yeter, diyorduk. Öyle de oldu.

Tanyeri araya şiir katmayı düşünmüştü. Müzik tamamen değil ama daha çok benim üstümdeydi, çünkü plak, teyp, kayıt bendeydi. Bir kısmı 78'lik plaklardaydı. Benim gramofonlardan bir tanesini de getirdim.

"Haftaya Kanlıca yapalım", diyorduk. O kadar. Programı yapıncaya kadar ne konuşacağımızı ayrı ayrı düşünüyorduk. Stüdyoya gelince de kaptırıp gidiyorduk.

Ama kanser durmadı. Tanyeri tükenmeye başladı ve sonuna geldi.

Ferit de 2015'in Ekim'inde onu izledi.

Şimdi Açık Radyo ve Encore Yayınları bu programları çözmüş kitap olarak yayımlıyor. Ama şu modern teknoloji sayesinde müzikler de dinlenebilecekmiş.

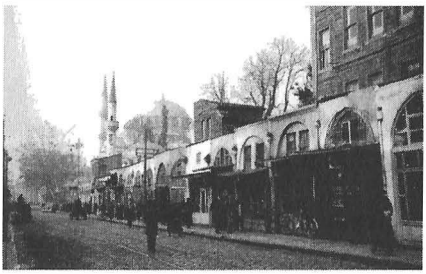
Açık Radyo'yu başlatmak bir keyifti, sevinçli bir olaydı. Bu programı Tanyeri ile yapmak benim için büyük keyifti. Tanyeri'nin ölümünün ne demek olduğunu anlatmaya hiç girişmeyeyim.

Açık Radyo'ya uzun ömürler dileğinde bulunayım.

Ocak 2017

BU ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ

ŞEHZADEBAŞI

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler. Burası 94.8 Açık Radyo. Bundan böyle her Pazar 16:00-17:00 saatleri arasında "Bu Şehr-i İstanbul ki" adlı programda ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben de Murat Belge.

T. Erkman: Sizlerle birlikte olacak ve İstanbul'un semtlerini, kültürünü, güzelliğini, tatlarını sizlerle paylaşacağız. Programımız özellikle gençlerin ilgisini çeker, onları yaşadıkları şehri keşfetmeye, güzelliklerini görmeye, çirkinlikleriyle savaşmaya iterse sevineceğiz. Her programa bir İstanbul şiiriyle başlamayı düşündük, işte ilk programımızın ilk şiiri. Ziya Osman Saba'dan "İstanbul".

Seni görüyorum yine İstanbul
Gözlerimle kucaklar gibi uzaktan
Minare minare, ev ev,
Yol, meydan.
Geliyor Boğaziçi'nden doğru
Bir iskeleden kalkan vapurun sesi,
Mavi sular üstünde yine
Bembeyaz Kızkulesi.
Bir yanda, serin sabahlarla beraber,
Doğduğum kıyılar: Beşiktaşım.
Baktıkça hep, semt semt, yer yer,
Beş yaşım, onbeş yaşım, ah yirmi yaşım!
Durmuş bir tepende okuduğum mektep,
Askerlik ettiğim kışladır ötesi.
Bir gün bir kızını benim eden
Evlendirme dairesi.
Benim de sayılmaz mı oralar?
Elimi tutar gibi iki yanımdan,

Babamın yattığı Küçüksu,
Anamın toprağı Eyüpsultan.
Önümde, açık kollarıyla boğaz,
Çengelköy`den aktarma Rumelihisarı.
İstanbul, İstanbul`um benim,
Kadıköy`ü, Üsküdar'ı...
Gün olur, Köprü ortasında durur
Anarım, Adalar'da çamların uykuşunu.
Gün olur, Beyoğlu`nu özler içim,
Koklamak isterim Tünel'in kokusunu.
Bulut geçer üstünden,
Gemi gelir yanaşır
Bir eski türküdür, kulağıma fısıldar,
"İçi dolu çamaşır."
Göğünde tanıdım ayın ondördünü.
Kırlarında bilirim baharı,
Herşey içimde, herşey,
İstanbul yadigârı.
Bir daha görüyorum seni dünya gözüyle,
Göğün hep üstümde, havan ciğerlerimdedir.
Ey doğup yaşadığım yerde her taşını
Öpüp başıma koymak istediğim şehir!

M. Belge: Şimdi şiir seksiyonu Tanyeri'de.

T. Erkman: Çok romantik başladık değil mi!

M. Belge: Evet. Ben de başka bir şey söyleyeceğim, bu semt semt İstanbul'u gezerken biz bir vesilesini bulup bütün semtlerle ilgili birtakım müzikler de sunacağız size. Çünkü her ne kadar Tanyeri ile ben, özellikle de Tanyeri çok ilginç şeyler söyleyecekse de düşündük ki biz böyle bir saat karşı karşıya konuşursak biraz sıkıcı olmamız tehlikesi var.

T. Erkman: Çok doğru!

M. Belge: Onun için müzik parçaları koyacağız araya. Tabii bunlar ya çok bilinmeyen ya da zamanında bilinmiş de olsa şimdi biraz unutulmuş şeyler olacak. Yani bir tanıtım yapmaya çalışacağız, eski zamanın müzikleri yoluyla İstanbul'u vermek. Şimdi düşündük bu ilk programa Şehzadebaşı'ndan başlayalım.

T. Erkman: Tabii fıkır fıkır şıkır şıkır Şehzadebaşı ilk program için bence çok cazip.

M. Belge: Evet, bugün ama Şehzadebaşı... gerçi gene minibüs gidiyor, geliyor, bir kıyamettir var ama biz niye düşündük Tanyeri Şehzadebaşı'nı? Esas Şehzadebaşı deyince ne geliyor akla bizim için?

T. Erkman: Kantolar, oranın, o zamanın eğlence hayatı, Direklerarası, ora-

dan oraya uçuşan, kaçışan tombul kollu, beyaz gerdanlı kanto söyleyen sanatçılar.

M. Belge: Tiyatrolar, başta Ferah Tiyatrosu varmış tabii, biz onları göremedik, tiyatroların önünde bandolar durur birtakım, hani reklam olarak ama şimdiki gibi berbat seslerle bağırmıyorlar. Onun yerine trombonlar, kemanlar.

T. Erkman: Çığırtkanları da var kapıda. Trompet, bateri, vesaire de var, küçücük bir orkestra her zaman var.

M. Belge: Evet. Orada o tiyatro, burada bu tiyatro, hepsinin tiyatrodan önce 15-20 taneye varan kanto şeyleri var, kantocuları var.

T. Erkman: Murat isimleri düşünsene! Peruz, Küçük Peruz, Nemzur, Deniz Kızı Eftalya, Şamram, Küçük Eleni, Selanikli Viktorya, Büyük Virjin, Minyon Virjin, Gisela, Matmazel Flora, Teresa, Marika, Luçika.

M. Belge: Amelya yok mu onların arasında?

T. Erkman: Evet atladım, onu da ekleyebilirsin.

M. Belge: O da vardı. Bunların hepsi herkesin aklını başından almış, belki bugünkü ölçülerle baktığınızda biraz tombul kaçacak ama...

T. Erkman: Biraz değil bayağı tombul! Kantocuları tarif eden bir tekerleme hatırlıyorum: "ablak güzelin gerdanı paluzeden ahdır, yuduver kolları zelletli kabahtır."

M. Belge: Bu kantonun galiba en hoş tarafı tabii bir popüler sanat bu, yani gerçekten halk için yapılmış, sıradan insanlar için yapılmış, sıradan insanların sevdiği ama sıradan insan derken yeni bir olay olduğu için, ilginç, hoş bir olay olduğu için her sınıftan insan da gider seyredermiş, yani öyle tek sınıfa hitap eden bir şey değil. Bir şeyi var yani: harbi! Böyle uyduruk, asil duygular, vesaire değil de insanlar bütün zaaflarıyla...

T. Erkman: Aslında çok halk değil mi?

M. Belge: Para tutkusu, vesaire.

T. Erkman: Hesap sorma, kadının erkeğe üstünlüğü, erkeğin kadına üstünlüğü, kin, nefret, kıskançlık, aşk - yok mu arttıran!

M. Belge: Evet hepsi orada gayet açık. Tabii öyle olması da normal, kadın-erkek sorunu hep ön planda ama o sorunun etrafında bir sürü başka sorun da eklenebiliyor.

T. Erkman: Çok gizli bir cinsellik de var, belki çok gizli bile değil!

M. Belge: Yok canım!

T. Erkman: Fettanlık, vesaire, herşey.

M. Belge: Tabii tabii gizli olur mu? İlk iş bir tane örnek vererek başlayalım, sen de seversin bunu, sonra lafa devam ederiz.

T. Erkman: İnanılmaz bir ses değil mi? Hep bana ince ince çalan kapı zillerini hatırlatıyor! 1850'lerden Cumhuriyet'e kadar süren Galata-Direklerarası dönemi, 1923-45'e kadar süren Cumhuriyet dönemi. Bu dönemde özellikle taş plak kayıtlarıyla dikkati çeken sanatçılar arasında Hafız Burhan, Mahmure Handan, Bayan Şükûfe, Süheyla, Bedriye, Müzeyyen Sermet ve daha niceleri sayılabilir. Bir de kantoyu günümüze taşıyan sanatçılar var, Nurhan Damcıoğlu, Oya Alasya, Ayben Erman ile hepimizin bildiği Huysuz Virjin yani Seyfi Dursunoğlu. Ben hiçbir şeyin kaybolmasına dayanamıyorum Murat, yani bütün eskiden yaşananlar, kültürümüzde ne varsa bütün olanlar yaşatılmalı, hatırlanmalı ve kaybolmamalı, kuşaklardan kuşaklara aktarılmalı. Hiç olmazsa insanların biraz farkında olmalarını istiyorum.

M. Belge: Evet. Sanırım toplumların hayatı biraz böyle, bazen unutmak istiyorlar sanki bir şeyleri, hatta uzun süre de unutuyorlar falan sonra bir şeyler başlıyor "yahu neydi bu, ne olmuştu?" falan diye.

T. Erkman: Arayışlar.

M. Belge: Ondan sonra orada üzülecek şey şu: bazen bu arayış başladığı zaman bulabilecek bir şey kalmamış oluyor, kayıt kalmıyor.

T. Erkman: Birçok şeyin yok olması evet.

M. Belge: Bizim şimdi şu çaldığımız şeyler, ben bir sürü taş plak topladım filan, bu programda kullanacaklarımız bile, mesela birisinin başı gitmiş, bir tanesinin sonu gitmiş, çünkü hatırlıyorum o taş plak kırıktı, sonuna gelince iğneyi kaldırmak zorunda kalıyordum falan. Bir dakika Şehzadebaşı'ndayız dedik, Şehzadebaşı niye Şehzadebaşı? Çünkü Şehzade Camii var burada. Şehzade Camii, semtin bu anıtsal yapısı İstanbul'da pek çok benzerleri gibi bir Mimar Sinan eseri. Muhtemelen Sinan buna Kanuni'nin kendi camisi olarak başladı, bunu bilim adamı Stefan Yerasimos da söylüyor, fakat camiyi bitirdiği zaman daha büyük, daha anıtsal bir şey yapabileceğini fark etti, anladı ve bunu da söyleyince Süleyman o zaman bunu yakın zamanda ölmüş olan oğlu Şehzade Mehmed'e ithaf etti. Ondan sonra da sırası gelince Süleymaniye'ye geçildi, Süleymaniye'yi de bir başka programda gezeceğiz tabii bol bol. Şehzade'de Sinan kare plan uygular, kubbe karenin üstüne oturur ve dört yanından dört yarım kubbeyle çevrilmiş ve desteklenmiştir. Çünkü kubbeli bir bina yaptığı zaman burada mimarlığın yanısıra mühendislik marifeti, yani o koskoca kubbenin ağırlığını nasıl taşıyacak? Yanlara doğru yaptığı basıncı nasıl durduracaksın? Onun için bu yarım kubbeler falan çeşitli üsluplar geliştirmiştir. Burada Sinan dediğim gibi dört yarım kubbeli kare planı uygulamış, bu şu bakımdan ilginç: tam bir simetri veriyor. Simetri de hoş bir şey tabii ama biraz da sıkıcı bir şey de olabilir.

T. Erkman: Her zaman değil!

M. Belge: Dikkat edilirse sonradan, Sinan sonrasında yapılmış bütün

anıtsal diyebileceğimiz boyutlarda camilerin planları Şehzade'yi tekrar eder; işte Sultanahmet öyledir, 18. yüzyılda depremde Fatih Camii yıkılınca yeniden yapılır gene bu kare plan uygulanır, son artık klasik diyebileceğimiz Yenicami yine kare plandadır. Demek ki onu bir mükemmeliyet ölçüsü olarak kabul etmiş Osmanlı mimarları ve hep bunu tekrarlamışlar. O simetriyi ayrıca dışarıda birçok süslemelerle vesaire Sinan monoton ve sıkıcı olmaktan çıkarmış. O zamandan bu yana da Şehzadebaşı semti adını almış burası, başlıca anıtsal yapı o bölgede Şehzade Camii. Tabii etrafında çok güzel türbeler falan da var, türbelerin içindeki çiniler çok güzel, bunları mutlaka görmek, gezmek gerekiyor. Şimdi tekrar Şehzadebaşı'na Direklerarası'na dönersek, bizim kanto faslına, ben oradan pek uzaklaşamıyorum, kantolar tabii böyle tek erkek, tek kadın söylüyor fakat daha da hoşu, genellikle düetler var.

T. Erkman: Karşılıklı göndermelerin yapıldığı, cilvelerin yapıldığı, edayla dolaşıldığı düetler.

M. Belge: Burada tabii hem sözlerde de daha bir imkân oluyor işte karşılıklı cevap verme falan, ayrıca hareketlerde de yani bir tiyatro şeyi giriyor işin içine adeta değil mi? Birbirlerine yapabilecekleri jestler, filan. Şimdi bir de 'Büyük Düet' adıyla bilinen bir düet dinleyelim... Bu 'Bekârlıktan Bıktım Usandım' değil mi?

T. Erkman: Evet evet nasıl kaptırırdık Murat?

M. Belge: Gençliğimizde evet. Biz kaç yıllık arkadaşız? Aslında hanımlara sorulmaz ama!

T. Erkman: Yo ben kendime güveniyorum çünkü "hiç göstermiyorsun" diyorlar! 30 olmuştur, fazla bile, bir ömür yaşamışız kantosuyla, tangosuyla, keyifler aldık, keyifler verdik, en çok da biz eğlendik.

M. Belge: İşte bu böyle müthiş hareketli bir müzik, ki bizim geleneksel müziklerimizde görülmeyen bir tempo var, dolayısıyla doğrudan doğruya şehirleşmeyi de anlatan bir şey bu. Yani kırsal müzikler, kırsal hayat tempoları gibi ağır kırsal kökenli müzikleri ya da eski İstanbul'un müzikleri oldukça ağır ama modern çağa girdiğimizde hayat tempoları hızlanıyor. Tabii bu işler İstanbul'da bir yerde, Beyoğlu'nda başlamış bütün bunlar.

T. Erkman: Çok büyük bir odak orası.

M. Belge: Evet ama kısa zamanda bu kanto da herhalde İtalyanca "bel canto"dan gelmiş.

T. Erkman: Latince "cantus" İtalyanca "canto" sözcüklerinden gelmiş şarkı,

ezgi anlamında. Genellikle güftelerine göre sınıflandırılıyorlar ama o zamanlarda biraz da bu güfteler hep hoppa göndermeleri olan şeyler olduğu için günümüzde kanto bestecileri pek bilinmiyor. Yani yazmışlar fakat isimlerini koymamışlar sanki.

M. Belge: Evet biraz utanmışlar gibi, hafif.

T. Erkman: Evet. Çünkü kanto hafif bir şey sayılıyor, oynak, cilveli, hafif bir şey sayılıyor.

M. Belge: Ama besteleyenin adını bildiklerimizden ortaya çıkıyor ki o zamanın en doğru düzgün, en yetenekli adamları yazmışlar.

T. Erkman: Tabii tabii.

M. Belge: Refik Fersan'ı var, Yesari Asım'ı var, Kaptanzade'si var, herkes var yani. Ayrıca bu cinsellik... Bir de şöyle bir özelliği var kantonun, halkla çok yüz yüze oluşan bir sanat tipi. Yani sen şimdi bir şey yazdın, o akşam onu tiyatroda koyuyorsun ve aldığın alkıştan falan...

T. Erkman: Seyirciyle aranda bir metre var, inanılmaz bir şey o zaman için.

M. Belge: Dolayısıyla şurası ağır mı oldu ya da burada bu espri iyi kaçmadı mı diyorsun, deneyerek yani.

T. Erkman: Seyirci katılıyor bir kere o çok önemli, laf atıyor, katılıyor, el çırpıyor, hatta bazen silah bile atılırmış, doğru mu hatırlıyorum?

M. Belge: Valla derler, olmaz mı böyle memlekette, o adam gelecek Kamelya'ya...

T. Erkman: Keşke göreydik ama o zaman bu programı yapamazdık!

M. Belge: Kamelya'ya, Amelya'ya âşık tulumbacı gelecek, orada Kamelya başka bir adama hafif göz süzer gibi olduğunda hadi bakalım kimse tutamaz onun silahını, sarılacak o gece öyle bitecek falan tabii. Mesela şimdi bir şey çalacağım, bu eski ramazan programlarında Fehmi Ege'ye anlattırmışlar ve çaldırmışlar, bu perde aralarında falan seyirci şey yapmasın diye işte mesela kantolar bitmiş de tiyatro başlayacak, vesaire, o çalgıcılar orada birtakım komik numaralar yaparlarmış. Buna "çifte kiriş" diyorlar, mesela kemanla bir şey canlandıracak filan.

T. Erkman: Mesela kuş taklidi yapacak!

M. Belge: Evet ya da mahallede yangın çıkmış. Böyle bir hikâye var, Hüsamettin bey anlatıyor Fehmi Efe, sünnet düğünü yapıyor, çalgılar var falan, fakat orada bir aile tanıdığı öyle sessiz, sakin oturuyorlar. Gidiyor onlara "bir şey mi oldu, canınız mı sıkıldı?" diyor. Ahbabı da "yok canım sıkılmadı ama ben alaturka pek sevmem, alafranga severim" diyor. Onun üzerine aman bizim kemani Kirkor efendi Paris'te kalmıştır, gayet iyi alafranga da bilir, söyleyeyim çalsın. Ne çalsın?" diyor. Misafir de Liszt'in ikinci rapsodisini istiyor. Gidip Kirkor efendiye söyleyince "e tabii ben seneler senesi Paris'te icra-i musiki eylemişim, derhal çıkıp çalalım." Kemanını alıp çıkıyor "şimdi efendim umumi arzu üzerine size Rapsodi'nin ikinci listini çalacağım!" diyor. Ve başlıyor çalmaya...

T. Erkman: Acaba konuk istediğine pişman oldu mu diye düşünüyorum! Kirkor efendinin rapsodisi beni biraz hoş etti!

M. Belge: Sonunda, oradan duyulmadı ama Fehmi Ege "başlıyor taksime" dedi. Ne kadar senelerce Paris'te de kalsa Kirkor efendi sonunda buradan yetişme olduğu için! Şunu söylemek istiyorum o seyirci diyoruz, mesela Liszt'in Rapsodisi, yok Rapsodi'nin listi diye tersinden söyleyince bunun espri olduğunu anlıyor falan. Yani öyle çok dünyadan habersiz seyirci olmadığı anlaşılıyor. Ne zaman o Liszt'in rapsodisine benzer parça iyice alaturkaya döndü, orada insanlar gülmeye başlıyorlar falan.

T. Erkman: Demin katılım dedik ya, o kadar herşeyin farkında, o kadar meraklı, o kadar duyarlı ki olaya katılması da bunun bir göstergesi bence zaten.

M. Belge: Tabii öyle boş bir olay değil, bizim genellikle böyle bir Osmanlı'yı küçümseme eğilimimiz vardır, oysa bugün olan bir sürü iyi şey ta o zamanlardan başlamış.

T. Erkman: Kesinlikle öyle. Düşünsene mesela kantoya gidilecek, öyle okuduk, öyle dinledik, gördük, insanlarda önce bir hazırlık süreci var, mesela bıyıklar kalıba konuyor, fesler kalıba konuyor, sinek kaydı tıraşlar olunuyor, redingotlar falan bir hazırlık dönemi başlıyor. Halbuki ben bunu hep düşünmüşümdür, şimdi bir tiyatro galasında, ilk gece, insanlar bir şey üretmişler, işte onu sergilemek istiyorlar, bakıyorum gerçekten özensiz, ayağı çamurlu, üstünde bir belki biraz pis bir blucinli dünya kadar insan orada olabiliyor. Keşke onlardan biraz alıntılar insana hayatta geçebilse diye düşünüyorum.

M. Belge: Şimdinin de bir sere serpeliği var diyelim.

T. Erkman: Güzel sere serpelik, çok güzel ama bunu bir baskı olayı olarak değil de nerede nasıl...

M. Belge: İçinden gelme...

T. Erkman: Hah!

M. Belge: Şimdi yine Şehzadebaşı'nda gene tiyatrodan çıkıp etrafa biraz göz atalım. Burası eski Roma, Roma-Bizans İstanbul'unun da önemli bir parçasıymış Philadelphion meydanı var burada. Zaten Bozdoğan Kemeri'nin doğu ucu da oralara gelir, bu yakınlarda biter, Valens Kemeri. Bizans'ın ya da Roma'nın şehir sistemi bu ızgara sistemi denilen yani birbirine dik açılarla kesen sokaklar falan, bir ana yol var "Mese" diye, buradan başka semtlerde de söz edeceğiz çünkü çıkacak karşımıza.

Aslında bugünkü ana yol bu, yani İstanbul'un. Değişmiş filan ama tabii bir yerde coğrafya var yani o yol rasyonel olarak oradan geçiyor. Sultanahmet'ten başlıyor, Çemberlitaş, Beyazıt, Aksaray, o arada çatallar yapıyor, Y harfi gibi yani çatallaşıyor ve forumlara geliyor bu yol. Etrafında meydanlar oluyor, işte sütunlar, dükkânlar, vesaire. O meydanlardan birisi de öteden beri bu Şehzadebaşı'nda imiş. Burada bir Bizans yapısı kilise hâlâ var, sonradan o camiye çevrilmiş, Kalenderi dervişlerinin tekkesi ve camisi olmuş, onun için de şimdi Kalenderhane diyoruz. Bu kilise de ilginç, yani güzel bir Bizans yapısı fakat özellikle şu bakımdan ilginç, şimdi 1204'te Latin işgali oluyor. İstanbul zaten iki kere fethedildi, bir bu Latin işgali bir de bizimki. O sırada gelen batılı Avrupalılar, İtalyanlar burayı kilise olarak kullanmış ve o yıllarda meşhur Fransisken mezhebini kuran San Francesco'nun ölümünden kısa bir süre sonra. Asisili San Francesco'nun hayat hikâyesini anlatan en eski fresk dizisi burada bulundu Latin işgali zamanından. Böyle hikâyeler çok hoşuma gidiyor çünkü her zaman İstanbul'un dünyada bir kavşak noktası olduğu, dünyanın çok merkezinde olduğunu bir şekilde anlatan bir küçük ayrıntı.

T. Erkman: Ne düşünüyorum biliyor musun? Şimdi İstanbul'un semtleri diyoruz, o semtler bizi çok eski yapının olduğu yerlere götürüyor, müzeler var, görülecek, gezilecek, keşfedilecek, belki de insanın ömrünün yetmeyeceği kadar zengin bir şehir. Ben bunun gençlere, hatta çocuklara yansımasını bütün kalbimle diliyorum ve bunun bir eğitim sorunu olduğuna inanıyorum. Yani çocukları anlar anlamaz tamam ama bütün yeniliklerin hepsine açığım, her yeni şeyle de ilgilensinler ama yaşadıkları şehri tanısınlar istiyorum. Köprüden geçerken "burası neresi?" diye soruyorsunuz, Ortaköy'ü bilmiyor çocuk! Bu bana inanılmaz geliyor. Bu bir yaşam biçimi yani nasıl anneler çocuklarını tiyatroya götürüyorlar, konsere götürüyorlar, bu çok hoş bir şey ama yaşadığı şehri de ebeveynlerin çocuklarına, eğitimcilerin keşfettirmesi gerektiğine inanıyorum.

M. Belge: Çok haklısın. Belki yavaş yavaş da başlayacak, benim böyle sağdan soldan kulağıma gelen şeyler var, bunu bir miktar okullar yapıyor biliyorsun ama bazen rastlıyorum, seyrek rastlıyorum. Orada benim canımı sıkan o çocukları oraya getirdikleri için tabii öğretmenlerin de sorumluluğu var falan: yani fazla bir askeri disiplin içerisinde; "ikişer sıra ol!" filan.

T. Erkman: Murat, kaybolurlarsa kim bulacak o çocukları? Yapma Allah aşkına!

M. Belge: Tabii kaybolma meselesi... Ben bu iş daha sere serpe olabilmeli diyorum.

T. Erkman: Çok olduğu zaman, o işte yaşama geçtiği zaman insanlar daha rahat olacaktır. Oradaki herhangi bir porselen kafasına takılabilir, rengi

kafasına takılabilir, bahçesi onun çok ilgisini çekebilir. Yani mutlaka gitmeli.

M. Belge: Avrupa'da çok sık görürüm, Amsterdam'da Van Gogh müzesine gidiyorum bakıyorum orada ilkokul çağında 15-20 çocuk oturmuşlar yerlere, gayet rahat, bir tane resmin başında...

T. Erkman: Ses yok, çıt yok, uyaran yok, "dur, sus, şöyle yap, böyle yap" diyen yok çünkü çocuk orada nasıl davranılacağını doğal olarak öğrenmiş. Ailesinin yaşama biçimi içinde olduğu için hiçbir problem yok, işte o çok güzel.

M. Belge: İnşallah bunlar olur. Bu düet tipi şeylerin dramatik yapıya yaklaşmasından söz ediyordum, maalesef başını kaybettiğim bir kasette bir düet var, ayrıca Münir Özkul söylemiş doğru hatırlıyorsam, burada da bir sürü dramatik şey olduktan başka, işte böyle çok sevimli bir yapı. Şimdi bir nakarat söylüyorlar.

T. Erkman: Hangisi o Murat?

M. Belge: "Nakaratı" adı, bunu önce o kaybolan kısımda seyircilere söyletiyorlar, "tara tara tara, tara tiri tom" falan gibi bir nakarat. Fakat kanto devam ettikçe böyle çeşitli hani biraz yaramaz şeylerden bahsediliyor, sinemalara gidip sevişmek falan gibi. Bütün bunlarda da bu nakarat "tara tara tara, tara tiri tom" yani adeta bunları anlatan bir şey gibi. En sonuna gelince herkesi birden nakaratı söylemeye çağırıyorlar ve o arada hep beraber "biz de biz de!" falan gibi gayet zekice bir şey.

T. Erkman: Desene 100 yıldır değişen hiçbir şey yok!

M. Belge: Bunu eksik de olsa bir dinleyelim...

M. Belge: Evet gene dinamik, hızlı. Valens Kemeri'ni söylemiştim Şehzadebaşı diye, şimdi İstanbul'un bu yedi tepesi vardır ya meşhur, Unkapanı ile Yenikapı arasında toprak alçalır. Bu suları ta Roma çağında Belgrad ormanlarından getirmişler, orası İstanbul'un doğal su kaynakları, orada da bir sürü kemerler, arklar, su yolları vs. var. O Bizans döneminde gene yenileri yapılmış, Osmanlılar üstüne eklemişler. Bu su Fatih'e kadar geliyor ondan sonra bu alçaltı başlıyor, oradan nasıl aşıracak esas saraylar, vesairenin bulunduğu yere? İşte o su kemerini oraya yapıyorlar, onun üstünden şeye doğru geçiyor. Şehzadebaşı'nda gene o dediğim meydanlarda falan Nimfaion adında bir büyük çeşme var, bu da gene Roma-Grek geleneğinin başlıca yapılarından biridir, böyle süslü, anıtsal, kaskatlar halinde suların döküldüğü birtakım büyük çeşmeler. Onun maalesef tabii hiçbir parçası bugüne kalmamış, herhalde çok eski za-

manlarda yani daha belki Osmanlılar şehre gelmeden çeşme kaybolup gitmişti. Böylece Valens Kemeri –bizim Bozdoğan dediğimiz– o da bu semti süsleyen yapılardan biri. Şehzade Camii'nin hemen yanında Burmalı Mescit vardır, bu yakın zamanlarda restore edildi. Yanılmıyorsam bir hanım mimar restore etti, oldukça da başarılı bir restorasyon örneği oldu. Öyle çok büyük göze çarpan bir cami değildir, minaresi ilginçtir, böyle burmalı -burmalı lafı da oradan geliyor zaten- yani süslü spiral bir şekilde yükselen süslemeleri vardır. Başka şey var, şimdi belediye binası yapıldı ya İstanbul Belediyesi'nin arkasında bir Ankaravi Medresesi kaldı, küçük bir şey

T. Erkman: Ay çok utandım, şimdiye kadar hiç duymamıştım, inanır mısın? Anlat bakalım şimdi.

M. Belge: Anlatacak fazla şey yok, öyle söyleyip geçiyorum. Bir de meşhur şey var o da orada sayılır tabii Kuyucu Murad Paşa Medresesi.

T. Erkman: Hah o tamam!

M. Belge: Fen Fakültesi'nin arkasında kalır, adeta o da orada kayboldu o koca binanın arkasında. O Fen Fakültesi, Edebiyat Fakültesi falan onlar da bana şunu hep düşündürür, bunlar 1930'larda ya da 40'larda falan yapıldı. Yani Avrupa'da, Almanya'da nazizmin, İtalya'da faşizmin olduğu zamanlarda, böyle İl Duçe'nin nutuklarını dinlemek üzere büyük kalabalıkların büyük mekânlarda toplanabileceği şekilde tasarlanmış, yapılmış, ben ayrıca Edebiyat Fakültesi'nde bulunduğum için bunun çok sıkıntısını çektim, böyle bilmem kaç kat boyunca yükselen salonlar ama biz orada oturacak oda bulamazdık, üç asistan bir odaya tıkılır otururduk!

T. Erkman: Kalabalıktan mı, yer kaybından mı?

M. Belge: Yer kaybından tabii ama ayrıca da kalabalık olmuş, o hacimde bir binanın içinde böyle lüzumsuz birtakım şeyleri, oda mı diyeyim, salon mu diyeyim, anfi filan olsa bir işi var ama bu o da değil herhalde.

T. Erkman: Böyle sosyal yapılarda benim de çok dikkatimi çekmiştir; mesela Cerrahpaşa Hastanesi, mesela Çapa, öyle yerlerden, öyle koridorlardan geçiyorsun ki –benim mimarlıkla hiç alakam olmadığı halde– zannediyorum ki orada 400 kişi daha barındırılabilirdi. Bunda da haklı olduğuma inanıyorum, inanılmaz yer kayıpları var. Neden oluyor acaba?

M. Belge: Bilmiyorum, bina haşmetli gözüksün diye filan herhalde. Burada bir de Mimar Kemaleddin Bey'in yaptığı Vefa Lisesi, o da Şehzade'nin biraz arkasında. Sanırım o da bir başka amaçla yapılmış ama sonra lise haline gelmiş. Tabii Vefa Lisesi de. Vefa gene başka bir semt, orada sınırda duruyoruz ama işte İstanbul'un saygıdeğer çok insan yetiştirmiş önemli liselerinden biri. Bunların hepsi bu dediğimiz Şehzadebaşı merkezinden çevreye doğru yayılan ve hatırlanması gereken binalar. Hem binaların hatırlanması gerek, hem de işte onları yapanların, yaptıranların... En zoru da Kuyucu Murad Paşa – onu çok fazla hatırlamasak da olur!

T. Erkman: Onu biliyorum!

M. Belge: Celali isyanlarını bastırırken çok sayıda adam telef olduğu için kuyular kazıp cesetleri içine doldurmaktan "Kuyucu" lakabıyla maruf olmuş ama neyse adam güzel bir medrese de yaptırmış hiç değilse, sadece kuyu kazmamış yani! Bugün Şehzadebaşı Direklerarası bizim müzik kısmı devamında kantodan gidiyor.

T. Erkman: Bir iki tane daha çalabiliriz galiba?

M. Belge: Çalarız, çalarız. Zaten benim hazırda var bir tane. Zamanın dedikodusu, vesaire tartışılan konuları falan, bu çok güncel bir sanat tarzı olduğu için hemen oraya bir şekilde yansıyor. Mesela ilk dinlediğimiz kanto, "Usandım Erkeklerden" idi adı. Bu bilinçli bir –feminist demeye dilim varmıyor da– tavır değil hani, 'usandım erkeklerden' feminist olmadan da bence...

T. Erkman: Hem usandım diyor hem çok cilve var canım, hani usanmadım ama usandım demek daha hoşuma gidiyor gibi bir şey.

M. Belge: Bu türlü, yani o zamanın koşulları içinde düşünürsek çok söylenmemiş birtakım lafları filan hep kantoda söylemişler. Şimdi "Kadın Çapkın Olunca"yı çalalım, mesela bu lafı o zaman söylemek çok kolay değil.

T. Erkman: Olur mu? Laflardaki espri beni her zaman çok güldürüyor, çok hoşuma gidiyor, mesela neydi o... "dün gece bir şey işittim, kederimden öldüm bittim, beyim beni terk eylemiş, üzerime yar sevmiş." Arkadan cevap: "sanki benim pek umurum, istersem neler bulurum!" Tehdit var, "aman cici beyim ay ay, başım tuttu vay vay." Kadın diyor ki "üç okka ekmek yiyorum, kederimden doymuyorum!" Müthiş bir şey!

M. Belge: O zaten bakınca belli de oluyor! Mebzul kollar, kalçalar...

T. Erkman: Kedere bakar mısın? Evet çalalım şimdi onu.

M. Belge: Şey, "Kadın Çapkın Olunca", dediğim gibi plak kırıktı oradan, sonu gelmiyor. Bu aynı zamanda "kadın asker olunca" diye de başka kantocular tarafından söylenmiştir. Bu şimdiki bende olan plağı dolduran gene meşhurlardan Semiha Hanım.

T. Erkman: Şimdi kanto kanto diye gidiyoruz, kanto deyince Altunizade'yi geçmeyi gönlüm bir türlü razı gelmiyor.

M. Belge: Ah ah, ne eğlenirdik orada!

T. Erkman: Evet. Ne hoştu. 1960 yılında Üsküdar'ın Altunizade semtindeki Altınyurt spor klübünde ramazan eğlenceleri düzenlenmesine karar veriliyor çok amatör insanlar tarafından. Bunları düzenleyenlerin hiçbiri

sanatçı değil. O semtte doğmuş, büyümüş, belki o semte adını vermiş aileler. Sandıklar açılıyor, bir gündem tespit ediliyor 'ne yapacağız, nasıl yapacağız?' diye müthiş bir coşku ve heyecan var. Oynanacak oyunlar belirleniyor, taş plak koleksiyonları bulunuyor, kantolar derleniyor ve herkes bu işe baş koyuyor. Gösterileri büyütülüyor, salon ve sahne yeniden biçimlendiriliyor ve Altunizade'de ramazan eğlenceleri başlıyor. O kadar ilgi görüyor ki 10 sene boyunca çeşitli kuruluşların desteğini alarak devam ediyor. Maalesef bu sevimli çalışma da gene unutulanların arasına giriyor ve orada kalıyor. Çok güzel kantolar çıktı, ben hatırlıyorum rahmetli Haldun Taner'in oradan kanto derlediğini ve Nurhan Damcıoğlu'na verdiğini. En azından bir yerlere aktarılmış olması insanın gönlünü çok ferahlatıyor ve oradaki bir alay oyunu, bir alay kantoyu, seyircilerin mantar tabancalarını, orkestrayı, bunların hepsini unutmak benim için mümkün değil.

M. Belge: Sonunda galiba insanlar biraz uzaklaşmak zorunda kaldılar falan ... işin içinde olanlar değil mi?

T. Erkman: Evet ama herkes çok amatördü, yani meslekleri, işleri güçleri var ve 10 sene devam etmesi de seyircinin inanılmaz desteğini aldı.

M. Belge: Tabii tabii, hatırlıyorum.

T. Erkman: Elçiliklerde oynandı, konsolosluklarda oynandı ve üretildi. Ne yazık ki bizim biriktirmeciliğimiz yani arşivciliğimiz çok az. Bence bir toplumda çok büyük eksiklik bu. O zamanlardan bir iki resim, bu işleri gerçekleştiren, bu işlerin başında olanlardan bir iki kantodan başka hiçbir şey elimizde kalmadı. Çok acı...

M. Belge: Doğru gerçi o zaman video falan yoktu, gün geçtikçe teknik donanımız artıyor.

T. Erkman: Tabii onun da dahli var.

M. Belge: Şimdi daha bir kaydetme imkânlarımız oluyor.

T. Erkman: Zamanımız giderek azalıyor.

M. Belge: Kaç dakikamız kalmış?

T. Erkman: 10 dakika gibi filan.

M. Belge: Ben bir de şunu söyleyeceğim kanto üstüne, küçümsenen bir şey de olduğu için sen de daha önce söyledin ya, ben de bunun önemini vurgulamak istiyorum. Bir tür müzikli magazin gibi bir şey, böyle bir yorum yapıyorum, böyle bir değerlendirme yapıyorum kanto hakkında. Zaten kendisi bir yenilik, durmadan yenilik olan bir toplumda çıkmış bir yenilik, yani batılılaşma denen olay var. Her gün yeni bir şey geliyor, yeni bir moda çıkıyor ve kantolar sanki bunları alıp o hem cilveli hem de aslında mizahi üsluplarının içine alıyorlar ve adeta yenilik denen şeyin şokunu insanların hayatında mizaha vurarak hafifleten bir şey.

T. Erkman: Hayatı çekilir kılan bir tarafları da yok değil yani.

M. Belge: Bence dolaylı olarak bir sürü bir şey anlatıyorlar. Mesela şimdi

bir kanto geliyor aklıma: Adam söylüyor bunu, "Aman Suadiyeli" diye Suadiye'de bir kızı anlatıyor.

T. Erkman: E... Sarıyerli var!

M. Belge: Ama bunun özelliği şu "aman güzel Maçkalı" diyor, derken işte "Kadıköy'ün güzeli" diyor falan. Aslında bu adam eski İstanbullu, böyle işte yok Maçka, yok Kadıköy, yok Suadiye pek sürtebilecek durumda değil çünkü ulaşım müsait değil. Ama bu tarihlerde artık vapur var, yani karşı yakaya kolaylıkla gidiyorsun geliyorsun ve ayrıca şehir içinde de tramvay var, dolaşıyorsun. Dolayısıyla bir adamın çeşitli semtlerde vurulduğu güzeller olabilir. Mesela o kanto bunu doğrudan söylemiyor ama o yapıdan bunu çıkarıyorsun. Yahut bilirsin rampa vardı hani, nedir orada vapur yanaşır, iskeleye yanaşır falan diye, nakaratında da "rampa, rapa rapa rapa rumbaaa, rampada patlar bombaaa!" derdi. İşte vapur gelmiş yeni ve o kadın-erkek ayrımını biraz sarsmış. Çünkü her ne kadar vapurda aile bölümleri filan da olsa iskeleden kadın-erkek beraber biniyorsun. Aslında oradaki rampa, yani bombanın patladığı rampa vapurun iskeleye yanaşmasından çok vapura binerken adamlarla kadınların biraz 'rampalaşmaları'...

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Orada bomba patlıyor! Bunun gibi böyle bir sürü hayattaki yenilikler. Tabii hep geleneksel şeyler var, işte çingeneler filan. Mesela daktilo – daktilo tip diye yeni bir şey, işte sekreter kız telefona cevap veriyor filan.

T. Erkman: Çalışan bir kız.

M. Belge: Hemen onun kantosunu dinleyerek bitirelim bunu Seyyan Hanım'dan.

T. Erkman: Evet sevgili seyirciler, bize ayrılan vaktin sonuna geldik. Murat az kalsın daktilo diye bir şey söyleyecektim ne demekse o?

M. Belge: Ama karıştırdın! Seyirciler dedin, bizi seyreden yok!

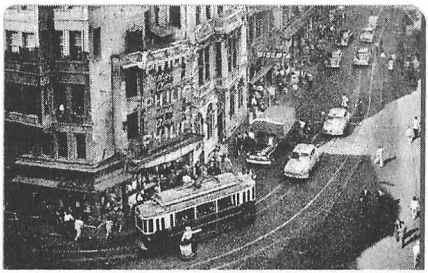
T. Erkman: Öyle mi dedim? Pardon! Tekrar ediyorum efendim, sevgili dinleyiciler burası 94.8 Açık Radyo. Bundan böyle her Pazar sizi 16:00-17:00 saatleri arasında "Bu Şehr-i İstanbul ki" programına bekliyoruz. Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben de Murat Belge.

T. Erkman: Sizlerle olmaktan büyük mutluluk duyduk. Sizleri önümüzdeki Pazar aynı saatte radyonuzun başına bekliyoruz. Hoşça kalın, İstanbullu kalın!

M. Belge: Hoşça kalın!

GALATASARAY

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler, burası 94.8 Açık Radyo. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben de Murat Belge.

T. Erkman: Sizlerle birlikte olmaktan mutluyuz. Gönlünüzce keyifli bir Pazar geçirmenizi dileyerek programımıza başlıyoruz... Bugün Ahmet Muhip Dıranas'tan Ümit Yaşar'a adanmış "Yağma" adlı şiirle başlıyoruz.

Boğaz'ın bir kıyısında, aydınlık
Pencerelerde -her bulutun yolu-
Bir mevsim, seninle baş başa kaldık,
Yaşadıkdı bir zaman İstanbul'u.
Akan suda kuş gibi gemilerle,
Eski evler ve tenha sokaklarla,
Şarkı gibilerle, düş gibilerle
Sarmaş dolaş... Olmaz gibi bir dünya.
Mutluluklar şehri bir İstanbul'du,
Şiirler, buluşmalar, aşklar... Şimdi
Akşam olan bir gün gibi son buldu;
Ne şiir kaldı, ne aşk, ne beklenti.
Tığ gibi minareleriyle, kendi
Kendisinde güzel, tek, yüce, kutlu
Bir ölümsüzlükler, zaferler kenti
Bugün yenilgilerle, yasla dolu.
Bir songün hali, bir taş taş üstüne;
Hem mide, hem ruhta bir açlık, ejder
Örneği saldırmada dört bir yöne;
Toz, duman, inilti, akıntılar, çöpler...
Niçin geri geldik bunca yıl sonra?
Batık bir ülkeyi aramak gibi.

İşte gençliğimiz: ta uzaklara,
Çok uzaklara bak. Orada belki.
Ama gizlice bak, olur ki ürker.
Yaşantıdan fazla anılardan kork,
Bize gülümsüyorsa geçmiş günler;
Belki yalandır, belki o bile yok.
Orda elinde bir simitle, ufak,
Süzgün bir çocuk, çocukluğum işte;
Nasıl kaçıyor benden, nasıl bir bak,
Yaban domuzu görmüş gibi düşte.
Boğaziçi, daha sağken gömülmek
İçin dönüşmüş beton mezarlara;
Bir hippi kız, bir deccal, şimdi Bebek
Koylarında ilham, arsız, farfara.
Ölebilirsin ha yol ortasında,
Yanılıp gökyüzüne bakma sakın.
Bir sevi vaktinin bile havasında
Yok artık o mahrem örtüsü aşkın.
O güzelim aşkın vücudu yağma,
Şarkısı ne mahur beste, ne Itri...
Tenekeler çalıp çığlık çığlığa
Yarı bir sevişme, ayaküzeri
Ve ekmek kapanın elinde. Hayat
Haklı değil. Tanrı ve kul ortada.
Darağacında sallananlardan tut
Yargı kürsüsüne kadar yürü, taa...
Her şey değişiyor, kalbimiz bile,
Ama yüzyıllarla besli bir şehir
İnsan yaşamından daha da hızla
Bunca çabuk nasıl yok olabilir?
Hani o masal dünyası yalılar,
Hani o kayıklar ki kızca beyaz,
Hani o kadınlar ki sevdalılar,
Renk renk şemsiyeler altında bin yaz?
Ve o İstanbullular... Doygun, uçuk,
Sanki bir gelecek tufandan haber
Almışlarcasına hep, çoluk çocuk,
Göksel gemilere binip gitmişler.
Gidiş o gidiş... ve kim bilir kaç yıl
Bu göç, fakiri, zengini el ele
Usulca... Ve artık hiç... Hayal meyal
Görünmüyorlar bulutlarda bile...

Kurabilir misin tekrar, düşünsen?
Hayallerimizi bile yitirdik;
Dağılmış bir sofra bu, bitti şölen.
Sona kalmışlarsa biz gibi yenik.
Ne kadar yalnızız şu akşam vakti,
Bir selam bile yok artık verilen;
Anlamsız turistler gibiyiz şimdi
Kapalıçarsı'da sen, Köprü'de ben.
Söyle her doğruyu bilen güzel'im,
Sulara vurmuş gökyüzü mü? Neydi?
Uzanıp yıldızları tutsa elim
Bulur muyuz yeniden o cenneti?
Ruhumuz Boğaz'da, o eski yerde,
Yeni akımları umursamadan,
Bir hayalet gibi pencerelerde
Ne denli beklese de.. hiç bir zaman.
Bir Tanrı ve tarih güzeli, tabu;
Güneş ve sular mucizesi, bir giz...
Her zaman sonsuz elbet, İSTANBUL bu.
Körelen belki de biziz.. kalbimiz...

M. Belge: Evet bugün Galatasaray'dayız, burası şimdi metrekare bakımından küçük bir alan, geçen seferki Şehzadebaşı'na göre. Alan küçük ama burada da görecek gezecek şey çok, hikâyesi de çok. Burada saray yok, niye "saray" denmiş? Aslında ta II. Bayezid döneminde burada bir acemi oğlanlar kışlası, okulu yapılmış. Sonra burası Enderun mektebi olarak da kullanılmış bir zaman, yani böyle bir mektep geleneği var bu semtin. Semt Galatasaray adını almış, ondan sonra da malûm meşhur Mekteb-i Sultani açılıyor, bu da 1868 filan. Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı dilde öğretim veren ilk okul ve tabii Osmanlı devletinde her şey devlet için, bu okul da devlete okumuş kadro yetiştirsin diye açılmış. Bunun müdürleri arasında Tevfik Fikret falan var, böyle şanlı bir geçmişi olan bir okul. Galatasaraylılık deyince Tanyeri senin aklına neler geliyor? İstanbullu olup da Galatasaraylıları, hiç Galatasaraylı sevgilin filan oldu mu?

T. Erkman: Hayır Muratcığım Galatasaray Liseli sevgilim olmadı! Galatasaray Lisesi'nin benim için çok büyük önemi var, sanki benim bütün gençliğim gibi. Orada yapılan edebiyat matineleri, oraya gelen şairler, orada sahneye konan tiyatrolar ve orada çok canlı, çok dolu yaşanan bir hayat geliyor aklıma, bizim de içinde olduğumuz. Bunların arasında pek çok isim var, şimdi büyük bir kısmını hatırlayamıyorum ama çok canlı yaşandı bizim devrimizde Galatasaray Lisesi'nde. Bu öğrenci kuruluşları vardı, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Federasyon, Türk Milli Talebe Birliği gibi.

Şimdi Türkiye Milli Talebe Federasyonu 62'li yıllarda galiba başlayan ve giderek gelişip 67 yıllarına varan bir öğrenci kültür festivali düzenlemişti. Bu festivaller çok canlı, çok hoş şeylerdi, hatırlar mısın?

M. Belge: Tabii tabii canım giderdik ya.

T. Erkman: Bütün ülkelerin üniversite gençliği gelir, Almanlar, Fransızlar, Ruslar, Japon Kabuki Tiyatrosu, Polonyalılar, Bulgarlar, birçok genç İstanbul'a akardı ve çok canlanırdı kültür hayatı. Bir sene –64'tü galiba– bize barınmak için, gelenleri barındırmak için Galatasaray Lisesi'ni verdiler. Ay, unutulmaz bir zamandı Murat! Bütün gelen gruplar akşam ağaçların altında öbek öbek orada konser provası, burada yaylı sazlar orkestrası, öteki tarafta mim tiyatrosu, daha başka bir yerde İtalyanların Ca Foscari tiyatrosu vardı bak onu hiç unutmamışım, onların provaları olur. Derken akşam matine ve suare için Emek ve Şan sinemalarına koşulur. Teknik Üniversite'de bir acele yemek yenir... Teknik Üniversite'yi de yemek için vermişlerdi. Sonra Kulüp 12 gene bize verilen bir eğlence mekânıydı.

M. Belge: Neredeydi Kulüp 12?

T. Erkman: Arena Tiyatrosu'ndan aşağı inerken, orası Sıraselviler değil mi?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Ondan sonra Ruhi Bey, Ruhi Su her akşam bütün festival boyunca orada türkü söylerdi.

M. Belge: Öyle mi? Bunu bilmiyordum!

T. Erkman: Evet evet, huşu içinde, kim varsa orada bizler, bütün gelen gruplar o dinlenir. Hatırlıyorum Galatasaray Lisesi'nin bizimle ilgili yöneticisi liseye çok temiz baktığımız için teşekkür etmişti. Çünkü akşamları yatılmıyordu. Herkes bir duş alıp gene fırlıyordu dışarıya. Oradan böyle müthiş... sabahları yaşamak için Emirgân'a gidilir bütün gruplarla.

M. Belge: Oh!

T. Erkman: Dönülür gelinir, bir duş alınır, ertesi gün başlar. İşte benim için Galatasaray Lisesi bu demek.

M. Belge: Evet epey renkli. Benim o kadar ilişkim olmadı doğrusu Galatasaray'la; rakip liseler olduğumuz için midir nedir? İngiliz Erkek Lisesi, İngiliz-Fransız rekabeti halinde biz fazla bulaşmamıştık.

T. Erkman: Bir de Galatasaray'ın gençleri çok renkliydiler, bütün o Beyoğlu'nu sonuna kadar yaşayan, herkesin hayatında inanılmaz muzırlıklar olan, onları anlattılar mı askerlik hikâyesi gibi, ağzımız açık dinlerdik.

M. Belge: Tabii tabii. Şimdi Galatasaray Lisesi, tabii karşısında Çiçek Pasajı, yani o okulun oldukça asli bir parçasıydı diye hatırlarım!

T. Erkman: Evet evet!

M. Belge: Esas Galatasaray mezunu olmak için...

T. Erkman: Birtakım yerlerden ciddi olarak geçmek lazım!

M. Belge: Hristaki Pasajı'nda bir başka rahle-i tedristen geçerek!

T. Erkman: Kesinlikle!

M. Belge: Bu Hristaki de 19. yüzyılın önemli Rum asıllı bankerlerinden, Hristaki Zografos. Şimdi gene Galatasaray'ın yanındaki sokakta biliyorsun Zografyon Rum Erkek Lisesi var, onu da yaptıran adam. Yani bir hayır işi olarak yaptırmış tabii liseyi. Şimdi pasaj olan binayı da para kazanmak için yaptırmış. Biz pasaj deriz hep de bunun resmi adı Cité de Pera yazar kapısında Fransızca. Ama tabii pasajın mezunları Zografyon mezunlarından çok daha kalabalık olduğu için, hayır işinden çok öbür tarafı hayırla anan daha fazla gibi geliyor bana. Başlangıçta böyle değilmiş, yani bir sürü başka türlü dükkânlar falan varmış orada, giyim kuşam falan.

T. Erkman: Genellikle Rumların.

M. Belge: Rumların da var, başkalarının da var orada, işte Beyoğlu'nun her zamanki o karışık hali. Fakat sonra zamanla böyle bir meyhaneye doğru iş gelişmiş ve epey zamandır, yani bizim zamanımızda hep öyleydi, biz ondan öncesini...

T. Erkman: Murat Çiçek Pasajı ne zaman yandı?

M. Belge: Yanmadı da yıkıldı o.

T. Erkman: Evet yıkıldı, çöktü pardon!

M. Belge: 70'lerde falandı galiba yanlış hatırlamıyorsam? Bir de bu pasajın binası yani Cité de Pera deyince benim aklıma hep Degüstasyon gelir. Şimdi orası da gene bir lokanta oldu ama Degüstasyon gibi değil. Degüstasyon o zamanların İtalyan lokantasıydı, spagettiler, vesaire ama aynı zamanda bir İstanbul, Beyoğlu meyhanesiydi, lakerdası, şusu busu son derece iyi mezesi olan bir yer. Bunu, herhalde bu program boyunca sık sık kendisine selamlar göndereceğim rahmetli Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde birisine yazdırmış. Böyle Degüstasyon'un planı, birinci kat planı, ikinci kat planı, herşeyi var, son derece iyi, enformatif, garsonların isimleri, vesaire hepsi anlatılmış. Sonra da Reşat Ekrem kendisi madde bitince iki satırlık bir not ekliyor, diyor ki "maalesef bu güzide müessesemizde dahi son zamanlarda rakıyı, o mahut limonata bardaklarında vermeye başladılar."

T. Erkman: Kadeh kalkmış, çok önemli bir ayrıntı.

M. Belge: Biz de hep rakıyı onun beğenmediği, o limonata bardağı dediği şeylerle içmeye alıştık.

T. Erkman: Onlar da birkaç cins, bir çok kalın kenarlı olanlar var, gerçekten çok kötü ama ince kenarlı olanı bulursan gene şanslısın.

M. Belge: Evet. Bu sanırım, tarihi analizler de yapalım arada, buzun icadıyla ortaya çıkmış bir şey gibi geliyor bana. Buz üretir hale gelince buzu da koymak için bardağın büyümesi gerekti, ondan önce böyle kısa ayağı olan küçük kadehlerde içiliyor. Biz bu programda başta da söylemiştik, bir semti gezerken o semtin bir özelliğinden yola çıkıp orayla ilgili

birtakım müzikler çalacağız. Benim aklıma Galatasaray için şey geliyor, burada vaktiyle ilk önemli tango şarkıcısı erkek...

T. Erkman: Romantik sesli!

M. Belge: Hah bildin! Söyle adını?

T. Erkman: İbrahim Özgür.

M. Belge: Evet İbrahim Özgür. Onun "Özgür Bar"ı varmış kendi işlettiği, orada malûm, başta tango olmak üzere gene benzer müzikler...

T. Erkman: Bir şey geliyor aklıma ama uyduruyor muyum acaba, İbrahim Özgür verem miydi?

M. Belge: Değil ama oraya geleceğim.

T. Erkman: Gelecek misin, tamam!

M. Belge: Evet. Şimdi biz İbrahim Özgür'den bir tango dinleyerek başlayalım...

M. Belge: Bu eski ve cızırtılı, çıtırtılı ama...

T. Erkman: Evet biraz patlıcan kızartması gibi bizim plaklar!

M. Belge: İşte buranın teknik imkânlarıyla mümkün mertebe o cızırtıyı ayıklamaya çalışıyoruz ama sonuçta gene...

T. Erkman: Olsun gene ben çok seviyorum. O devre ait bir şey!

M. Belge: O şeye de alışınca insan zaten adeta bu şarkılar cızırtısız olmazmış, o da enstrümantal refakat biçimiymiş gibi geliyor! Plağın üstünde de bu Me Baben, herhalde bu Baben Alman asıllı falan biri olmalı, "Park Oteli Orkestrası refakatiyle" diye yazıyor.

T. Erkman: Çok hoş!

M. Belge: O zamanlar böyle müzikleri bayağı iyi çalan şeyler var, Bandoneonlar filan, gerçekten parlak işin enstrümantal kısmı, şimdi bunları pek çalamıyorlar diye duyuyorum uzmanlardan. Dedik ki Pasaj, bir de gene hemen orada Postane.

T. Erkman: Galatasaray Postanesi.

M. Belge: Çok da güzel bir bina. Bu da başlangıçta bir özel konut olarak yapılmış aslında.

T. Erkman: Postane mi?

M. Belge: Tabii tabii postane olarak yapılmamış, tabii burada hep gayrimüslimler bol, Sıvaslıoğlu adında, Sıvaslıoğlu deyince bir Türk de olabilir ama bu Rum aile gene, onların...

T. Erkman: Ben Ermeni diye düşündüm.

M. Belge: Ermeni de olabilirdi tabii. Böyle "oğlu"lu Rum isimleri var, işte onların özel konutu olarak yapılmış. Sonra postane oluyor. Tabii bizim

programda o binaya bir anlamda gene bir selam göndermemiz gerekir çünkü malûm ilk İstanbul Radyosu da o binada, orada kuruldu, Mesut Cemil Tel orada başlattı radyo çalışmalarını. Bu 50'lerin, bizim çocukluğumuzda hâlâ çok popüler olan Eşref Şefik gibi...

T. Erkman: Ay neydi o Murat, suya yatıp tek gözüyle bakan balık?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Onun müthiş bir şeysi vardı değil mi?

M. Belge: Orada spor sohbetleri falan yapar, radyoda.

T. Erkman: Çok da tipik bir sesi vardı.

M. Belge: Evet. Mektuplar gelir, böyle tuhaf tuhaf sorular, biraz da Eşref Şefik'i matrağa alıp ona da matrak şeyler söyletmek için böyle bazen zırva sorular da falan da gelirdi. Bir de güreş, boks anlatır, başta biraz futbol da anlatmış ama sonra güreşe geçmişti o yıllarda, Muvakkar Ekrem Talu futbol anlatırdı. İkide birde güreşi anlatırken "efendim, arada müsaadenizle ben şöyle bir sütümü içeyim" derdi.

T. Erkman: Evet evet!

M. Belge: Herkes de bilirdi ki o rakısını içiyor, süt beyaz olduğu için böyle bir kamuflaj arkasında. Bir de Eşref Şefik'in madem lafını açtık, bunu anlatmadan edemeyeceğim; İtalyanlarla bizim bir boks müsabakası var, ben de çocuğum ve radyo başında dinliyorum. İtalyanların en dehşet adamı Bandinelli diye biri, takımın en ağırı işte o sıklet. O sıklette de bizim en iddialı adamımız Abdi var. Abdi de böyle hafif habeşi, siyah bir adam. Bunlar çıktılar Eşref Şefik büyük bir heyecan içinde anlatıyor. "Abdi'nin sağı, Abdi'nin solu, ringin ortasında karşı karşıya geldiler efendim. Bandinelli'nin sağı, Bandinelli'nin solu" falan derken iyice karıştırdı "Abdinelli'nin sağı, Abdinelli'nin solu!"

T. Erkman: Ay çok komik, Eşref Şefik'e yakışırdı.

M. Belge: Evet. Şimdi biraz Galatasaray, biraz İbrahim Özgür. Demin "İbrahim Özgür veremden mi ölmüştü?" dedin ya...

T. Erkman: Nedense öyle bir bilgi kalmış aklımda, çok yanlış bir bilgi ama nereden buraya vardım bilemiyorum.

M. Belge: Hatırlatayım, bak benim hafızam seninkinden daha iyi çalışıyor!

T. Erkman: Şüphesiz!

M. Belge: Yıllardır biliyorsun biz bu plakları dinleriz ya, Süreyya Berfe kardeşimizle. İbrahim Özgür'ün bu son derece duygulu, hırçın falan sesi... Bunu Süreyya söyledi "adama bak" falan diye, "bu adam mutlaka veremden ölmüştür!..."

T. Erkman: Ama o zaman için çok soylu, çok moda bir hastalık bu, yani bunca romantiklik, bunca incinmişlik sanki öyle bir adamda olurmuş gibi geliyor da ondan.

M. Belge: Tabii tabii. Derhal adama, teverrüm etme fiiliyle söylemek gerekir,

teverrüm ederek bu hayata veda edeceğini konduruyorsun, yakıştırıyorsun böyle bir sese. O zamanın ideolojisinde var tabii, böyle duygusallık verem getirir falan diye. Mesela böyle şeyler vardır, bu kız çok duygusal, keman dersi alıyor, "almasın verem olur" deyip dersi yasak ediyorlar falan.

T. Erkman: Çok da yanlış değil!

M. Belge: İbrahim Özgür aslında kalpten ölmüş, o da ona yakın bir şey denebilir, gerçekten sesi gibi romantik bir adam. Ben bu hikâyeleri çok sevdiğim Nedim Erağan'dan dinlemiştim.

T. Erkman: Tango Dostları Derneği.

M. Belge: Türkçe tango, Türkiye'de tango deyince Nedim'den daha dehşet bir otorite yok, insanları da tanır tek tek. O anlattıydı bana bir sefer, kim bilir aslında bir gün rica ederiz belki bu programa da gelir.

T. Erkman: Keşke! Aynı şeyi düşündüm şimdi, olabilir yani, çok hoş olur.

M. Belge: Evet. Mesela gençliğinde İbrahim Özgür Hindistan'a, Sri Lanka'ya falan gitmiş, Uzakdoğu'ya gitmiş, hatta tabii İbrahim Özgür olduğu için bir Hint begümüne âşık olmuş, galiba begüm de ona biraz âşık olmuş anladığım kadarıyla. Ama işte oralarda gezdikten sonra gene memlekete gelmiş. Memlekete geldikten sonra bu sefer iyice parlamış, en birinci tango söyleyen o. Derken Fehmi Ege'ye bir mektup yazıyor, tabii Fehmi Ege yazıyor, bu söylüyor, aralarında yıllar süren bir dostluk var. O mektup da vardı Nedim'de, ele geçirmiş onu, bunları hiç kaçırmaz.

T. Erkman: Böyle şeylere bayılıyorum işte, hiçbir şey kaybolmamalı. Bizim ülkemizde her şey o kadar süratle yok oluyor ki, deminki "Yağma" şiiri de içimi böyle fena halde eritti. Gerçekten çok doğru, saklanan her şeye bayılıyorum.

M. Belge: Evet, hakikaten az saklayan bir toplumuz ve her şeyi ziyan ettik böyle böyle. Aslında şu benim topladığım ya da toplamayı başardığım diyeyim taş plaklar da başkalarının ziyan ettikleri, onların arasından kurtarabildiğimizi kurtardık. Şimdi mektup yazıyor, diyor ki: "Sevgili Fehmi, yıllardır sen bunları yazdın, bu tangoları, ben söyledim ama bütün aşk mektupları bana geldi!" diye de bir nispet yapıyor. Tabii haklı, söyleyen o olunca...

T. Erkman: Ona gidecek aşk mektupları, doğrudur.

M. Belge: "Fakat artık sıkıldım, çok yoruldum, bıktım, tekrar yollara çıkmak, gençliğimin begümünü aramak, onu tekrar bulmak istiyorum" falan gibi bir mektup ve bundan iki gün sonra zavallı bir kalp krizinden ölüyor. Yalnız otururmuş gene Beyoğlu'nda bir küçük dairede, ölümünden insanların biraz geç haberi olmuş falan. Öyle hazin bir hikâye...

T. Erkman: Hadi gel bunca hüzünden sonra bir şey çalalım.

M. Belge: Evet. Bir tango daha çalalım İbrahim Özgür'den...

M. Belge: Aşk edebiyatı denince yüzde 90'ı "sen beni bıraktın, niye bıraktın, ah gittin, niye gelmedin, hiç gelmeyecek misin?..."

T. Erkman: Önce hesap sorma, arkadan yalvarma, ondan sonra da "Allah seni nasıl bilirse öyle yapsın!"

M. Belge: Evet ama o iyi, bence dürüst bir şey.

T. Erkman: Çünkü öyle hissediyorsun.

M. Belge: Şimdi düşünüyorum eğer durum buysa seni bırakana, tamam resmi düzeyde...

T. Erkman: Eline sağlık, ne iyi ettin demeyeceğiz değil mi?

M. Belge: Demeyeceğiz! Gerçi bir anlamda diyorsun "bütün iyilikler senin olsun, sen mutlu ol yeter ki, ben kahrolurum." Bu numara. İbrahim Özgür onun için dürüst bir şekilde "Allah belanı versin!" diye gerçek duygularını dile getirmiş. Postane dedik, tabii şimdi Sahne Sokak, Çiçek Pasajı'nın bulunduğu yer.

T. Erkman: Çiçek Pasajı dedin de 1978'de o şey olmuş, yıkılma...

M. Belge: Öyle miymiş?

T. Erkman: Evet, sonradan geldi aklıma.

M. Belge: Balık Pazarı filan tabii burada şey var Beyoğlu'nun ve dolayısıyla İstanbul'un ve dolayısıyla Türkiye'nin diyelim ilk tiyatrosu, Naum Efendi Tiyatrosu. Naum efendi de Suriyeli galiba ya da Lübnanlı, Maruni yani Hristiyan Arap bir adam. O gelmiş bu tiyatroya başlamış. Burada ciddi bir kültür faaliyeti olurmuş.

T. Erkman: Tabii!

M. Belge: Donizetti'nin zaten kardeşi de burada ya, meşhur operacının kardeşi, Donizetti Paşa olmuş, Mızıka-i Hümayun'u kurmuş falan. Yani bizde Batılı anlamda orkestraması bir şeyi ilk kuran, o tarz müzikler yazan biri. Bu tiyatrolara İtalyan, Fransız şeyleri gelirmiş Naum Efendi Tiyatrosu'na. Ahşap bir bina ama böyle birtakım resimleri filan kalmış, çizimleri kalmış, belli ki çok muhteşem döşeli, mefruşatı yerinde ama sonra yanıyor bu. O yandıktan sonra artık çeşitli yerlerde ve ilginç tabii hep İstanbul'un yapılanması içinde bu Batı etkileri Beyoğlu'ndan çıkar. Öbür taraf, güney yani sur içi İstanbul daha bildiğimiz geleneksel, alaturka yerdir fakat çok kısa zamanda Gedikpaşa'ya falan gidiyor, yayılıyor, kısa zamanda yayılıyor.

T. Erkman: Bu yangından sonra arazinin bir bölümüne Avrupa Pasajı yaptırıldı diye biliyorum.

M. Belge: Doğru, işte Avrupa Pasajı'na gelelim diyordum ben de.

T. Erkman: Aynalı Pasaj'a tabii ben senin gibi bakamıyorum. Bir kere aramızdaki cinsiyet farkından bakamıyorum. Orası çok renkliydi, özellikle kadınlar için. Aynalı Pasaj deyince benim aklıma sararmış fotoğraflar gibi bir şey geliyor. O zaman yılda iki kere bize gündelikçi terzi gelirdi, Matmazel Tasula. Kurtuluş'ta, Sinemköy durağında, Sopalı Hüsnü Sokak'ta otururdu. Bak onu...

M. Belge: Ne? Ne? Ne?

T. Erkman: Kurtuluş, Sinemköy durağında Sopalı Hüsnü Sokak diye bir sokak.

M. Belge: Sopalı Hüsnü! Çok güzel!

T. Erkman: Çılgın bir adammış besbelli. Orada otururdu, müthiş bir zorlukla Tasula'dan gün alınır, gelecek ama o günden 2-3 gün önce sabahleyin müthiş bir törenle, çünkü Beyoğlu'na gitmek müthiş bir tören, ona göre giyineceksin falan, onu yapacaksın bunu yapacaksın, birtakım da bağlayıcı şeyleri var, Kurtuluş'a gidilir, Tasula alınır ve yola çıkılır. Ne yapılacak? Dünyanın en önemli işi, Avrupa Pasajı'na gidilecek, şeritler, ibrişimler, dikilecek dikiş için düğmeler alınacak.

M. Belge: Hep o dükkânlar vardı değil mi orada?

T. Erkman: Hep o dükkânlar vardı. Ah... ve çok güzel dükkânlardı. Hep hatırlarım, hiç değişmezdi o renkler, annemin gri şapkası, Tasula'nın ceviz kabuğu rengi yeşil şapkası, bir telaş, ben de arkada, oraya varılır. Oranın kendine has bir kokusu vardı.

M. Belge: Sen aculsundur, mutlaka onlardan önce varıyordun oraya!

T. Erkman: O zaman ufaktım, haddimi bilip arkadan gidiyormuşum demek ki. Böyle biraz buhar, biraz da zamk gibi bir kokudur, onu hiç unutmadım. Neden öyle kokardı bilmiyorum ama orada terziler vardı.

M. Belge: Ufak tefek imalat filan mı vardı acaba üst katlarda?

T. Erkman: Bilmiyorum ama hiç onları hatırlamıyorum, o terziler hep kapının önünde otururlar, aralarında sohbet ederler, işte boyunlarında mezuralar asılıdır filan.

M. Belge: Küçük küçük dükkânlar zaten.

T. Erkman: Evet. Bu rengarenk şeritler, danteller, fistolar, aklına ne gelirse dikiş için bir kadına gereken, onlar vardı. Tasula'yı çok iyi gözlemişim, o fotoğraf olarak kafamda kaldı, bir kısım dükkânlarda çok şuh, hatta fingirdek diyebilirsin, içeri girer, konuşur, güler, Rumca konuşur, ben öyle ağzım açık dinlerdim onu. Başka bir dükkâna girdiğinde de kendini kontes zanneder orada, sen onu hissedersin, kumaşı uzatır masanın üzerine koyar ve siparişini söylerdi. Bu Aynalı Pasaj'da muhakkak bir tur atılacak, öyle bir seferde, bir dakikanın içinde ya da yarım saatin içinde bunları halletmek mümkün değil; orada 1,5-2 saat kalınır. Sonra bir program...

M. Belge: Seçiyorsun, beğeniyorsun...

T. Erkman: Hayır, seçiyorlar, ben seçmiyorum tabii ama sanki dünyanın en önemli işi dikilecek bir cekete düğme almak. O çıkıyor, o konuyor, o çıkıyor filan, ben biraz fena olurdum beklerken.

M. Belge: Biraz ayin mahiyetinde bir şey.

T. Erkman: Evet evet. Oradan yürünür Atlantik'te mutlaka bir sosisli sandviç yenir, onun hardalı vardı ya adamın burnunu yakar? Oradan biraz geri gelinir, nedense hiç değişmezdi o, Saray Muhallebicisi'nde şambaba yenir, hâlâ sevmem o tatlıyı, koca bir şeydir!

M. Belge: Ben onu beğenmem.

T. Erkman: Ben de beğenmem ama nedense annem onu münasip görmüş.

M. Belge: Saray Muhallebicisi'ne gidip başka şey yesenize yahu!

T. Erkman: Evet işte! Sonra da Tünel'e gidilir Kadıköy vapuru için, Tasula da kendi kendine giderdi. Aynalı Pasaj benim için bu demek.

M. Belge: Tabii. Fistolar, danteller beni hiç ilgilendirmediği için, birinin üstünde görsem bile anlamam.

T. Erkman: Mümkün değil, erkeklerin yüzde 90'ı anlamaz.

M. Belge: Renk körü gibi bizde de böyle bir körlük var ama tabii yanındaki pasaj benim daha çok ilgimi çekerdi: Krepen Pasajı. Çünkü orada bizim çocukluğumuzdan beri, işte içki, o da aslında ilk yapıldığı zaman böyle bir meyhane pasajı olarak düşünülmemiş.

T. Erkman: Geçit çarşı gibi.

M. Belge: Filan mesela! Bir ara okuduğuma göre kunduracıların merkeziymiş, bütün o dükkânlarda ayakkabıcılar falan varmış. Beyoğlu'nda tabii sen ne niyetle bir şey yaparsan yap bu içki... Sonunda meyhaneler bir yere geliyorlar. Gelince de başka şeyler gidiyor...

T. Erkman: Herkesin ilgi alanı nasıl meydana çıkıyor değil mi? Ben danteller, şeritler diyorum

M. Belge: Ben de Yeni Rakı mı Kulüp mü filan gibi seçmeler yapmak durumundayım, sizin düğmeler gibi değil.

T. Erkman: O da çok hayati bir şey bence de, o mu olsun, bu mu olsun, efendim karafakide mi gelsin, ince bardak mı olsun, buz gecikmesin...

M. Belge: Çiroz mu söyleyeceğiz yoksa şey mi?

T. Erkman: Çirozun dere otu miktarı çok yerinde olsun, ne üstünde öyle yeşil bahçe gibi olsun, ne az olsun.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Allahım ne ayrıntılar!

M. Belge: Bu Krepen adı da şeyden geliyor, aslında Krespini diye gene bunlar Levanten ama İtalyanlıkları ağır basan, galiba o Dodekaneze yani 12 Adalar var ya Yunan Adaları, onların birinden çıkmış eğer şimdi uydurmuyorsam, çok kesin gibi söylemeyeyim. Sonra İstanbul'a yerleşmişler falan, onlar yaptırmış. Bu Krespin adı da Fransızca okursan Krepen diye telaffuz ediliyor.

T. Erkman: Onun için mi çarşıya Krepen Pasajı denmiş?

M. Belge: Evet. Ben hatırlarım o köşede Neşe vardı, barı vardı, başında sevgili Cahit Irgat barın demirbaş parçası halinde dururdu orada. Dürnev Tunaseli gelirdi, vesaire. 50'lerin sonları 60'larda falan böyle gitti. Sonra paldır küldür yıktılar pasajı biliyorsun, yerine de herhangi bir karakteri filan olmayan bir modern bina oturttular. Ama hiç değilse onun alt katına sahaflar falan geldi... yani meyhaneler gitti sahaflar geldi. O da fena değil.

T. Erkman: O meyhaneler acaba bu Nevizade Sokağına taşınmış olabilir mi?

M. Belge: İmroz vardı mesela o oraya taşındı, bir tane daha var onun gibi.

T. Erkman: Bir de Triyandafilo'nun...

M. Belge: Triyandafilo evet. O ne demek bilir misin?

T. Erkman: Gül demek.

M. Belge: Rumca gül demek. Onun da fıkrası var ama şimdilik geçelim, ileride anlatırız onu, daha uygun zamanda.

T. Erkman: Bence çok yeri geldi.

M. Belge: Geldi mi diyorsun?

T. Erkman: Vallahi geldi, hiç geçme! Ama gene bir taklit yaparsan kompleksten öleceğim Murat! Seni turneye götürmeyi düşünüyorum!

M. Belge: Osmanlı İmparatorluğu, işte etnik zenginlik sonsuz ve insanların kafalarının çalışmasında hep o etnik mesele var. Tabii bazen bu fıkralar, espriler biraz bir tarafa bir hakaret gibi de alınabilir ama ben tabii bunu hiç o niyetle anlatmıyorum. Bir Rumla bir Ermeni iddialaşıyor kavga kıyamet hangimizin dili daha güzel diye. Sonunda da bir Türk'e gidiyorlar hakem olsun diye. Türk düşünüyor nasıl ölçecek? "Gül deyin" diyor. Rum "triyandafilo" Ermeni de "vart" diyor.

T. Erkman: 1-0!

M. Belge: Bahis bitiyor! Krepen'de tabii daha başka türlü havalar söylenirdi ama biz bugün madem tangodan ve İbrahim Beyden gidiyoruz:

M. Belge: İbrahim Özgür'ün herhalde diyorum Fehmi Ege'yle, ya da bunların güftecileriyle konuşarak kendi karakterine göre sözler... çünkü burada da var, olmadan olmaz ah edip vah etmek, "beni bıraktı" falan diye ama biraz erkek iddialılığı da var.

T. Erkman: Hem de nasıl!

M. Belge: Ben de sana yaparım ha! Galatasaray'da dolanırken Tokatliyan'a

bir göz atmasak olmaz.

T. Erkman: Ah o baloların yapıldığı, briyantinli saçlı kadınlar, erkekler, şuralarda minik vatkalar,

M. Belge: Ne modalar gelmiş geçmiş değil mi?

T. Erkman: Off! O eski, çok eski, siyah beyaz filmlerde ben İstanbul'u görmek için, nerede ne vardı diye seyrediyorum, bayılıyorum üstelik.

M. Belge: Çarliston zamanı, tango zamanı.

T. Erkman: Ne şıklık, aman ne şıklık!

M. Belge: Etekler bir kısalır, bir uzar. Bu çarliston biber var ya, bunun o şeyden geldiğini bilir miydin?

T. Erkman: Hayır.

M. Belge: Bu çarliston devrinde adamlar sivri burun ayakkabılar giyiyorlar, biberin de biçimi ona benzediği için çarliston biberi denmiş o zaman. Çarliston geçti ama biberin adı kaldı. Tokatliyan işte bu da bir Ermeni Osmanlı vatandaşının başlattığı bir otel, lokantası gayet ünlü ama en ünlüsü pastanesi. Onu da ben hatırlarım gene çocukluğumda, 50'lerde, böyle camlıydı...

T. Erkman: Ben de onu hiç hatırlamıyorum, Markiz, Lebon onlar tamam, hakikaten onlar fotoğraf gibi aklımda ama hiç demek ki hiç etkilememiş.

M. Belge: Tokatliyan'ın ben içine girmedim fakat önünden geçerken birtakım kravatlı, ceketli, gayet ciddi görünüşlü adamlar o pastane masalarında otururlardı. Mesela Abdülhak Şinasi Hisar falan, yani onu orada bir şey gibi, vitrin mankeni gibi masasında otururken, sen de sokaktan geçerken görebilirdin. Tokatliyan'ın ayrıca yazlığı vardı, o da Tarabya'daydı. Şimdiki büyük Tarabya Otelinin, ki bu da sahiden büyük, Boğaziçi için fazla büyük bir yapı. Öyle değildi Tokatliyan, gayet zarif filan bir binaydı. Onu Boğaziçi'ni gezeceğimiz zamanlarda belki anlatırız...

T. Erkman: Ben de bunu hep Boğaziçi'nde camilere baktığım zaman hissediyorum, nasıl kaybolmuş, nasıl hiç görüntüyü bozmayan, boyalarıyla, mimarileriyle müthiş güzel şeyler. O zaman çok dikkat edilirmiş gerçekten.

M. Belge: Evet bir zevk var, bir ölçü var falan. Bu Tokatliyan da böyle zamanın en parlak otellerinden biri. Pera Palas da var tabii, bu ikisi otelcilik sektöründe başı çekiyorlar fena halde. Tokatliyan'dan başka yerlere geçerken bir tango daha çalacağım.

T. Erkman: Gene İbrahim Özgür mü?

M. Belge: Hayır, sen de sordun, tam da uygun oldu. Böyle bir sürü programlarda şimdi şey yapıyorlar ya bulmaca, bilmece, bilin bakalım falan diye, benim öyle bir niyetim yok, işte telefon edeceksin de falanca diyeceksin de ödül olarak...

T. Erkman: Onu deyince zaten ödül olarak bir şey vermen gerekiyor.

M. Belge: Bir blender veya mikser vereceksin. O işlere girmeyeceğim ama bunun var bir bulmaca tarafı, şimdi bilin bakalım bu tangoyu kim söylüyor?

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, özellikle bitirişinden bu tango sesinin Münir Nurettin Selçuk'a ait olduğunu anladığınızı umuyoruz. Tek tango mu söylemiş Murat?

M. Belge: Plak olarak benim bildiğim bir tane var bulunabilen ama daha çok söylemiş, benim duyduğum kadarıyla Münir Bey önce bu Batı müziğinden başlamış müzik kariyerine.

T. Erkman: Timur'u bulup ona sorabiliriz.

M. Belge: Timur bunu bilir tabii ama mesela benim büyükannem çok severdi Münir Nurettin'i, sabah gazetede radyo programına bakılır, onun programı varsa saati bellenir, o saatte radyo açık tutulur falan ve gençliğinden tanıyor. Onun söylediği "Münir Nurettin Selçuk olmadan önce de Münir Nurettin Gürses'ti adı" diyor. Mesela ben bunu galiba sordum Timur'a, Timur pek böyle bir şey hatırlamıyordu. Büyükannemin pek de yanılacağını sanmıyorum çünkü meraklıydı adama başından beri, izlemişti. Önce böyle tango filan bu tür Batı müziğiyle başlamış…

T. Erkman: Ama bu ses ve yorum biçimi tangoya müthiş gitmiş.

M. Belge: Tangoya gitmiş, bu ses her yere gider ama bu sesin Türk müziğini daha iyi söyleyeceğini…

T. Erkman: Yüzde yüz!

M. Belge: Yani şu tangoyu dinlerken de anlıyorsun.

T. Erkman: O meydana çıkıyor yani mesela Türk müziğinden Tülin Yakar Çelik var, Ayla Büyükataman var söyleyen. Onları dinlediğim zaman da müthiş güzel söylendiğini, tabii Türk müziğini çok daha iyi icra ediyorlardır muhakkak da, tangoyu da müthiş güzel söylediklerini görüyorum.

M. Belge: Onları ben galiba dinlemedim, ama duydum.

T. Erkman: İşte eğer bir tango programı yaparsak başlı başına, onlardan mutlaka dinletmeliyiz.

M. Belge: Doğru! Neyse epey var elimizde daha, malzeme zengin. Bu sefer şöyle Tünel'e doğru bir yürüyelim. Burada şeyler var, mesela St.Antoine Kilisesi var başlıca Galatasaray'ın binalarından. St. Antoine aslında oldukça yeni yapılmış, eskiden daha Tünel'e doğru Mayer bu Fransız elçiliğinin çıkmazı vardır ya? Karaca Tiyatrosu falan, o köşedeymiş yanmış, oraya yeniden yapılan bina da bu meşhur mağaza, Mayer oluyor. 1910'ların sonlarında bu yeni St. Antoine Kilisesi yapılıyor. O zamana kadar da onun arsasında meşhur Concordia var. Concordia İstanbul'un, Beyoğlu'nun en bellibaşlı gece kulübü, aynı zamanda bir yazlık tiyatro, bir kışlık tiyatro var. Tabii epey geniş bir yer orası biliyorsun. Açık sahne

var, kapalı sahne var, ayrıca gece kulübü var, fesli adamlar da geliyor, şapkalı adamlar da geliyor, her türlü adam ve madam geliyor. Bunun bitişiğinde şimdi Mısır apartmanını görüyoruz, bu da Beyoğlu'nun bayağı şık binalarından, 1910'dur yanılmıyorsam inşaat tarihi. O zaman bir başka eğlence yeri gece kulübü denebilecek, onun da adı Trocadero. Şimdi Trocadero malûm Paris'te bir semttir, Seine'in sağ yakasında, Concorde da gene ona yakın sayılacak bir semttir. Demek ki bu isimleri alırken bir Paris'te yaşama yanılsaması yaratacak gibi alıyorlar. Karşıda da şimdi Elhamra'nın olduğu yerde -ki o da çok güzel bir binadır ama mimarı bilinmez ya da kesin değildir, orada da Cafe Crystal var.

T. Erkman: Ne kadar çok seçenek var! Yani eğlence için, sohbetler için ve hepsi bunların çok özenilmiş. Çok ince bir zevkle işlenmiş yapılar, binalar, gelenler için de öyle. Çok hoşmuş doğrusu!

M. Belge: Evet. Şimdi böyle eğlence yerleri filan dedik, gerçi bizim çıkış noktamız gene Özgür Bar, bu şarkı da herhalde en çok Özgür Bar'da icra edildi ama şimdi bak, biraz şaşıracaksın, biraz güleceksin, bir başka İbrahim Özgür koyuyorum.

T. Erkman: Buna inanamıyorum, müthiş bir şey! Ne acaba?

M. Belge: Geçen programda da Seyyan'dan çaldıydık diye hatırlıyorum en son Seyyan'ı anlatacağım ben daha sonraki programlarda nasıl tanıştığımızı filan. Vakti de doldurduk aslında son bir tango Seyyan Hanım'dan çalalım ve bitirelim programı. Bu da çok sevdiğim, -hepsini severim de- Necip Celal'in "Mazi" tangosunu çalalım diyorum.

T. Erkman: İlk Türkçe tangoymuş.

M. Belge: İlk değil aslında, ilk "Mehtaplı Bir Gece", Fehmi Ege'nin, ama ilklerden biri. Şimdi Seyyan'ı dinleyelim.

KALAMIŞ

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler. İşte yine 94.8 Açık Radyo'da ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben de Murat Belge.

T. Erkman: Sizlerle beraberiz. Gönlünüzce bir Pazar geçirdiğinizi umuyor şu anda radyolarının başında bizimle birlikte olan herkesi sevgiyle selamlıyoruz. Bugünkü şiirimiz Ümit Yaşar Oğuzcan'dan, "denizi ve İstanbul'u çok seven, özleyen en aziz dosta" demiş. "İstanbul Dedim de Seni Hatırladım"

İşte İstanbul
Yorgun şehir
İşte canından bezmiş boğaz vapurları
Kederli tramvaylar
Ve Galata Köprüsü'nden
Telaşlı insanlar geçmektedir
Bir gizli sevinç mahzun gözbebeklerimde
Eriyen bir sükûn kaldırımlarda adım adım
İşte İstanbul
İstanbul dedim de seni hatırladım.
Balıkçı tepsilerinde gümüş balıkları
Tekir, barbunya, canım uskumru, levrek
İşte İstanbul
Kulaklarımda bir derin uğultu
Hiç bitmeyecek
Karşıda Kızkulesi
Gözleri yaşlı bir kadın gibi
Ve minareler çaresizliğimizi haykırmakta Allah'a
Caddelerinde başım dönüyordu
Gecelerinde ağladım

İstanbul, o büyük şehir
O mahzun şehir
İstanbul dedim de seni hatırladım.
Tarabya'da bir Rum meyhanesi
Kayık tabaklarda üç çeşit meze
Karides
İstavrit tavası
Midye dolması
Sonra kızarmış ekmek
Ve kulüp rakısı
İşte İstanbul
Sensiz yaşanmayan şehir
Nefes alınmayan belde
Sen uzaklardaki İstanbul hastası
Bense İstanbul'da seni yaşadım
Zaman, adın gibi dudaklarımda
İstanbul dedim de seni hatırladım
Boğaziçinden bir vapur geçer
Benim aklımdan senin gözlerin geçiyordu
-Bebek, dediler indim
Nereye baksam denizdi
Mavi mavi bir hüzündü ayaklarımın altında
İşte İstanbul
Haliç,
Çiçek Pasajı,
Beyoğlu...
Beyoğlu'nun daracık sokaklarında seni aradım.
İçim ürpertilerle dolu, amansız korkularla
İstanbul dedim de seni hatırladım.
İstanbul'a kar yağıyordu
Nasıl üşüdüğümü anlatamam
Üşümekten öte bir şeydi bu
Belki de yalnızlıktı
Kar haline gelmiş göz yaşlarıydı insanların
Uzakta gemiler görüyordum
Karlar altında beyaz gemiler
Bir nehir akıyordu içime
Soğuk, buzlu bir nehir
Sensiz İstanbul bile güzel değilmiş
Anladım
İşte İstanbul
İstanbul dedim de seni hatırladım...

M. Belge: Ümit Yaşar denizi seven birine ithaf etmiş, biz de bugün denizle oldukça iç içe bir semtine gideceğiz İstanbul'un, Kalamış. İlk programımızda Tarihi Yarımada'dan başlamıştık, Şehzadebaşı-Direklerarası, sonra köprüyü geçtik çıktık Galatasaray'a. Üç İstanbul olduğuna göre şimdi mantık bir de...

T. Erkman: Artık bizim tarafa gelmenin zamanı geldi.

M. Belge: Evet. Yalnız şiirle ilgili bir itirazım var, üç çeşit meze diyor, sardalya tavası diyor, sardalyanın ızgarasını yemek lazım, sardalyanın tavası, zaten yağlı balık, çok ağır olur. Onun dışında bir itirazım yok.

T. Erkman: Öyle mi? Kabul edildi!

M. Belge: Kalamış adı Yunanca'dan geliyor tabii Kalamisya. Bu Justinianus zamanından beri gözde bir sayfiye semtiymiş tabii o zaman henüz şehirleşme filan yok. Fenerbahçe'de saray var, şimdi Fener'in filan olduğu yerde, buralarda da böyle köşkler, pavyonlar falan var, sonra Kadıköy bölgesi yoğun bir yerleşime açılınca Kalamış'ta yerleşim yoğunlaştı. Fakat bu ara -Kalamış koyu derdik biz- adeta Kalamış koyu ortadan kalktı ne dersin?

T. Erkman: Marina ile beraber o koy biraz tarihe karıştı diye düşünüyorum.

M. Belge: Marina bir taraftan, denizin doldurulması bir taraftan.

T. Erkman: Yapılaşma bir taraftan.

M. Belge: Bayağı küçüldü.

T. Erkman: E... küçüldü tabii. St. Joseph'in olduğu yerin adını unuttum?

M. Belge: Yoğurtçu.

T. Erkman: Yoğurtçu'dan itibaren paralel ikinci bir yol yapılıyor. Moda'dan gelen yolun Kalamış'a bağlanacağı söyleniyor. Olduğu gibi o koyu biz eskiden tam bir yarım ay gibi görürdük ama şimdi üçte bir gibi görüyoruz ancak.

M. Belge: Biz Türk milleti öteden beri çok fütuhatçı bir topluluğuz, çok topraklar fethetmişiz, şimdiki koşullarda at sırtında...

T. Erkman: Şimdi toprak dağıtıyoruz.

M. Belge: Şimdi toprak doldurup denizlerden fethediyoruz...

T. Erkman: Aynı şekilde de kaybediyoruz biliyorsun.

M. Belge: Erozyonla!

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Şimdi Moda'da oturup mesela Küçük Moda Gazinosu'nda özellikle mehtabın Kalamış koyuna düşüşünü seyretmek özel bir zevkti. Gece hâlâ idare eder herhalde, birtakım şeyleri görmezsin.

T. Erkman: Evet evet

M. Belge: Kalamış deyince benim aklıma öncelikle Todori gelir, bizim...

T. Erkman: Çok zamanımızın geçtiği.

M. Belge: Çok güzel bahçesi vardı.

T. Erkman: Hâlâ güzel, hâlâ duruyor

M. Belge: O Todori'yi bile yaşatamadık, nedendir bilinmez.

T. Erkman: Geçmiş programlarda hep konuşuyoruz ya her şey süratle kayboluyor, her şey süratle böyle bir bulut gibi yok oluyor, bir şeylerin, bir tülün arkasına bir süre geçiyor, sonra ben hatırlayamıyorum bile nerede ne vardı. Şimdi Opera Sineması mesela benim gözümde hiç canlanmıyor.

M. Belge: Canlanmıyor bile, insanın hafızasından siliniyor. Bütün Moda'yı ben hatırlayamıyorum, halbuki ömrüm orada geçti. Todori'nin son zamanlarını hatırlarım, yani Todori miydi artık onu da bilmiyorum ama asıl sahibi ölmüştü, 7 varisi vardı. Onlar orada bahçede tahtadan bir kulübe yaptırdılar, hemen hemen 7'si de orada otururdu, akşam kapanıp hesaplar toplanmış, o paraları paylaşır giderlerdi. Yani mirasın paylaşılması her gece tekrarlanır...

T. Erkman: Gibi bir şey.

M. Belge: Sonra onlar da bitti, yani sattılar, devrettiler filan. Bir ara başkaları işletecek gibi oldu, gene yürümedi.

T. Erkman: Selahattin Pınar'ı anma geceleri yapılırdı, müzisyenler gelir, şarkıcılar gelir, çalgıcılar gelir. Öyle gecelerin birinde, bir kış gecesiydi. Dışarı bir çıktık, yerde bir karış kar, nasıl şaşırtıcı bir manzara. Todori'nin karşısında bir dar sokak vardır biliyorsun Bağdat caddesine bağlar, ben böyle paltomla kendimi sırt üstü karların üstüne attım, Ferit elini yakama soktu beni caddeye kadar o karların üzerinden çekti. Sonra da Tülin'e gidip 3,5'larda kaldırıp kartopu oynamıştık. Onu hiç unutmuyorum. Ne gençmişiz değil mi?

M. Belge: E tabii Todori deyince Selahattin Pınar'ı hatırlamamak mümkün değil. Çünkü yanılmıyorsam zaten orada bir kalp krizi mi geçirdi de öldü?

T. Erkman: Evet evet.

M. Belge: Todori'nin adeta ayrılmaz bir parçasıydı Selahattin Pınar. Şimdi Selahattin Pınar demişken ilk müzik parçamızı çalalım. Bu sefer gramofondan çalacağız.

T. Erkman: Evet stüdyomuzu görmenizi isterim sayın dinleyiciler; Murat'ın yeni tamirden çıkmış gramofonu tam ortada, onun için çok gürültülü bir şey olacak göreceksiniz. Gürültü yapmamaya çok gayret ediyoruz, şimdi o da böyle hayal gibi kalkıp mikrofonunu kuruyor.

M. Belge: Senin aklın hep televizyonda Tanyeri!

T. Erkman: Gene mi seyirciler dedim?

M. Belge: Demedin ama bak gene böyle görsel şeyler...

T. Erkman: Belli mi olur, günün birinde teklif alır ikimiz birlikte gideriz!

M. Belge: Sabite Tur Gülerman söylüyor, zaten Selahattin Pınar'ı en iyi yorumlayan olarak hep Sabite Tur bilinir; "Bakışı Çağırır Beni Uzaktan" şarkısı...

M. Belge: Gramofonu yeni tamir olmuş dedin de bu arkadaşlarımın bana yaptığı haksızlıklar var, mesela benim çok eski bir adam olduğumu söylerler, " sen adeta 19.yüzyıldan kalmışsın" falan derler ama gramofonlarım Sahibinin Sesi'nin en yeni modelleri! Anlatamıyorum işte ne kadar modern olduğumu! Keman sesli kadın dedikleri Sabite Tur. Selahattin Pınar'ı da söylemek zordur değil mi Tanyeri?

T. Erkman: Çok zor, hem de nasıl zor!

M. Belge: O meyan çekme faslına gelince tıkanır kalırsın, o labirent gibi bir koridordur.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Sermet Muhtar anlatıyor Kalamış'a gelişleri; bu Şirket-i Hayriye başlamış, onun çeşitli isimleri var "Seyr-i Sefain" falan dönem dönem, vapurlara biniliyor, müthiş şen şakrak hazırlıklarla Kalamış'a geliniyor. Orada tabii Kalamış iskelesi.

T. Erkman: Ah ne güzeldi Murat! Oradaki salaş kahve, aman unutulacak gibi şeyler değil!

M. Belge: Todori'den başka tabii bir de bizim Belvü'müz vardı Kalamış'tan biraz Fenerbahçe'ye doğru yürüyünce. Biz son dönemine yetiştik onun, otel ama bizim zamanımızda artık otel de değildi, işte sadece bir lokantası devam eden bir yerdi. Sende Belvü'nün nasıl başladığına dair...

T. Erkman: Var, var Murat. Kadıköy Fenerbahçe'de 20.yüzyılın ilk yarısının ünlü otel ve gazinosu geliyor akla Belvü deyince. Deniz kıyısında iki küçük yola bakan bir büyük ahşap binadan oluşmuş. 1900'lerin başında Fransız uyruklu Alexandre Ralli ile Rus asıllı eşi Adel Ralli tarafından yaptırılmış. Mütareke döneminde yabancı subayların devam ettiği bir kulüp olarak çok gözde. Mütareke sonrasında Hristo adlı bir Rum tarafından kullanılan Belvü gazino olarak işletilmeye başlıyor. Mülk sahibi Ralli'ler işletmeciliği daha sonra Aleko ve Andrea adlı iki Rum'a veriyorlar. Belvü uzun bir süre bu iki kişi tarafından işletiliyor. Fenerbahçe eskiden Levantenlerin, kısmen de varlıklı Türklerin yazlıklarının olduğu bir mesire yeri olduğu için Belvü'nün bahçesinden gelen müzik sesleri halkı sandallarla buraya çekerdi. Cumhuriyet sonrasında da düzenlenen balolar, garden partiler, alafranga yemekler ve orkestra eşliğinde geç saatlere kadar edilen danslarla gözde ve zengin bir eğlence yeriydi. Belvü'nün canlılığı ve şatafatı 50'lere kadar sürüyor, 64 Kıbrıs olaylarından sonra her zamanki görüntüyle birçok Rum İstanbul'u terk ederek Yunanistan'a ve başka yerlere göç ederken Belvü işletmecisi Aleko da

bunların arasında gidiyor. Tabii Belvü giderek gerilemeye başlıyor, birkaç el değiştiriyor, İş Bankası'na satılıyor, sonra da bina yıkılıyor. Üç programımızdan beri konuştuğumuz gibi o da yok oluyor, yerini çay bahçesi alıyor, geriye bir iki akasya ve bir iki çam ağacı kalıyor. Belvü'nün hazin hikâyesi bence böyle.

M. Belge: Şimdi çay bahçesi mi? Benim oralara pek yolum düşmedi.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: O söylediğin isimler Ralli'ler, birisi İngiliz uyruklu dedin, birisi Rus uyruklu dedin galiba?

T. Erkman: Fransız.

M. Belge: Bu uyruk vaziyetleri gayet karışıktır Osmanlı'da, herkes bulduğu uyruğu alır, bunlar aslında ilginç bir kökenden gelirler: Katolik Rum. Rum deyince Ortodokslar akla gelir ama tarihte böyle çeşitli nedenlerle Vatikan'a bağlanan bir Rum cemaati de olmuş, onların kilisesi halen İngiliz konsolosluğunun karşısında, bir de Kuzguncuk'ta vardır iki tane...

T. Erkman: Kuzguncuk'takini biliyorum da İngiliz konsolosluğunun karşısındaki hiç dikkatimi çekmemiş.

M. Belge: İki tane Rum Katolik kilisesi. Şimdi tabii çok azalmışlar, 25-35 kişiye inmiş, onun için çok hazin tabii bu kilisede zaman zaman cenaze ayini olabiliyor ama hiçbir zaman evlenme veya vaftiz töreni olamıyor. Ralli'ler banker bir aileden ve Teşvikiye'de Ralli apartmanı vardır hâlâ, neyse ki duruyor, o da işte Ralli'lerin mülkü. Bir de Aleko ile Andrea'dan söz ettin.

T. Erkman: Ben onlara yetiştim, hepimiz yetiştik.

M. Belge: Andrea'ya yetiştik, Aleko daha önceden gitmişti. Benim bildiğim bir dedikodu var bu konuda, dedikodu deyince gene 19.yüzyıldan, 1950'den bu tarafa bir türlü gelemiyorum, en son ne olmuş? Beyoğlu'nda meşhur züccaciyeci Desüji var, bu Desüji'nin dükkânı da bu Botter Han'ın giriş katında. Desüji'nin oğlu. Aleko'nun karısını baştan çıkarıyor.

T. Erkman: Hadi bakalım!

M. Belge: Onun üzerine Aleko hayata küsüp Yunanistan'a gidiyor, otel işletmesi de Andrea'ya kalıyor. Andrea'yı hatırlarsın tabii?

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Ak saçlı tombik, ak bıyıklarıyla akşam ilerleyince biraz uykusu gelir.

T. Erkman: Gazino-meyhane arası bir keyif yaşatan adam değil mi?

M. Belge: Uykusu gelir uyuklardı. Galiba ben bu dedikoduyu da şeyden okudum, Fenerbahçe üzerine çok hoş bir kitabı olan Dr. Müfid Ekdal vardır, galiba ondan okudum. Şimdi tabii karıştırıyorum kendi kaynaklarımı da. Onun söylediğine göre burada bir dönem Rus çigan ya da Rus orkestraları falan çalmış.

T. Erkman: Hadi çalıyor muyuz bir tane?
M. Belge: Çalalım, bir Rus çigan parçası koyalım bakalım.

T. Erkman: Düşünün sevgili dinleyiciler, herkes pür şık, mehtap, gece böyle bir müzik yükseliyor orkestradan, çok hoş değil mi? Demin Murat hafifçe mırıldanmaya başlayınca şöyle bir baktım, çünkü gelen fakslar arasında bir dinleyicimiz "aman ne olur siz söylemeyin biz çünkü bunu kaydediyoruz" diyor. Buna söz veremeyiz, çünkü biz burada yaptığımız işten o kadar keyif alıyoruz ki, kendimizi kaptırıyoruz, bağışlayın lütfen. Ama bugün gördüğünüz gibi gayet iyi gittik. Evet Murat.

M. Belge: Bu "Leştenko" diye zamanında oldukça ünlü bir Rus şarkıcı. Tabii "Çiçorniya" falan da çalabilirdik ama biz bu programda böyle bilinen, herkesin kolayca dinleme fırsatı bulabileceği şeylere pek fazla girmeden...

T. Erkman: Bilinmediklere gideceğiz biraz.

M. Belge: Mümkün olduğu kadar daha az bilinen şeyleri çalalım diyoruz. Belvü lafı açıldı, bu benim belleğimin çok canlı bir parçasıdır.

T. Erkman: Eh benim de öyle! Kesinlikle anlatacağım, zamanı gelince.

M. Belge: Senin Belvü'yü oldukça sık hatırlaman için özel nedenlerin var, belki benden daha da ileri.

T. Erkman: Biz Ferit'le flört etmeğe orada başladık; her gece oranın müdavimiydik ve evlendiğimiz ilk gece oraya gittik. Bize bir masa hazırladılar, orada İlhan Bey vardı piyano çalardı, böyle akordu bozuk bir piyanoyla.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Bize tangolar ve oranın simgesi haline gelmiş bir şarkısı "Yıldızların Altında", o böyle düğün marşı gibi çalındı, çok hoştu.

M. Belge: Onu söyleseydin bak bugün getirirdim.

T. Erkman: Ya! Onu başka bir programda mutlaka çalalım.

M. Belge: Hem de Seyyan Hanım'dan var bende "Yıldızların Altında".

T. Erkman: Off, evet evet!

M. Belge: Ayrıca, ben de seninle orada tanıştım.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Siz Ferit'le ya evlenmiştiniz ya da evlenmek üzereydiniz.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Hatırlıyorum

T. Erkman: Çok sık giderdik Murat, Altunizade'de sanatçılar, yazarlar, şairler maçı olmuştu rahmetli Edip Cansever, Cemal Süreya, Memet Fuat,

Ülkü Tamer. Hatta dönüşte oraya gelmiştik, toplanmıştık. Ülkü içki içince birdenbire kızarmaya başladı, alerji olmuştu, hatırlar mısın onu?

M. Belge: Yok o alerji kısmını hatırlamıyorum.

T. Erkman: Sular filan getirdik aman ne oluyorsun kardeşim kendine gel diye. Son zamanları Belvü'nün gerçekten güzeldi. Çok nadir olarak pansiyon olarak kullanılıyormuş, yukarıda bir iki oda vardı, bizim gittiğimiz zamanlarda da o pansiyon çalışıyordu biliyorum. Andreas'ın sayesinde gazino-meyhane arası bir keyif yaşanıyor orada. Yaz akşamları güneş batımına yakın bahçede deniz kenarına masalar çıkıyor, işte Kadıköy'ün yerlileri geliyor, müdavimleri var oranın. O zaman tramvaydan başka olanaklar yok, herkes yürüyor, yürümeye alışık, çünkü Kadıköy yürünebilecek gibi bir yer, tenha. Herkes livarlarını açıyor, bir yanda da Kalamış Kilisesi'nin, yani Todori'nin bitişiğindeki kilisenin papazı

M. Belge: Haralambos.

T. Erkman: Gediklilerden biriyle iddialı bir tavla maçına girişmiş oluyordu. Gecenin ilerleyen saatlerinde masalardan şarkılar yükseliyor. Şakalar, kahkahalar birbirini kovalıyor ve gece masalardaki tabak çanakların denize fırlatılmasıyla bitiyordu. Tabii sabah bunları gazinonun çalışanları sığ denizden toplarlardı. Kış gelince gazino içeri taşınırdı, içerisi merdivenle çıkılan asma katı olan bir tiyatro salonuna dönüşürdü. Orada Andrea ile bir sünnet düğünü yapmışlardı, temsili. Hatırlar mısın?

M. Belge: Ben görmedim, onu siz anlattınız.

T. Erkman: Andreas sünnet olmuştu, merdivenlerden inmişti, ay müthişti! Kadıköylü olan bütün yeni, eski tiyatrocular, edebiyatçılar, şarkıcılar, saz ustaları zamanları oldukça burada buluşurlardı. Saatler ilerledikçe solo şarkılar, fasıllar, tuluatı andıran kendiliğinden oyunlar, kısaca çeşitli numaralar döktürülürdü. Arada ufak tefek kavgalar çıktığı da olurdu tabii.

M. Belge: Evet olurdu.

T. Erkman: Cümbüşün sonu değerli bir müdavimin akordu bozuk bir piyanoda çaldığı tangolar ve mutlaka "Yıldızların Altında" şarkısıyla biterdi. Onu söylüyorum...

M. Belge: Bana orada büyüleyici gelen, Belvü ömrünü doldurmuş artık, bir zamanların işte şıklığı vesaire dolayısıyla o şıklıkta kalmış bir sürü şeyler var, mesela o hasır sandalyeler filan, bir sürü şık eşya.

T. Erkman: Ya ne güzeldi!

M. Belge: Fakat zamanla onlar eskimiş, yerine yenileri alınmış ve katiyen birbirini tutmayan müthiş bir eklektizm içinde, yani o 60'ların...

T. Erkman: Bir masada çok hoş bir vazo, bir masada çok ucuz bir vazo!

M. Belge: Berbat bir şey!

T. Erkman: Berbat bir şey, neyse.

M. Belge: Mesela kapıyı açarsın tuvalete gidiyorsun o eski emaye kaplı falan konak tokmağıyla açarsın, öbür tarafına girersin orada berbat sarı bir

tokmak takılmıştır.

T. Erkman: Evet hatırladım!

M. Belge: Dediğin gibi yüksek tavanlar, bir de böyle yukarıdan dans edenleri seyredecekleri balkon gibi bir yer.

T. Erkman: Çok güzeldi!

M. Belge: Orada tabii çok yüksek olduğu için böyle zigzaglar çizerek yükselen soba boruları her tarafından tellerle bağlanmış ve "şakir zümre" halk tipi soba yanardı bir tarafta. Müdavimler de öyle. Orada da en hoş tarafı bütün bu gelen insanların marifetleri vardı.

T. Erkman: Herkes donanımlı, okul gibi bir şey yani; hiçbir şeye katılmasan öğreniyorsun, dinliyorsun.

M. Belge: Evet. Biri gelir napoliten şarkılar söyler mesela, gayet de güzel söyler. Şoför Ertuğrul vardı.

T. Erkman: Nasıl hatırladın!

M. Belge: Hatırlıyorum canım, şoför Ertuğrul gayet güzel alaturka şarkı söylerdi.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Ayrıca garson Suat vardı.

T. Erkman: O simgedir.

M. Belge: O da alaturka üstadı. Yalnız Suat söylerken ışıkların bir kısmını söndürür loş bir şeyde okur.

T. Erkman: Tipini hiç hatırlayamadım ama Suat deyince öyle bir şey vardı.

M. Belge: Suat şöyle kaytan bıyıklı gençten bir adamdı. Tabii İlhan Bey diyorsun, İlhan Bey işte piyano üstadı, dediğin gibi o piyanonun akordu falan da gitmiş. Hatta o çalarken bazen yanında durur dinleriz ona saygımızı ve hayranlığımızı daha çok belli etmek için. İlhan Bey de arada bir bize döner "tuşlar cevap vermiyor!" derdi.

T. Erkman: Ah evet evet!

M. Belge: Çünkü hakikaten bazılarına basıyor adamcağız ses çıkmıyor. Biz sonradan öğrendik o emniyet müdürü filanmış. Bir adam daha vardı gene piyano çalan, hatırlıyor musun?

T. Erkman: Hatırlıyorum.

M. Belge: Hep fularlı gelir, arada bir de o çalardı. Herkes gayet iyi bilir ki asıl üstad İlhan Bey'dir.

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Öbürü de gene "Yıldızların Altında"yı çalardı.

T. Erkman: Çok hoş. Hadi gel bir şey çalalım.

M. Belge: Şimdi şu var aklımda, demin Rus çaldık, bu dönem 30'lar 40'lar herşey birbirine karışmış, bu tangolar filan her dilde söyleniyor, bazen bunlar çakışıyor yani birbirinden melodi alınıyor, sözler alanın diline göre yazılıyor. Şimdi bir Rus şarkısının, tangosunun mesela bir Rum versiyonunu çalalım diyorum: "Matomani Balalayka".

T. Erkman: Ne kadar güzel! Ne kadar güzelmiş şimdi şuradan kalkıp şöyle bir dönmek istedim ama sizin en büyük eksikliğiniz: hiç biriniz bir tango öğrenemediniz Murat?

M. Belge: Evet, kabiliyetsizlik bu kadar olabilir!

T. Erkman: Vallahi bu kadar olur!

M. Belge: Haklısın ama çok büyük bir acımı yüzüme vurdun Tanyeri, bunu senden beklemezdim!

T. Erkman: Kaybedilmiş bir şey yok, hemen bir kursa gidebilirsin!

M. Belge: Bu yaştan sonra! Bu tangoyu söyleyen Sofia Vembo, kendisi İstanbul'a hiç gelmedi gerçi ama binlerce ve binlerce plağı geldi, onun için kendisini bir İstanbullu, fahri İstanbullu saymak en azından mümkün. Bu Yunanistan'da meşhur General Metaksas var, Yunanistan'ın diktatörü filan, bu bizde de gördüğümüz bazı Batıcı, Garpperver reformcular gibi Yunan müziğinin Batıdan etkilenmesini, Batı tipi bir müzik olmasını istiyor ve doğudan giden bütün müzikal etkilere karşı. İşte meşhur rebetikacıları yasaklıyor mesela iktidarda olduğu sıralarda. O bakımdan Sofia Vembo, bu tangoları filan söyleyen bu kadın Metaksas için ideal bir pop şarkıcısı. Fakat Sofia Vembo zevki öyle olduğu için bunları söylüyor, yani Metaksas gibi bunu bir ideoloji ya da başkalarını yasaklamak falan gibi bir derdi yok tabii. Zavallı Metaksas'ın talihsizliği Yunanistan'ı Almanlar işgal ettiğinde Sofia Vembo da protesto etmiş, sahneye çıkmamış Metaksas'ın da iktidarda olduğu o yıllarda. Yani bir yandan rebetikalar falan yasaklanırken Vembo da o boşluğu doldurmamış. Demin söylediğim yani bu tangolar filan her dilde falan, ona bir örnek, bunun aslında İstanbul'la bir ilgisi yok ama biz her ne kadar bir semt ve onunla ilgili müzikleri çalacağız dedikse de buna da yani yüzde yüz uymak zorunda değiliz.

T. Erkman: Çalacaksın, çok merak ettim!

M. Belge: Herhalde hiç dinlememişsindir böyle bir şey; Arapça tango dinledin mi?

T. Erkman: Hayır dinlemedim.

M. Belge: O zaman bak şimdi dinle.

T. Erkman: Aman Murat ne kirli çıkısın!

M. Belge: Herkese ama özellikle sana bir Arapça tango çalayım.

T. Erkman: Teşekkür ediyorum.

T. Erkman: Bu adamanı hiç unutmayacağım!

M. Belge: Şimdi bu adamın adı Lili Boniş, bu Cezayirli, Magribi bir Yahudi aslında ama işte böyle Arapça söylüyor ve 40'larda Arap dünyasında çok tanınan bir adammış, 50'lerde filan da sürmüş. Daha çok Beyrut'ta, tabii Ortadoğu'da kozmopolit şehir deyince İstanbul'dan sonra Beyrut akla gelir, oralarda çok çalmış. Sambaları var Arapça.

T. Erkman: Babam çok güzel Arapça konuşurdu, Arapçaya kulağım çok alışık ve güzel konuşulan bir Arapçanın hoş bir dil olduğuna inanıyorum.

M. Belge: Tabii.

T. Erkman: Fakat tangoda dinleyince içim katıldı burada, dalga dalga gülmek arzusu geldi!

M. Belge: İşte alışık olmadığımız bir şey ama ilginç tabii.

T. Erkman: Çok ilginç!

M. Belge: Gene Belvü'den gidiyoruz, Belvü'de bidiğim kadarıyla, bildiğim kadarıyla değil biliyorum, Dario Moreno söylemiş.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Dario İzmir'den gelme bir Yahudi, İstanbul'da da böyle ilk parladığı, tanındığı yerlerden biri bu Belvü olmuş. Biliyorum diyorum, çünkü annem anlatırdı, biz Moda'da otururduk, o zamanlar ben daha çocuğum, bu tür eğlence âlemlerine götürülecek yaşta değilim. Moda'dan sandala biniliyor, orada kayıkhane vardı, hâlâ da vardır Yusuf'un kayıkhanesi, sandalla Belvü'ye çıkılıyor.

T. Erkman: Borda bordaya sandallar.

M. Belge: Yoo onlar oraya gider dans ederlermiş.

T. Erkman: Ha iniyorlar?

M. Belge: Evet, sonra geç vakit dönüyorlar evlerine. Şimdi Kalamış, Belvü deyince Dario Moreno'yu çalmadan olmaz, meşhur "Deniz ve Mehtap"ı dinleyelim.

T. Erkman: Dinleyelim...

T. Erkman: Evet Dario Moreno.

M. Belge: Ondan sonra o da Fransa'ya gitti, orada parladı. Öyle Türkiye'de bir sürü insan, gerçi Dario Moreno burada da çok ünlüydü.

T. Erkman: Çok ünlüydü, çok da şarkısı vardı.

M. Belge: Evet ama tabii Fransa'ya gidince dünya çapında şey oldu, o zamanlar hep bu Latin melodileri falan, Cou Courou Cou Cou Paloma'lar vesaire. Ama İstanbul'dan, Türkiye'den, İzmir'den bir türlü kopamadı. Burada mı öldü?

T. Erkman: Hayır bilmiyorum.

M. Belge: Öyle bir şey hatırlar gibiyim. Bir sevgilisi vardı onun burada, ondan dayanamadı geldi galiba, burada öldü yahut da, ölümüyle burasının gene bir şeyi var diye hatırlıyorum, daha doğrusu hayal meyal hatırlıyorum şimdi kesin bir şey söylemeyeyim.

T. Erkman: Aleyhimize delil olmasın gelen fakslarda!

M. Belge: Gene Belvü'de hatırladığım çok şirin bir olay vardır, bu da Belvü halkının, Belvü müdavimlerinin nasıl şey olduğu...

T. Erkman: Senin orada yaşadığın bir aşk var mı söyle bakayım?

M. Belge: Benim, yok hayır.

T. Erkman: Allah Allah büyük eksiklik!

M. Belge: Ben Belvü'ye çarpılmaktan aşk yaşamaya vakit bulamamışım herhalde!

T. Erkman: Olabilir!

M. Belge: Bir gece bir arkadaşımla oturuyoruz gene, yanımızdaki masada yaşlı bir adam var, böyle kel kafalı filan. Uzaktan bakılınca da belli oluyor ki epey içmiş, sarhoşlamış vaziyette, sesi gittikçe yükseliyor falan. Sonradan öğrendiğime göre bir emekli binbaşıymış, işte Birinci Dünya Harbinde, daha sonra falan, süvariymiş galiba. İki kişi oturuyorlardı, gençten biri vardı yanında ve ona eski anılarını anlatıyordu, savaş anılarını falan anlatıyordu. Birdenbire artık iyice coştu o anılarla ve normal masada konuşma sesini filan aşarak herkesin duyabileceği şekilde böyle nutuk verir gibi "biz bu memleketi bırakmayız düşmana!" falan diye gayet şirin ama hamasi bir konuşmaya başladı. Sanki önceden anlaşmaya varmışlar gibi birdenbire bütün o masalarda oturan adamlar "dağ başını duman almış!" diye başladılar!

T. Erkman: Ses provası sırasında sen ne yaptın?

M. Belge: Onun üzerine bunu da duyunca büsbütün coştu, ayağa fırladı, masaya falan tırmanmaya çalıştı. Neyse aldılar şefkatle ve sevgiyle okşayarak, sakinleştirerek alıp evine götürdüler.

T. Erkman: Sevgili dinleyiciler, demin ses provası yapıyoruz programa başlamadan. Ben şiirden iki mısra okudum, birdenbire bir ses "yıldırımlar yaratan bir neslin ahfadıyız!" diye. Murat'ın ses provası da bu!

M. Belge: Ben evet sesimi öyle prova ediyorum! En sağlam şaşmaz biçimde!

T. Erkman: Haklısın!

M. Belge: Sen demin bir ayrıntı söyledin ben şey yapmayı unuttum, "Kalamış Kilisesi'nin papazı Belvü'de tavla oynardı" dedin. Şimdi Kalamış

Kilisesi'yle Todori komşu, orada görülür, söz olur, dedikodu olur diye Kalamış Kilisesi'nin papazı Belvü'ye gelir şarabını orada içerdi. Edip Cansever'in tabii çok sevdiği bir mekân olduydu, ne kadar çok günler geçirdik orada.

T. Erkman: Ah evet çok!

M. Belge: Birtakım şiirleri mesela "Dökümcü Niko ve Arkadaşları" şiiri doğrudan doğruya o şeydir, Belvü...

T. Erkman: Belki "Masa da Masaymış" da orada...

M. Belge: Yok o çok daha eskidir, daha erken dönem şiirlerinden ama "Dökümcü Niko"yu gayet iyi hatırlıyorum, Belvü macerasını. İkimizin de gene çok sevgili kaybettiklerimizden Rasih Güran.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Rasih Güran da bayılırdı Belvü'ye, biz orada böyle oturur kendi konuşmamızdan çok etrafı seyretmeye, yorumlar yapmaya...

T. Erkman: Evet başlıbaşına o da bir okuldu, tek başına bir akademiydi biliyorsun.

M. Belge: Evet. Bir adam vardı mesela o eski Fenerbahçe Kalamış'ın zengin bir ailesinin oğluymuş, fakat zengin ailenin biraz hergele çocuğuymuş, böyle serserilikler yapmaya başlamış. Hatta bir silahlı çatışmada da bacağından yaralanmış ve sakat kalmıştı.

T. Erkman: Onu hatırlamadım.

M. Belge: Bir bastonu falan vardı, bastonla yürürdü. Mesela gecenin bir vakti oturduğu şeyden, hasır bahçe sandalyeleri vardı, koltukları vardı, onları hatırlıyorum.

T. Erkman: Onları unutmak mümkün değil!

M. Belge: O sandalyeden şöyle bir kalkıp bastonuna dayanarak dramatik adamlarla tuvalete doğru ilerlerken...

T. Erkman: Herkesin gözünün onun üstünde olduğunu bilerek!

M. Belge: Evet. Şiddetinden sandalye pat diye devrilip, masada oturanlar hemen koşup arkasından...

T. Erkman: E... o kadar da saltanat yaşasın bırak!

M. Belge: Evet. Sandalyeyi toplarlar falan. Bir adamcağız vardı o da tam ezik devlet memuru tipli, kravatı ama hafif yağlı ve yana kaymış bir kravat, işte yaka filan. Arada bir o da bir şarkıya başlayacak olur, bu -şimdi adını unuttum- eski haydut onun şarkı söylemesini beğenmez, bastonunu uzatıp kafasına iki tane ufak...

T. Erkman: A hayır!

M. Belge: Ufak darbeyle onu sustururdu. Rasih Bey de o şeye çok bayılırdı "yahu bak bu insanların en azından üç tane kimlikleri var, bunu bir işinde göreceksin, bir ailesinde, karısıyla çocuklarıyla göreceksin, bir de bak burada görüyorsun."

T. Erkman: İçtikten sonra "nasıl o müdürü ben mahvettim, iki laf söyledim"

derken göreceksin değil mi?

M. Belge: İşte böyle bir sürü Belvü anıları, Kalamış anıları. Daha sonraki tarihlerde As Kulüp açıldıydı.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Erdem Buri işlettiydi.

T. Erkman: Evet, Tülay German tabii.

M. Belge: Tabii, o zamanlar hatta Ruhi Su da orada söyledi. Önce neredeydi? Şişli taraflarında bir yerde başlamıştı halk önünde söylemeye, sonra hatırlıyorum bir yaz As Kulüpte devam etti Erdem Buri'nin orada ama şimdi Ruhi Su bizim nostalji kategorisine girmiyor.

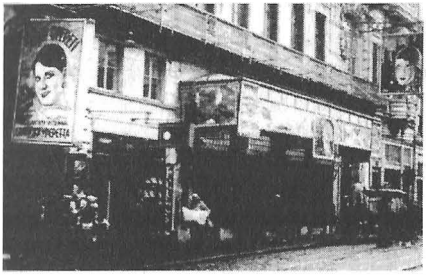
T. Erkman: Girmeyelim ne olur!

M. Belge: Nostalji kategorisinde gene bir şey var elimde, 40'ların çok popüler olan gene bu Batılılaşmış Rum müziklerinden "Aspasia", onu bugünün son parçası olarak çalalım.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, *Aspasia*'yla bir programın daha sonuna geldik. Size iyi bir hafta sonu diliyor, hoşça kalın diyoruz.

M. Belge: Hoşça kalın!

KURTULUŞ

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler. Ben Tanyeri Erkman.
Murat Belge: Ben Murat Belge.
T. Erkman: En iyi dileklerimizle sizlerle birlikteyiz. Ben eskiden beri, kışın biraz karanlık, puslu pazarlarını yazdan daha çok sevmişimdir. Sanki aile, daha yakınlaşır. Evin, bulmacaların, uzamaların, akşam çaylarının ya da içkilerinin tadı daha iyi çıkar diye düşünmüşümdür. İşte şimdi kafamdaki bu fotoğrafta hepiniz varsınız. Sevgilerimizi ileterek programımıza başlıyoruz. Orhan Veli Kanık'tan neşeli bir şiir, "Galata Köprüsü".

Dikilir köprü üzerine,
Keyifle seyrederim hepinizi.
Kiminiz kürek çeker, siya siya;
Kiminiz midye çıkarır dubalardan;
Kiminiz dümen tutar mavnalarda;
Kiminiz çımacıdır halat başında;
Kiminiz kuştur, uçar, şairane;
Kiminiz balıktır, pırıl pırıl;
Kiminiz vapur, kiminiz şamandıra;
Kiminiz bulut, havalarda;
Kiminiz çatanadır, kırdığı gibi bacayı,
Şıp diye geçer köprünün altından;
Kiminiz düdüktür, öter;
Kiminiz dumandır, tüter;
Ama hepiniz, hepiniz
Hepiniz geçim derdinde
Bir ben miyim keyif ehli içinizde?
Bakmayın, gün olur, ben de
Bir şiir söylerim belki sizlere dair;
Elime üç beş kuruş geçer;
Karnım doyar benim de.

M. Belge: Tanyeri, sen bu şiirleri okuyorsun, herhalde şiirleri ben okuyamıyorum diye kıskançlığından hep okuduğun şiirlerde mesele çıkarıyorum.

T. Erkman: Gene ne meselesi çıkarıyorsun?

M. Belge: Geçen hafta hani, sardalyanın tavası olmaz diyordum, şimdi baksana, Orhan Veli "dubalardan midye çıkarır" diyor.

T. Erkman: Belki dubaların kenarında bir tane vardır Muratçığım, her şeyi de bilemezsin ki...

M. Belge: Hayır canım, dubada olur da, madeni şeye yapışmış midye yersen o oksidasyon yapar, zehirlenir ölürsün.

T. Erkman: Belki o zaman madeniler bile temizdi Murat, öyle düşün biraz da. İyimser ol.

M. Belge: Olmaz, madene yapışmış. Ancak belki balıklara yem...

T. Erkman: Gel uzlaşalım.

M. Belge: Tamam tamam, Orhan Veli de haklı olsun... Zaten önemli değil hani, uyarı diye söylüyorum ama "sakın dubadan, madenden midye toplayıp yemeyin, zehirlenirsiniz" diye, nasıl olsa şairin dediğini kimse yapmayacağı için bizim memlekette, böyle bir mesele yok.

T. Erkman: Doğrudur.

M. Belge: Şimdi bugün, eski adıyla Tatavla, bugünkü adıyla Kurtuluş'tayız. Aslında bizim stüdyo da Kurtuluş'a yakın. Geçenlerde söylüyorlardı, Sevin (Okyay) programında biz buradan, stüdyodan Hilton'a bakıyoruz demiş, sağ tarafa bakarsan öyle. Sol tarafa bakınca da Kurtuluş yükseliyor, aramızda Dolapdere. Fakat nasıl bir bina yoğunluğu değil mi?

T. Erkman: Nefes alınacak gibi değil, bir an pencereden baktık da...

M. Belge: Evet. Şimdi biraz Kurtuluş'u gezeceğiz bakalım.

T. Erkman: Kurtuluş'u gezerken, şöyle başlayayım istedim. Taksim'in kuzeyinden Harbiye'ye doğru uzanan Cumhuriyet Caddesi'nin batısı, eski bir dere yatağı olan Dolapdere Caddesi'ne iner. Bu caddenin batısında yukarı doğru Kurtuluş'un doğu kesimi başlıyor. Kuzeyde Feriköy'e uzanıyor, güneyde Hacıhüsrev Mahallesi'ne kavuşuyor. Pangaltı'dan önce dik, sonra yumuşak bir eğimle inen bu eski dere yatağının batıdan, güneyden çevrildiği tepelerin adı Aya Dimitri Tepeleri. Sonraları burada at ahırları kurulmuş, tatavlalar yapılınca semt Tatavla adını almış ve Cumhuriyet'e kadar böyle kalmış. Tatavla semti, Kanuni Sultan Süleyman zamanında kurulmuş.

M. Belge: Bayağı eski.

T. Erkman: Çok eski. Ve tarihçi Hammer'e göre Barbaros'un Ege ve Akdeniz'den aldığı on bin kadar tutsak bu bölgeye yerleştirilmişti. Sonra buraya Yunan işçiler geliyorlar. Çok kesin bir Rum yoğunluğu oluyor ve bu insanlar Tatavlalı oluyorlar. Sayıları gittikçe artan Rumlar, 18. yüzyılın sonunda, yabancıların Tatavla'ya girmemelerini isteyen bir ferman çıkarttırmaya muvaffak oluyorlar ve bu Cumhuriyet'e kadar sürüyor.

M. Belge: Allah Allah. İlginç.

T. Erkman: Çok ilginç. Bu dönemde büyük yangından sonra da bölgeye Kurtuluş adı veriliyor. Tatavla'nın birkaç adı daha var. Tersane işçileri çok başarılı olduğu için "Tersaneliler" de deniyor.

M. Belge: Denizle de bir bağlantıları var yani, deniz kenarında olmasa da.

T. Erkman: Var. Sonra çeşitli mesleklerle ilgilenenler oluyor. Rum mahallesinde meyhaneler açıldı. Ayakkabıcılık gelişti ve Tatavla ayakkabılarının ünü tüm İstanbul'a yayıldı. Ayrıca becerileri üzerine övgüler yapılan, yazılar yazılan tulumbacıların da namı büyüktü. Paskalya Yortusu'ndan önce düzenlenen ünlü Baklahorani Panayırı, kentin değişik yörelerinden insanları toplardı. 1911'de kurulan Amfion Müzik Merkezi elemanları, İstanbul'un çeşitli semtlerinde konserler verirlerdi. Çoğunluğunu Rumların oluşturduğu ama Ermenilerin ve Musevilerin de yaşadıkları Tatavla, bu özelliklerini Kurtuluş olduktan sonra bir süre korudu. Cumhuriyet'ten sonra meslek sahibi ve çeşitli ticaret erbabı Türkler bu semte taşındılar. Kurtuluş, rağbet gören bir semt olma kimliğini uzun süre korudu. Ta ki, 63, 64 yıllarında yaşanan Kıbrıs gerginliği azınlıkların, özellikle Rumların buradan göçmesine neden olana kadar. Böylece eski mozaik tamamen dağıldı, Kurtuluş taşralaşarak günümüzde en çok erozyona uğrayan semtlerden biri durumuna geldi. Haydi bakalım, bir kayıp daha. Buyurun.

M. Belge: Yani, erozyona uğradı, her yer erozyona uğradı da Kurtuluş'ta o mozaiğin parçaları biraz daha duruyor. Kurtuluş'ta hiçbir şey kalmadı diyemeyiz. Yani, şehir dokusu değişti, apartmanlaşma bilmem ne, onlar her yerde var ama dikkat ettim ben, Kurtuluş'ta herhangi bir mezeciye gir, mutlaka topik bulursun. Meşhur Ermeni mezesi. Başka semtlerde öyle değildir. Tabii satanlar vardır ama burada kural olarak var. Çünkü işte hâlâ Ermeniler oturuyor. Tabii Rumların durumu hazin. Bu programımız zaten özellikle eski Rum azınlıklar üzerine olacak. Şöyle bir şey söyleyeyim, 1820'lerde Yunanların bize karşı bağımsızlık savaşı oldu, 1820'lerin sonunda da, onlar savaşı kazandıktan sonra Atina'yı başkent yapmaya karar verdiler. Atina başkent olduğu zaman, 1820'lerin sonunda, toplam nüfusu 35.000'di. O tarihte sadece İzmir'de 120.000 kadar Rum yaşıyordu. İstanbul'da 200.000'e yakın Rum yaşıyordu. Şimdi İstanbul'da sanıyorum 3.000, belki sıksan sıksan 4.000 Rum bulursan bulursun. Bu müthiş bir şey tabii. Kurtuluş'u ben çok fazla bilmem aslında. Yani İstanbul'un birçok semtini daha çok bilirim. Niye dersen, fazla tarihi eser yoktur bir kere. Çünkü, dediğin gibi çok eskilerden beri yerleşmeye başlamışlar, hatta o zamanlardan...

T. Erkman: Ben de kitaplardan yararlandım, yapacak bir şey yok.

M. Belge: O zamanlardan kalan şeyler de var. Yani 16. yüzyılda ilk yapılmış ama tabii ondan sonra çeşitli yangınlar mangınlar falan... 16. yüzyıldaki

yapısını kaybetmiş bir kilise var ama daha çok 19. yüzyıldır. Bir de ne bileyim, şehrin ana kanallarının da biraz dışındadır. Özellikle Kurtuluş'a gitmiyorsan çok yolun düşmez, o bakımdan. Ama ben çocukken gene 50'li yıllarda babam bir süre Kurtuluş'ta oturmuştu. Benim annem babam ayrıydı. İşte ben hafta sonları filan zaman zaman gider babamda kalırdım. Mesela orada hatırlıyorum, Cambazhane kurulmuştu. Bizim evin yakınında. Demek ki koca çadır falan kurulacak geniş alanlar varmış. Şimdi orada tabii apartmandan başka bir şey yoktur. Mesela ilk defa hayatımda, bu "eşas" (échasse) derler hani, tahta bacaklarla yürüyen... Babam öğretmişti işte, "buna eşas denir" falan demişti. Öyle dolaşan, silindir şapkalı falan bir adam hatırlıyorum. Bir de bunlardan farklı hatırladığım bir şey, nedense Kurtuluş'ta çaylak uçardı.

T. Erkman: Allah Allah, böyle bir ayrıntı...

M. Belge: Evet. Geçenlerde bir televizyon, belgesel programı için bu Kariye civarında gezerken birdenbire havada çaylak gördüm ve böyle...

T. Erkman: İçin hop etmiştir: "A bizim çaylak mı acaba?"

M. Belge: Çok eski bir dostu görmüş gibi böyle bayağı sevindim falan. Şimdi, işte Kurtuluş müzikleri, Tatavla müzikleri çalacağız bugün. Bir Kasapiko'yla başlayalım müzik kısmına.

T. Erkman: Evet çok konuştuk, doğru.

M. Belge: Müthiş karşılıklı etkilemiş birbirlerini tabii. Aynı şehirde yaşıyor insanlar...

T. Erkman: Tabii hepsi iç içe. Gayet tabii.

T. Erkman: Of Murat, senin Kasapiko içimi bir hoplattı ki, söyleyemem yani. Şimdi hemen yeri geldi, Tatavla Panayırı'yla ilgili bir şeyler söylemek istiyorum. Efendim, tam bir İstanbul beyefendisi olan Sermet Muhtar Alus'a göre Tatavla Karnavalı çok hoş ve çok keyifliydi.

M. Belge: Çok şirindir Sermet Muhtar.

T. Erkman: Evet. Panayır yerinin nerede olduğunu tarif edelim: "Kurtuluş Tramvay Caddesi'nden ileri doğru yürü, Tepeüstü denilen durak yerine yaklaş, sağ kolda sıra sıra dört beş sokağın, evlerin gerisi kırlıktır. Daha geride Sinemköy Rum Mezarlığı vardır." Söyle bakalım, bu Sinemköy sana ne hatırlatıyor?

M. Belge: Sinemköy, Sinemköy... Senin şey miydi, geçenlerde...

T. Erkman: Tasula, Tasula! Ya, Sopalı Hüsnü Sokak'ta oturan Gündelikçi Tasula! Bilmezsen bir daha çok üzüleceğim yani. "Mezarlığın iki yanı,

arkası gene kırlık ve tarlalar. Bu inişli yokuşlu kırlar, tarlalar, Tatavla Panayırı'nın mahşer kesildiği, patırtı gürültünün ayyuka çıktığı, tazelere aksederek kulakları uğuldattığı meşhur sahasıydı. O gün, sabahtan akşama kadar başta Rumlar gelmek üzere İstanbul halkının orta, aşağı tabaka gezici tozucu kısmı Tatavla'yı boylardı. Panayır yerine varıldı mı, meyhanelere, kahvelere üşüşülür, hiçbirinde iğne atsan yere düşmezdi. Kenarına ilişecek peyke, iskemle bulunmaz, meyhanelerin, kahvecilerin öteden beri bulup yerlere yaydıkları lime lime hasır, muşamba parçalarının çökülecek bir köşeciği bile kalmazdı. İkindiden sonra artık ortalık en civcivli, en neşeli halini alırdı. Zurna, laterna, Rum çalgısı, davul, darbuka, tef, zillimaşa, kemane, armoni, gayda..." Zenginliğe bakar mısın! "Çığırtma sesleri birbirine karışarak gürültüyü basar. Kokonalar içkiden fitil gibi olmuş yüzlerindeki maskeleri çıkarıp atar, erkekler zil zurna, una bulanmış, karalar kırmızılar sürülmüş suratlarından zırıl zırıl akan terleri kolunun yeni ve eteğinin ucuna sile sile takma bıyığı, sakalı, perukayı fırlatır, kim olduklarını belli ederlerdi. Ticaret erbabı, dükkân, tezgâh sahibi oldukça kalantor fakat hovarda çorbacılardan, Kapalıçarşı'da kuyumcu, basmacı, manifaturacı gibi paralı ahparlardan da 'keyif bu keyif' deyip maskara kılığına girerek Tatavla Panayırı'na gelenler çok olurdu."

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Buyurun bakalım. Böyle bir cümbüş yaşayamadık.

M. Belge: Bu Tatavla Panayırı'nı çok duymamıştım ben. Tabii özellikle Rumların başı çektiği Galata ve Pera Karnavalı var. Bir de Büyükada'da gene panayır, karnaval oluyor. O laflar vardır, Türkçeye biraz anlam kaybederek ya da değişerek girmiş.

T. Erkman: Ne mesela?

M. Belge: Apukurya mesela. Apukurya, belirli bir dini tören. Onun kutlanması vesairesi oluyor. "Apukurya maskarası gibi olmuşun" falan gibi laflar vardır. Çünkü maskeler falan takıyorlar işte. Kıyafet balosu falan gibi.

T. Erkman: İşte Baklahorani'de yapılan. Az önce verdiğim bilgide vardı.

M. Belge: Evet. Baklahorani tabii, bizde "bakla tarlası" falan denen şey. Bu, "khora" lafı Yunancada "yer" ya da "köy" anlamına gelir. Mesela bizim şimdiki Yeniköy'ün Yunancadaki adı "Neakhora"dır. Yani gene aynı anlama geliyor. Şimdi çalacağım parça, dediğim gibi 19. yüzyılda İstanbul'da, Tatavla'da söylenmiş şarkılar. Daha sonra bu plaklar falan Amerika'da yeniden basıldı. İşte bu cızırtı ayıklaması falan yapıldı. Şimdi adını unuttum, bir dahaki sefere hatırlarım. Bir kuruluş var, folk şeylerini falan topluyorlar. Bayağı da iyi bir arşiv yapıyorlar. Ayrıca başka şeyler de yaptılar, mesela Tamburi Cemil Bey falan. Yani Türk kökenli...

T. Erkman: Çok güzel şeyler. Yapı Kredi'nin yaptığını mı söylüyorsun?

M. Belge: Yok yok, bu Amerika'daki. Şimdi, son zamanlarda, ya da son

zamanlar demeyeyim de... İyice yaşlandık artık, son zamanlar deyince bir yirmi sene falan anlamanız lazım.

T. Erkman: Eğer bu programda bir kere daha yaştan söz edersen, bana allahaısmarladık, ben gidiyorum Murat, tamam mı?

M. Belge: (Gülüyor.) Tamam. Ne yapayım, kompleks işte.

T. Erkman: Kurtul!

M. Belge: Despina için gelirdim ben Kurtuluş semtine. Despina'nın meyhanesi... Onun herhalde Despina'dan başka bir adı vardı, resmi adı ama biz hep Despina diye bellemiştik. Ama tabii bizim geldiğimiz zamanlarda artık Rum müziği yoktu.

T. Erkman: Kimlerle gelirdin Despina'ya? Hani kaç yaşındaydın, orayı geçelim.

M. Belge: (Gülüyor.)

T. **Erkman**: Meyhaneye gidecek yaştaydın herhalde, neyse.

M. Belge: Tabii canım bu kadar eski değil. Yakın zamanlara kadar. Şimdi Tepebaşı'na taşındı Despina. Kurtuluş'taki yerini terk etti. Anladığım kadarıyla Sermet Muhtar'ın tarifinden, zaten panayır yeri de çok uzağında değilmiş Despina'nın. İşte bizim yerli adamlarımız, Romanlar, Roman vatandaşlarımız, her yerde olduğu gibi burada da heyet halinde gelirler, icra-i sanat eylerlerdi. Klasik Alaturka çalınırdı. Mezesi, şusu busu usulüne uygun, palamut pilakisi, radika salatası yiyebileceğin, lakerdanın iyisini bulduğun falan, hoş bir meyhaneydi Despina. Şimdi epey bir laf ladık, bir Tatavla melodisi daha çalalım bakalım. Bu, "arabacı" temposu. Neden dersen, arabanın tekerlekleri temposunda gidiyor.

M. Belge: Durdu. Tekerleği çıktı.

T. Erkman: Arapça tangoda da öyle olmuştu, bir ara hiç bitmeyecek sandım geçen program.

M. Belge: Evet, ikinci Despina'dan söz ettim. Despina yakınlarda Tepebaşı'na taşındı. Sanıyorum ondan önce faaliyetini kesti, bir başka çok sevimli yer vardı. Tam Kurtuluş'ta değil, biraz artık Pangaltı mı demeli oraya?

T. Erkman: Mandıra'yı mı diyeceksin?

M. Belge: Mandıra. Hatırlarsın. Beraber de gittik.

T. Erkman: Gittik, evet.

M. Belge: Bir sefer de hatta gittik kapalı bulduk, onun üstüne gidip Bülent Ersoy'u ilk defa dinledik.

T. Erkman: Ah, onu hiç unutamıyorum.

M. Belge: Neye niyet neye kısmet... Mandıra, bir gece kulübüydü. Yani, bayağı geç vakit gidilir, sabaha kadar da oturulur. Öyle bir dar kapıdan girersin, darca bir merdivenden aşağı inersin, yeraltında bir mekân. Fakat müthiş keyifli.

T. Erkman: Ne hangar gibi genişti, ne çok küçük, tıkış tıkıştı. Tam kararında bir salondu. Onu ben hep sevmişimdir.

M. Belge: Evet öyle bir yerdi. Tam işte keyifli Rum tavernası dediğimiz şey.

T. Erkman: Bir seferinde de sen yoktun galiba, Mehmet, Semra, Ayşen, Çağatay, Feritler, Tülin, biz hepimiz gitmiştik ve kalkamamıştık bir türlü. Bayılıyoruz, herkesin ertesi sabah işi var ama biraz daha, biraz daha...

M. Belge: Şey olurdu bir de orada. Tabii bunlar da hep Rumlarla bağdaştırılan eğlence biçimleridir, baloncu dolaşır, balonlar sigarayla patlatılır. Bir de tabak çıkar ortaya, tabak kırılır.

T. Erkman: (Gülüyor.) Biliyor musun, uzun yıllar önce, çok eski bu. Ferit bir grup arkadaşıyla Mandıra'ya gidiyor. Daha doğrusu, götürülüyor. Giriyorlar, içeride bir Rum düğünü, bütün coşkusuyla devam ediyor. Fakat bunlar tabii erkek erkeğe bir masa. Hemen itibar ediyorlar, bunları masaya oturtuyorlar. Biz de bakıyoruz diyor etrafa, nasıl oluyor işte her şey. Sirtakiler oynanıyor, horonlar tepiliyor, kasap havaları falan... Tam böyle işin koyulaştığı bir zamanda, sırtında siyah bir ceket, beyaz gömleğinin yakaları açık, ayakkabılarının arkasına basmış, tipik bir delikanlı geliyor. Beş altı garson birden koşuyor. İzliyoruz, bakıyoruz etrafımıza diyorlar. Hemen masası yapılıyor. İşte rakıları mezeleri, herkes ona doğru konsantre oluyor. Ve adamın masası yakın Feritlere.

M. Belge: Bitirim işte.

T. Erkman: Evet, bitirim. Neyse, böyle bir, meyhane muhabbeti mi derler, o yalnız bizimkiler erkek erkeğe bir masa, adam arada bir kadeh kaldırıyor ve elini şöyle vardır ya, pat göğsüne koyuyor. Böyle bir sempati akışı. Ferit diyor ki, bir süre sonra bir adam elinde böyle üst üste tabaklarla geldi, biz böyle baktık diyor. Demişler ki, "O masadaki bey ısmarladı."

M. Belge: (Gülüyor.) Çok güzel, meyve falan da gönderilir.

T. Erkman: Hani yanan dönen meyveler olur ya, öyle değil. Böyle üst üste birtakım porselen tabak. Eyvah, şimdi ne olacak? Garson diyor ki, "Beyefendi, kıracaksınız," diyor. Ferit alıyor bir tane tabağı, küt diye atıyor, tabak zıplıyor, başka bir yere konuyor. Bir tane daha alıyor, ne de sağlam porselenlermiş. Bir tane daha zıplayınca Ferit bunda bir yanlışlık var diyor, duruyor. Yolunda gitmeyen bir şey var. Sonra, tekrar masaya gidiyor. Adam kalkıyor büyük bir jestle, tak tak tak üst üste, birisi böyle dik, öbürleri böyle yatay. O da bayağı ustalık ama yani, öyle kolay bir iş değil bilmeyen için. O zaman öğreniyorlar ki bunun usulü, raconu budur.

M. Belge: Ama yere atıp kırma da büsbütün yok değil. Onu da yaparlardı.

T. Erkman: Öyle mi? Bilmiyordum. Adam beğenmiyor onu işte. Tabaklar

zıplayınca... Çok absürd bir şey biliyor musun, hop hop zıplayan tabaklar.

M. Belge: E tabii. Zıplayan tabak almışlar.

T. Erkman: Belki yerde bir yaygı, örtü bir şey vardı. Yani halıfleks gibi.

M. Belge: Ben de orada hatırlıyorum, yani bazen insan "hafızam beni yanıltıyor" falan diyor da bir defa gittiğimde, o zaman da siz yoktunuz hatırladığım, galiba böyle bir nişan vardı ve nişanlanan adam gelmedi.

T. Erkman: Ne keyfi, felaket olmuş! Aman yarabbi. Sonra ne oldu?

M. Belge: Valla, onlar epey bir beklediler kalabalık bir grup, berbat bir şeydi. Sonra dağıldılar gittiler. Kötü bir şeydi. Şimdi, bu böyle Mandıra gibi yerlerde çalınan müziklere bu sefer daha değişik bir örnek vereyim. Bu böyle, 30'larda, 40'larda falan çalınan cinsten bir şarkı, "Yolanda" diye. Yanılmıyorsam da vals temposunda.

T. Erkman: Ben bunu biliyorum galiba.

M. Belge: Bilirsin, bilirsin.

M. Belge: Bunlar çocukluğumdan kalan taş plaklar. Evet, Yolanda böyle. Şimdi böyle arasına uzun laflar sıkıştırmadan bir tane daha çalalım diyorum. Yine aynı dönemin melodilerinden, nağmelerinden. Sofia Vembo'yu, daha önce de bir kere dinlemiştik, o benim çok favorimdir. Şimdi, Sofia Vembo'dan "Akoma Ena Potiraki".

M. Belge: "Akoma ena potiraki". *Akoma*, "getir bana". *Ena potiraki* de "bir kadeh".

T. Erkman: Eee, sen bu Rumcayı ciddi ciddi çözmeye başladın.

M. Belge: Tersine, gittikçe unutmuş halim bu. Çocukken daha iyiydim. Arkadaşlarımız, Rumlar, Ermeniler... Ne bileyim işte Ermeni arkadaşım Kegam, meşhur dans hocası Panosyan'ın torunu.

T. Erkman: Şimdi gene sevgili Valentino'n geliyor aklıma.

M. Belge: Onlar Samatya'ya.

T. Erkman: Samatya'ya mı saklıyorsun? Tamam.

M. Belge: Annesi seslenir: "Egur nai!"

T. Erkman: "Buraya gel!"

M. Belge: Evet. O cevap verir: "Ame!" İşte "Efendim", "Ne var" gibi. "İnç" falan işte, bütün bu lafları bilirdik. Şimdi unuttuk gitti. "Farmakya olsa da getir" diyor kadehi. "Farmakya" da zehir.

T. Erkman: Farmakoloji!

M. Belge: Farmakoloji falan işte. Ecza oradan geliyor. İşte bu Sofia Vembo'yu söylemiştim. Yunanistan'da Batı müziğinin, Batı'dan gelme çeşitli müziklerin popüler olduğu zamanın şarkıcısı. İşte valsler, tangolar vesaire. Bir sürü şey söylemiştim. O sırada Metaksas var, diktatör. Doğu müziklerine karşı. Ama kadın tabii bundan tamamen bağımsız. O sevdiği için yapıyor bunu. Evet, gelelim yine biz... Kurtuluş'ta bunlar çok söylendi. Sofia Vembo buraya gelmedi ama çok çalındı çok söylendi. Herkesin evinde bir sürü Sofia Vembo plağı vardı. Kurtuluş'tan başka anlatacakların var mı Tanyeri?

T. Erkman: Evet Murat, bu Tatavla'nın 19. yüzyıl sonlarıyla ilgili şeyler okudum. Bunlardan en etkilendiklerimden bir tanesi de 1880'lerin sonunda İstanbul'da doğan, sırasıyla Pire, Batum, İstanbul, İskenderiye'de yaşayan ve 92 yaşında Atina'da ölen Maria Yordanidu'nun *Loksandra: İstanbul Düşü* adlı kitabıydı.

M. Belge: Evet evet, ben onu okumadım.

T. Erkman: Çok etkileyici, çok hoş yazılmış bir kitaptı bu.

M. Belge: Okumadan biliyorum, dinledim çok.

T. Erkman: Çocukluğunun Tatavla'sını şöyle anlatıyor, bunu okuyacağım tabii: "19. yüzyıl sonlarında, sözgelimi, Bakırköy tarafından Tatavla'ya ulaşmak için önce Galata'ya vapurla gidilir, sonra at arabalarına binilirdi. Bu arabalar Tatavla'da bulunmadığı için heyecan yaratır, gelenleri görmek isteyenler pencerelere üşüşürdü. O günlerde Tatavla'da hastaları taşımada, yoksullar yararına düzenlenen balolara gidip gelmede, çevreyi temaşa eylemede tahtırevan kullanılırdı. Tahtırevanlar, içleri oturmalıklı, yanları pencereli, pembe deniz mavisi atlasla kaplı kapalı taşıt araçlarıydı." Burada bir dakika durmak zorundayım. Anlatılanın görkemi, gözümü kamaştırdı doğrusu. Düşünsene, bir kişi önden, bir kişi arkadan alıp seni kaldırıyorlar.

M. Belge: Evet, bazı sokaklardan araba da geçmediği için mecburen ancak onlarla sefer olurmuş.

T. Erkman: Müthiş. "Bir taşıyıcı öne, öteki arkaya geçer, tahtırevanı yerden kaldırıp içinde sağa sola selam yağdıran mahalle güzellerini istenen yerlere götürürlerdi." Saltanata bakar mısınız.

M. Belge: Tabii, Taksim'deki Aya Triada Kilisesi'nden çıkıyorlar mesela, tahtırevanlarına binip gidiyorlar.

T. Erkman: Mesela... "Tatavlalılar, tarihi Ay Dimitri Tapınağı çevresinde, okulları, spor salonları, gazino ve kahvehaneleriyle tam bir birlik içinde yaşarlardı. İstanbul'un nüfusu tamamıyla Rum olan tek semtiydi Tatavla.

Bir Türk, yalvarsan buraya adım atmak istemezdi. Tatavla, bir yamaçta kurulmuştu. Ay Dimitri Kilisesi'yle, o zamanki gazinonun karşısına düşen kısımda iki büyük merkez olan Akropolis ile Ararat bulunur. Buradaki yazlık kahvelerin önlerinde laternalar çalınır, içlerinde günün sevilen kantolarını seslendiren kantocular dinlenirlerdi. Kahvelerin hemen yakınında, Ay Lefteri'nin mezarının çevresinde tek bir yabanotu bulunmazdı. Çiçekler ve bakımlı ağaçlıklarla bezeli burada İstanbul'un her köşesinden gelen Rumların toplandığı Baklahorani gezi yeri vardı. Baklahorani'de beşiklerde bebeler sallanır, kurdele ve bayraklarla süslü tahta atlar dolaştırılırdı." Buranın esprisini anlayamadım. Başka yerlerine baktım kitabın, böyle bir simge herhalde, neyse bu, süslü tahta atlar... Onu, bir yerde gözümüze çarparsa, hangi programda olursak olalım söyleyelim. "Kızlar koca bulmak için dolanırlar, delikanlılar sirtolar ve kasap havaları eşliğinde oynarlardı. Velhasıl, Tatavla cıvıl cıvıl bir semtti." Ne hoş değil mi?

M. Belge: Çok güzel tabii. Aslında, mesela sonuna yetiştiğimiz İstanbul'da, yani bu insanların olduğu, özellikle Rumların ve Ermenilerin bulunduğu yerlerde bir başka türlü yaşama sevinci...

T. Erkman: Çok iç içe geçmiş, keyifleriyle yaşayan bir mahalle hayatı. Değil mi?

M. Belge: Evet. Ben hatırlarım.

T. Erkman: Kuzguncuk böyleydi, Bağlarbaşı böyleydi. Çok daha fazlasını sayabilirsin.

M. Belge: Tabii tabii, mesela Yeşilköy'e giderdim ben. O zamanlar 15, 16 yaşımda falandım herhalde. Akşamları adamlar masalarını kaldırıma çıkarırlardı bayağı, evin içinden, yemek masalarını, akordeonlar çalarlar, başka şeyler çalarlar, şarkı söylenir, böyle cıvıl cıvıl bir hava vardı. O laterna mesela, laterna işte biz en son Lefter'de rastlamıştık. Çok güzel çalardı. Lefter'in yeri şimdi hangisi, Kadir mi oldu, Nevizade sokağındaki?

T. Erkman: Bilmem, o kadarını bana sorma.

M. Belge: Fakat Hasır var şimdi, Hasır 2, Hasır 2'nin olduğu yerde de Mavi Boncuk mu, öyle yeni bir meyhane vardı.

T. Erkman: Nişantaşı'ndakini mi söylüyorsun?

M. Belge: Yok yok, Beyoğlu'nda, Nevizade sokağında, Balık Pazarı'nda. Ve bu ikisinde laterna vardı, birinin adı Koço, birinin adı Lazo, iki Rum, gelirler, önce Lefter'den başlanır, Koço laternayı çevirir. O da öyle mekanik bir iş ama...

T. Erkman: Zordur, zordur, onun temposu vardır.

M. Belge: O tempoyu kaçırmayacaksın. Lazo da tef çalar. O tefle çeşitli atraksiyonlar yapar. İşte dizinde çalar, omzunda çalar, başında çalar, sonra böyle başparmağını tükrükleyip böyle o derisinden boğuk bir ses çıkarır. Bir taraftan o çıngırtılar falan. Sonra oradan çıkar, şeye giderlerdi,

o dediğim yere, Mavi Boncuk'tu galiba adı. Orada da çalarlardı. Lefter her zaman daha küçük ama daha kalabalık. İnsanlar asıl oraya gelir. Öbürü daha tenha bir meyhaneydi. Bir fasıl böyle biter, insanlar yer içerler, pikabın falan müziğiyle, sonra kapanışa doğru bir kere daha gelirlerdi. İşte bir fasıl daha yapar giderlerdi. Sonra Lazo öldü. Pek öyle ölecek hali falan da yoktu ama işte adamcağız öldü gitti. Hatırlarım, biz Lefter'de böyle, kapanış resmen 11 falandır ama hep onu geçerdi zaten. Kapanışa doğru, bütün o sarhoşlar ayağa kalkar, bir dakika saygı duruşunda bulunurduk Lazo için.

T. **Erkman**: Ha, Lazo için? Çok anlamlı.

M. **Belge**: Sonra, Tanaş vardı. Tanaş hafif, mahallenin biraz zekâsı geri kalmış çocuklarından. Onun da marifeti, başına doğru bardağı koyar ve oynar. O da onu yapardı. Hatta bir sefer de gittik, Tanaş yok ortada. Nerede falan dedik, hastalandı dediler. Biz müthiş meraklandık, telaşlandık, Tarlabaşı'ndan sora sora Tanaş'ın evini bulduk, ablası çıktı cumbadan.

T. **Erkman**: Ne kadar duygulanmıştır yahu, düşünebiliyor musun?

M. **Belge**: İşte öyle bir âlem içinde, yaşar giderdik ve eski İstanbullular doğrusu Rummuş, Ermeniymiş, Türkmüş vesaireymiş fark etmeden yaşardı, müthiş arkadaşlıklar vardı. Benim çok iyi arkadaşlarım vardı bütün bu azınlık grupları arasından. Şimdi, yine bir müzik patlatalım arada.

T. **Erkman**: Zamanıdır.

M. **Belge**: Bu da aslında Rumca ve buradan türemiş bir müzik ama yakın zamanda yeniden Yunanistan'da söylenmiş. Tabii görüyorsun yani, ilk çaldıklarımızdaki ne olsa, sadece plak tekniği, kayıt tekniği değil, müziği üretme tekniğinde de müthiş gelişmeler olmuş. Daha müzikalitesi yüksek. Şeyleri anlatıyor, bir Memedi var mesela, Mehmet var. Turko, Rumyos, "Tanasimu" diyor mesela. İşte Mehmet'i onun kardeşi, falan. Onu bir çalalım bakalım.

M. **Belge**: Evet işte, Bosforu falan diye tipik İstanbul'dan çıkmış bir şarkı. Bunu çaldığımız kaset, adı *Anatoli* falan, öyle bir şey. Şimdi aslında İstanbul tabii, önemli bir merkez, müzik merkezi. Buradaki Rumlar çerçevesinde. Bir de bunun gibi İzmir var. O tabii, biz şimdi İstanbul programı yaptığımız için şimdilik alanımıza girmiyor ama sırası gelmişken değinelim.

T. **Erkman**: Tabii, son derece önemli.

M. **Belge**: İzmir'de de tabii, meşhur Rebetika var. Ben ukalalık etmeden duramıyorum, şimdi bu Yunancada beta harfi "v" okunur. Dolayısıyla

"b"yi yazabilmek için "m" ve "p" yan yana yazar. "mp" arka arkaya gördünüz mü onu "b" okuyacaksınız ama bunu Latince harflere çevirdiklerinde "Rembetika" yazıyorlar. Dolayısıyla herkes Rembetika, Rembetika diyor, doğrusu Rebetika. Bu da işte aşağı sınıf adamların, aşkları, hırsızlıkları, dolandırıcılıkları, içkileri, esrarları, hapishaneleri falan, onları anlatan bir şey. İşte sonra tabii bu adamlar Yunanistan'a gittiler, orada da epey bir sefil oldular. Sen görmüş müydün o "Rebetika" filmini?

T. Erkman: "Rebetika"yı gördüm, o filmden ben üç kere ihtar aldım. Çünkü söylüyorum. Kendimi kaybettim herhalde, yanımdaki arkadaşım kolumu dürtüyor. Bir süre sonra, üçüncüsünde, arkamda, "Hanımefendi, ayağınızı da vuruyorsunuz," dediler. Rezalet, inanılmayacak kadar rezalet bir şey. Ondan sonra kendimi toparladım. Yani çok duygulandım, çok hüzünlendim, bir şeyler içimden gitti, geldi.

M. Belge: Ben salya sümük ağlıyorum o filmi görünce.

T. Erkman: Biz de ağlıyoruz herhalde, bırakır mıyız? Kesinlikle biz de ağlıyoruz.

M. Belge: Şimdi tabii Yunanistan'da da çok hoş bu. Yunanistan'a buradan giden Rumlar. Var işte, futbol takımları falan da var.

T. Erkman: Tabii, var var.

M. Belge: Kıyamet kopuyor tezahüratlarda. Öbür takım bunlara "kansızlar" falan diye bağırıyor. Bir kıyamettir kopuyor.

T. Erkman: Onlar oraya da uyamadılar.

M. Belge: Uyamıyorlar. Mesela ne bileyim, benim arkadaşım Herkül'ün evine gittik. Yemek yokmuş, mahallenin tavernasına gittik. Adamlar buradan gelme.

T. Erkman: Mutfak buranın mutfağı.

M. Belge: Mutfak buranın mutfağı. Ve hemen bunu Türkçe olarak söylüyor sana: "Hiç merak etmeyin, İstanbul'dan daha düşük kalitede değildir," diyor. Ve onlarla konuştuğun zaman Atina'da falan, "bunlar anlamaz" diyorlar.

T. Erkman: Doğru, benim kaç arkadaşım gitti Murat. Yani, mesela "dolma", zeytinyağlı dolma, bizden gidenlerde çok farklı, Atina'da olanlarda son derece farklı. Hiç aynı lezzet değil. Ve bizimki gerçekten güzel.

M. Belge: Tabii. Onu şöyle açıklayabiliriz. Yani aslında bu yemeklerin çoğu köken olarak onların yemekleri. Ama burası payitaht.

T. Erkman: E çok karışmış, her şey olduğu gibi lezzetler de karışmış.

M. Belge: Saray var burada. Saray olduğu için, bütün yemekler burada rafine olmuş. Saray var, saraydan başka konaklar var, bilmem neler var, aristokrasi burada. O zaman işte, söylüyorum, başkent olduğu zaman 35.000 nüfusu olan Atina bir köy.

T. Erkman: 120.000 nüfus dedin galiba İzmir için. Düşün.

M. Belge: Yani, köyde mi yemek gelişir, böyle bir yerde mi gelişir? Bunlar

tabii çok dokunaklı şeyler, şimdi gene şu Anatoli kasetinden, bu sefer bir kadın sesinden bir başka şarkı dinleyelim.

M. Belge: Bu da hoş bir şey. Şimdi Yunanca laflar bilim diline geçtiği için, işte soyut falan terminolojide geçiyor. Halbuki tabii şarkıda çok daha farklı. Mesela, "kardiya" deyince benim aklıma kardiyografi, kardiyoloji falan geliyor. Halbuki kalp demek işte, "kalbim çarpıyor" diyor mesela. İşte "kronya", kronoloji falan. Yahu az önce konuşuyorduk, eskiden Rumca bilirdik falan diye. Ondan başka bir şey. Biz eski İstanbullular, birbirimizin şivesini taklit ederdik. Şimdi tabii insanlar kalmayınca bu da kalmadı.

T. Erkman: Şimdi "şeyy", "yani", "ehe" falan gibi bir şive türedi bence. Ben ona çok takılıyorum. (Gülüyorlar.) "İcabında" falan, böyle şeyler söylüyorlar ve çok sık söylüyorlar bir cümlenin içinde. Sanki o cümle çiklet oluyor benim gözümde. Böyle bir hikâye vardı, çocuğun ağzında çiklet büyür, büyür, kapıların ağzından geçer gider falan, böyle bir kaostur o.

M. Belge: Evet. Rum kalmadı, bir şey kalmadı, tabii o şiveleri falan bilen de kalmadı. Ben çocukluğumda Karagöz oynatırdım, onun için de epey şive falan bilirdim.

T. Erkman: Onu herhalde ilerideki programlarda dinlemek bahtlılığına erişeceğiz Muratçığım.

M. Belge: Evet. Bugün de programın sonuna geldik. Mademki Kurtuluş'tan çıktık yola, selam verdik sağa sola, gene bir Kurtuluş havasıyla bitirelim: "Tatavliyano Kasabiko".

T. Erkman: Tam. Cuk oturdu.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programından ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Hepinize, mutlu, sorunsuz, neşeli geçireceğiniz bir hafta dileğiyle programımızı bitiriyoruz. Hoşça kalın.

M. Belge: Yeniden buluşmak üzere, hoşça kalın.

SAMATYA

Sevgili dinleyiciler "Bu Şehr-i İstanbul ki" programımıza hoş geldiniz.

Ben Murat Belge, bu hafta programı açıyorum, çünkü aziz dostum Tanyeri bana bir azizlik yaptı bu hafta, gelip benimle birlikte burada program yapacağına gitti bir ameliyat geçirdi, ama küçük ve iyi geçti ameliyat. En fazla iki hafta sonra gene birlikte sizlerle olacağız.

Şimdi bu hafta Samatya semtini dolaşacağız birlikte.

Samatya'da birçok değişik insan yaşamış gene de yaşıyor, ama Samatya deyince akla ilk, İstanbullu Ermeniler gelir, onların oldukça yoğun yerleştiği bir bölgedir. Dolayısıyla ağırlıkla bugünkü programda Samatya'ya Ermeniler çerçevesinde bakacağız.

Şimdi bir Ermeni melodisiyle başlayayım, bir enstrümantal parça, bir ortaçağ ağıtıymış bu, birçok Ermeni müzikleri gibi oldukça hüzünlü, ama İstanbul'dan bir parça değil tabii.

Fatih İstanbul'u ele geçirdiği zaman 1453'te, şehir nüfusu Bizans tarihinde görülmedik derecede azalmış, elli bin kişiye falan inmiş. Tabii savaş, savaş sonrası yaşananlar, vesaire o nüfus tahmin ediyoruz ki iyice azaldı fetihten sonra. Fatih de dünyanın en güzel şehrini ele geçirmiş ve onu başkenti yapıyor, Roma'nın merkezine yerleşmiş, dolayısıyla kendisini Roma İmparatorluğu'nun varisi olarak görüyor, haklı da böyle görmekte, kılıcının hakkıyla kazanmış. Ve bu tarihten sonra mektuplarının altına imza "Kayser-i İklim-i

Rum" yani Roma İmparatoru sıfatını kullanıyor. Ve nüfusu azalmış olan bu şehre Osmanlı İmparatorluğu'nun dört bir tarafından çeşitli cemaatler davet ediyor ki şehir yeniden canlansın. Osmanlı mantığı içinde tabii bu çağırılan cemaatlerin Türk olması vesaire, önemli değil. Türkler de geliyor, hatta bazı İstanbul semt adları onların geldikleri yeri anlatır. Mesela Aksaray, Niğde-Aksaray'dan gelenlerin kurduğu bir semttir. Çarşamba, Karadeniz'deki Çarşamba'dan gelenlerin kurduğu bir yerdir. Bu arada Karamanlı Rumları çağırıyor, bunları da Samatya'ya yerleştiriyor. Bu Karamanlı Rumlardan daha sonra da söz edeceğiz. Ve ilk olarak da Ermenileri çağırıyor. İlk olarak diyorum, çünkü Bizans döneminde Ermenilerin bir cemaat olarak şehir içine yerleşmelerine izin verilmemişti. Fatih, ilkin Rum-Ortodoks Patriği ile vardığı anlaşmanın benzerini yapıyor: Bursa'da Vardapet olan -Ermenilerde Vardapet piskopos ayarında yüksek din adamı demektir- Hovakim'i çağırıyor, onunla anlaşıyor ve bir İstanbul Patrikhanesi kuruluyor, 1461. Yani fetihten sekiz yıl kadar sonra. Buna göre Ermeniler, ruhani önderlerinin gözetimi altında kendi geleneklerine göre yaşayacaklar, kendi dinlerine göre ibadetlerini devam ettirecekler, kendi dillerinde eğitimlerini yapacaklar, evlenme ve miras hukukları gene kendi geleneklerine göre devam edecek. Böyle bir sistem. Böylece altı cemaat denmiştir, yani Anadolu'nun altı ayrı yerinden cemaatler halinde Ermeniler de geliyorlar ve onlar da Samatya'ya yerleşiyorlar. Ve ilk Ermeni Patrikhanesi de böylece bizim kendimize göre Türkçeleştirip Sulu Manastır dediğimiz, Ermenice adı Surp Kevork, bu kilise merkez – Patrikhane Kilisesi olmak üzere buraya yerleşiyor.

Daha sonra nüfus artmıştır, hatta on iki cemaat denilmiştir. İstanbul'un başka yerlerine de Ermeniler yerleştiler ve bu kentin asli unsurlarından biri olarak burada yaşadılar.

Patrikhane Kilisesi ile ilgili olarak sevimli bir efsane vardır; ama efsane. Deli İbrahim zamanında böyle bir şey söylenmiş. İbrahim'in çeşitli delilikleri arasında diyelim, bir ara da şişman kadın diye tutturuyor. İşte bana bütün şişman kadınları getirin diyor, buluyorlar getiriyorlar bir sürü. Onların arasında bir Ermeni hanımı en çok beğeniyor. Buna da Şekerpare adı verilmiş. Ve Şekerpare efsaneye göre bir kilise için yer istemiş, O da Surp Kevork'un yerini bağışlamış, orada o kilise yapılmış. Efsane diyorum, çünkü Deli İbrahim daha sonraki tarihlerde yaşamış, biliyoruz ki 1461'den itibaren burada kilise var. Tabii o kiliseler, tüm diğer İstanbul'daki pek çok bina gibi yanmış, yıkılmış, deprem, yangın, vs. kim bilir şimdi kaçıncı kilise orada. 19.yüzyılda yapılan son hali ile Surp Kevork, altında da Rumlardan kalma ayazması ile, demek ki bu Rum Ortodoksların bir kilise mahalliydi daha önce, orada faaliyetine devam ediyor.

Şimdi ilk o enstrümantal parçayı çalarken İstanbul'dan değil demiştim.

Ermeniler söz konusu olduğu zaman ortaya böyle bir ilginç durum çıkıyor.

Ermenice müzik dediğimizde bu genellikle folklor ve Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan, işte, şimdiki Ermenistan'dan, vesaire müzik. İstanbul Ermeni müziği pek oluşmamış. Niye oluşmamış derseniz, başından beri çok kaynaştıkları için genel Osmanlı hayatına, müziğe yeteneği olan Ermeniler, bizim bildiğimiz klasik Türk musikisi içinde eserler vermişler. Zaten şöyle bir düşününce, kimisi daha ağır bestecidir, kimisi hafif bestecidir, kimisi pek besteci değildir mesela işte saz üstadı adamlardır, ama gerçekten çok önemli katkıları vardır.

Ermeniler olmadan bu klasik Türk musikisini düşünmek zordur. Başta Tatyos'tan başlayalım. Tatyos çok büyük bir besteci. Nikoğos çok önemli bir besteci. Asdik Ağa, bir de Kosdik Ağa vardır, onunla kafiye yapar, işte daha yakınlarda Bimen Şen, Artaki Candan... bunlar, işte biri ses üstadı aynı zamanda; Bimen Şen.

Bimen Şen de Bursalı, Bursa'da koroda söylermiş pazar günleri Müslüman hafızlar kiliseye gidip dinlerlermiş Bimen Şen'in sesiyle neler yapabildiğini duymak, yani kendileri de belki yararlanmak için. İşte Osmanlı zamanında böyle bir önemli iç içe hayat var. Evet, Udi Arşak, Apet, meşhur Sebuh... gene son zamanların Udi Hrant'ı...

Bu arada Hamparsum. Hamparsum notası var, yani yüzyıldan fazla bir zaman klasik Türk musikisinin notasyonu Hamparsum'un bulduğu sisteme göre yapılmış.

Bunlar şu anda aklıma gelenler.

Bir de Ermenice, daha doğrusu Ermeni müziğini son dönemde, yüzyıl başında ciddi bir şekilde elden geçiren Gomidas var. Gomidas onun arkadaşı Yegmalyan, yani bu müzikten çok sesli musikiye geçişi sağlayan, büyük ölçüde kilise müziği yapan.

Şimdi Gomidas'tan yine İstanbul dışı bir halk müziği derlemesi mi diyeceğiz aranjmanı mı diyeceğiz... böyle bir parça dinleyelim.

Evet, Şah Muradyan, Gomidas'ın arkadaşıymış, söyleyen de o. İşte dinlediğiniz gibi aslında bizim Doğu Anadolu müziklerine son derece yakın. Hatta yer yer çok karışık, tüm bu alışverişte kim kimden ne almış ne vermiş çok belli değil.

Gomidas, dediğim gibi yüzyıl dönümünde yaşamış bir adam, arkadaşı Yegmalyan da öyle. Öksüz, yanılmıyorsam Kütahya'da doğmuş. Eçmiyadzin ki, asıl Ermeni Gregoryan Kilisesi'nin merkezidir, Erivan yakınlarında. Orada çocukken eğitim görmüş. Müziğe de orada merak salmış, işte halk

müziği parçaları toplamaya başlamış. Tam bir Osmanlı. En büyük özlemlerinden biri İstanbul'da bir konservatuvar açılması ve kendisinin de buna katkıda bulunması. Sonra ama Gomidas, 1919'da yanılmıyorsam, bir derin ruhi bunalıma giriyor. Neden acaba o tarihte diye düşünebiliriz. Akli dengesini kaybediyor. Uzun zaman da bu halde böyle perişan bir halde yaşıyor. İşin tuhafı, arkadaşı Yegmalyan da aynı çeşitten bir rahatsızlığa uğruyor ve o da gene hayatının son yıllarını aklına, zihnine pek fazla hâkim olamadan yaşıyor.

Şimdi gene bu, Anadolu kökenli şarkılardan bir tane daha dinleyelim. Onlar bunu bir şehir şarkısı olarak alıyorlar, herhalde bir şehir değil de, yani bir İstanbul ayarında falan değil de, bir kasaba şarkısı diyebiliriz. Gene ilk parçayı aldığımız Kalasciyan'ın yaptığı konser ve doldurduğu kasetten "Sarı Gelin" diye bir parça, ki bu parçayı ayrıca Kürtler de söylüyorlar, Ermenilerde başka bir adı da var, Ermenice bir adı, ama "Sarı Gelin" de diyorlar.

Evet, "Sarı Gelin" böyle sürüyor gidiyor. Ben şimdi onun hemen arkasından artık İstanbul parçalarına geçeyim. Şimdi Tanyeri burada olsaydı yine beni bu gramofonla uğraşırken görüp kıkırdardı. Bu işte benim meşhur arşivden diyelim, Artaki Candan'ın kendi çaldığı bir taksim dinleteyim.

Evet, geçiş taksimiyle birlikte ki acemaşiran makamında, biz de tekrar Samatya semtine geçelim. Samatya'da şöyle etrafa bakınca ne gibi eski binalar görüyoruz: İşte sözünü ettiğim Surp Kevork yanında Ermeni okulu ile birlikte, altında manastırı. Bunun dışında bir de Katolik Ermeni Kilisesi vardır, gene cadde üzerinde Samatya'dan Yedikule'ye doğru giderken.

Ermeni nüfusu yoğun olmakla birlikte Rum nüfusu da yoğun. Bunların bir kısmı da bu Karamanlı Rumlar. Hani meşhur Karamanlis var ya Yunan cumhurbaşkanı, işte o da o soydan gelme.

Şimdi Karamanlılar kimdir, bu sürekli bir tartışma konusu. Çünkü bu adamlar Yunan alfabesini kullanıyorlar, ama Türkçe konuşuyorlar. Dolayısıyla Yunan alfabesini bilip de bakarsanız yazılarına, okuyabilirsiniz. Şehir dışında- Silivrikapı dışında Balıklı'da mezar taşları var. Balıklı Kilisesi ve

Kompleksinde. Mesela ne diyeyim işte, Yunan Alfabesi ile Niğde Karyesinden bakkal Yorgo şu tarihte vefat etti, Allah rahmet eylesin falan diye yazıyor. Bunlar çok ilginç.

Kimilerine göre, Türklerin Anadolu'ya hâkim olmasından sonra onların baskısıyla Türkçe konuşmaya başlamış Rumlar, bu tabii daha çok Yunanistan tezi. Kimilerine göre de, aslında çok daha eski tarihlerde oralara gidip yerleşmiş ve Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmiş Türkler.

Başka semtlerde gezerken, özellikle Galata'da gezerken, bu cemaatten daha fazla söz edeceğiz.

Samatya'da Konstantin ve Helena, yani Hıristiyanlığı ilk olarak resmi din yapan imparator ve annesi, bunlar ilk imparatorluk düzeyinde Hıristiyanlar, onlar adına yapılmış bir kilise var. Gene cadde üstünde büyük bir kilisedir. Gayet şık bir çan kulesi vardır. Çan kulesinin üstündeki plakette de Abdülhamid'e bir teşekkür vardır. İstanbul'un böyle bazı kiliselerinde Abdülhamid onun yapılmasına izin verip kolaylık gösterdiği için falan böyle teşekkürlerle yad edilir.

Onun dışında başka Rum kiliseleri de var. Aya Yorgi var gene cadde üstünde. Ayrıca Bizans'ın en eski iki kilisesi burada, hangisi daha eski tam belli değil, ben de kesin bir şey söyleyemiyorum. Bunlardan birisi ilginç, çünkü bu kilise 4.yüzyıl sonu 5.yüzyıl başı falan olabilir, Karpos Papylos Martyrion'u olarak yapılmış, oldukça da büyük bir kilise fakat bir tarihte özel mülk haline gelmiş. Herhalde epey bir harap durumdaydı. İşte o zaman da tabii çeşitli alavere dalavere vaziyetleri... Ve ondan sonra başına gelmedik kalmadı; kömür deposu oldu, tamirhane oldu, otomobil tamirhanesi oldu falan... Şu sırada alüminyum kasa/pencere kasaları falan yapılan bir imalathane halinde. Ambulatuvar denen, yani etrafını dönen koridor var. O koridorun bir kısmını da bu imalathanenin bitişiğindeki kahvehanede, yani bu ambulatuvarın içinde de birtakım masalar falan uzanıyor, insanlar oturup iskambil falan oynuyorlar. Böyle ilginç bir manzara... Daha da hoşu; tabii dolmuş bu, bütün toprak dolmuş falan, biz bu imalathaneye girdiğimizde aşağı yukarı kilisenin kubbesinin yakınında dolaşıyoruz demek ki, altı dolmuş. Üstü de dolmuş ve üstünde de Ayios Minas Rum Ortodoks Kilisesi var. Tam kubbenin şekli falan belli olmuyor ama orayı açsanız temizleseniz ve kubbe ortaya çıksa, hep şeye benzetirim; mesela Roma'ya gittiniz Saint Pierre Kilisesi'nin kubbesinin üstüne daha küçük bir başka kilise yapılmış gibi bir manzara çıkıyor karşımıza.

İşte bunlar İstanbul'un tuhaflıkları, hoşlukları.

Bu değilse daha eski olan kilise Ayios Yuannis. Bu Studion Manastırı gene Samatya-Yedikule yolu üzerinde 1000 yıllık bir manastır. Çok kutsal bir yer. Zamanında Bizans politikasında etkili olmuş, hatta İmparator değiştirmiş oranın keşişlerinin zoruyla gibi, sonra burası İmrahor Camii haline getirilmiş, sonra da yanmış. Yanında gayet güzel bir sarnıç. O sarnıç da

zamanında -bunları gerçekten anlamak zor- bir boya imalathanesi olarak kullanılmış, sanki 9.yüzyıldan kalma bir Bizans sarnıcından başka boya imalathanesi yapacak yer yokmuş gibi. Sonra bir yangın çıkıyor, tinerler minerler. Sarnıcın üstü göçmüş. İçinde şimdi koca koca ağaçlar büyümüş, o da öyle melûl mahzun duruyor.

Biraz daha oralarda dolaşırsanız bu kez de bir şarap ve sirke şişeleme imalathanesi var. Orada da bu Studion Manastır Kompleksi'nin ayazması onun içinde. Genellikle izin verirler, hani gidip bakabilirsiniz, yalnız son gittiğimde, hâlâ devam ediyor mu bilmiyorum, epey azılı bir kurt köpeği vardı. Ayazmayı gezmek için önce işte köpek dışarı çıkarılıyor, siz giriyorsunuz, siz görüp çıkınca da köpek tekrar içeri alınıyor.

Dolayısıyla yani, Samatya'da -ki Yunanca'da Psamatya'dır bu, "P" var başında ama bu Türk ağzına gitmediği için zamanla biz "P"yi düşürmüşüz Samatya demişiz- Rum nüfus da hayli fazlaymış. Şimdi tabii yok öyle bir şey. Böyle olduğuna göre, şimdi onlardan bir şarkı dinleyelim. Bunu da özellikle seçiyorum, çünkü içinde Marmara geçiyor. Hayal edelim diyelim ki mesela, Samatya'da surların dışında bir zamanlar Narlıkapı'da çok güzel meyhaneler vardı. Orada oturmuş bir Rum bakıyor Marmara Denizi'ne doğru ve o da bir şeyler hayal edip bu şarkıyı söylüyor...

Evet, Samatya'nın bir de meydanı hoştur. Bu eski surlar da oradayken Samatya kapısına yakın, oradan yol şöyle hafif kıvrılır, dirsek yapar ve şimdiki demiryolunun altından geçerek kıyı boyuna çıkar. Burada eskiden şirin, küçük meyhaneler vardı. Örneğin birisini hatırlarım hâlâ, kocaman tahta şarap fıçıları masa yerine kullanılırdı. Taburelerle etrafına oturursunuz, altına ayağınızı sokamadığınız için biraz rahatsız, yanlamasına oturmanız lazım ama şirindi atmosferi. Böyle başka meyhaneler vardı. Şimdi de oldukça iyi bir kebapçı var. Hani işte İstanbul'un her tarafı kebapçı oldu falan diyoruz ama ben öyle kebaba da karşı değilim, ayrıca bu kebapçı iyi iş yapıyor.

Balıkçılar vardı tabii. Hâlâ da var balıkçılar. Bu ara meydan da biraz düzenlendi. İşte bu Marmara boyu semtleri tabii denizle iç içe, ayrıca bu sözünü ettiğimiz İstanbul azınlıkları balıkla arası iyi olan adamlardı.

Balık deyince bir de fıkra geldi aklıma.

Balıkçı bağırıyor "canlı balık, canlı balık" falan diye, bir Ermeni Madam, yaşlı, yanında; "evladım balıklar tazedir?" diye soruyor. Adam aldırmıyor, gene "canlı balık, canlı balık" falan... Fakat kadın ısrarlı; "evladım balıklar

tazedir?" diye soruyor, adam sinirleniyor; "Madam" diyor, "işte balık canlı diye bağırıyoruz, işte görüyorsun canlı, daha ne olacak" deyince Madam; "evladım, ben de canlıyım ama taze değilim" diyor.

Şimdi meyhane falan da dedik, buradan da Udi Hrant'a geçelim. Udi Hrant, bildiğiniz gibi yakın zamana kadar yaşadı, âmâ (kör) bir Ermeni müzik adamıydı. Beni onunla tanıştıran Edip Cansever oldu. Edip Cansever böyle beklenmedik keşifler yapardı. İşte Beyoğlu'nda bir sazda bulmuş Udi Hrant'ı. Bir akşam hep buluştuğumuz Refik'ten alıp oraya götürmüştü. Ben de böylece kendi gözümle görüp, kulağımla dinleme fırsatını elde etmiştim.

Şimdi Hrant burada bildiğimiz bir Türkçe şarkı "Baharı Görmeden Yaz Geldi Geçti" ve sonra da ona bağlı olarak bir Ermenice şarkı söylüyor ki, o Ermenice şarkı da aslında bizim hüzzam ya da segâhta da geçer, kanto olarak geçer "Seni Her Dem Anıyorum"un Ermenice sözlüsü.

Nur ol Hrant!

Evet, Hrant ikinci şarkıyı Hayca yani Ermenice söyledi. Şimdi bende de biliyorsunuz şive takıntısı var. Bu Hayca şarkının üzerine bir espri olsun diye yazılmış bir şiir okuyacağım. Rivayete göre bunu Muvakkar Ekrem Talu yazmış. Rudolf Valentino'ya ağıt. Valentino öldüğü zaman İstanbullu bir Ermeni madam ya da matmazel, artık bilemeyiz, böyle bir ağıt yazmış ona, söylemiş.

Sevgili Valentino'm. Üreğime yağ idin
Yoktu dünyada eşin,
Herkeşten kıyak idin
Öyle yüzkek idin ki
İnsan değil dağ idin
Genç yaşımda sevgilim ne diye mefrum oldun
Ürya gibi sen artık hayali mefhum oldun
Etrafında karılar sankim pervane idi
Lakin kıyak bilirim Mari bir tane idi
O da vurgundu sana, deli divane idi
Onu yalnız koyup da nerelere savuştun
Sen ki Artin'den güzel Karabet'ten anuştun
Mektubunla tasvirin suvenirdir yanımda
Salt gönlümde değilsin kanımdasın kanımda
O ki mefat olmuşsun tadı yok artık canımda

Benim bi tek sevgilim Valentino'm bebeğim
Yalvar oldum Allah'a benek senden öleyim

Bu da böyle bir ağıt işte.

Şimdi gene bir başka parça çalacağım. Bu sefer, bazı Anadolu kökenli Ermeni şarkıları dinledik, İstanbul kökenli bir şarkı ama söyleyen Amerika'da.

John Berberyan adında bir Ermeni. Bildiğim kadarıyla orada doğmuş. Bir grup kurmuşlar, kimbilir hangi eyalette, ama işte çalanlar arasında; kanun çalan Papazyan, tambur çalan Taşçıyan falan gibi belli ki bir Ermeni grup. Genellikle Ortadoğu, ama özellikle Türkiye'den şeyler çalıyorlar. Hiç gelmemiş görmemiş, ama böyle devam ediyor. Yani bir nostalji. Kolay bir şey değil, insanın yaşadığı toprakları terketmesi, gitmesi. İşte bambaşka bir yeni iklime yerleşmesi, orayı tam olarak benimsemesi.

Özellikle Ermeniler çok buralı insanlardır. Onlarda hep bu hasreti görmek mümkün, çok hazin gelir bana. Belli ki çok fazla iletişim falan da yok hani. Çünkü şimdi çalacağım şarkı "Bir Demet Yasemen" hani öyle çok da önemli bir klasik eser sayılmaz, ama herhalde işte onu duymuş, onu öğrenmiş, onu söylüyor.

Evet şimdi Berberyan'dan, burada bir ekleme yapayım, bir arkadaşımda longplay vardı. 33'lük bir plak olarak. O da tesadüfen bir yerde bulmuş, merak edip almış. Bize de işte böyle hüzün basardı bunu dinlemekten, ben de bir kasete çektim yıllar once. Şimdi o kasetten 'Bir Demet Yasemen'i dinleyelim.

İşte böyle kanunlar, udlar... Sonuçta hiç fena değil, gelmemişler, dinlememişler, burada görmemişler ama demek ki gitmesek de görmesek de o kültür bizim kültürümüzdür anlayışı var.

Şimdi aslında Samatya ile bir ilgisi yok ama Kalamış Belvü programımızı yaparken Tanyeri'ye söz vermiştim, orada yanımda getirmemiştim meşhur "Yıldızların Altında" şimdi bir kaç program sonra bu sözümü yerine getirmeme izin verin. Seyyan Hanım'dan. Zaten programları da Seyyan Hanım'la bitirmeyi seviyorum galiba. İlginçtir, Seyyan Hanım'la görüştüğümüz seferlerden birinde, "Yıldızların Altında'yı ne güzel söylemişsiniz" demiştim ben ona.

Seyyan Hanım böyle hafif şeylere karşı bayağı bir alerji edinmişti ve "Yok ben hiçbir zaman o şarkıyı söylemedim" dedi bana. Ve sonra kaset

vardı yanımda, çaldım ve epeyce de hayret etti kendisi. Zaten Seyyan Hanım artık hangi nedenleyse, bilemiyorum plaklarını falan da biriktirmemiş, veyahut da titiz davranmamış. Dolayısıyla eski söylediklerinden hiç bir şey kalmamıştı o son yıllarında. Hatta ben doldurduğum kaseti vermiştim. Ve tabii her şeyi güzel söylediği gibi bu "Yıldızların Altında"yı da işte ne kadar hafif olursa olsun Seyyan Hanım gene güzel söylemiş.

Evet bu işte, Tanyeri'ye bizim ameliyat hediyemiz diyelim. Ben Tanyeri adına, kendi adıma Açık Radyo "Bu Şehr-i İstanbul ki" programından sizlere veda edeyim. Haftaya İstanbul'un bir başka semtinde buluşmak üzere, sağlıcakla kalın.

BALAT

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler. 94.8 Açık Radyo, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben de Murat Belge.

T. Erkman: Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyoruz. Bugün yine Ümit Yaşar'la başlıyorum. "İstanbul".

Evin içinde bir oda, odada İstanbul
Odanın içinde bir ayna, aynada İstanbul
Adam sigarasını yaktı, bir İstanbul dumanı
Kadın çantasını açtı, çantada İstanbul
Çocuk bir olta atmıştı denize, gördüm
Çekmeğe başladı, oltada İstanbul
Bu ne biçim su, bu nasıl şehir
Şişede İstanbul, masada İstanbul
Yürüsek yürüyor, dursak duruyor, şaşırdık
Bir yanda o, bir yanda ben, ortada İstanbul
İnsan bir kere sevmeye görsün, anladım
Nereye gidersen git, orada İstanbul.

M. Belge: Nereye gitsen İstanbul... Şimdi biz İstanbul'da nereye gitsek?

T. Erkman: Balat'a gidiyoruz Muratçığım.

M. Belge: Bugün Balat'a gidiyoruz değil mi? Evet. Balat deyince insanın aklına Yahudilerin yoğunlukla oturduğu semt geliyor. Son birkaç programdır Kurtuluş'a gittik Rumlarla tanıştık, Samatya'ya gittik Ermenilerle tanıştık. Şimdi de Balat'ta Yahudilerle tanışınca aşağı yukarı bu şehrin bütün önemli sakinleriyle tanışmış olacağız.

T. Erkman: İstersen sen Balat'ın esprili, taklitli kısmına geçmeden önce ben Balat hakkında kısaca topladığım bilgileri aktarayım. Hem giriş olur, hem de sen güzelce düşünür taşınır, ne yapacağına karar verirsin: Balat, Tarihi

Yarımada'da, Fener'le Ayvansaray arasında yer alan, Haliç kıyısında surların arkasından Eğrikapı yönünde yükselen bölgede kurulu olan semttir. Tabii bu semt, Murat'ın da söylediği gibi, İstanbul Yahudileri, Musevileri açısından büyük bir tarihi önem taşır. Makedonya ve İspanya'dan göçenler bu semte yerleştirilmişler. Balat'ın aslında bir Musevi yerleşimi olarak geçmişi, ta Bizans'a kadar uzanmakta. Kentin 19. kapısı oluyor Balat. Burada bulunduğu, kıyıda Musevilerin, iç tarafta ise çeşitli cemaatlerin oturduğu biliniyor. Kıyı şeridinde Haliç yoluyla İstanbul'un değişik bölgelerine bağlantı sağlayan iskeleler bulunuyor. Yerleşim bölgesi olarak bir sur alanı. Dini yapıların büyük bir kısmı burada mevcut. Kıyı yoksulların, sur içi ise varlıklıların yaşadığı yerlerdi. Halk genellikle Musevi ağırlıklı olmakla birlikte Fener'e yakın mahallelerde Rumlar, surların hemen arkasında Ermeniler de odaklaşmıştı. Balat'ta sık sık yangın çıkıyor. Tabii bu yangınlar eski dokuyu büyük ölçüde bozuyor. 1980'lerde ise Haliç kıyısını düzenleme çalışmaları eski kıyı kesimini hemen hemen yok ediyor.

M. Belge: Hiçbir şey kalmadı.

T. Erkman: Evet. Balat, Musevi ağırlıklı dini yapıları, atölye ve imalathaneleri, din ve ırk mozaiği görünümlü halkıyla, özellikle meyhaneleriyle –onları sonra söyleyeceğim– ünlü bir İstanbul semti. Reşad Ekrem Koçu'nun deyişiyle, "İstanbul'da Balat denince Musevi, Musevi denince Balat hatıra geliyor."

M. Belge: Bunlar İspanya'dan 1492'de gelen Yahudiler. Granada şehrinin İspanyollar tarafından fethedilmesiyle, "Morisko" dedikleri Araplar ve Yahudiler kapı dışarı edilmiş. O zaman Fatih'in oğlu II. Bayezid Osmanlı tahtında. "Sofu Bayezid" diye bilinir. Ama bu Sofu Bayezid, İspanya'dan çıkmak zorunda olan Yahudileri, davet ediyor. Tuhaf bir şekilde Endülüslü Arapları davet etmiyor. Hatta onların bir şiiri, şarkısı varmış, "Osmanlı bize niye böyle ettin" falan diye, sitem eden. Şimdi, çok fazla lafa boğmadan İstanbul Yahudi müziğinden bir örnekle başlayalım.

T. Erkman: "Usman" diyor değil mi?

M. Belge: "Uzman" gibi bir şey, Osman mı, Osman'ın bozulması mı tam anlayamadım. Yazılı kısmında "uzman" diye yazmış. "Diyazerez pişman" da işte "Osman pişman olursun" gibi bir şeydir herhalde. Şimdi pişman falan gibi Türkçe laflar var ama bu şarkının sözlerine kulak verdiğinizde tahmin ederim İspanyolcaya benzetmiş olmalısınız. İspanyolca çünkü. İspanya'dan geldikleri için... Bu diller de hep böyledir. Bir ülkeden göç eden insanlar o dilde daha muhafazakâr oluyorlar. Mesela diyelim

İspanyolca İspanya'da çok daha fazla değişiyor. Halbuki buradaki Yahudiler 20. yüzyıla gelmişler, hâlâ 15., 16. yüzyıl İspanyolcasını konuşmaya devam ediyorlar. Tabii şimdilerde bu unutuldu. Yani Yahudiler de artık Ladino denilen dili konuşmaz oldular uzun süredir. Onun için tek tük insanlar hatırlıyor. Sonra bir dönem, bizim çocukluğumuzda da böyleydi, Fransızca konuşmaya başladılar evlerinde. Şimdi o da geçti bildiğim kadarıyla. Türkçe öğreniyorlar artık anadil olarak.

T. Erkman: Fransızca konuşuyorlar yine.

M. Belge: Konuşanlar vardır tabii de genç kuşak daha çok Türkçe konuşuyor. Neyse, bizim dilde olan birtakım İspanyolca kelimeleri de sanırım biz doğrudan doğruya İspanyollardan değil buradaki Yahudilerden almışız. Örneğin, "palavra". Palavra İspanyolcada "kelime" demektir. İlle yalan anlamına da gelmez. Ama işte "laf" aynı zamanda "boş laf" gibi kullanılır ya... İspanya'da bu hoştur çünkü mesela ciddi bir toplantıda "Senyor Gonzalez'in palavralarından sonra şimdi sözü..." gibi durumlar ortaya çıkar. Buna benzer bir başka örnek de mesela "pandispanya" lafı. Pandispanya İspanya Ekmeği demek. Ama bunun da bize gelişi İspanya'dan değil İtalya'dan tabii. Pandispanya İtalyanca bir laf. "Çıngar" yine İspanyolcadan gelme. Tam o anlamda da bir şey söyleyeyim, geçen hafta sen yokken Samatya'da anlatıyordum. Böyle bir tekerleme var, bu Ladino denilen dilin, İspanyolcayla Türkçenin nasıl bir karışımı haline geldiğini anlatan. Aslında yalnızca Türkçe ve İspanyolca değil, çok fazla dilden ödünç kelimeler almışlar ve sekiz on dilin karışımı gibi bir şeymiş. Bu da böyle şiir gibi bir tekerleme: "A ki progivay caddesi / A ki un bar / Tre Kapu menteşemi / Ino otros pençeremi". Yani işte bu caddede bir bar var, bazı kapıları pencereli bazıları menteşeli. "Cuatro hafiyes kurnaz / No cuando poker / Aniden çıngar" Yani dört kafadar pokere oturuyorlar, aniden çıngar çıkıyor. "Dört el ateş birden grav grav / Unos mortos".

T. Erkman: Birisi gitti.

M. Belge: "Diğeridos yaralis", yaralı yani. "Unos otros hafiyes", bir tanesi de ajan çıkıyor. "Todos ella para kaçandos". Kaçandos çok güzel tabii. Türkçe kaçma fiilinin köküyle İspanyolca ek bir araya gelmiş, kaçandos. İşte "kaçalım" der gibi, "vamos". Ayrıca benim bunu öğrendiğim kaynak da matrak sayılır. Çünkü Atina'da tanıştığım buradan gitme Vasil adında bir arkadaşım var, o bana bunu yazdırdı ve ezberletti. Yani işte özellikle bu Balat programında Yahudi, Türk bütün bu yaşayanlar ve bunun birçok örnekleri üzerinde duracağız. Mesela bak şimdi, belki seni biraz şaşırtacağım. Ufak bir parça çalalım.

M. Belge: Evet, tanıdık tabii değil mi. Tanınmayacak gibi değil.

T. Erkman: "İstemem babacığım."

M. Belge: "İstemem babacığım", işte "padre" falan. Zaten sözler de aynı. İşte bu "Kızım seni berbere vereyim mi, kızım seni manava vereyim mi?" falan.

T. Erkman: Ne kadar güzel aslında değil mi? Çok hoş.

M. Belge: O zamanın meslekleri öyle. Şimdi bu şarkı yazılsa "Kızım seni hayali ihracatçıya vereyim mi, kızım seni borsacıya vereyim mi, tetikçiye vereyim mi, alacak tahsilatçısına vereyim mi?" olurdu herhalde. O zamanlar daha masum zamanlarmış. Şimdi bak bir tane daha dinleyelim hemen arkasından.

M. Belge: Evet tabii bu da herkesin tanıdığı şarkılardan biri. Bu bir Türk şarkısı aslında. Demek ki sevmişler onlar da kendi dillerine çevirip bir de Ladino versiyonunu yapmışlar. Şimdi mesela bunun arkasından daha da ilginç bir şey çalalım.

M. Belge: İşte bu da Karadeniz, gayet açık. Zaten başta galiba Laz diyor kendisi de. İlginç tabii şimdi Laz türküsünün İspanyolca sözle söylenmesi.

T. Erkman: Ama işte diyorum, bu karışmışlık ne kadar güzel. İnsanlar niye bir arada, dövüşmeden, birbirlerini yok etmeden yaşamayı beceremiyorlar? Yani neden? Herkes aslında birbirini ne kadar zenginleştirmiş.

M. Belge: Ama bak bu konuda belki biraz karamsar oluyoruz. Çünkü bütün bunlar olmuş. İşte dinliyoruz şarkıları. Bütün bunların karışması, böyle bir şeyin ortaya çıkması için yüzlerce yıl geçmiş. Sonra insanlar bir boğazlaşmaya başlıyorlar, belki bir yıl sürüyor diyelim. Ama o damgasını vuruyor yüzyıla rağmen. Yüzyılı unutuyorsun, o bir yılda olanları unutamıyorsun. Şimdi bir parça daha çalacağım, yine benzer, küçük bir şey.

M. Belge: Bu da, "Hayde toma rono" diye en son söyledi, sonra güldü, aslında Rum şarkısı. Bir terzi hakkında.

T. Erkman: "Pantolon duble", "Şapo elegante".

M. Belge: İspanyolcası da zaten "custera abondanada", terk edilen terzi gibi bir şey. Yani demin konuştuğumuz gibi, normal insanların böyle kompleksleri yok hani, işte "ben Rum şarkısı söylemem" gibi. İnsanlar birbirlerinden haberdar oldukça birbirlerinin nesi varsa sevmişler, sevdiklerini almışlar, kendilerine adapte etmişler. Bu şarkıyı ileride Rumca çalacağım aslında ama şimdilik programa sokmayalım.

T. Erkman: Zaten bütün sanatlar birbirinden her zaman etkileniyor. Doğrusu da bu. Yani görgünün zenginleşmesi için. Ben onu halk oyunlarında çok iyi görmüşümdür. Romenler, Bulgarlar, bizim bütün Karadeniz, Artvin hepsi birbirinin içine girmiştir.

M. Belge: Tabii tabii. Birbirlerine benzerler. Şimdi genellikle bütün dünyada da, son zamanlarda bizde de Yahudi deyince böyle bir zengin tip akla gelir. Tabii dışlanan insanlar olarak onca yüzyıl, toprak sahibi olamaz vesaire, o da ne yapsın, adam geçinmek için para ile oynamak durumunda kalmış ve oradan hakikaten bir nüfuz sahibi de olmuşlar zaman zaman. Fakat İstanbul Yahudilerinin zengin olması bayağı yeni bir tarihte gerçekleşmiştir İstanbul'un bu uzun tarihinde. Özellikle Balat denince yoksulluk geliyor akla. Hatta buna kim karar verdiyse, Haliç'e akan ana lağım kanallarından birisi Balat'tayınış. Hep anlatılır. Balat'ı anlatanlar buna hep değinirler daha doğrusu. İşte deniz berbat kokarmış falan filan. Sen Balat Kapısı'ndan bahsettin, Balat Kapısı'nın az ilerisinde işte. Hatta bu lağımlardan ötürü orada bir ufak girinti, bir yarımada varken bunu ileriye kadar götürüp doldurmuşlar, o pisliği o şekilde kapatmışlar. Şimdi Balat Kapısı da İstanbul kapılarında önemlidir. Herkes bilir. Çünkü o da müziğe falan da geçmiştir. Tabii Balat Kapısı da surlarla birlikte yıkıldı gitti geçen yüzyıl sonundaki bir depremde. Ama oralarda bir gezince, sokakların akışından falan eski Balat Kapısı'nın nerede bulunduğunu anlayabiliyorsun. Şimdi ben daha önce de söylemiştim, çocukluğumda Karagöz oynattım. Karagöz'de olsun, ortaoyununda olsun, belli başlı bir tip Yahudi'ydi. Yahudi de genellikle ya bezirgân olur ya eskici olur. Çok vardı eskici Yahudi. Bu tip, hayal perdesine girince, veyahut da ortaoyunundaysa sahneye gelince şarkı söylerdi. Bütün tiplerin şarkıları vardı, bazılarının değişebilirdi. Ne bileyim işte, Çelebi gibi alaturka şarkılar mesela. Bu çok da fazla fark etmez. Ama böyle Yahudi, Arnavut, Laz falan dedin mi bunların bayağı alametifarikası vardır.

Onun herhangi bir kaydını bulamadım ama şöyle bir şeydir: (şarkı söylüyor) "Balat Kapusundan girdum içeru / Güzeller oturmuş iki geçelu / Yanar elim yakar elim almaz içeru / Aney aney vamos Balada, baba kerata / Parasını vereyim soğan salata" gibi bir şey.

T. Erkman: Seni turneye götüreceğim.

M. Belge: Balat Kapısı'ndan böyle girilirdi içeriye. Bir de bu yoksulluk çeken halklara fıkra edebiyatına geçilince cimrilik yakıştırılır. Mesela en meşhur cimrilik fıkraları İskoçlar hakkındadır. İskoçlar yoksul, ne yapsın adam cimri olmayıp. Aziz Basmacı'yı hatırlar mısın?

T. Erkman: Hatırlamaz olur muyum!

M. Belge: Aziz Basmacı bir sürü fıkra anlatırdı, en çok da Yahudi fıkraları meşhurdur.

T. Erkman: Çok da güzel anlatır.

M. Belge: Şimdi onlardan aklımda kalan bir tane var. Tabii bu fıkralar tamamen eski İstanbul'un mozaik kültürünün ürünü ve hiç kimseye sataşma, taş atma amacı taşımadığını herhalde herkes anlıyordur. İşte Salamon, Mişon her neyse trende gidiyor. Lokantaya da para vermesin diye karısı yanına balık pişirmiş vermiş. Onları yemiş, başları kalmış. Başları da atmaya kıyamamış, belki bir işe yarar diye kâğıdına sarmış, çantasına yerleştirmiş. Adamın biri de bakıyor ne yapacak bunları diye. Dayanamamış sormuş, "Ne yapacaksın onları" falan diye. Demiş "Biliyorsun, balığın başı çok faydalı bir şeydir. İnsanın aklını başına getirir." Onun üstüne adam aman demiş benim de tam böyle bir derdim var, hiç aklım başımda değil. İşte bana verir misin, satar mısın falan pazarlık, balık başlarını almış. Adam da yemiş onları afiyetle. Aradan epey bir zaman geçmiş, trende gidiyorlar. Değişiklik hissetmeyince yahu demiş, galiba sen beni kandırdın. "Bak gördün mü kuzum? Yavaş yavaş aklın başına gelmeye başladı." (Gülüyorlar.)

T. Erkman: Çok hoş! Bir müzik çalalım mı?

M. Belge: Çalalım. Hani demin dedik ya Türkler, Laz müziği vesaire, şimdi Yahudi bir şarkıcı var, Algazi Efendi. Bir Müslüman hafızdan farksız bir şekilde bir gazel söylüyor. Doğrudan doğruya Türk müziği. Bu parçayı bir dinleyelim şimdi.

T. Erkman: Çok güzel sahiden.

M. Belge: İyi bir ses değil mi?

T. Erkman: Çok.

M. Belge: Bu adam bu yüzyılın ilk yarısında yaşamış. Tam da yarısında

ölmüş zaten. İzmir doğumlu. İzmir'de de tabii çok Yahudi var, sadece İstanbul'da değil. Sonra erken bir tarihte, yani 1923'te İstanbul'a gelmiş, 33'e kadar burada kalmış. Dini eğitimi falan da var, hahamlık da yapıyor bir yandan sinagogda. Tabii sinagog müziği, bizim klasik Türk müziği, Rum Ortodoks kilise müziği birbirine çok benzer. Bir başka programda bunlardan da örnekler vereceğiz. O bakımdan aslında şaşırtıcı değil İzak Algazi Efendi'nin bir Türk müziği parçasını bu kadar iyi söylemesi. Sonra 33'te Paris'e gitmiş, en sonunda tuhaftır, Uruguay'a gitmiş. 1950'de Montevideo'da ölmüş.

T. Erkman: Ne maceraperest adam.

M. Belge: Bu şu bakımdan da ilginç. Demin söylemedim, o "Kızım Seni"-yi çaldık ya. Geçen ay Almanya'da, Berlin'deydim bir Türk arkadaşımın evinde. Orada konuşurken o söyledi, "Yahu ne saçma şey, Arjantin Yahudi Müziği diye bir kaset geçti elime, içinden bizim 'Kızım seni kasaba vereyim mi?' şarkısı çıktı," falan dedi. Orada Türkçe söyleniyormuş. Dedim yok, çok saçma bir şey değil aslında. Yani işte buralardan ta Güney Amerika'ya kadar gitmişler. Kuzey Amerika'da da var, ABD'de Algazi Efendi'nin, başka Yahudi sanatçıların 78'lik plakları yapılmış. 1918, 1920 gibi tarihlerde. İşte dünya savaşının kargaşalığında buralarda durmak istemeyip giden adamlar. Demin şeyi diyordum, Rum Ortodoks müziği, sinagog müziği falan. Sen de değindin Balat'ı anlatırken. Balat esas olarak Yahudilerin yolunun geçtiği, oturduğu bir yer. Ama dediğin gibi, başka cemaatler de var orada. İşte Fener'e doğru Rumlar dedin. Mesela sinagogun biraz ilerisinde Aya Strati Rum Kilisesi vardır. O kiliseyi İmroz'dan gelen adalı Rumlar yapmışlar. Meşhur sinagog işte, Ohrida. Ohri'den gelen Yahudiler yapmış. Biraz ilerisine gidersin Aya Strati. Biraz berisine gidersin bu sefer Surp Hreşdagabed Ermeni Gregoryen Kilisesi. O da ilginç bir binadır. İşte mucizeler falan olduğuna inanılan bir kilise.

T. Erkman: Ona senede bir gün gidiyorlar. Hangi gün bilmiyorum ama.

M. Belge: Bir ya da iki. Kurbanı var bir kere onların.

T. Erkman: Kıyamet kopuyormuş.

M. Belge: Evet evet. Horoz ve koyun kesiyorlar. Ve hiçbir din ayrımı yapmadan, doğrudan doğruya yoksullara dağıtılıyor. Bayağı yüzlerce koyun ve horoz kesiliyor. Ayrıca mucizelerin belirli bir günde olduğuna inanılıyor. Hreşdagabed, Ermenice "baş melekler", Mikail, Cebrail, İsrafil falan, onlara ithaf edilmiş bir kilise. Hemen orada Mimar Sinan'ın yaptığı Ferruh Kethüda Camii vardır. Bunlar işte 1.000 metrekarelik bir alanda iç içe geçmişlerdir. Ayrıca Ayvansaray'da lonca bölgesi, Çingene bölgesidir. Çingeneler de böyle bir kanal halinde Balat'a doğru sarkarlar. Neyse biz yine galiba lafı uzattık. Bir şarkı daha çalalım. Yine bu, ilk şarkıyı da söyleyen, aslında İstanbullu Los Paşaros grubundan bir şarkı

daha. Bakın gene içinde Türkçe laflar geçecek bunun da.

T. Erkman: Biraz daha dinlesem, Museviceyi sökecekmişim gibi geliyor. O kadar açık seçik söylüyorlar ki. Bir de mandolin alacağım iki tane daha şarkı çalarsak.

M. Belge: Ne de olsa İspanyolca, İtalyanca bir sürü laf duymuşluğumuz var. Yine Fransızca bir sürü laf biliyoruz. En sonda ne diyor, "durmir". Durmir, durmakla ilgili bir şey işte, anlıyorsun. "Ino serviya al askerlik" diyor. Yani askerlik yapmamak derdinde adam, annesine bu konuda şekva etmekte, ne etsem de askerlikten tüysem diye. İşte "palomba" diyor, belli ki güvercin ya da kumru. Ne bileyim, bir sürü kelime bu şekilde tanıdık geliyor. "Murir" de ölmek işte. Bu Ferruh Kethüda'yı söylüyordum. Senin benim gibi insanların itikadımız falan yoktur ama sonuçta bir caminin korunması, güzel durumda olması sanki bizi daha fazla ilgilendiriyor. Böyle olmaması bizim gibi insanları daha fazla üzüyor. Şimdi bu Ferruh Kethüda, dediğim gibi Sinan'ın yaptığı küçük çaptaki eserlerinden ama Sinan küçük yapmış büyük yapmış fark etmiyor. Ne yapmışsa güzel yapmış adam. Oranları moranları her şeyi yerli yerinde. Tamirden de geçti bu 60'larda. Bildiğim kadarıyla mahalle halkı da büyük katkıda bulundu. Harap bir haldeyken camiyi onardılar. Fakat şimdi hayret edilecek bir şey, önüne demirler, camlar, şunlar bunlarla baraka gibi bir şey koymuşlar.

T. Erkman: Dükkân falan mı yapmışlar?

M. Belge: Dükkân değil de, işte orada ayakkabı giyip çıkarırken üstlerine yağmur yağmasın diye bir siper herhalde. Fakat son derece çirkin ve güzelim caminin cephesini kapatan bir şey. Ayrıca sanki böyle resimler yapılmış, selvi melvi falan gibi. Fakat o resimleri ancak mahallenin badanacısı falan yapmıştır herhalde, "Ahmet Efendi sevaptır, gel şunu bir boya" gibi. Böyle tuhaf bir hal. Bunu özellikle söylüyorum, cemaat içinde böyle şeylere meraklı insanlar da vardır.

T. Erkman: Demek ki azınlıkta kalmışlar.

M. Belge: Bir dikkat çekme niyetine. O caminin avlusunda da eski Balat mahkemesi kurulurmuş. İstanbul'da bir İstanbul kadısı var, onun dışında Üsküdar kadısı, Eyüp kadısı, bir de Galata kadısı var. Bu üç şehre de Bilâd-ı selase denir. Selase, salis üçtür ya. İstanbul kadısı kendi hükmü altındaki, kaza deniyor işte, kaza zaten kadıdan gelme, hepsine kendi bakamayacağı için belirli yerlerde naip denilen, İstanbul kadısı adına adalet dağıtan adamlar olurmuş. Tabii o zamanın mahkemesi şimdiki gibi bir şey değil,

bayağı caminin avlusunda açık havada otururlar, konuşurlar, meseleleri çözerlermiş. Sinagoglara gelince, demin değindiğim Ohrida, o da 500. yıl münasebetiyle elden geçti, epey bir şıklaştı. Galiba çok otantik bir restorasyon olamadı ama hiç değilse elden geçti.

T. Erkman: Olsun, gene bir bakım olsun da.

M. Belge: Evet, su falan alıyordu. Şimdi biraz daha düzgün. Onun da içinde hoş bir şey vardır. Herhalde o da ayinin merkezi gibi olan kürsü gibi bir yer, onun değişik olduğunu ve meşhur Nuh'un gemisini model alarak yaptıklarını söylerler. Onun dışında Yanbol Sinagogu var çarşı içinde. O da biraz tamir gördü. Onu da Bulgaristan'daki Yanbolu şehrinden gelen Yahudiler yapmışlar. Daha ileride, yine çarşı içinde Çana Sinagogu vardı, bu da yıkık duruyordu, şimdi yine açık değil bildiğim kadarıyla ama hiç değilse ayakta durur hale geldi. Daha yukarılarda, hani Eğrikapı'ya doğru yükselir demiştin ya, orada da bir Kastorya Sinagogu vardı, onun hiç izi kalmamış. Sadece bahçe kapısı duruyor. Bir de gene Balat Kapısı'nın yanında, cadde üstünde Selanik Sinagogu. O da inşallah tamir edilir diyorum. Çünkü çatısı matısı yok, sadece bir boş kabuk halinde duruyor. Sanırım böyle depo falan gibi olmadık amaçlarla kullanılıyor. Balat'ın bugüne kadar ayakta kalabilmiş sinagogları bunlar. Şimdi bir şarkı daha dinleyelim. Bu sefer Los Paşaros'dan değil de Jak ve Janet Esim çiftinden bir şarkı dinleyelim.

M. Belge: Bu çifti çok seviyorum ben.

T. Erkman: Ben de öyle. Kardeşimin arkadaşları ve çok güzel müzik yapıyorlar.

M. Belge: Öyle mi? Bak keşke gelmeden önce bunu senle konuşsaydık. Çünkü daha sonra yaptıkları bir kaset var yine, orada Okay Temiz'ler falan da var. Daha da geliştirmişler işi.

T. Erkman: Enfes bir şey.

M. Belge: Ama üzerinde "izinsiz herhangi bir parça kullanılırsa.." falan diye bir tehdit var, ben bir türlü nereden bulacağım, nasıl izin alacağım onu bilemediğim için sonunda ondan bir şey çalmamaya karar verdim. Biraz Balat'ın keyif taraflarından bahsedelim mi?

T. Erkman: Meyhaneler...

M. Belge: Mesela! (Gülüyorlar.)

T. Erkman: Evet, Balat meyhaneleri son derece ünlü. Deniyor ki, Balat'ta içki içmeyen, içki içtim demesin. Sen Balat'ta içki içtin mi?

M. Belge: Vallahi içmedim.

T. Erkman: Demeyeceksin o zaman. Tamam bittin sen.

M. Belge: Ben bütün bunları boşuna mı içtim kamyon yüküyle? (Gülüyorlar.)

T. Erkman: İşte Balat'tan geçmeliydin, öyle diyorlar. Balat'ta isimler de çok hoş: Bahçeli, Karanlık, Koço Kalfa, Köroğlu, Yarım Balat, Balta Yasef, Karanfil, Dülgeroğlu, Hacı Mişon, Hacı Avram, Gümüş Endaze, Bayraktar, Çingene Müslüm. Bunlar çok ünlü meyhaneler. Reşad Ekrem Koçu diyor ki, 48 yılında Balat yöresinde 20 meyhane, 5 şarapçı varmış. Bayağı büyük bir potansiyel değil mi?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: İnsana öyle geliyor ki Balat'ta herkes içiyor. Ya da Balat'a gidip içiliyor. Şerbetçi İshak, Şerbetçi Yakovaçi, illa da Agora Meyhanesi. Acaba bu meşhur Agora Meyhanesi Balat'tan mı çıktı?

M. Belge: Bilmem. Hiç bilmiyorum ama bir sürü yerde de olabilir. Bu şerbetçi de aslında argoda yine şarapçı falan demek. Sahici şerbet değil. Meyhaneci anlamında yani.

T. Erkman: Agora, Balat'ın merkezi konumunda. 1940'larda –burası çok hoş– Agora'da tekmil ikram: Rakının dublesi, balığı, Arnavut ciğeri, turşusu, turpuyla söyle bakalım kaç para: On kuruş! (Gülüyor.) Sadece ve sadece on kuruş. Bira yine mezesiyle birlikte –bunu senin belki açıklaman lazım– 16 kuruş. Niye acaba? Niye daha pahalı?

M. Belge: Bira belki yeni yapılıyor diyeceğim ama yeni de değil, kaç zamandır yapılıyor. Tuhaf.

T. Erkman: Bu zamanlarda yine Agora'da saz takımı da var. Gramofondan başka keman, ud, cümbüş, klarnet çalınıyor. Fıçıların üzerine çengiler çıkıp oynuyor. Amma eğlenceli. 50'lerin ortalarında rakı kalkıyor Agora'dan, bu sefer şarapçılık başlıyor ve Bozcaada'dan son derece özel şaraplar geliyor.

M. Belge: İlginç.

T. Erkman: Şimdi neyi hatırladım? Bozcaada'ya gittiğimiz zaman, hani o şaraphaneye, şarap imalathanesine girmiştiniz ikiniz, sonra emekleyerek çıkmıştınız.

M. Belge: Ne yapalım, ha bire tattırdılar.

T. Erkman: Mecburen tattınız.

M. Belge: E tabii.

T. Erkman: Kibarlık olsun diye.

M. Belge: Ayrıca tabii uzman olduğumuzu onlar anlamışlardı. Kendilerine yardımcı olmaya çalıştık.

T. Erkman: Kesin, kesin.

M. Belge: Biliyorum ben, yakın zamana kadar bir Hristo kalmıştı, Rum meyhanesi Balat'ta. O da yakınlarda devretti. Galiba aynı yer hâlâ çarşı içinde meyhane ama... İşte 40'lar diyorsun, 1949 malûm, İsrail'in kuruluşu. O tarihte Yahudiler hâlâ epey yoksullar, dediğim gibi. Çoğu kalktı kendi

devletine gitti. Ondan sonra Balat çaptan düştü. Yani ben içmedim diyorum, çünkü o senin anlattığın şeyler tarihe karışmıştı. Hatta Reşad Ekrem anlatıyor, Balat meyhaneleri falan diye. Ağız tadıyla bunların arasında yemek yiyebileceğiniz bir tek Ananya kalmıştır diyor o da. Evet, Balat meyhaneleri, Balat çarşısı hâlâ çok zengin, çok renkli. Bir de burada ayrıca pazar da kurulur. Şimdi gününü unuttum ama ta Ayvansaray'a kadar uzanan zengin bir pazar. Şimdi biraz daha Anadolu tipi, taşra tipi bir parça çalalım. Gerçi bilmiyorum, İstanbul da olabilir ama bana daha çok Edirne falan tipi gibi geldi. Bunda da yine Türkçe laflar var.

T. Erkman: Muratçığım başka çalacak bir şeyimiz var mı? Gelen fakslardan anlıyorsun, kaydedenler oluyor. İstersen hiç kesmeden bir tane daha çalalım.

M. Belge: Tabii, çalalım. Yine Los Paşaros'tan. En çok onlardan çalmış olduk bugün.

T. Erkman: Fakat mandolin hepsine girmiş değil mi? Kolay bir saz, taşınabilir.

M. Belge: E tabii. Çok da böyle ıslak, tatlı bir sesi var.

T. Erkman: Yakışmış yani.

M. Belge: Bu aralarda bu müzik çok inceleniyor. Yani İstanbul'da Los Paşaros, Jak ve Janet, şimdi adını hatırlayamadığım daha başka gruplar da var. Demin şu çaldıklarım mesela, Amerika'da yapılmış CD'ler, o hani Türkçeye benzeyen, aynı olan şarkılar. İki kadın söylüyor onları, gayet de hoş sesleri olan iki yaşlı kadın. Buradan gitmeler. Yine mesela Amerika'da "Song of the Turtle" mı, Kaplumbağanın Şarkısı anlamına gelen bir başka grup var, onlar da buraya gelmeden önce İspanya'daki Sefardik Yahudi şarkılarını inceleyip onları yorumluyorlar. Bazen onların arasına İstanbul sonrası şarkılar da girebiliyor. Evet, Los Paşaros'tan bir şarkı daha. Bu, İstanbul'dan değil ama Kudüs'ten, Yero Şarayim. Ama yani Kudüs'te söylendiğine göre mutlaka burada da bir yerde söylenmiştir.

T. Erkman: Mutlaka.

M. Belge: Bütün havasından anlaşılıyor, laflarını hiç anlamasan da. Klasik, işte, kur yapan adam, "hadi hadi işine git, ben sana inanmıyorum" diyen kadın. Ama tabii laflarda da mesela, "vate vate" zaten "hadi hadi" gibi

bir şey. Kışkışlıyor. "Palavra a otro di", "o lafları başkasına anlat" ya da "külahıma anlat" gibi bir şey.

T. Erkman: Ne düşündün şimdi sen bunları söylerken? Yani bir zamanlar, biz bile kantoları çok eğlenerek, içindeki mesajlar ne kadar sıradan, şudur budur diye hafif küçümsedik. Bütün milletlerin müziğinde kantonun çekirdeğini oluşturan lafların hepsi sırasıyla var.

M. Belge: E tabii. Valla işte, ilginç bir şey. Yani ne bileyim, arabesk falan diye beğenmediğimiz bir şarkıda geçen lafları biz kendi en ciddi tavrımızla söyleyebiliyoruz. Böyle bir şey var. Kanto dedin de mesela bu "Müthiş Yalan"ı andıran bir şarkıydı, en sondaki. Bugün artık programın sonuna geldik galiba. Epey şarkı da çaldık. Az evvel İzak Algazi'den bir örnek verdik ya hani, buradan yetişmiş bir başka önemli Yahudi şarkıcı da Roza Aşkenazi'dir. Türk müziği yapmadı o, İzmirli'ydi gene. Ama Yahudi müziği değil, rebetikanın üstatlarından biriydi. Şimdi ona giremeyiz ama bulursam ben çalacağım daha sonra. Geçen gün gene konuşuyorduk, filmi hani, işte orada Roza vardı. Şarkıcının ilk terk ettiği şarkıcı kadın Roza modeli üzerine kurulmuştu. Hatta belki adı bile Roza'ydı, şimdi hatırlamıyorum. Hikâye o hikâyeydi. İşte o Yunanistan'a gitmiş, birçok Balat, Hasköy Yahudisi kalkmış İsrail'e gitmiş... Fakat bu İstanbul'un unutulmaz bir tarafı var. Ben gitmedim İsrail'e ama Tel Aviv'i falan görenler anlatıyorlar. Bayağı Türkiye'den giden Yahudilerin mahalleleri ayrıymış, hâlâ epey bir İstanbul özlemi varmış. Tabii daha bir hali vakti yerindeymiş insanların. İsrail ne de olsa. Daha fazla refah vaat eden, yalnızca vaat etmeyip biraz da veren bir ülke. Ama işte oralarda sokaklarda yürürken Türkçe şarkılar, alaturka şarkılar, şunlar bunlar hep varmış.

T. Erkman: İnsanların uzun süre yaşadıkları yeri, İstanbul olmasa bile unutması çok zor. Ki, bir de İstanbul'dan gitmişler. İstanbul'un bütün özellikleri, Boğaz, onları birleştiren şeyler. Ayrıca onlar eğlenmeyi de çok seviyorlar ve iyi biliyorlar. Tamamen onları doyuran bir şehir İstanbul.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, bugün de programımızın sonuna geldik. Umarım bizi dinleyerek hem hoş hem de keyifli vakit geçirmişsinizdir. Ben Tanyeri Erkman...

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Hepinize iyi Pazarlar diliyoruz, gelecek hafta görüşmek üzere.

M. Belge: Hoşça kalın.

SULUKULE

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler, burası 94.9 Açık Radyo. Bir "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında, yine ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Sizlerle birlikteyiz. Bir Orhan Veli Kanık şiiri ile başlıyorum: "İstanbul'u Dinliyorum".

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmıyan çıngırakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Serin serin Kapalı Çarşı;
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa;
Güvercin dolu avlular.
Çekiç sesleri geliyor doklardan,
Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Başımda eski âlemlerin sarhoşluğu,
Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;

Dinmiş lodosların uğultusu içinde
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir yosma geçiyor kaldırımdan;
Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.
Bir şey düşüyor elinden yere;
Bir gül olmalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
Alnın sıcak mı değil mi, biliyorum
Dudakların ıslak mı değil mi, biliyorum
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul'u dinliyorum.

T. Erkman: Evet, cıvıl cıvıl, kıpır kıpır, hareketli, neşeli, coşkulu bir semtteyiz Sulukule'deyiz, buyrun Murat Bey.

M. Belge: Merhaba, Sulukule'ye de bir uzanalım dedik.

T. Erkman: Ve sulu başladık.

M. Belge: Evet, Balat, Samatya filan dolaşıp çeşitli halkları gördük ve o halkların arasında tabii Çingeneler de var. Yalnız şimdi bu lafı söyleyince de hemen sorun çıkıyor çünkü, malûm bu insanların birbirlerini küçümsemeleri, hor görmelerinin bir tarihi var. Şimdi Çingene deyince hakaret gibi alıp, Roman diyorlar kendilerine. Onu da kullanınca yapay geliyor insana, resmileşiyor.

T. Erkman: Doğru, dünyanın her yerinde Çingene.

M. Belge: Evet, Çigan, vesaire. Bu söz de galiba, Aygittos, yani Mısırlıdan geliyor. Egyptian, Égyptien, ordan Gypsy filan. Aslında söylendiğine göre Hindistan çevresinden çıkmış bu halk, yüzlerce yıl önce işte oradan bütün dünyaya yayılmış, şimdi hakikaten hemen her yerde yaşıyorlar. İrlanda'da bile varlar, yani adalara da geçmişler.

T. Erkman: Aslında o kadar karakteristik özelliği olan bir topluluk ki Çingene, keşke onların felsefesinin yarısında insanlar olabilsek, hayatı bayağı kolaylaştıracağız. Veya daha hoşgörülü davranabileceğiz.

M. Belge: Evet, biraz daha fazla Çingeneye ihtiyacımız var dünya halkı olarak. Şimdi Sulukule dedik, Sulukule lakabı ise şuradan geliyor: Bizans surlarında Pempton Kapısı diye bir kapı var. Askeri kapılardan bu, halkın girip çıkması için değil. O kapı ve kulenin dibinden eski Likos Deresi, bizim verdiğimiz adla da Bayrampaşa Deresi şehir içine akarmış, sonra da bugünkü Vatan Caddesi güzergâhından akarak Yenikapı'da denize dökülürmüş. Orada da Theodosius Limanı varmış, sonra

liman önemini kaybedince de dolmuş. İşte bugün Yenikapı dediğimiz yer Langa. Laf arasında, hani Langa hıyarının çıktığı Langa bostanları bu derenin getirdiği alüvyonlu topraklar sayesinde verimli bostanlar olmuş zamanında.

T. Erkman: Şimdi Çengelköy salatalıklarının orada yetiştiği söyleniyor, biliyor musun? Satın aldığımız o ufaklar var ya…

M. Belge: Tabii, tabii artık Çengelköy'de yer kalmadığı için, başka yerden geliyor Çengelköy hıyarları. Evet Sulukule adı, o Pemptom'a su girdiği için biz Türkler Sulukule adını vermişiz. Burası yakınlarda Çingenelerin yerleştiği başlıca mahallerden biri oldu. Sokak isimleri ilginçtir orda, şimdi tam aklımda değil ama genellikle bitki adları falan verirler bu da bana ilginç geldi. Hatırlar mısın 12 Eylül zamanı, askerler iktidarda, bu zavallı Çingenelere de üniforma giydirmişlerdi. Kadıköy iskelesinde böyle mavi ceketler filan, bir de sandıklar verdiler, sandıkların üstünde isimleri yazıyor adamların, sırayla böyle hizada duruyorlar, çiçek satıyorlar. İsimlerine dikkat etmiştim, "Kocayemişi", "Sarmaşık", "Çitlembik" filan gibi soyadları var.

T. Erkman: Kendilerini çok güzel anlatan bir şey bu.

M. Belge: Bazıları "Demirci" filan gibi, o işleriyle ilgili.

T. Erkman: Ufak tefek mesleklerle de ilgili. Rakkase filan da konmalıydı ama.

M. Belge: Evet. Onu koymuyorlar nedense. Oysa asli faaliyetlerinden biri de o. Sulukule'ye gittiğinde hemen gelirler, "Abeyyy, eğlence lazımsa…"

T. Erkman: Eğer Çingene taklidi yaparsan, şu anda programı bırakıp gideceğim ha.

M. Belge: Niye aaa.

T. Erkman: Böyle bir kompleksim var ne yapayım.

M. Belge: "Giel falina bakayiim hanimm"

T. Erkman: Buyrun!

M. Belge: "Lavantaciii geldiii hanıımm"

T. Erkman: Bana müsaade. Teknisyen arkadaşımdan izin istiyorum: "Tuğrulcum bana müsaade, gidiyorum".

M. Belge: Hiçbir yere gidemezsin Tanyeri. Bir parça koyalım lafı uzatmadan. Bu parça, Deli Selim'in. Yakınlarda öldü, çok ünlüydü. Bir tarz Çingene müziğinin, bilinen tarz diyelim, üstatlarından biriydi. Ben çok bayılmam bu tarza ama Çingeneleri anlatacaksak bunu çalmak lazım. Deli Selim'den bir parça, en tipik parçalardan birini çalalım.

M. Belge: Evet, veresiye vere vere kalmadı kalmadı/ Çeri de başının gelini gelini / ambara da dayamış belini belini /rampi rampi....

T. Erkman: Rampi ne demek. Acaba bir ritm, bir nakarat mı? Çingene argosunda ben göremedim onu.

M. Belge: Bilmem, Çingenece de bilmiyoruz zaten. Eee, anlat bakalım Çingene deyince ne biliyoruz Tanyeri.

T. Erkman: Çingenelerin İstanbul'a ne zaman, nasıl gelip nasıl yerleştikleri bilinmiyormuş.

M. Belge: Ben de öyle okumuştum. Bilinmediğini okumuştum.

T. Erkman: Önce yarı göçebe, sonra göçebe, sonra da yerleşik düzene geçiyorlar. Ve yerleşik düzende olanlar, oba şeklinde yaşayanları hep küçümsüyor.

M. Belge: Doğru evet.

T. Erkman: Onlar birinci sınıf.

M. Belge: Hiç aynı fikirde değilim halbuki.

T. Erkman: Bir de Ege tarafında ve Akdeniz'de yaşayan Abdallar var. Bu ikisi de Abdalları hiç adam yerine koymuyor. Adam yerine koymamak üzerine...

M. Belge: Herkes birini küçümseyecek, başka türlü olmuyor hayat...

T. Erkman: Yerleşik düzende olanlar Sulukule, Balat, Ayvansaray, Kasımpaşa gibi semtlerle Selamsız, Ziba, Çayırbaşı, Hacıhüsrev, Sazlıdere gibi mahallelerde oturuyorlar.

M. Belge: Ama lonca da kalmadı, Ayvansaray'da kalmadı, Selamsız'da var hâlâ.

T. Erkman: Aradım ben ama...Yok. Merter, Ümraniye ve Beykoz semtlerinde de oba şeklinde konar göçerler yaşıyor. Yerleşik olanların işleri biraz daha farklı, onlar daha saygın gibi. Müzisyenlik, dansözlük, demircilik gibi ufak tefek işler var. Halbuki ötekiler boyacılık, kâğıt toplama, kalaycılık gibi şeylerle uğraşıyorlar.

M. Belge: Tabiattan bir sürü şey toplarlar.

T. Erkman: Topluyorlar, onların hayatları galiba ötekilerine nazaran daha güç.

M. Belge: Güç ama daha renkli sanki.

T. Erkman: Daha renkli. Zaten özgürlüklerine çok düşkün bir millet. Katiyen sıkıntıya gelemiyorlar.

M. Belge: Kızların güzellerini çiçeğe gönderirlermiş.

T. Erkman: Satış yapsın diye değil mi? Özellikle gazino önlerine filan. Çeribaşı, voyvoda, kral ve reis diye adlandırdıkları başkanlarının mutlak hâkimiyeti altında yaşamaya çok özen gösteriyorlar.

M. Belge: Bir tür klan devamı gibi bir şey herhalde.

T. Erkman: Birçok şeyde dışarıya açıklar ama kız alıp vermede mutlak kendi içlerinden evleniyorlar. Onun doğruluğuna sonra bakmak istiyorum,

birtakım yerlerden edindiğim bilgiye göre nüfus kâğıtları olmadığı için, kaç kişi oldukları, İstanbul'da ya da Türkiye'de ne kadar Çingene yaşadığı bilinmiyor. Acaba hakikaten bu geçerli mi? İnsana tuhaf geliyor, nüfus kâğıdı olmayan bir topluluk...

M. Belge: Doğrusu aklım almıyor. Türkiye Cumhuriyeti devleti olacak da toprakları üstündeki herhangi bir canlıya nüfus kâğıdı vermeyecek! Bir kere askerlik yaptırır. Ne bileyim iki ayağı üstünde yürüyen maymun bulsa benim bildiğim şey yapar, yani nüfus kâğıdını da verir ve piyade eğitimi de yaptırır. Onun için çok aklım almıyor.

T. Erkman: Bunu araştıralım ama.

M. Belge: Bir soralım.

T. Erkman: Bir bilene soralım.

M. Belge: Bugün çok müziğimiz var. Bir tane daha şöyle tipik havalardan koyalım. Bir yandan laflarız biz. Bu da Deli Selim.

T. Erkman: Deli Selim.

M. Belge: Evet o nüfus kâğıdı meselesine bir bakalım.

T. Erkman: Evet çok enteresan. Günümüzde İstanbul'un en ünlü davul, zurna, klarnet, keman, kanun, ud gibi müzik aletlerini çalanlar hep Çingenelerden çıkmış ve Türk müziğine Çingenelerce sokulan Batıya göre farklı olarak sol tonuna göre düzenlenen klarnetin en ünlü ustaları gene Çingeneler. Klarnete gırnata ya da granet diyorlar.

M. Belge: Gırnata, Granada'nın da Arapçası.

T. Erkman: Evet, aklıma gelen Zurnazen Emin, Şaban Usta, Arap Mehmet, Canba Mestan, Şükrü Tunar, Haydar Tatlı.

M. Belge: Bunları saydın, bunların besteleri de var, Şükrü Tunar'ın Haydar Tatlı'nın besteleri var. Fakat aklıma şey geliyor, bizim Selahattin Hilav'ın çok hoş bir tesbiti vardı. Türkiye'de diyor Çingeneler çok eğitimsiz. Romanya'da Rusya'da olanlar daha sofistike. Bunlar da daha bir elitleşebilselerdi, müzik eğitiminde daha alaydan yetişme değil de biraz da teorik eğitim görselerdi mesela onlar da makam filan yaparlardı, bizim şimdi alaturka müzik içinde mesela "muhayyer kıpti" makamı gibi bir makamımız olabilirdi. Muhayyer kürdi var, muhayyer kıpti niye olmasın. Ama işte böyle alaydan yetiştikleri için... Ama dediğin gibi bütün kadroları teşkil ediyorlar. Git Pasajda otur: adam başına, müşteri başına üç dümbelek düşer, her dümbeleğin başında da....

T. Erkman: Çok anonim, çok canlı, neşeli, günlük olayları mizahla işleyen,

ritmi çok kuvvetli, kendine göre de felsefesi olan bir müzik türü.

M. Belge: Evet, bunlar ilginç bir şekilde doğuştan alet çalıyorlar...

T. Erkman: Doğuştan dans ediyorlar.

M. Belge: Doğuştan dans ediyorlar, böyle bir özellikleri var fakat bazısı bunu hakikaten geliştiriyor, virtüoz oluyor, bazısı da doğrusu pek parlak olmayabiliyor. İşte Nevizade Sokağı'nda, şurda burada kulağımın zarını patlatanlar...

T. Erkman: Ama artık onlar turistik olmuşlar, kimliklerini bence kaybetmişler, işte masaya gideceksin, onu çalacaksın, bunu söyleyeceksin, bahşişini alacaksın, bir an evvel...

M. Belge: Şimdi, bu parçaya geçmeden önce gene Deli Selim'den Arnavut gaydası diye bir şey, şunu söylemek istiyorum.

T. Erkman: Hem gayda hem Arnavut gaydası nasıl bir şey acaba?

M. Belge: Çingeneler, bir kere işte bu Balkanlar'da oldukça yoğundur. Ve çok da gezen adamlar. Ben mesela bir trenle gelirken hatırlarım Avrupa'dan bir sürü gelen vardı. Romanya'dan, şurdan buradan Çingeneler. O sırada Türkiye'de çeşitli darlıklar var: kahve darlığı, bilmem ne darlığı. O darlığı olan maddeleri de yüklenmişler, karaborsada satmak üzere geliyorlardı. Şimdi bu dolaşım dolayısıyla müthiş müzik taşıyorlar. Hep seninle konuşuruz işte şu yörenin müzikleri birbirine ne kadar benziyor, Yugoslav oyun havası bir bakıyorsun Çorum'u andırıyor, falan. Sanırım o benzeşmede Çingenelerin de bir payı var. Evet şimdi bir parça dinleyelim, bu bir Arnavut havası. Benim de bildiğim kadarıyla gerçekten Arnavutluk'ta böyle havalar var, dinleyelim.

M. Belge: Buralarda biraz değişti.

T. Erkman: Ama gayda sesine hiç benzemiyor.

M. Belge: Yok klarnet, şarkının adı o, gayda.

T. Erkman: Şimdi oldu. Yarısına kadar böyle dört kulak dinledim, işin içinden çıkamıyorum.

M. Belge: Bir çok iyi İngiliz folklorcusu vardır, belki vardı demek lazım bu zamana kadar ölmüş olabilir. A. L. Lloyd diye bir adam. Bulgaristan'dan ve Arnavutluk'tan derlediği çok otantik şarkılar var. İşte köylü kadın ağıt söylüyor, o tür plaklarını almıştım orada, açıklamalar da var. Bunun çok benzeri şeyler de var orda, "kaba" mı diyorlar öyle bir adı da var bunun. Genellikle klarnet gayet önemli, keman gibi bir şey olabilir yaylı bir çalgı olabilir, mutlaka gene bir perküsyon, bir davul ve bayağı bir caz.

O plakta dinlediğim şey bana şöyle bir duygu verdi: Mesela, 1930'larda diyelim, Yozgat'ta filan üç adam caza merak sarmışlar; bildikleri kadar klarnet filan; oturmuşlar St. Louis blues gibi bir şey çalıyorlar. Ama bu otantik bir tarz.

T. Erkman: Hoş, hoş.

M. Belge: Bir şehir müziği ve hatta Bela Bartok filan çok beğenirmiş böyle bir tarzı.

T. Erkman: Eğitimli bir göz, kafa, kulak neler...

M. Belge: Değil mi? Neler çıkartabilir. Bu da yarısından sonra tekrar biraz Türkleşti. Arnavut havası gitti gibi ama başı filan benim hatırladığım şarkıya bayağı benziyordu. Lafı biraz uzatıyorum ama.

T. Erkman: Kesmeden istersen bir şey daha çalalım.

M. Belge: Dur, çalmak istediğim şey için zaten bu.

T. Erkman: Giriş.

M. Belge: Şimdi diyoruz ya müzik taşıyorlar, bir örnek vereyim sana. Ben birkaç yıl önce işte bu barış marış hikâyeleri Bosna filan hikâyeleri Yugoslavya'ya gittim. Yugoslavya'nın tam Macar sınırında Subotica diye gayet şirin bir kasaba, orada bir toplantı var. Biz Ümit diye bir arkadaşla beraberiz, bir ara artık toplantıdan sıkıldık bir Pazar sabahı çıktık sokağa. Biz çıktık, kıyamet sağanak bastırdı, kendimizi üstü kapalı bir kahveye dar attık. O arada habire müzik sesleri filan duyuluyor. Sonra anladık ki pazar günü herkes evleniyormuş orda kilisede falan ve tabii Çingeneler de hazır ve nazır ve her evlenen Çingenelerini peşine takıp gidiyor. Ve bizim kahveye de bir Çingene kuarteti geldi.

T. Erkman: Kuarteti! Sazları ne Murat?

M. Belge: Sazları çok ilginç işte. Çünkü ikisinde trompet: biri büyük, biri ufak, birisinde tuba, kocaman...

T. Erkman: O daha güzel.

M. Belge: Dördüncüsü de davul. Böyle pirinç nefesliler takımı halinde onlar da gelip bir masaya oturdular. Yağmur azaldı filan derken düğün davetlisi bir grup, belli hallerinden hafif de içmişler, çakır keyif geliyorlar. Bunları görünce orda otururken hemen bir tanesi çağırdı, paralar tutuşturdu ellerine, hadi çalın dedi. Biz de ümitle bakıyoruz işte, iyi bir şey dinleyeceğiz diye. Bunlar trompetleri, tubaları aldılar ve "Kadifeden Kesesi"ni...

T. Erkman: Aa, işte dünyanın küçüklüğü buradan belli. Sonra, sizin için ne kadar şaşırtıcı...

M. Belge: Afalladık kaldık. İşte diyorum bayağı alıyorlar müziği, taşıyorlar.

T. Erkman: Bu ne kadar güzel bir şey.

M. Belge: Çok güzel, çok güzel. Şimdi bu Balkan Çingeneleri falan diye onun için bu hikâyeyi önce anlatayım dedim. Şimdi Yunanistan'dan bir Çingene şarkısını dinleyelim: Yunan müziğinin hoşluğuyla Çingenenin

hoşluğu karışmış.

T. Erkman: Pek hoş bir şey dinleyeceğiz.

M. Belge: Ayrıca benim gene eski göz ağrılarımdan Yota Lydia'nın hoş sesiyle birlikte dinleyelim.

T. Erkman: Aman Allahım.

M. Belge: Evet, aslında düetmiş de ben tabii sade Yota Lydia'yı hatırlıyorum, adamcağızı unutmuşum.

T. Erkman: Normal, normal, o kadar olacak.

M. Belge: Fena değil ama değil mi? Oynaklık her yerde aynı oynaklık

T. Erkman: Çok güzel.

M. Belge: Dur şimdi, madem böyle örnekler vermeye başladık aslında Yugoslavya'dan bulamadım halbuki orda da bayağı kalabalıklar ve etkililer ama buna karşılık biraz daha uzak Rus Çingenelerinden bir örnek verelim. Bunu zaten ben söylemesem sen söyleyecektin, senelerden beri biz bu şarkıyı…

T. Erkman: Ne kadar çok anısı var ki… Berna Moran, Tatyana Moran. İlk dinlediğim zaman; Bernacığım ne kadar neşeli bir şarkı demiştim. Olur mu kızım dedi, adam Sibirya'ya sürgüne gidiyor.

M. Belge: Ama işte Çingene böyle gider sürgüne.

T. Erkman: Çingenenin sürgüne gitmesi de böyle gerçekten hoplaya zıplaya!

M. Belge: "Çukçik"

T. Erkman: Kâkül demek.

T. Erkman: Ay ne güzel.

M. Belge: Çok güzel. Bunu çok ünlü Pyotr Leşçenko söylemiş. Rus çigan şarkılarının önemli üstatlarından biriydi Leşçenko. "Sibirrri" diyor ya sonra "Ruskaya Zemlya" diyor. Yani Sibirya da olsa Rus toprağıdır. Aslında o kadar da kederli değil.

T. Erkman: Kederli değil, orda da şarkımı söylerim.

M. Belge: Evet, zaten göçmeye alışmış bu adamlar. Fakat o tarafı bana

dehşet geliyor. Tabii yapmadım, bilmiyorum, her şey uzaktan hoş görünür ama...

T. Erkman: Her şeyi bırakıp yürüyüp gidebilmek mi, diyorsun?

M. Belge: Yerleşik olmamak. Müthiş bir romansı var değil mi?

T. Erkman: Müthiş bir şey. Bırak onu, belli bir yaştan sonra düzenini değiştiriyor adam, işini gücünü her şeysini bırakıyor. Diyelim ki Bodrum'a değil de, gidiyor daha başka bir yere, Karadeniz'e yerleşiyor. Böyle secdeye varacağım geliyor bunu yapabilen insanların önünde.

M. Belge: Böyle adamlara saygı duyuyorsun.

T. Erkman: İki sene orada kalıyor, hadi basıyor başka bir yere gidiyor, orda oturuyor. Müthiş bir şey sahiden.

M. Belge: Evet, işte bu Çiganlarda böyle o memleket senin, bu memleket benim, bana çok sevimli geliyor o köksüzlük. Herkes çok korkar köksüzlükten, yerleşik olmamaktan. Şimdi son zamanlarda göçebe lafı da küçümseme şeyi oldu.

T. Erkman: Aslında ne özgürce, ne hoş bir şey. Vay becerebilene! Çingene mi olsak bu saatten sonra?

M. Belge: Önünde bir ufuk, orda gidiyorsun, müthiş bir kâşif ruhu...

T. Erkman: Dünya kadar keşfedilecek şey, uyulacak şey.

M. Belge: Cesaret.

T. Erkman: Esas ögesi cesaret.

M. Belge: Bazı toplumlarda, Çingene değil mesela Amerika'da da bu şey çok yaygındır. Amerikan folklorunda da "hobo" derler, yeri olmayan, devamlı işte tren mren daha Batıya doğru giden, işte para peşinde, iş peşinde, macera peşinde...

T. Erkman: Kız peşinde...

M. Belge: Kız peşinde tabii...

T. Erkman: Olabilir yani, o kadar da yabana atmayınız.

M. Belge: Ama belli bir kız değil, gittiği yerde kim varsa, ne bulursa işte... Yuvarlanan taş yosun tutmaz derler. Çingenelerin de hiç yosunlusunu görmedim doğrusu, çiçeklisini gördüm de.

T. Erkman: Kendimi çok şanslı sayıyorum. Annem Adana'da öğretmendi, bunlardan biri ile ben bir altı yedi sene yaşadım. Bir gün evimize böyle 1.72 boyunda, müthiş ince, elmacık kemikleri çıkık, çok koyu zeytuni gözleri olan, yaşını asla tahmin edemeyeceğin birisi geldi. Annem "İşte bu" dedi. "Sizin neneniz, size bakacak." filan. "Ve" dedi, "o bir kraliçedir, haberiniz olsun! Ona göre ayağınızı denk alın!" Kraliçe diye çok değişik bir şey bekliyorsun o yaşında. Sonra anlatıldı ki gerçekten bir Çingene kralın demin anlattım reis, voyvoda o bu... Ondan sonra kral ölünce oğulları geçiyor yerine, o zaman tabii kraliçe oğluyla karısına kalıyor, obayı terk ediyor. Gülizar nenem bize yerleşti.

M. Belge: Gülizar! Bu galiba yaygın bir Çingene adı.

T. Erkman: Evet olabilir, bilmiyorum.

M. Belge: Osman Cemal Kaygılı'nın Çingeneler romanı vardır, orda da sanki Gülizar diye bir tip vardı, hatırlıyorum.

T. Erkman: Ve hiç kimse bir şey söylemeden evimizin düzenini değiştirdi. Çok enteresan, kimse bir şey söylemiyor zaten, hep rica ediyorsun. Ve mutlaka başında çiçeği olan, mesela sofra kuruyor değil mi, radyoda oyun havası çalsa, hemen elinde ne hazırlıyorsa yere bırakıp şık şık iki göbek atıp devam eden müthiş bir kadın. O zamanlar termosifon var biliyorsun, banyolar öyle yakılıyor, odunlar atılıyor filan. Biz de üç günde bir banyo yapıyoruz...

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Gülizar nenemle bu iş her akşama döndü, kuzu gibi bizi alıyor, sanki on aydır yıkanmamışız gibi yedi sabun sürüyor mesela.

M. Belge: Bak bir de pis derler, tam tersi.

T. Erkman: Bizim gördüğümüz biraz aşırıydı, her yemekten sonra gidiyorsun ellerini kokluyor filan. Çok ilginç bir şeydir onlar çok otlar filan bilirler, doğal şeyler.

M. Belge: Tabii bilmez mi?

T. Erkman: Bir kavanoz zeytinyağ, içinde bir tülbent içinde taze maydanoz, nane, kekik öyle sallandırılmıştır, hatta biraz da karabiber...

M. Belge: Allah Allah, yiyor musun bunu, ne yapıyorsun?

T. Erkman: Bak şimdi, dur! O zetinyağının rengi de yeşile dönmüştür biraz o aromalardan, otlardan. Banyodan çıkarsın, Gülizar nenem, ben kız olduğum için güzel olmam gerek anlıyor musun, bütün çalışmasına rağmen işte bana iyi bak! Onu batırıyor zeytinyağının içinde duruyor zaten şöyşe vışşt diye sıkıyor, yat aşağı diyor ve onunla banyodan yeni çıkmış-bir çocuğu hart hart ovuyor. Anneme diyorum ki anne bitleneceğim ben, olacak gibi bir şey değil, sonra da sabunlu bir el beziyle seni siliyor o kadar. Bu nasıl yer etmişse hayatımda ben hemen hemen çok az kozmetikle yandım Murat, herkesin şaşkın bakışları arasında ben bir şişe zeytinyağını alır, güneşe öyle çıkarım kendimi bildim bileli.

M. Belge: Bitlenmedin ama.

T. Erkman: Hayır. Bir şey çalalım. Sonra izin verirsen Gülizar neneme devam edelim, bitmiyor, tefrika gibi!...

M. Belge: Tamam peki. Memleket dışına çıktık zaten. Çingeneler yerleşik olmadığına göre bu sefer de şey yapalım, bizim memlekette yıllar yılı yaşadı, çaldığı herkes bayıldı, Macar Çingenesi Darvaş vardı, Darvaş'tan çalalım. Burada komik bir şey dikkatimi çekiyor, Çingene mingene deriz küçümseriz, öbür taraftan Darvaş gibi smokinini kravatını takmış takıştırmış Park Otel'de çalan birisi olunca o zaman "Çigan müziği" derdik.

T. Erkman: Evet çok doğru bir gözlem.

M. Belge: O zaman kibar bir şeyden bahsetmiş olurduk. Şimdi Darvaş'tan bir şey çalalım. Çingene Şarkıları bunun adı zaten.

M. Belge: Darvaş hep enstrümantaldi. İnsan sesiyle şarkısına pek alışık değiliz ama burada insan sesi de kullanmış. Müziği dinlerken temposunda o şeyleri hatırlıyorum çizmeli Macarların topuk vurmalarını...

T. Erkman: İstanbul Festivali'ne gelmişlerdi, onların zilleri vardı topuklarında, topuk vuruyorlardı, müthişti!...

M. Belge: Müthiş, bu zaten topuk vurma üzerine bir ritm, şarkı.

T. Erkman: Şimdi aklıma gelmişken bir şey soracağım. O eski öğrenci festivallerini hatırlıyorsun, bir ara oraya bizim davet ettiğimiz zamanlarda Hür Macarlar geldi dediler. O ne o, unuttum onun için sana soruyorum.

M. Belge: Hür Macarlar dedikleri kim olabilir? O zaman ancak Macaristan dışında böyle bir grup vardır mesela, sosyalist rejime karşıdır, öyle bir grup gelmiştir. Macaristan içinden değil de, dışından. Don Kazakları gibi koro, Amerika'daydı onlar '17'den sonra, onun gibi bir şeydir herhalde.

T. Erkman: O da ne güzel koroydu.

M. Belge: Eee, Gülizar?...

T. Erkman: Sonra efendim, biz İstanbul'a geldik. E, tabii gözyaşları içinde.

M. Belge: Bu işler Adana'da mı oluyor?

T. Erkman: Adana'da oluyor. Nenemden ayrıldık. Elifi görse mertek sanıyor: hiç okuması yazması yok. Aradan çok uzun bir süre geçti...

M. Belge: Oldukça değerli bir Çingene geleneğidir, ne yapacaksın okuyacaksın da?

T. Erkman: Yalvarıyoruz bütün çocuklar ne olur çağıralım diye, annem de nasıl gelecek diyor, İstanbul neresi, onun için aya gitmek gibi bir şey. Ve bir mektup yazdık. Bir gün gri bir pardesü, siyah başörtü, elinde tahta bir valiz, burasında pembe bir çiçekle bizim kapının önünde indi Gülizar. Çılgına filan döndük Murat, yani delirdik, ay nenemiz geldi!

M. Belge: Çok seviyordunuz herhalde.

T. Erkman: O akşam ben 18 yaşında, çıldırıyorduk, masallar anlatır o Çingene hayatını, çeriyi, işte kıyamet kopar, o akşam ben koynunda yattım. Ve ilk sorusu bana dedi ki, göbek atmayı öğrendin mi, dedi. Öğrenemedim nene, dedim. Hakikaten hiç kabiliyetim yok, beceremiyorum, böyle başımı okşadı, ziyanı yok kızım, sağlık olsun, dedi.

M. Belge: Çok güzel.

T. Erkman: Sonra, eski tül perdeden dansöz kıyafeti dikmişti belki yardımı olur diye: göbek altından bağlanıyor, lime lime bir şey. Ben gene becereremeyince iyice umudu kesti. İki sene, üç sene bizimle kaldı, artık çok yaşlandım ben vatanımda öleyim dedi ve gitti.

M. Belge: Çok hazin.

T. Erkman: Sonra bir iki mektuptan sonra hiç haber almadık. Muhtemelen öldü ama hayatımda gerçekten çok büyük bir yeri vardı.

M. Belge: Evet, ayrıca seni yağlarıyla filan ovarak Tanyericiğim güzelliğini ona borçlusun, rakkase yapamamış seni ama yapabileceklerini yapmış.

T. Erkman: Teşekkür ederim.

M. Belge: Sen demin dedin, kafamı kurcalıyor nüfus kâğıdı yok filan pek aklım almıyor ama bu Türkiye'de Çingenelere iyi muamele etmediğimiz kesin.

T. Erkman: Dünyanın her yerinde biraz böyle Murat.

M. Belge: Öyle öyle, şu sıralar özellikle bunların yaygın da olduğu Orta Avrupa ülkelerinde filan insan hakları filan bu işlerle uğraşanların önemli bir sorunu haline geldi. Çingeneler kendileri de şimdi Çek Cumhuriyeti'nde, Slovakya'da, Macaristan'da filan ciddi bir şekilde, hak arama halindeler. Oysa aslında bu ülkelerde, mesela Eski Yugoslavya'da bizim Türkiye'dekilerle kıyaslanamayacak kadar fazla hakları vardı. Yugoslavya'da iki tane Çingene radyosu vardı, Çingene siyasi partisi vardı. Tabii bu yeni ortamda onlar ne oldu, devam etti mi bilemiyorum ama şimdi onlarla kıyasladığın zaman gerçekten Türkiye'deki durum hiç iç açıcı değil. Her yerde baskı var, şu bu ama...

T. Erkman: Geçenlerde okudun mu bilmiyorum bence çok absürd bir haberdi, Çingenelerin hakları yenildiği için Sulukule Belediyesi mi, Hacı Hüsrev mi onlara dubleks villalar yapmaya karar vermiş. Sonra röportaj yapıyor, kadının bir tanesi "İnanın memur bey, kocamla hiçbir şey yapamaz hale geldim. O kadar heyecanlıyım, o kadar heyecanlıyım ki dubleks villada oturacağım, daha ne düşünebilirim?!" diyor. Ortası yok yani: ya dubleks villa ya orası burası, her neyse.

M. Belge: Bazı yerlerde de yerleşikliği reddetmiş olanlarını katiyen oturtamıyorlar. Çavuşesku Romanya'da her istediğini yaptırdı ama Çingeneleri yerleşik hale getiremedi. Evler yapıldı, konutlar yapıldı ama adamlar terk edip gittiler.

T. Erkman: Adamlar bunca sene göçerliği benimsedik dediler, sizle mi uğraşacağız, alıp başımızı gideriz. İyi de etmişler.

M. Belge: Şimdi tekrar dönelim madem Sulukule'den çıktık yola Sulukule'den bayağı uzaklara gittik Rusya musya, şimdi Sulukule'ye dönelim. Bu kantolaşmış bir Çingene havası.

T. Erkman: Çingeneler maşa yapıp satarlar.

M. Belge: Değil, onu en sona sakladım. Bunu Nurhan Damcıoğlu söylüyor.

Çok meşhur Çingene havalarından biridir.

T. Erkman: Aman Murat, çok çelişkiler içindeyim, acaba kalbim çok mu kötü, bu bostan ne ola ki. Sen mi buldun bu şarkıyı?

M. Belge: Herhalde hortumla bahçeyi bostanı suluyor, uyarıyor su üstüne sıçrar falan diye fistanını kaldır da çamurlanmasın. Sen neler düşünüyorsun Allah aşkına Tanyeri. Bilinçaltını yıkattır. Kötü şeyler geliyor aklına. Çingene deyince biraz şey, ne diyelim.

T. Erkman: Biraz ne söyle. Biraz şey, sevgili dinleyiciler ne olduğunu siz anlamışsınızdır. Tamam, başka müziğimiz var mı, çalalım, vakit bitiyor?

M. Belge: Var, var. Şimdi bunun üstüne onu daha önceye de alabilirdik. Gene bu dünya Çingeneleri arasında dolaşmaya devam edelim, bu sefer alafranga Çingene demek doğru olur mu acaba?

T. Erkman: Ne söyleyeceksin bilemedim.

M. Belge: Neydi, Zingarella.

T. Erkman: E, tabii.

M. Belge: Kim söylüyordu onu?

T. Erkman: Enrico Macias.

M. Belge: Enrico Macias değil mi? Macias da artık nostaljik konular arasına girdiğine göre Enrico Macias'dan bir de Zingarella dinleyelim şimdi.

M. Belge: Fransız Çingeneleri dinlemişken biraz şahsiyat yapayım, bendeniz de hep Gitanes sigarası içerim.

T. Erkman: Gitanes sigarasını içmezsin bence, çok yanlış bir şey oldu, bence yersin.

M. Belge: Yutarım. Doğru. Şimdi Tanyeri gene senin anılarını tazeleyeceğim. Bir tane kantolaşmış Çingene şarkısı dinledik. Şimdi doğrudan Çingene kantosu olarak yazılmış bir şey çalalım. Bu da vardı gayet iyi hatırlıyorum bizim Altunizade....

T. Erkman: Altunizade'de.

M. Belge: Altunizade eğlencelerinde, sonra ben bu plakları toplarken ilkin

tuhaf bir şekilde kronolojik sırayla elime geçti plaklar. Belli ki...

T. Erkman: Çok sevilmiş.

M. Belge: Çok sevilmiş. Birçok başka çift diyelim, bu iki kişinin yaptığı düeti söylemiş. İlki Romen asıllı, çünkü plağın üstünde yazıyor. Romanya'dan gelen Çinganeler diyor: Adları Jan ve Aso. Taksim Baaçe'sindeki...

T. Erkman: Baaçe çok doğru...

M. Belge: Bahçe değil, baaçesindeki çinganeler, filan diyor, devam ediyor. O plak benim bir arkadaşımda kaldı bilmiyorum belki ilerde daha bir sürü programlar yaparsak bulur çalarız. Şimdi bu sefer elimde olan başka bir yerli malı diyelim: Güldane Hanım ve Akif Bey diye bir çiftin çaldığı. Biz bir yandan Tanyeri müzik aletleri tarihi gibi dolaşıyoruz seninle beraber...

T. Erkman: Gramofonu elinde...

M. Belge: Mikrofonın biri CD'den, biri kasetten, orda işte eski pikap. Şimdi geldik gene bizim gramofona...

T. Erkman: Kurmuştun Murat.

M. Belge: Fonoğraflar bilmem neler böyle, dur bakalım, şunu çalıştıralım kazasız belasız inşallah.

T. Erkman: Keriz dedi de, keriz çalgılı eğlence demek. Halbuki Farsçadaki anlamı aptal, bön.

M. Belge: Evet.

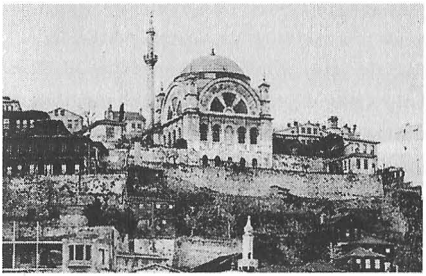
T. Erkman: Birkaç tane toparladım Hulki'nin kitabından İstanbul'a kazandırdığı argolar diye, araklamak: çalmak, asbüke: dikkat et, dale: anne, keriz: söylemiştik eğlence, lavuk: erkek, şugar: hoş, şopar: çocuk. Ne hoş değil mi?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler hepimiz size hoşça kalın diyoruz.

M. Belge: Hoşça kalın.

CİHANGİR

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler. Burası 94.9 Açık Radyo. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Hepinize neşeli hoş dakikalar diliyoruz. Sevgili dinleyiciler, bugün sizlerle Cihangir'den konuşacağız. Bu istek bir dinleyicimizden geldi ve bizi çok memnun etti. Şimdi konumuzla yakından ilgili bir şiirle başlıyorum. Yahya Kemal Beyatlı: "Hayal Şehir".

Git bu mevsimde, gurup vakti, Cihangir'den bak!
Bir zaman kendini karşındaki rü'yâya bırak!
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan;
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan;
O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine,
Çevirir camları birden peri kâşânesine.
Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka
Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka.
Mestolup içtiği altın şarabın zevkinden,
Elde bir kırmızı kâseyle ufuktan çekilen,
Nice yüz bin senedir şarkın ışık mîmarı
Böyle mâmûr eder ettikçe hayâl Üsküdar'ı.
O ilâhın bütün ilhâmı fakat ânîdir;
Bu ateşten yaratılmış yapılar fânîdir;
Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı.
Az sürer gerçi fakîr Üsküdar'ın saltanatı;
Esef etmez güneşin şimdi neler yıktığına;
Serviler şehri dalar kendi iç aydınlığına,
Ezelî mağfiretin böyle bir iklîminde
Altının göz boyamaz kalpı kadar hâlisi de.

Halkının hilkati her semtini bir cennet eden
Karşı sâhilde, karanlıkta kalan her tepeden,
Gece, birçok fıkarâ evlerinin lâmbaları
En sahîh aynadan aksettiriyor Üsküdar'ı.

M. Belge: Yahya Kemal'in bir de Ankara için de lafı vardır ya hani meşhur; "Ankara'nın nesini seversin?" demişler "İstanbul'a dönüşünü" demiş. Cihangir'den de Üsküdar'ı seyretmeyi seviyor. Cihangir'i anlatın diye istekte bulunan dinleyicimiz merak etmesin, Cihangir'e başka yerlere bakmak için gelmiyoruz bugün!

T. Erkman: Ciddi olarak Cihangir'e bakacağız.

M. Belge: Elimizden geldiği kadar Cihangir'e bakacağız. Aslında Cihangir, hakkında fazla bir şey bilinmeyen bir semttir ya da benim az bildiğim semttir. Yahya Kemal'i ben birkaç kere görmüştüm çocukluğumda, yani tanıştık falan, bir sefer hatırlıyorum Park Otel'de, hep oradaydı ya o, babamla ben gittiğimde Park Otel'in barında oturuyordu, sonradan plaket de koydular onun en çok oturduğu yere. Ama şimdi Park Otel de kalmadı. Böyle hüzünlü bir ruh hali içindeydi o gün, hatırlıyorum, "bizde iş kalmadı, biz bu çağın şairi sayılmayız artık" gibi biraz karamsar sözler söylemişti. Belki bu Orhan Veli'lerin falan artık çok ilgi çektiği zamanlar, Yahya Kemal'i de genç kuşaklar çok fazla şey yapmıyorlar. "Gençler benim 'Mehlika Sultan' şiirimi seviyorlar, onu bir oku" falan dedi. Gayet mütevazıydı, aslında genelde mütevazı olmayan bir adamdır Yahya Kemal. Öyle bir hoş hatırlarım o şeyini.

T. Erkman: Beraber yemek yediniz mi Murat?

M. Belge: Bir kere beraber yemek yedik.

T. Erkman: Anlatılan gibi mi sahiden?

M. Belge: Öyle! Park otelde ben lokantaya indiğimde, o orada kalırdı, meşhur "tahsisat-ı mestureden" karşılanırdı, örtülü ödenekten, masrafları. Bazen tek başına yemek yerken görürdüm uzakta, epey de şişmanlamıştı tabii yaşlılığında. Hani sanayide bilmemne kayışı vardır, üstünden şeyler gelir, köfteler öyle giderdi tabaktan ağzına doğru!

T. Erkman: Gerçek bir oburmuş değil mi?

M. Belge: Evet çok oburdu ama bu Cihangir'de beraber yemek yerken öyle dikkat etmedim, çünkü o rakılı, rakı sohbeti, uzun sofra, onun için öyle bir şey görmedim. Yemek yemesinden kötüsü Yahya Kemal'in dişler meselesiydi.

T. Erkman: Ay evet!

M. Belge: Takma dişler ha bire bir çıkar bir takılır.

T. Erkman: Öff çok kötü!

M. Belge: Önünde bir bardak su içine sokar gene çıkarır falan. İnsanı sevince herhalde bu gibi şeyler çok...

T. Erkman: Göze batmayabiliyor mu?

M. Belge: Batmayabiliyor ya da alışıyorsun falan.

T. Erkman: Yani o görüntünün içinde o da var, ne yapacaksın yani?

M. Belge: Evet evet, alt tarafı adamın dişleri takma!

T. Erkman: Yüzüme baka baka söyleme sinirim bozuluyor!

M. Belge: Yani şimdi bu durumda olmayanımız epey azaldı. Neyse Tanyeri bence bu konuyu kapatalım, diş meselesini! Yahya Kemal çok büyük bir şair, ben de kendi yaşım ilerledikçe daha iyi anladım, gençken ben de...

T. Erkman: Şiiri müthiş bence.

M. Belge: Evet, usta bir adam, ne yaptığını çok iyi bilen bir adam. Kendini bir yerde sınırlamış, yani çok güçlü olduğu yerde sınırlamış, onun dışına çıkma çabasında değil ama o yaptığı işi çok iyi yapan bir adam. Neoklasik denebilir, aruzu kullanması filan. Sen okurken şiiri özellikle dikkat ediyordum, yani aruz gibi bir Arapça-Farsça ahenk üstüne oturmuş bir vezin ne kadar Türkçe?

T. Erkman: Evet!

M. Belge: Hissedilmiyor onun arkasında mef'ülümefâilü/filan...

T. Erkman: Hiç!

M. Belge: Bazı şiirleri mesela "Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden" derken biraz da böyle mübalağalı okursan mef'ülümefâilün, ama müthiş oturtmuş, üstelik de çok sade, temiz bir Türkçe.

T. Erkman: Erenköy Kız Lisesi'nde okurken, biz 9. sınıftayken Behice Kaplan, Mehmet Kaplan'ın karısı, edebiyat öğretmeni geldi, hiç alıştığımız formlara benzemiyor, çünkü çok zevkli etekler giyiyor, beyaz bluzlar, fevkalade güzel voleybol oynuyor, yakantop oynuyor filan. Bir şeyi var, her gün hangi edebiyat dersi varsa oraya herkes bir şiir okuyarak başlayacak, dersin yarısı, 15 dakikası gidiyor, hiç fark etmez! Bize ilk geldiği zaman "çok büyük bir şairdir çocuklar, araştırın!" dedi. Biz araştırdık, Yahya Kemal şimdiye kadar kaç şiir yazmışsa. İki hafta mı artık bilmiyorum ne kadar sürdü? Üst üste tekrar ederek hep Yahya Kemal okuyarak başladık. Sonra işte Orhan Veli'ler, Ziya Osman'lar, Gülten Akın'lara kadar hepsini okuduk ama önce işte iki hafta Yahya Kemal. Oradaki anlam, oradaki zarafet, oradaki belli olmayan ama çok vurucu olan temaları böyle gözümüze sokmuştu, hiç unutmuyorum.

M. Belge: Bir bakıma düşünüyorum Yahya Kemal'i, şanslı bir yanı da var, bir kere Türk müziğine de çok düşkün bir adam, "Tanburi Cemil Bey çalıyor eski plakta", "Baki kalan..." neydi o?

T. Erkman: Bu kubbede hoş bir sedadır.

M. Belge: Falan, yani duyarlılığı gayet yoğun, müziğe karşı. Şanslı dediğim de Münir Nurettin'le aynı zamanda yaşamaları.

T. Erkman: Onu çok seviyor değil mi?

M. Belge: Evet Münir Nurettin ona çok hayran. Zaten çevresinde insanları

hayran etmesini bilmiş, mesela Ahmet Hamdi Tanpınar, koskoca adam, bence Yahya Kemal'den hiç daha az bir edebiyatçı değildir, belki daha ileri bir edebiyatçıdır. Öyle olduğu halde o hep kendini çömezi gibi görmüş Yahya Kemal'in yanında.

T. Erkman: İlginç!

M. Belge: Münir Nurettin de öyle hayran. Zamanının da tabii en önde gelen bestecisi ve Yahya Kemal'in aradığı, müzikte aradığı duyarlılığa en iyi cevap verebilecek biri, dolayısıyla onun şiirlerini güfte haline getirip bunlara beste yapıp yaşatmak, dinletmek, yaymakla falan... yani iyi bir ikili olmuşlar.

T. Erkman: Bence de. O "Endülüs'te Raks"ı düşünsene böyle şıkır şıkır şıkır, yani bütün olayı veren bir müzik doğrusu, "Rindlerin Ölümü" öyle.

M. Belge: Benim kişisel zevkime tam, yani konuşturacak olursan, ben bu tarzdan çok da hoşlanmam diyebilirim. Neoklasik denen, işte "neo", yani klasik bir şeyi yeniden yapıyorsun, burada bir zorlama var, bir yapaylık var ister istemez. Onun için Münir Nurettin'i ben icracı olarak çok daha fazla severim de besteci olarak çok bayılmadığımı söyleyebilirim. Ama bu bir kişisel zevk meselesi.

T. Erkman: Ben bayılırım mesela.

M. Belge: Ben kişisel olarak bayılmam dedimse iyi bir besteci değildir anlamına gelmiyor kesinlikle, bayağı iyi bir besteci.

T. Erkman: Tabii tabii.

M. Belge: Bu kadar laf üstüne şimdi Yahya Kemal ile Münir Nurettin ikilisi çalalım, tam da işte bu neoklasiğe uyacak bir şey. Aslında neoklasiğe uyacak "Rindlerin Ölümü" dedim, biz bu programda yalnız genellikle klişeden, moda olan şeyden, stereotipten mümkün mertebe kaçmaya çalışıyoruz. Şimdilerde yeniden bir Münir Nurettin merakı var, genç kuşak arasında da böyle bir ilgi uyanmaya başladı ama bakıyorum "Dönülmez Akşamın Ufku", bir de "Kalamış"tan gidiyor. Mesela biz "Kalamış"ı yaptık ama özellikle çalmadık Münir Nurettin'in "Kalamış"ını.

T. Erkman: Aferin bize! Beğeniyor musun kendini?

M. Belge: Evet çok güzel! Onun için onların dışında "Hafızın Kabri"ni çalalım.

T. Erkman: Ay, bayağı güzeldir o da!

M. Belge: Cihangir'de hatırladığım o uzun öğle yemeği... Herhalde Yahya

Kemal başka yerlerden de Üsküdar'a bakmıştır ama özellikle o ahbabının evinden sık sık baktığını sanıyorum. Şefik Esat Bey'de. İşte dayım Yakup Kadri vardı o yemekte, babam vardı, bir de albay Mehmet Bey diye birini hatırlıyorum. Yıllar sonra öğrendim ki Hale Soygazi'nin babasıymış o Mehmet Bey. Yahya Kemal'den özellikle –herhalde asker olduğu için– bu "İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel" şiirini okumasını istemişti. Yahya Kemal de böyle heyecanla, hakkını vererek, aruzu çatlatarak...

T. Erkman: E, o muhakkak!

M. Belge: Okumuştu. Cihangir'de diyorum fazla bina tarih filan yok, çünkü nispeten yeni bir semt, ben ister istemez Cihangir deyince böyle birtakım kişisel anılara geçiyorum, senin geçen hafta...

T. Erkman: Gülizar neneyi mi?

M. Belge: Gülizar'ı anlattığın gibi. Bu Şefik Esat çok ilginç bir adamdı. Aslında ticaret filan yapmış, büyük paralar kazanmış, o paraları zaman zaman batırmış ama o zamanların böyle ticaretle filan uğraşan adamları da kültür dünyasının dışında adamlar değildi.

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Her zaman onun evinde bir sürü yazarlar, şunlar bunlar toplanır...

T. Erkman: Bir çeşit sanat muhibbi görevini de görüyor değil mi?

M. Belge: Evet. Yani o salonlar vardır ya Avrupa'da da işte öyle bir şey.

T. Erkman: Daha çok ressamları, yazarları barındıran.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Açık sofralar.

M. Belge : Hı-hı. Yakup Kadri Bey'le gençliğinde bunlar ikisi İsviçre'de bulunuyorlar. Feslerini giyer çıkarlarmış sokağa, tabii Avrupa'da da yadırganıyor bu fes, mahallenin çocukları arkalarına takılır "makak, makak!" diye bağırırlarmış bunlara. Makak bir maymun cinsi.

T. Erkman: Ah yazık!

M. Belge: Nedense makaka benzetiyorlar. Bir gün fessiz gidiyorlarmış fakat çocuklar gene arkalarından "makak!" diye bağırıyor. Şefik Esat hayretle dönmüş Yakup Bey'e: "Yahu monşer, bugün fesimiz de yok, bunlar bizim 'makak' olduğumuzu nereden anlıyorlar?" demiş.

T. Erkman: Hah ha ha...

M. Belge: Böyle, zamanında dehşet laflar çıkaran bir adamdı. Onun kızı da benim yaşıtım bir arkadaşım, en eski arkadaşlarımdan biri. Kız zamane genç kızı, o günlerin en ünlü sinema aktörlerinden biriyle evlendi, adını söylemeyeyim. Bu aktör de işte böyle gangster filmleri, vurdulu kırdılı filmlerin aktörü. Yeniköy'de bir evleri vardı ayrıca bahçe içinde, müthiş dayalı döşeli, o zamanla da bayağı film seti haline geldi bütün bu şeyler. Ben hâlâ birtakım Türk filmlerine bakınca "a bizim Yeniköy'deki ev!"

diye hatırlarım. İşte böyle avizeler filan, o aktör o avizelere atlar, ondan sallanarak gider...

T. Erkman: Emin ol, eski Türk filmlerini, isteyerek, hiç kimsenin etkisi altında kalmadan seyretmeye bayılıyorum. Bir kere eski İstanbul'u görüyorum.

M. Belge: Evet bunu çok kişi söylüyor.

T. Erkman: Ne kadar tenhaymış sokaklar! Mesela unuttuğum birtakım binalar var, "a-aa burası orasıydı!" Hiç aklıma gelmiyor ama filmi görünce bir heyecandır içimi kaplıyor. Sonra dekorlar inan ki daha özenli. Mesela Türk filminde bir zengin evi imajı var, mesela adamın bacaklarını koparan koltuklar, oymalardan, her şey bitmiş merdiven başına yayılmış bir tuhaf mekân, her şey yaldız üzerine, ayna üzerine, prostelalı bir hizmetçi muhakkak kapıda, fraklı, hiç olmayacak şey, vale ortada, onlar yok, daha sindirilerek yapılmış dekorlar var.

M. Belge: Evet işte bu ev zaten kendinden böyle dekorluydu. Dediğim gibi bizim aktör işte yukarıda balkonumsu bir yeri vardı, oradan atlar iki tane adamı tekmeyle devirir, geri dönerken iki tane daha yuvarlar falan.

T. Erkman: E tabii o telef edecek, asli vazifesi o.

M. Belge: Bir gün Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da var, Fevzi Lütfi de böyle gayet ciddi, sanata da meraklı bir adam ve bu aktöre devamlı bir şeyler soruyor. Mesela "*Yaban* romanını Türk sineması filmleştirmeyi düşünmez mi?" diyor, o da işte kem küm birtakım cevaplar veriyor. Derken "*Hamlet*" diyor "*Hamlet*'i oynamayı düşünür müsünüz?" diyor. Şefik Esat da tabii tanıyor damadını, onun bu taraklarda pek bir bezi yok! "Yahu Fevzi sen neler söylüyorsun, bu bir artist değil cambaz, cambaz!" diyor.

T. Erkman: Onore mi etti, zem mi etti belli değil!

M. Belge: Evet. Hanımı da dehşetti; Şefik Esat gençliğinde meşhur Comédie Française'den Marie Bell'e âşık olmuş falan, öyle bir macerası var. Sonra durulmuş, uslanmış... Hafize Hanım diye bir gayet hoş bir hanımla evliydi benim tanıdığım zamanlarda. Uzun boylu ama mütenasip, endamı yerinde bir hanım. Yanyalı. Bir kusuru, kusur denebilirse ama bence değil, Türkçesi kıttı, az öğrenmiş, geç öğrenmiş. Kusur değil, çünkü dünyanın şirinliğini yapardı.

T. Erkman: Tabii komik şeyler olurdu değil mi?

M. Belge: Tabii mesela o bahçeli evde oturacaklar falan, kümes de edinmişler, kuluçka tavuk arıyor. Buna nedense o zamanlar öyle bir şey mi vardı bilmiyorum ama "Babıâli Caddesi'nde bulursunuz" demişler.

T. Erkman: E... İnsaf biraz! Herhalde dalga geçmişler o zaman.

M. Belge: Artık kimbilir. Babıâli'yi de karıştırmış, yolda soruyor, "Laubali Caddesi" diye aklında kalmış!

T. Erkman: Ah canım!

M. Belge: "Laubali Caddesi nerede?" Millet gülüyor tabii. Sonra birisi soruyor, "Ne yapacaksın?" "Gebe tavuk alacağım" diyor.

T. Erkman: Ama hoş sahiden de!

M. Belge: Bir de gene o toplantılarda falan bu üdeba, vesaire toplanmış kendi aralarında divan şiiri konuşuyorlar, divan şiiri neydi filan. O arada divan şiirinde kadın şair de oldu, Fitnat Hanım'ın adı geçiyor filan. Derken şeye geliyor laf, "ta o divan şiirinden falan monşer, birader nerelere geldik, şimdi şair diye Behçet Kemal var" falan diye. Hafize hanım da izleyemiyor tabii bütün bu ağdalı lafları. Fakat o duyduğu isimlerden bir senaryo yazmış, çok da meraklanmış, "Yahu siz ne diyorsunuz? Şimdi Fitnat Hanım'la Behçet Kemal Divan Oteli'nde buluşmuşmuşlar, sonra ne olmuş?" diyor. Herkes gülüyor. "Canım bir şey olmamış" falan diyor biri. "Bir şey olmamış olur mu canım, adam meşhur" diyor. Böyle gayet şirin bir kadındı, işte onların evinde. Hatta bir de hikâyesi vardı, Yakup Kadri diplomatlıktan tekaüt olmuş, tekaütle –o da kolay karışacak bir şey değil ama– dalkavuk lafını karıştırmış. Ne olduğunu bilmiyor "A, beyefendi duydum, çok üzüldüm, siz dalkavuk olmuşsunuz!" diyor. Dayım da bir şekilde anlıyor, "Eh işte ne yaparsınız, biz eski diplomatlar tekaüt olunca böyle dalkavuk oluruz!" demiş. Şimdi Cihangir'e gelelim, bu isim tabii Kanuni Sultan Süleyman'ın sevdiği şehzadelerinden birinden geliyor.

T. Erkman: Erken ölmüş değil mi? Yazık!

M. Belge: Evet. O zaman da Cihangir'in manzarası meşhur, oraya gelirmiş, zaten ortalık bağ-bahçe, o zaman ev yok, bir şey yok, bir Osmanlı meşki yaparlarmış orada. Ben tam Kanuni zamanında şu besteci vardı falan ona uygun bir müzik bulamadım ama Cihangir'in bu dönemini anmak için biraz daha sonraya rastlayan Ali Ufki Bey var, Polonya asıllı, birazdan anlatırım hikâyesini de, ondan bir şey çalalım. Aslında bu tam 16 değil de artık 17. yüzyıl ama ondan önce zaten çok zor beste bulmak. Bu ilginç bir şey, Ruhi Ayangil korosuyla yapmıştı bu kaseti, uzun zamandır bulunmuyordu ama şimdi yeniden çıkmış piyasaya duydum. Bu şarkıyı bir çalalım...

M. Belge: Nasıl, ilginç değil mi?

T. Erkman: Çok ilginç.

M. Belge: Hızlı bir ritm.

T. Erkman: Şark Sigorta'da bir konserleri olmuştu, gitmiştim, çok da zevk almıştım. Bunu hatırlamıyorum, herhalde söylemediler yoksa yüzde yüz hatırlardım.

M. Belge: Olabilir. Ben bayılıyorum doğrusu Ruhi'ye ve grubuna da, tanıştım, beraber Hollanda'ya gitmiştik, çok şeker insanlar hepsi. Ali Ufki Bey ilginç tabii. Dediğim gibi Polonyalı, 17. yüzyılda harp esiri olmuş ve esir olarak da –sanırım gönüllü, hani zorlama değil– Müslümanlığı benimsemiş. Ondan sonra Enderun'da filan musiki ile ilgilenmiş, Batı müziğini de bilen bir adam. Aslında 10 parmağında 10 marifet bir adam, çünkü bir yandan müzik besteliyor, aynı zamanda teorik bilgisi var, Kantemir'den de önce klasik Türk müziğinin esasları üzerine kitap yazan, çeşitli şarkıları, türküleri, notasyondan geçiren, notalarını yazan bir adam. Müzik dışı faaliyetleri de var, o zamanın Hollanda sefirinin isteğiyle, belki biraz da mali desteğiyle ilk Osmanlıca *Kitab-ı Mukaddes* çevirisini yapıyor!

T. Erkman: Çok ilginç!

M. Belge: Birtakım minyatürler bulunmuş.

T. Erkman: Ona ait?

M. Belge: Yani kesinleşmemiş ama o yapmış olabilir diye tahminler yürütülüyor, demek öyle bir yeteneği de var. *Mecmua-i Söz ve Saz* diye bir eser vermiş bu topladıkları ile falan. Bunun tek nüshası var el yazması ve British Museum'da.

T. Erkman: Muhakkak elimizde olmamalıydı zaten, o da gitmiş!

M. Belge: Evet. Sanırım Ruhi epey bir teorik çalışmayla söktü, çözdü bu kasete aldığı besteleri...

T. Erkman: Çok müthiş şeyler yapıyorlar onlar, ben bayılıyorum yani, müthiş.

M. Belge: Kolay bir iş değil yani. Uzun zaman da unutulmuş, hiç çalınmamışken falan Ruhi sayesinde yeniden bunlar ortaya çıktı. İşte Cihangir'in kuruluşu falan dedik, oradan Ali Ufki'ye geçtik, çok fazla Cihangir'le ilgisi olmasa da... Ama asıl bizim Cihangir 20.yüzyılda başlıyor ve yeni bir meşk tarzı Ali Ufki'ye pek de benzemeyen, biz şimdi gelelim şu 20.yüzyıla.

T. Erkman: Uzun uzun konuşalım, içimizde kalmasın! Peki, Cihangir'le ilgili biraz bilgi verelim istedik. Kuzeyde Taksim tarafında Sıraselviler caddesiyle Kazancı Yokuşu'ndan başlayıp güneyde dik yokuş ve merdivenlerle Salıpazarı, Fındıklı'ya inen tepe ve yamaçların adı Cihangir. Cihangir tepesi İstanbul'un en güzel manzaralı yerlerinden biri, Anadolu yakasında Kuzguncuk'tan Selimiye'ye kadar kıyı ve yamaçları, Kız Kulesi'ni görüyor, Rumeli yakasında Topkapı Sarayını hatta Adalar'ı bile açık havalarda gören kentin, tekrar ediyorum, en güzel manzaralı semtlerinden biri. Osmanlı öncesinden pek bilgi bulunmuyor, yalnız tepeye

doğru erken Bizans'tan kaldığı sanılan kalıntılara rastlanmış.

M. Belge: Caminin civarında galiba değil mi?

T. Erkman: Bak çok ilginç; 1560'lı yıllardan gelen belgelere göre burada hoş olmayan kadın ve erkeklerin yaşadığı söyleniyor!

M. Belge: Bunu ben de duydum, bir yerde okuduğumu hatırlamıyorum da Cihangir üzerine çalışan bir öğrenciyle konuşuyorduk, o söyledi, oradan aklımda kalmış. Limana yakın herhalde ondan mı acaba?

T. Erkman: Olabilir. Daha çok gayrimüslim azınlıkları barındırmış Cihangir, bir ara da Rus göçmenler gelmiş.

M. Belge: Kuruluşunda evet onların da bir yeri var.

T. Erkman: Bunlar kendi aralarında kültürlerini, müziklerini, her şeylerini birbirlerine aktarmışlar, uzun zaman içinde de karışmışlar. İki mahalleden oluşuyor, biri Cihangir öbürü de Pürtelaş Hasan Efendi.

M. Belge: Evet o isimlere de bayılıyorum!

T. Erkman: Ay evet! Pürtelaş mahallesinde bir de Sormagir Sokak vardır.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Düşün, gözünün önünde böyle elinde filelerle filan koşarak evine giden, böyle her tarafı yıka döke bir adam Sormagir'e giriyor trak diye! Öyle bir şeyler canlanıyor gözümde. Tavukuçmaz var!

M. Belge: Sormagir'in misafirperverlik olduğunu da düşündürüyor.

T. Erkman: Ah evet!

M. Belge : Sorma, gel işte yani!

T. Erkman: Evet. Bir de tam Cihangir'de mi bilmiyorum ama Bayıldım Yokuşu var.

M. Belge: Cihangir'e çıkarken tabii.

T. Erkman: Çıkarken, ne kadar dikse kim bilir?

M. Belge: İtalyan Hastanesi'nin filan olduğu yer, Boğazkesen falan.

T. Erkman: Hep küçük küçük yangınlar

M. Belge: Bir de Tavukuçmaz vardır yine Cihangir'de çok ilginç bir sokak adı olarak!

T. Erkman: Çok mu dik acaba, ondan mı uçamıyor nedir?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Hep küçük küçük yangınlara maruz kalmış fakat 1916'da çok büyük bir yangın geçirmiş Cihangir ve bütün o eski canım ahşap evlerin tamamı gitmiş. Bir daha da Cihangir'e ahşap ev yapılmamış, kâgire dönülmüş.

M. Belge: Demek ki o bakımdan da yeni bir semt bugünkü haliyle.

T. Erkman: Evet. İçinde neler barındırdığını istersen daha sonra söyleyelim?

M. Belge: O apartmanlaşma vesaire, 20. yüzyıl işte. Bunu şuna bağlayacağım, neoklasik falan dedik ya lafın başında, şimdi şöyle bir mesele var: Bu bütün Osmanlı toplumu için söz konusu ama İstanbul'da tabii

çok yoğun, yani Batılılaşma diye bir olay; toplum bununla karşı karşıya gelmiş. Batılılaşacağız, bu bir çeşit mukadderat ama bunu nasıl yapacağız? İşte mesela Yahya Kemal geçmişten kopmadan, işte Münir Nurettin onun yanında aynı şey. Mesela aklıma milli mimari akımı geliyor; Vedat Tek'in, Mimar Kemaleddin, Mimar Hayreddin beylerin, vesaire. Onlar da o Osmanlı mimarisinin birtakım unsurlarını alıp modern hayatın, modern mimarinin gerekleriyle birleştirmeye çalışıyorlar. Bir de çok daha düz bir şey var, adapte etmek, yani dışarıda olanı almak. Mesela Cihangir bu bakımdan bu temaya uygun geliyor bana. Çünkü Cihangir öyle kurulmuş. Yani o yangını da geçirmiş, dediğin gibi ondan sonra tamamen Batı tipi apartmanlarla. Ama işte Batı tipi dediğin zaman o da ne kadar Batı tipi? Çünkü art nouveau falan bu tarzlar da buraya geldiğinde birtakım rötuşlardan geçmiş, onlar da biraz değişmiş.

T. Erkman: O da biraz uydurulmuş yani, kimliğini belki kaybetmiş?

M. Belge: Evet, uzun vadede bakarsan, milli kalalım uğraşında olanla adapte edeyim, kurtarayım işi uğraşında olan…

T. Erkman: Belki de başa baş geldiler Murat?

M. Belge: Belki de. Sonuç olarak, birbirlerinden çok da fazla ayrışmıyorlar. Şimdi madem ki Cihangir alafranga bir semttir, o zaman alafranga bir şarkı çalalım. Türkiye dışında oluşmuş müzikler ama bunlar bütün dünyada –İngilizce "period piece" derler yani "dönem parçası"– böyle bir döneme damgasını vurmuş, yani hem o dönemin özellikleriyle oluşmuş hem de o döneme kendi etkilerini yaymış. O tarihler de tabii 30'lar ve 40'ların birer parçası.

T. Erkman: Bunları alıp adapte etmişiz ama bizim aldığımız gibi bizden de başka alanlar mutlaka var.

M. Belge: Tabii tabii onun da örneklerine geleceğim. O sıralarda şimdiki gibi hep kaynaklar Anglo Sakson değil. Birinci parça: "Amapola", Güney Amerika kaynaklı ve 30'ların çok ünlü bir topluluğu var "Cuban Boys" diye, "Kübalı Delikanlılar" gibi çevrilebilir. Onların etkisiyle meşhur Amapola dünyayı kasıp kavurmuş bir şeydir. Tabii bu arada Türkiye'de de çok popüler oldu. Bende çok onun plakları. İkinci parça: "J'attendrai". Bu da 40'ların ünlü romantik Fransız şarkısı. Bunlar mutlaka Cihangir'de her apartman dairesinde çalındı.

M. Belge: "J'attendrai" (bekleyeceğim). Bütün bu alafranga dediğimiz müzikler herhalde çok çalındı Cihangir'de, belki başka semtlerden daha da

müsait çünkü. Burada Ege bahçesini hatırlar mısın Tanyeri?

T. Erkman: Evet. "Şimdi hoş olmayan emellere hizmet ediyor" diyor okuduğum şeylerde!

M. Belge: Bilemiyorum! Emellerini bilmem de benim maddi imkânlarımın ötesine geçtiğini...

T. Erkman: Eniştem götürmüştü bizi, bir kere.

M. Belge: Uzaktan bakıp anlayabiliyorum. Bu İstanbul'da bir sürü yer zaten benim maddi imkânlarımın ötesinde.

T. Erkman: Hepimizin maddi imkânlarının üstünde.

M. Belge: Halbuki ne hoş yerdi değil mi?

T. Erkman: Şimdi bunları dinlerken şunu düşündüm Muratçığım, gırtlaklar değişmiş değil mi?

M. Belge: Evet. O kesinlikle var.

T. Erkman: Nasıl olmuşsa yani, bir değişime uğramış. Eski sesler şimdi çıkmıyor, çok değişti sesler, belki teknik imkânlarla...

M. Belge: Şimdi çok daha pes bir kere, o zaman tiz ses seviliyordu.

T. Erkman: Müthiş, Seyyan'ın sesini düşün, Berrin miydi?

M. Belge: Birsen.

T. Erkman: Birsen Hanım'ın sesini düşün, böyle düşün o zamanın teknik imkânlarını! Yani kadınların yüzde 99'u kendinin ya da adamların, böyle sular seller gibi giden bir ses ve bir gırtlak, gayet pürüzsüz.

M. Belge: Onu hep düşünüyorum ben de doğrusu. Herhalde gene o türlü sesi olan insanlar var ama müzik zevki... Sesten beklenen değiştiği için... Mesela o zamanlar onlar bulundukları yerden bulunup, çekip sürüklenip "sen şarkıcı ol!" diye itilirken, şimdi onlar duruyor başka türlü, daha pes sesleri olanlara rağbet var. Herhalde o Ege Bahçesi'nde dans edilirdi mutlaka değil mi Belvü'de edildiği gibi. Orada da mutlaka pistler vardı falan. Bu alafrangalar tabii bize gelip hayatı etkilemeye başlayınca bu hep böyle olur; adaptasyon, uyarlama başlar...

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Yani melodi yabancıdır ama ahali de o şarkıda ne anlatıldığını öğrenmek istediği için ya da kendisine bir anlam ifade eden laflar dinlemek istediği için işte Türkçe söz yazılır. Bu hep konuşulur Ebcioğlu, Ajda Pekkan, vesaire. Halbuki bunlar çok daha önceden başlamış, bir sürü var, gene o 30'larda çarliston zamanları falan adaptasyonlar başlıyor ve ben bir erken bir de daha geç, görece daha geç şimdi iki tipik adaptasyon örneği de vermek istiyorum. Birincisi Afife hanım, bu da o zamanların çok ünlü şarkılarından "Ramona"yı Türkçe olarak söylüyor ama Ramona kısmı gene Ramona, bu değişmiyor.

T. Erkman: Olsun.

M. Belge: İkincisi eski ahbabımız bir programda epey birlikte bulunduğumuz İbrahim Özgür. O da daha yakın bir zamanın ünlü "Kisas Kisas"

şarkısı vardı, Kisas'ı Kısas haline getirmiş. Bu ikisini gene üst üste kesintisiz dinleyelim şimdi.

T. Erkman: Vallahi nefis sesi varmış İbrahim Özgür'ün, dinledikçe tadına varıyor insan.

M. Belge: Çok gevezelik ettik, vakit geçiyor.

T. Erkman: Zamanımız azaldı.

M. Belge: Birkaç binayı hızlıca geçeyim, Cihangir Camii'ni ilk yapan Mimar Sinan ölen şehzade için. Fakat o depremde gittiği için, bugünkü cami II. Abdülhamid zamanında yeniden yapılmış. Dolayısıyla orijinaliyle ilgili bir fikir vermiyor. Sıraselviler'de tabii ilginç şeyler var, başta Majik Sineması, Taksim girişinde, en eski sinemalardan biri. Sonra Kampanaki diye bir Rum mimarın yaptığı Belçika Konsolosluğu. Bu ikisinin arasında şimdi beden terbiyesi olan yer Ralli Katolik Rum ailesinin İstanbul tarafındaki evlerinden biri. Bu Belvü Gazinosu'nun da arsa sahibi olan aile. Onun bitişiği de biliyorsun Romanya Konsolosluğu'dur, meşhur Muzurus paşaların... Bunlar baba-oğul Rum asıllı iki paşadır, Osmanlı hariciyesinde çalışmışlardır Muzurus paşalar. Tabii başka bir sürü ilginç bina: Aslanyatağı Sokağı'nda falan Alman Hastanesi, Arkeoloji Enstitüsü, bunlar tabii yine bina olarak da ilginç. Bir de gene daha aşağıda şimdi Amerikan dersanesi olan ve galiba Cihangir'de kalan son ahşap binalardan biri, işte o senin söylediğin yangından nasılsa kendini kurtarmış. Onun sahibi de gene Müslümanlığı kabul etmiş bir Polonyalı. Bu programda böyle iki Polonyalı etti ama Polonyalılar ilginç, daha sonra Polonezköy yaparız bir ara, o zaman daha ayrıntılı konuşuruz. Sadık Paşa adını almış, paşa da olmuş Osmanlı'da, asıl adı da Mikail Çaykovski. Meşhur Çaykovski ile ilgisi yok. Adaptasyon dedik, herkes bu adaptasyonları yaparken kantocular da durmuyorlar onlar da kendi amaçlarına uygun mizahi sözlü adaptasyonlar yapıyorlar. Bunlardan biri de meşhur Valencia'dan çevirme "Ulan Ziya" kantosudur. Şimdi onu bir çalalım.

T. Erkman: Ay söylememek için kendimi güç tuttum! "Ulan Ziya"yı öyle bir

aşkla söylüyor ki mübarek!

M. Belge: Adam baloya gidecek, çarlistonu bilmiyor: "Çarlistonun dans figürünü öğretiver bana!" diye, Ziya'dan derdi bu!

T. Erkman: Zamanımız gerçekten azaldı, ben hemen gene Cihangir'in dokusu ile ilgili, yaşayanlarla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. 1930'lardan 60'lara kadar Beyoğlu'ndaki eğlence yerlerinde çalışanların büyük bir kısmı Cihangir'de oturmaya rağbet etmiş.

M. Belge: Evet, eğlence sektörünün rezidansiyel alanı.

T. Erkman: Evet, burada da Arena Tiyatrosu, Kulüp 12, Kent Kulüp, Kulüp Suat gibi sosyal faaliyet alanlarının odaklaştığı, ayrıca varlıklı kesimin de tercih ettiği bir semt bir bakıma Cihangir. Demin söyledin, Alman Hastanesi, bir de İlkyardım da var.

M. Belge: Evet böyle hastaneler de var; Cihangir uygun ilk yardım için!

T. Erkman: Evet! Vınn diye hemencecik yetişilecek bir yer aslında değil mi? En önemli özelliklerinden biri de yokuşları ve merdivenleri.

M. Belge: Tabii.

T. Erkman: Müthiş, yani hemen hemen sokak yok diyebiliriz Cihangir'de, her şey birbirine giderek çoğalan, adedi çoğalan basamaklarla bağlanıyor gibi. Hep düşünüyorum burada oturanlar hiç nefes darlığı çekmezler mi? Öyle bir performans var ki!

M. Belge: Kalbe de iyi gelir.

T. Erkman: Düşün Kazancı Yokuşu ile Ülker Sokağı arasında 78 basamaklı bir merdiven yokuş var, Dolmabahçe set merdivenleri 233 basamak! 233 basamağı hadi inersin de, sürünerek mi çıkarsın onu bilemiyorum. Çok gençliğimde bir kere çıktım, son basamaklara ellerimi koydum ve emekledim! Emin ol inanılmaz bir şey! Arnavut kaldırımı olan yerleri de var; burası yukarıdan aşağı inen, dediğim gibi merdiven, yokuş, sokak karışımı bir yer. Somuncu Yokuşu var, bu sokak tam 181 basamak.

M. Belge: Oh!

T. Erkman: Hakikaten oh! 231 basamaklı bir sokak var, o daha geniş, çıkılması daha düzgün bir merdiven. Hardal Yokuşu var, bu yokuşun merdivenleri az sayılabilir, 147 basamak!

M. Belge: İşte bunları günde birkaç kere çıkacaksın, bayağı jimnastik...

T. Erkman: Üç paket sigara içtikten sonra çıkacaksın ki güzel olsun, özellikle Gitane içerek! Oradan İlkyardım Hastanesine!

M. Belge: Evet! Şimdi deminden beri adaptasyonlar çalıyoruz, biz hep adapte etmişiz, kendimiz bir şey yapmamışız gibi bir izlenim bırakır. Aslında bizden adapte edenler de var, bir tane de öyle örnekle bitirelim. Fehmi Ege'nin benim Birsen Hanım'dan dinlediğim meşhur "Zehra" tangosu vardır. Bunun bir Fehmi Ege bestesi olduğu çok bellidir çünkü onun oryantal bir tango ritmi... Türkçeleştirmeye çalışıyor. Bunu Rumlar almışlar söylemişler, bununla bitirelim biz programı.

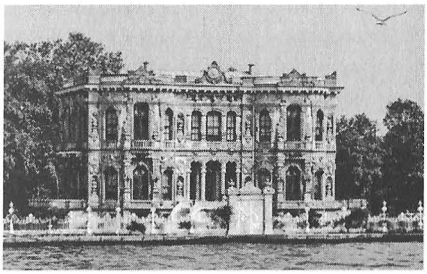
T. Erkman: Çok hoş!

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler "Zehra" ile programımızın sonuna geldik. Size hoşça kalın, mutlu kalın, sağlıklı kalın diyoruz.

M. Belge: Hoşça kalın!

BEYLERBEYİ

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Sizleri sevgi ve saygıyla kucaklıyoruz. Bu haftaki şiirimiz gene Yahya Kemal Beyatlı'dan: "Bir Başka Tepeden".

Sana dün bir tepeden baktım azîz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görünür dünyâda,
Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rü'yâda
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan.

M. Belge: Nerdeyiz bu hafta?

T. Erkman: Bu hafta artık Boğaz'a geçtik sevgili dinleyiciler. Bu hafta Beylerbeyi'ndeyiz.

M. Belge: Havalar kötü gitti diye herhalde biz unuttuk Boğaz'ı bu kadar zamandır, değil mi?

T. Erkman: Ama geçen hafta o gezi motorları hınca hınç dolu ve çok kalabalıktı Boğaz. Hava pusluydu, ama bize öyle geliyor, biz Akdenizli olduğumuz için. İnsanlar üstlerini giymişler, başlarını kapatmışlar ve herkes dışarıdaydı.

M. Belge: Geziye mi gidiyorlardı?

T. Erkman: Şu turistik şeyler var ya, turistleri gezdiren minik tekneler, doluydu yani ağzına kadar.

M. Belge: Yabancı mı?

T. Erkman: Yabancı yabancı. Bana mısın demiyorlar, onu dedim, yani ne kadar çıtkırıldım olduk.

M. Belge: Onlara müstahak bunlar.

T. Erkman: Ayy Murat, başladın gene.

M. Belge: İstanbul şımarığıyız. Öyle her şeyin bir zamanı var.

T. Erkman: Efendim. Beylerbeyi, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında, Kuzguncuk'la Çengelköy arasında yer alan semt. Günümüzde güneyde askeri tesisler, Beylerbeyi Sarayı'ndan kuzeyde Havuzbaşı'na kadar olan kıyı şeridini de kapsıyor. Beylerbeyi semtinin adının kaynağını ve semte ne zaman verildiğini bilmiyoruz. 18. yüzyıl ortalarından sonra kullanılmış olduğu sanılıyor. Evliya Çelebi ve çağdaşları buradan "İstavroz" diye söz ediyorlar.

M. Belge: Evliya Çelebi'de Beylerbeyi lafı yok değil mi?

T. Erkman: Hayır, Eremya Çelebi 17. yüzyıl sonlarında İstavroz'da sadece kubbesi kalmış bir Bizans kilisesi olduğunu anlatıyor. İnciyan'sa *18. yüzyılda İstanbul*'da Beylerbeyi'nden sonra Türkler ve Rumlarla meskûn İstavroz gelir der. Demek ki 18. yüzyılı bulmuş Beylerbeyi denilmesi. Anlaşıldığına göre şimdiki Beylerbeyi İskelesi'nden Beylerbeyi Sarayı'na kadar uzanan, İstavroz Deresi'ndeki yamaçları içine alan bölgenin tarihi Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Yine İnciyan'a göre III. Murad döneminde öldürülen Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın yalısı, Beylerbeyi Camii'nin yerindeymiş. Bu yüzden buraya Beylerbeyi denilmiştir, deniyor. Semtin padişahların önem verdiği bir yer durumunu kazanması II. Mahmud döneminde. Günümüzde Beylerbeyi, Boğaz Köprüsü'nün bağlantı yollarına yakınlığı, 60'lı yıllardaki yapılaşmayla doğal görünümünden çok şey kaybetse de son zamanlarda uygulanan Boğaziçi Yasası'yla yine de eski Boğaziçi havasını koruyan semtlerden biri olarak geçiyor.

M. Belge: Evet, hâlâ birçok şey var Beylerbeyi'nde. Şimdi Beylerbeyi deyince, anlatmadan edemem. Meşhur hikâyesi vardır bunun: Ömer Kaptan. İşte o zamanlar neyse, Seyr-i Sefain mi, Şirket-i Hayriye mi, yolcu taşıyor Köprü'ye, durmadan geç kalırmış vapur Köprü'ye. Adamdan hesap sormuşlar, "Niye geç kalıyorsun" diye. "Efendim," demiş, "bana kalsa vaktinde geleceğim ama Çengelköy'ün zerzevatından, Beylerbeyi'nin teşrifatından, Kuzguncuk'un haşeratından ancak bu saatte gelebiliyoruz." Bu ne demek şimdi, Çengelköy, geçenlerde de konuşuyorduk galiba, bir sürü bostanlar mostanlar, bitki yetişiyor. Tabii sandık sandık, bunlar vapura yükleniyor, vapur gecikiyor. Beylerbeyi'ne geliyorlar, teşrifat, burada kibarlar oturuyor, hepsi önce siz buyurun, siz buyurun, siz geçin efendim... bir türlü binemiyorlar, vapur hareket edemiyor. Haşerat biraz tatsız. Şey, kaptanın münasebetsiz bir lafı, azınlıklar mazınlıklar çok, onlar da kalabalık aileler, çocuk koştu, bilmem ne oldu falan

filan, ona içerlemiş, böylece gemi gecikiyor. Şimdi...

T. Erkman: Murat, sözünü kestim ama kayınvalidem anlatırdı, çay uzatırlarmış. Çayını içermiş kaptan, etrafa gülücükler ataraktan... Ondan sonra yoluna devam edermiş.

M. Belge: O şey diye de anlatılır aslında, tabii bu mübalağa da, Boğaz'da gemiler yer yer kıyıya çok yakın geçiyor, iskelelere yanaşırken iyice yaklaşıyor falan. Kaptanın sevgilisi bir yalıda oturan, saatinde az şekerli kahvesini yapar, gemi geçerken pencereden uzatırmış.

T. Erkman: Vayy!

M.Belge: Bu meşhur Boğaziçi mitolojisinin hikâyelerinden biridir. Eee, şimdi dedin ya, Kuzguncuk güneyinde, Çengelköy kuzeyinde. Bu ikisi de bizim azınlıkların çok olduğu, yoğun olduğu semtlerden. Ama Beylerbeyi hep Türk ve Müslüman. Tabii, dediğin gibi, Bizans'tan kalıntılar var, sarnıçlar var. O kilise varmış, görece yakın zamanlara kadar kalıntısını anlatanlar var ama İstanbul'un fethinden sonra hemen hemen tamamen Türkler yerleşmiş buraya. Ve geleneksel insanlar. Bunu söyleyince bizim bu programın, Beylerbeyi programının müzik yapısı aşağı yukarı ortaya çıkıyor. Bu sefer uzun boylu, öyle alafrangamız, Rusumuz, Ermenimiz pek yok. Türk müziğinden gideceğiz. Şimdi Beylerbeyi'nin, hatta bütün Boğaziçi'nin diyebilirim, en gösterişli anıtsal yapısı, I. Abdülhamid'in camisi olduğuna göre, gene tam tarihini tutturamasak da, işte I. Abdülhamid, ondan sonra III. Selim tahta çıkmıştı. III. Selim zamanının en önde gelen bestecisi Hacı Sadullah Ağa... Hacı Sadullah'la şöyle bir...

T. Erkman: Bir giriş yapalım.

M. Belge: Bir giriş yapalım, hicaz hümayun bestesiyle.

T. Erkman: Muratçığım, hatırlıyor musun, bir akşam bizde, Berna Moran, sen, ben, "biz bu akşam şarkı geçeceğiz."dedik. Teybi açmışım, çok yakın zamana kadar bende vardı. Yani gecenin başında hani içki dozu yerindeyken söylediklerimiz, ellerimizi dizimize falan vurmuşuz, bayağı iyi, inan ki bayağı iyi...fakat...

M. Belge: Elde delil kalmasın, çabuk sil o...

T. Erkman: Kesinlikle kaybettiğim için o bant yok yani. Bulmak isterim. Gecenin sonunda söylediklerimizi... birisi bizi zapt etmiş, başımıza tabanca falan dayamışlar. Boğuluyoruz, sanki onu söyleyen biz değiliz. İnanılmaz derecede kötü. İçkinin dozu artmış, bayım bayım bayılıyoruz.

Onu hatırladım.

M. Belge: Neyse gene de kaybetmen daha iyi.

T. Erkman: Bence de.

M. Belge: Bu "Nideyim sahn-ı çemen"in bir keman taksiminden sonra geldiğini söylemeyi unuttum. Benim sunuculuğum bu kadar işte!

T. Erkman: Aman estağfurullah!

M. Belge: Her şeyi unutuyorum işte. Kimin söylediğini söylemeyi unutuyorum. Bir kısmı da elimde değil, ben bunları yıllar içinde çekmişim, etmişim. Vakti zamanında yazdığım kâğıtlar kaybolmuş. Hatırladığım kadarıyla söylüyorum. Allah bilir bir kısmını da yanlış söylüyorum. Ahmet'in söylediğini Mehmet'e söyletiyorum...

T. Erkman: Hayır hayır, o kadar değil.

M. Belge: O kadar değil, değil mi?

T. Erkman: Kesinlikle. Sen bize Üç Silahşörler'i ayrıntılarıyla anlatırdın. Bilmem kaç bin yıl önce okuduğun şeyi,

M. Belge: *Pardayanlar*.

T. Erkman: *Pardayanlar*, ay biz dehşete düşerdik bu ne hafıza diye. Onun için sen yine biraz kıskançlıkla kullan hafızanı. Kıymetini bilmelisin yani.

M. Belge: İşte biliyorsun, bir yaşa gelince insan eskileri hatırlıyor, yenileri unutmaya başlıyor... Şimdi I. Abdülhamid'in camisi: Bildiğim kadarıyla Osmanlı barokunun üstadı Mimar Mehmed Tahir Ağa yapmıştır bu camiyi. Külliyesi de var. Külliyesi ilginç, çünkü I. Abdülhamid Külliyesi aslında Bahçekapı'da. Çarşı orda, mektep orda falan, hiç ben böyle görmedim yani. Bir külliye olup da camisi bir tarafta, şeyi... Hatta bir de sebili vardı bunun Bahçekapı'da. O IV. Vakıf Han'ı yapınca Mimar Kemaleddin Bey, yol daraldı falan. Trafik geçebilsin diye o sebili oradan söktüler, şimdi Gülhane Parkı'nın karşısında Zeynep Sultan Camii var, onun girişine monte ettiler. Yani dolayısıyla...

T. Erkman: Külliye zaten parçalanmış.

M. Belge: Evet. I. Abdülhamid, zavallı, talihsiz bir padişahtır. Bildiğim kadarıyla Osmanlı Devleti en büyük toprak kaybına I. Abdülhamid zamanında uğrar. Tabii Abdülhamid'in yapacağı bir şey yok, ne yapsın, sistem göçmüş, çökmüş falan... fakat yani bu külliyenin bir kısmı Beylerbeyi'nde, bir kısmı bilmem, Alemdar'da, zavallı Abdülhamid'in kaderini andırıyor. Zaten büyük kederler içinde ölmüş. Müzik meraklısı, ayrıca da, "aşkperest" bir padişah...

T. Erkman: Bu padişahların arasında aşkperest olmayan padişah yok, var mı yani? Ortam son derece aşkperest olmaya müsait.

M. Belge: Orası öyle, ama sıkı olan kurallar falan da var. Mesela bir tek çocuk kuralı var. Bir odalıktan, cariyeden bir çocuk olduğu zaman uzaklaştırıyorlar. Çünkü birden fazla çocuk sahibi olan kadın gereğinden

fazla nüfuz kazanabiliyor. Aslında öyle bir kural var. Bunun ben gene enayiliğimden...

T. Erkman: Estağfurullah!

M. Belge: Getirmeyi unuttum, aşk mektupları vardır, aşk mektupları falan yazıyor. O anlamda aşkperest. Romantik aşklara düşüyor, "ayağının turâbı olayım", "yok bilmem ne yapayım" gibi müthiş fıraklı mektuplar... Padişah "Gel lan buraya" dese ne lazım gelir ama bu öyle değil. Değişik, bir işin tadını çıkarıyor...

T. Erkman: Başka bir programda getirebilirsin.

M. Belge: Getiririm. Meşhur Ruhsar vardır işte, o kadınlardan, mektup yazdığı. Ona yazdığı mektup meşhurdur, bir de II. Mahmud'un annesi Nakşıdil Sultan. Bunun hikâyesi ilginç. Kanıtlanmamış bir şeydir. Muhtemelen doğru da değildir. Ama buna inanması hoş. Meşhur Napolyon'un Joséphine'i var ya, bu Joséphine'in bir akrabası olan Aimée du Buc de Rivéry adında aristokrat bir Fransız hanımı vapur yolculuğunda Cezayir korsanları tarafından kaçırılıyor... Gemiyi zapt ediyorlar, bu hanım da gayet güzel. "Doğrusu Osmanlı Sultanına yakışır" deyip bu tarafa gönderiyorlar. İşte Abdülhamid de bununla evleniyor. Karılarından biri oluyor Nakşidil Sultan. Eee çeşitli efsaneleri vardır, sonuna kadar aslında Müslüman olmamış... II. Mahmud, tabii, yenilikçi, Avrupacı bir padişah... Belki, nerden çıktı bu adam başımıza, bir sürü gâvur icadı, anası Fransız aristokratıysa üstelik de dine imana gelmemiş, bununla açıklamak mümkün diye böyle bir efsane yayıldı. Hatta derler ki, ölüm döşeğindeyken Nakşidil Sultan, II. Mahmud saraya gizlice bir Katolik papaz getirtiyor, işte o günah çıkarıyor...

T. Erkman: Aferin adama ama. Ne kadar medeniymiş.

M. Belge: Aslında Mahmud ilginç bir adam bir sürü bakımlardan. Çok da önemli bir adam. Onun döneminde olduğu kadar radikal değişiklikler başka nedenlerle olmamış. Bu Abdülhamid'in işte Beylerbeyi'ndeki camisi, sonra Emirgân'da da vardır onun bir camisi. Onların restorasyonları, demek kısa zaman sonra restorasyon gerekti, onları da II. Mahmud yaptırmış. Mesela Beylerbeyi'ndeki muvakkithane var, caminin arkasında, onlar da Mahmud'un yaptırdığı şeyler. Diyeceğim, bu Beylerbeyi, işte geleneksel Türk semti falan, bir de böyle meşk semti. Yani müziğe meraklı bir sürü adam burada yaşamış, buradan yetişmiş. Program ilerledikçe daha çok göreceğiz. Şimdi ben taş plak faslına bir geçmek istiyorum. Yorgo Bacanos'un bir şarkısı var. Bu Bacanos kardeşlerin Aleko'su biraz piyasadır. Şeyi bilirsin, "Gel Ey Denizin..."

T. Erkman: "Nazlı Kızı"

M. Belge: Yorgo daha bir itinalıdır. Onun mâhur şarkısı "Hâlâ Kanayan Kalbim." Mahuru da pek severim anlayabildiğim zaman mahur olduğunu. Şimdi burada ilginç olan şu: Elimde iki plak var. Birisini bunların

Nebile Hanım doldurmuş. Nebile Hanım, Lale, Nergis Hanımlar, Nezihe Hanım falan, yani bu ilk kuşak kadın şarkıcılar arasında benim en çok sevdiğim, diyebilirim. Bir tarafı plağın bu "Hâlâ Kanayan Kalbim" şimdi çalacağım; öbür tarafında da kürdili hicazkârdan "Neşeyle Geçen Ömrümü..." var. Şimdi ilginç olan şu: Daha sonraki kuşağın, işte 20'lerle birlikte Cumhuriyet'e girdiğimizde Safiye, Müzeyyen...

T. Erkman: Perihan...

M. Belge: Perihan biraz sonra...

T. Erkman: Hamiyet...

M. Belge: Gene biraz sonra, Sabite Tur falan... Şimdi Safiye Hanım bir plak doldurmuş, onun da bir tarafı mâhur, "Hâlâ Kanayan Kalbim"; öbür tarafı "Neşeyle Geçen Ömrümü..." Yani nedense iki şarkıyı birden almış. Bu bana sanki Safiye Hanım, Nebile Hanım'a bir nazire yaptı gibi geliyor.

T. Erkman : Yapabilir... O zaman da rekabet var. O zaman da her şey var...

M. Belge: Yani bir dönemin en iyi icracısı diyebileceğimiz Nebile Hanım'a Safiye Hanım , "Bu şarkı bak böyle de söylenir.." demeye getiriyor sanki. Onun için bunları üst üste çalmak ilginç olur. Arada birkaç kelam ederim de şimdi şu mikrofonu alayım şuraya, aleti çalıştıralım.

M. **Belge**: Nebile Hanım... Hep hatırlarım, yıllar önce Bülent Aksoy, eşi, birlikte bir yalı tutmuştuk, şeyde, Anadoluhisarı'nda. Bülent, tabii bu Türk müziğinin üstadı, uzmanı, bir gece, bütün gece bir Nebile Hanım'dan "Hâlâ Kanayan Kalbim", bir Safiye Hanım'dan çalıyoruz, hangisi daha iyi...

T. Erkman: Hangisi daha iyi sence?

M. Belge: Vallahi çok zor karar vermek. Sonunda ikimiz de Safiye'ye... Tabii nesnel olarak, koloratür ses, bilmem ne, müthiş süslemeler falan... Fakat kalbimiz Nebile'den yanaydı. Nebile Hanım, başka şarkılarını dinledikçe gözüme bir imaj olarak da geliyor. Şöyle işte, belden yukarısı dar bir elbise, altta bol etek, tabii uzun kol; kollar fırfırlı bileklerde... bilmem bana öyle geliyor, sıkan kollar, yaka dantelli, kapalı, ellerini dizlerine koymuş, hafif parmak uçlarında ayakları, şöyle oturarak...

T. Erkman: Biliyorsun eskiden arkaya yaslanmak diye bir şey yok zaten.

M. Belge: Ayıp, değil mi?

T. Erkman: Hep ilişeceksin. İskemlenin üstünde kuğu kuşu gibi duracaksın.

M. Belge: Böyle "ati" diyor, kesintili söylüyor. Titrek bir ses, kötü anlamda titrek değil de, vibrasyonu olan ilginç, tiz, bir ses filan... Safiye öyle hiç kesmiyor, o geçişler, dönüşlerde müthiş, sesini kıvrımlandırarak... bir

de onu çalayım.

T. Erkman: Benim gönlüm Safiye'den yana. Sen sormadan ben söyleyeyim.

M. Belge: Virtüoz işte, ne diyeceksin!

T. Erkman: Evet. Şimdi biraz Beylerbeyi Sarayı'ndan söz edelim. Eski ve yeni iki tane saray var Beylerbeyi'nde. Fetihten sonra...

M. Belge: Aynı yerde değil mi?

T. Erkman: Evet, evet. Beylerbeyi Sarayı'nın yerinde Fatih'in miralemi otururdu. Burası İstanbul Bahçesi adıyla anılıyor, buraya Şevkabad isimli bir kasr yapılmış. Padişahlar tarafından çok tutulan bir yer burası. Çünkü tepede ve ağaçlıklar içinde. Kıyıdan tahtırevanla çıkılıyor. İkinci tahtırevan ruh sağlığımı bozdu. Bir de şeyde mi vardı, Tatavla'da?

M. Belge: Tatavla'da, Beyoğlu'nda da var.

T. Erkman: Var. Padişah I. Ahmed yazları burada geçiriyor. Fakat esas buranın cıvıl cıvıl olması, IV. Mehmed zamanında. Bu padişah kiraza çok düşkünmüş.

M. Belge: Ava da düşkün.

T. Erkman: Ava da düşkün. İşte haremini topluyor, geliyor, dehşete bak, buradaki bütün kiraz bahçelerini kiralıyor. Obur bir padişah geliyor gözümün önüne. Ve bütün bir yaz gayet güzel günler yaşanıyor. Sonra 18. asrın sonlarında burası parçalanarak halka satılıyor. Ve o zaman Osmanlı padişahlarının ziyaret alanı olmaktan da çıkıyor doğal olarak. II. Mahmud Boğaziçi'nde yeni üslupta bir saray yaptırmayı düşünüyor ve İstavroz Sarayının yeri hatıra geliyor. Sonra padişah Beşiktaş Sarayı ile o tarihlerde III. Selim devrindeki haliyle Çırağan'ı bırakıp Beylerbeyi'nde yeniden bir saray yapılmasını uygun buluyor. Muhtelif daireleri ihtiva eden ve tamamen ahşap bir saray yaptırılıyor.

M. Belge: Ben de ahşap diye biliyorum.

T. Erkman: II. Mahmud'un Beylerbeyi kıyılarında yaptırdığı eski ahşap saray yerine 1865 senesinde Abdülaziz, mermer, işte Bakırköy'den getirilmiş küfeki taşlarından bir saray yaptırıyor. Sarkis Balyan Kalfa'ya.

M. Belge: Agop da galiba planını yapmış ama yapan, inşa eden Sarkis.

T. Erkman: Son derece zarif bir bina.

M. Belge: Eskisini de Krikor yapmış. II. Mahmud'un ahşap sarayını Krikor Balyan yapmış.

T. Erkman: Eski mimarimizden bazı esaslara yer verilmiş. İnşaatında da müthiş para sarf edilmiş. Sadece iç süslemesine, o zamanın parasıyla, 45

bin altın gidiyor. Meşrutiyetin ilanını takip eden zamanda da V. Mehmed Reşad zamanında Beylerbeyi Sarayı'nda Mimar Vedat Bey tarafından esaslı tamirler oluyor, süslemeler elden geçiriliyor, kalem işleri tamir ediliyor, ciddi bir restorasyon geçiriyor. İçeriden. Balkan Harbinin çıkması üzerine Selanik'te bulunan, II. Abdülhamid, Almanların Loreley vapuruyla İstanbul'a getiriliyor ve ömrünün sonuna kadar da orda yaşıyor, orda da ölüyor. II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayını pek sevmemiş, tabii belki şartlardan dolayı olarak. "İşte havası," diyor, "hiç diyecek yok. Sarayın yeri Allah için iyidir," diyor, "fakat inşası fenadır, iç taksimatında hiç iş yok," diyor. Bu sarayda Fransa İmparatoriçesi Eugénie, Avusturya İmparatoru Franz Joseph, İran Şahı Nasreddin, Karadağ Kralı Nikita, 1878'te Moskof orduları başkomutanı olarak Ayastefanos'a gelen Grandük Nikola burada ağırlanıyorlar. Nihayet Abdülhamid'in de son nefesini verdiği yer olarak tekrar söylüyorum.

M. Belge: Cumhuriyet devrinde de Windsor Dükü VIII. Edward, meşhur hadiseli Edward, karısı gelip... Madam Simpson'la...

T. Erkman: Ne demiştin padişaha...

M. Belge: Aşkperest...

T. Erkman: Bir aşkperest daha gelip kalıyor.

M. Belge: Aşk uğruna tahtını terk eden Edward. Eee... Abdülhamid'i söylüyordun, ben dikkat etmemiştim. Necdet Sakaoğlu dikkatimi çekti. Beylerbeyi yazlık saray olarak yapılmış. Yani belirli okazyonlarda kullanılacak bir saray. Şimdi İttihatçılar bunu düşündüler mi, hınzırlık olsun diye mi yaptılar?

T. Erkman: Donsun adam orda diye mi? Aman Murat!

M. Belge: Esas mesele ısınma tertibatı yok!

T. Erkman: Dolmabahçe'de var mıydı?

M. Belge: Dolmabahçe'de var...

T. Erkman: O zamanlar mangallarla filan ısınırdık diyor kayınvalidemin annesi. Yaşamış orada.

M. Belge: Yani belki, kocaman bir yer olduğu için ayrıca mangal tertibatı... bir kalorifer teşkilatı var benim bildiğim.

T. Erkman: Ben de sonradan yapılmış diye biliyorum. Neyse, her şeyi de bilemeyiz.

M. Belge: Belki de sen haklısın. Öyle bir iddiamız yok Allah'a şükür. Evet, şeyleri söyledin, kalan önemli kişileri. Bu eski sarayla ilgili bir şey var, Türkiye'de ilk ne, ne zaman, nerede, böyle şeyler vardır. Eee birçok teknolojik yenilikte kendimizi geri kalmış sayarız, çok da haksız değiliz. Ama bazan da burada icat edilmese de dışarıda icat edilmiş bir şeyi Osmanlılar, başkalarından daha erken benimseyebilmişler. Bunlardan bir tanesi de telgraf. İşte bu Morse, telgraf sistemini buluyor, çeşitli Batı ülkelerine bunu satamıyor, güçlük çekiyor falan. O arada, şimdi adını

unuttum, ortaklarından bir tanesi geliyor buraya, Abdülmecid...

T. Erkman: Gösteri yapıyor değil mi?

M. Belge: Evet, şeyde kurulmuş işte, eski, ahşap Beylerbeyi Sarayı'nda. İlk telgrafhane kurulmuş ve bir sürü Avrupa ülkesinden daha önce Osmanlılarda telgraf kullanılmış. Sonra o dediğim adam, iyi işlemediği için bazı değişiklikler, teknolojik bir şeyler eklemek üzere yola çıkıyor fakat Tuna'da mı Karadeniz'de mi gemi batıyor, ölüyor falan... birtakım hadiseler de var. Şimdi hep Türk müziğinden gideceğiz dedik bugün, ama Türk müziğini kendi içinde çeşitlendirebiliriz. Şimdi Beylerbeyi gibi bir yerde ne çok İstanbul türküsü söylenmiştir. Hacı Sadullah'tan başladık, Nebile Hanım, Safiye Hanım... geldik, şimdi iki tane türkü çalalım üst üste. Bunlardan biri, bir çeşit olsun diye hani, Katina'ya yazılmış bir türkü. Bu Katina'nın elinden bir iş gelmiyor, "bir elinde makas, biçemez, ah biçemez; dikemez, ah dikemez..."

T. Erkman: Huysuz Virjin'in en birinci kantosu!

M. Belge: İkincisini de, çok severim, "Yemenimde Hare Var". Bunları üst üste çalalım bakalım.

T. Erkman: Tipik bir yaz aşkı. "yazın beraberdik, kışın ayırdı felek" diyor. Kış gelir gelmez bitmiş gitmiş her şey.

M. Belge: Bir şeyler oluyor hayatta. Şimdi kimler yaşamış burada? Bayağı Osmanlı'nın son devir kaymak tabakası, ya da Cumhuriyet devrinin başlarında diyelim. Mesela burada doğanlar arasında biri Nurullah Ataç. Demek ki Hammer mütercimi babası Mehmed Ata yerleşmiş, Ataç da burada doğmuş. İttihat ve Terakki'nin meşhur hatibi Ömer Naci burada doğmuş. Kanuni Vecihe Daryal vardı, hatırlarsın...

T. Erkman: Hatırlamaz mıyım, tabii.

M. Belge: Burda doğmuş. Aslında demiştim ya "meşk" tarafı kuvvetli. müzikle uğraşanların sayısı da bayağı çok bu Beylerbeyi halkı arasında.

T. Erkman: Boğaziçi'ne de pek yakışmış aslında.

M. Belge: Evet, Ressam Halil Paşa var mesela. Buna karşılık Ruşen Ferit Kam da Beylerbeyi sakinlerinden. Şairlerden Asaf Halet Çelebi, burada doğmamış ama burada epey bir zaman yaşamış ve ölmüş. Ve mezarı da Küplüce'de. Yani Beylerbeyi'nin üstündeki sırtlarda. Bir de Vecdi Bingöl var. O da...

T. Erkman: Onun çok bestesi vardır.

M. Belge: Bestesi, güftesi dünya kadar.

T. Erkman: Çok bildik bir insan.

M. Belge: Tabii, tabii. Çünkü Sadettin Kaynak'tan birkaç beste adı söylüyorum: "Kalplerden Dudaklara," "Enginde Yavaş Yavaş", "Menekşelendi Sular". Bunlar hep Vecdi Bingöl besteleri. Selahattin Pınar'ın yazdıklarından "Geçti Ömrüm, Ben Hâlâ O Dert İleyim" mesela, "Ayrılık Yarı Ölmekmiş"...

T. Erkman: Bunlardan bir tane çalacak mıyız?

M. Belge: Yok, bunlardan çalamayacağım. Sığdıramayacağım. Bir başka zamana yapacağım. Çünkü şunu özellikle çalmak istiyorum. Şevki Bey, bayıldığım Şevki Bey. Buraya gelmiş, yerleşmiş. İşte Hacı Arif Bey'den sonra en önemli şarkı bestecisidir, derler. Bu arada Türk müziğinin Mozart'ıdır derler. Ne derece doğrudur, bilemiyorum ama burada yerleşmiş, sonra da Rahmi Bey'in, besteci Rahmi Bey değil, herhangi bir Rahmi Bey'in evinde alkol komasına girmiş ve sağ çıkmamış. Şevki Bey gibi...

T. Erkman: "Hızlı yaşa genç öl" yapıyor.

M. Belge: Evet, çok genç ölüyor ama o müziği yapan adam alkol komasına da girer, her şeyi de yapar. Şimdi ondan çok çok sevdiğim, yine mâhur, mahurdan gidiyoruz, "Mey içerken düştü aksin camıma / Şimdi girdin bir avuç hem kanıma". Mey kadehine bakarken sevgilinin hayali yansıyor ve kanına girilmiş oluyor. İşte böyle böyle bu adamlar, erken ölürler. Evet, şimdi onu çalalım bakalım.

T. Erkman: Evet, Murat. Şimdi yalılardan söz etmek istiyorum ama ondan evvel senin çok ilgini çekeceğini umduğum başka bir şeyden söz edeceğim. İzin var mı?

M. Belge: Tabii.

T. Erkman: Tamam, efendim, Hoca İshak Efendi, günün birinde Elmaspaşazade Sadık Efendi'nin yalısına davet ediliyor ziyafete. Ordaki mönüyü sayacağım. Hemen gözlerini açtın, değil mi, bir yemek uzmanı olarak? ... Diyor ki, "biz bu geceyi Elmaspaşazade Sadık Bey'in yalısında geçireceğiz. Bizim için büyük külfet yaparak sofralar hazırladılar. Ziyafette yirmi çeşit yemek var. Kırlangıç balığı çorbası, mazruf hindi kebabı zarf içinde, nisanur yaprak tavası, terbiyeli köfteler, mumbar ve şirdenin her türlüsü, koyun etinden yapılan elmas kebabı, kuşhane silkmesi, hicaz müfliyesi, at kestanesi yaprağı sarması, ben bunu yedim. Neyse evet...

M. Belge: İlk defa işitiyorum...

T. Erkman: Paça dolması, paça böreği, hiç bilmiyorum paça böreği diye bir şey, tatar böreği tamam, çakmakçı simidi, piruhi, pilavların türlüsü, Özbek Kaşgar düğün pilavları, baklavalar, hoşaflar, paluzeler, keşküller, daha neler neler. Ama bu evde şarap içilmiyor, kusur. Bunun yerine bize limonlu menekşe şerbeti, ambar baş şerbeti, badem sübyesi ve daha başka şerbetler ikram ediliyor, gecenin geç vakitlerine kadar sohbetler ediyoruz. Oradaki saplama nasıl? "Ama bu evde..." Biraz adamın içinde kalmış.

M. Belge: Doğrusu benim de içime otururdu.

T. Erkman: Zaten yemeğin tadını almazdın değil mi? Tamam. Efendim, yalılara gelince, Çengelköy'den Kuzguncuk'a kadar uzanan kıyıdaki yalıları şöyle sıralayabiliriz: Mustafa Reşid Efendi Yalısı, 1810'larda yapılan yalının son sahibi Bodur ailesi. Raife Hanım, Reha Fora yalısı, Hüseyin Kazım Bey, yani Feridun Gökay Yalısı.. Son yıllarda Doğanay Lokantası olarak kullanılıyor. Hamid Paşa Yalısı, varislerince Usta ve Kardeşleri Kolektif Şirketi'ne satılmış. Kalkavan Yalısı, Hasip Paşa yalısının selamlık bölümü yıkıldıktan sonra yerine yapılmış.

M. Belge: İlk yaptıran galiba Faik Bey diye birisi, ondan Kalkavanlar alıyorlar.

T. Erkman: Hasib Paşa Yalısı, bir İtalyan mimarınca yapıldığı sanılan yalı 1973'te tamamen yanmış. Debre mebusu İsmail Hakkı Paşa Yalısı, I. Abdülhamid Camii'nin yanında olup 1983'te yanmış. İsmail Bey, Başmabeyinci Arif Bey Yalısı, önündeki tekne sığınağından dolayı "Havuzlu Yalı" diye anılıyor. Balyan ailesince yapılıp, bu da yanıyor. İsmail Terazi Yalısı, Beylerbeyi İskelesi'nde. Doktor Fazıl Bey Yalısı, iskelenin güneyinde olup, şimdi yok. İhsan Bey Yalısı, "Çukur Yalı" diye de anılıyor.

M. Belge: Ordan da Ayaşlı, Münevver Ayaşlı'nın yalısına gelinir. Ve onu ben hikâye Çengelköy'de başladığı için bu programa katmaya niyetim yoktu. Bu Hasib Paşa, restore edilmişti bir miktar. Daha da restore edilecekti, o sırada yandı. Büyük bir talihsizlik. 72'de, son derece yakın bir zamanda. Kocaman, çok karakter sahibi bir binaydı.

T. Erkman: Ya vapur giriyor, ya yanıyorlar.

M. Belge: Boğaz'da o da bir dert.

T. Erkman: Evet, gerçekten öyle.

M. Belge: Gece odanda yatarken birdenbire bir vapur giriyor yatak odasına.

T. Erkman: Benim arkadaşımın oturduğu yalının resmi var, öyle girmiş ki gemi ucunda bir bahçe iskemlesi, ayakları... gazetede resmi çıkmıştı, burnunda ama. Gece yatarken birdenbire vapurun burnuyla karşılaşıyorsun. Gene de bütün bunlara rağmen Boğaz'da oturmak, çok farklı bir olay.

M. Belge: Tabii, o da benim maddi imkânlarımın bir hayli ilerisinde gözüküyor, ben böyle bir espri yapıyordum. Bir zamanlar yalı tutardım falan,

sefasını sürerdim. Şimdi yalılar hakkında kitap yazıyorum ama yalıda oturmuyorum. İşte "Mavi Yolculuk" yapardık, onun da kitabını yazdım. Kitabı yazdığım sıralarda "Mavi Yolculuk"un parasını veremeyeceğim...

T. Erkman: Bir tekne yaptırdın ya hani.

M. Belge: Eh işte. Bu Hasib Paşa Yalısı gene, Hasib Paşa maliye nazırlığı, evkaf nazırlığı falan yapmış Sultan Mecid, Sultan Abdülaziz devirlerinde, ayrıca bunu Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa kiralamış, Hasib Paşa'dan dolayı "Jön Türk" toplantıları falan olurmuş. Bir onu söyleyecektim. Sultan Abdülaziz zamanında, özellikle Sultan Abdülaziz'i hal etmek üzere bu toplantılar... Bir de İsmail Hakkı Paşa, şimdi onu restore etmeye başladılar yanılmıyorsam. Bunun da mimarı Vallaury, meşhur mimarlardan... Şimdi her ne kadar şey dedikse de Tanyeri, gene Türk müziğinden gideceğiz. Bu da Türk müziği sayılır...

T. Erkman: Araya bir şey mi katıyoruz.

M. Belge: Katıyoruz tabii. Boğaz'a yenilik deniz yolundan geliyor. Nedim Erağan anlatırdı, o çocukluğunda Çengelköy'de otururken Boğaz vapurları, hoparlörlerinden bangır bangır, mesela Seyyan Hanım'dan tangolar çalarak yahut Ravel'in bolerosunu çalarak geçerlermiş. Dolayısıyla biz de ben her programda Seyyan Hanım'ı bir gizli kapıdan sokmanın yolunu buluyorum.

T. Erkman: Yolunu buluyorsun. Ben de bundan son derece memnun oluyorum... O gizli kapıdan girsin.

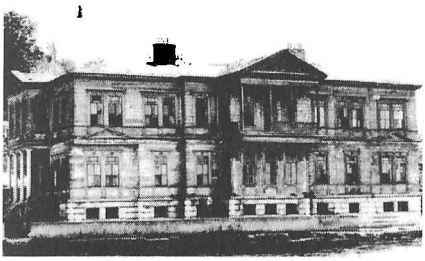
M. Belge: "Bu Hayat Karmakarışık" parçasıyla bu programı da bitirelim.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, bir programın daha sonuna geldik. Ben size gönlünüzce yaşayacağınız güzel günler diliyorum. Hoşça kalın.

M. Belge: Hoşça kalın.

KANLICA

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler. Burası 94.9 Açık Radyo, ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Sizlerle birlikte olmaktan çok mutluyuz. Bugün size Ülkü Tamer'in "Şiir" isimli şiirini okuyacağım.

Şiir her gün yeniden başlar.
Her sabah uyanır,
yıkar kelimelerini,
harflerini tarar.
Uzun uzun bakar akan suya,
dağları düşünmeden edemez.

Çayını içer,
sigarasını içer,
her sabah gazetesini okur.

Ninesinin dizlerine çektiği örtü
güneş yıllarını hatırlatır ona,
deniz gecelerini,
kar ovalarını.

Evden çıkar, komşularını görür,
iş yerlerini denetler sonra,
dosyalara girer,
hamalların sırtlarında taşınır,
dolmuş duraklarında kâhyalık eder,
atlar bir kuşun kanadına,
çiftlikleri inceler havadan,

maden damarlarında ısınır,
her yeri, her insanın kıtasını dolaşır.

Her şeyi büyütür içinde.
Her şeyi küçültür.

Çünkü gariptir yüreği,
hiçbir yüreğe benzemez
şiir yüreğinden başka.

Her gün yeniden anlar
ufacık bir şey olduğunu.

Bir delikanlının kravatıdır,
genç bir kızın mendilidir,
bir izcinin kasketidir.
Kaybolursa dünya yıkılmaz gerçi
ama ondan boşalan yeri
hüzün doldurur.

Bilir bunu,
için için sevinir.

Su toprağa karışırsa
ekin olur, ekmek olur,
kan küle karışırsa ne olur?
Bu sorunun cevabını arar boyuna.

İkindi üstü yorulur artık,
karanlık basmadan yatar.

Uyurgezerlerin en çalışkanıdır.

M. Belge: Güzel.
T. Erkman: Beğendiniz mi efendim?
M. Belge: Beğendim.
T. Erkman: Çok teşekkür ederim.
M. Belge: Bu arada Ülkü'yü çok özlediğimi de hatırladım.
T. Erkman: Ben de yıllardır görmüyorum.
M. Belge: Ne oldu, nerede bu adam, ne tuhaf.
T. Erkman: Bilmiyorum.
M. Belge: Bu kadar semt dolaşıyoruz bu İstanbul'da yıllardır, daha Ülkü

Tamer'e rastlayamadık.

Teknisyen Adnan: O beni arar ara sıra işi olduğu zaman.

M. Belge: Şimdi Tanyeri anlattı hastalığını, bu hastalıktan sonra ilk olarak stüdyoya gelmedik. Tanyeri'nin Kanlıca'daki yalısına geldik.

T. Erkman: Lafına bile inanamıyorum. Yazlık oturduğu yalı de bari.

M. Belge: Kiraladığı yalıya geldik. Dolayısıyla oldukça değişik bir ortamdayız burada. Ayağımızın dibinde deniz, şıpırdıyor. Bunlar, Adnan, yansıyordur şeye de...

T. Erkman: Adnan bağdaş kurmuş oturuyor.

M. Belge: Stüdyodan oldukça farklı bir ortamdayız. Ve bu Tanyeri'nin nekahatı diye buraya geldik, bunun sonunda nekahat mekahat değil de sürekli burada...

T. Erkman: Kalabiliriz burada.

M. Belge: Fazlasıyla keyifli bir ortam. Kanlıca'daki en güzel yalılardan biri üstelik. Süslü yalı diye bilinen, Ethem Pertev Bey'in, Eczacı Ethem Pertev Bey'in yalısı ama şimdi Ethem Pertev Bey hikâyelerini, yalının hikâyelerini sen anlat. Ben oraya burnumu sokmayayım.

T. Erkman: Evet, evet, efendim, Ethem Pertev Bey Yalısı, "Süslü Yalı" ya da "Saraylı Hanım Yalısı" adıyla anılıyor. Arabeskliği öncelikle alt katındaki balkonun süslemelerinden ileri geliyor. Arabesk de olsa çok sevimli bir yapı olduğu inkâr edilir gibi değil. Onun için Boğaziçi ya da yalı konulu her türlü takvimde boy gösterir.

M. Belge: A, evet.

T. Erkman: Altında geniş kayıkhanesi, tepede çatıda küçük bir cihannüma tipi çıkıntı ve penceresi var. Yakınlarda restorasyondan geçtiği halde gene görünümü eskidi.

M. Belge: Tam bir restorasyon da değildi herhalde, boyandı moyandı.

T. Erkman: Evet, evet. Yalıyı dönme olduğu söylenen bir saraylı hanım yaptırmış. Herhalde bir sultanın gözdesi olmuş. Yaşlanınca da böyle bir mülkle ödüllendirilerek saraydan ayrılmıştı.

M. Belge: Ama biraz karamsar, kimseyle geçinemeyen filan bir kadınmış. Bu eski saraylıların bazıları böyle oluyormuş.

T. Erkman: Ethem Pertev Bey, yalının kiracısı olarak ilkin 1905'te bu yalıda yaz geçirmeye başlamış. 1908'de kiracılıktan çıkıp yalının sahibi olmuş. Cabir Vada onunla ilgili hoş ve hazin hikâyeler anlatıyor. Bunlardan birine göre kiracılığının ilk günlerinde Ethem Pertev Bey, bir toplu iğneyi büküp olta iğnesine benzetiyor. Ucuna dikiş kutusundan çıkma iplik bağlıyor, yem yerine de bir zeytin tanesi takıp, –zeytin tanesi seven balık var mı?– olağanüstü oltayı denize sarkıtıyor. Cabir Vada'ya göre de Boğaziçi'ndeki balıkların en adisi, o nispette en arsızı olan "çırçır" gelip iğneyi yutuyor. Oltasının avcılık yeteneği konusunda herhangi bir kuşkusu kalmayan Ethem Pertev Bey başarı üstüne yalının uğurlu olduğuna

inanıyor. Bu inanç, yalıyı ille de satın almak istemesinin nedenlerinden biri. Ama ardından pek hazin bir hikâye geliyor: Boğaz'dan geçen Romen gemileri, büyük dalgalar yapar, yalıları zangırdatırlarmış. Ethem Bey'in küçük oğlu Fehmi, bu dalgaların aşağıdaki kayıkhaneyi ne hale getirdiğini merak etmiş. Bir gün, yalıda konuklar var. Öğle yemeği yenmiş, sıra dondurmaya gelmiş. Dondurmalardan biri sahipsiz kalınca Fehmi'nin ortalıkta görünmediği fark ediliyor. Konuklardan Cibali Eczanesi sahibi Necati, çocuğun bu gemi dalgalarından söz ettiğini hatırlayıp kayıkhaneye koşunca dipte çocuğun cesedini buluyor. Bu olayın tarihi, 1913. Ethem Pertev Bey'in doğumu 1871'dir. Türkiye eczacılık tarihinin öbür önemli kişilerinden daha yaşlı. İbrahim Ethem 1880'de, Eczacıbaşı firmasını kuran Süleyman Ferit Bey, 1888'de doğmuştu. Ethem Pertev Bey'in ailesi Bulgaristan'daki Tırnova kentinden İstanbul'a gelmişti. Mekteb-i Tıbbıye'nin yeni açılan eczacılık bölümünün ilk mezunlarından olan Ethem Bey Aksaray'da kendi adını taşıyan eczaneyi açtı. Gene aynı yıl Türkiye'nin ilk hazır ilacı olan "Sirop Pertev, Pertev kuvvet şurubu"nu üretmeye başladı. Ethem Pertev Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda Çemberlitaş'ta Matbaa-yı Osmani binasının bir kısmını laboratuvar haline getirdi. Bazı preparatlar üretmeye başladı. Ama bunlar, daha çok kozmetiğe dönüktü. Bir zamanlar "Frijider" markasının genel olarak buzdolabı anlamında kullanılması gibi her türlü kreme de "krem Pertev" denirdi. Bunun yanı sıra Pertev diş macunu, diş tozu, briyantin Pertev vardı.

M. Belge: Bunları hatırlarsın, bir kısmını hatırlarsın.

T. Erkman: Hatırlarım. Bir kısmını değil, hemen hemen hepsini hatırlarım... Ortadoğu ülkelerine hatırı sayılır ihracat yapıyordu. Bu arada da birçok eczacının yetişmesine yardımcı oldu. Cabir Vada, oğlunun acıklı ölümünden sonra Ethem Pertev Bey'in toparlanamadığını, birkaç yıl sonra havası daha yumuşaktır diye Erenköy'e naklihane eylediğini ve orada öldüğünü yazıyor. Ölümü 1927'dir. Bizim yalının hikâyesi... verdiğimiz bilgilerle...

M. Belge: Ethem Pertev 'den sonra kimler... Onun ailesi değil herhalde, satmışlar... Şimdiki sahipleri başka bir aile herhalde.

T. Erkman: Kanlıca'daki yalı 1932'de satılıyor. Şirket-i Hayriye kaptanlarından Hayri Bey alıyor. Mürşide Hanım adında biri... Bu yalıda henüz oturmaktayken Ethem Pertev Bey, Adliye Nezareti memurlarından Ziya Bey'in komşu arsasını satın almış, gitmiş yani. Bu yalının sonra, şu anda Nesrin Hanım, işte Betil Hanım ve Güliz Hanım, üç hisseli olarak sürdürüyor hayatını.

M. Belge: Şimdi bizim Türk milleti, böyle keyifli bir ortam bulunca hüzünlü bir şey arar. Ethem Bey'in oğlunun hikâyesi de zaten acıklı. Ben Boğaz'a gelince gazel mazelden şey yapıyorum. Eee epeydir çalmadık, şu Hafız

Burhan'ın klasiği "Her Yer Karanlık Pür-nur..."

T. Erkman: O sanki hüzünsüz mü?

M. Belge: İyi işte hüzün diye. Abdülhak Hamit'in...

T. Erkman: Ben de onun hüzün olduğuna bir türlü inanamadım. Ben onu ilk dinlediğimde kendimden geçtim. Ay bu ne aşk, adam kaç kere âşık olmuş, kadınları kaçırmış, kıyametler koparmış, bu ne hüzün, bu ne turşu orasını bilemedim.

M. Belge: Ölen Fatıma'ya bunu yazarken komşunun kızına da methiye yazarmış bir yandan.

T. Erkman: Buyurun. Acaba erkek hüznü mü böyle oluyor?

M. Belge: Yok canım, niye bütün erkeklere genelleştiriyorsun?

T. Erkman: Merak ediyorum, soruyorum.

M. Belge: O öyle şair ruhlu bir adam. Onlar böyle. Mesela Liszt gelmiş ya buraya, aslında Paris'te sevgilisiyle buluşacakmış. Ama İstanbul'u görme fırsatını reddedememiş, gelmiş, işte Abdülmecid'e konserler monserler...Sonra Paris'e dönmesi lazımken, sonra anlıyor ki bu buluşacağı sevgilisi kız, veremli falan, ölmüş. Ondan müthiş bir üzüntü duyuyor Liszt ve buradan derhal Kiev'e gidiyor. Kiev'de bir kontesi baştan çıkartıyor, kocasından kaçırıp, hani var ya "ben derdimden ne yaptığımı biliyor muyum"? Evet, işte... Neyse şu Hafız Burhan'ı çalalım.

T. Erkman: İstanbul'da, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Çubuklu ile Anadoluhisarı arasındaki semt. Antik çağda bu kesimde Artemis'in adak yeri vardı. Osmanlıların İstanbul'u almalarından önce burada Kangılı-Kaygılı diye bilinen bir Türk kabilesinin yerleştiği sanılmaktadır. Eski vakfiyelerde adı Kanlıcak diye geçen semt, sayfiye olarak ün kazandı. Kanuni döneminde Mısır valisi İskender Paşa Mimar Sinan'a bir cami ve hamam yaptırıyor. İskender Paşa ve oğlu Ahmed Paşa, buradaki türbede gömülü. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, bin iki yüzlük bağlık, bahçelik bir yerdi. Sütü, yoğurdu, suyu (Göztepe suyu) ünlü bir gezinti yeri olan Kanlıca'da 18. yüzyılın ilk yarısında Mihrabad Kasrı yaptırıldı. 19. yüzyılda devletin ileri gelenlerinin yalıları da buradaydı. Bülbül Deresi'nin ağzındaki körfez, Şeyhülislam Mehmed Bahaeddin Efendi'nin yalısından ötürü Bahai Körfezi olarak da biliniyor. Kanlıca ile Anadoluhisarı arasındaki Amcazade Yalısı, Meşruta Yalısı mimarisinin ve süslemelerinin yanı sıra siyasal olaylara sahne olması açısından önemli. Günümüzde tam bir mesire yeri. İşte gazinoları, kafeleri ve lokantalarıyla

pazar günü, cumartesi günü adam almayacak kadar kalabalık.

M. Belge: Doluyor değil mi?

T. Erkman: Evet, evet.

M. Belge: Bu Kanlıca adı hep şeydir, çeşitli rivayetler, yorumlar var. Kağnılı'dan geliyor, bir de daha hoş bir hikâye, hoş hikâye olunca ben öylesine inanmak istiyorum.

T. Erkman: Evet, evet, yani Kağnılı bana hiç inandırıcı gelmiyor.

M. Belge: Ne alakası var ayrıca kağnının? Efendim, bu da pek inandırıcı değil ama buranın bir otu varmış, kekik mekik gibi, işte buranın inekleri onu yiyorlar, sonra bu onların sütüne hafif bir pembelik verirmiş. Ordan Kanlıca denilmiş. Yoğurdu da meşhur ya, şimdi herhalde Kanlıca yoğurdu da Kanlıca'da yapılmıyordur, Çengelköy hıyarının Yalova'da yetiştirilmesi gibi.

T. Erkman: Çengelköy salatalıkları nereden geliyor?

M. Belge: Yalova'dan. Eee Mihrabad dedin, Mihrabad tam körfezin kuzey tarafındaki tepe. Eee öteden beri şey diye bilinir, bu Boğaziçi'nde en güzel mehtap seyredilen yer. Bu da hakikaten akla yakın. O tepeye çıkıyorsun, önünde körfez var. Zaten Anadolu yakasından ay doğuyor, ayın aksi de körfeze düşüyor, hakikaten mehtap seyretmek için birebir bir yer. Bunun üstüne sıcağı sıcağına "Körfezdeki Dalgın Suya Bir Bak". Evet, bunu da bu yakınlarda Münip Utandı söylemişti. O parçayı bir dinleyelim şimdi.

T. Erkman: Kanlıca ile ilgili bilgiler edinirken, gözlemesinin çok meşhur olduğunu duydum. Hiç öyle bir şey de bilmiyorum. Burada kırk senedir oturan insanlara sordum, onlar da bilmiyorlar. Daha önceki devirlerden herhalde, insanlar törensi bir havayla, yoğurt hep ikinci planda, gözleme yemeye gelirlermiş Kanlıca'ya.

M. Belge: Ben de ilk defa işittim. Hiç bilmiyordum.

T. Erkman: Ama şimdi hiç öyle bir şey yok. Sadece şekerli yoğurdu var, kâğıt helvası var. Onlar da bayağı tüketiliyor.

M. Belge: Bir ara Buhara pilavı da yapardı, oradaki lokanta...

T. Erkman: Kenardaki lokantayı mı söylüyorsun? İskelenin yanındaki? Bak ben, onu bilmiyorum. Gitmedim çünkü oraya.

M. Belge: Hatırlıyorum ben bunu, Süreyya Berfe söylediydi. Hatta o giderdi, gidelim falan, sonra olmadıydı. Ben aslında gözleme de fazla bilmem. Seninle yemek kavgaları yaparız ama şimdi tevazu ile sana

sorayım: Akıtma denilen şey değil midir?

T. Erkman: Hayır, akıtma denilen şeyin adı ne oldu şimdi? Krep. Krep gözleme değil. Açılır, katmer yapılır, düz şeye, yağa atılır, pof pof kızartılır. Onun üzerine ya toz şeker ya reçel ya peynirle yenir. Öyle bir pof hamurdur.

M. Belge: Katmer matmer, şey mi, dört köşe...

T. Erkman: Dört köşe değildir, nasıl puf böreğini yaparken katmer yaparsın, üst üste üç bezeyi aradan aradan yağlar açarsın, puf gibi o yüzden kabarır. Gözleme de yuvarlak şöyle, bir çay tabağından daha büyük bir hamurun böyle puf hale gelmesi, ondan üç tane yapılıp yağlanıp kızartılması ile olur.

M. Belge: Anladım. Tabii bu tarım devri başlayalı bu tahıldan bu tür yemek yapmak dünyanın en eski yemek biçimlerinden biri, çok da evrensel yani. Bu tip şeyleri görebiliyorsun.

T. Erkman: Unla yapılıyor.

M. Belge: Tahıldan un yapılıyor. Undan da yapabileceğin en kolay şeylerden bir tanesi...

T. Erkman: Besleyici, mesela kuru lokma da vardır. Mavi Yolculukların vazgeçilmez şeysi. Lokmayı tatlıya atmazsın, sabahları o kuru lokmayı yaparsın, pof pof hamur topları halindedir, koyarsın, peynirle yersin, reçelle yersin, toz şekerle yersin. Her şeye gider çayın yanında.

M. Belge: Amerika'da mesela, maple syrup diye bir şey vardır, maple ağacı yaprakları çınara benzer, kendisi benzemez de. Kanada bayrağında bir yaprak vardır, o ağaç o. O ağaçtan bir usare alıyorlar, bu şurup oluyor, onların gözleme ya da akıtma, işte krep diyelim Frenkçesiyle...

T. Erkman: Ağacın dibinde oturup tavayla bekleyeceksin. Harika!

M. Belge: Yok, onu süpermarketten şişeyle alıp yaparsın. Bizde daha çok reçel meçel koyarlar değil mi? Kanlıca'nın gözlemesi? Bilmiyordum Kanlıca'nın gözlemesi olduğunu. Hep bizim bildiğimiz yoğurt. O yoğurdun da en çok tüketildiği yer İskele Meydanı'nda İsmail Ağa Kahvesi, değil mi? İsmail Ağa Kahvesi de epey eskilerden kalmış...

T. Erkman: Çok köhnemiş artık, hiçbir şey yapılmıyor ama gene de o geleneği sürdürüyor. Ana baba günü.

M. Belge: Ben geliyorum işte. Biliyorsun ben buralarda Boğaz gezisi yapıyorum yılda birkaç kere. Öyle tekneyle falan her geçtiğimde kahve hınca hınç doludur.

T. Erkman: Bir kere turist getiriyorlar, indiriyorlar orada yoğurt yediriyorlar. Halk gidiyor, buranın yerli halkı gidiyor, dışarıdan gelenler gidiyor.

M. Belge: İşte o İsmail Ağa Kahvesi de şeyde, söylediğin, İstanbul'un en küçük külliyelerinden biri diyelim İskender Paşa Külliyesi. Sinan' ın bütün yaptıkları gibi, bu da küçük çaplı eserlerinden biri, gene de bütün zevki yerinde, bir ara kütüphanesi de olması lazım onun. Bina hâlâ duruyor

mu, kayıp mı oldu, ne oldu, bilmiyorum. Kütüphane benim okuduğuma göre Sinan'ın yaptığı bir bina değil zaten. Sonradan başka birileri yapmış. Ama o bugüne kalmamış, çünkü ordan gelirken geçerken bakıyorum öyle bir şey yok. Şimdi İskele dedik, İskele'nin biraz kuzey tarafında, Karadeniz'e doğru Şefik Bey Yalısı vardır. Yağcı Şefik Bey diye bilinir. Şimdi beyaza boyandı. O da yakınlarda esaslı bir restorasyon geçirdi. Şimdi esaslı restorasyon deyince şunu anlamak gerekiyor. Bunlar hemen hemen hepsi ikinci sınıf denilen şey, ikinci sınıf tarihi eser. Öyle değilse bile kendilerini o kategoriye sokuyorlar, çünkü o sayede betondan yapılıyor. Beton, tuğla, briket... Korunduğu kadar korunuyor tabii, eski görünüş, cephe, pencere boyutları, yükseklik vesaire, hepsi de korunmuyor ya, ama Şefik Bey Yalısı gibi çok iyi bilinen yalılarda tabii bunlara özellikle dikkat ediliyor. Ondan sonra öyle bağdadi falan bilmem ne, eski yalılar gibi olmaktan çıkıyor. Bu arada iç taksimatı tamamen değişiyor. Zaten o eski hayat da yaşanmıyor.

T. Erkman: Tabii, çok doğru.

M. Belge: Bunlar bilmem kaç varise bölünmüş, şu olmuş bu olmuş...

T. Erkman: Çocuklar doğmuş, yeni jenerasyon gelmiş...

M. Belge: Yalının dört kanadı dört ayrı insanın mülkiyetinde. Onun ihtiyaçları başka, her şeyi başka. Şefik Bey yağcılıktan, anlaşılan yağ satarak, öbür türlü yağcılık değil, zengin olmuş. Bildiğim kadarıyla hariciyecilerimizden bir Rıfat Paşa vardır, Paris sefiri filan olmuş, belki nazır da olmuştur, şimdi tam hatırlamıyorum, onun kardeşi. İttihat ve Terakki zamanında Donanma Cemiyeti kuruluyor, işte milli kaynaklarımızı kullanarak gemi yapacağız, savaş gemisi yapacağız, işin matrağı, bu milli kaynakların birincisi Abdülhamid'in kendisi! Abdülhamid Selanik'e sürülmüş, Alatini Köşkü'ne. Oraya adam gönderiyorlar, donanma perişan bir halde yardımcı olmanızı istiyoruz diye. Abdülhamid bir miktar mücevherlerinden, bir miktar değil, külliyetli bir miktar, mücevherlerinden veriyor. Bunların satışından ilk finansmanı sağlanıyor. Başına da bu Yağcı Şefik Bey getirilmiş. İttihat ve Terakki'nin o korporatist, dayanışmacı ekonomi politikaları, yani devlet iş adamlarına imkânlar sağlayacak, iş adamları böyle zengin olacaklar, sonra iş adamları o zenginlikleriyle tekrar devleti zengin edecekler, destekleyecekler. O model içinde uzun yıllar Donanma Cemiyeti başkanlığı yapmış. Şimdi Yağcı Şefik Bey'den biraz daha alafranga bir havaya geçebiliriz diye düşünüyorum. Zaten yalısı da oldukça alafrangadır. Yani şimdi şu Kanlıca'da mesela Seyyan'dan tangolar çalınmamış, böyle bir şey mümkün mü sence Tanyeri?

T. Erkman: Katiyen, mümkün değil! Tabii ki mümkün değil. Bir kere mehtabı görmek perspektifi müthiş hoş, manzarası çok güzel. İşte Kanlıca ile ilgili şarkılar da var. Şu anda aklıma gelmiyor ama var, mutlaka âlemler yapılmıştır.

M. Belge: İşte bunun alafranga âlemine örnek olarak Seyyan Hanım'dan bir tango çalalım.

T. Erkman: Ne acaba?

M. Belge: "Bakışların derin derin" diye başlayan bir tane var ya, onu çalalım.

T. Erkman: Şimdi Kanlıca bir mesire yeri olduğu için yiyecek içecek kısmı da kendi yapısına göre hakikaten bol. Kafeler var, midye-tava yapan yerler var, Alboran diye bir lokanta var, yanında köfte yapan çok güzel bir yer var. Çok güzel köftesi tavsiye ederim. Ondan sonra, daha sonra, körfeze doğru esas balık lokantası, çok şık bir yer var: Körfez.

M. Belge: Onun adı da mı Körfez?

T. Erkman: Adı da Körfez. Bir de motoru var. Karşıdan sürekli servis yapıyor.

M. Belge: Evet, bir kere ben öyle geldim.

T. Erkman: Ondan sonra, ben hiç gitmedim, Uyum diye bir balıkçı var.

M. Belge: Nerede?

T. Erkman: Hemen ondan sonra.

M. Belge: Öyle mi? Ben onu da bilmiyorum.

T. Erkman: Ve tabii ki körfezden böyle giderken pembe boyalı kapısıyla, pembe süsleriyle, *Malikâne* adını taşıyan teknesiyle Müzeyyen Senar'ın evi var.

M. Belge: Ha, evet, onu biliyorum.

T. Erkman: Eee, çok düşkün Müzeyyen Hanım denize. Sağlıklı maşallah. Ondan sonra, geçen sene haftada bir kere "Batanay" restoranda programa çıkıyordu.

M. Belge: Batanay hangisi?

T. Erkman: Beylerbeyi'ndeki. Kamhi Yalısı'nın yanındaki.

M. Belge: Doğanay.

T. Erkman: Doğanay mı? Ha Doğanay! Nedense batırıverdim, oldu.

M. Belge: Ha, bir de Ercüment Batanay'ın bir yeri vardı, Sıraselviler'de.

T. Erkman: Böyle Kasım sonuna kadar kötü havalarda dahi kazağını çekmiş, teknesinin ucuna oturmuş; kaptanı kullanıyor, sabah çıkar, akşam geç vakitte döner. Ben hayranlıktan deliye dönerim, hakikaten yani. Helal olsun, bu yaşta bunu yapabilmek, bu sağlığı hissedebilmek çok güzeldir diye düşünmüşümdür hep. Orası var.

M. Belge: Orda, ben o yalıya çok gittim geldim. Can Yücel otururken tabii.

T. Erkman: Kaç katlı o? Üç katlı mı?

M. Belge: Hatırladığım kadarıyla üç katlı, birinde Müzeyyen Senar, birinde Can Yücel, birinde de Ferit Edgü otururdu. Gayet şen şakrak bir yalıydı yani. Değişik üsluplarda...

T. Erkman: İnsanlar olmasına rağmen...

M. Belge: Şakraklık saçan. Güler tabii hep şeyi anlatırdı, Müzeyyen Hanım'ın, anlattığın motorda mı, herhalde öyle olacak, eşarbı denize uçuvermiş, Boğaz'dan geçen hücumbot durup eşarbı çıkarıp... Müzeyyen Hanım'dan da bir şey çalmak vacip oldu ama körfez demişken, biraz daha körfez lafı edelim. Eee, çünkü Boğaz'ın en güzel köşelerinden biri. İşte demin çaldığımız şarkı, "Körfez'deki dalgın suya bir bak" bunu Yahya Kemal'e, -sözler ondan çünkü- ilham eden...

T. Erkman: O kimindir? Osman Nihat Akın mıdır?

M. Belge: Bestesi mi?

T. Erkman: Evet...

M. Belge: Bak onu unuttum. İşte Bahai Körfezi dediğin gibi. Çünkü eski Şeyhülislamlardan Bahai Efendi orada oturmuş, güney ucunda. Onun olağanüstü güzel köşk – yalı arası bir şeyi varmış. Sedat Hakkı falan da anlatır. Bu IV. Murad zamanında kazasker, kadı falan. Tütün kullandığını ihbar etmişler padişaha. Onun için sürgün mürgün olmuş. Sürgündeyken de böyle güzel bir şiir, mesnevi yazıp göndermiş padişaha, affolunmuş falan. Eee, fakat şiirleri de gayet dünyevi, yani şeyhülislamlığına rağmen pek öyle ahretle mahretle değil Bahai Körfezi'nin güzellikleriyle meşgul olmuş bir adam anlaşılan. Bir ara da İngiliz sefirini hapse attırdığı için dış baskıyla, Deli İbrahim zamanı bu, IV. Murad ölmüş o zamana kadar, alınıyor malınıyor ama ondan sonra tekrar görevine geri geliyor. O şekilde ölüyor. Sonra onun yalısının olduğu yerde İhtisab Ağası Tahsin Paşa –bu ihtisap ağası belediye zabıtasının o zamanki karşılığı– o şey yapmış, oturmuş. Tahsin Paşa Yalısı da çok meşhur yalılardan biri. Bu arada Ferit bana hatırlattı, körfezde şey tutuluyor, gelincik balığı. Gelincik balığını bilen kaç kişi kaldı? Onu da tahmin etmek zor.

T. Erkman: İnce, uzun bir balık değil mi o?

M. Belge: Eee, güneyde Akdeniz'de gelincik diye bir şey çıktı. Çok renkli, yuvarlak, ince, uzun bir şeydir. Pek de yenmez, kötü bir balıktır. Buralarda, Karadeniz'de, Boğaz'da kayalarda bir gelincik vardır. Böyle biraz pisi gibi, karnı beyaz, sırtı kahverengi, tam pisi kadar yassı değilse de epey yassı bir balıktır. Eskiden bunu tutmak için yemli sepetler konur birbirine bağlı, sırayla o sepetleri dizersin, otuz tane, kırk tane bir sırada. Kayalıklara koyarsın, çünkü kaya balığı bu. O sepetlere girer. Bir başka ilginç tarafı da bunun, İstanbullular, balık meraklıları bilirler esas Yahudilerin yediği bir balıktır.

T. Erkman: Yahudiler çok düşkünmüş, evet...

M. Belge: Nitekim bu tesadüf değil, genellikle balık çarşılarında gezerken

perşembe günleri görürsün. Çünkü Yahudiler bunu cuma günü yiyorlar. Onların et yememe günü, perhiz günü. Ve bu ekşi çakal eriği var. Can eriğinin yaban cinsi. Onu böyle haşlayıp maşlayıp suyunu çıkarıp dondurup çakal eriği sosu yapıyorlar, onu üstüne döküyorlar, bekletiyorlar bir zaman, ondan sonra yeniyor. Bunun aslında şeyde yemek mümkün. Eminönü'nde... Eskiden otoparktı. Şimdi meşhur kebapçı Hamdi. Ordan onu biraz geçeceksin, Tahtakale'ye doğru, orda bir hanın içinde eskiden birinci kattaydı, şimdi ikinci kata çıkmış, orda bir küçük Yahudi lokantası vardır. Sahibi Türk ama vaktiyle Yahudilerin yanında çalışmış, açıkgöz bir adam, oradaki Yahudi esnaftan kalanların gelip koşer öğle yemeği yiyeceklerini düşünerek böyle bir lokanta açmış. Oranın spesiyalitelerinden biri de bu.

Şimdi bu gelinciğin üstüne artık Müzeyyen Hanım'dan taş plağımıza geçelim. Bu plaktaki şarkı "Enginde Yavaş Yavaş". Şimdi deniz meniz, körfez... Deniz çağrışımı olan bir şarkı olsun. Bestecisi tabii Sadettin Kaynak.

T. Erkman: Keşke üst üste Müzeyyen Senar'dan iki şarkı çalsaydık. Çünkü onu isteyenler var, hep gelen fakslardan anlıyorum. Kesmesek...

M. Belge: Tamam öyle yapalım, kesmeyelim. Şimdi bu *Harun Reşit* filminden, "Enginde Yavaş Yavaş". Şimdi hatırlayan kalmamıştır bunları. O zaman onun arkasından, o bitince da Osman Nihat Akın'ın bestelediği "Seyre Daldık"ı çalıyoruz. Çünkü körfeze seyre daldık kavramı da iyi gidiyor bence.

M. Belge: Buranın keyfi bambaşka Tanyeri yahu. Tamam artık bu program ancak burada yapılabilir.

T. Erkman: Evet, kışın nasıl yapılır, pek bilemiyorum ama gene yapılır.

M. Belge: Şimdi bak, Baltalimanı'nı yapmamıştık. Karşımız Baltalimanı. Gayet uygun, gene burada oturur, buradan anlatırız.

T. Erkman: İşte bu kadar!

M. Belge: Zeki Paşa Yalısı, Reşid Paşa Yalısı, Kemik Hastanesi vesaire. Orhan Gencebay da orada oturuyordu, herhalde taşınmamıştır.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Zeki Paşa Yalısı'na çok yakın onun da evi. Sen biraz daha iyileş, bu programın hepsini mahallinde tespit edelim. Mesela Edirnekapı deriz,

oraya gideriz, kahveye otururuz, mahalli seslerle birlikte...

T. Erkman: Olabilir. Bak nasıl akıyor Murat! Bak bu akıntı gidiyor, dere birden tersine dönüyor. Bir dere ve o kadar güçlü ki, şurda işte ev sahibinin bağlı bir motoru var, motor bir balkonun karşısında bir ta orada. Başa çıkmak mümkün değil.

M. Belge: Akıntıyla gidiyor, bir oraya bir buraya. İlginç yani ipi o kadar da uzun da bağlanmamış değil mi? Gelip rıhtıma çarpmamayı başarıyor.

T. Erkman: Tabii, şamandıralı.

M. Belge: Valla bugün burası sakin.

T. Erkman: Pazar günleri bir Bağdat Caddesi, cumartesi keza... O sürat motorları, ondan sonra, şimdi turistleri gezdiren motorlar var çok ilginç. Ben ilk defa Marmaris'te görüp çok şaşmıştım. Biz bindik o günlük tur yapan şeylere. Derken bayağı elbiseleriyle bir dansöz sökün etti, tekneye atladı ve de tekne açılmıştı, inemedik. Ben böyle bir şeyi seyretmek istemiyorum, sabahın kör kandilinde. Sanki oynamak da gece olurmuş gibi geliyor bana.

M. Belge: Akşam itirazın yok, sabah mı var?

T. Erkman: Yani hayır canım... Ay, sabah saat onda elbiselerini giymiş, elinde zilli bir kadın, şıkır şıkır şıkır...

M. Belge: Ne matrak işler yahu.

T. Erkman: Bir de çok ilginç bir şey var...

M. Belge: Kültürümüzden uzaklaştım Tanyeri, kaçırıyorum! Neler oluyor?

T. Erkman: Vallahi gel bir gün burada otur, hemen kültüre vâkıf olursun. Şöyle, dikkatimizi çekti, bir motor ve bir rehber var. İtalyanca konuşuyor kadın. Tam burada bizden üç yalı evvel Sezen Aksu'nun evi var. "Oynama şıkıdım şıkıdım..."diyor. Allah Allah, bu nedir, filan. Zeyno'nun İtalya'da bir arkadaşından öğrendik ki, bu "Oynama şıkıdım şıkıdım" Sezen Aksu'nun bestelediği, Tarkan'ın meşhur ettiği şarkı. Efendim İtalya'da çok meşhur bir reklam çekimi olmuş. Bütün gün çalıyormuş. İtalyanlar biliyor, onun için kadıncağız söz edermiş. Hep aynı yerde, aynı tondan "Oynama şıkıdım şıkıdım".

M. Belge: Bu jingle'ın sahibi bu yalıda oturuyor, diye...

T. Erkman: Oturuyor, mesela, bilgi...

M. Belge: Ben de buralardan, yalıdan karık sesimle hoparlörde bağıra bağıra geçiyorum. Şimdi bu şeyleri duyunca utanç basıyor beni. Ben de böyle etrafı rahatsız ediyorum diye. Ben tabii, 19. yüzyılda kaldığım için jingle bestecisi Sezenciğim değil, işte Kadri Paşa, Hurşit Paşa yok bilmem Sultan Reşad'ın kadın efendisi falan, o dedikoduları anlatıyorum. Mesela, şey vardır, gene Körfez'de Rukiye, Prenses Rukiye Yalısı. Prenses Rukiye, Mısır hanedanından, Abdülhalim Paşa'nın kızlarından, Sadullah Paşa ile evlenen Necibe Hanım, meşhur Sadullah Paşa Yalısı. Prenses Rukiye, Necibe Hanım'la Sadullah Paşa'nın oğulları Nusret

Bey ile evlenmiş. O zaman Necibe Hanım kendi yalısını yüz görümlüğü olarak Prenses Rukiye'ye hediye etmiş. Daha önce Ankara Valisi Vecihi Paşa'nın yalısı bu. Necibe Hanım da Vecihi Paşa'nın kızı. Bak, ne dedikodular bende, soyunu sopunu öğrendim.

T. Erkman: İnanılacak gibi değil, Murat!

M. Belge: Vecihi Paşa'nın bir torunu da ayrıca, Türkiye'deki ilk popüler romancı Vecihi. Bu işte Esat Mahmut Karakurt, Güzide Sabri falan, o çizgi vardır ya, onların ilki, bu istihkam...

T. Erkman: Subayı.

M. Belge: Subay, İstihkam subayı. O zaman subay olmayan yok ki memlekette. Ama bu gibi işlerle meşgul, çok da içkiciymiş ve zaten içkiden ölmüş. O zamanın bu popüler kitap neşreden naşirleri bunu bir odaya kilitler, rakı şişesiyle birlikte, kitabı teslim ettiği zaman kapıyı açarlarmış. Sonradan Attila Tokatlı da böyle aynı yöntemle ansiklopediler yazmıştı. Sonra işte Prenses Rukiye o yalıyı satmış falan. Hâlâ orada duran güzel yalılardan biri. Bir de bizim tarafa, oturduğumuz Ethem Pertev'e doğru gelirken Yağlıkçı Halil Raşit Bey Yalısı'nı geçiyoruz, buradan görüyorum ben, işte pencereden bakınca çıkıntısını: Kadri Paşa Yalısı geliyor. Bu da dehşet bir şey. Çünkü herkes Boğaz'da oturmuş, herkes birbiriyle bir türlü akrabalığı var, bilmem nesi var. Fakat ben bunun kadar dallı budaklısını daha hatırlamıyorum. Çünkü Kadri Paşa kendisi Antepli, bu meşhur Cenani soyundan geliyor. Dolayısıyla Mütercim Asım, bilmem ne, o aile. Cenani ailesi sonra devam etmiştir. Meşhur ailelerden biridir. İstanbul'da Kadri Paşa, İsmail Paşa adında bir adamın kızıyla evleniyor. Bu İsmail Paşa da Rum çocuğu. Türkler adopte etmişler, büyütmüşler falan... Onun iki kızı var, bildiğim kadarıyla. Kızlarından biriyle işte bu Kadri Paşa evleniyor, öbürüyle Sırrı Paşa adında bir başka Giritli paşa evleniyor, onların çocukları meşhur Leyla Saz. Leyla Saz deyince, tabii Leyla Saz'dan bu kocaman Nezihi ailesi geliyor. Nezih Nezihi, Ali Nezihi... Derken tabii onlara bağlı Arar'lar, İsmail Arar; Ogan'lar vesaire. Böyle bir sürü şeyler, meşhur mimar Vedat Tek...

T. Erkman: Bu aileden.

M. Belge: Tabii, Leyla Saz'ın oğlu. Feride Hanım var, o Mehmet Ali Ayni, çok meşhur adamlardan, işte Arar'lar oradan geliyorlar. Derken bu Giritli Sırrı Paşa diyoruz, öbür kızla evlenen, onun bir kardeşi de Mustafa Nuri Bey. Dolayısıyla bu İleri soyadlı aile, Celal Nuri, Suphi Nuri, şimdi Rasih Nuri İleri. Onun oğulları. Bunlar hepsi onlardan. Ama oraya geldiğimiz zaman Dino'lar işin içine giriyor. Abidin Paşa, çünkü onlar yakın akraba. Abidin Dino, Arif Dino vesaire. Buna ek olarak, bu Cenani'lerden biri de gene Kanlıca'da şimdi yandı, Boğaz'ın en güzel yalılarından biriydi: Saffet Paşa Yalısı, onun sahibiydi..

T. Erkman: Hangisi o Murat?

M. Belge: İskeleden biraz bize doğru, güneyde yani. Şimdi arsası boş duruyor, kocaman arsa.

T. Erkman: Biliyorum. Satılık.

M. Belge: O, dünyanın en güzel binalarından biriydi. Birisi de onlardan biriyle evleniyor, bu Saffet Paşa olsun, Kadri Paşa olsun, Abdülhamid'in ilk devirlerinde sadrazamlık yapmış falan ama kötü bir döneme rastlamışlar, kendileri iyi adam oldukları halde tam işte Rus Harbi işte bilmem ne, bozgun, sonra da harcanıp gitmişler. Yani bu Kadri Paşa Yalısı da bu kadar fazla girift aile bağlarının merkez noktası gibi bir yer. O nedenle bir gemi gelip çarptı. Yani bir vuruşta iki kuş gibi böyle bir yalıya vurmakla sekiz on aileyi birden etkilemiştir. Peki, gene gevezelik ilerledi. Eee bir Seyyan daha çalalım, ne dersin?

T. Erkman: Hah, son derece iyi derim. Konuşma uzamasın.

M. Belge: Pekala, bir Seyyan daha, alafrangayı ihmal etmeyelim. "İçimde Bir Keder Var" tangosunu çalıyorum.

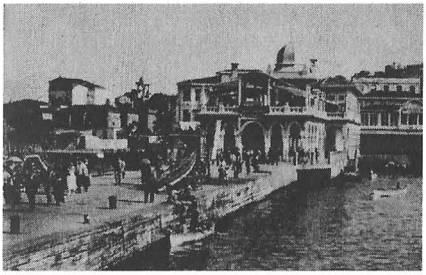
T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, yalılar, deniz, motor sesleri, martı sesleri derken bu değişik programımızın sonuna geldik. Sizlere veda ediyoruz. Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Sağlıkla görüşelim diyorum, hoşça kalın.

M. Belge: Hoşça kalın.

ADALAR

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler. Bu akşamki "Bu Şehr-i İstanbul ki" programına hoş geldiniz. Ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben de Murat Belge.

T. Erkman: Sizlere hoş, güzel, keyifli bir pazar dileyerek programımıza başlıyoruz. Bu günkü programımızın şiiri, Yavuz Bülent Bakiler'den: "Gözlerin İstanbul Oluyor Birden".

Seninle bir yağmur başlıyor iplik iplik,
Bir güzellik doğuyor yüreğime şiirden.
Martılar konuyor omuzlarıma,
Gözlerin İstanbul oluyor birden.

Akşamlardan, gecelerden, senden uzağım
Şiirlerim rüzgârdır uzak dağlardan esen
Durgun sular gibi azalacağım
Bir gün, birdenbire çıkıp gelmesen.

Şarkılarla geleceksin, duygulu, ince
Yalnız gözlerime bak diyeceksin.
Ellerim usulca ellerine değince
Kaybolup gideceksin

Bir elim seni çizecek bütün pencerelere
Bir elim seni silecek.
Kalbim: Ebemkuşağı; günde bin kere
Senin için yeni baştan can kesilecek.

Ne güzel seni bulmak bütün yüzlerde
Sonra seni kaybetmek hemen her yerde

Ne güzel bineceğim vapurları kaçırmak
Yapayalnız kalmak iskelelerde.
Seninle bir yağmur başlıyor iplik iplik,
Bir güzellik doğuyor yüreğime şiirden.
Martılar konuyor omuzlarıma,
Gözlerin İstanbul oluyor birden.

Bugünkü programımıza içinde İstanbul'un geçtiği bir aşk şiiri ile başladık. Sevgili dinleyiciler, bugün Adalar'dayız. Daha doğrusu Büyükada'dayız.

Adalar, İstanbul'un en güzel, en gözde yerlerinden biri olma özelliğini halen sürdürüyor. Prens adaları olarak bilinen İstanbul'un adaları toplam dokuz tane. Büyükleri İstanbul'dan İzmit Körfezi'ne doğru sırasıyla Kınalı (Proti), Burgaz (Antigoni), Heybeli (Halki), Büyükada (Prinkipo); küçükleri de Hayırsız Adalar denilen, Sivriada (Oskiya), Yassıada (Platiya), Sedef Adası (Antoripintos), gerisindeki Tavşan Adası (Neandros).

Bunlardan en büyüğü ve Adalar ilçesinin merkezi Büyükada'dır. Toprak örtüsü, adaların tümünde var olan ve özellikle kurak mevsimlerde kızıl bir renk alan demiroksitli toprağı kaplayan maki. Bu yüzden halk arasında adalara Kızıl Adalar da deniyor. Adaların çok zengin bir süs bitkileri örtüsü var. Zakkum, yasemin, mimoza, hanımeli, şebboy, karanfil, glayöl başta olmak üzere her çeşit çiçek yetiştirilen seraları da ünlü. Sürekli nüfusu 10.000 civarında fakat yazın bu nüfus 100.000'i aşıyor. Güneyde Ayayorgi Tepesi'yle, kuzeyde Hristos Tepesi arada alçak bir boyunla ayrılıyor. Batıda Dil Burnu denize uzanıyor. Dil Burnu'nun kuzeyinde Nizam Koyu, güneyinde Yörük Ali (Yorgoli) Koyu ve plajı var. Büyükada'nın yerleşim bölgeleri kumsal mevkiinin yanındaki iskelenin sağında Nizam Mahallesi, solunda Maden Mahallesi. Geçmişte adanın nüfusu hemen tümüyle Rum. Giderek Türkiye'nin doğusundan ve güneydoğusundan gelmiş insanları barındırmaya başladı. Günümüzde az da olsa Ermeni ve Museviler de yaşamaktadır. Ada, 19.yüzyılda Osmanlı aristokrasisinin ve aydınlarının ilgisini çekmiş, 30'lardan sonra Anadolu Kulübü'nün varlığının da yardımıyla Cumhuriyet dönemi devlet adamlarının tercih ettikleri bir yer haline gelmiştir. Halen İstanbul burjuvazisinin, sanatçı, yazar ve aydınlarının, özellikle, yazın yaşamayı seçtikleri bir semt. 19.yüzyılda Büyükada'yı anlatan yabancılar, İskele Meydanı'ndaki şıklığı, zarafeti ve manastırlarla kiliseler çevresindeki bağların şaraplarının kalitesini anlata anlata bitiremiyorlar. 19.yüzyıl sonlarında, 20.yüzyıl başlarında Büyükada'da kulüpler, lokantalar kurulmaya başlanmış. Yortular, festivaller, spor olayları adanın hayatını daha da renklendirmiştir. Rusya'daki devrimden kaçarak İstanbul'a gelen

Rusların bir bölümü buraya yerleştirilince yeni gazinolar ve plajların sayısı artıp eğlence hayatı iyice gelişmiştir. Ada 1929 yılında bir süre Stalin döneminde, Sovyetler Birliği'nden sürülen Troçki'yi de barındırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda yeni köşkler, özenli ve zevkli yapılarla bakımlı bahçelerle süslenerek İstanbul halkının günü birlik gezinti yerlerinin başında yer almıştır. Muratçığım!

M. Belge: Hep şunu söylerim, şimdi yolda sana rastlasam, "Ada'ya gidiyorum" desen, herhalde "Ay ne iyi!" falan dersin.

T. Erkman: Pazar günü olmamak kaydıyla!

M. Belge: Evet, ama şöyle, örneğin bin yıl önce birine rastlayıp "Adalar'a gideceğim" deseydin, herhalde "Vah vah! Allah kurtarsın!" derdi...

T. Erkman: Sürgüne gidiyorsun, değil mi?

M. Belge: O zamanların sürgün yeri. Ya keşiş meşiş oluyorsun, inzivaya çekiliyorsun. Ki bu adaların hepsinde hatta o Tavşan Adası, Neandros dedin, küçük bir kayalıktır. Onun bile üstünde böyle bir inziva yeri var. Hayırsız Ada, hiçbir zaman oturulmamış.

T. Erkman: Sakin sakin, denize bak, o kadar da kötü değil, canım.

M. Belge: Ya değil tabii. Ama öbür kısmı daha kötü. Hani bu imparatorlar, imparatoriçeler, gözlerine mil çekilip, sakin sakin denize de bakamayacak...

T. Erkman: Çok doğru.

M. Belge: Belki sakindir ama aslında adayı ada yapan sonuç olarak, buharlı gemiden önce de, saydığımız keşişlerden önce de balıkçılar. Böyle yerleşimler var. Ama yoğun bir yerleşim değil. Çünkü tabii ordan sandalla ancak Maltepe, oralara geçilir. Bunlar da eski İstanbul'a bayağı uzak. İstanbul'un dışı denebilecek yerler. Ama işte 19.yüzyılın ortalarında buharlı gemi gelince yalnız Adalar değil, Boğaziçi de bundan etkilendi. Boğaziçi de yoğun bir iskâna girdi. İşte böyle bir sevimli sayfiye yeri haline geldi. Ahmet Hamdi tabii Boğaziçi'ni daha çok sever, daha otantik bulur, Boğaziçi'ne göre de Adalar'ı biraz "sonradan görme" olarak niteler. Eee haklıdır da, bir bakıma Boğaziçi'nde bir oturmuşluk var. Üslup var. Binalarda üslup var falan... Adalar ona göre çok daha eklektik, çok daha Batıdan alınma, çok daha özenti denilebilir. Ama sonuç olarak çok güzel.

T. Erkman: Çok güzel.

M. Belge: Bunu da inkâr etmeye imkân yok. Şimdi Adalardan bir...

T. Erkman: Bir yâr gelir bizlere...

M. Belge: Ondan önce daha klasiğini çalalım. Eee, yalnız burada teorik bir sorun var: "Ada sahilleri"mi, "Adalar sahili" mi?

T. Erkman: İkisini de ben duydum. İkisi de var.

M. Belge: Bak şimdi, çalacağım plağın üstünde "Adalar Sahilinde" diyor.

T. Erkman: "Ada Sahillerinde Bekliyorum" da var ama.

M. Belge: Tabii, tabii. Bence bu senin dediğin daha mantıki. Çünkü Adalar'ın sanki bir tane sahili varmış gibi "Adalar Sahilinde", hangi sahil? Bir sürü ada var.

T. Erkman: Sendeki "Adalar Sahili"ni kim söylemiş?

M. Belge: Necmi Rıza tabii. Şimdi çoktan unutulmuş seslerden. Oysa benim çocukluğumda çok popülerdi. Hafız eğitimi görmüştü...

T. Erkman: Evet, ben tanıştım.

M. Belge: Ben de tanıştım ama çok yakın zamanlarda. En son Maçka'da bir çiçekçiliği vardı. Çiçek satıyordu.

T. Erkman: Yeğeni işletir, Fatoş.

M. Belge: Eskiden, yani bu şarkıları söylediği zamanlar Beyoğlu'nda kumaşçı dükkânı vardı.

T. Erkman: Tabii, Necmi Rıza'dan kumaş almak bayağı ayrıcalıktır yani. Çok güzel kumaş getirir.

M. Belge: Sonra nedense o kumaş işini bıraktı. Çiçekçiliğe geçti. Ama ne kadar ince, nazik...

T. Erkman: Çook... tam İstanbul efendisi denen...

M. Belge: Şimdi bu şarkıyı çok kimse söyledi, bir de rivayete göre Mısır kökenlidir derler melodi için.

T. Erkman: Ben de Necmi Rıza diyorsun, sandım.

M. Belge: Mısır melodisine adaptasyon yapılmış. Bir başka rivayete göre Hacı Arif Bey'in şarkıları arasında sayarlar ama sanmıyorum doğru olduğunu. Çok kişi söyledi, ama benim en sevdiğim Necmi Rıza'dır. Şimdi bunu yine benim gramofondan çalacağız.

T. Erkman: Artık dinleyicimiz alıştı, istediğin kadar gürültü çıkarabilirsin.

M. Belge: Ayarlamalarını yapayım ben.

T. Erkman: Her zaman bunu dinlediğim zaman iki şeye takılıyorum: Her zaman orta yerde bir mani. İçim kötü oluyor. Ne kadar müthiş bir şey... Her zaman o mani var, bir de her zaman sen uzakta ben müştak. Bunun bir de " Beni şâd et Şadiye'm" diye söylenen bir şeysi yok muydu?

M. Belge: Tabii, tabii. "Şadiye'm" diye söylenir...

T. Erkman:"Güzelim" diye söylenir...

M. Belge: "Sevdiğim" diye söylenir. Bak "Adalar Sahilinde" diye yazıyor üstünde ama kendisi "Ada Sahillerinde" diye söylüyor.

T. Erkman: Öyle mi söyledi? Evet, tabii, ada sahillerinde diye söyledi. Doğru, haklısın.

M. Belge: Nizam, dedin, Maden, dedin. Başlıca iki mahalle. Bunlar iskelede, işte biri sağda, biri solda. Sonra dediğin gibi Hristos'la Ayayorgi arasında bir alçaltı var. Orda da lunapark dediğimiz yer. Diyaskaros eski adı, tabii bu isimler de epey değişmiş. Mesela, gerçi söyledin onu, Yörükali, Yorgoli... Adanın tabii meşhur turları, Nizam'dan gidip lunaparka gelip, oradan tekrar Maden'den dönersen küçük tur yapmış olursun. Ama lunaparktan bu sefer Ayayorgi Tepesi'ni de dolaşacak şekilde...

T. Erkman: Biraz ruhunu teslim edersin herhalde...

M. Belge: Orası, çok meskûn değildir. Ama...

T. Erkman: Yürünebilir bir şeydir. Hayatımda bir kere yürüdüm. Ölüyorum zannettim. Hiç bana göre bir şey değil.

M. Belge: Yok yok ben arabayla turdan bahsediyorum.

T. Erkman: Ha, evet.

M. Belge: Araba veya eskiden eşekler daha da çoktu. Hatta adada oturanlar, daha ucuz olduğu için...

T. Erkman: Kiralarlar mıydı?

M. Belge: Tabii kirayla... Evine kadar...

T. Erkman: Ne güzel... Biz de eşekle yaylaya gittiğimizde kiralardık. Toroslara...

M. Belge: Sen taşralısın tabii, ben İstanbulluyum. Toros moros anlamam.

T. Erkman: Ah, ah Murat!

M. Belge: Eee, Allah'tan bu şey, araba sefası devam ediyor. Çünkü sağdan soldan duyduğuma göre bu Adalar'a da motorlu taşıt sokmak için yanıp tutuşan türden yeni ada sakinleri var. Ama izin vermiyorlar. Bu, aslında bütün dünyada böyle. Hani Yunanistan'a gittiğinde... Yunanistan adeta bir adalar memleketi. Orda da küçücük, mesela Hidra diye bir ada, Atina yakınlarında, aynı patırtı, orda da devam ediyormuş. Otomobiller getirmek istiyorlarmış. Orda inanılır bir şey değil, çünkü orda...

T. Erkman: Küçücük bir yer...

M. Belge: Zaten tek bir köy... Nereye gideceksin?

T. Erkman: Yürüsün millet, sağlıklarına kavuşurlar, fena mı? İstanbul'da nasılsa yürüme imkânı yok.

M. Belge: İnsanları otomobillerinden vazgeçirmek...

T. Erkman: Biraz zor, haklısın.

M. Belge: Bu, Hristos'ta, Ayayorgi'de kiliseler var tabii. Hristos'ta bir de yetimhane var. Yetimhane de önce otel niyetine başlanmış, ondan sonra yetimhane olmasına karar verilmiş, zamanın İstanbullu Rum zenginleri önemli bağışlarda bulunmuşlar...

T. Erkman: Yaşatmak için...

M. Belge: Yaptırmak için. Ve ünlü Lövanten mimarlarından İstanbul'un Vallaury var. Vallaury işte bu Arkeoloji Müzesini, Haydarpaşa Lisesi ya da şimdi Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, o binaları yapan adam. Bu

yetimhane de onun elinden çıkmış. Eskiden bu şeyler vardı, kiliselerin, manastırların keşişleri, o sözünü ettiğin şarapları da büyük ölçüde...

T. Erkman: Yaparlardı.

M. Belge: Onlar yaparlardı. Ben hatırlarım hâlâ, çocukluğumda o tepelere çıkıldığında bir miktar o şaraplardan satın alırdık. Satarlardı da. Ayayorgi'nin ayrıca çeşitli efsaneleri vardır. Tedavi medavi için oraya gidenler...

T. Erkman: Yılın hangi günü bilmiyorum, işte yürüyerek çıkılıyor, adaklar yapılıyor...

M. Belge: Evet...

T. Erkman: Hatta o yokuşun yalınayak çıkılması lazım...

M. Belge: Yalınayak çıkmak daha makbul...

T. Erkman: Evet, evet...

M. Belge: O zaman isteklerin daha çabuk gerçekleşeceği...

T.Erkman: Ne kadar acı çekersen...

M.Belge: Tabii, tabii. Zaten bu şey, bu dini inanç böyle...

T. Erkman: Biraz telef olacaksın.

M. Belge: Anadolu'da da böyledir. Nerde ücra, ıssız bir tepe var, çıkması son derece zor... Üstünde bir kilise, bir manastır durur. İşte Adalar'da da Ayayorgi, Hristos sonunda. Bu yetimhanenin, dediğim gibi bağışta bulunanlarından biri Zarifi, banker Zarifi. Kendisi değil de karısı yoluyla bağış yapmış. Zarifi'nin ayrıca Ada'da bir köşkü var ki o daha sonra Anadolu Kulübü'nün bir parçası haline getirildi. Beyaz Köşk diye anılırdı. Sonra yıktılar, güzelim köşkü. Yerine kâgir, kişiliksiz bir bina koydular. Zarifi deyince aklıma şöyle bir hikâye geliyor, Haydar Kazgan bunu Galata Bankerleri'nde yazmış. Şimdi adını tam hatırlamıyorum, Şemi Molla olabilir, bir molla, sabah erken saatlerde uyanmış, penceresinden bakıyor. Bir de bakıyor ki, Zarifi, hızlı, enerjik, çevik adımlarla özel motoruna gidiyor, biniyor, açılıyorlar, İstanbul'a doğru gidiyorlar. Saat sabah daha yedi medi, bayağı erken. Molla, kendisi de borsada oynuyormuş o tarihlerde...

T. Erkman: Bunda bir iş mi var mı diyor...

M. Belge: Adam bayağı huylanıyor, bu koskoca Zarifi sabah karanlığında nereye gidiyor, borsada acaba bir şey mi var? Bu da acele ile giyiniyor, ilk vapur, neyse motor falan, motor da yoktur ya o zaman, bir şeyleri ayarlıyor, bir koşu Karaköy'e geçiyor. İşte orada Havyar Han var Karaköy'de o zamanlar, borsa merkezi. Bakınıyor etrafına. Orda her şey sakin. Bir durum yok yani. Sorup soruşturuyor ve öğreniyor ki bu Zarifi için gayet normalmiş, adam her sabah sekizden önce gidermiş işe.

T. Erkman: İlk defa görmüş molla...

M. Belge: İlk defa gördüğü, hali vakti yerinde zengin adama yakıştıramadığı için sabah karanlığında işe gitmeyi, bir telaş gelmiş. Bu bankerleri

beğenmeyiz falan ama işte adamlar da...

T. Erkman: Böyle böyle oluyorlar...

M. Belge: İç disiplin, bilmem ne, çalışmasını bilen adamlar. O tarihlerde işte bizimkiler ancak devlet memuru oluyor.

T. Erkman: O zamanlar çok makbul bir şey. Yani kızını kime vereceksin, devlet memuruna, değil mi? Belli bir maaşı olacak yani!

M. Belge: Devlet memuru da biraz işine geç gidiyor. Rütbesi yüksekse...

T. Erkman: Her zaman olduğu gibi...

M. Belge: Evet, sabah karanlığında kalkacak da gidecek de falan... Eee, demin "Adalardan Bir Yâr Gelir Bizlere" demiştin, onu çalalım şimdi. Bu da Ada deyince akla gelen şarkılardan biridir. Şimdi bunu da bir sürü insanlar söylemiş. Bu, bendeki kayıt, Makbule E. diyor. Bu zamanın şarkıcı kadınlarının da isimlerinde sürekli değişiklikler olur. Şimdi Makbule Hanım çeşitli...

T. Erkman: Makbule Handan mı vardı?

M. Belge: Makbule Handan da var.

T. Erkman: Hah, uydurmadım. İyi, güzel.

M. Belge: Mesela, bir de sanırım, Makbule Enver var.

T. Erkman: İşte bu, odur herhalde.

M. Belge. "E" dediğine göre öyledir. Sanırım bunlar evleniyorlar zaman zaman. Belki bu evlilik sürecektir diye düşünüp isimlerini bir miktar revize ediyorlar. Ama sonra yürümüyor herhalde, çünkü hayatta...

T. Erkman: O zaman için büyük bir cesaret işi... Plak doldur... Eee...

M. Belge: Makbule E. Hanım'dan, "Adalardan Bir Yâr Gelir Bizlere"

T. Erkman: Söyleyişteki külhaniliği fark ettin mi? Değişik bir tarzı var.

M. Belge: Tabii, tabii. Ben de tam onu söyleyecektim. Şimdi her zaman böyle söylemez.

T. Erkman: Hayır, hayır. Bir külhan yani: "Allah! Yallah! Yolla!" filan...

M. Belge:Bu şarkı için bu tavrı seçmiş.

T. Erkman: Seçmiş. Ama sesi de kalın öbürlerine nazaran...

M. Belge: Valla, bu kadınlar seslerini idare ediyorlar, edalarını ayarlıyorlar. Alaturka söylüyorlar, kanto söylüyorlar, tango söylüyorlar zamanı geliyor... Daha neler neler... Marifetli kadınlar... Bu şarkı için bu bıçkın edayı seçmesi özellikle hoş geliyor. Çünkü, annem bana yıllar önce bir hikâye anlattıydı: Kadınlar yeni yeni pantolon giymeye başlamışlar İstanbul'da, o tarihlerde iki ablasıyla üç kız kardeşti onlar. Bunlar pantolonlarını giyiyorlar, şehre iniyorlar ve şehirde bu şarkıyla karşılanıyorlar.

Ama ufak bir sentaktik değişme ile, yani "Aman Allah gözlere bak" diye söylenmiyor da... eee artık nasıl söyleniyorsa...

T. Erkman: İnanamıyorum...

M. Belge: Dolayısıyla şarkının kendisinde var bir külhanbeylik, bir bıçkınlık.

T. Erkman: Kadın da güzel kavramış.

M. Belge: Evet, Ada'nın çamları bize hep... Ada'nın ayrılmaz bir parçası...

T. Erkman: Şarkısı bile var: "Ada'nın yeşil çamları, aşkımıza yer olsun."

M. Belge: Şükrü Tunar'ındı yanılmıyorsam.

T. Erkman: Valla, bilemeyeceğim.

M. Belge: Aslında bu çamlar yeni değildir biliyor musun? Yeni derken yüz yılı geçiyor.

T. Erkman: Hatırlamıyorum, diyecektim az kalsın. O kadar da değilim, değil mi?

M. Belge: Yani daha önce ağaçlık değilmiş. Bağlar falan varmış ki ada iklimleri genellikle bağ için uygun oluyor. Dikkat edersen, adalarda çok bitki yoktur, bizim bu adaları kastetmiyorum, genel olarak adalar çıplaktır. Bozcaada'ya falan gittik. Bozcaada mesela uzaktan baktığında çırılçıplaktır. Geldiğin zaman orada burada yeşillikler görürsünüz. Bitki kolay kolay şey yapamıyor, özel bir çabayla ancak yeşillendirebiliyorsun.

T. Erkman: Aslında çam, son derece nazlı bir bitkidir. Onun tutması son derece zordur. Şimdi bunları yüksek sesle düşününce demek ki iklim olarak sevdi, bütün açıklığına rağmen.

M. Belge: Tabii, Marmara içindeki, gerçi Marmara'nın da havası bayağı sert olabilir. Ama o sıralarda birileri karar vermiş, yüz yıl önce çamlarla yeşillendirmişler.

T. Erkman: Mesela, Ada'da begonvil yetişiyor. Efendim işte mimoza falan tabii var ama ilkbaharı karşılayan yumuşak bir iklim ama akla yatkın değil. Her taraftan açık, yumuşak olmaması lazım gibi de geliyor insana. Ne bileyim...

M. Belge: Kışın da bayağı soğuk olur. Ben kışın da bilirim Adalar'ı, yani adamı mahveder. Mimoza dedin...

T. Erkman: Evet, gördüm doğrudur.

M. Belge: Eee İstanbul'da iki tane çiçek benim böyle "Ruhumda bahar açtı" şarkısının etkilerini yaratır. Birisi mimoza, ki Adalar'da başlar mimoza...

T. Erkman: Başka yerde kalmadı zaten. Öbürü ne acaba?

M. Belge: Erguvan tabii.

T. Erkman: Onun için de Boğaz'a buyurun efendim, bize doğru.

M. Belge: Yani mimoza sefası biter, kaç, on beş günlük-üç haftalık falan erguvan saltanatı başlar. Mor salkımlar çıkar.

T. Erkman: Biz yerdik o mor salkımları biliyor musun?

M. Belge: Ben de yerim. Ben zaten genel olarak yiyemediğim bitkilerle çok

fazla ilgilenmem. Begonvil falan diyorsun ya onları yiyemiyorum. Ama ne bileyim, naneydi, kişniş otuydu, tere, tarhun falan onlarla son derece...

T. Erkman: Barışıksın.

M. Belge: Evet, şimdi Adalar'ın bitki örtüsünden falan söz ettik. Sanki insanlarında da bir şey var gibi geliyor bana, değişiklik; adalı olmak başka bir şey.

T. Erkman: O, o zamanmış canım. Şimdi de mi?

M. Belge: Vallaha bir gün herhalde Heybeli'yi de yapacağız. O gün Heybelili arkadaşlarımı uzun uzun anlatırım, onların böyle bir şeyleri var, iddiaları var. Adada yaşamak normal karada yaşamak gibi bir şey değil.

T. Erkman: Farklı bir şey. Ben hayatta yaşayamazdım. Benim bir ayağım karada olacak. Yani hiçbir vasıtaya bağlı olmayacağım. Aklıma estiği zaman fırlamalıyım. Vapura filan... çok zengin olurum da kapıda bir tane çok süratli bir motorum olur, o zaman olabilir. Ama onun dışında gidip gezip yemek yemek için belki bir yaz kalmak için şahane ama bana uygun değil.

M. Belge: Evet işte, bak böyle bir şey var, dolayısıyla adada sürekli kalmak bir mizaç meselesi.

T. Erkman: Tabii, tabii, bir kere sükûnet var adamlarda besbelli. Yani delilik mertebeleri çok üstlerde değil, onu anlıyorum.

M. Belge: Yoo, delilik mertebeleri de çıkıyor üstlere...

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Eğlendikleri zaman sonuna kadar eğleniyorlar. Ama bir başka türlü şey de var, huzur, sürekli denize bakarak, var olan o şeyle barışık yaşamak...

T. Erkman: Hakikaten insanın içi aydınlanıyor.

M. Belge: Hatta buna bir şey söyleyeceğim, "Patrona İsyanı"ndan sonra, yani Lale Devri'nin sonunda I. Mahmud padişah oluyor, III. Ahmed'in yerine. O sırada bostancılara çıkarılmış bir ferman var. Patrona İsyanı'nın kötü anılarıyla tedbir alıyor devlet ve padişah. İşte diyor ki mesela, Patrona Halil hamam tellakıydı ya, ve Arnavuttu, "bekâr Arnavut almayacaksınız şehre" falan diye böyle birtakım kurallar... Bu arada ilginç bir gözlem: "Adalıları almayın."

T. Erkman: Niye acaba?

M. Belge: Bunlar, diyor, şimdi uydurarak söylüyorum, fazla bağımsız ruhlu adamlardır, dik başlıdırlar. Dedikleri dedik olur, disipline uymazlar...

T. Erkman: Başımıza bela çıkarırlar...

M. Belge: Onun için Adalılar gelsinler, gitsinler fakat sürekli oturma izni vermeyin diyorlar. Demek ki Osmanlı aslında kendine göre kendi amaçları, kendi mantığı, meselesi ama gözlemleri bilmemneleri de yerinde, eee insan sarrafı. Bizimkinden çok farklı bilgilere de dayansa, sonunda makûl

diyebileceğim birtakım saptamaları olmuş. Şimdi sen de dedin, ben de dedim. Bu, Rumların tabii yoğun olduğu bir yer olduğuna göre...

T. Erkman: Bir Rumca parça geliyor gibi bir hisse kapıldım.

M. Belge: Evet, bu, Amerika'da çıkmış bir CD ve kaset var, Konstantinopul all of Recordings, eski kayıtlarda İstanbul ya da Konstantinopul gibi... Orada "Prinkipo'dan kadın" adında bir şarkı. Prinkipo da Büyükada olduğuna göre tam bizim amacımıza uygun. Şimdi onu bir dinleyelim.

T. Erkman: Demin dedim ya, Ada'nın çok renkli bir sosyal yaşamı varmış diye, şimdi bu müzik, bana şeyi hatırlattı. Yortular olurmuş, törenler... Saçları çiçekli, beyaz elbiseler giymiş, elleri çiçekli kızların yürüyüşleri, Adalar güzeli yarışmaları daha sonraki dönemde, ondan sonra spor yarışmaları, sanki orada bir yürüyüş gibi bir şey geldi aklıma, biraz da marş formu var ya arkadan arkadan geliyor. Çok güzel.

M. Belge: Meşhur karnavalı var Ada'nın....

T. Erkman: Evet, evet.

M. Belge: Onu işte anlatan bizim çeşitli yazarlar, Sermet Muhtar'lar, Ahmet Rasim'ler falan... Ada'da oturan epey ünlü de var değil mi? Mesela, Ahmet Refik, tarihçi, Adalılardan. Bir kısmı sürekli oturuyor, bir kısmı sık sık gidiyor, geliyor. Geçenlerde Cihangir'deyken Yahya Kemal'le başlamıştık. Yahya Kemal'in en sevdiği yerlerden biri, işte "Viranbağ" şiiri vardır. Tahsin Nahid, şair, Tahsin Nahid, eee Mîna Urgan'ın babasıdır.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Tabii, tabii. Şefika Hanım sonra ondan ayrılmış, Falih Rıfkı ile evlenmiş. Ama Mîna Hanım'ın babası Tahsin Nahid. Osman Nihat Akın'ı söyledim mi? Ondan bir şarkı da çalacağız birazdan. Meşhur ada şarkılarından birini. İşte Bedia Muvahhit'ler falan gidiyorlar. Onlar o zamanlar, hepsi genç kız. Bedia Muvahhit salıncakta sallanıyor, Yahya Kemal onu sallıyor... müthiş...

T. Erkman: Manzaraya bak...Etekler uçuşuyor böyle...

M. Belge: Yahya Kemal özellikle bu Ada sefalarından çok etkilenirmiş. Yakup Kadri falan...

T. Erkman: Ada sefasından etkilenmemek mümkün mü? Mümkün değil.

M. Belge: Eee, tabii o köşkler, bahçeler falan şimdiki gibi yoğunlaşmamış...

T. Erkman: Cumartesi-Pazar vapurla Ada'ya gitmek, korkunç bir hadise. Çünkü daha ayrılır ayrılmaz iskeleden bir davul dümbelek, zurna sesi başlıyor, göklere yükseliyor...

M. Belge: Şimdi, değil mi?

T. Erkman: Evet, insanlar sabahın dokuzunda oynamaya başlıyorlar. Sanki bana oynamanın da bir zamanı varmış gibi geliyor, insan bir sağına soluna bakar, etrafa bakar da akşama doğru oynarmış gibi geliyor. Ama sabah dokuzda şıkır şıkır herkes başlıyormuş yani....

M. Belge: Onlar herhalde kafaya koymuşlar, Ada'ya gidiyoruz, eğleneceğiz, diye...

T. Erkman: Herhalde...

M. Belge: Çünkü normal olarak dediğin gibi, ben bunu Boğaz'dan bilirim, eee birkaç yaz ben Boğaz'da, o zamanlar, dediğim gibi bütçem müsaitti...

T. Erkman: Övünmek gibi olmasın yalıda oturuyordun, ay Murat, anladık.

M. Belge: Şimdi sabahları o Anadoluhisarı'ndan, Göksu'dan tuttukları teknelerle insanlar geçerdi önümüzden, kuzeye doğru geçerdi Poyrazköy falan oraya doğru. Tekne içinde insanlar sakin sakin oturmuşlar, işte güneşleniyorlar, mayolarını giymişler, akşam dönüşte bütün o tefler, dümbelekler...

T. Erkman: Ama o daha makul, neyse yani, içki içmişlerdir, şudur budur, güneş başlarına geçmiştir, neyse neşelenmişlerdir, ama sabah dokuz...

M. Belge: Evet, sabah dokuz, biraz fazla. Şimdi Yunan-Rum müziklerini ben hep böyle temelde üç ayrı kategoride düşünürüm. Bir Doğu müzikleri var, Doğu deyince daha çok buralarda yaşayan Rumların müzikleri, tabii kendi aralarında da alt kategorilere ayrılıyor. Örneğin İzmir'in bambaşkadır Rum müzik kültürü. İstanbul'un bir hayli farklıdır. İşte biz demin İstanbul'u dinledik. Ondan sonra tabii ana kara Yunanistan, kara Yunanistan'ı, onun da işte Epir falan filan bölgeleri var...Makedonya tarafları, vesaire... Bir de ayrı karakter, Adalar var. Adalar müziği, aslında ne Ege adaları, ne Anadolu kara müziğine çok benzer, ne de Yunan kara müziğine benzer. Onu da kendi içinde ayırmak mümkün. Daha kuzeyde olanlar, daha güneyde olup İtalyan etkilerine, Korfu, Zakintos gibi İtalyan etkilerine daha açık olanlar... Şimdi aslında bizim adalarla, Marmara adalarıyla ilgisi yok ama bir ada müziği çalalım. Bu aslında süngercileri filan anlatan bir şarkı. Yani Ege adalarıyla... Palikarya lafı sık sık geçiyor, şimdi bu bizim Yunanlılarla düşman kardeşizdir, biz hani palikaryayı bir kötü bir laf olarak, Yunanlıları sevmediğimiz zaman "palikarya" deriz... Halbuki palikarya, delikanlı, yiğit çocuk falan anlamına gelir

T. Erkman: Sen söyleniş niyetine bak!

M. Belge: Peki, şu süngerciyi dinleyelim.

T. Erkman: Ay, çok hoş.

M. Belge: Çok güzel değil mi?

T. Erkman: Çok güzel. Şimdi Ahmet Rasim'den bir şey okumak istiyorum. "Her dönemde İstanbul-Adalar deniz yolculuğu çok keyifli ve eğlenceli olmuştur." diyor. "Ada vapurunun saat 10'u 10 veya bir çeyrek geçmesine dair..."

"Akşam saat dokuz buçukta idare-i mahsus vapurlarının yandan ve baştan, re'sen bend-i istirahat oldukları yegâne karargâh-ı muvakkati olan köprü dili veya tahta mendireğin üstünde kakma, itme, dayanma, nasıra basma, şemsiye ile göze, fese, enseye sürtme ameliyatını geçirdikten (Tanyeri Erkman araya girerek: "O zaman da kalabalıkmış ortalık ya. Allah Allah!") ve herkesle omuz omuza öpüşüp nefes nefese geldikten sonra Adalar hattı bilet mahalline varılır. Gürültü kıyamet, izdiham, mahaşerallah. O sırada canhıraş bir sada: "Varda!" diye akseder. İsterseniz çekilmeyin, Heybeli'ye bir konsol takımı gidiyor. Hamal ter içinde, adımlar ahenktâr, çarpınca yaralar, ezer, çürütür, devirir. Destûr! İsterseniz kaçmayın, Büyükada'ya karyola gidiyor. Kurulmuş gibi enine tutulmuş, beş adımlık mahalli açarak, uyuyanları ikaz ederek dehşetle ilerliyor. Uç demirlerden biri takılacak olursa urbalarda, şemsiyelerde bir cayırtı... El, surat,ve diğer mahallerde cızırtı... çocuklara dokunursa zırıltı. Kendine güvenenlere dokunursa sızıltı. Yemiş sepetlerine tesadüf ederse döküntü. Fakat kim aldırır, hem işitmiyor musunuz, memur bağırıyor: Vapur kalkıyor beyler! Siz de bir acele; kalkıyor, kalkacak ama yetişemezsem... beyhude bir şitap, malûm a! Acele işe şeytan karışır. Potininizin sivri ucu köprünün deliğine girmiş, bir hamlede dikişleri cırrrt sökülüyor. Şemsiye burunsuz kalmış, varsın kalsın, ne zararı var. Vapur da ikinci düdüğünü çalıyor. Bir istim, bir istim... Bir telaş, bir gürültü... Saat 10.00. Vakit tamam. Fakat vapur yürümüyor. Zaman bu, durur mu, geçer. İşte saat onu on geçiyor, fısıtılar. Acaba niye bekliyoruz? Kimi bekliyoruz? Bakın köprü memurları, biletçiler vaziyetlerini değiştirdiler.(Tanyeri Erkman araya girerek: "Ay, burası çok hoş.") Resm-i selam! Önler ilikleniyor, aha puhu, bıyık sakal düzeltiliyor. Şiişt, geliyor! Sadaları işitiliyor, yer açılıyor. Kırmızı fes, oturma kalıp, püskül sağ tarafa eğik; bol, kara, bükük kaş... Sağa biraz kaçık siyah göz, kıranta bıyık, elde kavuniçi şemsiye. Üstte devetüyünün koyusu ganet, beyaz gömlek, fiyonga kravat, yandan cepli ceket, pike yelek...çizikli pantolon, kırmızı potin, dik yürüyüşlü, hiddet ve sürurla mümteziç, vakar ve gururla müzdeviç biri görünüyor. Derinden çıkan bir of sesi ve bir seda: "Tornhayt! diye makinaları çeviriyor, 10'u 15 geçe rah-ı azimet oluyoruz, yola revan oluyoruz."

M. Belge: Evet, kim bu gelen?

T. Erkman: Belli değil. Ama şık bir adam, kalantor bir adam... Kavuniçi şemsiyeli, kırmızı potinli... İnanılmaz değil mi? Burasını okurken

bayılıyorum. İşte böyle.

M. Belge: Ada yolcuları da vapurlarda gide gele birbirlerini tanırlar...

T. Erkman: Sürekli ellerinde bir şeyler olur, sürekli taşınma halinde olurlar.

M. Belge: Ada vapurlarında benim hoşuma giden lotaryalar. Tabii, Ada'nın lotaryası başka oluyor. Mesela, o gün ıstakoz tutmuş balıkçı, onu koyuyor lotaryaya. Bir gün gidiyorsun yirmi tane esaslı pavurya var sepetin içinde. Mesela gidiyorsun, kocaman gayet iştah açıcı minekop var. Ada deyince tabii, balık da Ada'nın asli unsurlarından biri. Ada vapurunun lotaryası da...

T. Erkman: Balık olacak.

M. Belge: Her şeyin kendine göre bir atmosferi var. İşte Balık Pazarı'nda içmeye gittiğin zaman orada lotaryacı viski filan getiriyor; ordaki adamların derdi belli. Ada'daki adamların da böyle balık diye bir derdi var. Eeee, şimdi şeyi söylemiştik, Osman Nihat, Ada'da çok vakit geçirmiş bestecilerimizden... Ve "Yine Bu Yıl Ada Sensiz" isimli şarkısını dinleyelim.

T. Erkman: Ayy ne güzel!

M. Belge: Bu Yapı Kredi'nin yakınlarda çıkardığı CD'lerden. Yeni yeteneklerden, Esma Başbuğ adında biri.

T. Erkman: Murat, onlar bulunuyor mu?

M. Belge: Eee, valla bu tür hani şirketler filan, yayınlarını saklamak için bir hayli gayret ederler! Dolayısıyla epey uğraşacaksın. Sonunda uğraşırsan bulabiliyorsun.

T. Erkman: Tamam, anladım.

T. Erkman: Herkes söylemek istediğini ne kadar ince, ne kadar özenli ve dantela gibi söylemiş, değil mi? Bu eski şarkıları dinlediğim zaman hep aynı hissi duyuyorum.

M. Belge: Evet, bunlar son klasikler. Eee Ada, Ada değil de bir coğrafya parçası, bir karakter veriyor. Bu karakter kolay kolay değişmiyor. Lafın başında söyledim, Bizanslılar sürgün yeri olarak olarak kullanmışlar. Ondan sonra buharlı gemi falan dedik... Öyle olduğu halde Ada biraz izole bir yer ister istemez, dolayısıyla bu sürgün hep zaman zaman olmuş. Ne bileyim, mesela, Demokrat Partilileri ayak altından kaldırmak gerektiği zaman Yassıada'da topladılar. Eee, daha önce II. Meşrutiyet ilan edildiğinde, Abdülhamid bir tür safra atar gibi, yeni gelen adamları memnun etmek için en eski güvenilir adamlarını azletmiş, işte Tophane Müşiri Zeki Paşa, Başkâtip Tahsin Paşa, çeşitli o devrin önde gelenleri...

T. Erkman: Hepsi Ada'ya mı?

M. Belge: Hepsi Büyükada'ya ve "Ada Misafirleri" diye böyle hoş bir şey... Sen değindin, Troçki de Ada'nın sürgünlerinden biri. Eee, fakat Ada'nın bir de koruyucu bir tarafı da var herhalde. Sürgün, hapsedici tarafı, bir de başkalarının kolay gelemeyeceği bir tarafı. O bakımdan o da ilginç. Azınlıkların, yani işte kendi başlarına rahat etmek isteyen insanların... Dolayısıyla, o çerçevede bakarsak, Kınalı öteden beri bir Ermeni adasıdır. Burgaz, ağırlıkla Rum'dur. Tabii şimdi sayıları çok azaldı. Heybeli en karışık. Türklerin en çok bulunduğu yerdir. Büyükada da eskiden bir Rum adasıydı. Şimdi yoğun bir şekilde Yahudilerin yerleştiği bir ada. Yakın zamanlarda, son on beş yirmi yıl içinde güneydoğudan Süryaniler gelmişler, oradaki koşullardan memnun kalmayıp. Şimdi bakıyorum Süryaniler Ada'ya yerleşiyorlar. Demek ki azınlık psikolojisi ile ada arasında böyle bir bağlantı var. Şimdi yine Rumlara gelelim. Rumca, Yunanca şarkı söylüyoruz ama buranın Rumları aslında Türk şarkılarını da, Türk türküleri de söylediler. Bir tane de öyle bir örnek verelim.

T. Erkman: Evet, insanın başına bilmediği şeyler geliyor demek. "Sevda nedir bilmezdim, o da geldi başıma" diyor.

M. Belge: Benim burada anlamadığım, "Aç kolların, sar kolların..."

T. Erkman: "Aç kolların sar boynuma," diyecekti...

M. Belge: "Üşüdüm, üşüdüm saramam ben," diyor. Yahu üşüdünse sarsana.

T. Erkman: O kadar olacak.

M. Belge: Ters, tuhaf insanlar var.

T. Erkman: Evet, sevgili dinleyiciler, bir programın daha sonuna geldik. Size ekip olarak iyi günler, iyi hafta sonları, iyi bir hafta başı, her şeyin gönlünüzce olmasını diliyoruz. Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: İyi akşamlar.

KADIKÖY

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Hepinize iyi Pazarlar diliyoruz. Bugünkü şiirimiz Mustafa Necati Karaer'den "İstanbul Destanı".

İstanbul'a döndürdüler yüreğimi
İki yakasında iki ayrı hasret
Bir buğday tanesine kırk bir ayet
Kim yazmıştı nerden okumuştum
Ya balık evleri her gözü bir kum
Karanlığında güneşler iç içe
El kokusu sinmiş kanaviçe
Al ipek sıcaklığına kesilir
İğne gözlerinden fışkırdıkça şiir
Bir sevda olup çıkar kuştan hafif
Kimi Aslı der ona kimi Elif
Ateş ve kar ortasında bin bir gece
İlk pencere ilk göz ağrım Haliç'ti
Yıllanmış şarapların en eskisi
Paslanmaya yüz tutmuş olsa da sesi
Ölür mü gel zaman git zaman
Koca Sadullah Ağa ve Mihriban
Her şarkıda daha bir sevda yaşarken
Ne tutabilir şiirin yerini
Söylenmemiş ince bir sevda kadar
Sımsıcaklığını koruduğun Üsküdar
Sokak sokak ev ev göz göz aydınlık
Dumanı üstünde mavi bir çaydanlık

Ağzından ya güneş ya yıldız akar
Yenicami'den kalkan bir çift güvercin
Süzülüyor Heybeli'ye doğru
Biri güneşin oğlu biri kızı
Siyah beyaz rüzgârlarda senle beni
Kopmalarla kaçmalarla yarı yelken
Demir atmak var mı başka bir masala
Yürüyorum dikilitaşlarla kol kola
Üstümde bin gecenin ağırlığı
Yorgun evlerdeki eski kap kacak
Diyelim ortanca bir kahve tavası
Diyelim değirmi bir odun sobası
Yakarsınız yakarsınız sıcak tutmaz
Sen gittin gideli gözlerim az
Ve yüreğim sağır taşlı bir fırın
Minyatürlere karışan saçların
İçimdeki salkım söğüt gölgesi

Evet sevgili dinleyiciler, bugünkü konumuz Kadıköy. İkimiz de Kadıköylü olduğumuz için doğrusu heyecanlanıyoruz bu programı yaparken. Kadıköy geniş anlamda kuzeyde Ankara yoluna, güneyde Marmara denizine, kıyıda ise Haydarpaşa koyuyla, Bostancı arasında kalan bir yer olarak düşünülebilir. Anadolu yakasında ve belki İstanbul çevresinde tarih öncesine ait en önemli yerleşme alanı Fikirtepe'ydi. MÖ 1000 yıllarında Fenikeliler tarafından burada Harhadon adıyla bir ticaret kolonisi oluştuğu bilinmekte. Daha sonra, bu ilk yerleşmenin karşısında Moda burnuyla, Yoğurtçu arasında Khalkedon (Bakır Ülkesi) diye anılan ikinci bir yerleşme daha oluştu. Bazı kaynaklara göre burasının Harhadon'un devamı olduğu, başka bazı kaynaklara göre de bir Grek kolonisi olduğu ileri sürülmekte. Bizans döneminde Konstantinus'un başkent olarak Byzantion'u değil Khalkedon'u seçtiği söylenir. Ama nedense bu gerçekleşmemişti. Khalkedon 451'de piskoposluk merkezi olur. Ve dördüncü evrensel konsil burada toplanır. Daha sonra çeşitli kuşatma ve saldırılara maruz kalan Khalkedon 1350'lerde büyük ölçüde Osmanlı denetimine girer. Bugün Ortaçağ Khalkedon'undan günümüze herhangi bir fiziksel iz kalmamıştır.

M. Belge: Bu meşhur efsane vardır ya, işte Byzas gelir, kehanet vardır, işte körler şehrinin karşısına geleceksin orada kendi kolonini kuracaksın falan diye, işte Karadeniz'e çıkarken rüzgâr, vesaire hava bakımından Boğaz'ın Anadolu kıyısına yakın geçmek daha iyi, özellikle işte o zamanın tahmin edebildiğimiz çok daha ilkel...

T. Erkman: Koşullarına...

M. Belge: Gemileriyle, tekneleriyle…

T. Erkman: Sen gelirken böyle mi yaptın teknenle?

M. Belge: Yok hayır, benim koskoca motorum var, 45 beygir!

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: O adamların 45 tane küreği bile yoktu zamanında. Onun için ilk yerleşim Asya kıyısında olmuş, ama Byzas geldiğinde herhalde gemicilik tekniği ilerlemiş falan, artık öbür tarafa yerleşmek mümkün. Şimdi gemilerden açtık, Kadıköy deyince tabii benim aklıma hep vapur geliyor. Kadıköylü olarak yaşamanın sonucu, devamlı işte vapura binip karşıya geçeceksin çünkü hayatın büyük kısmı…

T. Erkman: Dünyanın en büyük keyfidir bence, idi, idi, pardon dir'i kaldırdım.

M. Belge: Daha önceki, hatta ilk programda, işte kantolar mantolar derken bunun üstüne konuştuyduk ama çalmamıştık, şimdi Kadıköy'de bence tam vesilesi geldi bu "Rampa" kantosunun.

T. Erkman: "Rampada patlar bomba."

M. Belge: İşte, çünkü bu 1850'lerden sonra şey başlıyor artık, buharlı gemiler, ondan öncesini tahayyül etmek de zor ama hakikaten herhalde çok ayrı şehirlerdi, şimdi olduğundan çok daha uzaktı Kadıköy- Üsküdar ile Avrupa yakasındaki İstanbul.

T. Erkman: Tabii, tabii.

M. Belge: Ama işte bu vapurlar birdenbire, tabii sadece şeyle değil, Kadıköy'le değil, aynı zamanda Adaları, aynı zamanda Boğaziçi'ni…

T. Erkman: Boğaziçi'ni Üsküdar'ı.

M. Belge: Eminönü ve Karaköy'le birleştirmişler yani asıl, işte, şehrin, yani üç İstanbul'un bir araya gelişi diyelim…

T. Erkman: Böyle.

M. Belge: Böyle. Ve tabii bu vapurlara binerken, o ilk programda da söylüyordum, bütün tedbirlere rağmen geleneksel toplumun, gene kadın erkek yan yana yürüyorlar falan, normal olduğundan daha fazla bir fiziksel yakınlık doğduğu için de işte bu kantonun anlattığı "Rampada patlar bomba" vaziyeti ortaya çıkıyor.

T. Erkman: Kadıköy vapurlarının başlı başına, kendilerine has büyük özelliği vardı. İşte sabah vapurunda öğrenciler, gerçekten çok bakımlıydılar, bir tane boyasız ayakkabı göremezdiniz…

M. Belge: Benimkileri unutuyorsun!

T. Erkman: Hiç inanmıyorum. On bir vapurunda orta yaşlı hanımlar, Beyoğlu'na çıkan müthiş şık bastonlu beyler. Akşam yarım vapuru herkesin nerden döndüğünü adeta anlatırdı, işte içkiyi fazla kaçıranların kahvesine koyduğu şeker, bir tiyatrodan dönenlerin şıklığı. Ben hep hatırlıyorum yarım vapurlarında uzun tuvaletli kadınlar, omuzlarında etolleri, hırkaları çok gördüm, yani, müthiş bir şeydi ve özellikle lüks mevkide herkesin ayrı koltuğu vardı, herkes özen gösterirdi ve oralara oturulmazdı, müthiş bir saygı, böyle şey ve de o vapurlarda kimin Kadıköylü olduğunu kimin olmadığını lodos havalarda mutlaka anlardın, lodosta herkes böyle sakin sakin oturup gazetesini okuyorsa bil ki o Kadıköylüydü...

M. Belge: Evet, alışkın.

T. Erkman: Biraz hafif panik içinde orayı burayı tutup sağa sola kuşkulu bakışlar atıyorsa o da değil. Şimdi şey dedim de bu işte saygı sevgi filan modası kalmamış, kaybolmuş değerler diyeceğim. Bir arkadaşım var, bu Eczacılık Fakültesinde profesör, bir gün arabası bozuluyor ve Dalyan'da oturuyor Banu, ondan sonra Dalyan'a geliyor, otobüs durağında otobüse binecek. Bir baktım diyor aynı eski bizim zamanımız gibi Tanyeri diyor. Herkes geliyor birbirine günaydın diyor, işte bugün hava şöyle, bugün nasılsınız, binerken hanımefendi önden siz buyurun filan gibi laflar. Bir buçuk sene arabayı kapattı ve işine o otobüsle, o havayı teneffüs etmek için otobüsle gitti. Ne hoş değil mi?

M. Belge: Güzel.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Herkes birbirini tanırdı o şeyde, Kadıköy vapurlarında ayrıca...

T. Erkman: Öyleydi.

M. Belge: Çünkü herkesin belirlediği vapur saati var hatta vapurda nerdeyse yeri var.

T. Erkman: Tabii, tabii.

M. Belge: Orda görmeğe alışmışsın, çoğunun adını sanını da bilmezsin, kim olduğunu ne yaptığını bilmezsin ama...

T. Erkman: Selamlaşırsın, günaydın dersin.

M. Belge: Evet, evet, öyle bir vapur aşinalığı, vapur ahbaplığı diye bir şey vardı. O geç dönüş vapurları da... ben genellikle erken davranayım diye on bir buçuk vapuruna yetişmeye çalışırdım, yetişirdim fakat ondan sonra vapurda sızıp sonuç olarak bir buçuk vapuruyla dönmüş olurdum, çımacı "hadi beyim vapur artık..." bilmem ne filan diye kaldırır... her zaman değil ama birkaç kere...

T. Erkman: Birkaç kere? Epeyce bir zaman besbelli!

M. Belge: Başıma geldiğini hatırlıyorum. Şimdi epeydir süre kanto çalmadım, herhalde kantoyu özlemişim, bir tane daha çalacağım. Bu aslında "Aman güzel Maçkalı" diye başlıyor ama içinde Kadıköylü de geçiyor.

O ilk programda bunun da sözünü etmiştim, hani rampa ulaşımla ilgili bir anlamda, bu da öyle, çünkü bu da sanırım tramvayı anlatıyor. Yani tramvay sistemi kurulunca İstanbullular eskiden bir yerden bir yere yaya gidiyorlar, dolayısıyla en fazla araba, araba da öyle çok fazla yok. Onun için de çok fazla dolaşmıyorlar ama tramvay ortaya çıkınca binip her tarafa gitmek mümkün. Onun için bu kantoyu söyleyen, işte aman güzel Maçkalı, aman Kadıköylü, aman Suadiyeli, yani böyle her semtte bir başka sevgili edinme imkânları...

T. Erkman: Kaptan mıymış adam yoksa?

M. Belge: Yok, yok canım kaptan olsa denizden gider.

T. Erkman: Bir şey söyleyeceğim Murat, Moda tramvayının numarası kaçtı?

M. Belge: Ay unuttum.

T. Erkman: Fenerbahçe 6 idi. Onu hiç unutmam açık tramvay. Modayı unutmuşum.

M. Belge: 8 Üsküdar'dı.

T. Erkman: 8 Üsküdar.

M. Belge: Valla unuttum onların da iki mevkii vardı...

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Birinci, ikinci mevki bazen iki tane geçer yan yana, birbirine bağlı.

T. Erkman: Ben çok güzel atlardım öğünmek gibi olmasın, çantayı bir fırlatırdım trak diye, giderken hızlanmasını beklerdim, koşardım. İnsanlar "cık cık cık" filan yaparlardı, yani ne yaramaz çocuklar var gibi.

M. Belge: Şimdi Beyoğlu'nda o veletleri görüyorum. İçinden çok dışında salkım salkım insan gidiyor.

T. Erkman: Çok tehlikeli ama laf aramızda.

M. Belge: Demek ki senin gibi, sizin gibi münasebetsiz veletler yapıyorlar bunu. Evet, şu Kadıköylü Maçkalıyı çalalım bakalım, Mahmure Handan söylüyor, Rampa'yı da o söylemişti.

T. Erkman: Şimdi düşünüyorum da, Kadıköy benim bütün çocukluğum, gençliğim ve orta yaşlılığım, orta yaşlılığı hiçbir zaman geçmeyeceğim için orta yaşlılığım, orta yaşlılığım...

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Orta yaşlılığım... Çok hoştu, çok renkliydi, çok güzeldi gerçekten, yani her tarafında ayrı bir özellik vardı. Mesela pek çok sosyal kulüp vardı. Plajları çok müthişti, banliyöleri çok güzeldi. Hepsinin ayrı özellikler vardı, işte salkım, mor salkımlar, efendim, menekşeler, bütün

bahçelere özenle bakılırdı ve Kadıköy'ün halkı hakikaten biraz özelliği olan bir halktı yani entelektüel faaliyetlere çok açık...

M. Belge: Evet, evet.

T. Erkman: Okuyan, bütün yenilikleri alıp bağrına basmakta hiç gecikmeyen ilginç bir halkı vardı. Tabii nüfus çok az olduğu için gene söyleyeceğim herkes de birbirini tanırdı.

M. Belge: Tanırdı evet.

T. Erkman: Tabii çehresi çok değişti, yani, her yerde olduğu gibi bu değişimden Kadıköy de kendini kurtaramadı ama gene de kimliğini büyük ölçüde koruyor gibi geliyor bana, en azından belli yerleri.

M. Belge: Kadıköy tabii, yani, asıl Kadıköy dediğimiz daha dar bir alanı kastediyorum. Orası yani bizim en azından hatırladığımız zamanlardan beri daha yoğun bir yerleşimdi. Bitişik nizam evlerdi falan filan, fakat, oradan açılmaya başladığın zaman şeylere doğru, işte Bağdat Caddesi güzergâhı olsun, Moda olsun falan bunlar başlangıçta sayfiye yerleri olarak kurulmuşlar, dolayısıyla çok geniş bahçeler içinde konaklar vesaire, yani, bir kısım İstanbul ekâbiri diyelim, yazın Boğaziçi'ne gidiyorsa orası belki daha da şık sayılır.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Bir sürüsü de şeye gidiyor...

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Kadıköy tarafına... ya da aynı insanların iki tarafta da...

T. Erkman: Olabilir.

M.Belge: Evleri filan olabilir. O zaman tabii toprak almak, ev yaptırmak son derece ucuz.

T. Erkman: Kolay, doğru.

M. Belge: Herkesin, yani herkesin değilse de işte biraz.

T. Erkman: Zaten babadan kalmalarla...

M. Belge: Filan. Dolayısıyla tabii o dış semtler bu yeni İstanbul'un oluşmasında daha büyük bir değişime uğradılar, değişim demek tabii kibarcası bana göre tahribata...

T. Erkman: Doğru.

M. Belge: Uğradılar. Çünkü bütün o bahçeler mahçeler gitti. Hepsinin yerine bloklar...

T. Erkman: Yerine koca koca apartmanlar...

M. Belge: Apartmanlar. O çerçevede de bakınca ben mesela bugün ne bileyim işte Suadiye'yi, Erenköy'ü tanımakta daha fazla güçlük çekiyorum.

T. Erkman: Çok doğru.

M. Belge: Kadıköy o kadar fazla değişmedi sanki, ne bileyim, Kadıköy'ünde işte belli başlı Altıyol falan gibi yerler daha az bir şeyden...

T. Erkman: Değişime uğradılar.

M. Belge: Değişimden geçtiler. Onun için oralarda dolanırken kendimi hâlâ

bildiğim bir yerde hissedebiliyorum, halbuki işte biraz uzaklaşınca o duygu kayboluyor. Şimdi gene bir Kadıköylü şarkısı çalacağım, bu kanto değil ama kantodan çok uzak da sayılmaz. İşte o devirlerin fantezi şarkı filan dedikleri türünden, şarkının kendi özelliği, yani Kadıköylü olduğu için tamam bizim programımıza uyuyor da, şarkıcısı belki daha ilginç. Bugünlere çok da fazla plağı kalmayan meşhur, zamanının afetlerinden Denizkızı Eftalya söylüyor. Bu Rum asıllı şarkıcı hanım, bir zamanda şeyle evli. Sadi, Sadi Hoşses değil mi?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Yoksa öbür Sadi Bey mi?

T. Erkman: Öteki Sadi Bey?

M. Belge: Hoşses olacak, onunla evli olduğu için Denizkızı Eftalya Sadi adıyla geçer plakların üzerinde. Şimdi Eftalya'dan "Kadıköylü":

T. Erkman: Birinci dünya savaşı öncesinde Kadıköy artık ağırlıklı olarak gayri müslim ve levantenlerle orta ve üst gelir gruplarının yaşadığı İstanbul'un seçkin bir alanı oldu. 1912-14 arasında Kadıköy, Şehremini Cemil Topuzlu dönemindeki yeni imar düzenlemelerine sahne olur, bazı yeni yol yapımı, alt yapı uygulamalarının yanı sıra çeşitli yeşil alan ve parklar inşa edilir, resmi binalar yapılır. Böylece Kadıköy artık yazkış oturulan bir yer olma özelliğini kazanmıştır. Cumhuriyet öncesinde Kadıköy'ün İstanbul'un en gelişmiş semtlerinden biri olduğu söylenebilir, bu sıralarda oldukça renkli bir nüfus yapısına sahip olmuştur. Bu nüfusu oluşturan değişik etnik gruplar şunlardı: Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler, Katolik Latinler, Protestan Latinler, Bulgarlar ve Museviler. Bu tarihlerde Kadıköy, Müslüman nüfusun en düşük orana sahip olduğu yerleşmelerden biriydi.

M. Belge: Evet, tüm bu unsurlar vardı. Mesela ne bileyim, işte, Yeldeğirmeni'nde sinagog vardır. Demek ki, hatta o da şey... orda bir boş arsada Rum kilisesi mi yapılacak, sinagog mu yapılacak böyle iki cemaat arasında bir itişme kakışma başlamış. Sultan Hamid çevrede, yakınlarda hiç sinagog olmadığını düşünerek onlara bu hakkı tanımış, hatta İbranice adı, sinagogun işte Hamid, hamdetmek, teşekkür etmek falandır ya, "Hemdad" mı öyle bir şey, ama aynı Sami kökünden Sultan Hamid'in adını çağrıştıracak şekilde koymuşlar... Mesela Bulgarlar dedin, Bulgarlar hâlâ var Kadıköy'de.

T. Erkman: Beyaz Fırın.

M. Belge: Beyaz Fırın tabii, bu Bulgarlar İstanbul'da hep yiyecek işinde...

T. Erkman: Çok da başarılılar doğrusu.

M. Belge: Çok, evet, mandıracılık vesaire... Mesela Avrupa yakasında da var Bulgarlar. İşte Yüksekkaldırım'da işte meşhur Çerkes mezeci Şükrü...

T. Erkman: Kurtuluş'ta var değil mi?

M. Belge: Kurtuluş'ta Bulgar bilmiyorum, olabilir. Ama Kadıköy'de bayağı var. Mesela ben tabii Modalıyım, Moda'da Argiri vardı. Ayrıca gene Kadıköy-Moda arası artık Moda'dan çıktığın, Kadıköy'e yaklaştığın yerde hâlâ Milka vardır.

T. Erkman: Evet, Milka'dan, oradan alınan peyniri hiçbir yerden alamazdın.

M. Belge: Koço'yla, Koli benim aziz dostlarım. Yıllarca onlardan alış veriş ettim, tabii o tarafta otururken. Bunlar hep işte Bulgarlar, böyle bir Bulgar cemaati vardı Kadıköy'de. Tabii Moda kısmını, başka bir program yapacağız, ben Modalı olarak, Kadıköy'ün bir iç semti olarak onu küçültmeye gönlüm razı olmadı. Onu apayrı bir programda yaparız: Moda, Bahariye...

T. Erkman: Çok anımız vardır doğrusu.

M. Belge: Evet, gerçi tabii Kadıköy'den ayırmak da zor. Zaman zaman ama, onu ayrı bir programda yapacağız. Orda özellikle işte İngilizler, Almanlar şunlar bunlar daha Avrupalı diyelim azınlıklar, ama Rumlar, Ermeniler etrafımızdaydı. İşte ben de hep sık sık bu programlarda, işte çocukluğumda ben Rumcayı daha iyi bilirdim; Ermeniceyi daha iyi bilirdim diyorsam, nedeni işte arkadaşlarımız...

T. Erkman: Yaşadığın çevre tabii.

M. Belge: Onlardı. Şimdi onlardan laf açmışken bir şeyi, Ermenileri anmak üzere...

T. Erkman: Taklit yapacak mısın?

M. Belge: Yapmayacağım canım!

T. Erkman: O zaman konuşma!

M. Belge: Bu Ermenice, deminki programlarda söylüyordum biraz böyle sert sesleri olan bir dildir. "Vart" örneğini vermiştim "gül".. Şimdi bir zamanlar bir İngilizce şarkı: "Rose rose I love you." Rose da gül ya, biz onu Ermenice...

T. Erkman: Vart vart.

M. Belge: Vart, vart yes kezi şat gı siremgor...Yes kezi gı siremgor, seni sevorum demektir, yes kezi şat gı siremgor: seni çok sevorum. Şimdi çok meşhur bir şarkıdır bu, aslında İstanbul dışı gene, birçok Ermeni folklorik ürünlerde olduğu gibi... Ama İstanbul'da da sık sık söylenmiş, yani şeylerde, ne bileyim işte birtakım lokantalarda, tavernalarda falan. Hani Ermeni müziğinin örneği, hani o çalar işte, dolaşır biri akordeonlu, biri gitarlı filan adamlar, onlardan isterdik. Herkes bilirdi. Bu ğapama,

sanırım şey olarak da bizim kapama.

T. Erkman: Ha, yemek.

M. Belge: Sanıyorum onunla ilgili, şimdi onu çalalım:

T. Erkman: Çok güzel.

M. Belge: Beğendin mi?

T. Erkman: Müthiş güzel!

M. Belge: Çok güzeldir.

T. Erkman: Bir kere koro çok güzel ve müzik folklorik özellikler taşıyor. Yani ne kadar gayret ettimse böyle işte bol marulla, maydanozla yapılmış bir kuzu kapama gözümün önüne bir türlü gelemedi. Belki de başka bir şeydir. Çok neşeli, heyecanlı, canlı, böyle hoş bir şey.

M. Belge: Çok güzel.

T. Erkman: Ama kuzu kapama! Bir türlü bağdaştıramadım, belki de öyledir.

M. Belge: Öyle biliyorum ama yanılıyor olabilirim. Bu arada taktım tabii, sen şeye, kapama yaparken maydanoz mu koyuyorsun?

T. Erkman: Maydanoz, mutlak üzerine koyuyorum.

M. Belge: Amaaan!

T. Erkman: Kesinlikle... Her şeyi bilebilirsin ama bunu bilmiyorsun. Marul?

M. Belge: Seninle teorik anlaşmazlıklarımız var.

T. Erkman: Marul?

M. Belge: Marul, tabii canım. Ama dereotu ve nane koyarsın; maydanoza lüzum yok.

T. Erkman: Kuzu kapamaya?!

M. Belge: Tabii...

T. Erkman: Bir kere bir yapalım, bakalım hangimizinki ne olacak?

M. Belge: Bak görürsün.

T. Erkman: Nane? Katiyen, inanmıyorum.

M. Belge: Tabii, taze nane ve dereotu.

T. Erkman: Peki bakarız.

M. Belge: O kaba bir lafı vardır. "Her bilmemneye maydanoz olma" diye, zaten işte bu sizin gibi...

T. Erkman: Terbiyesiz!

M. Belge: İnsanlar önüne gelen yere maydanoz koya koya...

T. Erkman: Sen maydanozdan nefret edersin, onun için onu naneyle değiştirmişsindir.

M. Belge: Yoo, ben nefret etmem.

T. Erkman: Çok fazla duygular beslemezsin.

M. Belge: Hayır beslemem ama mesela maydanozun konacağı yer var, şeye koyacaksın...

T. Erkman: Elbet, elbet ben de biliyorum, biz de kaç senedir ev kadınıyız.

M. Belge: Izgara köfteye koyacaksın, balık çorbasına koyacaksın. Yani olmazsa olmaz yerler var, ama şimdi kapamada ne işi var maydanozun, kızdırma beni!

T. Erkman: Bırak bırak, kızman beni hiç ilgilendirmiyor, her şeyi bilemezsin, ukala! Özür dilerim sayın dinleyiciler. Şimdi edebiyatta Kadıköy'den söz etmek istiyorum.

M. Belge: Maydanozdan edebiyata!

T. Erkman: Çok ani bir geçiş mi oldu? İstersen bir şey daha çalalım.

M. Belge: Yok, yok.

T. Erkman: Sami Paşazade Sezai *Sergüzeşt* romanında, Sermet Muhtar Alus *Pembe Maşlahlı Hanım* romanında, Yahya Kemal "Fenerbahçe", "Moda'da Mayıs", "Erenköyü'nde Bahar" şiirlerinde, Peride Celal *Geminin Ucundaki Işık* romanında, Mahmut Yesari *Sevda İhtikârı*, Peyami Safa *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* romanında, Refik Halit Karay çeşitli kronolojilerinde, Halit Fahri Ozansoy *Edebiyatçılar Çevremde* adlı anılar kitabında, Ziya Osman hikâyelerinde, şiirlerinde, Abdülhak Şinasi Hisar *Ahmet Haşim* monografisinde, Oktay Rifat, Bilge Karasu, Hulki Aktunç ve Selim İleri şiir, hikâye ve romanlarında, Adnan Giz, Müfid Ekdal, Afif Yesari Kadıköy'le ilgili çalışmalarında Kadıköy'e her zaman yer vermişler. Ben şimdi de size Kadıköy'de yaşamış edebiyat adamlarından söz etmek istiyorum; hayli kalabalık ve Kadıköy için de güzel bir şey bu: Ahmet Rasim, Tahsin Nahit, Ahmet Haşim, Yakup Kadri, Yahya Kemal, Ömer Seyfeddin, Halit Fahri, Faruk Nafiz, Refik Halit, Şükûfe Nihal, Salih Zeki, Esat Mahmut, Necip Fazıl, Nâzım Hikmet, Ziya Osman, Vâlâ Nurettin, Abdülbaki Gölpınarlı, Kerim Sadi, Afif Yesari, Çetin Altan, Adnan Benk, Mîna Urgan, Müzehher Vânû, Bedri Rahmi, Haldun Taner, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Berna Moran ve Cemal Süreya. Kadıköy'ün örgüsüne bakar mısın?

M. Belge: Bunların bazıları, belki ama, mesela Oktay Rifat, hani Kuzguncuk belki ama, tam Kadıköy sayılmaz.

T. Erkman: Uzun yıllar da oturdu Kadıköy'de.

M. Belge: Kadıköy'de de oturdu mu?

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Ben onu bilmiyorum, ama tabii bu saydıklarının çoğunu tanırım, Kadıköy'de görmek gayet olağan.

T. Erkman: Çoğu arkadaşlarımızdı.

M. Belge: Aşina bir şeydir, onları düşününce Kadıköy'ü düşünmeden olmaz. Mesela pek tanınmazdı o saydıkların arasında Salih Zeki. Şair,

Helen şairi diye bilinirdi, çünkü, Yunan edebiyatından, Yunan mitolojisinden esinlenerek şiirler yazardı. Ben de tanırdım, çünkü onun karısı ve kızı benim teyzemin ahbaplarıydı, işte, günlere gelirlerdi, bezik oynarlardı o kabul günleri falan ben de çocuk olarak onları bilirdim bir şekilde. Salih Zeki'yle de dolayısıyla tanışırdık. Salih Zeki'yi her zaman şeyde görmek mümkündü, Kadıköy'deki Hacı Bekir'in...

T. Erkman: Pastanesinde.

M. Belge: Pastanesinin, o küçücük yerde.

T. Erkman: Hâlâ var.

M. Belge: Var var, evet geçenlerde bir gittim oraya, gene. Beyaz dağınık saçları vardı. Tam bir şair. Böyle rüzgârda uçuşur yolda molda da gördüğün zaman. Tabii yani bu şeyler, edebiyatçılar mesela ne bileyim, Necip Fazıl Moda'da otururdu. Ben onun çocuklarıyla oynardım, işte, yaşıtım Mehmet'i daha iyi hatırlıyorum. Sonra duyduğuma göre Avustralya'ya mı gitmiş, böyle bir şeyler. Necip Fazıl da oldukça tanıdık bir simaydı Kadıköy'de, biraz da esnafın yaka silktiği.

T. Erkman: Çok mu titizmiş?

M. Belge: Titizlik meselesi değil, Necip Fazıl hakikaten şair yaratılışlı bir adam. Bir batar, bir çıkar, yani, bir şekilde bir şeyler becerir, paralar sahibi olur ama eline geçen paranın büyüklüğü de onun harcanma süresi. Yani eline ne kadar büyük para geçerse, o kadar büyük harcar. O zaman memnun tabii esnaf falan. Ondan sonra uzun zaman parasızlık zamanı ama Necip Fazıl hayatını uzun boylu değiştirmediği için gene taksiyle gider gelir, sonra veririm,der, manavdan muzlar alır, şunları ver ver parasını sonra veririm, der. O sonranın ne zaman olduğu belli değil ama kimse de olmaz beyim filan diyemezdi. Necip Fazıl demişken bir Necip Fazıl fıkrası anlatayım. Şimdi tiki vardı, müthiş bir tiki vardı. Böyle suratı altüst olurdu, gayet de sık yapardı bunu. Bir gün tramvayda gidiyor, oturmuş. Arka sahanlıkta da bir adam duruyor, elinde de gazete kâğıdı filan bir paket var. Bir ara göz göze geliyorlar. Necip Fazıl tikini yapıyor . Adam tabii bilmediği için tiki, kendisine bir şey sorduğunu zannediyor. "Balık aldım efendim" diyor.

T. Erkman: Çok hoş.

M. Belge: Necip Fazıl da anlamıyor tabii, tik sahibi olarak kendisine alışmış, kondurmuyor. Birazdan gene bir bakışıyorlar yine bunlar, adam ısrarla böyle kaşını gözünü kaldırıp soru soruyor. "Uskumru efendim" diyor.

T. Erkman: Çok hoş.

M. Belge: Üçüncü seferde adam, "işte çarşıdan aldım çoluk çocuk yeriz diye." Necip Fazıl fena halde sinirleniyor, bu adam manyak mı, deli mi deyip tramvaydan iniyor. Şimdi sen edebiyatçıları saydın, tabii bir sürü besteci, müzikçi filan da oturdu Kadıköy'de, bunlardan biri de Lemi Atlı'ydı. Sen de bunu seversin benim en bayıldığım alaturka şarkılardan

biridir: "Zaman Olur ki Anın Hacle-i Visâlinde." Mademki Lemi Atlı'yı Kadıköy'e bağladık, fırsat bu fırsattır, bu şarkıyı çalalım.

T. Erkman: Hazır edebiyattan başlamışken Kadıköy'de yaşamış sanat adamlarından tiyatro adamlarıyla musikişinasları da saymak isterim, müzik adamlarını... Tiyatro adamları: Abdürrezak Efendi, Kınar Hanım, Reşat Rıdvan, Nurettin Şefkati, Reşit Paşazade Akif, Mücap Ofluoğlu.

M. Belge: Mücap hâlâ oralarda mı oturuyor?

T. Erkman: Hayır karşıda oturuyor. Toplanıyorlar, kitaplar yazıyor, müthiş cevval bir zekâ.

M. Belge: Evet, ben bazen şey yapıyorum, seyrek görüyorum.

T. Erkman: Müzik adamlarına gelince: Ali Rifat, Ahmet Rasim, Lemi Atlı (şimdi çaldık), Nail Ökte, Burhanettin Ökte, Kemal Niyazi, Fuat Sorguç, Münir Nurettin, Selahattin Pınar, Neveser Kökteş, Osman Nihat Akın, Halil Can, Haluk Recai, Yesari Asım, İsmail Şençalar. Batı müziği konusunda da Zati Arca, Osman Zeki Üngör, Ekrem Zeki Ün, Verda Ün, Emine Erel, Nurettin Şazi, İdil Biret, Leyla Pamir, Ayşegül Sarıca, Faruk Yener, Hulusi Öktem...

M. Belge: Evet onların da tabii, şimdi hatırladıklarım, gayet canlı hatırladıklarım var. Mesela Zeki Üngör'ün bahçesine top kaçırdığımızda perişan olurduk çünkü çok sinirliydi, topu geri vermezdi.

T. Erkman: Onun kızı da bizim hocamızdı, Erenköy Lisesinde.

M. Belge: Öyle mi?

T. Erkman: Melahat Üngör, evet evet.

M. Belge: Şimdi tabii, Kadıköy hem asude, hem şehir...

T. Erkman: Hem sayfiye.

M. Belge: Hem sayfiye falan. Böyle işte okumuş yazmış, fazla patırtı gürültüden hoşlanmayan...

T. Erkman: İnsanların toplandığı yer.

M. Belge: Düşün o zamanın İstanbul'unun gürültüsü patırtısı ne...

T. Erkman: Ne ola.

M. Belge: Şimdikine kıyasla. Ama olsun, tabii o devirde yaşayınca gene de o fazla gelebiliyor insana.

T. Erkman: Geçen gün Filiz Akın'ın bir filmini seyrediyorum, iyice eski bir film. O filmleri de, söylemiştim, seyretmeye bayılıyorum. Eski İstanbul nasılmış diye hatırlamaya çalışıyor insan.

M. Belge: Evet. Bunu çok kişi söylüyor.

T. Erkman: Önce bir gelincik tarlasının ortasındaydı, ben gelincik görmeyeli yıllar oluyor İstanbul'da, hiç olmuyor. Ondan sonra da bir beyaz zambak tarlasının ortasındaydı, o dekor filan değildi, bayağı zambak tarlasının ortasındaydı. İçim böyle hop etti, dedim, ne günler yaşanmış meğer.

M. Belge: Tabii, şimdi sen söyledin aklıma geldi. Teyzemle filan hatırlıyorum, çıkardık Kadıköy'ün biraz uzaklarına...

T. Erkman: Mesela Çamlıca'ya.

M. Belge: Çamlıca'ya doğru falan giderdik, işte, Acıbadem'in biraz ilerileri, işte, mevsimine göre mesela papatya toplar, kıyamet gibi papatya toplar gelirdik.

T. Erkman: Ot toplanırdı.

M. Belge: Ot... biz toplamadık, ama çiçek, mesela leylak, toplardık. Hatta bir sefer kucak kucak leylakla geçiyorduk, adamın biri kendi bahçesinden çaldığımızı zannetti, bir türlü adamcağızı ikna edemedik.

T. Erkman: Allahın emridir o: çiçek çalacaksın, meyve çalacaksın, isterse evin meyvadan kırılsın, hiç fark etmez.

M. Belge: Doğru ya. Meyve ağaçları, ben mesela hâlâ duta para veremem tuhaf bir şekilde...

T. Erkman: Dut silkelendiği anda yenmelidir... Yani o tezgâhta bağırarak geçilen dut bence dut değil.

M. Belge: Her yerde dut ağacı var. Gidiyorsun, yiyorsun...

T. Erkman: Erik.

M. Belge: Erik de öyle. Bir de balıklardan istavrite para veremem, sevmediğimden değil ama gider tutarsın, satın alınmaz ki!

T. Erkman: Tutarsın, artı bir de dalyandan arkadaşın çıkar muhakkak cabasını dağıtır – yani öyleydi.

M. Belge: Tabii, tabii.

T. Erkman: Kova kova gelirdi.

M. Belge: Hâlâ istavrit var ama. Daha denizi o anlamda tam kurutamadık, epey kuruttuk.

T. Erkman: Yakındır yakındır Murat.

M. Belge: Ama dut ağacı filan kalmadı ortalarda. Peki, şimdi, gayri Türk, gayrimüslim insanlar da Kadıköy'ün asli bir parçasıydı bayağı, şimdi gelelim sevgili Rumlara, onlardan bir parça çalalım:

T. Erkman: To Malono ne demekmiş acaba?

M. Belge: Valla...

T. Erkman: Özel isim filan mı?

M. Belge: Herhalde, Toma mı ?

T. Erkman: Toma.

M. Belge: Uydurmayalım.

T. Erkman: Tomacığım filan mı diyor?

M. Belge: Şarkıyı çalmaya başlamadan söylemeyi unuttum, bu kaydedilirken bir hata oluşuyor, arada bir ses duymuşunuzdur.

T. Erkman: Duyduk efendim.

M. Belge: Bir konuşma sesi giriyor, Açık Radyo bu konuda masum, ben de masumum, kaydı bana veren kaydederken olmuş o hata, zaten öyle bir şey olduğu için ben de o uyarılara bu sefer aldırmadan To Malono'ya yanından katılıyordum. Evet, Rumlardan da böylece bir parçayla...

T. Erkman: İstersen Kadıköy meyhanelerini anlat biraz Murat.

M. Belge: Kadıköy meyhaneleri deyince Moda'yı, Koço'yu falan şimdi sokmayalım da...

T. Erkman: İskele yöresini.

M. Belge: Ha, iskele yöresinde Fıçı vardı bizim, işte, senin kocan Ferit'in...

T. Erkman: Müdavimi olduğu.

M. Belge: Müdavimi olduğu, benden biraz daha da sık gittiği, ama ben de epey sık giderdim. Fıçı'yı, şey, Kâtip, soyadını unuttum, zamanında galiba, Atatürk'e garsonluk falan da yapmış biridir Kâtip, o işletirdi. Sonra işte şef garsonu Dursun vardı, Karadenizli, yüzü kıpkırmızı – biraz Karadenizliliğinden, biraz içtiklerinden... Sonra Kâtip kapattı gitti. Yazık oldu. Fıçı, ondan sonra o aynı ayarı tutturamadılar, Yalova'da bir lokanta açtı, sanıyorum hâlâ orda.

T. Erkman: Ha, Yalova'daki Kâtip, tamam biliyorum, koca bir şey!

M. Belge: Tabii tabii.

T. Erkman: Müthiş büyük bir şey, tamam tamam hatırladım: gittiğimiz zaman eski dostunu görmüş gibi Ferit'in üzerine atlayıp, ikramlarda bulunan!...

M. Belge: Tabii, tabii.

T. Erkman: Tamam tamam.

M. Belge: Ayrıca Oğuz vardı.

T. Erkman: Oğuz vardı, Deniz vardı.

M. Belge: Oğuz'a çok sık giderdik. Postane falan var ya, orda bir pasaj vardır, o pasajın içinde. Önce, onun dışında Münih Birahanesi vardı. Oğuz da orda barmendi, ondan sonra kendi yerini kurdu. Oğuz'un da benim hoşuma giden özelliği... işte, şey, değişik mezeler, yani başka yerde bulamayacağın mezeler. Bir de orda çok bayıldığım, biz böyle oturuyoruz, işte, Ferit merit... gecenin bir vaktinde bir adam gelir, kalabalıktır da meyhane, bu adam böyle bir eli ilerde, bardaki adam onu görür görmez hemen bir rakı doldurur, sek, adam gelir rakıyı pat içer gider, bir saat

sonra gene gelir, gene aynı vaziyette, gene verirler eline rakısını, onu içer gider. Meğer bu adamın orada bir imalathanesi varmış, gece de çalışırmış.

T. Erkman: Mola veriyor.

M. Belge: Gece sıkılınca çıkıyor şöyle bir turluyor birkaç meyhanede, parasını da sonra gündüz veriyor, ertesi gün veriyor. Onu görünce rakısını veriyorlar eline ve ekspres geldi derlerdi. Şimdi galiba bu programın sonuna geldik. Bunu aslında dediğim gibi Moda, Bahariye'yle bağlayacağız. Belki bir sonraki programda onu yapmayız ama işte ne zaman sırası gelirse, özellikle Bahariye deyince de bütün Kadıköy bölgesinin sinemaları, o anlamda canlı merkezi, dolayısıyla sinema üstüne bir fantezi şarkıyla şimdi bu Kadıköy'ü...

T. Erkman: Bitirelim.

M. Belge: Kapatıyoruz, bir sonraki programda Bahariye'de devam edeceğiz.

T. Erkman: Evet, sevgili dinleyiciler, bir programın daha sonuna geldik. Bizimle birlikte olduğunuz için size teşekkür ediyoruz... Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: İyi Pazarlar diliyoruz.

BAHARİYE-MODA

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler. Burası 94.9 Açık Radyo. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size iyi pazarlar diliyoruz. Bugünkü şiirimiz yine bir Ümit Yaşar Oğuzcan şiiri: "İstanbul'u Sevmek".

İstanbul'u sevmek ölmek gibi bir şey
Bir ömür boyunca durmadan yanmak
Erimek her gecesinde biraz daha
Her sabah bir alev hâlinde uyanmak

Anlaşılmaz, vazgeçilmez bir tutku bu şehir
En hüzünlü şarkıdır söylediği dalgaların
Bulamazsın çoğu gün bir dost yüzü arar da
Dalıp gidersin köpüklü izine mavnaların

Gemiler kalkar rıhtımlarından özlem dolu
Herkes bu şehirde bir şey bırakır gider
Sürmez ömrü dostlukların bir gül kadar
Köhne meyhanelerinde unutulur sevgiler

Nereye gitsen o vazgeçilmez tutku seninle
Seninle o özlem, o aşk, o sevgi
Ne kadar kaçsan, bir gün anlarsın
Güzel olan her şey biraz İstanbul gibi
İstanbul gibi vefasız ve esrarlı
İmkânsız sırrına ermek güzelliklerin
Ve upuzun bir bekleyiştir bu şehirde yaşamak
Bir bir yıkılır hayallerin, gelmez beklediklerin

İstanbul'u sevmek, ölmek gibi bir şey
Ölmek mi? o da bir yerde yaşamak demektir
Yaşamak bu şehirde sen varsın diye
İstanbul'u sevmek seni sevmek demektir.

T. Erkman: Evet, sevgili dinleyiciler, bugün Bahariye ve Moda'dayız. Belki hatırlayacaksınız, geçen programda Murat Modalı olduğunu söylemişti. Ben de uzun yıllar Bahariye'de olduğumu söylememiştim. Şimdi söylüyorum. Yine geçen programın son cümleleri şöyle bitti: Kadıköy meyhanelerinden söz ettik. Ve Münih birahanesinden söz ettik. Vakit kalmadığı için anlatamadım, şimdi onunla ilgili bir şey anlatacağım. Eee bütün çevremiz, bütün arkadaşlarımız içkiyi seviyorlar. Eşim seviyor, babam son derece iyi bir içkici. Annem de bir bardak birayı uzaktan gördüğü zaman sarhoş olan bir kadın. Öğretmen. Bir gün Beyoğlu'nda alışveriş yapıyor ve pasajın önünden geçerken diyor ki, "Yahu damadımın bütün arkadaşları şurdan söz ederler. Eşim içer, gideyim bakayım burası nasıl bir yer?" Ve hayatında ilk defa pasaja giriyor. Demek ki halinden acemi olduğu belli. Oturur oturmaz adam en büyük boy bir bira getiriyor. Usulca eğilip annemin kulağına diyor ki: "Hanımefendi içine de votka koydum." diyor.

M. Belge: Çok ilginç.

T. Erkman: Annem çöküyor. Gerçekten. Şimdi bu nasıl içilecek ve ne yapılacak? Bu aralarda da 62-63 yaşında falan. Bayağı ileri bir yaşta.

M. Belge: O kadar da beklemiş yani.

T. Erkman: Evet, evet. Onu içiyor, başıma bir felaket gelmeden kendimi eve atayım, diyor. Eve geldi ki ciddi olarak sarhoş. Böyle her şeye gülüyor; kıkır kıkır, fıkır fıkır, teyzem de ondan on yaş büyük. "Anne sen sarhoşsun" diyoruz. "Öyle şey olur mu evladım. Ne münasebet?" diyor. Konuyu bize karşı kapatıyor. Bu macera anlatıldı filan... güldük müldük. Aferin anne. Ne iyi yaptın... insan böyle şey yapmalı. Bundan şöyle bir hafta on gün sonra Ferit vapurdan iniyor, Sirkeci vapurundan, bir bakıyor annem elinde paketler Münih birahanesinde, büyük bir hadise... (gülüşmeler) Önünde bir bardak bira. Koşarak eve geldi. "Tanyeri, Allah aşkına annene sahip olalım," dedi. "Sonradan başımıza bir felaket gelecek!" Böyle bir şey yaşadık. Hiç unutmam. Buyur Muratcığım.

M. Belge: Çok güzel. Evet Moda dedik. Eee Moda tabii benim, geçen programda sen söylüyordun işte. Çocukluğum orada geçti. Gençliğim orada geçti. Çocuklarım orada doğdu, oradayken evlendim. Orta yaşıma orda girdim. Orta yaşımda da terk ettim.

T. Erkman: Moda'yı. Zaten orta yaştasın. Değişen bir şey yok.

M. Belge: Evet, ellisinden sonra Avrupalı oldum. Asya semtlerine karşı da

bir vefasızlık yaptım. Şimdi Moda aslında bir müzik semtiydi. Düşünüyorum da, genellikle alafranga müzik. Bugün hep alafranga müzik üstünden gideceğiz. Şimdi mesela plaj, Moda Plajı...

T. Erkman: Moda Plajı, Lozan Plajı...

M. Belge: Lozan daha sonra açıldı. Benim çocukluk yıllarımda bir tek şey vardı: Moda Plajı vardı, bir de Deniz Kulübü'nün raftı vardı. Deniz Kulübü'nün kuruluşunda da Demokrat Partililerin, Celal Bayar'ın falan epey bir payı vardı. Dolayısıyla Deniz Kulübü böyle bir Demokrat Partililer, yukarı sınıf şeyiydi. Sonra zamanla Halk Partililer, "Onların kulübü var, bizim kulübümüz niye yok?" deyip onlar da Lozan Kulübü'nü açtılar, Moda burnunda. Devriye Sokağı'nın Kalamış koyuna bakan tarafında, Zekeriya Sertel'in evi vardı, Zekeriya Serteller çoktan gitmişlerdi. İki katlı o evde Lozan Kulübü açıldı. Bir zaman sonra işte onlar da plajı bu sefer Devriye Sokağı'nın Marmara'ya bakan tarafında açtılar. Şimdi de Moda Caddesi'nde kalmış son birkaç eski evden birine taşındılar.

T. Erkman: Şimdiki yerini bilmiyorum.

M. Belge: Yeni Fikir Sokağı'nın tam karşısıdır. İşte ben o 12-13 yaşlarından falan başlayarak Moda Plajı'na giderdim. Moda Plajı da ilginç bir plaj tabii çünkü kumluk mumluk yeri yok. Kayalıklar içinde. Onun için yazları tahtalar çakılır...

T. Erkman: Kadınlar tarafı...

M. Belge: Erkekler de büyük ölçüde tahtaydı. O kadınlar da ilginç tabii. Çünkü bunlar Türkiyede açılmış ilk plajlar aslında. Moda, Bostancı, Fenerbahçe. Tabii ilk açıldığı için kadın erkek aynı yerden denize sokamazsın. Kadınlar hamamı diye tabir edilen...

T. Erkman: Kışın sökülürdü. Yazın takılırdı.

M. Belge: Tabii, tabii ama onlar gelenek haline gelmiş. Çok daha sonra açılan plajlarda böyle bir kadın–erkek ayrımı yoktu. Bu en Batılı ve öncü olan yerlerde o ayrım sonuna kadar devam etti.

T. Erkman: Ben bir şey söyleyeyim mi? Ben de onu düşünmüşümdür ve biraz da şuna bağladım. Kadınlar orada o zamanlarda üstsüz yanarlardı. Yani çok büyük bir rahatlık sağlıyor. Demek istediklerini istedikleri gibi yapıyorlar. Sandallar da toplanır toplanır toplanır... aman ha ne görülür, ne yapılır, arada bir ne olabilir...

M. Belge: Evet, sandallar devamlı şeyde.

T. Erkman: Rüyası ile...

M. Belge: Evet, onu da hatırlıyorum. O sandallar akşam Şehir Kulübü'nün önüne gelir, bu sefer oradaki dansı seyretmek üzere...

T. Erkman: Müziği dinlemek üzere.

M. Belge: İşte o Moda Plajı'na gelirdim, birtakım müzikler çalar devamlı, onlardan bazı örnekler de vereceğim. Her taraftan bir müzik sesi gelir falan, dediğim gibi, Moda Deniz Kulübü bir başka müzik merkezi.

Bir tarihten itibaren Ankara'daki meşhur Süreyya Kulübün işletmesini aldı. Süreyya da Serj, Rus asıllı, Sergey. Ünlü Baba Karpiç'in başgarsonu. Oradan yetişmiş.

T. Erkman: O da çok ünlü oldu sonra.

M. Belge: Sonra Süreyya çok ünlü oldu. Şimdi İstanbul'da bir sürü Süreyyalar, onlar mantar gibi çoğaldılar. O tarihlerde onun başgarsonu da Lefter adında bir Rumdu. Ankara'da Kızılay'da yer altında bir lokali vardı. İşte orada orkestra falan da çalar, yazları da genellikle İtalyan orkestraları olur bunlar, onları alır gelir. Bir tanesi zaten yıllarca burada kaldı. Dolayısıyla onların müziğini dinleriz. Moda İskelesi zaten bir seyran, piyasa yeridir... Her taraftan Kadıköy'ün...

T. Erkman: Ne kadar acı değil mi? Şu iskelelerin kapanması, biblo gibi yani ne kadar da güzel yapılardı...

M. Belge: Çok güzeldi.

T. Erkman Şimdi belediye onları satıyor galiba değil mi? Öyle bir şey biliyorum.

M. Belge: Bilemiyorum, duymadım.

T. Erkman: Tek tek şahıslara satıyor sanırım. Şey soracağım müziği çalmadan. Şu Moda'daki bekçinin adını bilir misin? Plajın bekçisinin. Geçen gün düşün düşün...

M. Belge: Unuttum.

T. Erkman: Ömer Efendi miydi, neydi?

M. Belge: Unuttum. Bir Arap vardı. Yanında kayıkçı Süleyman vardı. Bir de Koço'nun önünde Yusuf'un kayıkhanesi...

T. Erkman: Ben çalışmaya başlamıştım. Yedi buçukta gider vururdum kapıyı. "Kızım gene sen!" derdi. "Ne olur aç!" derdim. Açardı. "Günüm erken başlar, ne zaman geleceğini söyle ona göre kendimi ayarlayayım" derdi.

M. Belge: Sonra akşam olunca da şöyle yüklü müzik değil de özel müzik... Çocukluğumun geçtiği yer Moda Caddesi'nin üstündeydi. Caddenin karşı tarafında köşede de Erdem Buri'nin...

T. Erkman: Tülay German...

M. Belge: Daha Tülay German yoktu o sıralar. Erdem Buri işte arkadaşlarıyla toplanır, o zaman "bebop" zamanı. O da caz meraklısı. Dolayısıyla onlar da bebop çalarlar. Müzik bize kadar da gelirdi. Şimdi "samba" malûm Brezilya'dan çıkmış bir dans. Bugünlerde samba deyince herkes biliyor. Özellikle de Brezilya futbol takımının seyircileri tribünlerde samba çaldıkları için bunu bilmeyen kalmadı. Ama nispeten işte bizim çocukluğumuzda falan ilk örneklerini, kitlesel olarak diyelim, yeni tanımaya başladık.

T. Erkman: Yine bak, futbol takımından dolayı samba yaşıyor. Mesela "merengue" vardı. "mambo" vardı.

M. Belge: Mambo, evet.

T. Erkman: "Cha-cha" var.

M. Belge: "Bossa Nova". Onlar, evet onlar kalmadı. "Rumba" hâlâ gene var.

T. Erkman: Rumba hâlâ var, çalınıyor. Haklısın.

M. Belge: O daha temel bir dans herhalde... Eee işte Moda Plajı'nda ben adeta kural olarak oraya yaklaştığım zaman şu şimdi çalacağım Fransa'da yapılmış Samba ki işte Türkiye'de ilk dinlenenlerden biridir. Bununla işitmeye başlardık.

T. Erkman: Güzel bir Samba'ymış doğrusu.

M. Belge: Evet, o zamanlar benim teyzemin oğlu, benden altı yaş büyük, hem yakın akrabam hem de en yakın arkadaşım yıllarca. Genellikle beraber giderdik plaja. Ben daha bızdık sayılırım. O kızlarla flört eder falan...

T. Erkman: Ağzının suyu akar.

M. Belge: Galatasaray Lisesi'nde okuduğu için mesela bu Fransızca sözleri söker falan... Ben de hayran. Adam ne Fransızca biliyor diye... Ondan sonra böyle bir sürü moda olan şarkıları bu plajda...

T. Erkman: Başlı başına bir olaydı yani.

M. Belge: Ömrümüz geçerdi orada değil mi?

T. Erkman: Hele mehtapta falan...

M. Belge: Bir yandan yüzme yarışları. Modaspor. Ben tabii Modaspor'da basket oynardım. Bütün yüzücüler de...

T. Erkman: Modaspor duruyor mu hâlâ?

M. Belge: Valla duruyor. Lokali filan da açık ama eski Modaspor değil artık. Basketbol şampiyonu falan da olduyduk biz. Turhan Tezol'lar zamanında.

T. Erkman: Evet, evet. Şimdi madem Moda hakkında diyelim diyeceğimizi...

M. Belge: Sen de Bahariyeli olduğuna göre Bahariye'yi anlat.

T. Erkman: Yok Moda'yı anlatayım önce. Moda Mühürdar'ın sonunda, Bahariye, Caferağa ve Şifa ile sınırlanan ve ordan geldikten sonra denizle kesişen semt. Asıl Moda İskelesi'ni de içine alan Devriye Sokağı'nın kuşattığı burun. Moda Plajı'nın üstü Küçük Moda diye anılıyor.19. yüzyılda genellikle Rum ve Ermenilerin oturduğu Moda'ya zamanla zengin levantenler yerleşmiş. 20. yüzyılın sonunda İstanbul'un en seçkin semtlerinden biri olmuştur. Bir deniz kıyısı olmaktan öte iskeleye yakınlığı kent ulaşımı açısından da yaz-kış oturulan bir yerdir. Dar sokaklarında bitişik nizam küçük evlerinden başka bahçe içinde Batı tipi villaları da barındırır.

M. Belge: Nerde... nerde? Kaldı mı onlar şimdi?

T. Erkman: Var, var. Hâlâ bile var. Moda ağaçlı olma özelliğini hâlâ koruyor. Yani buna inanamıyorum ben. Birçok semtten daha çok ağaç var. Hem yolunda, sokak araları da tek tük canını kurtarmış da olsa...

M. Belge: Çitlenbikler vardı mesela. Başka yerde göremezsin.

T. Erkman: Evet, o incecik kamış gibi şeyle böyle "puf" yaptığın zaman gider birinin ensesine yapışırdı. Ben çok severdim... Evet, bunların bir kısmı yangınlarla yok olmuş. Bir kısmının yerlerine ise apartmanlar yapılmıştır. Saint Joseph'in yanındaki küçük bostanla Küçük Moda'da Mustafa'nın Çayırı olarak anılan yer betonlaşmış. İskeleye inen Moda Caddesinde Mahmud Muhtar Paşa Konağı şimdiki Kadıköy Kız Lisesi olarak hâlâ durmakta. Aynı cadde üzerinde İstanbul'un en eski plajlarından biri olan Moda Plajı var. Kadınlar bölümü olan plaj, kumu olmamasından ötürü yazları kurulup kışları sökülen bir plajdır. Bir zamanlar burada yüzme ve tramplen atlama yarışları yapılırdı. Plaj ve iskelenin yanında kiralanan sandallarla Kalamış'ta yüzülür, balık tutulur, Moda Deniz Kulübü'nün raftı yakınlarında dolaşılırdı. Moda İskelesi bugün kullanılmayan, dört cephesi birbirinden farklı, şirin bir yapıdır. Hemen iskele yolu dibindeki Koço içkili lokantası, setli bahçesi, denize teknelere bakan kapalı alanı, altındaki ayazması ile ünlüdür. Oldukça hareketli Moda çarşısı Bulgar mezecisi, Gramatikos meyhane ile dikkati çekerdi. Moda zenginlerle birlikte çeşitli sınıftan insanları da barındıran ama gittikçe küçülerek özelliklerini kaybeden bir konumdadır.

Ne istiyorum biliyor musun bu programı yaparken, bir semt için "özelliklerini hâlâ koruyor, bozulmamıştır, kahramanca direniyor" diyebilelim. Böyle bir semt var mı, tabii ki sen benden iyi biliyorsun.

M. Belge: Yok.

T. Erkman: Yok.

M. Belge: Biz bu programı seninle daha iki sene yapabiliriz ama sana bunu söylemek fırsatı çıkmaz.

T. Erkman: Çıkmaz. Çok üzüntü verici bir şey. Çok üzüntü verici bir şey. Hadi Koço'yu anlat şimdi.

M. Belge: Dur, Koço'ya gelmeden, levantenler dedin, hakikaten benim de hatırladığım, hatırladığım değil, hatırlayamayacağım benden önceki devirler... Yine Rumların, Ermenilerin yoğun olduğu bir yer. Bu gelen levantenlerin başında da Vitol'ler vardır. Bunlar da yanılmıyorsam ilkin İzmir'de yerleşmiş bir İngiliz aile. Ama tabii karışmışlar, İngilizlikten levantenliğe doğru geçmişler. Sonra işte yüzyıl başında yanılmıyorsam gelip buraya Moda'ya yerleşmişler. Bu Devriye Sokağı'nın başı var ya, burunun başladığı yer, tam o noktada evleri vardı. O noktadan deniz kenarına kadar bahçesi uzanırdı. Böyle iki tane de şato kapısı falan gibi, müstahdem için yapılmış binalar, onun arasında koca bir demir kapıdan

girersin, içeride konakları vardır. Sonra yandı bu. Onun boşalan arsasında bir zamanlar açık hava sineması çalıştı.

T. Erkman: Kadıköy'ün en büyük özelliklerinden biri.

M. Belge: Açık hava sineması...

T. Erkman: Evet, evet. Ne müthişti. Bir tane bile yok artık. Yazık.

M. Belge: Kalmadı artık. Tabii bir sürü başka yerde de vardı. Kadıköy'de özellikle çoktu. Ondan sonra o, boş arsa halindeyken, gençlik yıllarımızda böyle geceleri orda saklambaç oynarız. Kızlar oğlanlar flört etme imkânları da veriyor karanlıkta saklambaç.

T. Erkman: En popüler oyundu.

M. Belge: O yamacın denize indiği yerde bir şeyleri bulmuştuk. Eski çamaşırhanesi falan, kocaman şeyler, mekânlar, taştan örülmüş ve merdivenlerin sonunda denize kadar iniyorsun. Böyle işte levanten Frederici'lerin evi hâlâ duruyor yanılmıyorsam, burunda sokaklardan birinin içinde şimdi... Ruslar vardı mesela. İskeleye inerken sol kolda kalan, Moda Caddesi'nin sonlarına doğru ahşap bir ev vardı. Orada Ruslar otururlardı. Onlar da sık sık, bir tuhaf ailedir, böyle kısa pantolonlarla, saçı sakalı birbirine karışmış, bisiklete biniyorlar...

T. Erkman: Erenköy'de de vardı onlar.

M. Belge: Her yerde dolaşırlardı. Esrarengiz...

T. Erkman: Her birisinin bacağının arkasında koca bir portakal topu adale, evet, çok dikkatimi çekmişti, binerler bir semt-i meçhule doğru giderlerdi.

M. Belge: 6-7 tane vardı onlardan. Hepsi de birbirine benzerdi. Şimdi o plajda çalanlardan bir taş plak koyayım mı? Taş plak ameliyelerine girişiyoruz... çatır çutur...

T. Erkman: Fakat müthiş bir meleke elinde, o kadar çatır çutur değil, çok sessiz idare ediyorsun işte.

M. Belge: Bu aman aman bir şey değildir ama bir zamanlar meşhurdu bu Raspa.

T. Erkman: Raspa raspa ras tabii

M. Belge: Gece kulüplerinde çalınır, ilkokul müsamerelerinde falan raspa yapılırdı. Böyle ilkel bir şey... Dur, çalalım bakalım.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Bazı müzikler vardır, adama hiç bitmeyecekmiş gibi gelir. İnsan üzerinde böyle bir şey uyandırıyor, öyle değil mi?

M. Belge: Sen hatırlıyor musun, benim hatırladığım kadarıyla bu raspa ras kısmında karşılıklı durulur, ayakla öne arkaya...

T. Erkman: Hatırlamaz olur muyum canım, ondan sonra kol kola girilir, dönülür... Bizde de raspa raspa ras kafaya geçti tas... Evet, Koço diyorduk.

M. Belge: Koço tabii, Moda'nın en önemli kurumu diyelim. Ben o zaman da böyle sol tandanslı, asi çocuk olduğum için zengin arkadaşlarım akşamları kulübe gider ben aslında onlara haset ederim.

T. Erkman: Sen de Koço'ya gidersin.

M. Belge: Güzel kızlar da var orada. Dans ediyorlar falan... Ben işte onlara böyle yukarıdan havalarla ben bohem ve halktan bir adamım. Kulüplerde işim yok... Koço'ya giderdim. Altında ayazması var. Yazın daha keyifli olur, bahçesi de açık olunca. Kapalı yerinin akustiği, gürültüsü felakettir.

T. Erkman: Bak yine eskiden hakikaten öyle değildi. Dediğim gibi insanlar alçak sesle mi konuşuyorlardı, neydi? Geçenlerde epey bir aradan sonra bir arkadaşımla buluştum orada. Benden evvel gelmiş, camdan gördüm, kapının camından. Bir an durdum, içerde kavga var zannettim Murat, inan. Öyle bir gürültü. Har har har... insanlar konuşuyorlar. Bağırarak konuşuyorlar. Akustiği gerçekten çıkıyor işte meydana.

M. Belge: Akustik fena olduğu için insanlar biraz da mecburen bağırıyorlar. Ama kısır döngü. Bağırdıkça gürültü artıyor, daha fazla bağırmak gerekiyor, felaket. Şimdi tabii eski Koço'dan da çok az şey kaldı. Sahipleri Koço, Miço kardeşler, onlar da Moda'da oturdu, Atina'ya gittiler. Ben bir Rum tanıdıklarımdan adres aldım. Nea bilmemne, işte, buradan gidenlerin kurdukları yerler nea bilmemne diye başlıyor, yeni bilmemne. Faleron tarafları, Türkiye'den gidenlerin yoğun olduğu bir yer. Bulamadık yeni, Nea Koço meyhanesini. Dimo vardı tabii. Dimo, benim en eski garson arkadaşlarımdan. Ta Bebek Güneş'ten ahbap olmuştuk. Sonra Beyoğlu'nda Hristaki'ye geldi.

T. Erkman: Çok kişilikli bir adamdı.

M. Belge: Çok kişilikli, bizi nasıl rahat ettirir...

T. Erkman: Gözünün içine baka baka... fazla da gidip gelmez sizin için çırpınıyor imajı da yaratmaz.

M. Belge: Senin ne söyleyeceğini bilir, sen söylesen de söylemesen de getirir. Ne bileyim, kalkan ciğeri yaptırır getirir. Sen o anda hatırlamamışsan bile bilir ki isteyeceksin, yiyeceksin. Eee şimdi bir Tanaş kaldı onlardan. Tanaş da müthiş bir adamdır.

T. Erkman: Evet, beyaz saçlı...

M. Belge: Çok severim Tanaş'ı, yani dışişleri bakanı falan olacak bir... zarafetle yürüyüşü vardır. İnsanı nasıl rahat ettirir.

T. Erkman: Epey ara geçti, nasıl, o gittiğim gün geldi yanıma elimi sıktı. "Nasılsınız?" dedi. İsmimi hatırlamıyor besbelli ama beni hatırlıyor, geçmiş yıllardan. Dimo dedin de, şimdi 70'li yıllarda okulumuzu açıyoruz, çok yoğunuz, gece yarılarına kadar çalışıyoruz. İşte kapanmasına

yakın gidiyoruz, bir bira ve Arnavut ciğeri. Dimo söylemeden getiriyor, çok seviyor bizi. "Ah çok yorgunsunuz, öleceksiniz!" diyor falan. Ve bu sıralarda da iki yakın arkadaşımızın evliliğinde problemler çıktı. Tabii konuşmak istiyoruz. Yani akıl vermek değil de, dinlemek istiyoruz, dertleşmek istiyoruz. Fakat ben sabahlara kadar çalışıyorum. Ferit'e dedim ki, ne olursun dışarıda buluşun, sen hallet. Ferit kadınlarla buluşuyor işte. Bir biriyle buluşuyor, gidiyor Koço'ya; bir biriyle buluşup gidiyor Koço'ya. Geliyor, konuşuyoruz, ertesi gün telefonlaşıyoruz. Bir aradan sonra gittik oturduk. Dimo bana şöyle bir acınaklı bir selam verdi. Ferit'e hiç bakmadı. Ondan sonra bir tuhaflık var yani. Allah Allah, biraz sonra getirdi servis açtı. Benim tabağımı gayet güzel koydu. Ferit'inkini küt dedi önüne attı. Bir şey oluyor ama anlayamıyoruz. Siparişimizi verdik. Gitti aldı geldi. Biraz sonra döndü bana dedi ki, "Biliyorsun?!" dedi. Derhal anladım ben. Yani bana sahip çıkmak istiyor. Ferit değişik kadınlarla gidiyor, müthiş bir şey var orada... "Hayır, bilmiyorum Dimo ne oldu" dedim. "Bilmiyorsun?" dedi. "Vallaha bilmiyorum." dedim. Döndü, "Bunu da yapacaktın ha!" dedi Ferit'e. Baktım iş hakikaten sarpa sarıyor...

M. Belge: Aile faciası...

T. Erkman: "Dimo ne diyorsun, onlar bizim aile arkadaşlarımız!" "Oh çok şükür, çok korkmuştum." dedi. Bunu da hiç unutmadım, unutmayacağım da. Çok tatlı bir adamdı. Biraz daha uzatabilseydik, bende o cesaret, o yürek olsaydı çok şeker bir şey olacaktı. Yumruk mu yiyecekti Ferit, ne olacaktı? (Gülmeler.) Böyle bir şey yaşattı bize adam.

M. Belge: Koço tabii başlıca meyhane. Bir de çarşı içinde Gramatikos vardı. Onun da benim hayatımda özel bir yeri vardır. Gramatikos'un çok güzel kızı Heleni'den ötürü. Abisi Pavli de arkadaşımdır, bir ara bu namussuz Gramatikos kızına meyhanede servis yaptırmaya başladı. Kız da o zamanlar 14-15 yaşlarında...

T. Erkman: Meyhane ana-baba günü deme!

M. Belge: Ana-baba günü. Bütün Moda'nın sarhoşları orada ama son derece saygılı. Kimse öyle sarkıntılık yapmaz. Sulanmaz. Herkes kedi ciğere bakar gibi, yutkunarak Eleni'ye uzaktan bakardık böyle. Yahu sinema, hani Kadıköy'de dedik ya. Bahariye sinemalar semti... Süreyya Sineması. Süreyya Sineması deyince, Süreyya Paşa, Süreyya İlmen. Cumhuriyet devrinin... Meşhur Serasker Rıza Paşa'nın oğludur. Rıza Paşaların Moda ile bağı var, Rıza Paşa Karakolu, Cihanseraskeri Sokak oradan gelir falan... Süreyya Paşa Cumhuriyet devrinin o Batılılaşma ideolojisini almış, benimsemiş, o yolda fiilen pratik yapan bir adam.

T. Erkman: Çalışmış...

M. Belge: Sanatoryum açıyor, Süreyya Plajı'nı kuruyor vs. Süreyya Sineması'nı da sinema-tiyatro olarak açıyor. Burada birtakım dedikodular

vardır: Paşa'nın, Gülriz Sururi'nin annesi Suzan Lütfullah ile bir gönül macerası olduğu ve hatta o hanım başka yerlerde iş bulamamış; birtakım tiyatro içi itişme kakışmalar... Yani işte orada Süreyya Opereti kuruluyor falan... Hâlâ da içerde büstü vardır. Bu kadar laftan sonra gel şimdi Suzan Lütfullah'tan dinleyelim bir şarkı.

M. Belge: Dikkat ediyor musun, bayağı bir Ermeni şivesi ile söylüyor.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Kendi şivesinin böyle olacağını sanmıyorum. Acaba gelenek öyle kurulmuş diye o da o ağzı mı yapıyor?...

T. Erkman: Bilemedim.

M. Belge: Müslüman bir kadın olarak sahneye çıkmasını mı kamufle ediyor?

T. Erkman: O da olabilir ama Suzan Lütfullah, yani tam sapına kadar isim yani...

M. Belge: Aslında şimdi bak bunu çalınca aklıma geldi, zaten aklımda da, ne zamandır bu programı yapıyoruz, şimdiye kadar hiç operet çalmadık biz. Halbuki şu bizim didiklediğimiz dönemin önemli şeylerinden biri bu, ama işte tam semtine denk düşüremediğim için bekliyordum.

T. Erkman: Burada istediğin kadar çalabilirsin.

M. Belge: Evet, Süreyya münasebetiyle. Zaten bir taş plak var elimde. Süreyya Operet Heyeti. Bu, daha harf inkılabı öncesi, Ayşe Operet. Eski Türkçe yazıyor. Latin alfabesini de Fransız imlasıyla yazıyor: "Çok yaşa sen Ayşe", ama mesela çok, "t c h o k" diye yazılmış, yaşa, "y a c h a" diye, "sen"de neyse bir değişiklik yok. Ayişe'de i'si iki noktalı falan...

T. Erkman: Kuruldu mu?

M. Belge: Kurdum.

T. Erkman: Sinemaların ilk geceleri bile ne kadar önemliydi bizim zamanımızda. Hazırlanılır, galaya gidilecek, bayağı şık giyinilir. Efendim, işte Opera Sineması'nda gala. Aman Allah'ım, neydi o öyle! Şimdi o kadar acıyorum ki, halen hatırlayamıyorum. Nasıldı Opera Sineması? Resim görürsem... bir şey gözümde hayal meyal.

M. Belge: Maroken koltukları vardı.

T. Erkman: Süreyya'nın da içi enfestir. Çok çok güzeldir.

M. Belge: Daha şıktı.

T. Erkman: Tavan süslemeleri falan, localar... müthiş!

M. Belge: Evet, ama Opera da güzel bir sinemaydı.

T. Erkman: Çok... Yurt sineması?

M. Belge: Yurt vardı.

T. Erkman: Reks oldu şimdi. Hayır, Hale Reks oldu. Yurt Sineması Kadıköy Halk Eğitim Merkezi oldu.

M. Belge: Yurt, Halkevinin bir parçası olarak yapılmış. Bir sürü yeni sinema da açıldı falan. Yani, yine o özelliğini devam ettiriyor Bahariye.

T. Erkman: Çok canlı bir eğlence merkeziydi. Şimdi bakıyorum, özellikle trafiğe kapandıktan sonra, yani ben doğrusu ilk zamanlarda o trafiğe kapanmışlığını sevemedim ama şimdi çok güzel aldım, kabul ettim. Hani gençlerle cıvıl cıvıl. Yaşayan bir yer halinde...

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Yiyecek mekânları, sinemalar...

M. Belge: Evet, ben tekrar şu şeye döneceğim. Operetteki parçaya. Şimdi mesela bu opereti oynuyor olsalar mutlaka bunu çok hızlandırırlar.

T. Erkman: Zaten bak, bu çalış, bu yorum, benim daha sonra dinlediğim yorumlardan çok farklı. Daha alaturka biçimde söylenmiş.

M. Belge: Evet, zaten bu karışık etkiler, müthiş bir eklektizm içinde bir şeyle bir şeyi birleştirmeye çalışıyorlar adamlar. Folklorik kökenli bir melodiyi alıyor, Ayşe, köylü kızı vesaire, ama bu bir operet oluyor şimdi. Operetin gerekleri var. Folklor meselesi var. Sesler, alaturka söylemeye alışmış. Mesela çalarken yer yer bu gramofonun turu mu düştü gibi geldi. Halbuki tur meselesi değil, ağır. Halbuki o devirde yaşayan insanlar açısından bu kim bilir ne kadar hızlı bir şeydi.

T. Erkman: Muhakkak. Ne kadar modern bir şeydi, ne kadar Avrupai... Belki dinlemekte zorlanmış olabilirler.

M. Belge: Müziğin temposunun tarihini inceleyip yazmak lazım. Bu doğrudan doğruya şehirleşme olayına bağlı, şehirleşmeyle birlikte modern teknolojinin insanların zaman kavramını, hız kavramını...

T. Erkman: Düşünsene birdenbire tangoya ne kadar hızlı geçmişiz. Ama ne kadar hızlı geçmişiz. Sanki yüz yıldır var, arkadan ne kadar çok üretilmiş.

M. Belge: Çok, tabii... Geçen gün Nedim Erağan'la televizyonda onun tango programı vardı.

T. Erkman: Biliyorum, ikinci programdı değil mi, üçte...

M. Belge: İkinci kanalda. Onunla küçük bir sohbet yaptık. Orda da onu konuşuyorduk. İşte bu tango çıkmış Arjantin'den, dünyaya yayılmış. Ondan sonra bakıyorsun Fransa'da bir tango çıkıyor, bir Alman tangosu çıkıyor, derken Yunan tangosu, Rus tangosu, Türk tangosu çıkıyor. Bir tane de Arap tangosu çalmıştık.

T. Erkman: Ay hiç unutmuyorum, müthişti! Bana ithaf etmiştin! (Gülmeler.)

M. Belge: Ve bunların hepsinin karakteri var. Rus tangosu, Rum tangosuna benzemiyor. Türk tangosu bayağı otantik form haline gelmiş.

T. Erkman: Tabii, tabii. Ve nahif Türk tangosu. O yırtıcılık yok. Tangonun böyle o çılgın, efendim, erotik havası yumuşamış.

M. Belge: Bence şundan, bence değil, bu klasik bir şey olarak da söylenir, Arjantin'de malûm alt sınıf dansı olarak çıkıyor, gayet apaş adamlar, işte ona göre kadınlar müthiş bir seksi bir...

T. Erkman: Yarı kavga yarı seks...

M. Belge: Sözü mözü ona göre, gayet maço jestler falan... İşte o stilize oluyor, tutuluyor, yavaş yavaş yukarı sınıflara geçiyor. Sonra da dünyaya yayılıyor. Ama Türkiye'ye zaten bir üst sınıf müzik formu, dans formu olarak girmiş...

T. Erkman: Tabii canım, o Cumhuriyet balolarında ne kadar önemli tango yapmak, balo geleneği...

M. Belge: Üst sınıf rehaveti var Türkçe tangoda. O halktan, alt tabakadan gelen enerjisi değil, böyle baştan, hep oldukça klasik bir aşk, hüsranla sonuçlanan, sevgilinin ayrı düştüğü, daha böyle mırıl mırıl şeydir Türkçe tango. Tango dedik, bak...

T. Erkman: Tangodan sonra biraz pastanelerden söz edeyim. Çünkü hayatımda çok büyük bir yeri var. Bahariye'deki İnci'ler, Rasim'ler...

M. Belge: Opera Sineması dedik, bildiğim kadarıyla Seyyan Hanım ilk konserini orda vermiş diye bir bilgi kaldı aklımda. O tarihte henüz olmayan bir tango bu. Konserini verdiği zaman hatırladığım kadarıyla daha çok Kaptanzade Ali Rıza'nın şarkılarını söylemiş. Şimdi benim çalacağım, Necip Celal'in ünlü tangolarından biri. Daha önce bu konuda bir lakırdı etmiştim. Biz bu programda mümkün olduğu kadar az bilinen şeyleri çalıyoruz diye. Bu onunla çelişiyor. Epey tanınmış, bilinen bir tango.

T. Erkman: Hangisi?

M. Belge: Suna.

T. Erkman: Çalınsın canım!

M. Belge: Çok biliniyor diye...

T. Erkman: Şimdiki nesilden de radyoyu açan vardır, bizim programımızı, dinlesin, takılsın, güzel bir şey!

M. Belge: Fazla biliniyor diye de haksızlık etmemek lazım. Şimdi Seyyan Hanım'dan "Suna"yı dinleyelim.

T. Erkman: Ay Murat'cığım, eline sağlık! Mikrofonuna da sağlık, gramofonuna da!

M. Belge: Seyyan Hanım'ın, çok dinlediğim için, telaffuzu, ağzından çıkan tek tek sesler, demin dediğim şeyler, o karışık etkiler, karışık kökenleri de burada saptayabiliyoruz. Selis bir İstanbul Türkçesi bir yandan, fakat Rumeli kökenli, babası Selanik'ten gelmiş...

T. Erkman: Kaydırıyor değil mi? Çok güzel oluyor!

M. Belge: Çok. Mesela, bazı k'leri g gibi söylediğini duyuyorum.

T. Erkman: R'leri?

M. Belge: R'ler Fransız. Tek tek sesler... Ş ve c'leri ilginçtir. Sanki duble yaparak onları söyler. İstanbul kibar kadın konuşmasında hep vardır. Mesela "kocam": koc'am; "yaşa": yaş'a gibi. Çatlatarak biraz.

T. Erkman: Ama kendi devrindeki külhanlık Seyyan'da yok. Çok hoş.

M. Belge: Yok. Sen şimdi pastaneler diyordun...

T. Erkman: Diyeceğim. Çünkü hayatımda büyük bir yeri var. Şimdi alt yoldan yukarı doğru çıkarken ilk sokağın adı Ali Suavi'dir. Orada Anarat Hiğutyun hem sör mektebi vardır, hem kilisesi vardır.

M. Belge: Katolik Ermeni'dir o.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Bir de orada lahit buldular yakın zamanlarda, kazarken.

T. Erkman: Şimdi, o sokağı devam edersin, biz köşede üç katlı ahşap bir evde oturuyorduk. Tavan yüksekliği öyleydi ki, tabii o yıkıldı, yerine beş katlı bir apartman yapıldı. Bağdadi yapı. Üçün yerine beş katlı yapıldı. İstanbul'da '64 yılında büyük bir zelzele oldu. Bu sırada kardeşlerimden biri merdivenlerden iniyormuş patır patır! Bir ara şöyle bir kendimize geldik, baktık dışarıdan sesler geliyor. "Ne oldu?" dedik, "Zelzele oldu!" dediler. Evi temelinden sallıyor ki katiyen biz zelzeleyi fark etmemişiz. Şimdi evden çıkarsın: sağda Ankara Pastanesi var. Aşağı doğru gidersin, İnci ve Rasim. İşte Ankara Pastanesi'nin sütlü tatlıları, İnci'nin, Rasim'in profiterolleri, piramit pastaları, o zamanın en ünlüleri. Muhakkak harçlığından bir şey ayırırsın, onu yemeden, bir tanedir zaten hakkın, şimdiki gibi öyle üç tane yiyemezsin. Şimdi çocuklara bakıyorum, iki tane "Big Mac" yiyor, bacak kadar adam. Midelerimiz de terbiyeliymiş... Onlar yenir. Ondan sonra oturulur, sohbetler edilir. Buluşma yeridir. Onlar da kayboldu işte.

M. Belge: Bir de şey var, Moda çarşısının içinde. Stasuli'nin Pastanesi. Çocukluğumuzda gittiğimiz.

T. Erkman: Onu bilmiyorum.

M. Belge: Çocukluğumda hep giderdim. Karşısında Acem'in eskici dükkânı. İşte bu Gramatikos da oralarda. Meraklı kundura boyacısı falan... O da en son gidenlerden biri oldu. Şimdi gene ben, Rumlardan da bahsettik, Stasuli, Meraklı falan... Şu "Mandubala" plaj muhabbetlerinden, Doğu kökenli Rum müziğidir, onu da çalalım. Kazancidis'in bu.

M. Belge: Konu Moda-Bahariye olunca seni beni susturmak mümkün değil.

T. Erkman: Hakikaten öyle oldu.

M. Belge: Onun için fazla konuştuk. Şarkıya nerdeyse yer kalmadı. Elimde bir parça daha var. Onu da şimdi uzatmadan koyalım, program biterken. Bu, yani bir alafranga bir şarkı doğrudan doğruya. Ama Moda bunların şeyi olduğu için, bütün bu şarkıların çalındığı semt, bunda da yadırganacak bir şey yok. Erna Sack diye Alman bir kadın söylüyor. Derler ki Hitler falan âşıkmış bu kadına, şarkı güzel de fakat kadının sesi dehşet. Dinleyince göreceksin. Baştan fark etmesen de bir noktada yerinden zıplayacağını tahmin ediyorum. Şimdi bu Funiculi Funicula ile bitirelim programı.

M. Belge: Kristal bardak kıran cinsten.

T. Erkman: Ay inanamıyorum! Ay inanamıyorum! Yani bir kere kadının sesi, tamam, inanılmaz güzellikte, arkasındaki orkestra, kayıt... O zamanın imkânlarına göre, adamlar ne müthiş işler becermişler ya! Ah, heyecan yaptım!...

M. Belge: Hadi, sakin ol ve programı kapat.

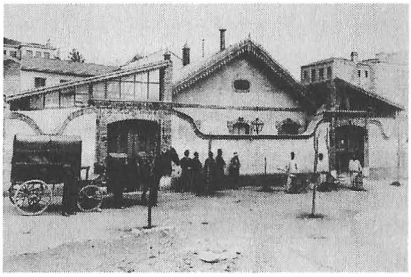
T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, bizler sizlerle birlikte bu saati paylaşmaktan çok mutluyduk. Umarım siz de hoşça vakit geçirdiniz. Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size iyi bir hafta başı diliyoruz. Hoşça kalın.

M. Belge: Hoşça kalın.

GEDİKPAŞA

Sevgili dinleyiciler, bu hafta, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programının açışını gene ben yapıyorum. Bu demektir ki, bizim Tanyeri gene rahatsızlandı. Bu sefer soğuk algınlığından ötürü gelemedi. Sabah telefon etti bana. Aslında ben kendim soğuk almış vaziyette, Tanyeri yapsa da ben gelmesem derken, öyle olmadı.

Şimdi bu hafta konuşup kararlaştırdığımız semt, Tarihi Yarımada içinde. O tarafa döndük. Gedikpaşa'yı yapacağım.

Gedikpaşa adı, Fatih'in sadrazamlarından Gedik Ahmed Paşa'dan gelir. Gedik Ahmed Paşa burada bir çifte hamam yaptırmış, hem kadınlar, hem erkekler için. Çifte hamam deyince öyle anlamak gerekiyor. Oradan da semtin adı Gedikpaşa kalmış. Bu aşağı yukarı Divanyolu, yani Sultanahmet-Beyazıt arasında giden şehrin ana caddesinden Beyazıt'a giderken sol tarafa saptığınızda, Divanyolu ile aşağıda Kumkapı arasında kalan bölgedir, diyebiliriz. Tabii bu bölgeden daha çok konuşacağız, ne gibi yapılar var, nasıl bir hayat var, eskiden nasıldı falan... Fakat ben bugünkü programda Gedikpaşalı iki sanatçı ile başlayacağım. Bunlardan birincisi, benim her programda bir şekilde yolunu bulup dahil ettiğim Seyyan Hanım tabii. Çünkü Gedikpaşa'da doğmuş Seyyan Hanım. Bu münasebetle de ben biraz Seyyan Hanım'la hikâyemi anlatmak istiyorum.

Şimdi böyle eski taş plaklar toplamaya başladığım zaman ilk olarak Necip Celal'in meşhur "Kemanımla sana bir ses verebilseydim eğer" tangosu bir tarafta, "Suna" öbür tarafta olmak üzere -ki Suna'yı geçenlerde çaldık bu programda- bu plağı bulmuştum. Söyleyen olarak da Seyyan diye bir isim yazıyor plakta. İlk defa böyle bir şey görüyorum. İşte eve geldim, çaldım. Sese vuruldum doğrusu. Ondan sonra ne zaman plak arasam, Yüksekkaldırım'da, Beyazıt'ta, bunların bulunabildiği yerlerde, üstünde Seyyan yazan ne varsa almayı âdet edindim. Bu plakları bende dinleyen bazı arkadaşlarım da aynı şekilde tiryakilik geliştirdiler. Biz böyle dört koldan Seyyan bulduk, topladık. Şimdi de epeyce bir koleksiyon birikti sonuçta. Fakat hakkında ne

bir yazı gördüm, ne bir şey işittim. Belli ki 30'larda, belki 40'larda bunları söylemiş bu kadın. Ama neyin nesidir, nerede yaşamış, ne yapmış falan hiç bilmiyorum. Ve benim de bu işleri yaptığım yıllara 70'ler falan diyelim, herhalde ölmüştür, onun için de duyulmuyordur, diye karar vermiştim kendi kendime. Sonra bir arkadaşım Ankara'da bir galeri açtı. Galeri Nev. Ve bunun aynı zamanda içki içilen, kahve içilen bir kafesi de var. Buraya Ankaralıların ayağı ısınsın diye böyle küçük sohbet vesaire yapıyordu ve benden de gelip taş plaklarımı, tangolarımı, kantolarımı çalmamı istedi. Bu programı ben yaptım Ankara'da. O sırada dinleyiciler arasında eski dostum Rona Aybay'la eşi de vardı. Onlar da bayıldılar Seyyan Hanım'a gene. Zaten her dinleyen bayılır. Şaşacak bir şey yok. Fakat bu seferki biraz farklı oldu. Çünkü Rona iş edinmiş ve birtakım rastlantıların da yardımıyla Seyyan Hanım'ın izini buldu. Meğerse Maltepe'de oturuyormuş. Telefonunu buldu, bana telefonunu verdi. O sırada ben de *Yeni Gündem* diye bir derginin editörlüğünü yapıyorum ve işte böyle mülakatlar da yapıyorum. Doğrusu mülakat işini bahane ettim, büyük bir heyecanla Seyyan Hanım'la tanışmayı istedim; işte telefonda yaşlı, konuşmasından gayet çekingen olduğu anlaşılan bir insan... Ama dayanamadı, reddetmedi. Peki, görüşelim, buyurun falan, dedi. Adresini söyledi. Gittim. Şimdi işte çalarken plaklarını, siz de izliyorsanız bu programı, dünyada her türlü duyguya girip çıkan bir sesi var, bir söyleyişi var Seyyan Hanım'ın. Fakat kendisi son derece mazbut, ciddi; -ciddi, mazbut derken kendisi asık suratlı filan değil- son derece sıcak bir insan. Fakat işte bu sahne hayatını hiç sevmemiş. Babası bir İttihatçı avukatmış. Galiba Selanikli. Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Anadolu'ya geçerken vapurları batmış veya batırılmış. Ondan sonra aile biraz darda kalmış. Biraz onun sonucu Seyyan Hanım, para kazanmak için sesini kullanmaya, değerlendirmeye karar vermiş. Önce bir konsere çıktıktan sonra, şimdi Atlas Sineması'nın olduğu Beyoğlu'nda, binada, Mulen Ruj adlı bir gece kulübü açılıyor. Bu, böyle danslı falan bir yer değil. Yemek yeniyor, herkes kravatını takıp öyle gidiyor, öyle yerlerden biri işte. Safiye Ayla söylüyor, bazen Seyyan Hanım da orada program yapıyor ve kendi anlattığına göre, "İşte ben" diyor, "çıkardım, annemle gelirdik. Programı bitirirdim, paltomu giyerdim, annemle dönerdik." Ve orada bir genç subaydan bir evlenme teklifi alıyor. Biz daha önce, Seyyan Hanım'ı tanımazdan önce evde konuşurken benim eşim Taciser, ne oldu bu kadın falan? ...derken, "Valla," dedi Taciser, "böyle sesli bir insan, günün birinde boalarını, etollerini aldı, bavullarını topladı, iskarpinlerini giydi işte, Orient Expres'e bindi ve Paris'e gitti" diye bir yorum yapmıştı. Aşağı yukarı o tarihlerde, bizim tahmin ettiğimiz tarihlerde Seyyan Hanım gerçekten iskarpinlerini giymiş, bir trene binmiş, ama Paris'e değil, Sarıkamış'a gitmiş, evlendiği eşiyle birlikte. Ondan sonra ömrü büyük ölçüde İstanbul dışında geçmiş. Sarıkamış'tan sonra Çankırı'ya gitmişler falan filan. Çocukları olmuş, kızları olmuş. Onlarla da tanıştım. Şeker insanlar

hepsi. Eee bu arada plakçılar, Seyyan Hanım'ın peşini bırakmamışlar, plak şirketleri. Onlarla anlaşmalı olarak bir iki aylığına İstanbul'a gelirmiş her yıl ve on tane plak doldurur, tekrar Sarıkamış mı, Çankırı mı dönermiş. Ve bu on plakla kazandığı para da kocasının yıllık gelirini biraz aşarmış. Yani dolayısıyla anlaşılıyor, niçin kimse bilmiyor, hakkında yazı yok, şu yok, bu yok. Görünmeyen bir insan ve bir ses Seyyan Hanım. İşte yıllarca böyle yaşamış. Ondan sonra Seyyan Hanım sahiden öldü. Bu benim aklıma hep *Cyrano de Bergerac* oyununu getirir. Orada kadın kahraman Roxane önce bir delikanlıya âşık olur ama delikanlının belagatı yerinde değildir, onun Roxane'a yazdığı bütün mektupları aslında Cyrano yazar. Oyunun sonunda artık Cyrano ölmek üzereyken Roxane durumun böyle olduğunu anlar. "Hayatta bir adamı sevdim, onu iki kere kaybediyorum..." der. Ben de Seyyan Hanım'ı çok sevdim ve önce zaten öldüğüne inanmıştım, ondan sonra sahiden öldü; Seyyan Hanım'ı iki kere kaybetmiş oldum. Şimdi onun doldurduğu Fehmi Ege'nin plak olmuş ilk parçası olan "Mehtaplı Bir Gecede" parçasını dinleyelim.

Evet, "Mehtaplı Bir Gecede" ilk tangolardan biri. Fehmi Ege'nin plağa çekilen ilk tangosu. Bu ilklikler, erkenliklerin yansımaları bazı şarkılarda, mesela "söylemiştiler bana" diye bir söyleyiş. Bugünkü Türkçede "söylemişlerdi" deriz. Ama demek o zamanlar "söylemiştiler" gibi bir şey de denebiliyor. Bir de bu tangolarda yeni bir duyarlık: Tango mutlaka aşk içerecek bir şekilde, o aşkın biraz bedenî bir tarafı olacak, bunlar var, ama herhalde göreneksel, Müslüman bir toplumda bunları söylerken, bu duyguları biraz da kaçamak yaşarken, günah duygusu da var insanların içinde. Çünkü mesela bunun nakarat kısmında "önce güzel seviştik, son zevklere eriştik" gibi yoruma açık bir kısım, bir dize de var. Ama arkasından "işte sonra atıştık, kıskançlara katıştık/ kalktı ahret korkusu" diye ve sonunda da "cayır cayır yanarsın" diye bir cehennem imgesi gelebiliyor. Seyyan Hanım'ın birisinin refakatinde söylediği ilk ve son şarkı, adını İbrahim Bey mi demişti, şimdi ben hatırlamıyorum, o da hayal meyal hatırlıyordu... Bir de gene çaldım, "Daktilo" fantezi şarkısı veya biraz kantomsu bir parçası vardır. Orda dekoratif olarak Seyyan Hanım "telefon başındayım, alo!" dedikçe, bir erkek sesi de "aloo, aloo!" diye arkadan yankılanır. Onun dışında hepsini kendisi söylemiş.

Kanto demişken, Seyyan Hanım, dediğim gibi ciddi bir kadın, ağırbaşlı

bir kadın, böyle gece kulübü hoppalıklarından hiç hoşlanmıyor. Kendi söylediği daha hafif denebilecek şarkıları dahi unutmuştu. Mesela ben kanto falan dedikçe "katiyen ben öyle bir şey söylemedim" diyordu. Ayrıca ilginç bir şey, plaklarını da toplamamış yahut toplamışsa da dikkat etmemiş. Belki kırmış atmış. Bendeki kaseti ben kaydedip kızlarına hediye etmiştim. O zaman kızlarının da bu şarkıların hiç değilse on beş yirmi tanesi bir arada ellerine geçmişti.

Gedikpaşa'yı anlatırken "çok serbest bir muhittir, işte okula giderdik, üniformamızla şapkamızı giyerdik. Rumlar vardı. Ermeniler vardı. Çok kardeş gibi yaşardık. Aramızda hiç ayrı gayri yoktu," diye aslında o tarihlerde yaşamış pek çok İstanbullunun anlattığına benzer bir Gedikpaşa manzarası çizerdi. Öyledir gerçekten, Ramazan olur, gayrimüslimler oruç tutan Müslümanları rahatsız etmemek için hiç değilse açıkta yemek yemezler, iftar vaktine kadar. Yahut iftar vaktinde Müslümanlara giderler, birlikte iftar yaparlar. Onların Paskalyası olur, bu sefer Müslümanlar onlara ziyarete giderler, bunlar onlara malûm kırmızıya boyanmış Paskalya yumurtaları, Paskalya çöreği verirler. Anlaşılan Gedikpaşa'da da o zaman böyle bir hayat yaşanıyormuş. Şimdi zaten bundan söz edince ben de ikinci Gedikpaşalı sanatçıma geleceğim. Bunu da bana Ermeni dostlarım söylediler, öğrettiler: Kevork Boyaciyan adında İstanbullu, Gedikpaşalı bir tenor var. 1944'te doğmuş. Benden bir yıl sonra. Ama 1985'te ölmüş. Çok genç yaşta, 41 yaşında ölmüş. Türkiye'de operada solist olarak söylediği gibi mesela, İstanbul Müzik Festivali açılırken 73'te, *Yunus Emre Oratoryosu*'nda tenor olarak yer almış. Daha sonra meşhur *Saraydan Kız Kaçırma* operasında oynamış. Daha sonra yurt dışına da gitmiş, İsviçre'de, çeşitli yerlerde söylemiş. Galiba bir kalp krizi mi, dediğim gibi genç yaşında Gedikpaşa'da hayattan ayrılmış. Şimdi Kevork Boyacıyan'dan, aslında Udi Hrant'ın yazdığı "Siruhis". Siruhis bildiğim kadarıyla sevgili anlamına gelir Ermenicede. Biraz onun operatik tenor sesine göre düzenlenmiş şeklini bir dinleyelim.

Alkışlardan da anlayacağınız gibi, bir konserden doldurulmuş bir kayıt bu. Kevork Boyaciyan Gedikpaşa'da ilk Surp Ohannes Kilisesi'nin korosunda başlamış müziğe. Ben de programa Gedikpaşa diyerek başladım ama işte Seyyan'ın hikâyesi, Kevork Boyaciyan'ın hikâyesi Daha henüz Gedikpaşa'da pek gezmedik. Bu Surp Ohannes Kilisesi ile böyle bir adım atabiliriz. Ufak Ermeni kiliselerinden biridir Gedikpaşa semtinde. Aslında Divanyolu, bu yolu oradan Aksaray'a kadar uzatalım, ana caddeyi Yedikule'ye kadar,

bunun güneyinde kalan yani ta Yedikule Samatya'dan başlayarak Kumkapı, Nişanca vesaire...hem Rumların, hem Ermenilerin yoğun olarak yerleştikleri bölgelerdi. Samatya'yı daha önce gezmiştik birlikte. Gedikpaşa'da Surp Ohannes Gregoryen Ermeni Kilisesi'nden başka bir Ermeni kilisesi daha var. İlginç bir Protestan kilisesi bu. Birinci Dünya Savaşı sıralarında yapılmış ya da ondan az önce, 1911 olabilir, bu biraz kural dışı bir durum. Çünkü Osmanlılar İstanbul'u fethedince, Osmanlı toplumunun asli unsuru sayılan Ermeni, Rum azınlıkları, Yahudi azınlıkları tarihi şehirde barındırmışlar. Barındırmaktan öte, özellikle kendileri davet edip yerleştirmişler. Fatih döneminde böyle, Bayezid döneminde işte Yahudilerin Balat'a gelişi böyle, onun da programını yapmıştık, ama Batı Avrupa'yı onların gözünde temsil eden dinler ya da daha doğrusu mezhepleri Tarihi Yarımada'da tutmamışlar. Mesela Bizans zamanında iki-üç Katolik kilisesi varmış burada fakat 1453 fethinden sonra bu Katolik kiliselerini Beyoğlu tarafına göndermişler. O çerçeveden bakınca bir Protestan kilisesinin Gedikpaşa'da yapılmış olması ilginç. Ama herhalde Ermenilerin içinden Protestan olanlar bunu yapmak istedi diye çok fazla ses çıkarmadılar. Çünkü Protestan olsun, başka bir şey olsun, sonuçta onlar buranın insanları. Ancak, bir yüzyıl önce, 19. yüzyılda Katoliklik, genellikle Fransız misyonerlerinin etkisiyle Ermeniler arasında yayıldığında bu durum geleneksel Gregoryen kiliseyi de tedirgin etmiştir. Padişahlar uzun süre Katolik Ermeni diye bir ayrı cemaati kabul etmek istememişlerdir. Nihayet sonunda II. Mahmud bu konuda karar vermiştir. Ve Galata'da Surp Pırgiç'in yapılmasıyla ilk Katolik Ermeni cemaati resmiyet kazanır. Demek ki 20. yüzyıl başlarında da Protestanlar için böyle bir şey olmuş. İlginç bir kilisedir bu. Gedikpaşa'daki Ermeni kilisesi. Bütün Protestan kiliseleri gibi oldukça sade, ama zaten Ermeniler de kiliselerini incik cincik süslemekten yana değildirler. Yani hem Ermeni sadeliği, hem Protestan sadeliği birleşmiş, yapı olarak, mimari olarak ilginç bir yapı. Zaten ne kadar Ermeni kaldı ki, bir de onların Protestanları kalsın. Sanırım az sayıda cemaati var. Bildiğim kadarıyla Türkçe yapıyorlar ayinlerini. İlahilerini filan da Türkçe söylüyorlar. Şu sıralarda İstanbul'da Protestanlığı kabul etmiş tek tük Türkler, hatta Kürtler, Protestan Kürtlerimiz var, onlar burada bu ayine katılıyorlar. Gene dediğim gibi, uzun yüzyıllar boyunca Katolikler burada bulundurulmamışken şimdi o Protestan kilisesinin biraz daha aşağısında, Kumkapı'ya doğru bir Süryani Katolik kilisesi vardır. Bunun da tarihine dönecek olursak Abdülaziz zamanında demiryolu İstanbul'a getiriliyor, Sirkeci Garı inşa ediliyor. Bu demiryolu malûm, Almanlar işin içinde, çalışanlar arasında Katolikler var herhalde, Güney Almanyalılar, o zaman ilk defa böyle bir izin verilmiş, Yedikule'de küçük bir Katolik kilisesi yapılmıştır, demiryolunda çalışanlar için. Sonradan Alman falan kalmayınca o kilise de şimdi Süryani Katoliklerin kullandığı bir kilise haline geldi. Oysa aslında Süryaniler İstanbul'un yeni konukları. Geleneksel İstanbul'da

mutlaka bireysel olarak Süryaniler de vardır ama bir cemaat olarak Süryaniler Güneydoğu'da özellikle Mardin çevresinde, Midyat... oralarda yaşarlardı. Son yıllarda oradan İstanbul'a doğru geliyorlar ve bazıları da burada da çok fazla durmayıp çeşitli Avrupa ülkelerine, bu arada İsveç'e, bazıları Amerika'ya gidiyor. Ama son bir 20-30 yıldır İstanbul'da şöyle böyle 10-12 bin kişilik bir Süryani cemaat var. Bunların da sanırım daha kalabalık kesimi Ortodoks: Süryani Ortadoks Kilisesi'ne bağlı. İstanbul'da onların merkezi Beyoğlu'nda, Tarlabaşı'nda. Bir Meryem Ana Kiliseleri var ki Mardin'den getirdikleri o güzel taşlarla 1960'larda yapmışlar bunu. Ama bir de Katolikliğe yaklaşmış bir Süryani kesim var ki, işte dediğim gibi Tarihi Yarımada'daki iki küçük kilisede ve ayrıca Gümüşsuyu'nda Sacré-Coeur Kilisesi'nde ayinlerini yapıyorlar.

Şimdi Gedikpaşa deyince, eski Gedikpaşa Tiyatrosu geliyor aklıma. Gedikpaşa Tiyatrosu birçok operetlerin de sahnelendiği, oynandığı bir yer. Dolayısıyla bugünkü programın müziklerinin epeycesini operet örneklerine ayırdım. Şimdi ilk olarak taş plaktan geri, bildiğim kadarıyla Türkiye'de ilk defa temsil edilmiş operet, aslında burada değil de Azerbaycan'da yapılmış bir Türk operetidir. Meşhur *Arşın Mal Alan*. Ondan bir örnekle başlayacağım.

Operet tabii Batı işi. Ama Azeriler ya da biz daha Doğulu toplumlar olarak bu operetlere yerel müziğin renklerini de katmaya çalışmışız. Operetle devam edeceğim ama ondan önce semtle ilgili birkaç şey söyleyeyim. En başta dediğim gibi Gedikpaşa'nın bir anlamda kuzey sınırını çizen Divanyolu. Bu söz açılmışken onun hakkında birkaç şey söylemek gerekiyor. Konstantin, İstanbul'u, o zamanın Konstantinopolis'ini kurarken şehrin merkezini coğrafi anlamda merkeze değil de şehrin doğusuna almış: Sarayburnu, Sultanahmet tarafına. Burada işte imparatorluk sarayını yaptırmış. Hipodromu yaptırmış, böylece şehrin siyasi merkezi, imparatorluğun siyasi merkezi, saray dolayısı ile o tarafta. Hipodrom da sosyal hayatın merkezi, araba yarışları falan yapılıyor. Ve daha sonra Ayasofya'nın yapılması... Ama Ayasofya'nın yerinde başka Ayasofya'lar var. Dolayısıyla dinî merkez de, Patrikhane kilisesi olarak gene o tarafta. Ve burada bir Augustaion Meydanı var. Bu meydanda, şimdi Ayasofya'nın karşısında -hâlâ oldukça küçülmüş ve mütevazılaşmış bir şekilde görmek mümkün- Milion (milyon)Taşı var. Bu Romalılara göre -yeni başkent yapmışlar- dünyanın başladığı nokta, Milion Taşı'nın olduğu yer. Roma için bir darbımesel vardır: "Bütün yollar Roma'ya

gider" diye. İstanbul için de "Bütün yollar İstanbul'dan başlar" demek mümkün. Çünkü bu Milion Taşı'ndan başlıyor. Şehrin ana caddesi, ki "Mese" diyorlar buna, aşağı yukarı şimdiki cadde. Sultanahmet'ten yola çıkıyor. Sonra bu cadde boyunca münasip yerlere forumlar, meydanlar yapılmış. Çemberlitaş bunların ilki. O zaman bu Konstantin Forumu. Konstantin, bildiğimiz, daha sonra yangından sakatlandığı için demir çemberler içine alınarak korunan bu sütun üzerine kendi heykelini koydurmuş ama o heykellerin durması sütunların durmasından daha zor. Zamanla heykel devrilmiş, deprem meprem, kaybolmuş gitmiş. O da ilginç çünkü Konstantin, Hıristiyanlığı resmi din haline getiren ilk Roma imparatoru. Hıristiyan olmuş ilk imparator. Hatta başkent olarak İstanbul'u inşa etmeye karar vermesi biraz bununla da ilgili. Çünkü Roma o zamanlar daha muhafazakâr ve aslında içsel olarak tamamen çürümüş ve güvenilir olmaktan çıkmış eski din, çok tanrılı din, ama oranın aristokrasisi, Roma'nın, buna bağlı. Çıkarları falan temsil ediyor. Konstantin daha kolay Hıristiyan başkent yapabileceği yeni bir şehir kuruyor. Böylece zaten sonra da aziz ilan edilmiştir falan... Fakat ilginç ki, anlatıldığına göre bu heykeli Apollon kılığındaymış. Yani Hıristiyan olduğu halde demek ki o putperest geçmişinin etkisi sürüyor ve böyle elinde liriyle Konstantin bütün bir Apollon kıyafetinde yaptırmış heykelini. Evet, işte o Mese caddesi, Çemberlitaş, oradan Beyazıt Meydanı'na geliyor, Tauri Meydanı, Boğa Meydanı, ondan sonra Aksaray'a gidiyor. Orada Boris Forumu, İnek Forumu. Burada özellikle ikiye ayrılıyor, çatal yapıyor. Yani Y harfine benzetebilirsiniz. Y'nin alt ucu Sultanahmet Augustaion Meydanı'nda. Orta noktası Aksaray'a geliyor, ondan sonra iki çatal çıkıyor, birisi Güney Marmara kıyılarını izleyerek Cerrahpaşa, Arkadius Forumu'ndan geçerek Yedikule'ye uzanırken, öbürü kuzeyden Haliç'e paralel sırtları izleyerek şimdiki Fevzi Çakmak Caddesi aşağı yukarı, oradan Edirnekapı'ya varıyor. Yani aradan bunca yüzyıl geçmiş ama şehirlerin, şehir topoğrafyasının kolay kolay değişmeyecek bir mantığı var. Yani modern İstanbul'a, bugünkü İstanbul'a baktığımızda ilk yapıldığı Roma zamanında konmuş birtakım güzergahların bugün hâlâ geçerliliğini koruduğunu görebiliyoruz.

Evet, operet demiştik. *Arşın Mal Alan*'dan örnek vermiştik. Türkiye'de operet deyince bunun ilk kahramanlarından biri Muhlis Sabahattin'dir. Şimdi Muhlis Sabahattin'den değil de bir başka operetle devam edeceğim ama bu konuda gerçekten en çok eser vermiş, bir Türk operetinin oluşmasına en fazla katkıda bulunmuş besteci Muhlis Sabahattin. Ve zamanın bütün bestecileri gibi o da Batılılaşma etkisi altında. Aslında çok değişik dallarda ürün veriyor. Alaturka şarkılar da yazıyor. Esas tabii bir klasik Türk müziği bestecisidir ama operet de yazıyor. İşte bu arada fantezi şarkılar da yazıyor. Besteciler gibi şarkıcılar da o zaman bu değişkenliği gösteriyorlar. Ve bakıyorsunuz aynı kadın sanatçı, aynı kadın şarkıcı bir klasik Türk müziğinden şarkı okuyor, sonra bakıyorsunuz tango söylüyor, bakıyorsunuz operete çıkıyor. Hatta öyle ki devlet

bir ihtiyacı için marş yazdırıyor, marşı söyleyen de o kadın şarkıcılardan biri. Zamanı gelince bunlardan da örnekler vereceğim size.

Muhlis Sabahattin, Fehmi Ege'nin ahbabı. Fehmi Ege daha genç. Muhlis Sabahattin bütün bunları yaparken besteleri vesaire, nota da bilmezmiş, yani nota yazmasını bilmezmiş. Çoğu besteleri, dinleyerek Fehmi Ege notaya geçirirmiş. Muhlis Sabahattin'in hikâyesine devam edeceğiz. Şimdi "İçelim Bol Bol Şampanya" diye bir operet parçası çalacağım önce.

Bir başka şarkıyla devam edelim.

İşte böyle operetler. Melodik falan. Bunlar bizim sosyal hayatımızda o tarihlerde yepyeni sesler. İnsanları şaşırtan, heyecanlandıran değişik sesler.

Gedikpaşa'da Azak Tiyatrosu vardı. Bu tiyatro caddesi aşağıya doğru iner, genişçe caddelerden birisidir. Eğer belleğim beni yanıltmıyorsa Namık Kemal'in *Vatan-Silistre* oyunu da burada oynanıyor, hatta büyük hadise oluyor. Seyirciler çok heyecanlanıyorlar. Hatta denir ki Namık Kemal'in arabasının atlarını çözüp kendileri, seyirciler, atlar yerine çekerek yokuşu çıkarmışlar. Heyecan iyi de, şu Türk halkı durmadan böyle kendini beygirin yapması gereken işleri yapmaya kalkışmasa da, yurttaşların yapması gerekenleri yapsa daha iyi olacak başından beri. Bu heyecan ve galeyanın üzerine de zaten üç günde yasak koymuşlar. O tavır da değişmiyor. Madem birileri heyecanlandı, burada bir bozukluk olmalı, derhal durduralım deyip yasak etmişler. Daha sonra bu tiyatroda bir sürü operetler oynanmış. Gene bizim tiyatromuza, operetimize önemli katkıları olan Binemeciyan, Fasulyeciyan buralarda operet temsilleri yapmışlar. Mınakyan Tiyatrosu epey bir zaman bu Gedikpaşa'da çalışmış. Sonra benim artık gençlik, ileri çocukluk yıllarımda tulûat tiyatrosu olarak devam ediyordu. Hatırladığım, mesela Gazanfer Özcan'ların bu Gedikpaşa'da bayağı bir geçmişleri olduğu.

Tiyatroyu yapan mı ya da o daha mı eski, Azak Apartmanları var, gene Gedikpaşa çarşısının içinde. Bunlar da, bu apartman tipi yapılaşma, bildiğiniz gibi Beyoğlu taraflarında başlamış ama eski İstanbul'da da müsait bulunan arsalarda bu yeni tarza uygun birtakım apartmanlar yapılmış. Azak Apartmanları'nı da bir hayırsever zengin aile yaptırıyor. Bayağı geniş, 20-30 daireli falan... Mesela savaş zamanında bütün kiralar artmış, gene İstanbul

enflasyondan kavruluyor. O zaman bu aile kiralara zam yapmadan böyle bir hayırseverlik örneği halinde insanları orada barındırmaya devam etmiş.

Ayrıca bir de yazlık sinema vardı. O da yakın zamanlara kadar dayandı. İstanbul'un çeşitli yerlerinde vardı bu açık hava sinemaları. Tabii şehrin oldukça da yoğun sayılabilecek bir yeri Gedikpaşa, çevredeki apartmanlarda oturanlar da sinemayı pencerelerinde oturup seyrediyorlar. Bedavacılar deniyor onlara. Hatta *İstanbul Ansiklopedisi*'ne, Reşat Ekrem'e çeşitli maddeler yazarak katkıda bulunan Muzaffer Esen de o semtte otururmuş. Yalnız o gönüllü değil, zoraki bedavacı; adam çalışmak istermiş ama penceresinden yansıyan ışık, seyircilerin keyfini bozduğu için, sinemayı aydınlatıyor. Onlar da protesto ederler, bağırırlarmış. O zaman zavallı ışığını söndürüp pencerenin başına geçer, filmi seyredermiş. Yani Gedikpaşa bugünkü haline baktığımızda çok bunları hatırlatmaz ama İstanbul'un önemli bir kültür semti, bölgesi olarak uzun yıllar faaliyette bulunmuş semtlerden biri. Şimdi orda ilginç bir yer var, bu tiyatronun falan olduğu yerde, yakınlarda bir otel yaptılar, President Otel diye. Otel gayet şık falan filan, fakat mesela o Gedikpaşa'nın son derece renkli, geleneksel çarşısından geçerek o manavlar, pastırma asılı mezeciler falan arasından gidip o otelin İngiliz pub'ına girdiğinizde bir gezegenden öbürüne geçmiş gibi oluyorsunuz. Çünkü postmodern anlayışlı bir mimar, iç dekoratör bu pub'ı düzenlemiş. Bir kere malzemesi tamamen İngiltere'den gelmiş, yerdeki halılar, bira bardakları falan... bunlar İngiliz pub'larında gördüğünüz şeyler. Fakat modern, yenilikçi bir dekorasyon anlayışı var. Burada tavandan bir sürü yazılar, sloganlar sarkıyor, bir tarafta gene Londra telefon kulübesi içinde bir mankenle duruyor. Hoş şeylerden biri de karyola, eski pirinç karyola demirlerini toplamış, bunları, birtakım oturma mekânlarını birbirinden ayıran parmaklıklar olarak kullanmış. Yolunuz düşerse, ben herhalde gidip President Otel'den bir reklam ücreti de talep edeceğim bu kadar anlattıktan sonra, eee şöyle oturup bir bira içmeye değer bir yer.

Evet, gene bir operetle devam edelim biz : "Beni Tutamazsın" bu şarkının adı. *Asaletmeap* operetinden.

"Beni Tutamazsın", bu arada Aytuğ işaretler ediyor, gene saatimizi doldurmuşuz. Burada daha plaklarımla oturuyordum vaktim var diye... Neyse bunları bir başka semtin münderecatına katmak üzere bu haftaki "Bu Şehr-i İstanbul ki" programından sizlere veda edeyim. Haftaya buluşmak üzere hoşça kalın.

GÖKSU

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar, sevgili dinleyiciler, 94.9 Açık Radyo'da ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Hepinize iyi bir pazar geçirmeniz dileği ile programımıza başlıyoruz. Yahya Kemal Beyatlı, "Siste Söyleniş".

Birden kapandı birbiri ardınca perdeler...
Kandilli, Göksu, Kanlıca, İstinye nerdeler?
Som zümrüt ortasında, muzaffer, akıp giden
Fîrûze nehri nerde? Bugün saklıdır, neden?
Benzetmek olmasın sana dünyâda bir yeri;
Eylül sonunda böyledir İsviçre gölleri.

Bir devri lânetiyle boğan şairin Sis'i.
Vicdan ve rûh elemlerinin en zehirlisi.

Hulyâma bir ezâ gibi aksetti bir daha;
-Örtün! Müebbeden uyu! Ey şehr! -O beddua...
Hayır bu hâl uzun süremez, sen yakındasın;
Hâlâ dağılmayan bu sisin arkasındasın.

Sıyrıl, beyaz karanlık içinden, parıl parıl
Berraklığında bilme nedir hafta, ay ve yıl.

Hüznün, ferahlığın bizim olsun kışın, yazın,
Hiç bir zaman kader bizi senden ayırmasın.

Sevgili dinleyiciler, bu hafta Göksu'dayız. Göksu deyince aklıma dört şey geliyor: Anadoluhisarı, Hisar'ın altındaki o güzelim kahve, Küçüksu,

Göksu Deresi ve kızım Zeyno. Kızım nerden çıktı dersen, o da Boğaz'da, Göksu'da oturuyor. Söylemeden edemedim.

M. Belge: Oraya mı taşındı?

T. Erkman: Evet, evet. Göksu'ya, rıhtıma yakın olan yerlerden birinde.

M. Belge: Dere üstünde?

T. Erkman: Dere üstünde. Şimdi o dere karabatakların toplanma yeri, orası daha mı ılık, nedir? Geçen gün iskelenin üzerinde belki yirmi tane vardı. Büyüklüklerinden, inanır mısın, şaşırdım.

M. Belge: Kocaman kuştur karabatak.

T. Erkman: Hiç denizde bana öyle gelmiyor, altmış santimden fazla kanat var. Açtığı zaman koca bir şey.

M. Belge: Tabii, tabii, büyüktür.

T. Erkman: Toplanmışlar, ekmek attık, alışırlar mı alışmazlar mı diye? Onlar da gösterilerini yaptılar, işte böyle. Göksu, Anadoluhisarı ile Küçüksu Kasrı yakınlarından denize ulaşan büyük ve küçük derelerin meydana getirdikleri iki vadi boyunca uzanan mesire alanı. Bir zamanlar, Kâğıthane ile yarışan, Batılı gezginlerin "Asya'nın tatlı suları" diye adlandırdıkları bir yer. Bu alan, Boğaz'dan başlayıp büyük ve küçük dereleri izleyerek Dört Kardeşler mevkiine kadar uzanıyor. Ve Murat Bey siz ve biz orada 1960'lı yıllarda kuyu kebabı yemişizdir, hatırlar mısınız?

M. Belge: Evet, tabii.

T. Erkman: Bu yörenin özellikleri, üzerinden geçen köprüler, iki kıyıdaki ulu çınarlar, kızılağaçlar ve ormanlardan oluşan pırnal meşeleridir. Kayıkla ulaşılabilen Dört Kardeşler'den sonra bir zamanlar ortaoyunu bile oynanan bir yere gelinirdi. Evliya Çelebi'ye göre burada Halıcızade bahçeleri ile un değirmenleri bulunmaktaymış. Sedad Hakkı Eldem'in tespitlerine göre de yine burada derenin sağ tarafında II. Mahmud zamanında yapılması tasarlanan bir kasrın taşınması için yapılan bir sofa vardı. 18. ve 19. yüzyıllarda Göksu çok ünlü bir mesire yeri. Derede "piyade" denen kayıklar dolaşıyor, dere boyunda atlar, arabalarla geziliyor. Küçüksu'da 8 Eylül Ayazma törenleri günlerce sürüyor. Şirket-i Hayriye vapurları ek seferler düzenliyor. Fakat giderek Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra buraya duyulan rağbet azalıyor. Daha bu taraflara gelindiğinde, tarih daha bu taraflara geldiğinde Birinci Köprü yapımında şantiye olarak kullanılıyor. Ne ayıp bir şey!

M. Belge: Evet, evet, bundan bahsedeceğiz.

T. Erkman: Bundan sonrasını programın akışına bırakıyorum.

M. Belge: İstersen hemen müziğimizi çalalım.

T. Erkman: "Gidelim Göksu'ya"

M. Belge: Göksu değil mi? Akla başka bir şey gelmiyor. Önce ondan başlamak lazım. Yalnız ben taş plak çalacağım. Bu Meydan Fasıl Heyeti tarafından doldurulmuş bir Columbia plağı. Hristaki'nin "Gidelim Gök-

su'ya"sıyla başlıyor ama birbirine bağlı...

T. Erkman: Geçmeli...

M. Belge: Hemen arkasından "Karşıyaka"sı geliyor, Kürdili o da. Onunla da bitmiyor, meşhur Kemani Sebuh'un, aradan sesini daha fazla duyurduğu sirto da var. "Göksu değildir, hatta İstanbul değildir!" denebilir şimdi. "Karşıyaka nerden çıktı?"

T. Erkman: Başında Göksu var ya canım!

M. Belge: Madem plakta bunlar var, hepsini dinleyelim.

M. Belge: Evet, şimdi konuşurken aklıma gelen iki şeyi söyleyeyim: Önce, Göksu, mesireleriyle vesaire Müslüman Osmanlı hayatının merkezi gibi bir yer. Ben işte bu semtlerde fırsat buldukça İstanbul'un azınlık da olsa asli unsuru olan Rumlar, Ermeniler, Yahudilerden örnekler veriyorum. Göksu'da pek onların payı yok gibi bir şey geçiyordu aklımdan. Ama şu çaldığımız şarkıdan zaten benim tezim bozuldu. "Gidelim Göksu'ya" şarkısını yazan Hristaki, Meydan Fasıl Heyetiyle birlikte, Kemani Ermeni Sebuh Efendi: Yani asli unsuru demek galiba bu!

T. Erkman: Çok karışmış; artık bunu ayırmak mümkün değil. Hiçbir semtte, hiçbir yerde. Ne zaman deşsen, altından mutlak çıkacak. Çünkü birlikte yaşanmış asırlarca.

M. Belge: Bir de şunu diyecektim. Şimdi fasıl heyetinden aklıma geldi. Son zamanlarda akşam yemek yenen ve fasıl dinlenen yerler ortaya çıktı. Fakat bu fasıl denilen şeyin anlamı değişti. Benim bildiğim fasıl, işte 6-7 çalgıcı vardır, 4-5 tane de şarkıcı. Birisi kadındır, falan. Hep beraber şarkı söylerler. Meyanlarda arkadan tiz bir ses çıkar... Şimdi fasıl denilince üç kişi oluyor, bunlar bir şeyler çalıyorlar, biri de şarkı söylüyor.

T. Erkman: Ekonomik zorluklardandır. (Gülmeler.) Kolay değil.

M. Belge: Evet, şeyi söylüyordum, Dört Kardeşler. İstersen oradan başlayalım Göksu faslına.

T. Erkman: Başlayalım.

M. Belge: Bu Dört Kardeşler, dört tane çınar ağacı. Ama bugün oraya gittiğinizde üç tane kalmış. Demek ki bir tanesi zamanla kesilmiş, bir şey olmuş. Aynı kökten çıkmış, büyümüş, üç tane güzelim ağaçtır bunlar. Derenin sandalla gidilebilir son noktasındaydı ve onların etrafında daha bir sürü çınar var. Böyle uzun, ince ve uzun. Gölgelik, çok güzel bir bahçe idi burası. Tanyeri'nin dediği gibi 60'larda falan, daha önceki halini ben gözümle bilmiyorum ama böyle kuyu kebabı gibi şeyler de yenirdi.

T. Erkman: O da ne uzun olan bir şeydir. "Ayy, ben çoktan vazgeçmiştim. İstemiyorum, ölüyorum açlıktan, yeter!" diye feryat edersiniz; ama artık olan olmuştur.

M. Belge: Önce kuyuyu kazacaksın...

T. Erkman: Yok o kadar değil! Kuyu vardı, abartma. Koyuyorlar onu, ağzını çamurla kapatıyorlar... Uzun bir şey.

M. Belge: Güzel şeyler uzun oluyor.

T. Erkman: Çok doğru.

M. Belge: Güzelliğin kolayı yok. Sonradan, fırsat düştükçe hep gitmişimdir, bakmışımdır. İşlemedi.

T. Erkman: Şimdi orası terk edilmiş olarak duruyor mu?

M. Belge: Valla, son gideli yıllar oluyor, kimseler yoktu. İşliyormuş gibi bir hali yoktu. Ailece oraya giderken, biz eskiden sandalla da giderdik, şimdi sandalla gidilemiyor anladığım kadarıyla. Sandal oturuyor yolda. Oraya kadar kolay değil. Belki bilirsen derenin derin kalmış yerlerini, gidiyorsundur.

T. Erkman: Bir iki kere sandalla gittim. Onun dışında bilmiyorum ve çok sene oldu.

M. Belge: Ayrıca o Göksu deresi, canına okuduğumuz yerlerden biridir. Birçok yerden bir tanesi de odur, hem de esaslı bir şekilde canına okunmuştur. İki tarafına yapılan bir sürü münasebetsiz binalar falan... Bir de orada -bana sembolik gelir- bir yetimhane var galiba.

T. Erkman: Bilmiyorum Murat. Mezarlıktan sonra içeri doğru mu?

M. Belge: Şimdi hatırlamıyorum. Tam derenin kıyısında ve oradan da pislik mislik akar. O yetimhane Göksu'nun durumunu sembolize ediyor gibi geliyor bana. Şimdiki durumunu. Son gittiğimde adeta tanıyamadım Dört Kardeşler'i. Gene çınarlar orada duruyor, bahçe orada duruyor ama etrafı o kadar değişmiş ki, oralara kadar yapılar mapılar gelmiş sokulmuş. Ben orda mıyım, yoksa karıştırıyor muyum? Çünkü 80'lerde Göksu'nun arkasında bir korkunç şehir yapıldı ya, bu İstanbul'da olsun, Boğaziçi'nde olsun şimdiye kadar pek çok tek tek cinayet işlenmiştir. Bunu ben...genosit olarak değerlendiriyorum. Yeşillik bıçakla kesilmiş gibi... kesiliyor ve bir beton ormanı başlıyor.

T. Erkman: Yüzde yüz haklısın. Anadolu yakasından karşı tarafa baktığın zaman o kesilmişliği çok daha fazla görebiliyorsun. Buna dikkat ettin mi? Bir Robert Kolej'in alanı var. Biraz daha ilerde Sarıyer tarafına doğru bir ormanlık alan var. Onun dışında her şey tıraşlanmış bir kafa gibi. İnanılmaz büyüklükte binalar yükseliyor.

M. Belge: Bütün bu Boğaz hattı boyunca zaten siluet miluet diyorlar, tabii o kurallar devamlı bozuluyor ama uyulduğu kadarıyla o yamacın arka tarafında, mesela ne bileyim, Kandilli, Çubuklu falan bir yerde yürümeye git. O yokuşu çıkıyorsun. Yokuşun tepesine geldiğin zaman birden-

bire Düzce'ye filan giriyorsun. Bir Anadolu kasabasına... Oraya kadar dayanmış, gelmiş şehir. O yasağı bekliyor. O yasak bir şekilde ortadan kalkarsa yamacın öbür tarafına yuvarlanacak. Bir de bu şık villalar... Boğaz boyunca.

T. Erkman: Bu da bir çelişki. Gecekonduların arasından bütün görkemiyle fırlıyor, hepsinin tepesinde sekiz tane uydu anteni, yüksek duvarlar...

M. Belge: Esas akıl uyduramadığım, bunlar bilmemkaç milyara alınıyor falan. O kadar milyar parayı sen veriyorsun, lüks villa alıyorsun ama seninkinden on iki tane var, hepsi aynı şekilde yapılmış! Ne kadar konformist bir toplum... Herkes dip dibe oturacak, herkes aynı şeyleri kullanacak, aynı şeyi yiyecek, aynı şeyi içecek...

T. Erkman: Bunun için ben Adalar'ı çok seviyorum. Adalar bu bakımdan hâlâ ve kahramanca direniyor doğrusu...

M. Belge: O villalar da sıra halinde tepeyi tırmanıyorlar.

T. Erkman: Tabii, panoramayı görsünler diye öyle bir açıyla yerleşmeleri gerekiyor.

M. Belge: O da uzak bir çağrışım, belki şimdi anlatınca herkese çok saçma gelecek, ama ben de şöyle bir şey hatırlıyorum: Küçüklüğümüzde kovboy filmlerine giderdik. Şimdi filmde bizimkiler atla veya posta arabasıyla, karavanlarla gidiyorlar, bir sahne olur, yamaçlarda Kızılderililer görünür, sonra Kızılderililer yamaçtan saldırıya geçerler. O dizilmiş villaları ben o sahneye benzetiyorum. Bir fırsatını bulduklarında oradan dolu dizgin inecekler gibi... Evet, Göksu dedik, mesire yeri. Mesire olunca Abdülhak Şinasi'lerin hep anlattıkları gibi sandallar özellikle önem kazanıyor. Sandal tutuyor beyler, hanımlar. Bu arada, hali vakti yerinde olanların çalgı takımları da ayrı...

T. Erkman: Düşün bir kere: O akşam mehtaba mı çıkılacak, ne yapılacak, önce hazırlığı var. Kim bilir ne alışverişler oluyor, kafeslerin arkasında ne dedikodular, atlaslar, canfesler, satenler, kurdeleler, bir alay minik aksesuvar, ayrıntı... Fesler kolalanıyor, hayır, kalıplanıyor, bıyıklar da kalıplanırmış, ben gördüm. Böyle ip gibi bir şey, böyle yukarıya doğru olsun uçları diye. Onlar böyle parafin gibi bir şeyle de uçları kalınlaştırılıyor, ipliksi ediliyor...

M. Belge: Şeydir o: Çelebi sınıfında "karanfil bıyık" denir.

T. Erkman: Ne bıyık denir, bilmiyorum ama eskiler de güzellikleriyle uğraşırlarmış. Hatta şimdikinden daha fazla yani. Müthiş!... Derken sandallar borda bordaya gelir, efendim, saz heyeti önde mi gelir, ses gelsin diye, hafif şöyle yaşmaklar, feraceler titriyor. Ardından ne flörtler... Ay, düşündükçe müthiş!

M. Belge: Hepsinin bir evveliyatı var. Üç mesire öncesinden başlanmış ilişki var.

T. Erkman: Yere düşen mendiller... uçuşan kokulu bir şeyler.

M. Belge: Onun tabii müthiş bir dili oluşmuş. Jestler, mendili şöyle tutuyorsun bu anlama geliyor, böyle tutuyorsun başka anlama... Aşamaları var, işte o mesajı veriyorsun. Karşıdan gelen jest nedir?...

T. Erkman: Bohçacı kadınlar arada laf taşıyorlar falan.

M. Belge: Belki diyelim, o mesirede o jestle iş bitiyor. Çünkü daha fazlası şey olur, ahlaka göre neye sığmaz. Bir dahaki hafta...

T. Erkman: Her şeyde salınmak üzere, sadece salınılıyor, değil mi? Şimdiki kadını düşünüyorum ben bir de. Vagon gibi: elinde filesi, işten çıkmış, iş çantası, vın vın... Ötekilerse böyle saltanat halinde, salına salına dolaşacaklar.

M. Belge: Ben bunun yazısını bile yazmıştım yıllar önce. Eskiden "kırıtmak" diye bir şey vardı. Bir yürüme tarzı vardı, bir salınma tarzı vardı. Şimdi her şey hızlandı. Bir de böyle televizyonda anlık görüntülere alıştığımız için... O kırıtmak bir süreç gerektiriyor. Halbuki bugün enstantaneler ile yaşıyoruz... Onun için kalktı kırıtmalar bak ortadan.

T. Erkman: Ben şimdi çok iyi hatırlıyorum, 18 yaşında filan, iskemlenin arkasına yaslandığım zaman, anneannem, "yaslanma, ayıptır!" derdi. Neden yaslanmak ayıp, ucuna ilişeceksin, ayaklarını yan yana koyacaksın. Böyle baston yutmuş gibi karnını çekeceksin, öyle, çünkü genç kız dediğin öyle zarif oturur, öyle arkaya yayılmaz, kaykılmaz. Kendini bırakmaz, omuzları düşmez. Düşün, bütün kadınlar onun doktorasını yapmışlar o zaman!

M. Belge: Şimdi bütün Boğaziçi, aklıma mesela Ahmet Hamdi Tanpınar'ı getiriyor. Ama Göksu özellikle getiriyor. Ahmet Hamdi Tanpınar deyince "Mâhur Beste" aklıma geliyor. Eyyubi Bekir Ağa'nın güzel şarkısı. Mâhur zaten, rastın minörü derler. Eeee bu da bende şeyden var: Mesut Cemil'in yönettiği Tarihi Türk Musikisi Unison Erkek Korosu. Eee, alaturka, erkek sesidir. Münir Nurettin'i çok eleştirmişlerdir, koroya kadın soktu diye. Evet, "Bir Âfet-i Mehpeyker ile Nüktelerim Var". Mutlaka o anlattığımız şeyler, sandallardaki çalgı takımları bu şarkıyı söylememiş olmaz. Bu şimdi iki taraflı bir plak. Birinci tarafından başlayalım.

M. Belge: Evet, şimdi arkasını çevireceğiz: "Ebruleri İma ile Gizli Eder İş'ar". Eskiden her iş zor böyle. Kur babam kur. Şimdi bas düğmeye, tamam!

T.Erkman: Cahit Kayra ile Erol Üyepazarcı'nın hazırladıkları *II. Mahmud'un İstanbul'u* adlı kitapta İshak Hoca şöyle diyor: "Buraya bir başka zamanda, söz gelişi 1235 Şevval ayında gelseydik, bir Perşembe günü, Padişahın Enderun halkıyla birlikte burada büyük bir saray eğlencesi düzenlediğini ve Müezzinbaşı Şakir Ağa'nın keman teli gibi yükselen, ney gibi temiz seslerle şarkılar söylediklerini, yöreden gönderilen yemeklerle büyük bir ziyafet çekildiğini görecektik. Bu arada, aslında büyük bir aşk adamı olan II. Mahmud'un güftesi ve bestesi kendi eseri olan hicaz aksak divandan lirik bir şarkısını dinleyecektik. "Bir gonca-femin yaresi var ciğerimde /Her lahza hayalin duruyor didelerimde. /Takdire ne hacet, bu da varmış kaderimde". Ne romantik bir adammış bu II. Mahmud. Okudukça âşık oluyorum Murat! Şehirci, yenilikçi, reformcu, her şey. Müthiş bir aşk adamı diyor, besteleri var, romantik...

M. Belge: II. Mahmud çok ilginç bir adam.

T. Erkman: Müthiş bir adam, evet.

M. Belge: Hem bizim modern tarih onunla başlıyor.

T. Erkman: İstanbul'u da İstanbul yapmış. Yani çok fazla çalışmış İstanbul için.

M. Belge: Zaten, neydi, Cisr- i hayriyye miydi, ilk köprüyü yapan adamdır ki, bütün İstanbul'un yapısını değiştiren olay. Gene, önce değindiğimiz temaları toparlamaya çalışıyorum, "çayır" meselesi. Küçüksu çayırı. Göksu, Küçüksu arası.

T. Erkman: Öyle âtıl duruyor orada. İç acısı bir şekilde yani. Koca alan!

M. Belge: Çayır denen şey, biliyorsun, kolay yetişen bir şey değil. Hele bu İngiliz çimi falan, iki yüz yıl falan ihtimam göstererek yetişen bir şey.

T. Erkman: Sonra da çok kalıyor.

M. Belge: Şimdi bu, Küçüksu çayırıydı. Dediğim gibi, köprü yapılırken, köprüye koydukları o beton plakaları, orda döküp yerine koyuyorlardı. İkinci köprüde de aynı şey oldu, sanırım. Ondan sonra çayır kalmadı. Şimdi belki tekrar başlanırsa...

T. Erkman: Hoş bir sosyal alandı. Panayır yeri gibi: Mısırcılar, seyyar satıcılar, cıvıl cıvıl, bütün o kimlik bitti, gitti!

M. Belge: Evet, sandallarla bir yandan denizde müthiş işler olurken bir yandan çayırda da, o zamanın kelimesi piknik değil ama piknik anlamında yapılan iş. Tabii o, şimdiki gibi iki sepet şeyle olmuyor. Sinilerle, bilmemnelerle pilavlar, zeytinyağlı dolmalar, şunlar bunlar, kıyamet gibi, müthiş bir keyif... Koçu denilen arabalar, öküzlerin çektiği ağır aksak

arabalar, yaşmaklı feraceli hanımlar, arkalarında hizmetkârlar, arabaları, servis arabaları, vesaire, bayağı ordu gibi gidip bir mükellef ziyafet çekiliyor.

T. Erkman: Ayy, şeyi şimdi hatırladım: Belki alakası yoktur, belki de vardır: Nezih Neyzi'nin Kızıltoprak anılarında Yuşa'ya mehtap seyretmeye gidilir, hazırlığı bir buçuk ay! Kavurmalar küplere basılır, efendim, dolmalar, köfteler... Yataklar öküz arabalarına konur ve piyano yüklenir. Hatırladın değil mi, Yuşa'ya varılır, mehtapta piyano çalınır, onlar yenir, birkaç gün kalınır ve geri dönüş başlar. Aynı onun gibi bir şey. Yani ne kadar her şeyin tadı çıkarmış! Bence bir şeyin en önemli tarafı hazırlığı: Bir yere yemeğe gidersin, hazırlanırsın, onu takarsın, oraya bakarsın, bir heyecandır, gidersin yemeği yersin, yemek biter, o gece de biter. Bence hazırlıktır önemli olan. Eskilerin her şeyinde tam tekmil varmış.

M. Belge: Evet, kendim de yemek pişirdiğim için: altı saatte pişiriyorum...

T. Erkman: Ondan sonra bir geliyoruz, çekirge gibi: "Eline sağlık Muratçığım! Ne güzel olmuş Muratçığım!"

M. Belge: Şimdi çayırdı, mesireydi bilmemneydi deyince: Bu şarkı bende o izlenimi bırakır. Meşhur Tamburi Mustafa Çavuş'un "Dök Zülfünü Meydane Gel". Gene aynı Tarihi Türk Musikisi Unison Erkek Korosu, Şef Mesut Cemil olmak üzere bir taş plak daha çalıyorum.

T. Erkman: İşte size Göksu'dan bir fotoğraf. Safveti Ziya der ki: "Birbirini müteakip Damat Kemaleddin Paşa'nın dört çifte maun sandalı, Subhizade Sami Bey'in Boğaz'ın en narin ve en biçimli bir kişilik üç çifte kayığı meşhur hamlacısıyla yirmişer yaşlarında müşir paşaların üç çifteleri birbirlerine rakip hamlacılarıyla göründüler. Dere bir salon haline girmiş, herkes birbirini tanıyor, selamlıyor. Buranın kendine mahsus pür-esrar bir hayatı, sergüzeştleri, Felatuni sevdaları, izhar edilemeyen kıskançlıkları, bir nim nazarla ifade edilen perestişleri, senelerden beri ümitsiz, emelsiz, gayesiz devam eden, sırf ruhani ve vicdani büyük ve maruf aşkları var." Ayy, ne müthiş!...

M. Belge: Mest oldun galiba?

T. Erkman: Oldum valla.

M. Belge: Sermet Muhtar kim?

T. Erkman: Safveti Ziya.

M. Belge: Ha, Safveti Ziya, demiştin. Protokol müdürü. *Salon Köşelerinde* diye romanı vardır.

T. Erkman: "Senelerden beri ümitsiz, emelsiz, gayesiz devam eden, sırf

ruhani ve vicdani büyük aşkları var." Aman Allah'ım!

M. Belge: Orada bahsettiği, Damat Kemalettin Paşa: Gazi Osman Paşa'nın oğlu, Abdülhamid'in kızı Naime Sultanla evli. Fakat onların dedikoduları gayet ilginçtir. O dedikoduları Ortaköy'de anlatacağım; şimdi Göksu'da münasip düşmez. Göksu deyince kısaca bir kil meselesine de değinmek lazım, değil mi?

T. Erkman: Tabii, tabii. Bütün ünlü seramikçilerin hayatı. Göksu, doğru.

M. Belge: O da azaldı galiba.

T. Erkman: Yok, onlar hâlâ var.

M. Belge: Tek tük görüyordum orada da. Göksu kili, öteden beri hakikaten meşhur: Çömlekçilik mesleğinde daha kaliteli bir kil olduğu söyleniyor. Göksu çamuru çok aranmış, ve ben bilirim, Füreya'nın da Göksu kili kullandığını. Küçüksu deyince bunun da bir plajı vardı bir zamanlar.

T. Erkman: Ya kum taşınılan tek plaj burası, biliyor musun?

M. Belge: Taşıma kumla yapılmış.

T. Erkman: Herhalde deniz alıyor bir akıntıdan dolayı. Ha bire kum ilave edilirdi. Ferit'ler Bağlarbaşı'ndan bisikletle Küçüksu'ya giderlermiş, bir tek Kandilli rampasında bisikleti yürütürlermiş. Pek de öğünürlerdi bununla... Güzel plajdı.

M. Belge: Benim kayınpederimin İran asıllı bir ahbabı bu Küçüksu plajını işletti, ruhsatını aldı. Ben de birkaç sefer gittim.

T. Erkman: Ben de birkaç sefer gitmişimdir.

M. Belge: Orda tabii, kum durmuyor. Bir yandan devamlı taşınıyor. Göksu ve Küçüksu alüvyon getirdikleri için Boğaz'ın o bölgesi kumluktur. Dibi de oldukça sazlık. Mesela ne bileyim, Küçüksu İskelesi'nden vapur kalkarken uskur çalışınca suyun yüzüne kum vururdu falan. Küçüksu Kasrı var tabii orda, değinilmesi gereken. 19. yüzyılda İstanbul'un neresinde böyle kamusal, gösterişli bir bina yapılmışsa hemen hemen hiç şaşmaz, Balyan ailesinden, Balyan kalfalardan biri yapmıştır. Çünkü bunlar zaten hassa başmimarı oldukları için ailece, ve birkaç kuşak böyle devam ediyor böyle, devamlı bu tür binalar onlara ısmarlanmış. Küçüksu Kasrı tabii kalmak için yapılmış bir bina değil.

T. Erkman: Biblo gibi, ne kadar güzel bir şey!

M. Belge: Yani, gelip vakit geçireceksin, keyfedeceksin, sonra döneceksin... Uzun boylu yatmalık değil.

T. Erkman: Onun da kaydığı söylendi, değil mi Murat?

M. Belge: Öyle bir rivayet var. Bir de yanında, 19. yüzyıl ölçüleri içinde güzel bir çeşmesi vardır ki zaten o kasrın ve çeşmenin orada bulunması da sanıyorum bütün işte mesireleri, vesaireyi bir yandan teşvik eden... Ama belki bir yandan da zaten orada bu tür faaliyetler olduğu için böyle bir şey yapmaya heves etmiş padişahlar. Böyle bir Tanzimat Devri yapısı işte Küçüksu Kasrı. Göksu boyunca tabii, bir sürü yalılar vardı. Hâlâ tek

tük var. Bir de o senin sözünü ettiğin, değindin geçtin, Göksu deyince aklıma gelenler diye, o kahve, ne kadar şirin bir kahvedir.

T. Erkman: Çok! Zeyno taşındıktan sonra fark ettim. O kahve aslında bir yoldan almış. Giriyorsun aradan arabayla, arabayı sürüyorsun, kahvenin içinden geçiyorsun, iskemlelerin arasından, bir adacığa çıkıyorsun. Orada tamamı restore edilmiş, çok güzel yapılar var. Hatta bir tanesi İnönü'nün evi.

M. Belge: Eski Komodor Remzi Bey Yalısı'dır o.

T. Erkman: Öyle mi? Ondan sonra, o gri bir şekilde restore edildi, henüz taşınmadılar. Onun yanında beyaz, çok büyük bir yapı var. Sonra bir de işte hemen dereye giriliyor, dere boyunca restore edilmiş binalar... Dere içinde de var, biliyorsun. Şimdi dere içinde yapılmakta olan yapılan-yıkılan, yerine eskisine sadık kalmak şartıyla yapılan binalar var.

M. Belge: İşte ben, hakikaten, çok oldu oralara gitmeyeli. Son durumu doğrusu bilemiyorum. Şimdi bugün epey klasik şeyler çaldık. Hani Tamburi Mustafa Çavuş, çok ağır bir şarkı değildir ama klasikten biraz daha hafifletelim diyorum. Mesela bir İstanbul türküsü...

T. Erkman: Olabilir.

M. Belge: Çalalım şurda... Bunu biraz kurayım ben, bir dakika, Necmi Rıza. Bayılırım Necmi Rıza'ya: "Coştum Yine Sevdalanıyorum Ben".

T. Erkman: Ben de onu "Coştum yine dalgalanıyorum ben / Yeni yeni sevdalanıyorum ben" olarak bilirim.

M. Belge: Öyle de söylenir. Bazen hatta etikete de yanlış yazıyorlar. Bakalım Necmi Rıza nasıl... Konuşuyorduk ya, "Ada sahillerinde mi, Adalar sahili mi" diye. "Dalgalanıyorum ben" diyebilirim ama... evet, herhalde oldu. Şu mikrofonu da koyalım.

T. Erkman: Sermet Muhtar Alus bakalım ne der: "Göksu, İstanbul'un en şahane, en saltanatlı, en kibar mesiresiydi. Fi tarihinde koca kavuklu padişahlar taşınıp dururlarmış. Onlar ayaklarını çekmişler. Şehzadelere, sultanlara, vüzera takımlarına sıra gelmiş. Ecnebi elçilerden, lordlardan da gelen gelene. Beyoğlu zenginleri, tatlı su Frenkleri de eksik değil. Cuma ve pazarları mahşer. Küçüksu çayırı dopdolu. Bir tarafta laternalar, mandolinler, gitaralarla hora tepenler, kadril polka oynayanlar; bir tarafta zurna ve çiftenaralarıyla iki telliye kalkanlar... Mustafa ve Şürekâsının Göksu kiremit - tuğla fabrikasına işleyen dekovilin küçük vagonlarına dolarak 'ala ala hey'lerle gidip gelenler de sayısız."

Yaşayan her şey üzerine bir tül örtülüyor. Ya da bir kara perde diyeyim, tül çok romantik oldu, ve her şey öldürülüp gömülüyor, değil mi? Şu anlatılan fotoğrafa bak! Tatavla öyleydi, Samatya öyleydi... Ne bileyim, anlattığımız her yerde hayat çok canlıydı. Şimdi herkese bir küskünlük mü geldi, nedir, bizi teknik mi böyle yaptı, yoksa biz mi kendimizi böyle yaptık?

M. Belge: Biz mi ihtiyarladık?

T. Erkman: Biz mi ihtiyarladık, gönüller mi geçti, ne oldu?

M. Belge: Eee, gene bilmiyorum. İstanbul paldır güldür cıvıl cıvıl falan, yalnız işte zarafeti eksildi. Eskiden de eğlenilirdi ama başkalarını perişan etmezdi eğlenenler. Yahut işte ayağına basmazdı, omuz atmazdı. Önüne pat diye tükürmezdi.

T. Erkman: Geçenlerde bir arkadaşım dedi ki: "Benim gözümü bağlasalar, şöyle bir arabaya koyup dört saat dolaştırsalar, götürüp bir yere bıraksalar ve gözümü açsalar, deseler ki burası Şırnak ya da Kastamonu. Ben işte hükümet konağı nerde, belediye binası nerde diye ararım. Halbuki burası İstanbul'un çok yakınında, içinde bir yerdir." Çok da doğru. Kurallar İstanbul'a göre değil de gelenlerin kuralları yerleşik olduğu için her şey kimliğini kaybetti. Hatta belki biz de kaybettik, kimbilir?

M. Belge: Şimdi eski gezi, mesire diyoruz... Ben Anadoluhisarı'nda falan -daha önce de söylemiştim- vakti zamanında maddi durumum el verip de yalı kiralayabildiğim zamanlar, bu Göksu dereiçi, liman sağladığı için orada birçok tekne durur. Malûm, yazları İstanbul'un etrafında denize girecek yer kalmadı. Ama Boğaz'ın ucuna gidip Poyrazköy falan oralarda giriliyor. Poyrazköy'de mendireğin içine girince, hani söylerler, Avrupa'da insanlar banyo küvetini doldururmuş da bütün aile yıkanırmış sırayla... O küvete girmiş gibi oluyorsun işte.

T. Erkman: Müzeyyen Senar çok meraklı. Onun *Malikâne* diye bir teknesi var. Pembe bir tekne. Yaz kış demeden böyle önümüzden geçer, teknenin burnuna oturur. Ondan sonra maşallah son derece sağlıklı, Poyraz'a gider teknesiyle, akşamüstü döner. Sonbahar buna dahildir. Kasımlara kadar filan...

M. Belge: Görürdük yalının penceresinden. *Lüfer* diye bir tekne var. Tanıyoruz, içinde böyle insanlar oturmuşlar, Göksu'dan daha yeni çıkmışlar, bizim yalının, Anadoluhisarı'nda, ordan, kimisi soyunmaya başlamış yanmak için falan, müeddep bir şekilde giderlerdi. Ondan sonra aynı tekneleri bir de dönüşte görürdük. Dümbelekler ve herkes göbek atıyor.

M. Belge: İçkinin dozu arttıkça...(Gülmeler) Sıcak bir yandan...

T. Erkman: Yani dolayısıyla var birtakım şeyler, eğlenceler, keyifler de... dediğim gibi zarafette bir eksilme var gibi. Şimdi tabii, Münir Nurettin gibi ses kaç tane var? Ama işte Sermet Muhtar'lar, Abdülhak Şinasi'ler bu kadar ballandıra ballandıra anlattığına göre mesela bir mehtaplı gecede,

tam bu değilse de "Olmaz İlaç" segâlıtan, herhalde Göksu taraflarında dinlenebilirdi.

M. Belge: Bir de söylemeden edemeyeceğim. Hep ağlaşıp duruyoruz ya biz fena halde, bu Göksu balık bakımından da ilginçtir. Şimdi tekneler mekneler dedik, çünkü Göksu'nun ağzında deniz balığı tutarsın ama dere balıkları da vardı orada. İçeriye doğru girdiğin zaman o dereye özgü pekâlâ da lezzetli taş balıkları, kaya balıkları falan bir şeyler vardı. Sonuçta beş altı yüz metre mesafe içerisinde hem deniz balığı, hem dere balığı tutabildiğin bir yerdi. Şimdi tabii o çamurda mamurda zavallı kurbağalar dahi ölmüştür herhalde, yaşayamamıştır- bırak balığı. Şimdi Göksu faslını bitirdik mi artık?

T. Erkman: Bitirdik. Başka müziğimiz var mı çalınacak?

M. Belge: Var. Geçen sefer bir kere daha böyle bir şey yapmıştım. Aynı şarkıyı iki icra örneğiyle vermek gibi. Bir Nebile Hanım'ı, arkasından da Safiye'yi çalmıştım. Galiba ben de arkasından hep Safiye Ayla'yı çalmak...

T. Erkman: Kayırmak gibi.

M. Belge: Çünkü Münir Bey'den sonra bu şarkıyı Safiye Ayla'dan...

T. Erkman: Çok zor, çok zor!...

M. Belge: Ama bak, öyle deme. Ayrıca "Bu alaturka, yorumu olur mu bunun?" falan da diyebilirler. Var, pekâlâ var. Muganniden muganniye bayağı değişebiliyor tarz. Peki, şimdi bir de Safiye Hanım'dan dinleyelim bunu.

T. Erkman: Bu da çok güzel, kim ne diyebilir ki? Kim ne söyleyebilir? Evet, sevgili dinleyiciler, Münir Nurettin, Safiye Ayla, arkasından bizim programımızın sonu. Biz size iyi bayramlar, neşeli, mutlu, sağlıklı, nice günler dileğiyle programımızı kapatıyoruz. Hoşça kalın.

M. Belge: Hoşça kalın.

ÇAMLICA

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler. 94.9 Açık Radyo'dasınız, ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: İyi Pazarlar dileyip programımıza başlıyoruz. Bugün de bir Orhan Veli şiiri: "Yaşamak".

Biliyorum, kolay değil yaşamak,
Gönül verip türkü söylemek yar üstüne;
Yıldız ışığında dolaşıp geceleri,
Gündüzleri gün ışığında ısınmak;
Şöyle bir fırsat bulup yarım gün,
Yan gelebilmek Çamlıca tepesine...
-Bin türlü mavi akar Boğaz'dan-
Her şeyi unutabilmek maviler içinde.
Biliyorum, kolay değil yaşamak;
Ama işte
Bir ölünün hâlâ yatağı sıcak,
Birinin saati işliyor kolunda.
Yaşamak kolay değil ya kardeşler,
Ölmek de değil;
Kolay değil bu dünyadan ayrılmak.

M. Belge: Sen işareti verdin. Bugün hangi semte gideceğimize dair, bu şiirin içinden çaktırmadan. Evet, bugün Çamlıca'dayız. Yine Asya tarafına geçtik. Çamlıca hem şehir, hem değil sanki, değil mi? Kırlık tarafları var...

T. Erkman: Şimdi Çamlıca deyince şöyle bir şey geldi içimden: Canım Çamlıca, hem çok güzel, hem bir türlü güzel olamayan Çamlıca. Şöyle bir şefkat duygusu, nedense, ya da bazı zamanlarda güzel olup bazı zamanlarda tekrar bunu kaybeden...

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Çamlıca denince biraz hüzünle karışık, buruklukla karışık, elden kaçanların peşinden koşmakla karışık bir duygu içindeyim doğrusu.

M. Belge: Evet, Çamlıca'nın hep böyle inişli yokuşlu seyri vardır: Bir zamanların çok parlak semtidir. Mesiresi, şusu busu eksik değildir. Bir zamanlar züğürtler... Çocukluğumda mesela, bir kır kahvesi vardı, tepede. İşte böyle kırık dökük sandalyeler falan filan, sıradan bir yerdi ama hoştu. Sonra yıllarca o bile olmadı. Yani öyle boş durdu. Ondan sonra Çelik Gülersoy bir işlere girişti. Kahve yaptı, bilmem ne, derken şimdi onun elinden aldılar, tam da ne oldu bilemiyorum.

T. Erkman: Harika bir şey oldu. (Gülmeler.) Bütün yapılanlar şöyle hafifçe silindi, daha uhrevi, daha başka türlü havası olan bir hale getirildi. Ona göre de o doku onunla birlikte değişti Muratçığım.

M. Belge: O zaman giden insanlar falan...

T. Erkman: Aynen öyle.

M. Belge: Normal yani. Herkes gidecek de... Türkiye'de hâlâ şu işi halledemedik. Birileri gidince öbürleri gidemiyor. Yani biri birini dışlamak durumunda ille de. Çamlıca, sende bu türden bilgiler vardır. En yüksek tepesidir de İstanbul'un, kaç metredir, 360 metre midir, nedir?

T. Erkman: Öyle. Şimdi başlıyorum Çamlıca, titre ve kendine gel! Çamlıca, Anadolu yakasında, Üsküdar'ın doğusunda, İstanbul'un iki ünlü tepesinin bulunduğu semt oluyor. Bu tepelerden Boğaz'a bakanı Büyük Çamlıca, Adalar'a bakan daha alçak ve daha geniş olanı da Küçük Çamlıca...

M. Belge: Boğaz'a doğru daha geride kalıyor değil mi?

T. Erkman: Evet. Bir zamanlar âşıkların buluşma yeri. Çok ünlü tepeler bunlar, biliyorsun. Çamlıca tepesi dedin mi, hemen kız arkadaşını ya da erkek arkadaşını koluna alıp oralara gidip yayılacaksın ve ufka bakacaksın. Efendim, tepelerin ilk kullanımı 17. yüzyılda, IV. Murad zamanında olmuş. Aynı yüzyılda IV. Mehmed bir ahşap sarayla Büyük Çamlıca ve Küçük Çamlıca Suları diye bilinen çeşmeleri yaptırmış. Bu yörenin rağbet görmeye başlaması, 18. yüzyılın sonları, 19. yüzyılın başlarıdır. Burada II. Mahmud yine devreye giriyor, Büyük Çamlıca'da Sarıkaya mevkiinde, annesi Esma Sultan için Sürûrâbad adlı bir kasır yaptırdığı ve yazları burada sık sık mehtap seyrettiği bilinmektedir.

M. Belge: Annesi mi? Esma Sultan, II. Mahmud'un ablasıydı diye bilirim ama neyse...

T. Erkman: Ben de annesi diye not almışım. Yani bir yere bakıp da almışım. Yüksek bilginize erişmek mümkün olmasa da, gelin bu seferlik benimle uzlaşın Murat Bey. İlk sürekli yerleşme Tophanelioğlu çevresindedir. Buranın en ünlü bağ köşkü Gümrükçü Osman Paşa'ya aitmiş.

M. Belge: Evet, Tophanelioğlu, meşhur...

T. Erkman: Çamlıca, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Şirket-i Hayriye'nin

kuruluşundan sonra canlanmış. Osmanlı dönemindeki ilk maskeli balo ve garden parti...

M. Belge: Vapurla gidiyorlardı deme bana...

T. Erkman: Hayır. (Gülmeler.) Oraya kadar nasıl gidiyorlardı? Tatavla için de biliyorsun... (Gülmeler.) Osmanlı dönemindeki ilk maskeli balo ve garden parti, Abdülaziz zamanında, Çamlıca'da Mısırlı Fazıl Paşa Köşkü'nde düzenlenmiş. Romantikliğe bakar mısın? Acaba ne giydiler Murat?

M. Belge: Valla benim o konuda anlatacaklarım var, sen bitir de!...

T. Erkman: Çamlıca'ya ulaşım uzun süre Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi Köşkü'nün yanındaki Büyük Çamlıca suyunun önünden geçen dar bir yaya yoluyla yapılabilmiş. Böylece tepeye yayan çıkılması gelenek haline gelmiş. Hadi bakalım şimdi sen söyle.

M. Belge: Maskeli balo meselesi önemli. Şimdi bir kere bu Mustafa Fazıl Paşa kimdir? Malûm, Mısır hıdiv ailesinden, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın torunlarından. Abdülaziz zamanında hıdiv olan İsmail Paşa, Abdülaziz'i de bir şekilde ikna eder. Nasıl ikna ettiğini anlatmasak daha iyi olur, zaten çok da belli değil. İkna eder ki hıdivlik en büyük erkek evlada kalacak ama İsmail Paşa soyundan en büyük erkek evlada kalacak. Şimdi bu Osmanlı veraset sisteminden farklıdır. Çünkü Osmanlı'da, o anda Osmanoğlu olan en yaşlı erkek kimse padişah ölünce o padişah olur. Mısır'da da hıdivlik böyle başlamışken İsmail Paşa, açıkgöz, kendi soyuna intikal ettiriyor. Böyle olunca Mustafa Fazıl Paşa açıkta kalıyor.

T. Erkman: Kalsın bakalım.

M. Belge: Çünkü İsmail Paşa'dan sonra en yaşlı erkek o, onun hidiv olması lazım. Bunun üzerine ne yapsın Mustafa Fazıl Paşa, hürriyet kahramanı olarak gelip İstanbul'a yerleşiyor. Abdülaziz'e karşı muhalefete girişiyor. Namık Kemal'leri, Ziya Paşa'ları finanse eden Mısırlı zengin Fazıl Paşa. Onlar Avrupa'ya gittiklerinde, orada yaşadıklarında, gazete çıkarttıklarında hep Mustafa Fazıl Paşa bunları destekliyor. Bu arada da Çamlıca'daki köşkünde Mustafa Fazıl Paşa'nın, bu maskeli balo olmuş. Ne giymişler diyorsun. Benim duyduğuma göre Romalı kıyafetine filan girmişler.

T. Erkman: Ayy, müthiş!

M. Belge: Bunu da nereden biliyorsun, dersen...

T. Erkman: İki boynuzlu adamlar, togalar... eh.

M. Belge: Abdülhamid bunu anılarında yazıyor. Maskeli baloydu, kostüm, koca paşalar, edip-üdeba, maskara gibi çıkmışlar, entarilerle ortalarda dolaşıyorlar, Romalı olduk diye... O kendine has bir üslûpla bunu anlatıyor: İşte "Skandal oldu" diyor. "Namık Kemal, koskoca Namık Kemal, Mustafa Fazıl Paşa donsuz gezdiler..."

T. Erkman: Ayy, olamaz!(gülüşmeler)

M. Belge: Hem bu benim lafım değil, doğrudan Abdülhamid'in lafı.

T. Erkman: Bağışlandın, sana göre bir şey yok. Aktarıyorsun.

M. Belge: Yani o maskeli balonun hikâyesi öyle.

T. Erkman: Ay, çok hoş!

M. Belge: Şimdi dur, maskeli balo filan, laf lafı açar. Biz fazla uzatmadan şarkımızı çalalım, Çamlıca semtinde olduğumuza göre, tabii ister istemez, Çamlıca şarkıları ile şey gideceğiz. Şimdi önce Münir Nurettin'den bir "Çamlıca" şarkısıyla başlayalım:

T. Erkman: Çok güzel!

M. Belge: Gazelini de attırdı.

T. Erkman: Yaa, "göynüm"; o zamanki şarkılarda hiç "gönlüm" diye bir şey yok, "göynüm".

M. Belge: Niye acaba?

T. Erkman: Kim bilir? Şimdi 19. yüzyıldan başlayarak bar köşkünden sayfiye köşküne kadar yapılaşma Kısıklı yolunun iki yanındaydı. Başlıcaları, Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın, Ragıp Bey'in, Yusuf İzzeddin Efendi'nin, Hasan Fehmi Paşa'nın, Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın konaklarıydı. Bugün maalesef bu yapıların yerlerini saptamak imkânsız gibidir. Küçük Çamlıca, tepedeki yerleşimler, Sami ve Subhi Paşaların...

M. Belge: Onlar çok meşhur...

T. Erkman: Anlatacağız herhalde. Küçük Çamlıca'nın batı yüzünde reji komiseri Nuri Bey'in, sonradan Nazime Sultan'a, sonradan da Mazhar Osman'a geçen yazlık köşkü vardı. Yine Küçük Çamlıca'da Aziz Mahmud Hüdayi Efendi'nin kurduğu çilehane, Hoca Ali Rıza'nın desenleriyle belgelenmiştir. Günümüze kalabilen yapı, Küçük Çamlıca'nın Acıbadem tarafında bulunan Ali Ratip Paşa Köşkü'dür. Çamlıca Kız Lisesi olarak kullanılan bina 1913'te öğretime başlayan İstanbul'un ve Türkiye'nin ilk yatılı kız okuludur... Ne çok yapı saydık!

M. Belge: Eee, daha da kimbilir neler vardı? Şimdi ben, Çamlıca deyince aklıma, edebiyatta Recaizade Ekrem gelir: *Araba Sevdası*. Çünkü bunun epeyce büyük bir kısmı Çamlıca'da geçer. Bu dönem Türk romanının başlıca teması, mirasyedi erkek çocuk. Jale Parla'nın da çok güzel bir kitabı var, bu konuda. Yani baba ideolojisi, baba ocağı meselesi, daha önce de hep konuşuyoruz, ister istemez, bu tema bizim İstanbul'un son dönem tarihine her tarafından giriyor. İşte "eski-yeni", "Doğu-Batı" vesaire. Yani işte baba ocağının değerlerini, Batının büyüsüne kapılıp, baba ocağına bir anlamda ihanet eden, sonra da bunun cezasını çeken genç mirasyedi tipi. Bunlar bazen bazı romanlarda bakarsınız Beyoğlu'ndan çıkıp araba nalları, atların nalları, araba tekerlekleri Arnavut kaldırımlarının üstünde Aksaray

taraflarında duyulur, Süleymaniye taraflarında duyulur, bu romanda da kahraman gene bir aşüfte bir kadına gönlünü mü, göynünü kaptırır. Ondan sonra, bu da bir şipsevdidir. Ve bütün paralar...

T. Erkman: Uçar gider!

M. Belge: Bu kadının peşinde uçar gider. Eee ama işte bu hikâye devam ederken görüyoruz ki Çamlıca o dönemde -Recaizade'in anlattığı bu dönemde- gerçekten İstanbul'un yeni parlamaya başlamış, parlamış, bir sürü insanı kendine çeken bir yeri.

T. Erkman: İnce zevkleriyle... evet.

M. Belge: Zaten sayıyorsun işte bir sürü konaklar monaklar... İnsanlar yerleşmişler; yerleşmişler ama bu yerleşim henüz Çamlıca'nın kendi doğal örtüsünü zedeleyecek ölçülerde değil, onun için başta dediğim gibi Çamlıca'da evler var. Meskûn bir yer artık. Ama hâlâ oldukça da bakir bir doğa parçası...

T. Erkman: Sanki hâlâ kahramanca dayanıyor denebilir. Var yapılaşma ama...

M. Belge: Evet, uzaktan bakınca tepeye, epeyce bir yeşillik hâlâ görünüyor. Onca insan kalkıyor gidiyor, Çamlıca'yı gezmeye gidiyor, günü birlik. Vardır ya, bu aslında hiç eksilmemiştir İstanbul hayatında. Bir yer, gözde bir yer haline gelir. İnsanlar akın akın oraya giderler. Piyasa yaparlar falan filan... İşte burada da yaya gezenler, arabalı gezenler vesaire...

T. Erkman: Yeni evliler de gidiyor, böyle bir gelenek var. Bir bakıyorsun, titreye mitreye, soğuk moğuk demeden, kar kış demeden -kış aylarında bile- beyaz etekleriyle gelinler sökün ediyorlar.

M. Belge: Evet, evet, buna rastladığımı ben de hatırlar gibiyim. Şimdi bu şey, böyle cıvıltılı olunca Çamlıca'nın güzelleri, şunlar bunlar, onların da namı yürüyecek tabii. O öyle olunca Yesari Asım Arsoy durmaz. Şimdi ondan bir şey dinleyelim. Daha hâlâ biz Yesari Bey'in kendi sesinden bir şey çalmadık.

T. Erkman: Çalarız nasılsa...

M. Belge: "Yeniköy'ü" yapalım. "Aşkım Yeniköy..."

T. Erkman: "Sahili Deryasını Sardı," ne güzel!

M. Belge: Şimdi Çamlıca olduğuna göre "Biz Çamlıca'nın Üç Gülüyüz."

T. Erkman: Yesari Asım'ın mıymış?

M. Belge: Tabii, tabii, bunu söyleyenler Behice Hanım, Akîle Hanım... Bu da iki tanedir: Bir Akîle, bir de Âkile diye.

T. Erkman: Âkile Artun vardır. Âkile olan "Artun" herhalde.

M. Belge: Ama bu değil o herhalde, bu daha eski olmalı. Ve kaçınılmaz "Mahmure". Mahmure'siz Çamlıca'nın üç güzeli tamamlanamazdı. Şimdi bunu bir dinleyelim bakalım.

M. Belge: Bu kanto değil de, kantodan türeme denebilecek fantezi şarkılardan. Tabii zaman olarak bu tarihlerde kanto bitmiş. Fakat bu tür şeyler, içinde konuşmalar, bilmemneler geçen, işte mizahi konuşmalar geçen şarkılar, Yesari Asım'da bir hayli fazladır. Bazen bunlara bir erkek de katılır; bu erkek genellikle Beşiktaşlı Kemal olur, falan. Burada da güzeller, nasıl erkek beğendiklerini konuşuyorlar. Yani hep o kapalı toplumdan açık, bu tür açık ilişkilerin açıldığı topluma geçişin kendine özgü şeyleri... "Yalnız gezene söz atarız" gibi, normal olarak kadınlardan beklenmeyen birtakım şeyleri, demek ki Çamlıca'nın üç gülü yapıyor. Üçü bir araya gelince herhalde kolektif bir cesaret oluşuyor ve böyle şeyler yapıyorlar!

T. Erkman: Çamlıca Türk romanında hep ilgi odağı olmuş. Namık Kemal, *İntibah*'ında yirmi yıl arayla çevrenin değiştiğini fark ettirmiş. Abdülhak Şinasi Hisar, gerçek bir semt tutkunu. *Çamlıca'daki Enistemiz*'de doğayı tasvir ederken sosyal endişelerini dile getirmiş. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*'de zevkleri ve zenginliği anlatıyor. Semiha Ayverdi, *İstanbul'un Geceleri*'nde yazıklanır, hayıflanır. Ercüment Ekrem, Sermet Muhtar Alus, Reşat Ekrem Koçu, defalarca anarlar, anlatırlar Çamlıca'yı. Sevim Burak'ın bir oyununda bir piknik anısıdır Çamlıca. Çelik Gülersoy'un *Çamlıca'dan Bakışlar* monografisinde burayı kurtarmak için nasıl çabaladığını anlarız. Şiir alanında Abdülhak Hamit'ten Yahya Kemal'e, Orhan Veli'den Özdemir Asaf'a Çamlıca'yı bir huzur ve dinlenme köşesi olarak duyumsarız. Faruk Nafiz, "mehtaplı geceler"i, "dolunay"ı, "bülbüller"i uzun uzun anlatır. Ayrıca "ulu bir çınar"ı da ihmal etmez. Evet...

M. Belge: Bu edebiyatçılara tekrar geliriz. Şimdi ben Çamlıca'nın bugünlerde pek bilinmeyen bir özelliğine değinmek istiyorum. Bugünlerde pek bilinmeyen, çünkü bu özelliği taşıyan insan kalmadı Türkiye'de. Bunu ben nerden okuduğumu da tam hatırlayamıyorum, muhtemelen Sermet Muhtar'dan okumuş olmalıyım. Şimdi İstanbul'da yaşayan çok sayıda zenci var aslında. Bunların bir kısmı haremağaları. Haremağası deyince tabii esas kalabalık saraylarda, ama tabii zengin konaklarında bir tane iki tane falan bulunabiliyor. Bunlar hani işte erkek diyeceksen, erkek şeyler; onun dışında pek, hadım olmayan diyelim, erkek zenci köle herhalde pek bulunmuyor İstanbul'da. Buna karşılık kadın çok sayıda var. Ve her ne kadar, bizim tarihimizde ırkçılık yoktur desek de -belki bazı toplumlarda olduğu gibi ekonomik bir ırkçılık yapılmadı ama- "ırkçılık"

yok demek de zor. İşte beyaz halayık alınıyor, beyaz cariye alınıyor, bunlar da genellikle Kafkas kökenli insanlar oluyor.

T. Erkman. Çerkesler...

M. Belge: Çerkes, Abaza falan... Ve ailece Afrika'dan getirilmiş genç kızlar, köleler falan bunlar alınıyor... Ve daha ağır işleri, bu zengin evlerinde, siyahi olanlar yaparlarmış; hani çamaşır yıkamaktı, şuydu, buydu... ve daha az eğitimli şeyler. Kafkasya'dan gelenler, o sarayda, konaklarda olmayan, halkın içinden çıkmış kadınlardan daha da iyi eğitimli olabiliyorlar. Edebiyattan anlıyorlar, müzik çalışıyorlar, bir sürü marifet öğreniyorlar falan. Neyse onlar bir yana, bu zenciler yılın belli zamanında -bu bir tür bahar ayini aynı zamanda, bütün topluluklarda olan bir şey, baharın gelişini kutlamak- Çamlıca civarına giderlermiş. Orada iki gün, üç gün süren...

T. Erkman: Eğlenceleri...

M. Belge: Geleneklerine uygun bir eğlenceleri olurmuş. Şimdi onlara laf gelmişken bir kanto örneği vermek istiyorum. -Lafı da biraz değiştirerek. Ama zencilere ve bu konuya döneceğim.- Daha önce konuşurken söyledik, kanto hayatta olan her şeyi ele almış ve karikatürize etmiş, kantolaştırmış. Mizah dergisi gibi bir şey kanto. Bunlardan bir tanesi de işte, evdeki siyahi kız üstüne. Muhtemelen evlerde siyahi kızlar var, evin genç oğlu mesela bunlardan birine göz koyabilir, bir şey yapabilir, bunlar kim bilir ne kadar fazla olmuş vakalardır. Fakat işin trajik boyutuydu, ciddi boyutuydu, bilmem duygusal boyutuydu, kanto oralara girmeden...

T. Erkman: Üstünden vurup kaçıyor, değil mi?

M. Belge: Ve bu -Geçen programda konuşuyorduk, Refik Fersan'dan bahsederken Fahire Fersan da ne güzel söylemiş diye- Fahire Fersan'ın söylediği bir kanto. Evdeki siyahi hizmetkâr üzerine. Ama işte böyle çeşitli söz oyunları yapan gayet zekice bir şey. Ama tabii bizim bu taş plaklar şarkı ne kadar keyifliyse, dinlemesi hoşsa, o kadar çok dinlenmiş...

T. Erkman: Evet, o kadar çatır çatır...

M. Belge: Dolayısıyla bugün dinlemeye kalkıştığınızda haşırtıdan, huşurtudan geçilmiyor.

T. Erkman: Gene de bir fikir verir.

M. Belge: Fahire Fersan'dan "Yaşa Valli"yi bir dinleyelim şimdi.

T. Erkman: Hay Allah, Altunizade'de bunu kimin söylediğini bir türlü hatırlayamıyorum.

M. Belge: Uzun boylu, çok güzel bir kız vardı. Biraz da çekingen... Çok fazla...

T. Erkman: Ortalarda olmayan...

M. Belge: Fazla fıkırdak da olmayan...

T. Erkman: Çok güzel söylerdi...

M. Belge: Bunu çok güzel söylemişti. Şimdi burada kıvırcık saç, zenci. Bizde Arap derler, zencilere de. Halbuki Arapla zencinin alakası yok. O hep karışırdı. Buradaki Arap'tan zenciyi anlayacağız. Şimdi kıvırcık saçlı: Saçının kıvırcık olması üzerine bir nakarat konmuş ama "kıvır kıvır kıvır kıvırcık", deyince o kelime oyunu, belini kıvırarak orda, o kısmında, kantoyu söyleyen marifetini gösteriyor. İşte bu arada "bakındı cakasına, kırmızı hırkasına, gel kapı arkasına" diye o sözler var.

T. Erkman: Acaba kapı arkasında ne yapmak isteniyor?

M. Belge: Aşk kaçamakları. Bunu bana mı soruyorsun Tanyeri?

T. Erkman: Herhalde kendime soracak değilim. (Gülüyor)

M. Belge: Gazelden bahsediyorduk, Münir Nurettin'de, burada da alaylı bir şey, kantonun ortasına adeta bir gazel koymuş. Orda birden ses değişiyor.

T. Erkman: Bayıldı bayıldı, orda, evet.

M. Belge: "Beyazın adı vardır, siyahın tadı vardır" diye. Bu kantolar zekice şeyler. Aslında bu Arap Bacı tipi, yakın zamanlara kadar iyi kötü bilinirdi.

T. Erkman: Tabii, hâlâ dadısı olan arkadaşlarım vardı benim yani. Yeni yeni zavallıcıklar, toparlanıp gittiler yaştan dolayı.

M. Belge: Evet, neydi o, Müşfik Kenter'lerin falan 50'lerde oynadığı? Hatta Müşfik Kenter'lerden de önce miydi, böyle aile skeçleri vardı ya...

T. Erkman: Tevfik oynardı, Arap Bacıyı...

M. Belge: Tevfik ama Reşit Baran yapmıştı ilk. Reşit Baran öldü, ondan sonra Tevfik Gelenbe Arap Bacı'yı seslendirdi.

T. Erkman: "Bizim Aile" miydi? Şimdi valla unuttum.

M. Belge: Evet, bu programda gene ihtiyarladık diye şey yapacağız herhalde... ağlaşacağız.

T. Erkman: Öbür programlarda yokum, kendi başına ne yaparsan yap. Önce gidip bir estetik olayım Allah'ın izniyle. Gönlüm zaten genç. Eh...

M. Belge: (Arap Bacı'yı taklit ederek) Alo, deli kız senin ne ihtiyacın var, oyle estetik olmaya? (Gülüşmeler) Biraz da Arap Bacı, içimde kalan şeyleri... (Gülmeler) Bir de gene çocukluğumda hatırlarım, 50'lerde yani, bir gazete haberi, "Sağ kalan haremağaları bir dernek kurmuşlar."

T. Erkman: Ne kötü kaderli adamlar ya!

M. Belge: Burdan da bir başka hoş hikâye geliyor aklıma. İmparatoriçe Eugenie Abdülaziz'i ziyarete gelir ya, daha doğrusu iade-i ziyarete gelir. Şimdi Osmanlı sarayının aslında en önemli şahsiyetlerinden biri, ta eski zamanlardan beri Bâbüssaade ağası, yahut da Türkçesiyle, "kızlar ağası" denilen bu siyahi hadım ağaların başı. "Tavaşi" denir bir de,

hadım edilmiş anlamına. Şimdi tabii İmparatoriçe Eugenie bilmiyor böyle âdetleri...

T. Erkman: Nasıl bilsin kadıncağız?

M. Belge: Zenci bir adam etrafında, o da gayet şık giyinmiş bilmem ne falan, işte bunun makamını söylüyorlar, diyelim kızlar ağası, onun Fransızcasını söylüyorlar, imparatoriçe de adamla ilişki kurmak, iltifat etmek üzere, "Babanız da sizden önce kızlar ağası mıydı?" diye soruyor kızlar ağasına.

T. Erkman: Babadan oğula... Ah, çok kötü!

M. Belge: Kızlar ağasının bir çocuğu olamayacağını bilmeden... Şimdi bu zencilerle ilgili gene Sermet Muhtar'ın anlattığı bir şey var. Mesela "Babalı Arap" "Borulu Arap" falan gibi deyimler geçer. İşte zenci bacının "babaları tutar." Şimdi tabii bütün bu şartlar altında hadım edilmiş yahut edilmemiş vesaire, Afrika'da bambaşka bir hayatın içindeyken sen bunları al kap çocuk yaşta... Kimisini tabii ailesi de satıyordur, sadece kaçırmaca da değildir. Al bunları getir falan... Kimbilir nasıl bir disiplinle bambaşka bir dil öğreniyor, bir kere o bakir doğadan evin içine...

T. Erkman: Kapanıyor dört duvar arasına...

M. Belge: Yani belli ki bunların birtakım psikolojik kriz anları, bilmem neleri falan oluyor, babalı Arap'tı, borulu Arap'tı işte bunu anlatan bir şey. Ve tabii o zamanın bakışında "biz bu insanlara kötülük ettik, haksızlık ettik" diye bir bilinç yok ama bunu bir olgu olarak görüp "bunlara ferahlama supabı vermezsek, bunlar azar" falan gibi bir anlayış var. Sanıyorum o festival de bunun sonucu. Bunları zamanı gelince bırakıyorlar, bir tür boşalsın, deşarj olsun falan diye. Şimdi bunu anlatırken bu zencilerin başına gelmedik kalmamış.

T. Erkman: Dünyanın her yerinde...

M. Belge: Evet, evet. Hâlâ da gelmekte. İşte var kısmi düzelmeler orda burada ama hâlâ sonunda bu mesele çözülmüş değil. Ve gittikleri yerde de, bayılıyorum, işte onlara tanınan hayat alanları içinde bu spor olabilir, müzik olabilir, genellikle öyle...

T. Erkman: Bütün takımlara baksana, atletizmden baskete, basketten ne bileyim şimdi gelmiyor aklıma, bu ikisi geliyor, adamlar alıp götürüyorlar bütün Amerikan takımını yani.

M. Belge: Sporda öyle, müzikte... bütün caz ordan çıkmış falan. Gittikleri yerdeki ortamlara da tabii intibak ediyorlar. Karma, son derece ilginç. Karışımları hep söylüyoruz ya asıl ilginç olan şeyler... Eeee, şimdi İstanbul'u bırakalım istersen, İstanbul dışına Afrika'ya gidelim, bu kadar lafını etmişken. Şimdi bu tam şey değil, çalacağım parça. Otantik, zenci müziği değil de, bir zamanlar Katolik kilisesi, kiliseyi insanlara cazip hale getirmek için dünyanın çeşitli bölgelerinde o yörelerin müzikleriyle karışık kilise müzikleri besteletti. Bunun benim bildiğim ilk örneği Arjantin'de yapıldı. "Misa Criolla" diye. Biz sık sık dinlerdik.

T. Erkman: Ahhhh, ah!

M. Belge: Arjantin'in müthiş dans tempolarıyla falan. Bunun bir tekrarını da Kongo'da, o zaman adı Kongo idi, "Misa Luba" adıyla yapıldı. Şimdi şu Misa Luba'nın birinci bölümünü bir dinleyelim. Bir Afrika havası alalım.

T. Erkman: Evet, Çamlıca'nın tarihinde hep inişler, çıkışlar olmuş. Büyük Çamlıca Tepesi nedense 1940'larda kır kahvesi işleten birilerinin mülkiyetine geçmiş. 1950'lerde Fahrettin Kerim Gökay'ın uğraşılarıyla da bu tapu kaydı nihayet iptal edilebilmiş. Zamanla ilkel bir kır gazinosu haline dönüşmüş. İçinde bir de yatır barındırıyor. Bir de Büyük Çamlıca suyuna çıkarken solda Selami Dede isimli çok ünlü bir yatır var. İstanbul Belediyesi ile Türkiye Turing Otomobil Kurumu arasında yapılan bir anlaşma sonucunda kurum tarafından tepe yeniden düzenlendi. Uzun bir süre bu kimliğini çok hoş bir şekilde korudu. Akşamüstleri çalınan klasik Türk müzikleri, efendim, çevre düzenlemesi, çevre düzenlemesine bağlı olarak, oraya girip çıkanların kendilerine gösterdikleri özen gerçekten görülmeye değerdi. Daha sonra Büyük Şehir Belediyesince alındı ve yeniden bir düzenleme oldu. Şimdi ise durum ortada. Çamlıca'nın bir de suları çok meşhur. Büyük Çamlıca, Küçük Çamlıca sularından başka bir de Tomruk suyu var. Eskiler bu suların üçünü de ayırırlarmış. İçtikleri zaman sertlik derecesine ve tatlarına göre...

M. Belge: Fransa'daki şarap tadıcıları gibi İstanbul'un su tadıcıları...

T. Erkman: Tomruk kışın tortu yaptığı için içilmezmiş mesela. Bakar mısın...

M. Belge: Tomruğun orda çıktığını bilmiyordum ben. Demek o da yakınlarda bir yerde. Yatırlar, biliyorsun şeyden de söz etmiştin, Aziz Mahmud Hüdayi. Küçük Çamlıca'da çilehanesi olan. Onu herhalde biraz Üsküdar'da göreceğiz. Üsküdar'a gittiğimiz zaman, esas külliyesi oradadır. Bildiğim kadarıyla Nakşibendi tarikatındandır. Halen de Üsküdar'da şeyi var, tepelik bir yerde...

T. Erkman: Çamlıca deyince Murat, Millet Bahçesiyle, Kısıklı Meydanı'nı anmadan geçmek olmuyor gibi geliyor bana.

M. Belge: Millet Bahçesi tabii, bir zamanların dillere destan...

T. Erkman: Yol geçmeden, insanın içine böyle huşu verecek kadar büyük, güzel ağaçları barındıran, bölünmemiş o zaman, şimdi bölündü...

M. Belge: Bu tam o yolun ayrıldığı yerde değil midir?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Çamlıca, bütün o taraflarda tabii, Millet Bahçesi, Millet Bahçesi, ilk parklardan biri hani. Şehir halkına park lazımdır anlayışına uygun

olarak oluşmuş yerlerden biri ama eski İstanbul'un hoş bir tarafı da şu: herkesin kendi özel parkı var bir bakıma.

T. Erkman: Doğru.

M. Belge: Herkesin bahçesi var. İstisnai yerlerde bitişik nizam denilen şeyi görüyoruz. Ee tabii adamın varlığı çoğaldıkça, imkânı çoğaldıkça bahçesi büyüyor, Çamlıca tarafları da uçsuz bucaksız bahçelerdi.

T. Erkman: Hâlâ da ben onu diyorum, Karacaahmet ve Çamlıca Tepesi olmasa Kadıköy hiç nefes alamayacak.

M. Belge: Evet şimdi Afrika'ya da gittik geldik. Bu Çamlıca'da sanki Hafız Burhan'dan bir gazel...

T. Erkman: Mehtapta mutlaka dinlenmiştir. Mümkün mü dinlenmemesi.

M. Belge: Değil mi?

T. Erkman: Bülbüller öterken...

M. Belge: Hatta bunu Üsküdar için söylerler ama Çamlıca için de söylendiğini duydum. O zamanlar ses gürlüğü önemli: "Üsküdar'da söylerdi, orda dinlenirdi" falan... Çamlıca'da yukardan ses aşağıya doğru rahat yuvarlanır. Sen gene konuşurken Çamlıca ile ilgili bir şeyler yazmış edebiyatçılardan söz ediyordun. Abdülhak Hamit'ten söz ettin. Abdülhak Hamit'in malûm Türk müziğine geçmiş başlıca eseri "Makber"dir. Bir zamanların çok popüler gazel formunda şarkısı. Şimdi onu dinleyelim Hafız Burhan'dan. Tabii taş plakta önlü arkalı olmak üzere vardır. Taş plaktan kasete çekilmiş hali bu, onun için fazla kesinti olmadan dinleyebileceğiz.

M. Belge: Efendim, Şair-i âzam Abdülhak Hamit Beyefendi Hazretleri, çok sevdiği eşi vefat edince büyük bir teessür içinde bu "Makber" şiirini kaleme almış. Başyapıtı denilebilir.

T. Erkman: Murat, bir şey soracağım, kaç kere evlenmiş, Abdülhak Hamit?

M. Belge: İki veya üç mü? Şey tabii sonra Lüsyen Hanım'la geçer. Lüsyen Hanımla bir evlenir, bir ayrılır.

T. Erkman: İyi ki de bu kadar kederi varmış yani!

M. Belge: "Seninle de olmuyor, sensiz de olmuyor" falan. İşte Beyrut'tayken ölüyor karısı, bu Makber'i yazarken, Makber uzun sürüyor, o sıra herhalde teessür biraz hafifliyor. Çünkü aynı sırada da komşunun kızına bir methiye yazmaya başlamış.

T. Erkman: Onu biliyorum da onun için sordum kaç kere evlenmiş diye.

M. Belge: Ama sonra ömrü Lüsyen Hanımla geçiyor. Hatta Lüsyen'i bir İtalyanla evlendiriyor...

T. Erkman: Evet, evet, biliyorum.

M. Belge: Ondan sonra bunların -zifaf mı derler- zifaf gecelerinde zavallı İtalyanı meyhaneye götürüp sarhoş ediyor, gene Lüsyen'i kendi alıp götürüyor, adamı orda otel odasında bırakıp. Böyle işler. Şimdi sen diyorsun, Çelik Bey o kadar uğraştı, didindi, yaptı kahveyi falan.

T. Erkman: Hıdiv Kasrını gördün mü? Hıdiv'i?

M. Belge: Yok, yakınlarda görmedim.

T. Erkman: Ağlarsın, ağlarsın! Her yeri ot bürümüş, kapıda koca bir kilit. Öndeki gül bahçesi tam bir gülistandı. Bitmiş her şey. Yani geçmek filan mümkün değil. Ben gerçekten kötü oluyorum.

M. Belge: Ben yıllardır gitmedim.

T. Erkman: Ben Çelik Bey'e müthiş saygı duyuyorum. Bir kere sinirlerinin sağlamlığı açısından, böyle bir şeye inanamıyorum.

M. Belge: Doğru, haklısın. Çamlıca kullanılıyor ama.

T. Erkman: Evet, evet.

M. Belge: Çamlıca'daki o zamanki kahveden, şimdiki kahvenin hayal kırıklığı bir yana, İstanbul'un hava kirliliği dolayısıyla ta Çamlıca'ya gidip…

T. Erkman: Bir şey görmüyorsunuz ki! Sisler dünyası…

M. Belge: Sislere bakıp geri dönebilirsin.

T. Erkman: Evet, aynen öyle oluyor.

M. Belge: Hayatta cilve bol. Bugün ben farkındaysan hep gazellerden gittim.

T. Erkman: Çamlıca'ya yakışır.

M. Belge: Şarkı içinde gazel, yok işte kanto içinde gazel, derken doğrudan Hafız Burhan'dan gazel… Madem böyle başladık, böyle de bitirelim. Bu Makber'i bir de çok iyi söyleyen Hamiyet Yüceses vardı. Bazen yapıyorum aynı şarkıyı iki kişiye söyletiyorum ama şimdi Makber'de iki kere üst üste gitmez. Hamiyet Hanım'dan başka bir şey, o türden bir şey dinleyelim. Hamiyet Hanım, ben çocukluğumda hatırlarım, galiba o zaman Yenikapı'da söylerdi, Çakıl'da söylerdi, bu tip şarkılara gelince mikrofonu bırakır…

T. Erkman: Tabii, en büyük özelliğiydi.

M. Belge: Yalın sesiyle söyler. Şimdi Hamiyet Hanım'dan meşhur "Bakmıyor Çeşm-i Siyah Feryade".

T. Erkman: Sevgili dinleyiciler bir programın daha sonuna geldik. Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size iyi bir hafta başı diliyoruz.

ŞİŞLİ

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler. 94.9 Açık Radyo'dasınız, ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Hepinize güzel bir Pazar diliyoruz. Sevgili dinleyiciler, elimdeki İstanbul'la ilgili şiirler tükenmekte. Bundan böyle sizlere Türk şiirine damgasını vurmuş ustalardan şiirler sunmaya çalışacağım. Bugün bir Attilâ İlhan şiiri ile başlıyoruz: "sisler bulvarı".

elinin arkasında güneş duruyordu
aylardan kasımdı üşüyorduk
ağacın biri bulvarda ölüyordu
şehrin camları kaygısız gülüyordu
her köşe başında öpüşüyorduk
sisler bulvarı'na akşam çökmüştü
omuzlarımıza çoktan çökmüştü
kesik birer kol gibi yalnızdık
dağlarda ateşler yanmıyordu
deniz fenerleri sönmüştü
birbirimizin gözlerini arıyorduk
sisler bulvarı'nda seni kaybettim
sokak lambaları öksürüyordu
yukarıda bulutlar yürüyordu
terkedilmiş bir çocuk gibiydim
dokunsanız ağlayacaktım
yenikapı'da bir tren vardı
sisler bulvarı'nda öleceğim
sol kasığımdan vuracaklar
bulvar durağında düşeceğim
gözlüklerim kırılacaklar

sen rüyasını göreceksin
çığlık çığlığa uyanacaksın
sabah kapını çalacaklar
elinden tutup getirecekler
beni görünce taş kesileceksin
ağlamayacaksın! ağlamayacaksın!
sisler bulvarı'ndan geçtim sırılsıklamdı
ıslak kaldırımlar parlıyordu
durup dururken gözlerim dalıyordu
bir bardak şarabda kayboluyordum
gece bekçilerine saati soruyordum
evime gitmekten korkuyordum
sisler boğazıma sarılmışlardı
bir gemi beni afrika'ya götürecek
ismi bilmiyorum ne olacak
kazablanka'da bir gün kalacağım
sisler bulvarı'nı hatırlayacağım
kırmızı melek şarkısından bir satır
lodos'tan bir satır yağmur'dan iki
senin kirpiklerinden bir satır
simsiyah bir satır hatırlayacağım
seni hatırlatanın çenesini kıracağım
limanda vapur uğuldayacak
sisler bulvarı bir gece haykırmıştı
ağaçları yatıyordu yoksuldu
bütün yaprakları sararmıştı
bütün bir sonbahar ağlamıştı
ağlayan sanki istanbul'du
öl desen belki ölecektim
içimde biber gibi bir kahır
bütün şiirlerimi yakacaktım
yalnızlık bana dokunuyordu
eğer sisler bulvarı olmasa
eğer bu şehirde bu bulvar olmasa
sabah ezanında yağmur yağmasa
şüphesiz bir delilik yapardım
hiç kimse beni anlayamazdı
on beş sene hüküm giyerdim
dördüncü yılında kaçardım
belki kaçarken vururlardı
sisler bulvarı'ndan geçmediğim gün
sisler bulvarı öksüz ben öksüzüm

yağmurun altında yalnızım
ağzım elim yüzüm ıslanıyor
tren düdükleri iç içe giriyorlar
aklımı fikrimi çeliyorlar
aksaray'da ışıklar yanıyor
sisler bulvarı ayaklanıyor
artık kalbimi susturamıyorum

T. Erkman: Sevgili dinleyiciler, Şehzadebaşı, Adalar, Modalar, Boğaz derken bugün kendimizi Şişli'ye attık. Şişli kuzeyde Mecidiyeköy, kuzeydoğuda Fulya, doğuda Teşvikiye - Nişantaşı, güneyde Osmanbey - Pangaltı, kuzeybatıda Okmeydanı ile sınırlanarak Halaskârgazi Caddesi boyunca uzanan semt. Semtin adının şiş yapımıyla uğraşan ve "şişçiler" diye anılan bir ailenin burada "Şişçiler Konağı" diye bir bina yaptırdığı, giderek bu konağın adının "Şişliler Konağı"na dönüştüğü ve bunun kısaltılmasından geldiği sanılmaktadır. 1850'lerde bugünkü Şişli semtinin bulunduğu alan geniş bir kırlıktı ve henüz bir yerleşme bölgesi değildi. Şehir zamanla Harbiye, Pangaltı'ya doğru daha çok askeri ve idari yapılarla uzanmaya başladı. 1870'lerde Nişantaşı ve Teşvikiye'de ilk konaklar yapılıyordu. Bu bölgeye doğru gelişimin en önemli etkenleri 1870 büyük Beyoğlu yangını ve yabancıların istedikleri yerlerde mülk edinme haklarının tanınmasıydı. Evet, program içinde devam edeceğiz Şişli'yi anlatmaya.

M. Belge: Evet, epeydir bu Beyoğlu tarafına gelmiyorduk. Boğaz moğaz havası da değil ama oralarda gezdik hep. E... Şişli, dediğin gibi oldukça yeni bir yerleşim yeri, fakat bir kere yerleşim başlayınca da sanki çok popüler olmuş birdenbire...

T. Erkman: Bir zamanın çok gözde semti tabii, sosyete...

M. Belge: Sembol gibi hani Şişli'de oturmak falan. Şimdi aslında bugün Şişli'yi anlatacağız da onunla birlikte bir temayı ister istemez anlatacağız gibi geliyor bana Şişli'yi anlatırken; çünkü buna değinmemek yahut bunun dışında bir şey konuşmak mümkün değil. Bu işte bizim memleketin Batılılaşma tarihi, sanki o tarihin içinde Şişli'nin son derece özel, önemli bir yeri var.

T. Erkman: Evlerden, konaklardan apartmanlara geçiş...

M. Belge: Evet, mesela iki tane önemli roman var. Birisinin adı tam Şişli değil ama *Fatih – Harbiye*, Peyami Safa'nın. İşte burada İstanbul'un iki semti ama iki semt derken aslında tamamen farklı iki hayat tarzını anlatıyor işte, Fatih-Harbiye tramvayında simgelenen bu geçişi. İkincisi de -romanın adında böyle bir şey yok ama romanın içeriği tamamen bunun üstüne oturuyor- Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak*'ı. Çünkü burada tam da Aksaray'daki baba yadigârı konak terkedilir, aile Şişli'de

bir apartman dairesine taşınır. Yalnız işte eski Osmanlı'yı temsil eden Naim Efendi konakta kalır. Naim Efendi tipik bir Osmanlı efendisidir. Osmanlı efendisi deyince bir sürü şey saymak mümkün de bana ilginç gelen taraflarından biri -ki bunu daha lisedeyken benim edebiyat öğretmenim Tahir Alangu söylemişti- dünyada bir Romalı patrici, bir İngiliz centilmeni, bir de Osmanlı efendisi yüzyıllar boyunca bir karakter ve bir geleneği iyi korumuş insan tipleridir. "Bunlar kadar kalıcı tipler yoktur başka yerlerde" filan demişti. Osmanlı efendisini anlatırken çeşitli şeyler söyledi mutlaka da bir tanesi aklımda kaldı özellikle: Mesela herhangi bir elbisesi artık giyilmez hale geldiğinde tıpatıp onun aynını yaptırıyor. Yani diyelim gri üstüne beyaz ince çizgili bir kostümü var, tabii yelekli falan, onu adam yirmi yaşında yaptırıyor, delikanlılığında...

T. Erkman: 35 yaşında gene yaptırıyor...

M. Belge: Evet, evet. Yaptırıyor, yaptırıyor ve ölürken de gene aynı kumaştan bir elbisesi var.

T. Erkman: Borç verirlermiş Murat, karşıdan borç verdiği kişiyi görür görmez eliyle kulağını böyle gösterip yolunu değiştirirmiş. Aman adam mahcup olmasın göz göze gelmeyelim diye...

M. Belge: Efendiliğe bak. Evet yani *Kiralık Konak* tam bunu anlatıyor. Şişli'ye göçenler, işte Seniha meniha... ayrıca Peyami Safa'da olduğu gibi, dönemin bütün romancılarında olduğu gibi, bu Batılılaşmış hayatın yozluklarını da sergiliyor...

T. Erkman: Bu geçiş dönemi çok sancılı bir dönem tabii... Kolay iş değil.

M. Belge: Aslında bu adamlar, yazan adamlar kendileri son derece Batılı adamlar fakat öyle tuhaf bir şey aslında o ideoloji... Zaten şu program için seçtiğimiz müziklerde filan da aslında bütün bu kargaşanın, bu ideolojik kargaşanın, değerler kargaşasının, Doğu mu iyidir, Batı mı iyidir, geleneksel olan mı iyiydi, yeni olan mı iyi vesaire, işte bu kavganın müziğe yansıyışından örnekler vereceğiz. Şimdi ilk olarak, Şişli deyince bana bundan başlamak gerekir gibi geliyor. Meşhur...

T. Erkman: "Şişli'de Bir Apartıman?"

M. Belge: Tabii: *Lüküs Hayat* opereti... *Lüküs Hayat* Yakup Kadri'nin ciddi bir romancı olarak yazdığını bir operetin hafifliği, şakraklığı içinde yeniden üreten diyelim...

T. Erkman: 1930 -1940 arası...

M. Belge: 30 filan, belki biraz daha mı erken? Yanılmıyorsam 1922'dir *Kiralık Konak*'ın çıkışı...

T. Erkman: Tam net bilmiyorum ama işte o zamanlar...

M. Belge: O sıralar... Çanakkale Savaşı'ndan falan da bahis var, demek ondan sonra... Tabii bu *Lüküs Hayat*, bu Rey kardeşler inanılmaz bir şey... Daha önce birtakım operetlerden bir şeyler çaldık, ama onlar operetin daha doğum aşamalarıydı, daha bir sürü acemilikleri, sakarlıkları

falan olduğu zaman, yani Rey kardeşlerde erken bir olgunlaşma var. Ama yani kusursuz bir şey, adamlar yapılabilecek ne varsa yapmışlar.

T. Erkman: Şişli'yle ilgili dokümanları karıştırırken diyor ki işte bitişik nizamda apartmanlar birdenbire çok popüler oldu, hemen yapılmaya başlandı. Onların yapılması yan sokakları müthiş geliştirdi, yan sokaklar içlere doğru apartmanlarla inmeye başladılar, yani bir kimlik kazandılar ve bu sırada da "lüküs hayat" dönemi başladı Şişli'de diyor, çok hoş. Devir o devir yani...

M.Belge: Şimdi bunu tabii, gerçi yakınlarda sahneye koydular Haldun Dormen'in bence çok duyarlı bir rejisiyle... Bence mümkün olduğu kadar ilk oynandığı zaman ne idiyse onu vermeye çalışmıştı. Biz de ailece gittik, çocuklar önde oturuyordu, artık sonuna geldik operetin. İşte hepsi selam veriyorlar, uzatıyorlar işi, bir de arkada o ilk oynayanların resimleri projeksiyonla şeye yansıtılmaya başlanınca tek tek, çocuklar bir ara dönüp baktılar, biz Taciser'le gözyaşları içinde... Halbuki onların açısından ağlanacak bir şey yok işte, eğlenceli bir şey. İşte ilk söyleyen bunu, belki o söylemese bu kadar güzel olur muydu bilemeyeceğim, Hazım'dan, Hazım Körmükçü'den "Lüküs Hayat"ı dinleyelim.

T. Erkman: Şişli'de yerleşme 1881'den itibaren atlı tramvayın Taksim'den Pangaltı ve Şişli'ye doğru çalışmasıyla hızlanmış, 1913'te elektrikli tramvayın işlemesiyle Şişli, Beyoğlu'ndan sonra elektrik ve havagazı almaya başlayan ikinci büyük semt olmuştur. Halaskârgazi Caddesi boyunca evlerin, konakların sıklaşması, ilk apartmanların belirmesi 1910-20'ler arasıdır. Mustafa Kemal'in Aralık 1918'den Mayıs 1919'a kadar kaldığı, bugün Atatürk Müzesi olarak kullanılan bina bu dönemin güzel örneklerinden biridir. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 1930'larda Şişli şehrin en mutena semtlerinden biridir. Semtin kuzey sınırı bugünkü Şişli Camii'nin bulunduğu yerdir.

M. Belge: O güzelim binalar, sen bahsederken aklıma geldi, yakınlarda yaptığımız çeşitli hoşluklar, komiklikler arasında bu Halaskârgazi Caddesinde bir iki tane örneği var diye hatırlıyorum, eski bir bina, nasıl oluyorsa, o mülkiyet meseleleri işte, katlar şunlar bunlar arkasına bir bina yapılıyor, derken o arkasındaki bina öne çıkıyor. Yani birinin damının üstünden bir başka bina yükselip gidiyor.

T. Erkman: Fenerbahçe'de de oldu çok çirkin. Çok çirkin oluyor ama Fenerbahçe'de de var örnekleri.

M. Belge: Daha matrak denebilecek örneklerini ben Üsküdar'da falan da

gördüm. Ahşap ev restore edilmiş bir köşe başında ama ahşap damın üzerinde beton bir bina devam ediyor.

T. Erkman: Ah canım, kalakalmış öyle değil mi? Üstüne düşecekmiş gibi.

M. Belge: Lüküs Hayat'ta nikel kübik mobilyalar diyor ya. Böyle kübik şeyler devam etmiş. Şişli'nin karakterinden...

T. Erkman: Demek Şişli'nin kübiğe bir düşkünlüğü var.

M. Belge: Artık ne denecekse. Ben şişçilerden geldiğini bilmiyordum.

T. Erkman: Ben de kitaptan okudum.

M. Belge: Merak ederdim bu Şişli nereden çıkıyor. Sen semtin sınırlarını çizerken Osmanbey dedin mesela. Osman Bey'i sanırım bugün pek hatırlayan kalmamıştır. Abdülhamit devrinin başlarının önemli bir adamıdır. Demek ki daha Abdülaziz devrinden parlamış, Matbaacı Osman Bey. Ayrıca oralarda Matbaacı Osman Bey Sokağı da vardır yanlış hatırlamıyorsam ama adamın belki ilk olarak oturduğu sokaktı bu. O sokağa adı verildi falan derken semtin adı da Osmanbey olmuş. Bu da aklıma şunu getiriyor bizim İstanbul'da -daha önce konuştuk mu bu konuyu- adım başı sokaktan çok semt adı değişir: Mesela Moda'ya gidersin Bahariye olur, Cevizlik olur, bilmemne olur... Sakızağacı olur falan.

T. Erkman: Doğru.

M. Belge: Tam şehirleşmemekten olan bir şey gibi geliyor bana. Ben mesela herhangi bir Avrupa şehrinde taksiye bindim mi Türk alışkanlığıyla mesela Camden Town diyorum, semt adı söylüyorum; adam dönüyor bakıyor. "Camden Town ne demek, hangi sokak?" diye soruyor. O öyle alışmış... Halbuki biz Nişantaşı deriz gideriz, ondan sonra sağa dön, sola dön... Zaten sokak adını söylesen, şoför bilmez. Osmanbey de bu semtlerden biri. Şimdi Osmanbey deyince Osmanbey'le alakalı bir kanto çalalım diyorum.

T. Erkman: Meşhur! Tamam bildim!

M. Belge: "Dün gece Osmanbey'de yakaladım seni". Bu bizim Altunizade'de de söylenir. Sen söylemiş miydin bunu?

T. Erkman: Ben söylemedim. Özmert Kaytan söyledi.

M. Belge: Olur mu canım! Bu, kadının söyleyeceği şey, karıştırıyorsun.

T. Erkman: Güler mi söyledi?

M. Belge: Belki. "Muslin ayağında rugan botlar, muslin çoraplar."

T. Erkman: Sonya diyeceğim geliyor.

M. Belge: Aaa, bizim Nazan!

T. Erkman: Nazan Vosgeriç. Tamam tamam.

M. Belge: Nazan söylemiş olabilir. Yalnız ben eski kayıtlardan bulmadım bunu. Şişli de olunca bu eski kantoyu çalmamız lazım, Nurhan Damcıoğlu'ndan. Şimdi Nurhan Hanım'ın eskaza kulağına giderse kızmasın bize: Yani tabii eski kantolar gibi değil. Ama şunu diyeceğim: Herhalde Nurhan Damcıoğlu bu kanto işini bildiğim kadarıyla Fehmi Ege'den

öğrenmiştir bayağı çalışmışlardır falan. Nurhan Damcıoğlu istese o klasik kantoları -kantoların da klasiği var!- söyleyebilir.

T. Erkman: Bilmiyorum yani ben yanılıyor muyum? Ama çok iyi biliyorum gibi geliyor yani o kalmış aklımda çok açık seçik olmamakla beraber. Haldun Taner'lerin de Altunizade'de teyp ile kanto alıp Nurhan Damcıoğluna verdiğini sanıyorum.

M. Belge: Olabilir. Huysuz Virjin de oradan, Altunizade'den epey yararlanmıştır diye duyardım.

T. Erkman: Tabii tabii. Buralı zaten.

M. Belge: Şimdi mesela bu parça... Orgla morgla ne bileyim eski kanto orkestrasını bile toparlamak mümkün değil. Onun için bununla idare ediyor. Ve o ilk Şamran'lardan başlayıp sonra daha kıvrak mıvrak hanımlardan geçerek işin bu noktaya gelmesi, zaten bizim kültürel seyrimizi gösteriyor. Yani Şişli'nin bugünkü halinin kantosu diyelim o zaman buna.

T. Erkman: Tamam.

T. Erkman: Şişli'nin merkezi sayılabilecek Şişli Camii 1949'da açılmıştır. Halaskârgazi Caddesi üzerinde caminin biraz ilersindeki Fransız Lape (La Paix) Hastanesi Etfal Hastanesi'yle birlikte semtin en eski sağlık kurumlarıdır. Şişli tarihsel değerler açısından oldukça zengin. Lövantenler, gayrımüslimler, kiliseler, okullar, hastaneler ve bakımevleri gibi birçok yapı inşa ettirilmiş. Maçka Silahhanesi, Mekteb-i Harbiye binası, Meşrutiyet Camii, Darülaceze, Abide-i Hürriyet, bölgedeki en eski yapılar. İstanbul'un en eski sanayi bölgelerinden biri olan Bomonti'deki Bomonti Bira Fabrikası'na ait Bomonti Bira Bahçesi bir zamanlar kentin en gözde yerlerinden biri. Bomonti Bira Bahçesi'nde 5 ve 10 litrelik siyah, beyaz fıçı biraları çapraz ayaklı setlerde müdavimlere sunulur, bu biralar Arjantin denilen kulplu bardaklarla ağaçlar altında içilirdi.

M. Belge: Evet. Siyah bira.

T. Erkman : Ben hiç bilmem orayı.

M. Belge: Ben de gitmedim fakat çok duydum.

T. Erkman: Ben belki sen gitmişsindir diye düşündüm.

M. Belge: Ben de o kadar ihtiyar değilim Tanyeri!

T. Erkman: Kim demiş? Rica ederim.

M. Belge: Şimdiye kadar yaş var diye ağlaşıyorduk, şimdi biraz tersine çevirmek lazım.

T. Erkman: Kesinlikle!

M. Belge: Mesela Abdülhamid devrine yetişmedim.

T. Erkman: Muratcım! Ay çok hoş!

M. Belge: Seninle ben konuşup anlaşmadan hoş bir uyum kurabiliyoruz. Ben mesela bu müzikleri sıralarken şu sıralarda Bomonti'ye uygun bir şey denk düşürmüşüm. Şişli tabii tüketim yeri; ama nasıl tüketim? Tabii Batı tarzı tüketim. Bomonti Bahçesi de tam buna uygun bir yer. Bira nev-icat ya da nev-ithal, her neyse. Tabii bu bahçenin özelliği fıçılarla geliyor olması: küçük fıçılar var; fotoğraflarını gördüm kendisini görmedim. Viyana'daki gibi hani uzun, beyaz önlüklü adamlar vardır. Onlar da pala bıyıklı falan tabii. Gerçi o zamanlar Viyana'da da pala bıyıklıdır herhalde, favorili garsonlar falan. Gidiliyor böyle açık havada içiliyor. Ayrıca Şişli'de kalan tarihi binalardan biri hâlâ Bomonti Bira Fabrikası. Tabii zamanında bir fabrika olarak yapılmış, bir estetik falan gözetilmemiş, işlevsel bir şey. Ama işte bir zamanın işlevsel diye yapılan binası bugün baktığın zaman insana güzel, estetik görünüyor.

T. Erkman: Çikolata fabrikaları vardı, bisküvi fabrikaları vardı Bomonti'de o bakımdan zengindi yani.

M. Belge: Evet evet. Şimdi bu Bomonti atmosferini veren bir şarkıyı Mahmure Handan Hanım'dan dinleyelim. Adı da "Bir Buzlu Bira."

T. Erkman: Bu kadının sesi bana çok ilginç geliyor. Bir kere müthiş efe! Öyle değil mi?

M. Belge: Evet birçok şarkısı öyle.

T. Erkman: Daha doğrusu dinlediklerim diyeyim. Çünkü senden dinlediklerimi biliyorum; öyle ayrıca dinlemedim.

M. Belge: Zaten başka çalındığı yer kalmadı ki!

T. Erkman: Doğru doğru.

M. Belge: Birkaç kişi. Bizim Ayhan'da vardır falan.

T. Erkman: Şarkının yarısı bir marş formunda, yarısı alaturka gibi. Çok ilginç geliyor bana, müthiş! Hepsini böyle karman çorman etmişler ve ortaya hoş bir şey çıkmış.

M. Belge: Evet, diyorum ya bugün çalacağım müzikler tamamen bu kültürel kargaşayı yansıtıyor: işte birazı marş, birazı alaturka. İşte buzlu bira iç de gönlün açılsın!

T. Erkman: Etrafa neşe saçılsın!

M. Belge: Evet, ne ararsan var. Şimdi Bomonti diyorduk, Bomonti Bira Fabrikası falan... O yakınlarda bir de ilginç kilise vardır. İstanbul'un her yerinde ilginç kiliseler var; bina olarak demiyorum ama cemaat bakı-

mından ilginç: Gürcü Katolik Kilisesi. Şimdi Gürcülerin kendi kiliseleri var, onlar da Ermeniler gibi, yani bir ulusal kilise kurarak Hıristiyanlığa katılmışlar. Gregoryenler'de de öyledir: Yani Ermeni doğan Gregoryen mezhebinde doğar; başka herhangi biri de Gregoryen olmaz. Aynı şekilde Gürcü olan da Gürcü Ortodoks Kilise'sinde doğar; yani nebileyim bir Sırp da Gürcü kilisesinden olmaz, böyle bir özelliği vardır. Ama herhalde bu misyonerlerin etkileri ta eski zamanlardan beri. Katolik olduklarına göre de işte daha önceki dönemlerde sanıyorum Fransızların falan, ticaretle birlikte papazlar mapazlar... Bir yandan din adamları, misyonerler dolaşıyorlar. Bu Osmanlı topraklarında kalkıp Müslümanları Hıristiyanlığa çevirmeye teşebbüs ederlerse de başlarına epey dert geleceğini bildikleri için herhalde ondan kaçınıyorlar. Ama zaten Hıristiyan olanları işte "Bu mezhep daha iyidir!" gibi laflarla ikna edebildiklerini ediyorlar. Böylece Gürcü Katolikler çıkmışlar ve bunların İstanbul'da yaptırdıkları kilise de -dediğim gibi- Şişli'de Bomonti civarında ama herhalde sayısı az bir cemaatti bu, şimdi kalmamış bildiğim kadarıyla.

T. Erkman: Kapalı mı kilise?

M. Belge: Kilise açık yine ama başka bir Katolik Avrupalı rahibi var. Buraya yerleşmiş, yıllardan beri burada yaşamış, burada ölmek isteyen, yani İstanbullu olmuş bir adam. Yalnız II. Dünya Harbi zamanında bu kilisede Alman rahipler varmış. Herhalde güneyli, Bavyeralı falan olacaklar çünkü onlar da Katolik ve o dönemde bu kiliseden bir miktar Nazi propagandası yapıldığı, üstelik de rahiplerin Nazi propagandası yaptıklarına dair birtakım kayıtlar vardır ve sorun olmuş falan, mesele anlaşılmış. Demin Ermenilere değindim: Şişli Spor Kulübü vardır, ona da bir değinebiliriz. O da yanılmıyorsam Ermenilerin kurduğu kulüplerden biridir ve yanılmıyorsam renkleri de kırmızı siyahtır. Bu şeyler seni pek ilgilendirmez. Şişli hep ikinci, üçüncü kümede, futbolda veya basketbolda pek parlak bir kulüp olamadı. Ben de Nişantaşı'nda High School'da yani o zamanki adıyla İngiliz Erkek Lisesi'nde okudum. Yatılıydım da. İngiliz mektebinde spor önemliydi. Yani genel olarak spor önem verilen bir şeydi. Onların içinde futbol anlaşılır nedenlerle daha da önem verilen bir şeydi. Okmeydanı'nda bizim okulun kocaman bir arazisi vardı, futbol sahası olarak düzenlenmiş. Hani Abide-i Hürriyet dedim ya ona çok yakın, ayrıca Bulgar Hastanesi'ne... Bak, Bulgarların da var buralarda yerleri. Cumartesi sabahları otobüs gelirdi, biz futbol ayakkabılarımız, şortlarımız vesaire binerdik giderdik. Bayağı ders gibi zorunlu, asmak falan katiyen göz yumulacak şeylerden değil. Orada futbol oynar, kan ter içinde dönerdik. Şimdi düşünüyorum da o futbol sahasının olduğu yerde kim bilir kaç tane bina...

T. Erkman: Saha mutlaka duruyordur olduğu gibi, çayırlar içinde!

M. Belge: Bir de hatta kızlar için de aşağıda bir netbol sahası da vardı. Evet

bunlar ayrıca Bulgarlar, Gürcüler vesaire senin sözünü ettiğin eski sosyeteye de uygun.

T. Erkman: Eski sosyete, işte: Düşünsene, Osmanbey'deki Darüşşafaka'ya ait binanın olduğu Site Sineması'nın üzerindeki As Kulüp, Tülay German, Erdem Buri yıllarca söylediler orada...

M. Belge: Evet, İlham Gencer de vardı orada.

T. Erkman: İlham Gencer, Ayten Gencer de söyledi. En önemlisi Ruhi Su söyledi.

M. Belge: Tabii bizim bu Batılılaşmanın aşamaları var: İlk başladığında Fransız etkileri belki daha kuvvetli bir ara, ama savaş zamanı falan kaçınılmaz bir şekilde Alman etkileri ön plana çıkıyor: Wilhelm bıyıklar bilmemneler. Fakat II. Dünya Savaşı bittikten sonra bütün dünyada olduğu gibi bizde de Amerika ön plana geçer. İşte Marshall Yardımı başlar, savaş sonrasında meşhur Missouri zırhlısı İstanbul'a gelmiştir...

T. Erkman: Kıyametler kopar!

M. Belge: Onun da meşhur hikâyesi vardır. Vali ve belediye başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay genelevleri badanalatır Missouri zırhlısını karşılamak üzere!... Böyle kirli sarı, tatsız bir renk olduğunu hatırlıyorum.

T. Erkman: Evet hüsn-ü kabul görsünler diye...

M. Belge: Uzaktan baktım tabii... (Gülüşmeler) Zaten yakından bakmaya yaşım müsait değildi o tarihte.

T. Erkman: Ay Murat çok hoşsun! Anladık çok gençsin, bugün taktın buna. Tamam!

M. Belge: Evet böyle bir Amerikanlaşma. Batı deyince akla gelen, Amerika oldu.

T. Erkman: Onunla ilgili hiçbir şey var mı çalacağımız?

M. Belge: Var var! Onun için zaten girizgâh yapıyorum burada. Şimdi aslında bu da matrak bir şey: o tarihlerde Celal İnce Batılılaşmış müzik dünyasına egemen.

T. Erkman: Hah hatırladım!

M. Belge: Ki İbrahim Özgür gibi daha önce tango söyleyenlere göre -tabii her zaman ağırlıklı tür tango- onlara göre Celal İnce kaymak sesli, pürüzsüz sesli, gerçekten profesyonel icracıyı temsil eder.

T. Erkman: Adanalıdır.

M. Belge: Evet Adanalıdır üstelik. Yakınlarda gelecekmiş Amerika'dan, yani bir süre kalacakmış burada, öyle duydum. Neyse işte tabii onun ustalığı, mahareti inkâr edilmez ama ben İbrahimlerin falan daha acemi, daha amatör ama duygularını serbestçe ifade edebilen sesini daha çok severim. Neyse bugün bir de fazlasıyla şarkıcıları değerlendirmeye başladık, bundan kaçınmak lazım. Şimdi Celal İnce bir şarkıyı çok meşhur etmişti, bunu sen de bilirsin – işte bildin zaten: "Pır Pır." Çocukluğumuzda biz devamlı bunu dinlerdik ve bu Amerikan kovboy şarkısı diye

bilinirdi. Halbuki çiftliğim falan gibi birtakım laflar geçiyor. Aslında bence bu Orta Avrupa Alpleri'nden yodel falan şeylerini hatırlatan bir parça. Neyse şu meşhur şeyi bir çalalım bakalım. Mikrofonun ayarını yapayım. Gramofonun kolunun mikrofona çarpmaması lazım.

M. Belge: Nasıl?

T. Erkman: Müthiş!

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Sesi çok ilginçtir ama o "lelele"leri falan sesinin içinde hemhal olmuş. Hiçbir zorlama olmadan. Zaten sesi ince falan. Tipini de hatırlıyorsun değil mi?

M. Belge: Hayal meyal hatırlıyorum evet. Tanışmıştım da ben, çocukken.

T. Erkman: Tarif edemem ama böyle soyulmuş yumurta gibi bir adamdı. Pırıl pırıl yüzlü, ince kaşlı her şeysi son derece muntazam, yerinde.

M. Belge: Pırıl pırıldı evet: sesi güzel, kendi de kaymaktı. Amerika'da müzik yapmış galiba epey.

T. Erkman: Yaptı yaptı. Müthiş bir macerayla gitti.

M. Belge: Yani muhtemelen esas başka bir iş yaptı ama...

T. Erkman: Bilmiyorum ne yaptığını ama Amerika'da müzik yaptı.

M. Belge: Evet. Şimdi Halaskârgazi Caddesi'ni söylüyorsun. Hakikaten Şişli bu büyük caddenin iki tarafında kurulmuş bir semt. Taa Tanzimat, hatta daha önce. Geçen hafta da konuşuyorduk: II. Mahmud bütün bu işleri başlatan kişi. Yani bu Batılılaşma kararı falan verildiğinde -ki o kararı vermek zorundasın. Ne yapacaksın yani? Direnecek halin yok- Eski İstanbul, sur içindeki İstanbul, modern bir şehir kurmaya hiçbir şekilde yatkın değil: Eğri büğrü sokaklar, çıkmazlar, merdivenler falan. Onun için oralarda ancak yangın oldu mu şehri modernleştirmeye yönelik bir şeyler yapabilirlermiş: işte böyle daha simetrik, dik açılı sokaklar vesaire ama burada tabii alanlar bakir. İşte Halaskârgazi Caddesi başta kurulmuş, planlanmış, yapılmış ve hâlâ da belirleyici işte bütün akışı! Bugün bir metro yapmak istiyorsun, onun altından yapıyorsun. Son zamanlarda da -bu arada Beyoğlu'nun karakter değiştirmesiyle birlikte- alışveriş galiba esas Şişli'ye kaydı, değil mi?

T. Erkman: Kaydı doğru. Nişantaşı ve Şişli'ye.

M. Belge: Şişli'ye kaydı. İşte birtakım iş merkezleri daha yukarıya, Mecidiyeköy'e, bilmemnereye, oralara kaydı. Aslında bu da ilginç: Yani Tanzimat'la diyelim ya da II. Mahmud'la birlikte köprüler falan yapılınca, şehre yeni bir yön veriliyor. Eskiden işte klasik sur içi İstanbul, anayollar

işte Divanyolu vesaire doğu batı aksında ve Beyoğlu tarafıyla Eminönü tarafının arasında ilişki az. Görece az ama o köprüler yapılıp o anlamda şehrin iki yakası bir araya getirilince...

T. Erkman: Toplu taşıma araçları da devreye giriyor tabii.

M. Belge: O araçlar da devreye giriyor ve akslar dönüyor kuzey güney yönüne. O zamandan beri İstanbul, İstanbul tabii hangi yönü bulsa gidiyor da, ama esas kuzeye doğru. Yani ne bileyim, dört tane yön yetmese İstanbul başka yönler de icat edip oraya kadar da büyüyebilir.

T. Erkman: Olabilir! Rüzgâr yönlerini alabilir; karayel, poyraz, günbatısı gibi. Olmayacak şey değil! Seyyan yok mu Murat? Bugün sana ne oldu?

M. Belge: Seyyan var tabii. Seyyan'sız gün geçirir miyiz, hele Şişli'de program yapacağız da! Yalnız Seyyan'a gelmeden önce başka bir şey çalmak istiyorum: Bu habire değindiğim kültürel karışıklık durumunu örnekleyen, yansıtan bir şey. İşte Batılılaşma gelmiş yani Doğu-Batı karışmış... Aslında hep bunu iddia ederim ben, Türkiye'nin macerasını açıklamaya çalışırken: İşte "görece Doğulu bir toplumduk, buraya Batı etkileri geldi" diye anlatırız. Sanki hiç karışmayan bir Doğu var ve oldukça katıksız bir Batı var...

T. Erkman: Hiç öyle değil halbuki.

M. Belge: Halbuki sanırım esas olay, esas kültür, esas tarih bu ikisinin karışımından oluyor. Yani mesela biz bir şarkı yazıyoruz: Bu şarkıda ne Doğu'yu doğu olarak yeniden üretiyoruz, ne Batı'yı batı olarak yeniden üretiyoruz. Bize özgü bir Doğu-Batı karışımını yeniden üretiyoruz. Şimdi mesela Refik Fersan Bey, klasik Türk müziğinin gayet saygıdeğer bir bestecisi. Fakat arada o devrin pek de moda olan bir türü, fantezi şarkı, yapmış. Plağın üstünde de oldukça eski bir şey, Fransızca imla ile "fantezi şarki" diye de bir söz var. Şimdi şarkının adı "Pour l'Amour". Yani Fransızca "Aşk İçin." Yani ne beklersin? Aşk için, Fransızca isimli, alafranga bir parça dinleyeceğiz şimdi, dersin. Halbuki öyle olmuyor. Bak ne oluyor, şimdi dinle.

T. Erkman: Müthiş!

M. Belge: Ne dersin şimdi?

T. Erkman: Valla ne olduğunu pek çözemedim.

M. Belge: Valla anlaşılır gibi değil. Tabii sözler boğuk çıkıyor, anlaşılmıyor. Anladığım kadarıyla en azından bir kısmını Fransızca söylüyor fakat...

T. Erkman: Hiç seçemedim biliyor musun? Hiç!

M. Belge: Mesela ne diyeyim Bursa şivesiyle falan Fransızca söylediği

anlaşılıyor. Yer yer Farsçayı andıran bir şeyler falan... Belki Tahran Fransızcasıdır!

T. Erkman: Aman Murat!

M. Belge: Ama sonuçta biraz değişmiş falan da olsa alaturka bir şarkı dinliyorsunuz. Ve plağın üstünde yazmıyor ama Münir Nurettin'e benzetiyorum ben bunu. Sen ne dersin?

T. Erkman: Benzetmedim.

M. Belge: Benzetmedin mi? Peki Refik Bey'in kendi, Refik Fersan kendisi olabilir mi dersin?

T. Erkman: Olabilir.

M. Belge: Ben onun enstrümental plaklarını bilirim ama şarkı söylediği bir plak bilmediğim için, sesi hakkında da bir fikrim yok.

T. Erkman: Ben dinledim sanki, bilmiyorum ama... Fahire Fersan'ın, Refik Fersan'ın bizde çok vardı.

M. Belge: Fahire Fersan'ı da ayrıca başka bir programda çalacağım. Onun da ne kadar güzel bir sesi var. Evet bir yandan "Rast Methal"i yazan Refik Fersan, bir yandan "Pour l'Amour" diye...

T. Erkman: Öyle bir furya ki kendini korumak mümkün değil demek ki. Adamcağız "dur şunu da ben yazıvereyim" demiş işte.

M. Belge: Türkçe Fransızca karışık şarkılarımız, mesela kantomuz vardır: "Gel kırlarda gezelim / Elinde olsun elim / Olmazsak da çok entim / Faisons l'amour güzelim." Entim (*intime*) olmadan da nasıl aşk yapacaklarsa artık?... Biraz karışık bir vaziyet. Bu da herhalde Doğu-Batı sentezinin bir çeşidi.

T. Erkman: Bir zamanlar ne söylerdik deli gibi, aman yarabbi!

M. Belge: Bunlarla matrak geçmek için Muammer Karaca'nın bir şarkısı vardı. "Hani benim elli dirhem pastırmam" vardı ya o da onu "Ou est mon 50 dirhem jambonum, jambonum" diye söylerdi. Şimdi tabii bu karışıklıklar arasında çok da karışık olmayacak bir şekilde Seyyan Hanım tangolarını söylüyor. "Ben Böyle İstiyorum" diye çok hoş bir tangosu var. Arada böyle resitatif konuşarak falan da bir şeyler yapıyor. Bu tangoların da sözlerini falan erkekler yazıyorlar, -bunu daha önce söyledim galiba- erkek tarafından kadın tarafına söylenen şeyleri, şarkıcı kadın olunca yabancılaştırma etkisi gibi, tuhaf hoş bir sonuç oluyor. Evet şimdi Seyyan Hanım'dan şu tangosunu dinleyelim.

M. Belge: Şişli Camii'nden de söz ediyoruz. Bu Beyoğlu tarafında sık sık cenazelerin kalktığı yer. Bu anlattığıma benzer kültürel karışımı her

cenazede yaşarız hani biz laikler, bir kenarda dururuz. Camiden çıkanlar da bizim mevtanın namazını kılarlar. İşte bu da bizim kendimize özgü yarattığımız bir âdet. Yani sonuçta ne Doğu, ne Batı, kendine göre bir karışım.

T. Erkman: Ortada bir şey.

M. Belge: Şimdi bu karışımla ilgili bir şeyle bitireceğim ben bu programı. Zaten geldik sonuna. Bu da önemli bir sentez: zaten şarkının adı da bu kültürel sentezi gayet iyi yansıtıyor: "Şerefe Prozit" Yani içki içerken de hem şerefe, hem prozit. Üstelik bunun bestekârı da Hafız Sadettin Kaynak. Bununla tamamlayalım.

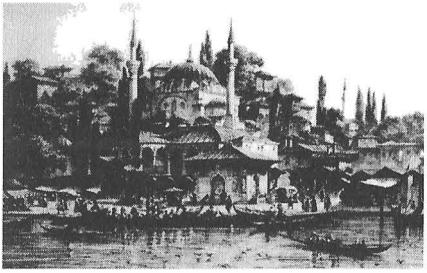
T. Erkman: Evet sevgili dinleyeciler. Belki şimdi sizin de elinizde bir akşam içkisi vardır. Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size prozit diyoruz. İyi akşamlar.

M. Belge: İyi akşamlar.

ÜSKÜDAR

94.9, Açık Radyo. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programı. Ben Murat Belge. Programa hoş geldiniz. Programı gene ben açtığıma göre söylemeye gerek yok, bu hafta da Tanyeri beni yalnız bırakmayı tercih etti. Şimdi bu hafta, bu Pazar Üsküdar'dayız. Üsküdar, tabii oldukça geniş bir alan. Onun için gezecek, görecek epey yerimiz var. Eski dönemde, yani Bizans döneminde, Roma döneminde Asya yakasındaki bu küçük kentin adı Hrisopolis'miş. Altın Kent anlamına geliyor. Niye altın? Güzel bir yer olduğu için mi? Çünkü genellikle güzel yerlere böyle altın sıfatı yakıştırılır. Öyle düşünülebilir. Başka açıklaması da Boğaz'dan geçen ticaret gemilerinden bir geçiş ücreti alınırmış Üsküdar'da. Bu vergiyle zenginleşmiş, dolayısıyla da "Altın Kent" denilmiş. Tabii bu kadar eski zamanlarda ne olmuş, ne bitmiş, kesin bir şey söylemeye imkân yok. Ama bu Hrisopolis adı bugüne kalmamış. Bugün kullandığımız Üsküdar adı nereden geliyor? Üsküdar deyince, biraz Türkçeye yakın; ama biraz da Türkçe kökenli olmadığı şüphesini yaratan bir isim. Değil nitekim. "Skutari" adı verilen bir askeri birlik var Roma'da. Skutarion da onların bulunduğu yer. Bu bölgede, mıntıkada Skutari askerlerinin bir kışlası varmış. Bu da şu bakımdan ilginç. Roma İmparatorluğu'nun yayıldığı birçok yer var. Tabii o askerler de çeşitli yerlerde bulunmalarından ötürü birtakım yer isimlerini de etkilemişler. Örneğin Arnavutluk'taki İşkodra aynı şey. İşkodra-Üsküdar etimolojik açıdan aynı kelimeden geliyorlar. Bu ayrıca mesela İngilizcede askeri birlik anlamına gelen "squadron", Almancadaki "schwadron" gibi kelimelerin de kökeni.

Evet, şimdi Üsküdar'daki Bizans geçmişinden, yahut Roma geçmişinden kalan herhangi bir şey olmadığı söylenebilir. Demek ki bu anıtsal binalar hep sur içi İstanbul'una, esas Konstantinopolis'e yoğunlaşmış. Ona göre biraz taşra gibi kalan Üsküdar bölgesinde bu tarz şeyler yapılmamış. Mutlaka vardır, saraylar, şunlar bunlar ama bugüne dayanamamışlar. Biz şimdi Üsküdar'a örneğin vapurla gelmiş olalım. İskele Meydanı'na çıkalım. Burada karşımızda ünlü III. Ahmed Çeşmesi'ni görüyoruz. İskele Meydanı Camii

denilen Mimar Sinan yapımı Mihrimah Camiini görüyoruz. Sırtımızı iskeleye vererek baktığımızda sağ tarafa doğru başka camiler sıralanıyor. Bunların içinde oldukça göze çarpan bir tanesi III.Ahmed'in gene annesi Gülnuş Emetullah Sultan için yaptırdığı Valide Camii ki Üsküdar'da başka valide camileri olduğu için bu "Yeni Valide" olarak bilinir. Daha sonra yapılmış çünkü. Aslında Üsküdar'ın bana ilginç gelen yanı, bu cami mimarisi. Hemen hemen her dönemde ya padişahlar kendileri, ya Osmanlı hanedanından başkaları, genellikle valide sultanlar, camiler yaptırmışlar. O anlamda Üsküdar'a "Valide Sultanlar Semti" gözüyle bakmak da mümkün. Bunlar genellikle Osmanlı cami mimarisinin en anıtsal eserleri değil, ama yalnız bunları izleyerek Osmanlı'da cami mimarisinin nasıl geliştiğini görmek, kaydetmek mümkün. O bakımdan Üsküdar, cami mimarisini inceleme alanı gibi de ele alınabilir.

Şimdi bu kısa -kısa olduğunu umduğum- girişten sonra müzik faslına geliyorum. Bundan önce birkaç kere söylemiştim, bu semtleri gezerken çalacağımız müziklerin çok bilinen, hepimizin her an işittiği, bildiği şeyler olmamasına dikkat ediyorum. Eeee şimdi Üsküdar'a geldik, "Üsküdar'a Giderken" şarkısını çalmadan ben bu programın içinden nasıl çıkarım diye merak edebilirsiniz. Bir yolunu buldum aslında: hem çalıp hem çalmadan bu işi halletmeye çalışacağım. Evet, ilk parçayı bir dinleyelim şimdi...

Evet, bu böyle bir Yunanca versiyonu bizim Üsküdar melodisinin. Ama bir ikinci melodi buna eklenmişti. Bir bakıma hani sanki Üsküdar'ı söylerken onun içine gazel atmış gibi de oluyor. Aslında öyle değil, ayrı bir şey o da. "Aziziye" şarkısı. Sofya Brides söyleyen. Bu iki şarkıyı birbirine birleştirmiş ve bu CD'nin içindeki açıklayıcı broşürde 8/8'lik sirto ve Yunan adaları tempolarına ve melodilerine uygun düştüğü de söyleniyor. İlk taksim de santurla yapılmıştı. Şimdi bu Rumca "Üsküdar"da, "Atina ile Pire arasında giderken" diye bir şey geçiyor. Gene bizim Üsküdar'daki mendil meselesi, burada başka bir şekilde karşımıza çıkıyor. Burada da birisi bir mendil kaybetmiş, düşürmüş vaziyette. "Bir mendil buldum" değil de, "bir mendil kaybettim" diyor. İçinde yalnız 100 florin varmış. Bu mendili bulan olduğunu da öğrenmiş: Bulan da papazın kızı, çok güzel bir genç hanımmış. Ona hitaben, "paraları sakla ama mendili geri ver!" diyor. Herhalde mendili geri alma faslında bir tanışıklık umduğu için... Şimdi bu şarkı hep bilinir, söylenir. Türkiye'nin bir tür timsali olmuştur. Hani temsili bir Türk şarkısı söylemek gerekirse çok kişinin aklına bu "Kâtibim" şarkısını söylemek gelir. Hatta hatırlıyorum, Turgut Özal, yanında eşi, heyeti ile Japonya'ya falan

gittiğinde herhalde bir yemek masasında Türkiye ile ilgili bir şey yapmak gereğini duyunca "Haydi", deyip, "Üsküdar'a Giderken"i söylemeye başlamış. Bu da ilginç, bu kadar Türkiye'yi temsil ettiği düşünülen bir şeyin aslının İskoç melodisi olduğu da bilinir. İşte Kırım Savaşı, İngiliz, Fransız orduları gelmiş İstanbul'a. Bu arada malûm İskoç eteklikli adamlar gaydaları ile falan gösteriler yapıyorlar, çalıyorlar malıyorlar... O zamanlar sevilen bu melodiye Türkçe sözler yazılarak Üsküdar şarkısı çıktı deniyor. Ama bu da pek çok konuda efsane, teori vesaire arasında bir tanesi... Ben doğrusu fırsatını bulup dinleyemedim aslı olduğu söylenen İskoç şarkısını. Ama dinleyenlerden işittim. Orada da rivayet muhtelif. Kimisi diyor ki, uzaktan andırıyor falan. Kimisi diyor, tıpatıp aynı. İşte renkler ve zevkler tartışılmaz dedikleri gibi insan kendi kulağı ile dinlemeli. Fakat sanıyorum bu kadar farklı yorumlanmasının bir nedeni olmalı. O da herhalde İskoçya'da da bu değişik versiyonları olan bir melodi. Onun için kimisi daha çok benzeyenini işitmiş oluyor, kimisi az benzeyenini işitmiş oluyor. Ona göre de bir değerlendirme yapıyor. Ama bütün Balkanlar'da vesaire bu böyle çok yaygın bir şey... Yunan versiyonunu dinledik. Çok yaygın, Bulgaristan'da da bunu işitmek mümkün, Makedonya'da da işitmek mümkün. Neyse, yani etrafında epey bir mitoloji oluşmuş melodilerden biri. Dolayısıyla banal da olsa bunu artık çalmadan edemezdim bu programda.

Şimdi İskele Meydanı demiştim. Orada III. Ahmed Çeşmesi var. Şimdi çeşme, tabii İstanbul mimarisinin bütün bir hayatı. Yüzyıllar boyunca insanlar su ihtiyacını kamusal çeşmelerden karşılamışlar. Çünkü evlere ayrı ayrı su getirmek söz konusu değil. Hatta yasak. Bununla ilgili kısa bir hikâye Mimar Sinan'ın başından geçmiştir. Mimar Sinan'ı şikâyet ediyorlar kadıya, gizlice kendi evine su aldı diye. Öylece bir davaya sanık olarak çıkıyor Sinan,... Sonra ne oldu, onu bilemiyoruz. Her mahallede en azından bir çeşme var. Birden fazla var genellikle. Hayırsever ve biraz da malı mülkü olan insanlar, hem birlikte yaşadıkları insanlara, hem daha sonra yaşayacak insanlara bir yardım, bir iyilik yapmak istiyorlarsa ilk akıllarına gelen işlerden biri bir çeşme yaptırmak. Çok da anlaşılır bir şey, çünkü dünyanın en temel ihtiyacı. Şimdi sokak çeşmeleri vardır. Genellikle bunlar daha mütevazı olurlar. İşte sırtını bir duvara yaslamış bir çeşmedir bu. Bazen köşe çeşmesi yapılır: İki sokağın köşe yaptığı noktaya bir çeşme. O zaman, bir köşe daha göze çarpan bir yer olduğu için, bu tip çeşmeleri biraz daha süslerler. Çokgen biçimli filan olabilir. Bir de meydan çeşmesi vardır. Ortada bağımsız küçük bir yapı olarak bir şey. Şimdi meydana çıkmak, insanlarda da böyle, insanlar meydana çıkarlarken süslenmek gereğini duyarlar. Çeşmeler de öyle. Dolayısıyla meydan çeşmeleri saydığım bu tipler arasında özenilerek yapılanları vardır. Mesela, Ayvansaray'ın içlerinde 16.-17. yüzyıldan kalma bir meydan çeşmesi vardır, altıgen. Ama esas olarak 18.yüzyılda, bizim Lale Devri adını taktığımız dönem, III.Ahmed zamanında Osmanlı'da Avrupa

etkileriyle, barok dediğimiz dönem başlıyor. Barok dönemin meydan çeşmeleri de bu süslü, anıtsal çeşmenin en belirgin örnekleridir. Bunların belki en görkemlisi, Topkapı Sarayı'nın girişinde, Topkapı ile Ayasofya arasında kalan ve gene III.Ahmed'in yaptırdığı çeşmedir. Üsküdar'daki bu çeşmeyi de III.Ahmed yaptırmış. Ondan sonra onu izleyen I.Mahmud'un Tophane'de yaptırdığı çeşme, onun annesi Saliha Sultan'ın Azapkapı'da yaptırdığı sebil ve çeşme, bu güzel barok meydan çeşmelerinin belli başlı örnekleri.

Mihrimah Camii'ne değinmiştim kısaca. Mihrimah Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olma kızı. Ve sadrazamın, dönemin çok ilginç adamlarından biri olan Rüstem Paşa'nın da karısı. Bu camiyi Sinan'a yaptırmış. Sinan'ın İstanbul'da yaptığı erken dönem eserlerindendir Mihrimah. Onun için, doğrusu, birtakım acemilikler taşır. Daha sonra Mihrimah Sultan bir cami daha yaptırmak gereğini duyunca Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camii'ni, gene Sinan inşa etmiş. Fakat orada her bakımdan Üsküdar'dakini kat kat aşmış. Fakat gene de Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii kendi başına ilginç, hoş bir yapı.

Gene kısaca değindiğim Gülnuş Emetullah Sultan adına III.Ahmed'in yaptırdığı Yeni Valide Camii var. İşte bu sözünü ettiğim barok dönemin, barok mimari ve süsleme anlayışının belli başlı -bu sefer cami hatta külliye çapında- örneklerinden biri. Bir geçiş dönemi eseri sayılabilir. Çünkü sekiz dayanaklı bir plan. Sinan bunun çok gelişkin örneklerini vermiştir, şaheseri de Edirne'deki Selimiye olmak üzere. Ama bu klasik ana plana pek çok barok unsur karışmış: işte iç süslemedeki mermerler vesaire... Yükselmiş bina bir miktar. Buna karşılık kubbesi biraz basıktır dikkatli baktığınızda, tam yuvarlak değil, bu da tabii bir mimari hüner sayılabilir. Çünkü basık olan kubbe yanlara doğru basınç vereceği için onu aşağıdan, yandan desteklemek daha fazla marifet gerektirir. Cami ile birlikte avlusundaki şadırvan da kayda değer binalardan biri. Ayrıca, cadde üstünde duran sebil çok hoş bir örnek. Bir de Valide Sultan'ın mezarı çok güzel. Bu açık bir türbe üstü taşla örtülmemiş. Ve o açıklık demirlerle kapatılmış... Müthiş bir hafiflik duygusu veriyor insana. Böyle zarif bir kuş kafesi filan gibi duruyor orada. Dolayısıyla Yeni Valide Camii de bütün bu saydığım unsurları, özellikleriyle, hatta ahşap, camiye bitişik, küçük meşruta imam evi, bütün bu unsurlarıyla Üsküdar'a renk katan güzel bir yapı. Onun hemen önünde Balaban İskelesi. Vaktiyle sık kullanılan iskelelerden biri. Şimdi tabii Üsküdar İstanbul'a uzak sayılıyor, o teknolojide ancak sandalla mandalla gidip gelebiliyorsunuz. Buradan da bildiğiniz darbımesel çıkmış: "Atı alan Üsküdar'ı geçti"lafı. Çünkü bu erken davranıp bir işi becermek, genellikle suçlu bir adamın, o suçtan tüymeyi başarması anlamına gelir. Çünkü bir kez Üsküdar'ı tutup ata biniyorsa o adamı yakalamak mümkün değildir, anlamına geliyor. Üsküdar, biraz da şehrin dışında kalmasıyla öteden beri bir kabadayı yatağıdır. O bakımdan da bu "Atı alan Üsküdar'ı geçti" lafının bir anlamı var.

Şimdi Üsküdar'ı geçti derken çalmadan edemeyeceğimiz bir İstanbul türküsü, Üsküdar'ı konu alan bir İstanbul türküsüyle devam edelim. Meşhur "İstanbul'dan Üsküdar'a Yol Gider."

Üsküdar'a yaklaşarak denizden baktığınızda müthiş bir minareler yoğunluğu görürsünüz. Gerçekten bir camiler semtidir. Bunların arasında bir de tam deniz kenarına yapılmış olanı var: Şemsi Paşa Camii; ki en güzellerinden biridir. Yine bir Sinan eseridir. Yani bu Sinan'da insanın hakikaten aklını durduran bir tuhaf estetik var. Nasıl yani, o oranları, o deniz kenarında o mekâna küçük camiyi ve yanında da medresesi -bir küçük külliyesi de olduğu söylenebilir- özellikle de taşın en beyazını seçerek kondurmuş o deniz kıyısına. Müthiş bir güzellik veriyor. Tabii bir de işte yaşayan bir şehir. Her zaman onun önünde balık tutanlar vardır. Zamanında o kıyılara palamut da vururdu. Şimdi palamudun bolluğu kalmadı. Onun için Şemsi Paşa'nın önünde genellikle herhalde istavritle yetiniyorlar. Gene zamanında orada duran bir vinçli, manivelalı avadanlıkla mevsiminde gümüş tutulurmuş. Şemsi Paşa, Ahmed Şemsi Paşa, II.Selim zamanında sanıyorum paşa olmuş. Vezirlik yapmış. ve hatta bir rivayete göre -bunu da ben İsmail Hakkı Konyalı'nın *Üsküdar* kitabında okudum galiba- II.Selim'i rüşvet almaya alıştırmış diye bir hikâye var. Bunun da şöyle bir esbab-ı mucibesi anlatılıyor: Şemsi Paşa Candaroğulları soyundan geliyormuş. Osmanlı Anadolu'ya hâkim olmadan önce, Osmanlılar gibi, Anadolu Türk beyliklerinden biri, Candaroğulları. Dolayısıyla onlar değil de Osmanlı'nın büyümesini ve diğerlerine hâkim olmasını hafif gıcık olarak izleyen bir adam, Şemsi Paşa. Onlar, demiş, nasıl bizi "mülk ü yurdumuzdan uzak ettilerse, yakında ben de onların kâr ve bâr saltanatından mehcûr olmalarına sebep olacağım." Yani tehcir olmalarına, oradan sürülmelerine, bir tür intikam olarak, padişahı rüşvete alıştırarak Osmanlı soyunu işe yaramaz hale getirmeye çalıştığı anlatılıyor. Doğrusu belki de Osmanlı'nın daha sonra başına gelenler bu Şemsi Paşa yüzünden oldu. Çünkü II. Selim ve onu izleyen padişahların çok da parlak yöneticiler oldukları söylenemez. Evet, Şemsi Paşa Camii'nin banisi diyelim, Şemsi Paşa'nın böyle bir hikâyesi var. Bu camiye bir de "Kuşkonmaz" adı verilmiştir mahalli olarak. Sık sık kullanılır, çünkü gerçekten de hiç kubbesine, minaresine falan kuş konmuş görmezsiniz. Gerçi ben, bu efsaneyi ya bilmeyen ya da efsaneye saygısı olmayan bir karga görmüştüm o kubbenin üstünde. Hiç konmuyor değil ama en azından çok seyrek, onun için de böyle bir şey çıkmış: Kuşkonmaz Camii derler. Şimdi Şemsi Paşa'nın bulunduğu bu deniz kenarında eskiden reji binaları, tütün fabrikaları

vesaire vardı. Onlar Bedrettin Dalan zamanında yıkıldı, yol açıldı. Şimdi Üsküdar'dan Harem'e kadar bir sahil yolu geçiyor. Bu sahil yolları da iyi mi kötü mü, tam anlayamıyorum. Çünkü sahilde bu yolu açtığınız zaman, Türkiye'de hemen her şey öncelikle otomobil ihtiyacına göre düzenleniyor. Tabii bir araba yolu haline gelince de insanların aslında denizle ilişkisini bir hayli kesiyor. Ama bu Salacak taraflarında gene de insanların tatil günlerinde, sair günlerde bir hayli deniz kıyısında salınıp piyasa yaptıkları söylenebilir. Ayrıca aşağıda küçük balıkçı barınakları falan da yapıldı. Onların küçük çayhaneleri var. Dolayısıyla bir hayat devam ediyor. Yakın zamanlarda bu meydana, İskele meydanına yanaşan birtakım teknelerde balık kızartma falan işleri başladı. Bunlar hep böyledir Türkiye'de. Önce gayet eğreti bir şekilde bir yere sığınırsınız, ufak bir ocak, tezgâh derken yavaş yavaş yayılmaya başlar. Şimdi de nitekim birtakım sandalyeler, masalar, tabureler falan derken yavaş yavaş lokantalaşmaya doğru bir gidiş izleniyor.

Şimdi Şemsi Paşa'dan kara tarafına doğru yürüyüp o ufak tepeyi tırmandığınızda Rum Mehmed Paşa Camii'ne geliyorsunuz. Rum Mehmed Paşa, Fatih'in vezirlerinden biri. Bu caminin yapılışı da 1470-71 falan. Üsküdar'da bugün ayakta duran en eski cami diye biliriz. Demek ki Fatih döneminden başlayarak, az önce de söylediğim gibi, bu cami mimarisinin gelişmesini izlemek mümkün. Ve nitekim Rum Mehmet Paşa Camii'ne baktığımızda aslında fetih öncesi, İstanbul dışı, Anadolu Osmanlı mimarisinin özellikleri ağır basıyor. Bu caminin arkasında, mihrap tarafında yani, bir yarım kubbe ile genişlediğini görüyoruz ki bu model bugün var olan örnekler arasında Çemberlitaş'taki Atik Ali Paşa Camii'nde de görülebilir. Ve Fatih'in kendi camisi de orijinalinde böyleymiş, 1700'lerdeki büyük depremde yıkılmadan önce. Yıkıldıktan sonra o dönemin anlayışına göre dört tarafından dört yarım kubbeyle çevrili, herhalde o dönemin başmimarı Mehmed Tahir Ağa tarafından yeniden yapılmış. Fatih Camii esas yapısını bize göstermiyor ama o yapıyı küçük bir ölçekte Rum Mehmed Paşa Camii'nde görebiliyoruz. Arka tarafta da bir sekizgen biçiminde Mehmed Paşa'nın yüksekçe türbesi var. Külliyenin öbür binaları kalmamış. Muhtemelen hamam olan birtakım yapıların duvar yıkıntılarını görebiliyoruz. Rum Mehmed Paşa, sıfatından da belli olduğu gibi, Rum asıllı vezirlerden ki bu da Fatih döneminin önemli bir özelliği sayılabilir. Fatih özellikle de İstanbul'u fethettikten sonra, padişahlığının ilk yıllarında bu iş gerçekleşti. Bir anlamda Türk kökenli, akıncı beylerinden gelen ve bir Osmanlı aristokrasisi olma ihtimali gösteren yerli aileleri iktidardan uzaklaştırıp özellikle devşirme paşaları güçlendirmiştir. Çünkü onlar kendisine daha sadık olma durumundaydılar. Ve İstanbul'u fethettikten sonra idam ettirdiği Çandarlı Halil Paşa'nın da bu planın bir parçası olarak boğdurulduğu söylenebilir. Çünkü Çandarlılar adeta Osmanlılara bir rakip hanedan gibiydiler. Halil Paşa'dan sonra Zağanos Paşa ki muhtemelen Arnavut asıllıdır, ondan sonra Mahmud Paşa, ya Rumdur ya Hırvattır.

Gedik Ahmed Paşa Rumdur. Bir başka Murad Paşa vardır, Aksaray'da camisi olan, o da Rumdur aslında. Bu Rum Mehmet Paşa falan gibi hep Bizans aristokrasisinden kendisine sadık adamları seçerek vezir yapmıştır Fatih.

Rum Mehmed Paşa'dan daha yukarılara tırmanmaya başladığımızda sağa doğru gidersek Ayazma Camii'ne geliyoruz. Bu Ayazma Camii'ni de III. Mustafa yaptırmış. Bu artık tam barok dönemin örneklerinden biri. Yeni Valide Camii'ne bir geçiş dönemi eseri demiştim; burada geçiş dönemi tamamlanmış, barokun unsurları yerine oturmuş. Özellikle de hünkâr mahfili, cami cephesine bakarken sol tarafımızda kalan, bu dönemin camilerinin başlıca özelliği haline gelmeye başlar. Zavallı III. Mustafa bu camiye kendi adını vermeyi düşünürken eskiden burada bir ayazma olduğu için ahali Ayazma Camii demeye başlamış. Sonra bir de Laleli'de bir cami yaptırır. Ona da kendi adını veremeden ahali Laleli Camii demeye başlar. Orada da Laleli Baba Türbesi var. III. Mustafa'nın da hoş bir lafı vardır: "İki tane cami yaptırdık, birisini ermişe, birisini suya kaptırdık" gibi küçük bir şikâyette bulunmuş. Ama illa da benim adıma olsun diye ısrar etmemiş. O dönemin, duraklama vesaire dediğimiz zamanların, iyi niyetli birtakım işler yapmaya çalışmış padişahlarından biridir III. Mustafa.

Burada yukarılara çıktığımızda gene Lale Devrinin küçük çaplı eserlerinden Kaptan Paşa Camii, içindeki çiniler ilginçtir. Daha yukarıda Aziz Mahmud Hüdayi Camii ki Aziz Mahmud Hüdayi epey eski bir şeyh, derviş olmakla birlikte bugünkü yapı herhalde cami zamanında tahrip olduğu için daha yakın zamanlarda yapılmış. Gene geniş bir külliye içinde yer alıyor. 19. yüzyıl karakterinde bir yapılar manzumesi.

Şimdi gene bir müzik faslına geçelim. Artık böyle, şimdiye kadar çaldığım iki parça gibi doğrudan Üsküdar'ın alıp anan bir şeyler bulmak mümkün değil, ama Üsküdar'ı yoğun Müslüman-Türk yapısını göz önüne alarak birtakım eski klasik Türk musikisinden -çok da eski değil ama, geçen yüzyıldan- birtakım parçalar çalayım şimdi. İlkin daha önce bizim bu programda bir miktar ahbaplığımız olan Musevi Elgazi Efendi'nin söylediği "Gül Hazin Sümbül Perişan"la devam ediyorum. Bu taş plaktan çalacağım.

Şarkı bitiyor, ama plak devam ediyor. İlginç, tam sığdıramamışlar gibi.

Evet, biraz yokuşlarda dolaşmıştık en son. Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi falan tepede kalıyorlar. Şimdi o yokuştan aşağı doğru indiğinizde ana caddeye çıkıyoruz. Çıkarken de bir ilginç bina var orada. Şimdi özel mülk halinde ama Fatih Mahkemesi diye bilinir. Olabilir de. Çünkü hapishane

falan olarak kullanılması muhtemel görünen bir büyücek hücre üzerine bir küçük konut gibi bir şey. O zamanın kadıları, Balat semtinde de söylediydik, orada bayağı cami avlusunda mahkeme kurulurmuş açık havada, belki üstlerine bir tente mente koyuyorlardı, yağmur falan yağdığı zamanlarda. Bugün adliye falan dediğimizde devasa binalar görmeye alışmışız. O zaman pek böyle değil, küçük, adam kendi konutunda, oturduğu evde genellikle mahkeme işlerini falan da yapıyor, muhtemelen öyledir, doğrudur yani, Fatih Mahkemesi olarak yapılmıştır. Buradan işte tekrar, dediğim gibi, caddeye çıkıyoruz. Çarşı, Üsküdar çarşısı, İstanbul'un oldukça renkli çarşılarından biri olduğu söylenebilir. Burada, tabii bu arada unutmamak gereken bir şey, birçok camiden söz ettik, ama bir de Kanaat Lokantası'ndan söz etmek gerekir. Bu, bir eski ahçı dükkânıydı Üsküdar'ın. Zamanla büyüdü. Şimdi epeyce büyük bir lokantadır. Bu çarşı lokantaları diye bir kategori var İstanbul hayatında. Bana öyle geliyor ki bizim sınıflar, özellikle zengin sınıflar, geleneksel yemekten koptular. Zaten gelenekten gelen bir burjuvamız olduğu söylenemez. İşte çeşitli Batı etkileri onlara daha sempatik göründüğü gibi, bu arada daha bir çağdaşlaşmış hayatın, konserve monserve gibi alışkanlıkları bir yandan... Buna karşılık esnaf tabakası, geleneklerine daha bağlı kaldığı için ağzının tadı da daha az değişti. Onun için tuhaf bir şekilde İstanbullular evlerinde ızgaralar, konservelerle idare edip ev yemeği dediğimiz yemekleri yemek için de lokantaya gidiyorlar. Böyle bir paradoks yaşanıyor. İşte bu ev yemeklerini en iyi yapan kurumlardan birisi diyeyim, Üsküdar'daki Kanaat Lokantası'dır. Ayrıca Kanaat'tan söz edince, gene bir karşı kıyıya atlamalı. Süleymaniye'de, külliyenin bir köşesine sıkışmış, küçük bir lokanta-aşevi arası bir yer vardır. Onun adı da Kanaat'tır. Bu Üsküdar'daki Kanaat'tan koparak oraya gelmiştir. Ama daha çok Ali Baba adıyla bilinir ve yıllardır hem çevre esnafına hem de üniversite öğrencisine leziz kuru fasulye-pilav yedirmek gibi hayırlı bir iş yapmıştır uzun sürelerden bu yana.

Çarşıya geldiğimizde burada bir de şimdi hamam görüyoruz. Şekli epey değiştirilmiş, içi çarşı haline getirilmiş. Tatlıcı var, kuyumcular var falan filan. Bu, Sinan'ın yaptığı bir hamammış. Yıkılmak üzereyken de bir adam satın alıp kendi anlayışına göre -herhangi bir uzman elinden çıkma değil- bir şekilde restore ettirmiş. Bu restorasyonun çok başarılı olduğunu söyleyemeyiz, ama hiç değilse, orda levha da asmış kapıya, bunun hikâyesini anlatıyor. Bu sayede büsbütün yok olmaktan kurtarmış hamamı. Demek ki gerçekten gene de hayırla anmak lazım.

Daha Kadıköy yönünde yürüdüğümüzde, ana caddede, bu sefer sol tarafta Kara Davud Paşa Camii var. Bu da muhtemelen II. Bayezid zamanında, yani Fatih'in oğlu zamanında, nişancılık yapan bir Kara Davud Paşa var, herhalde aynı zat olması gerekiyor, ve sadece Üsküdar'da gezerek Osmanlı camisinin gelişmesini izleyebiliriz diyorum. Fatih'ten sonra bir de Bayezid devri camisiyle karşılaşıyoruz. O da az önce Rum Mehmed Paşa yapısı için

söylediğim gibi, fetih öncesi cami özelliklerine daha fazla sahip. Yan yana üçü de kubbeli, üç-dört köşe mekân. Ortadaki kubbe daha büyük, iki yandakiler daha küçük. Ve nedense Üsküdar Ayasofyası da denir buna, Ayasofya ile mimari bir akrabalığı olmadığı halde.

Şimdi Üsküdar atmosferine uyacağını düşündüğüm bir başka alaturka bir şarkı çalacağım. Bu ferahnak bir şarkı. Gene kurmam gerekiyor bu gramofonu. "Ruhumda Bahar Açtı." Söyleyen, yine daha önce tanıştığınız Safiye Hanım'la birlikte çaldığım Nebile Hanım.

"Ruhumda Bahar"la birlikte biz de şimdi yola devam edelim. Ahmediye külliyesinin yanından geçiyoruz. Ahmediye gene Lale Devri, barok zamanların bir eseri. 1720'lerde tersane kethüdası Hacı Ahmed Ağa yaptırmış. Osmanlıda çok hoş bir asimetrik yapı anlayışı vardır. İnişi, yokuşu falan düzlemeyi düşünmezler de, yaptıkları binayı o inişe yokuşa uydururlar. O zaman da bir duvar biraz eğri gider falan... Tam köşeler köşe değildir. Ama bunun kendine özgü, çok hoş bir estetiği vardır. Kütüphanesiyle, medresesiyle bu külliye -ki, en az ilginç yanı cami, öbür binalar daha hoş- bu güzel asimetrik binalardan biri. Ahmediye'yi de geçip Toptaşı Caddesinden yukarılara tırmandığımızda bu sefer Üsküdar'ın, hatta bir bakıma İstanbul'un, en büyük külliyelerinden bir tanesi olan Atik Valide Külliyesi'ne geliyoruz. Bu, Sinan'ın geç dönem, yani olgunluk çağı eserlerinden biri. II. Selim'in karısı, III. Murad'ın da annesi olan Nurbanu Sultan -bu Venedik asıllı bir hanım sultandır- adına yapılmış. Son derece güzel bir cami. Altıgen plana göre yapılmış camilerden biri. Geniş bir avlu, medrese, vesaire... Yan tarafında darüşşifası, başka külliye binaları, ilk mektep... İşte o güzel avluda asırlık çınarlar, içi boşalmış bir tanesinin, bayağı bir kovuk var. Ve tabii ne hikmetse, bu külliyenin bazı binaları da sonradan yapılan Toptaşı Cezaevi'nin içinde kalıyor. Mesela hamam falan. Yani bizim devlet Sinan'ı elden kaçırınca hiç değilse külliyesinin bir kısmını cezaevine sokarak normal Türkiyeli aydın muamelesinden mahrum etmemeye çalışmış. Onun da yakınlarında —Atik Valide, Eski Valide Külliyesi'nin—, başka bir valide sultanın camisi var: bu sefer Kösem Sultan'ın, yani 1600'lerin bir eseri. Sinan'ların parlak dönemiyle daha sonraki barok arasında kalan bir dönem bu. Kösem Sultan'ın camisi Çinili Cami olarak da bilinir. Çünkü gerçekten çinilerle doludur: Hem içi çini kaplıdır, mimberinin külahı gene çinilerle kaplıdır -ki böyle fazla cami yok, fazla örnek yok- ve dış duvarı da gene çiniyle kaplıdır. Ama dış duvar derken, üç tarafını dönen üstü kapalı bölüm var. Onun içinde kalan, ama

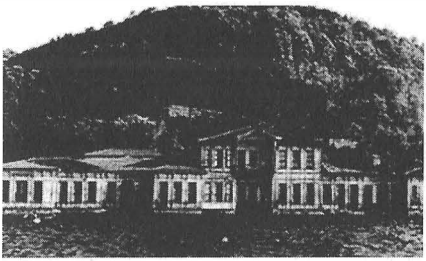
camiye göre dış duvar. Fakat bu çiniler —artık İznik'in asıl parlak dönemi sona ermiş—, o en güzel İznik çinilerinin parlaklığında değil ve renklerinde de tabii işte kırmızı yok, vesaire... Böyle birtakım özellikler var.

Şimdi buralara kadar gelmişken bir de Selamsız'a göz atalım. Selamsız işte İstanbul'un belli başlı Roman, yani Çingene mahallelerinden biridir. Oralara ayak bastığınızda hemen başka bir dünyaya geldiğinizi fark edersiniz. Genellikle evlerinin kapılarını pek kapamazlar. Baktınız mı kapının aralığından, içeride yemyeşil badanalı, masmavi badanalı, pespembe badanalı odalar falan görürsünüz. İnsanlar daha böyle bir sere serpe oturmuşlardır, birbirleriyle konuşuyorlardır falan... Şimdi Çingeneler deyince de ben daha önce bu "Çingeneler" kantosunu çalmıştım, ama asıl Romanya'dan gelen Jean ve Aso'nun doldurduğu plak değildi o. Şimdi onu buldum, bu programın sonuna ekliyorum. Gene taş plaktan, kol çevirme hareketleriyle birlikte başlayacağız.

"Çingeneler" kantosuyla Selamsız'dan Üsküdar'ı terk edip gidelim şimdi. Sevgili dinleyiciler, bir Şehr-i İstanbul ki programı daha burada tamamlanmış oldu. Hepinize iyi günler, iyi hafta sonları...

KANDİLLİ

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler, ben Tanyeri Erkman...
Murat Belge: Ben Murat Belge.
T. Erkman: 94.9 Açık Radyo'da "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında yine sizlerle birlikteyiz. Geçen hafta Murat yalnızdı. Onun dediği gibi onu yalnız bırakmak gibi bir kaygım yok ama, bazı sağlık sorunlarıyla boğuştuğum için gelemedim. İnşallah bundan sonra...
M. Belge: İkide bir yalnız bırakıyorsun beni.
T. Erkman: İkide bir... İkide bir de sağlık sorunum oluyor Muratcığım, ondan. İnşallah hep birlikte olacağız. Bu akşam yine bir Attilâ İlhan şiiri ile başlıyorum: "pia".

ne olur kim olduğunu bilsem Pia'nın
ellerini bir tutsam, ölsem
böyle uzak uzak seslenmese
ben bir şehre geldiğim vakit
o başka bir şehre gitmese
otelleri bomboş bulmasam
içlenip buzlu bir kadeh gibi
buğulanıp, buğulanıp durmasam
ne olur sabaha karşı rıhtımda
çocuklar Pia'yı görseler
bana haber salsalar, bilsem
içimi büsbütün yıldız basar
bir hançer gibi çıkıp giderdim
ben bir şehre geldiğim vakit
o başka şehre gitmese
Singapur yolunda demeseler

bana bunu yapmasalar yorgunum.
üstelik parasızım pasaportsuzum
ne olur sabaha karşı rıhtımda
seslendiğini duysam Pia'nın
sırtında yoksul bir yağmurluk
çocuk gözleri büyük büyük
üşümüş ürpermiş, soluk
ellerini tutabilsem Pia'nın
ölsem eksiksiz ölürdüm

(T. Erkman Yahya Kemal Beyatlı'nın dizeleriyle devam ediyor)

Kandilli yüzerken uykularda
Mehtâbı sürükledik sularda...
Bir yoldu parıldayan, gümüşten,
Gittik... Bahs açmadık dönüşten.

Evet sevgili dinleyiciler, bugün, hep birlikte Kandilli'deyiz. Boğazın bu çok güzel, çok özellikli semtindeyiz. Anadolu yakasında, Boğaziçi'nin en dar yerinde, Bebek Koyu'na doğru uzanan sivri burnun olduğu semt, Kandilli.Güneyde Vaniköy, kuzey ve kuzeydoğuda Küçüksu, doğuda Talimhane mahalleleriyle çevrili. Anadolu yakasında Boğaziçi köyleri arasında en seçkin sayılanlardan biridir. "Akıntı Burnu" da denilen "Kandilli Burnu"nda akıntılar güçlü ve deniz çırpıntılıdır. Geçmiş dönemlerde çeşitli adlarla anılan semtin Osmanlı döneminde Kandilli adını alması konusunda çeşitli rivayetler var. Bunlardan biri; akıntı burnunda gemilere işaret vermek için yakılan fenerler yüzünden buraya Kandilli denmiş; diğeri, IV. Murad, oğlu Şehzade Mehmed doğduğunda bahçeyi kandillerle donatmış. Bir diğeri, IV. Mehmed'in eşlerinden Rabia Gülnuş Sultan kocasından kıskandığı cariye Gülbeyaz'ı buradan denize attırıp boğdurduğu için "Kan Dili", denmiş, söylene söylene Kandilli olmuş.

M. Belge: Allah Allah?!

T. Erkman: Evet Murat. Gaddarlığa bakar mısın? Gülnuş da Afrika'dan geliyor...

M. Belge: Kafkasya'dan.

T. Erkman: Rabia Gülnüş Sultan. ... Evet, belki Kafkasya'dan... Bilemeyeceğim. Öteki de cariye, kızı bir güzel...

M. Belge: Muhtemelen efsanedir ama, tabii, sarayda böyle şeyler olmuştur da. Kim bilir neler oldu? Şimdi sen Kandilli diye Attilâ İlhan'ın bir aşk şiiriyle başladın... Anladığım kadarıyla Attilâ İlhan bu Pia'yı sahiden tanıyıp görmediği için çok mutsuz...

T. Erkman: Evet evet.

M. Belge: Kandilli'de de bunun tersine, birbirini tanıdığı için mutsuz olan bir çiftin efsanesi vardır.

T. Erkman: Aaah şey, Valentino...

M. Belge: Dedikleri Vahit...

T. Erkman: Vahit, Valentino Vahit.

M. Belge: Demek ki sevgiliyi tanımasan da olmuyor, tanısan da olmuyor. Aragon bu işin doğrusunu söylemiş; "Aşkın mutlusu yoktur."

T. Erkman: Eh, doğru. (Gülüyor.)

M. Belge: Öyle de yapsan, böyle de yapsan olmuyor. Bu hikâye tabii hoştur... Kızın adı Belkıs'tır. Yanılmıyorsam.

T. Erkman: Belkıs.

M. Belge: Belkıs değil mi?

T. Erkman: Hı hı. Subay Valentino Vahit. Sefer Bey'in kızı Belkıs. Bir aşk, bir meşk, kıyamet. E tabii babası verir mi?

M. Belge: Vermez.

T. Erkman: İyi eder. Onlar da çıkar Sevda Tepesi'nde el ele intihar ederler.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: İşte bu.

M. Belge: İşte onun için oraya "Sevda Tepesi" denmiş.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Âşıklar Kahvesi...

T. Erkman: Deniyor, "Âşıklar Yolu" da deniyor.

M. Belge: Evet. Bir zamanlar bir mezar falan da yapılmış onlara, belki de sembolik, küçük falan yapılmış.

T. Erkman: Olabilir. Olabilir.

M. Belge: Fakat sonra yıkılmış gitmiş. Bunu böyle, o zaman, romantizmle ananlar işte ah Boğaziçi'nin Mayerling faciası diye anarlar.

T. Erkman: Şimdi o tepe Araplar'a satılmış Murat. Öyle değil mi?

M. Belge: Evet. Ben öyle biliyorum. Araplar'a satıldı diye biliyorum.

T. Erkman: Hazin bir şey. Evet.

M. Belge: Evet. Aslında Mayerling'in kendisinde de bir İstanbul bağlantısı var ama onu Yeniköy'e geldiğimizde anlatalım. Bu şey, yerli Mayerling.

T. Erkman: Peki.

M. Belge: Sen de aslında... benim çalmayı düşündüğüm ilk müzik parçasını, şarkıyı anons ettin.

T. Erkman: Ettim.

M. Belge: Onun için bir başlayalım hele, şarkımızdan: "Kandilli".

T. Erkman: Güzel şarkı. Çok...

M. Belge: Şimdi Kandilli'ye gelince bu şarkıyla başlamak bana zorunlu gibi göründü. Tabii bir kere bir semti yapıyoruz: o semtin adını geçiren, anlatan şarkı olarak... doğal olarak çalmak zaten gerekiyor. Hani eğer çok beylik bir şey değilse.

T. Erkman: Çok güzel bir şarkı.

M. Belge: Ayrıca güzel bir şarkı tabii... Bir de Yahya Kemal meselesi: Münir Nurettin'in söylediği Kandilli şarkısının sözlerini Yahya Kemal yazmış. Yahya Kemal tabii bütün İstanbul'da çok gezmiş, dolaşmış. Her tarafı çok sevmiş. Kendisi de söyler zaten.

T. Erkman: Âşık İstanbul'a, evet

M. Belge: Ama Kandilli'de belki her yerden daha fazla vakit geçirdi. Çünkü orada bu ünlü "Kıbrıslılar Yalısı" var: Kıbrıslı yalılarının ... ikinci, üçüncü kuşak -ikinci kuşak aslında- sakinlerinin çoğuyla Yahya Kemal'in son derece sıkı fıkı ilişkileri var. Onun için işte şehirde oturuyor, ondan sonra geliyor orada bir hafta, on gün kalıyor falan. Yakup Kadri'nin de anlattığına göre, Yakup Kadri falan daha birçok yazarları işte aydınları diyelim o zamanın, gidiyorlar. Bir tür "Salon" gibi bu Kıbrıslı Yalısı...

T. Erkman: Hani ressamlara açılan evler vardır ya, işte onlar...

M. Belge: Evet evet. Salon falan derler. O tür bir yer. Fakat Yahya Kemal'in hep özel bir yeri varmış, ailenin nezdinde... Şimdi bu yalı -ki bina olarak İstanbul'un en güzel binalarından biri- Boğaziçi'nde de en geniş cephesi olan, altmış metreden fazla, altmış dört metre!... Böyle bir geniş cephesi vardır. Küçüksu'ya en yakın, Kandilli'den. Zamanında Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa yaptırmış. Paşa önce bir İngiliz kadınla evleniyor, fakat çocuğu olmuyor. Bundan da paşa dertleniyor. O zaman bu İngiliz kadın bir hile yapıyor. -Sonradan anılarını da yazmıştır.- Hamile numarası yapıyor ve yeni doğmuş bir çocuğu bulup bir yerlerden... işte doğurdum moğurdum diye yutturacakken, bir harem ağası vaziyeti çakozlayıp ihbar ediyor. Boşanıyorlar.

T. Erkman: Hmm...

M. Belge: Atiye Hanım diye biriyle evleniyor paşa.

T. Erkman: Hı hmm.

M. Belge: Ondan sonra da bir altı tane çocuğu oluyor. Yani o...

T. Erkman: Ooo... Atiye Hanım da müthiş! Paşa da müthiş, ama Atiye Hanım da müthiş.

M. Belge: İlk evliliğin yoksunluğunu gideriyor böylece. Sanırım üçü kız, üçü erkektir. Nazım Bey ve Tevfik Bey: askerdir bunlar, süvari. Bir de sivil olan Şevket var, kardeşleri. İşte o zaman Yahya Kemal de hep bu

yalıda. Bu bir yalılar grubu, böyle birbirine çok yakın. İşte yanında onun İsmail Paşa Yalısı var. Sonra o yandı da yeniden yapıldı. Berbat da bir şey oldu.

T. Erkman: Abud Efendi Yalısı da orada değil mi?

M. Belge: Abud Efendi ondan sonra.

T. Erkman: Ostrorog?

M. Belge: O, evet. Ostrorog Yalısı falan.

T. Erkman: Hı hı...

M. Belge: Ve bunların sahipleri aralarında da yakın ilişkiler var. Abud Efendi Yalısı'nda da bir başka Belkıs var. ... Mehmed Abud Efendi'nin kızı. Bu Kandilli Belkıs'tan...

T. Erkman: Yana zengin.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: O kime âşık oluyor?

M. Belge: Onu işte genç yaşta evlendiriyorlar. Adil Bey diye komşu yalıdan birisiyle. Fakat Adil Bey galiba sarayda yavermiş falan. Şimdi onların çocuklarının, torunlarının anlattığına göre sinüzit gibi dertleri varmış, biraz da galiba zayıf karakterli bir adamcağızmış. Doktoru da bunun bu acılarını sızılarını kokainle dindiriyormuş. Adil Bey "kokainman" olmuş genç yaşta ve genç yaşta da ölmüş. Ondan sonra Belkıs Hanım bir daha kimseye yüz vermemiş. Ama bir Osmanlı hanımının, işte böyle bir yalıda oturan böyle bir genç dulun kendini bütün dünyaya güzel gösterme gereğine, disiplinine uyarak devamlı bakarmış kendine falan... Yahya Kemal de yolunu bulup dikizlermiş Belkıs Hanım'ı. Ayna karşısında, tuvalet masasının karşısında bayağı uzun zamanlar geçiyor; işte saçlar taranıyor...

T. Erkman: Kim bilir o ne badem yağları, fındık yakılmalar, sürmeler, kim bilir neler; düzgünler, of of of!...

M. Belge: Evet evet. Yahya Kemal de "Allah ona bir güzel baş vermiş ömrü boyunca o başa baktı" falan gibi lakırdılar söylermiş. Ve bu arada çok eğlenceli zamanlar falan geçiriyorlar; bir yandan oturuyorlar, ne bileyim ciddi edebiyat sohbetleri yapıyorlar, tartışmalar yapıyorlar. Zamanın mesela bir de "anarşist" eğilimli entellektüeli varsa o da orada falan...

T. Erkman: İşte tam bir sanat muhiti orası.

M. Belge: Evet her türlü insan geliyor.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Bazen de gırgıra vuruyorlar işi; mesela Yahya Kemal şiir parodileri falan yapıyor: komik şiirler mesela. "Ayşe cadı, Ayşe cadı, ay bir yaş daha kocadı" gibi böyle aruzu falan matrağa alan. İşte o Sevda Tepesi'ne falan çıkar, bunları şey yaparlarmış. İşte varlıklı ve kültürlü aileler hem Batı kültürü, hem Doğu kültürü, ikisine de vâkıf ve sanırım ikisinin de en iyi, mesela müzikse konu, en iyi parçalarını falan da dinleyen,

ihmal etmeyen insanlar. Şimdi onun için de...

T. Erkman: Bir şey çalıyor muyuz?

M. Belge: Çalalım. Ne diyeceğim, ne zamandır çalmadık Şevki Bey: Bir sefer çaldık, ihmal ettik. Şevki Bey'e bu haksızlık.

T. Erkman: Bence de.

M. Belge: Evet ... Şevki Bey'den önce bir ney taksimi, ondan sonra da Nevzat Atlığ Korosu'ndan bir Şevki Bey şarkısı.

M. Belge: "Severim cânü gönülden seni tersa çiçeğim." Tersa... Hıristiyan demek. ... Bu aslında Kandilli semti için uygun bir şey -bir gayrimüslime âşık olmak. Çünkü Kandilli, herkesin karışık olduğu bir yerdir.

T. Erkman: Ben biraz "has bahçe"lerden söz edeceğim. İstanbul'da 39 tane has bahçe bulunduğu söyleniyor. Birisi Kandilli'de. Burası Özellikle III. Murad zamanında çok şen, çok canlı. Kandilli'nin bir has bahçe olmaktan çıkıp iskâna açılması 18. yüzyıl ortalarında. Bir zaman çoğu Müslüman, Ermeni ve Rum olan köy halkı dışında Kandilli'ye yerleşenler, Osmanlı devlet bürokrasisinin en üstünde bulunanlar. 19. yüzyılın ortalarında Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla, İstanbul'da yaşayan zengin yabancıların, Batılı aydınların tercih ettikleri bir semt haline geliyor. Bunlar, yalılara, koruluk yamaçlara, Sıra Evler Sokağı'ndaki köşklere yerleşiyorlar. Bir zamanlar Kandilli'de bulunan sarayların, köşklerin, kasırların, yalıların bir bölümü çeşitli yangınlarda yanıyor. Bunların arasında Kıbrıslı Yalısı, Abud Efendi Yalısı, Kont Ostrorog Yalısı da var. Daha sonra bunların yerine yapılan Cemile Sultan Sahil Sarayı da yanıyor. En son Kandilli Kız Lisesi olarak kullanılan Adile Sultan Sarayı 1986'da yanıyor. Adile Sultan, II. Mahmud'un on beşi erkek on altısı kız otuz bir çocuğundan biri.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: II. Mahmud'a bakar mısınız?

M. Belge: Biraz şey, verimli bir padişahtır, her bakımdan.

T. Erkman: Adile Sultan bunlardan biri. Osmanlı saray kadınları içinde şiir yazan, bir divanı olan tek sultan. "Muhibbi" mahlasını kullanmış. Ayrıca hattatlığı var. Daha sonra semtin önemli tarihi yapıları; I. Mahmud Çeşmesi, I. Mahmud Camii, II. Mahmud Çeşmesi, Ermeni kilisesi, Rum Ortodoks kilisesi... Bunlardan belki söz edeceksin, bilmiyorum...

M. Belge: Yok.

T. Erkman: Fransız Katolik kilisesi...

M. Belge: Tepededir onlar.

T. Erkman: Kandilli sırtları, İcadiye Tepesi'ndeki rasathane ve Cemile Sultan

Korusu tepeleri, Boğaziçi'nin en geniş ve en güzel göründüğü noktalar.

M. Belge: Cemile Sultan dedin: İşte Cemile Sultan'ın da hikâyesi ... o da Abdülhamid'in kız kardeşidir.

T. Erkman: Abdülmecid'in 19'u erkek, 18'i kız 37 evladından biri Cemile Sultan.

M. Belge: Evet. Abdülmecid de oldukça verimli bir padişahtır.

T. Erkman: Evet evet.

M. Belge: Zaten son dönem padişahları, Abdülaziz'den sonrakilerin dördü de Abdülmecid'in oğullarıdır. Vahdeddin dahil. Cemile Sultan Mahmud Celaleddin Paşa'yla evleniyor. Abdülhamid tahta geçince, önce Celaledin Paşa'yla arası iyi fakat sonra onu sürgün ediyor Midhat Paşa'nın adamı diye. Ve zaten Taif'te Midhat Paşa'yla birlikte öldürülüyor. Oldukça feci bir sahne halinde... Şimdi onun, Mahmud Celaleddin Bey'in torunu, yani dolayısıyla Cemile Sultan'dan Prenses, Osmanlı Prensesi Mevhibe Celaleddin var. Mevhibe Celaleddin de orada yalıda otururken bunu ailesi evlendiriyor bir genç adamla. Eh işte iyiler falan ama aralarında önemli bir tutku da yok.

T. Erkman: Sıradan bir evlilik işte.

M. Belge: Yani, ne de olsa görücü usulüyle, önceden tanışmadan falan öyle evlenmişler. Bir de tabii artık devir değişiyor, insanların ideolojileri değişiyor, herhalde Mevhibe Hanım da sıradışı bir insan olarak çok da şikayetçi değil bu durumdan. Kıbrıslı Şevket Bey'le...

T. Erkman: Flört ediyor...

M. Belge: Flört ederler, evet. Ve tabii ilginç bir şey: Yani Osmanlı toplumunda böyle şeyler pek olmazken, bir kadın aşk uğruna kocasını bırakıyor ondan sonra...

T. Erkman: Aferin, cesaretli kadınmış! O devir için çok önemli bir şey bu.

M. Belge: Tabii tabii. Bu gibi konularda da bir Osmanlı hanım sultanının öncülük etmesi, avangard rol oynaması yine Osmanlı toplum yapısı hakkında bir şeyler söylüyor tabii insana. Aslında şeydir... Bu işi yapar, Şevket'le evlenirler, uzun yıllar sürer bu evlilik falan, fakat Şevket'ten de bıkar sonunda, ayrılır. Başka bir avangard...

T. Erkman: Ah, tamamen başka bir sonuç bekledim; Şevket onu aldatıyor diye!

M. Belge: Yok. Şevket muhtemelen yapıyordu da, bırakan Mevhibe. Başka bir avangard rol oynuyor ve bu sefer çalışarak hayatını kazanan bir Osmanlı prensesi oluyor. Mesela Osmanlı Bankası'nda telefonculuk yapıyor.

T. Erkman: Ay ne ilginç kadınmış. Müthiş!

M. Belge: Onun anlattığı anıları da Sara Korle *Mevhibe Celaleddin'in Anıları* diye yazdı. Sanırım *Cumhuriyet*'in yayınlarından...

T. Erkman: Bilmiyorum o kitabı.

M. Belge: *Cumhuriyet* gazetesinin yayınları vardı ya, şimdi yayınevi olarak adını unuttum ama muhtemelen hâlâ vardır mevcudu: piyasada gezmiyorsa da, depoda vardır. Şimdi bu alafrangalıklar ... İşte senin dediğin birçok yabancı da burada yerleşmiş falan. Onlardan birisi mesela Clinton ailesi, pardon Clifton...

T. Erkman: Clinton. Bill Clinton.

M. Belge: Clifton. Bunlar Clifton. İngiliz. Bunların da kızı anılarını yazmıştır. Ben bu isimleri unutuyorum, Doreen miydi neydi kadının adı? Bu bir kâgir bina, hoş bir bina... Şimdi bunlar yalının önündeki taşlıkta oturuyorlar, bir yaz günü. Karşı kıyıda... dediğin gibi Boğaz zaten daralır orada...

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Karşı kıyı oldukça yakın. Bakıyorlar insanlar orada toplanıyor ve bu Anadolu tarafına doğru bakıyorlar. Habire o kalabalık birikiyor. Bunlar da merakla onları seyrediyorlar. Sonra anlaşılıyor ki kendi yalıları yanıyormuş.

T. Erkman: Acaba... Ben de bu hikâyeyi şey diye biliyorum. Haber veriyorlar "yangın var", diye. Halbuki akşam güneşi camlara vurmuş, yangın gibi gözüküyor.

M. Belge: Yok. Yanmış.

T. Erkman: Cidden yanmış haaa!...

M. Belge: Bu yalı kalmadı ondan sonra. Şimdi bu alafrangalıklara ayak uydurmak üzere bir şey çalalım... İlla Kandilli ile alakası yok. Zaten her çaldığımızı her semtin ruhuna uydurmamıza da imkân yok.

T. Erkman: Ne çalıyorsunuz?

M. Belge: Yine bir süredir ihmal ediyorduk Seyyan'ı. Seyyan'sız uzun boylu yapamam, ondan bir tangoyla devam edelim biz.

T. Erkman: Ay çok yaşasın diyecektim. Hay Allah!

M. Belge: Daha önce söylemiş miydim bu programda, bilmiyorum, CD'si yayınlanacak nihayet Seyyan Hanım'ın. Onu heyecanla bekliyoruz.

T. Erkman: Ne kadar güzel bir çalışma. Hep diyorum "kaybolmamalı, kaybolmamalı". Birileri sesimi duyuyor mu nedir?...

M. Belge: Bu Kandilli'deki matrak hikâyelerden biri... Sahiden cins, matrak bir hikâye. Meşhur şair Fazıl Ahmet Aykaç vardır. Tabii bu Fazıl Ahmet'ler falan da işte o yalıların misafirleri, Bir akşam Ostrorog'larda işte, bir akşam Kıbrıslılarda...

T. Erkman: İyi yaşamışlar vallahi!...

M. Belge: Şimdi bunun bir kardeşi var, Mahmut Bey adında. Bu Mahmut Bey galiba tıp tahsili yapmış falan... Derken bacağında bir ur oluşuyor... büyüyor filan... Sonra ameliyatla alıyorlar uru. Bayağı böyle bir kilo, iki kilo filan, kocaman bir şey çıkıyor.

T. Erkman: Aman Allah'ım!

M. Belge: Ve adam bunun üzerine kendi vücudunun yeni bir hayat doğurduğunu varsayıyor ve kendisinin aslen kadın olduğuna karar veriyor dolayısıyla ve onun üzerine kadın elbisesi giymeye başlıyor. Adını da Mahmude olarak değiştiriyor. Büyük bir iyiniyetle gittiği, ziyaret ettiği bu yalılarda işte "ben çalışmak istiyorum, bulaşığa giderim, gündeliğe giderim" filan dermiş. Koskoca üdebadan Fazıl Ahmet Bey'in muhterem biraderi, biraderi mi hemşiresi mi neyse artık, "Mahmude Hanım bir iş çıkarsa biz size haber veririz efendim" falan derlermiş yalı sahipleri. Bir türlü iş çıkmazmış. Bu arada gene bu Kıbrıslı yalısında hizmetkârlar arasında oturan bir cüce İffet Hanım var. O da bir hoş vaka, cüce ve kambur, işte bu zengin aileler biliyorsun çok fazla iş yapmasa da bir tür hayır olarak bu gibi insanları tutuyorlar. Bu İffet Hanım da o edebiyat toplantılarından mı ilham alıyor, ne oluyorsa arada bir bir tür cezbeye gelirmiş ve bir sandalyenin üzerine fırlayıp irticalen şiirler okurmuş. Yani böyle bir olay o da... Çok fazla ciddiye alan olmazmış ama Mahmude Hanım ciddiye alırmış ve o bunları yazarmış, kâğıda geçirirmiş yani, tebyîz edermiş. Sonra ben bu hikâyeyi duydum Abidin Dino falan da biliyor. Çok ilginç bu yalılardaki hayat. Şimdi isimleri hep unutuyorum Çinli bir adam, 1920'lerde işte Çinde sosyalisler komünistler birbirinden ayrılıyorlar, kongrede kavga çıkıyor bilmem ne... Bu adam ayrılmayı engellemeye çalışıyor ve başaramıyor.

T. Erkman: Yalıda ne işi var?

M. Belge: Küsüyor, bırakıyor Çin'i, Avrupa'ya gidiyor, yıllarca geziyor oralarda. İşte yine entellektüel çevreler şu bu derken yolu İstanbul'a düşüyor. Bir şekilde Ostrorog Yalısı'nın müdavimleri arasına giriyor. O da oralarda falan, yanılmıyorsam Yaşar Kemal'in karısı Tilda vardır, onun annesine mi âşık oluyor, böyle bir şeyler oluyor, ilişkiler gayet girift. Bu arada Ostrorog Yalısı'nın bir odasında bu Mahmude Hanım'ı keşfediyor.

T. Erkman : Ay tiplere bakar mısın? Mahmude Hanım, Çinli bir adam, gözleri alnında, off! Sonra?...

M. Belge: Çok etkileniyor. Bunu Astarte, hani şey var ya Sümer bereket tanrıçası, hem erkek hem kadın, İştar falan denilen, nitekim kadın adı da erkek adı da olabiliyor İştar. İşte ona benzetiyor... Ama Abidin Dino'nun dediğine göre bu Mahmude Hanım sonunda Bakırköy kliniğinde can vermiş. Sonunda herhalde bıktı ahali bu Mahmude'den... Böyle müthiş hikâyeler var; herhalde içinden bir tür kadınsılık gelen bir adamdı...

T. Erkman: Gaz gemisi yangınını biliyor musun? Kandilli'de olmuş.

M. Belge: Yok, bilmiyorum.

T. Erkman: Birinci Dünya Savaşı yıllarında gaz tenekeleri yüklü bir şatta yangın çıkıyor, yana yana gelip Cemile Sultan Sarayı'nın haremine yanaşıyor ve sarayı saran alevler onbir yalının yanmasına sebep oluyor. Büyük bir facia yaşanıyor.

M. Belge: Evet. Cemile Sultan Sarayı'nda bir gemi yangını olduğunu biliyordum ama ayrıntılarını bilmiyordum. Şimdi bak gene bu şarkı da Kandilli ile doğrudan ilgili değil, ama niye ilgili olmasın?

T. Erkman: Niye ilgili olsun?

M: Belge: Hep söylüyoruz ve yapamadık, Yesari Asım'dan şarkılar çaldık, kendi sesiyle bir türlü çalamadık.

T: Erkman: Geldi mi sıra?

M. Belge: Sıra geldi, aslında daha ilerde de çalacağım da şimdi özellikle nostaljik bir tane seçtim. Nostaljisi şarkının kendisinde değil sadece, ayrıca plak boydan boya çatlak olduğu için... Evet Şimdi...

T. Erkman: Selahattin Pınar'ı dinlerken, Yesari Asım'ı kendi seslerinden dinlerken böyle damarlarımdan içeriye doğru bir sükûnet geliyor... Bu şarkıyı iki kere üst üste dinlesem böyle bir rehavettir basıyor adama değil mi? Çok mu ağır söylüyorlar?

M: Belge: Ağır söylüyor. Hem de çok mırıl mırıldır ayrıca. Yesari Asım'ın kendi sesi de tamburunun sesi gibi çıkar.

T. Erkman: Erenköy İstasyonu'nda otururdu ben liseye giderken, saçlarım da çok kıvırcık bir şey, ben yürürüm böyle hant hant asker gibi, arkadan "perişan saçların aşkımın ağıdır" diye laf atardı...

M. Belge: Çok güzel. Ben bu eski şarkıları modern zevke uydurmak için farkettiğin gibi adaptasyon yaptım, Yesari Asım'ı disko temposuyla şey yaparak... pat pat pat... Yesari Bey son yıllarında kendisinden çok genç bir Rum kadınla evli, işte tabii o zamanın adabı, "beyefendi, siz, biz" falan diye konuşuluyor. Bu arada kendisi de yaşlılık yıllarında biraz dine, ibadete meyletmişti. Her gün beş vakit mi bilmiyorum ama namazını kılmaya da dikkat ediyor. Kadın da tabii bambaşka kültürden olduğu için hiç bilmiyor bu şeyleri, ayrıca Türkçesi de işte biraz kırık bir Rum Türkçesi, elinde seccadeyle belirirmiş namaz vaktinde: "Beyefendi bu akşam nerede domalacaksiniz?"

T. Erkman: Ay, çok şeker!

M. Belge: Şimdi Rumlar demişken, Rumlar zaten Kandilli'ye de gider... Bir tane Rum parçası çalalım, Rum parçası ama gene bu savaş yılları vesaire

bütün etkilerin iç içe geçtiği zamanlarda bunun adı "Hispaniko". Yani belli ki Rumlar İspanyol müziğinden de etkilenerek bir şeyler yapmışlar. Bir tane oradan bir örnek.

T. Erkman: Çok güzel, ama çok İspanyol, değil mi Murat?

M. Belge: Evet, çok İspanyol.

T. Erkman: Kastanyetler mastanyetler, kıyamet...

M. Belge: Her şey tamam.

T. Erkman: Kandilli'nin bir özelliğini daha söylemek istiyorum. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında Kandilli kalem işi yazma türünde çok kaliteli işçilikli, tekstil süsleme sanatında ayrıcalıklı ürünler veren bir yer olarak geçiyor.

M. Belge: Evet, ben de duydum, okudum birkaç yerde ama hiç örneğini görmedim. Sen gördün mü?

T. Erkman: Yazmalarda genellikle konu olarak çiçek ve bitkisel bezemeler, yazılı bezemeler, balık, kuş gibi figürler kullanılmış ve uzun süre devam etmiş. Sonra kaybolmuş tabii, toplayan vardır mutlaka, oranın yerlileri...

M. Belge: Sağda solda, onun bunun sandığında vardır da...

T. Erkman: Aslında biraz hazırlıksız geldim. Benim oranın yerlisi doğma büyüme arkadaşlarım var. Onlardan bu yalılarla ilgili çok hoş hikâyeler elde edebilirdim. Nazan sana selam söylüyorum buradan...

M. Belge: Şimdi bu yalıların en güzellerinden birisi Ostrorog'ların yalısı. Ama o kendi yaptırmamış. Daha önce burası Server Paşa Yalısı diye biliniyor, işte ondan satın almış. Ostrorog ilginç bir adam: bir Polonyalı aslen; ama Polonya o bitmez tükenmez Rus işgallerinden birindeyken ailesi Fransa'ya göçmüş. Yanılmıyorsam kont, Polonya kontu, o da Fransa'da doğmuş, ama genç yaşta kalkıp İstanbul'a gelmiş. Sevmiş herhalde burayı. İlkin Beyoğlu'nda oturmuş, Narmanlı Yurdu vardır ya, eski Rus elçiliği... Oralarda otururken, büyük bir lövanten aile var, Lorando ailesi. Onların kızlarından biriyle evleniyor, onunla evlendikten sonra galiba bu yalıyı da satın alıyor. Yazları orada geçiriyorlar.

T. Erkman: Ama bildim bileli Ostrorog Yalısı diye geçiyor orası.

M. Belge: Yani Server Paşa Yalısı adı unutulmuş gitmiş, eskilerde kalmış. Ondan sonra da hep bu ailenin elinde. Yalıyla ilgili önemli anılardan biri de tabii, Pierre Loti. İstanbul'a geldikçe bu yalıda kalırmış. İşte bu Türk dostu Fransızlar... Claude Farrère vardır, gene yazar gazeteci, o da orada vakit geçirmiş ama Pierre Loti bayağı uzun kalmış. Hatta söylenmesi gereksiz dedikodular da yapılır bu konularda. Neyse işte, iki oğlu

oluyor kontun. Kont bu arada Osmanlı sanayi işçiliği, iş kanunu vesaire, bu tür şeyler bilen, İslam hukukunu bilen bir adam. Onun için, buraya geldiğinde hem Batı hukuku biliyor, hem İslam hukuku çalışmış diyorlar ve devlet görevine alıyorlar falan. Stanislas ve Jan adında iki oğlu oluyor. Stanislas Fransız uyruğunda kalıyor ve Fransız diplomatı oluyor. Çin'de, Hint'te falan görevlerde bulunuyor, oralardan topladığı güzel vazolar -vardır ya o Tang'lar, Ming'ler- falan getirmiş, onlar da o yalıda duruyor. Jan da iki kere evlenmişti yanılmıyorsam... O tam buralı bir adam, mistik, Mevleviliğe falan çok yakın. Bir Çek kontesiyle evlendi...

T. Erkman: Ne hoş, roman gibi hepsi!

M. Belge: Jan öldü, kontes sanıyorum hayatta, adı İşka, onun kızları çocukları falan var.

T. Erkman: Yalıda oturuyorlar...

M. Belge: Sürekli değil; ama yazları geliyorlar. İşka da galiba geliyor, bayağı oturuyorlar. Burada ayrıca bir de Edip Efendi Yalısı vardır, tam burunda. Boğaz'ın en büyük yalılarından biridir. Yalnız bu da varisler arasında bölündüğü için, bir tarafı restorasyondayken öbür tarafının restorasyonu bitmiştir, boyanmıştır falan... Bilmeden baktığınızda renk farkından iki ayrı yalı sanabilirsiniz. Halbuki tek bir yalıdır ve büyük bir yalıdır. Edip Efendi maliyede çalışmış bir adam, aslında ancak birkaç yıl oturabilmiş, erken ölmüş ama yalı onun adıyla anılır hâlâ: Edip Efendi Yalısı. Şimdi çalacağım şarkının Kandilli'yle ne alakası var diyeceksin, ama şöyle bir alakası olabilir. Bu kadar işte ecnebi bilmemne olan yerde harp yıllarının bir çok ünlü şarkısını, Marlene Dietrich'ten mesela dinleyelim, Marlene Dietrich, *Mavi Melek* falan, anlattığımız bu çevrelerin başlıca konularından biriydi. Bu ünlü "Lili Marleen", Almanya'da çıkan ama Almanya'yla savaş halinde olan ülkelerde de çok sevilen, İngilizceye falan da çevrilen...

T. Erkman: Evet, evet. Bütün dünyanın malı olan bir şarkı yani...

M. Belge: Evet Marlene Dietrich'le bitirelim bugün bu programı.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler,bir programın daha sonuna geldik. İstanbul çok büyük ve çok zengin bir şehir. Biz anlatmaktan bıkmıyoruz, umarım siz de bizi dinlemekten bıkmazsınız. Hoşça kalın.

M. Belge: Hoşça kalın.

DİN TEMASI 1

Tanyeri Erkman: Merhaba sevgili dinleyiciler, burası 94.9 Açık Radyo. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Sizi sevgiyle selamlıyoruz. Gene, bir Attilâ İlhan şiiri. Ben üst üste aynı şairden bir kaç şiir sunmakta çok büyük fayda görüyorum, çünkü böylelikle o şairin tarzı hakkında gerçek bir bilgi sahibi olunabilir. "Suna Su".

Eylül'ün cesedi çamurda yatıyordu.
Gülhane Parkı'nda bıçaklamışlar.
Cesedin ağzından kan akıyordu
Kıpkızıl sakalları uzamıştı
Suna su karanlıktan korkuyordu,
Sıçramış uykusundan uyanmıştı
Kalbini sımsıkı elinde tutuyordu
Eylül'ün gözleri camlardan bakıyordu
Kirpikleri yoktu, dökülmüştü
Suna su kalbinden korkuyordu.
Her sene bir eylül bıçaklanır
Ufuktan martılar dökülüşür
Sonbahar İstanbul'dan utanır
Kanlı ellerini saklar utanır
Elleri bir serçe gibi üşür
Ben hayallerimden utanırım
Suna su parça parça uyanır
Bulutlar parça parça düşünür
Her dakika bir roman yaşanır
Her dakika bir yola düşülür

Öpüşülür, öpüşülür, öpüşülür...
Ufuktan martılar dökülüşür
Denizin gözü kanlanmıştır
İçimdeki volkan uyanmıştır
İstanbul kül rengi yıkanmıştır
Ben, yalnızlığımı giyinirim
Suna su hayallerini giyinir
Ellerine Eylül bulaşır
Kalbini bir yerlere koyamaz
Düşünür, düşünür, düşünür.

M. Belge: Şimdi bu haftaki programımızda bir küçük değişiklik yapalım dedim ben. Şimdiye kadar bir semtten yola çıkıyorduk, o semti geziyorduk. Şimdi biraz daha zor bir geziye çıkacağız. Çünkü bir kaç semte gitmek gerekiyor ve motorlu taşıt gerekecek doğal olarak. Yürüyerek olacak gibi değil, çünkü bu sefer bir temadan yola çıkalım, o temaya uygun yerlere uğrayarak gezelim dedim. Bu tema: Din. Çünkü Tanyeri bunun mutlaka hepimiz farkındayız, zaten sen de farkındasın, bu İstanbul kadar çeşitli din olan bir şehir bulmak zor...

T. Erkman: Yerleşik anlamda değil mi?

M. Belge: Tabii.

T. Erkman: Yani bütün şehirlerde o dinler var, karışmış, insanlar gelmişler, göç etmişler, birbirlerinden etkilenmişler, fakat İstanbul'da hep dikkatimi çekmiştir: Cami yanında bir kilise, onun yanında bir kilise daha. Cemaatler ayrı. Pazar günü gelirler, ederler; işte yortular, ayazma çıkışları, yani bütün gelenekler, görenekler hâlâ ve hâlâ, bütün yani elfazı düzgün yerine getirilir. Ve çok da güzel iç içe girmiştir yani.

M. Belge: Yerli diyordun işte, yerlilik önemli orada. Çünkü sonunda, yani işte dünyanın en büyük metropollerinden biri, tabii bir sürü yabancı oturuyor, onların dindar olanları, ibadetini yapmak isteyenleri, işte bir kilise bilmemne bunu ediniyorlar. Mesela ne bileyim Atina'da bir Pazar günü dolaşıyordum, aa baktım bir sürü zenci böyle bir tenha menha bir semtte, sonra sordum öğrendim ki bunlar Habeşistan'dan, Etyopya'dan gelme Hıristiyanlarmış, orda bir kiliseleri varmış, pazar günü ayinden çıkıyorlar. Şimdi bu büyük şehirlerde var ama Etyopyalılar Atina'nın yerlisi değil, yani bir nedenle orada oturdukları için böyle bir şey var. Halbuki İstanbul'da buranın yerlisi.

T. Erkman: Evet evet, burada yaşıyorlar zaten...

M. Belge: Evet. Şimdi o bakımdan sanıyorum İstanbul gerçekten çok zengin, kendine özgü bir mozaik sergiliyor; hep de söylüyoruz zaten bu mozaik lafını, son zamanlarda artık sık konuşulan bir konu haline geldi. Böyle bir özelliği olduğuna göre dedim bu şehrin, bunu kendi başına bir

toparlayalım. Yani nedir bu: Müziklerini falan da yine vereceğiz. Dolayısıyla bu sefer programda biraz nedir, din propagandası yapıyor olabiliriz! Bunların çoğu da çeşitli Hıristiyan mezhepleri olduğuna göre hatta Hıristiyanlık propagandası. Ama Türk dini müziği de çalacağız tabii.

T. Erkman: E, tabii yani. Bunun propagandayla bence hiç ilgisi yok. Dediğim gibi o kadar bir karışıklık, yerleşilmişlik, yerleşmişlik ve birlikte nefes alma var ki!...Olan bir şeyi anlatmaya çalışacaksın. Bu arada beni mahvedeceksin tabii, onu da söylemeye lüzum yok, fazla bilgim olmayan bir konu. Ne kadar söyledimse de tabii Murat aklına koydu: Bunlar yapılacak dedi. "Peki efendim, yaa sahip sen bilirsin", dedik. Ondan sonra...

M. Belge: Çok uysaldır Tanyeri!

T. Erkman: Çook! (Gülüyorlar) Huyum müthiştir tabii, doğru söylüyorsun.

M. Belge: Bu temanın ehemmiyetini gereğince tebarüz ettirince, kendisi şey yapamadı, çok fazla itiraz edemedi böyle...

T. Erkman: Evet tebarüz ettirince öldürdük.

M. Belge: Uysal, bir şekilde, muti diyelim, tebarüzle iyi gider...

T. Erkman: Yakında bizim programı gençlere tercüme edecek bir yuva kuracağız. Ben sana söyleyeyim. "Anne o ne demek?" diyor mesela Zeyno. Çok haklı çocuk, okumadılar.

M. Belge: O da şey yapsın biraz, çalışsın öğrensin. Ne demek yani?

T. Erkman: Peki, peki, bu akşam mutlaka söyleyeceğim.

M. Belge: Şimdi...

T. Erkman: Haydi başla bakalım bir yerden.

M. Belge: Nereden başlayalım? Evet böyle potpuri gibi, dinlerden ayrı ayrı örnekler vererek gidelim diyorum. Şimdi farklılık diyoruz, aslında bir başka belirtmek istediğim şey de var: Yani bu müzik parçaları da sanıyorum bunu benden daha iyi belirtecektir sonunda. İşte farklılık; Rum var, Ermeni var, onların kendi içinde ayrı gruplar var...

T. Erkman: Yahudi var...

M. Belge: Şunlar bunlar, Yahudi var... Fakat bunları böyle üst üste dinleyince bu müzikler aslında birbirinden o kadar da uzak değil.

T. Erkman: Hayır, gündelik müzikler birbirinden etkilenmiş, dini müzik de etkilenmiş tabii, etkilenmemesi mümkün değil.

M. Belge: İşte o mesele, yani bu oldukça geniş yörenin diyelim, bir tarafı Balkanlar, hatta Rusya'ya kadar yolu var... Öbür tarafta Ortadoğu; İşte Lübnan, Suriye, aşağılara Mısır'a doğru falan giden. Burada sanki ortak bir ses var. Bu ses Lübnan'da çıktığı zaman diyelim, İstanbul'dakinden o kadar farklı değil.

T. Erkman: Bilemiyorum, yani bu çok hayalci bir yaklaşım ama belki buranın şartlarında burayla da hemhal olup, buradan da etkilenip kendilerine göre bir şey uydurulmuş da olabilir. Yani etkilenmiş de olabilir.

M. Belge: Ki sanıyorum etkilenmiş. Şimdi mesela ne bileyim Zaharya gibi

bir insan, Rum asıllı çok önemli bir besteci. Hayatının sonunda da işte Müslüman olduğuna dair falan da bazı rivayet var. Cemil adını almış. Mir Cemil falan deniyor. Şimdi Zaharya benim bildiğim kadarıyla kilise için müzik yazmış.

T. Erkman: Bilmiyorum.

M. Belge: Ya mesela Musevi Tamburi İshak havra için...

T. Erkman: Müzik yazmış.

M. Belge: Ama bizim Klasik Türk Musikisi dediğimiz şeyde de yazıyor. E şimdi bunlar birbirine alakasız olsa ikisini birden yapamaz, demek ki var. Hatta ben eminim ki bu şeyler, besteciler, kendi aralarında oturup konuşmuşlardır da dönem dönem; yani, "Sen şunu nasıl yapıyorsun?" diye. İşte...

T. Erkman: Çok muhtemel, tabii.

M. Belge: Bunu, bu şeyi iyi kıvırmak için...

T. Erkman: O formu...

M. Belge: Çünkü sonunda modal, yani işte makam müziği temelinde... Tabii bugün çalacaklarımızın hepsi tam öyle olmayacak. Bazıları daha yeni dönemlerden ama... şimdi tabii İstanbul'da dinler ve dini müzikleri örnekleyeceksek, Rum Ortodoks Kilisesi'nden başlamakta yarar var. Çünkü yani işte dünyada Vatikan var, Katolikliğin merkezi. Tabii o başka tarih, şu bu ama işte Grek Ortodoks Kilisesi'nin merkezi de İstanbul... Bir bakıma Vatikan gibi bir şey. Onun için oradan başlayacağım. Şimdi son zamanlarda Theodoros Vasilikos adında genellikle Yunanistan'da çalışan bir müzik adamı var. Bu dini müzik konusunda uzman. Onun düzenlediği Bizans Kutsal Müziği eserlerinden örnekler vereceğim.18. yüzyıldan aslında ta Bizans'a kadar gitmiyor. Fakat o tarihlerde Petros Bereketis adında, buralı bir müzikçi, bu eski formları alarak onlardan yeni besteler yapmış. Zaten Ortodoks Kilisesi oldukça muhafazakârdır. Fazla yenilik yapmaktan hoşlanmazlar. Onun işte şey... Panaia, Panaia Meryem Ana'dır, Panaia adına yaptığı bir beste. Rumlarda, Yunanlılarda bu bizdeki makam isimleri gibi bir şey yoktu. Onlar genellikle birinci makam, ikinci makam diye giderler. Ama işte bizde de başında, Fars etkisinden geliyor tabii bizim bu tarz musiki ile aşinalığımız ve onlardan alınan makamlarda tam işte böyle, birinci ikinci, yani yegâh, dügâh, segâh, çargâh, pençgâh gibi gider... Evet, tavladaki sayılardan bunu herkes bilir.

T. Erkman: Evet ben de bildim. (Gülüyorlar.)

M. Belge: Burada bir tercüman tutmamız gerekmiyor...

T. Erkman: Hayır, hayır, katiyen.

M. Belge: Gençler için. Gençler tavla biliyor mu?

T. Erkman: A, a nasıl iddalılar, deli misin? Tavla, bilardo, kıyamet!

M. Belge: Tamam. Peki o zaman şimdi Vasilikos konusundan bu Bereketis'in

yaptığı bestelere göre Panaia üstüne bir kilise parçası dinleyelim.

T. Erkman: Çok ilginç.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Çok ilginç, ve içinde ben, şahsen, bizim sufi müziğe benzeyen çok yer buldum.

M. Belge: E, tabii. Şimdi böyle bir parçayı dinledikten sonra, insanın ilk söyleyeceği: "Yahu bizim şu kendi müziğimize ne kadar benziyor."

T. Erkman: Gerçekten öyle.

M. Belge: Yani bu bir tür Roma, şu, bu...

T. Erkman: Hepsini derlemiş, toplamış, mecz etmiş içine.

M. Belge: Eee ya.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Burada hem kesintiler olmuş tarihte, hem süreklilikler olmuş. İkisi de kendi çapında önemli.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: İnkâr edilmez bir şekilde buralarda yerleşen musikinin temeli işte buralardan başlıyor. Son derece benziyor işte, başta da bunu söylemeye çalışmıştım; parçalar daha iyi kanıtlar dedim bu anlamda. Şimdi ben aslında gene Ortodoks müziğinden devam edeceğim de... . Bir miktar da yer gezelim. Şimdi ikinci çalacağım parçada Stanitsas adında birisi var. Onun düzenlediği bir parça. Bu Stanitsas aslında Fener Patrikhanesi'nde çalışmış 1950'lere kadar da İstanbul'daymış. Ondan sonra Yunanistan'a gitmiş. Rum Ortodoks Kilise'sinden bir parça vereceksek Vasilikos mutlaka lazım diye düşündüm ama işte Stanitsas da bir İstanbullu Rum olarak gene gerekli. Tanyeri Fener'de Patrikhaneye gittin mi?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Kilisesine kadar. Bu yakınlarda da orayı restore ettiler. Aya Yorgi Kilisesi'ni. Bilmem sen önce mi gittin, sonra mı?

T. Erkman: Önce önce.

M. Belge: Önce gittin. Aya Yorgi aslında 19. yüzyılda yapılmış. Bina olarak, mimari olarak çok fazla özelliği olmayan bir yapıdır. Bazilika dediğimiz üstü kiremit örtülü bir kilisedir. Patrikhane de oraya geldiğinden beri bu Aya Yorgi vardı. İşte bu sonuncusu 1800'lerden kalma kilise. Şeyi hatırlıyor musun? Bir müthiş ikonastasyon derler. Yani kilisenin mihrap tarafında üstünde ikonların durduğu tahta. Muazzam oyma, inanılmaz bir tahta işçiliği. "İki usta kırk yıl çalışarak bunu yaptılar" falan derler. Şimdi restorasyondan sonra onu yaldızla kapladılar. O halini görmedin

herhalde.

T. Erkman: Görmedim. Keşke öyle bıraksalardı değil mi?

M. Belge: Aynı fikirdeyim. Tabii işte yaldız maldız daha şatafatlı...

T. Erkman: Tabii o görkem, şatafat ama yani...

M. Belge: Şey, abanoz, ağacın çok şiirselliği vardı. Şimdi...

T. Erkman: Kilise çok severim ben, çok gezmişimdir. Gittiğim yerlerde de, İstanbul'da da epeyce gezdim doğrusu.

M. Belge: Orada bir şey, Patrikhane Kilisesi olduğu için bu İstanbul'da kalmış önemli dini eserleri falan orada topluyorlar. Zaten başından beri orada toplanmış. Mesela "Patrik Tahtı". Patrik işte imparatora vekâleten orada oturur ki Fatih de bunu kabul etmiştir. Bunun böyle olmasını. Yani teorik olarak bir gün tekrar imparator geri gelebilir. Bizans İmparatoru. Fatih de buna itiraz etmemiş. Geleceği varsa gelsin...

T. Erkman: Gelsin bakalım becerebiliyorsa.

M. Belge: Daha sonraki çağlarda olabileceği gibi mesele etmemiş bunu Fatih. Gücüne güveniyor adam zaten. O mesela sedefli falan süslü bir tahttır. Aynı zamanda hani rahle gibi şeyleri var üstünde; kutsal kitapları filan koydukları, onlar da sedefli. Bu da ilginç. Çünkü aslında Bizans sanatında bu sedef süslemeciliği yoktur. Daha doğulu bir şeydir bu.

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Muhtemelen, kendileri de söylüyorlar, Selçuk etkileri falan olabilir.

T. Erkman: Doğrudur.

M. Belge: Tabii bunlar da zaten işte hep bu iç içe geçmişliğin ayrı ayrı örnekleri. İki üç tane benim bildiğim ... taşınabilir mozaik ikon var mesela... Yani bir yere monte edilmiş, istersen çıkarıp götürebiliyorsun. Bunlardan dünyada onbir tane mi ne varmış, epi topu. İşte üçü de...

T. Erkman: Burada.

M. Belge: İstanbul'da. Mesela biri eskiden Cibali'de, Aya Nikola'daydı, onu da sanıyorum getirdiler. Eğer yanılmıyorsam. Çünkü çok hırsızlık oluyor, bilmemne oluyor...

T. Erkman: Çalınır tabii, tabii.

M. Belge: Bu kıymetli şeyleri, merkez kilisede toplamaya çalışıyorlar, çünkü orası gözetim altında. Mesela yukarıda Muhliyotisa Meryem Ana Kilise'sinde "Moğolların Meryemi" diye bilinen bir küçük heykel vardı. Bahçe duvarının içinde bir nişte. Şimdi bakıyorum onu da alıp getirmişler, Fener'e.

T. Erkman: Tedbirlerini alsınlar, çünkü bunlar yerine konabilecek şeyler değil. Gitti mi gidiyor tabii.

M. Belge: Öyle öyle. Bir sürü yerde oldu bu hırsızlıklar.

T. Erkman: Camilerden de çalınıyor biliyorsun.

M. Belge: Çalınıyor tabii.

T. Erkman: Koskoca halılar yürüyor yani, inanılacak gibi bir şey değil, ama oluyor.

M. Belge: Yürüyor yürüyor.

T. Erkman: Din adına yürüyor herhalde.

M. Belge: Evet, bir şeyler adına gidiyordur.

T. Erkman: Hı hı.

M. Belge: Bütün camilerde şimdi bol bol makine halılarına rastlıyoruz.

T. Erkman: Evet evet.

M. Belge: Öyle olmayanı kalmadı gibi bir şey.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Şimdi peki bu Fenerli, İstanbullu Stanitsas'tan da bir parça dinleyelim. Ondan sonra başka başka mezheplere doğru yol alırız.

M. Belge: Kısa bir parçaydı.

T. Erkman: Ama bu çok farklı demin dinlediğimizden. Çok ilginç.

M. Belge: Daha İstanbullu bu bence.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Şeye göre; Vasilikos'a göre.

T. Erkman: Bilmem, onu anlayamadım. Fakat çok farklı, yani.

M. Belge: Bence daha İstanbullu. Hatta Türk müziğinden bildiğim bazı melodileri bayağı andırıyor. Kulağımda o tınıyı bırakıyor. Şimdi bu şey, Ortodoks müziğinde müzik aleti yok tabii... İnsan sesi, sadece. Dikkat edersen arka planda devamlı, hiç değişmeyen aynı...

T. Erkman: Böyle bir uğultu var sanki, Ne o?

M. Belge: O gene insan sesi. O koronun bir kısmı.

T. Erkman: Hiç anlayamadım ben onu.

M. Belge: Böyle sanki, hani öndeki hareketler belli olsun diye arkaya bir perde asmışşın gibi. Böyle "aooooo..."

T. Erkman: Evet biteviye bir şey var. Doğru.

M. Belge: Hiç değişmeden giden bir şey. Bunu şeye benzetirim... Ben hiç anlamam bu müzik teorisinin inceliklerinden falan, anlamam işte de müzik seven, dinleyen bir insan olarak bizim sazlarda "bam teli" vardır... Ona basmazsın parmağınla. Yani işte her tezeneyle tellere dokunduğunda bam teline de dokunursun. Dolayısıyla o hep aynı sesi çıkarır. Böyle bir pest bir sestir. Sanki bu koroda aynı müzik esprisi devam eden o şey... Aynı notayı devam ettiren o şey bu bam telinin işlevini görüyor gibi... Evet şimdi bugün Ortodoks âleminde dolaşacağız. Rum Ortodokslardan gelelim Bulgarlara.

T. Erkman: İstanbul'da Bulgar Kilisesi nerede Murat?

M. Belge: O da Fener'de.

T. Erkman: Kurtuluş'taki hangisi?

M. Belge: Kurtuluş değil de Şişli'dekini mi diyorsun?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Şişli'deki de şimdi eksarklık sanıyorum orada, yani idare kısmı orada...

T. Erkman: O da Bulgar.

M. Belge: Bulgar.

T. Erkman: Ah, doğru biliyormuşum.

M. Belge: Eskiden orada Bulgar, doğru biliyorsun. Fakat, orası galiba "Dünya Kiliseler Birliği" falan. Öyle bir şey oldu. Bu yakın zamanlarda.

T. Erkman: Bir kere daha konuşmuştuk. Evet.

M. Belge: Ama yani o başlangıçta Bulgarların kilisesi. Tabii İstanbul'da öteden beri hep bir Bulgar nüfus var...

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Sırp da varmış. Ama mesela o Sırplar kaybolmuşlar zaman içinde, ama Bulgarlar o kimliği korumuşlar.

T. Erkman: E... Mezeciler, peynirciler, şarküteri...

M. Belge: E... Tabii tabii, bütün şarküteri işi onların elindedir

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Şeyde, Moda'da benim Koço'yla Koli.

T. Erkman: Koli. Tabii.

M. Belge: Milka mezecisi.

T. Erkman: Hı hı.

M. Belge: İşte Moda'da Gidiroflar, Argiri, Beyaz Fırın...

T. Erkman: Beyaz fırın, Stoyanoflar.

M. Belge: Çerkezo da yine onlarındır.

T. Erkman: Çerkezköy mü? Yok.

M. Belge: Yok yok Çerkezo vardır ya şeyde...

T. Erkman: Çerkezo Çerkezo, evet evet...

M. Belge: O da Bulgardır. Ya, o işi en iyi yapan bunlar. Polonezköy de iyi şarküteri yapmış ama... Polonyalı mezeci pek fazla görmüyoruz. Onlar mezecilerin satacakları şeyleri sağlıyor galiba daha çok. Şimdi o Fener'deki kilise ... Hem kendisi çok ilginç bir yapı, hem de hikâyesi ilginç. İlginç bir yapı, çünkü demirden.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Denize de yakın bu. ... Demirden o kadar ağırlığı koymak için herhalde bu, temeller memeller, ciddi mühendislik gerektirmiş. Bayağı Viyana'da fabrikada adamlar parça parça döktürmüşler, dökme demir. Ondan sonra Tuna üzerinden işte o Tuna kayıklarıyla falan taşınmış bunlar. İşte Karadeniz'den yine gemilerle falan gelmiş. Mesela içindeki

sütunlar mütunlar falan böyle mermermiş falan izlenimi veriyor. Gidip işte tırnağınla, parmağınla tık tık vuruyorsun, demir sesi çıkıyor.

T. Erkman: Allah Allah?

M. Belge: Hepsi dökme değil muhtemelen, ama demir yani. Çünkü kilise demir. E şimdi demir bir kilise, ayrıca üslup olarak da "Neo-Gotik".

T. Erkman: Başlı başına bir iş doğrusu.

M. Belge: Yani demir olup da modern bir bina da değil, Gotik bir bina. Peki şimdi niye böyle? İşte orada da efsane devreye giriyor. ... Efendim padişah, bu kilisenin yapılmasını istemiyormuş. Hani masallar vardır ya, olmasını istemediğin bir işi yokuşa sürmek için böyle yapılamayacak bir şey istenir.

T. Erkman: Ancak demirden olursa mı yapılsın demiş?

M. Belge: Demirden dememiş, şey demiş: "Peki izin veriyorum ama mesela bir ay içinde yaparsanız olur!"...

T. Erkman: Vay!...

M. Belge: Falan demiş. Onun üstüne ne yapsın Bulgarlar da? Düşünmüşler taşınmışlar, "biz bunu demirden döktürürsek geliriz burada bir ayda monte ederiz..." Ee şimdi böyle efsane. Fakat bu masallar her zaman bir gerçeklik de anlatır. ... Şey doğru; padişah istemiyor. Niye istemiyor? Çünkü Fener Patrikhanesi ile ilişkisi var, bilmem kaç yüzyıldır. E... Çağ, milliyetçilik çağı. Bulgarlar Ortodoks, genel olarak Ortodoks mezhebine bağlı kalacaklar, ama milli kilise istiyorlar. Fener bu işten memnun değil, hazzetmiyor. Onun için böyle bir...

T. Erkman: Açmaz var.

M. Belge: Babıâli'nin ve padişahın işi yokuşa sürme eğilimi var. Herhalde bu işler demir olmasına atfedilmiş. Bence o değil demir olmasının nedeni. Bu kilisenin yapılışı 1880 falandır, ortaya çıkması. Bundan on, on beş yıl sonra işte Eyfel yapılır.

T. Erkman: Hımmm...

M. Belge: Yani artık modern mimari, demir konstrüksüyonu falan kullanmaya başlıyor. Sanıyorum o Neo-Gotik üslubu demirden yaparak Bulgarlar da aslında modern olduklarını, işte güçlü olduklarını falan...

T. Erkman. Sandılar.

M. Belge: Sandılar ya da sandırmak istediler birilerine. Bulgarlarda hep İstanbul, "Çarigrad", diye geçer. Yani Çar'ın oturduğu şehir. Padişah kendi dillerinde çar, hatta bir deyim var, "İnsan sora sora Çarigrad'ı bile bulur" diye, Bulgarca bir deyim. Bir kısmı muhtemelen Makedon'dur. Çünkü o tarihlerde işte Bulgar, Makedon, bilmemne bu ayrımlar da pek ortaya çıkmamış. Şimdi bizim bu çalacağımız biraz uzunca bir parça. Bu da yine 19. yüzyıl, hatta 20. yüzyıl başları falan demek lazım... Dobri Hristof adında bir besteci bunu yapmış. "Delika Ektenya", adında bir parça. "Büyük Ektenya" anlamına geliyor. Bir tenor ve bir bas söylüyorlar.

Burada tabii daha önce dinlediğimiz iki Rum Ortodoks parçasından biraz daha Batı'ya doğru bir gidiş hissetmek mümkün. Biraz zamanla da ilgili, müzik anlayışı değişmiş.

T. Erkman: Bakalım.

M. Belge: Evet şimdi bunu bir dinleyelim bakalım.

T. Erkman: Bu koroda da en etkileyici erkek sesi bana baslar gibi geliyor.

M. Belge: Evet. Evet tabii.

T. Erkman: Tenorların çıkışı falan çok heyecan verici başka da...

M. Belge: Evet. Bas deyince şey geliyor aklıma. Şimdi biraz Ruslara geçeceğimize göre çok konu dışı da değil. Meşhur Şalyapin vardır ya...

T. Erkman: Yaa...

M. Belge: Rusya'da zaten bas ses çok popüler.

T. Erkman: Çok.

M. Belge: Ve çok da bas var. Şalyapin operada bir şey söylemiş, arya söylemiş. İşte bas sesiyle. Böyle tamamen...

T. Erkman: Ondan bir şey çalacağız mı?

M. Belge: E bir ara çalarız, bugün değil ama...

T. Erkman: Bugün de iyi ama keşke çalaydık.

M. Belge: Pes bir ses, "rooo" falan diye bitirmiş o aryasını. İşte herkes çılgın gibi alkışlıyor falan... Bir kilise korosunda sıradan bir bas, bir ton daha aşağıdan bir bas sesle "Bırravvo Şalyapin!" diye bağırmış.

T. Erkman: Aa... çok hoş!...

M. Belge: Evet şimdi... Hani Bulgarların olması yine normal. Çünkü Bulgarlar da işte ta geçen yüzyıl sonuna kadar Osmanlı uyruğu falan filan. Fakat İstanbul'da Rus Ortodoks kiliseleri de var. Bu da insana şaşırtıcı geliyor. Yani Ruslar uyruk olmadığı gibi, aramızın çok parlak olduğu da söylenemez.

T. Erkman: Ama bir devir biliyorsun çok göç etmişler. Yani o ihtiyaç doğurmuştur muhakkak bunu?

M. Belge: O ama daha sonraki bir tarih yani.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: 1917 tabii yoğun göç. Halbuki bu kiliselerin yerli sayılması gerekir bence. Yine de Ruslar Osmanlı uyruğu olmasa da...

T. Erkman: Kaç gibi?

M. Belge: Ta 1800'lerde kurulmuş kiliseler bunlar. Ve şöyle bir anlaşılır açıklaması var. Tabii Ruslar da gayet mümin Ortodokslar falan. Sürekli hac şeyleri oluyor, kafileleri oluyor. E tabii bunlar Kudüs'e gidecekler

yahut da şeye gidecekler: Aynaroz var ya Yunanistan'da, "Mount Athos", derler İngilizcede. Aynaroz, Ortodoksluğun kutsal yerlerinden biridir. Sadece manastırlar vardır, sadece keşişler yaşar, herhangi bir kadının ayağını basması yasaktır. Yüzyıllardan beri oraya kadın ayağı basmamıştır. Bütün dinlerin kadınlarla var bir zoru.

T. Erkman: Hakkaten var. Yine kafaları bozuluyor bütün dinlerdeki herkesin, yüzde yüz.

M. Belge: Evet, işte siz şeytan kadınlar böyle ortaya çıktığınızda bizi dinden imandan çıkarıyorsunuz herhalde onun için, şey, korunma tedbiri olarak.

T. Erkman: Tülin'in yeğeni bir ara turist gezdiriyor. Sormuşlar: "Neden kadın erkek bir arada namaz kılmıyor?" Çocuk düşünmüş düşünmüş "Yani bir kadının", demiş "erkeğin önünde yatıp kalkması erkeğin beynini bozacağından böyle bir ayrım yapılmış" diye... Çok gülmüştük. Şimdi o geldi aklıma.

M. Belge: Aslında tabii Musevilikten başlamış. Bütün dinler o şeyi, adeta alarak devam ettirmişler. Evet şimdi Aynaroz'a gidiyorlar yahut Kudüs'e gidiyorlar. Giderken İstanbul'dan geçiyorlar, dolayısıyla konaklıyorlar, izinlerle, aralardaki anlaşmalarla işte şununla bununla... Mesela Galata'da, liman tabii Galata, onun için seçilmiş dört tane bina var. Bunlar bir tür otel olarak, yani bu din amaçlı turizmin diyelim, uğrak yeri oteller olarak yapılmış ve tabii din amaçlı olduğu için de hepsinin çatı katında birer küçük şapel var.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Bir tanesi bunların teknik deyimiyle desakralize oldu, yani kutsal yer olmaktan çıkarıldı.

T. Erkman: Evet, evet.

M. Belge: Şimdi özel mülk halinde ama baktığın zaman orada o küçük...

T. Erkman: Görüyorsun...

M. Belge: Soğan kubbeyle, bilmemneyle orada duruyor. Öbür üçü halen kilise. Bir tanesi bildiğim kadarıyla hemen hemen hiç kullanılmıyor. Bir tanesi "Aya Panteleymon". O işte yortu günü falan, hani özel günü olduğu zaman, kullanılıyor. Bir de en çok kullandıkları Aya Andrea var. Bu Aya Andrea'nın ilk kurumu zaten Rus Ortodoksların Aynaroz'daki manastırları, kiliseleri. Onlar bir İstanbul acentası olarak, bu binayı yaptırmışlar. Bu binaların kendileri de güzeldir. Hele özellikle o Aya Andrea'nın olduğu bina, böyle tuğla ve taş. Sonra bunların mülkiyetleri falan da o Rus-Türk tarihi ilişkileri içerisinde gayet girift ve karmaşık bir şekilde seyretmiş. Mesela on yedide diyorsun ya, adamlar geldiğinde bunlar Rus mülkiyetinde olduğu için orada kalmışlar. Sonra bir ara bizim devlet bunlara el koymuş. İşte Rusya'da rejim değişmiş, bir sürü hukuki teknik mesele var. Sonunda bildiğim kadarıyla yine burada

yerleşen Rusların kurdukları birtakım vakıflara bırakılıyor bu binalar. Ve halen de o vakıflarda. Ben onlara sık sık giderim. Bir de işte biliyorsun gezi mezi yapıyorum, Galata gezilerinde mutlaka uğrarız. Leonidas Bey vardır, Dopovski. Pek hoş bir adamdır. Daha başka böyle tanıdıklarım var... Bazıları da tamamen Türk ismi almış. Sokakta görsen, konuşsan, anlamana imkân yok.

T. Erkman: O kadar burayla hemhal olmuşlar. Tabii.

M. Belge: Mesela ne bileyim, adamın adı Faruk Suadiyeli falan.

T. Erkman: Hadi bakalım!

M. Belge: Şivesinde de kendisini ele veren, (gülerek) Moskof olduğunu gösteren bir şey yok. Ama belki işte yüz hatları, filan... Sonya diye bir yaşlı hanım vardır orada, o binada kalır falan. Yani yakın zamanlara kadar hâlâ böyle birtakım yoksul insanlar orada barınmış. Şimdi çoğu işyeri, ama hâlâ gene yoksul insanlar falan da kalıyorlar, o yapılarda. Şimdi böyle orada dört tane kilise var. Ve söylüyorlardı bu yakın zamanda, işte yeni turizm süreci içinde. ... İşte bir sürü Rus gemisi geliyor, yanaşıyor falan filan, hani oralar, yani daha işte...

T. Erkman: Buluyorlardır Murat

M. Belge: Gelip ayine falan katılıyorlarmış, Sovyetler'ken hâlâ. Çünkü işte o sırada yine Sovyetler'de uzun boylu kilise yok, bilmem ne yok falan. Çok az sayıda, işte böyle gelmişken, İstanbul'a. Aslında şey...

T. Erkman: Bir aransınlar.

M. Belge: Evet. Ruslar ilginç. Ben mesela Helsinki'ye gittim. Orada Rus kilisesi var. O anlaşılır bir şey. Çünkü Finlandiya ile Rusya yakın...

T. Erkman: E tabii.

M. Belge: Ama mesela Danimarka'da da var. Kopenhag'da... Bayağı güzel, muhteşem bir Rus kilisesi var. Orada da aynı şey... ancak son zamanlarda Rus göçmenler gitmiş.

T. Erkman: Ruslar dindarlar ama çok.

M. Belge: E, tabii o devrim öncesi son derece Ortodoksluğa bağlı falan bir millet halindeler. Tiflis'te var. O yine anlaşılır. Ne olsa Kafkaslar falan kapı komşusu. Ama en çok bana Kopenhag'daki...

T. Erkman: İlginç geldi değil mi? Şaşırdın.

M. Belge: Şaşırttı. Evet evet. Şimdi tabii bu dediğim Rus kiliselerinde çok küçük bir cemaat, on on beş kişi falan geliyor, zaten İstanbul'da kalanlar herhalde yüzlerle falan ifade edilir.

T. Erkman: O kadardır.

M. Belge: Sayılabilir. Dediğim gibi bazıları zaten Türk adı almış falan, kaynaşmış gitmiş... İşte sanırım Bulgar Kilisesi'nin papazı falan geliyor. Kendi papazları da yok diye biliyorum ama yanılıyor olabilirim. Şimdi bir Rus kilise müziği çalalım. Yani bu müzik dediğim Aya Andrea'da çalınıyor diye bir şey yok ama, hem de Çaykovski'nin yaptığı bir dini

beste bu. Bunu dinleyelim.

M. Belge: İşte Rusya'ya doğru gidince ilk başladığımız noktadan epey uzaklaştık. Mesela burada bir kere bir teknik mesele olarak kadın sesi girdi işin içine.

T. Erkman: Evet evet.

M. Belge: Rum Ortodoks kilisesinde böyle bir şey söz konusu olamaz ama tabii Çaykovski'nin anlayışında...

T. Erkman: Rusluğunda. Evet.

M. Belge: Evet. Şimdi, bu programı bitirirken bu kadar Ortodoksi arasında gezdik, biraz da Müslüman müziğinden bir örnek verelim diyorum. İstanbul Müslüman müziğinden. Tabii bizde hani kilise müziği dendiği gibi bir cami müziği yok...

T. Erkman: Hı hı.

M. Belge: Ama camide Kur'an okunur ki o zaten başlı başına bir konu...

T. Erkman: Hayır, ama sufi müzik diye bir şey var yani.

M. Belge: Evet. Evet.

T. Erkman: İlahiler var efendim, işte, mistik anlayışlı.

M. Belge: Evet. Yani şey, Ortodoksiden Müslüman heterodoksiye geliyoruz. Çünkü...

T. Erkman: Bir ara Nezih Uzel yapıyordu bunu, hâlâ yapıyor değil mi?

M. Belge: Yapıyor yapıyor. Gayet iyi devam ediyor. Şimdi bu şeyler, tabii tarikatlar, işte tekkelerde toplanan tarikatlar biraz kural dışı sayılmıştır zahit Müslümanlar, sofu Müslümanlar tarafından. Onun için diyorum Ortodoksiye karşı heterodoksi örneği olacak. Şimdi bende bir şey var: Halveti Zikir kaseti. Vakti zamanında elde ettiydim. Bu Halvetilik önemli: Pirleri Cemaleddin Halveti ki İstanbul'da Kocamustafapaşa'daki Bizans kilisesinden çevrilme Kocamustafapaşa Camii'nin yanındaki tekkede yerleşmiş. Sonra onu izleyen Sümbül Efendi var, meşhur. Bunlar işte İstanbul Halvetiliğinin önemli şahsiyetleri. Rastgele bir şey, bütün o ayin uzun bir şeydir, sonuna doğru, hızlanmaya başladığı yerden bir...

T. Erkman: Örnek.

M. Belge: Girelim. Sonuna kadara gelemeyiz vaktimiz kalmadı, ama belki öbür programın sonunda da bu zikri bitiririz. Evet şimdi bir Halveti zikir örneği

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler bir programın daha sonuna geldik. Sanırım bu programa gelecek hafta da devam edeceğiz. Çünkü bitiremedik. Değil mi?

M. Belge: Bitiremedik daha. Mümkün mü?

T. Erkman: Mümkün değil. Peki biz size iyi hafta başları, güzel günler diliyoruz. Hoşça kalın.

M. Belge: Hoşça kalın.

DİN TEMASI 2

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler, 94.9 Açık Radyo'dan ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size iyi Pazarlar dileğiyle programımıza başlıyoruz. Bu Pazar ve bundan sonraki birkaç Pazar sizlere Cemal Süreya okuyacağım. Cemal ayrıca her zaman çok özlediğim sevgili dostumdu. Hiç unutmuyorum bir kış günü evindeki iki sobadan birini sırtlayıp, "Sizin daha çok ihtiyacınız var!" diye bize soba bile getirmişti. Okuyacağım şiirin adı "Üvercinka."

Böylece bir kere daha boynunlayız sayılı yerlerinden
En uzun boynun bu senin dayanmaya ya da umudu kesmemeye
Laleli'den dünyaya doğru giden bir tramvaydayız
Birden nasıl oluyor sen yüreğimi elliyorsun
Ama nasıl oluyor sen yüreğimi eller ellemez
Sevişmek bir kere daha yürürlüğe giriyor
Bütün kara parçalarında
Afrika dahil

Aydınca düşünmeyi iyi biliyorsun eksik olma
Yatakta yatmayı bildiğin kadar
Sayın Tanrıya kalsa seninle yatmak günah daha neler
Boşunaymış gibi bunca uzaması saçlarının
Ben böyle canlı saç görmedim ömrümde
Her telinin içinde ayrı bir kalp çarpıyor
Bütün kara parçaları için
Afrika dahil
Senin bir havan var beni asıl saran o
Onunla daha bir değere biniyor soluk almak

Sabahları acıktığı için haklı
Gününü kazanıp kurtardı diye güzel
Birçok çiçek adları gibi güzel
En tanınmış kırmızılarla açan
Bütün kara parçalarında
Afrika dahil

Birlikte mısralar düşürüyoruz ama iyi ama kötü
Boynun diyorum boynunu benim kadar kimse değerlendiremez
Bir mısra daha söylesek sanki her şey düzelecek
İki adım daha atmıyoruz bizi tutuyorlar
Böylece bizi bir kere daha tutup kurşuna diziyorlar
Zaten bizi her gün sabahtan akşama kadar kurşuna diziyorlar
Bütün kara parçalarında
Afrika dahil

Burda senin cesaretinden laf açmanın tam da sırası
Kalabalık caddelerde hürlüğün şarkısına katılırkenki
Padişah gibi cesaretti o alımlı değme kadında yok
Aklıma kadeh tutuşların geliyor
Çiçek Pasajı'nda akşam üstleri
Asıl yoksulluk ondan sonra başlıyor
Bütün kara parçalarında
Afrika hariç değil

T. Erkman: Evet bu hafta yine kiliselerdeyiz Murat.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: İlginç bir konuydu, bitiremedik gerçekten.

M. Belge: Bitiremedik. Aslında hepsini yapsak üç program gider de...

T. Erkman: Bitmez, doğrudur.

M. Belge: Bazılarının -Allah'tan mı denir?- müziğini bulamıyorum. Örneğin Gürcü-Katolik Kilisesi var. Şimdi bu da tuhaf, Gürcüler Katolik olmazlar, Gürcü Ortodoks'tur...

T. Erkman: Olmuşlar işte.

M. Belge: Evet, bir kısmı olmuş. Onlar nasıl bir ayin yapıyorlardı bilemiyorum, bulamadım da herhangi bir iz.

T. Erkman: Kaynak bu konuda az yalnız, ben de karıştırdım epey bir şey...

M. Belge: Az evet. Şişli Bomonti'dedir onların kiliseleri, bildiğim bir şey şu : II. Dünya Harbi sırasında orada birtakım Alman rahipler bulunuyormuş...

T. Erkman: Oradan mesajlar verilmiş galiba.

M. Belge: Nazi propagandası filan yapılmış... Bunlar herhalde Güneyli filan, Bavyeralı Katolik Almanlardı. Neyse Gürcü Katolikler var mı, kaldı mı, varsa nerede var, şimdi hiç bilemiyorum. İtalyan asıllı bir

rahip var bildiğim kadarıyla. Evet geçen hafta Ortodoks kiliselerini gezmiştik. Gene Ortodoks sayılır, bu sefer bu programda Ermenilerden başlayacağız. Onlar resmen kendilerine Ortodoks demezler; o dünya içinde olmakla birlikte Gregoryen denir. Gregoryen lafı Ermeni ulusunun Hıristiyanlaşmasını sağlayan din adamı Krikor'dan geliyor. Krikor Lusavoriç derler... Lusavoriç de aydınlatıcı demek. 3.,4.yüzyıllarda yaşamış ve Kayseri, Orta Anadolu çevresinde Hıristiyan rahip olmuş. O sırada henüz Ermenistan'da Hıristiyanlık yok; hatta yanılmıyorsam gene o sıralarda bir grup insan Hıristiyan olduğu için kral bunları telef ediyor. Ermenistan'a birkaç kere gittim; o gidişlerimden birinde onların martir edildiği, şehit edildiği yeri gösterdiler. Fakat bu olaydan bir süre sonra Krikor kalkıp geliyor ve bir şekilde ikna ediyor kralı. Bu Hıristiyanlaşmanın iki ana yolu yöntemi vardır bütün o yüzyıllar içinde... Yani bir halk arasında yayılır... Her cinsten, her ırktan halk arasında... Bu aşağıdan yukarı büyüme, genişleme biçimidir. Fakat birçok zaman da, tabii bu Hıristiyanlık iyice yerleştikten sonra, en azından dünyanın önemli bir kısmında yerleştikten sonra olan bir şey: Krallar Hıristiyan oluyorlar. Tabii kral olunca ahaliye de buyruk veriyor, bu da yukarıdan aşağı bir hareket. Aslında İstanbul'un kuruluşunu sağlayan ya da ikinci önemli kuruluşunu sağlayan Konstantin de buna bir örnek sayılabilir, bir imparator olarak.

T. Erkman: Fatih Sultan Mehmet zamanında getirtilmiş Ermeniler, bendeki notlara göre öyle. Tokat, Sivas, Kayseri'den getiriliyor. Sulu Manastır denilen bir semte yerleştiriliyor.

M. Belge: Samatya işte.

T. Erkman: Daha sonra Bursa, Ankara, Bayburt, Adana'dan gelenler bunları izliyorlar. Bundan sonra gelenler de Galata, Samatya, 1641'e kadar burada kalacak olan Ermeni-Ortodoks patrikliğinin bulunduğu Sulu Manastır'a yerleşmişler. Patriklik bu tarihten sonra Kumkapı'ya aktarılmış. 17. yüzyılın ilk yarısında Ermeniler Marmara kıyısında Samatya, Sulu Manastır, Yenikapı, Kumkapı, Balat, Topkapı... Ne kadar yaygın bakar mısın? Haliç'in kuzeyinde Hasköy, Kasımpaşa, Galata, Ortaköy, Kuruçeşme, Üsküdar. İstanbul'da 4 ve diğer yerlerde 5 olmak üzere toplam 9 kiliseleri var diye bir not. Robert Mantran'ın kitabından.

M. Belge: O tarihlerde belki 9 kilisedir, sonra daha da çoğaldı. Pars Tuğlacı'nın kitabı var kocaman, *Ermeni Kiliseleri* diye. Evet, Fatih Bursa vardapetiyle anlaşıyor; o zaman 6 cemaat olarak geliyorlar, sonra 12 cemaat oluyor bu. Gregoryendir Ermeniler esas olarak. Ermeni doğduğunuz zaman Gregoryen olursunuz, Ermeni doğmayan birisi Gregoryen olmaz. O anlamda milli bir kilisedir.

T. Erkman: Çengelköy'deki Ermeni kilisesi midir?

M. Belge: Yok, Çengelköy'de Rum Ortodoks Kilisesi. Kuzguncuk'ta vardır,

benim bildiğim İstanbul'daki tek kubbeli kilise de odur -yani Ermeni Kilisesi. Samatya programında da söz etmiştim, örnek de vermiştim ama din dışı müziğinden örnek vermiştim, Komitas ya da Gomidas var geçen yüzyıl sonuyla bu yüzyıl başı yaşayan. Gomidas önemli bir müzik adamı ve Ermeni kilise müziğinde ciddi değişiklikler yapıyor, çok sesli Ermeni kilise müziğini kuran kişi diyebiliriz, arkadaşı Yegmalyan'la birlikte. Şimdi onların "mess" ayininden bir örnekle başlayacağız. Uzun bir parça olduğu için hepsini çalamayacağım ama yarısına kadar onu bir dinleyelim şimdi: ilk bölümünü...

M. Belge: Evet, böyle arada kesmek zorundayız. Tabii bu kilise için yapılmış, çok sesliliğe geçtiği için özgün halinden uzaklaşmış ama yine de Ermeni müziğine özgü melodileri, renkleri işitmek mümkün. Tabii Ermeniler de azaldılar falan ama çok da müzikle iç içe bir toplumdur.

T. Erkman: Geçenlerde bir konser verdiler...

M. Belge: Evet, öyleymiş... Ben kaçırdım onu.

T. Erkman: Ben de kaçırdım. Çok da üzüldüm, çok da merak ettim...

M. Belge: Hâlâ böyle iyi müzik grupları var.

T. Erkman: Gönül Paçacı diye bir hanım toplamış bunları Boğaziçi'nden.

M. Belge: Koroları falan hâlâ gayet iyidir. Surp Krikor, Aziz Krikor yani aydınlatıcı mezhebin kurucusu adına İstanbul'da benim bildiğim, demin konuştuğumuz Kuzguncuk'taki kilise onun adını taşır, bir de Galata'da var. Galata'da tabii eskiden beri, belki fetihten öncesine kadar uzanan bir Ermeni kilisesi var ama bu son olarak 1960'larda yapıldı. Çünkü Galata'da Menderes yolu yaparken bu kilise yolu kapatıyordu, işte o zaman Ermeniler kendileri yıktılar ve daha geri çekerek yeniden yaptılar. Yeni bir kilise olmakla birlikte ilginç tarafı Eçmiyadzin, Ahtamar gibi eski Ermeni kiliselerinin mimari modelinde yapılmış bir binadır. Şimdi dediğim gibi Ermeniler Gregoryen... Fakat ta eski zamanlardan başlayarak sanırım buralarda daha fazla dolaşan, gelen giden, işi olan Fransız, İtalyan tüccarları vesaire... Onların yanı sıra yine buralarda dolanan misyonerler, şunlar bunlar derken bir Katoliklik akımı başlıyor. Bunlar 17. yüzyılın başında bir grup insan, gizli gizli Katolik olarak -çünkü herhalde iki türlü ürküyorlar, sanırım bir kere Osmanlı devletinin pek hoşuna gitmez, ikincisi kendi cemaatlerinin hoşuna gitmez- Venedik'e gidiyor buradan ve Venedik Dükalığı da bunlara o civardaki adalardan birini bağışlıyor. Orada işte kilise, manastır falan yapıyorlar ve Mıhitaryen ya da Mıhitarist denilen Katoliklik içi bir sekt —mezhep mi, tarikat

mı diyeceğiz artık, bunlar tam uymuyor birbirine— kuruyorlar. Manastır vesaire bir kültür kurumu olarak zaman içinde gelişiyor... Sonradan Viyana'da bir şube açıyorlar. Çok zengin bir kitaplığı olduğu söylenir. Ben kendim gidip görmedim ama Osmanlı tarihi ile ilgilenen insanların da karıştırması, bakması gereken bir sürü eser olduğu ve yalnız siyasi tarih değil, kültür tarihi, edebiyat tarihi ile ilgili önemli eserler olduğu söylenir. Bunlar dediğim gibi 17. yüzyıl falan... Fakat bu akım devam ediyor: Gregoryen Kilise ise hiç memnun değil! Hatta bu arada işin ciddi boyutlara ulaştığı da anlaşılıyor: Çünkü bir ara patriklik yapan vardapet rütbesinde bir Ermeni din adamını Fransızlar kaçırıyorlar. Bayağı Fransa'ya götürüyorlar, orada hapsediyorlar, adam oradan bir zaman sonra kurtuluyor falan... Hatta bostancıbaşıya falan rüşvet yedirerek bu komployu yapmışlar, kaçırma işini. Sonra o bostancıbaşı idam ediliyor falan. Demek ki bu aynı mezhebe, aynı tarikata bağlamakla, daha bir kendi adamlarını yaratıyorlar. Misyonerler burada din aşkına bir iş yaparken bunun arkasında da bir sürü siyasi entrikalar olduğu anlaşılıyor. Artık 19. yüzyıla geldiğimizde bayağı kalabalık bir kesim Katolik olmuş Ermeniler arasında ve Osmanlı toplumu içinde. Özellikle İstanbul'da bir baskı grubu haline geliyorlar ve sonunda II. Mahmud 1830'larda, 1833 galiba, onları da bir ayrı cemaat olarak kabul ediyor. Bu işte Osmanlı sisteminin özelliği zaten. Cemaat olarak kabul edilince işte o zaman kendi ruhani lideri, kendine göre eğitimi, kilisesi, ibadeti oluyor. Böylece ilk olarak yine Galata'da, Surp Krikor'a yakın ama karşı sırada Saint Benoît'nın yanındaki Surp Pırgiç Kilisesi'ni yapıyorlar. Pırgiç de bildiğim kadarıyla "kurtarıcı", yani İsa'ya verilen sıfatlardan biri. O kilise hâlâ duruyor, güzel kiliselerden biridir. Ama tabii cemaat azaldı, en fazla sanırım 5 000 kişi gene vardır İstanbul'da. 12 tane de kiliseleri var. Bu kısa zaman içerisinde birçok kilise yapmışlar. Sade Beyoğlu'nda cadde üzerinde veya İstiklal Caddesi'ne yakın, üç tane kiliseleri var. Bunlardan birisi şimdiki katedral kiliseleri ki yakında yandı, Sakızağacı Sokağı'ndaydı. Kilise kendi yanmadı ama kompleks yandı, şimdi orayı yeniden onarıyorlar falan. Vosgeperan vardır -Taksim'e daha yakın. Bu Fransız Konsolosluğu'nun arkasında, en çok ibadet için kullanılan odur...

T. Erkman: Küçük bir yer orası galiba.

M. Belge: Yok, pek küçük değil. Bir de cadde üzerinde gene Üç Horan. Gregoryen Üç Horan var Balıkpazarı'nda, o değil. Bu, cadde üstünde, şimdi Sanayi Odası var, pasaj falan, orada. O da yakınlarda restore edildi ama kullanmıyorlar bildiğim kadarıyla. Şimdi bu Venedik'te dediğim Mıhıtaryenlerin oluşturduğu kilise ayin müziğinden bir örnek çalacağım. Çünkü muhtemelen bunlar Venedik'te de olsa, buradaki Katolik Ermeni kiliselerinde de çalınıyordu tahmin ediyorum.

M. Belge: Bu göçen topluluklar daha muhafazakâr olur genellikle. Sanırım Venedik'te bunları yaptıkları halde geleneksel Ermeni, yani Gomidas öncesi Gregoryen kilise müziği muhtemelen buna daha çok benziyor. Katolik Ermeniler var ama bir sürü başka Katolik de var İstanbul'da. Bunlar ta Galata'nın bir Cenova kolonisi olduğu zamandan kalmış. Ondan sonra başkaları gelmiş. Dolayısıyla burada Katolik kilise müziği de bu şehrin yerlileşmiş müziğinden... Şimdi orada da bir Gregoryen lafı geçer, bu Batı müziği tarihinde adı geçer, işte Ermeni Gregoryen falan, onunla karışır... Batıdaki Gregoryen müzik denilen şey, papalardan biri, Gregorius'un zamanında düzenlenen nota sistemleri, söyleme sistemleri falan ve henüz tek sesliden çıkmamıştır: ondan bir süre sonra Batıda çok seslilik başlayacaktır... Şimdi buna örnek olarak, biraz Batı müziği tarihi oluyor bu tabii, gene bir başka papa olan Ambrosius zamanındaki müzik sistemi ve onu hemen izleyerek de Gregoryen'den iki örnek vereceğim. Bunları da Evin İlyasoğlu'nun hazırladığı müzik tarihi, kitap ve CD'lerle birlikte çıkarmıştı, oradan aldım.

M. Belge: Şimdi bu Katolik mezheplerinden ya da tarikatlarından, bir tanesi de Melkitler. Bunlar Doğulu Katolikler... Doğu kilisesi diye ayrıca bir terim var. Melkit lafı da "melik"ten geliyor, Arapça "bey", "sultan" gibi... Çünkü bunlar Bizanslılara kızmışlar, Bizanslılar Ortodoks diye Katolik olmuşlar, Suriye Lübnan civarında oturuyorlar, oradaki Arap melikle de araları iyiymiş; onun için Bizanslılar bunlara biraz hakaret olarak Melkit, "melikin adamları" adını takmışlar. Fakat bu, zaman içinde kilisenin resmî adı olmuş...

T. Erkman: Kanuni zamanında yerleştirilmişler, öyle diyor bendeki notlarda, Mısırlı, Suriyeli, Iraklılar... Kanuni bunları Galata'ya yerleştirmiş.

M. Belge: Melkitler mi, Araplar mı?

T. Erkman: Araplar.

M. Belge: Bunlar Hıristiyan Araplar, orada kalmışlar aslında...

T. Erkman: Ama Aziz Paulos adlı kiliseleri varmış, onlar da Hıristiyan demek...

M. Belge: Tabii, Hıristiyan Araplar var... Onlar karışık: mesela Arap Camii

var, Aziz Paulos onun muhtemelen eski adı. Sonra Arap Camii oluyor.

T. Erkman: Sonra dönüştürülmüş.

M. Belge: Bir iddiaya göre Araplar bir kuşatma sırasında yapmışlar, ama Semavi Eyice gibi güvenilir sanat tarihçileri bunun bir Katolik katedrali olarak yapıldığını, fetihten sonra camiye çevrildiğini söylerler. Şimdi Abdülhamid zamanında anlaşılan Melkitler falan gelmişler İstanbul'a. Daha önce belki tek tük vardı ama o devirlerde bir cemaat haline gelmişler. O zaman Abdülhamid'in Maruni -gene Maruniler de Doğu Katoliklerinden, Arap Maruni- vezirlerinden Melhame Paşa var. Selim ve Necib Melhame, iki kardeş bunlar, onlar rica ediyorlar "bu Melkitlere bir kilise olmaz mı?" diye ve Abdülhamid izin veriyor. Onun üzerine Beyoğlu'nda Sakızağacı Sokağı'nda bir apartmanın birinci katında bir kilise kuruluyor. O kilise hâlâ duruyor! Çok hazin, çünkü Melkit falan kalmamış. Oldukça eski, dökülen bir apartman... Gene bir başka Doğu Katoliği olan Keldaniler var. Bunlar da esasen Hakkâri'li filandır ve Irak'ta yaşarlar. Fakat şimdi İstanbul'da da bir küçük, sayıları pek bini de bulmayan bir Keldani cemaati var. Devlet onlara vermiş herhalde siz bakın bu kiliseye diye. Orada Per Aziz adında Hakkâri'de doğmuş, Galatasaray'da okumuş, sonra Fransa'da okumuş...Türkçe, Fransızca, Kürtçe ve tabii Arami kendi esas dili, bütün bu dilleri konuşan bir rahip ailesiyle oturur, gidip kapıyı çalarsanız da gayet iyi insanlardır, gösterirler. Şimdi bu Melkitlerle ilgili çalacağım örnekte aslında orada, yani şeyde Beyrut taraflarında yaşayan Soeur Marie Keyrouz adında bir rahibe söylüyor bunu, Arapça söylüyor.

T. Erkman: Çok güzel sesli bir kadın, müthiş...

M. Belge: Olağanüstü bir ses. Bir kadınlar manastırından falan yetişti herhalde. Şimdi bütün dünyada tanınıyor, ta Avustralya'ya konsere falan gidiyor. Şimdi onu dinleyelim, bu olağanüstü sesi...

T. Erkman: Müthiş bir ses!

M. Belge: Bu benim bildiğim bir Ortodoks, yani Rum Ortodoks kilisesinden şeyler söylüyor, bir bu Melkit kilise müziği söylüyor, bir de Maruni müziği, tabii o da buna yakın bir şey. Tabii bunları dinlerken nasıl bu iç içe geçmiş etkiler, işte Katolik kilisesinin etkileri var ama sonuçta Ortadoğu'nun müziği, sesi. Bizim klasik müziğimize çok çok benziyor.

T. Erkman: O gezinmeler, ses tekniği müthiş.

M. Belge: Şimdi sürekli Hıristiyanlardan konuştuk ama İstanbul'da bir de ne zamandır, esas İspanya'dan gelmekle birlikte daha önce de, Bizans

zamanında da burada oturan Yahudiler var. O da bir din tabii: gayet ciddi bir din. Bildiğim kadarıyla İstanbul Yahudileri şu son zamanlarda epeyce bu tür geleneklerden koptular. Tanıdıklarıma sorduğumda sinagogda, havrada çok fazla müzik olmadığı söyleniyor; çünkü pek bilen kalmamış din adamları arasında. Ama tabii onların da bir ciddi müziği var. Sanıyorum onların da yaşadığı ülkelere göre değişiyordur. Nasıl bizim Sefarad Yahudilerinin müziğinde çok ciddi İspanyol etkileri varsa, aynı şekilde Yiddiş dedikleri Polonya, Ukrayna, oralarda yaşayanlar muhtemelen o etkileri almışlardır. Şimdi benim çalacağım, vaktiyle bir yerlerden edindiğim bir kaset, sanıyorum daha buranın etkisi... Türkiye olmayabilir ama Ortadoğu sinagog müziğinden bir örnek, dolayısıyla gene aynı şeyleri, bizim bu ortak müzik dediğimiz etkileri taşıyor. Şimdi onu da bir dinleyelim.

T. Erkman: Neva Şalom'da düğüne gitmiştim. Çok keyifliydi ve müzik vardı.

M. Belge: Demek ki oluyor...

T. Erkman: Ara ara oluyor. Bir ağızdan söylendi, söylendi, söylendi... Bir de Göztepe'de ara sokakta, 2. Orta Sokakta galiba bir tane sinagog var, oraya da "13 Yaş"a (Bar Mitzuah'a) gitmiştim öğrencilerimden birine. O çok ilginç, çocuk kalkıyor, kendini bu güne yetiştirenlere çok güzel, anlamlı hazırlanmış ve okumadan irticali bir teşekkür konuşması yapıyor ve burayı da çok benimsedikleri için, bizim kucak açmamızdan dolayı, işte Türkiye'ye, Türk vatanına, ailesine, cemaatine yararlı olacağına dair müthiş erkek sözleri veriyor. Çok duygulandırıcı, çok hoş bir törendi... 17. yüzyıl başında İstanbul'da 38 havra varmış!...

M. Belge: Gezebildiğimiz kadar bu yerlerde gezdik, programın da sonuna yaklaştık. Geçen sefer bir Halveti zikir ayini çalmaya başlamıştım, ona aşağı yukarı kaldığımız yerden devam ederek bu programı da bitirelim.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler, bir programın daha sonuna geldik. Yaşadığımız şehir hakkında bilgilenmek, o şehri daha bilgili gözle gözlemek, duyumsamak bize tadına doyum olmaz zevkler veriyor. Bu zevki bizimle paylaştığınız için hepinize teşekkür ederiz. İyi akşamlar.

M. Belge. İyi akşamlar.

ÇENGELKÖY

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler. 94.9 Açık Radyo'da ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size güneşli, güzel, sıcağı bol Pazar'lar dileyerek programımıza başlıyoruz.

M. Belge: Evet artık zamanıdır yani!

T. Erkman: Değil mi? Bugün yine bir Cemal Süreya şiiriyle başlıyorum. "Kişne Kirazını ve Göç, Mevsim".

Bir kadın canıma mercan sokuyor
Dayamış ağzıma bir memesini;
Bir tel uzayıp gidiyor saçından
Damağına muhabbetle gömülmüş dişleri.
Bir mıknatıs tutkusunda ufuk,
Acıyoncam, çocuğum, bozkır çiçeği,
Bak şehla parmaklarının arasında
Şaşırıyor akrep eski trafiğini.
Bir kan halkasından geçiyor ısınarak
Boğazımdan dökülen sevda sözleri,
Güzel olan her şeye sinmiş o kederden
Özür mü zafer sesi mi teşekkürler mi?
Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi,
Firavun'un ekinlerini yöneten Yusuf da
Arkadan yırtılmış gömleğiyle
Kanatları dökülmüş kuşa benzerdi.
Muhammed dermiş ki hediyeler veriniz.
Cinsel tarafı düşün hediyelerdeki
Beş duyunun birliğini görmek istersen
Yaklaştır şurama usulca bas hançerini.

Sonra su içtik ve uyuduk
Uzakta duru kurtlar, çakal lekeleri,
Dilsiz olandan karşılanmaz olana
Çözüldü damar damar doğanın belleği.
Gündoğusu ensekökümüz sırtımız
Açlıkla aşkın sarsılmaz köşebendi
Ve sonra günbatıdan - nasıl anlatsam
Bir küçük bir yusufçuk geldi.

İkili, diyordu bir ses, ikili olsun; ikişer ikişer yan yana getirdik sevdiğimiz adları: Hasan ile Hüseyin'i, Üsküdar ile Kadıköy'ü, Nazım ile Hikmet'i, Harp ve Sulh ile Kelile ve Dimne'yi, Kızılırmak ve Yeşilırmak'ı, oğlak ile yengeç'i, Adilcevaz'daki usta ile Stradivaryus'u, baston yapar bu usta; yaptığı bastonlar uğultulu ve serindir, ardıç kokulu ve ezgilidir değme kemanlar gibi; ve çok beğenilmiştir; ben o yıllarda...Adilcevaz'ın nüfusu sekiz yüz doksan dörttür (kaymakamla birlikte); tanrıları bile yoktur, öyle yoksuldur ki insanlar; delikanlılar çakmaktaşıyla tıraş olur, yüksek tütün içer ermişler; bir mıknatıs tutkusundadır ufuk; uçurumlar tazeliğini yitirmemiştir; Ferit ile Tanyeri'ni; yakışıklı Süphan ile gizemli Ağrı'yı; dört mevsim ile 365 günü; Karaköse'deki boynu karışık tulu atlarla bunların sessiz binicilerini; bohçacı Adapazarı ile izlenimci Bursa'yı; 1847 ile 1916'yı; zakkumun verdiği deli bal ile bati bağlarının lepiska bilgeliğini; muhacir nehirler ile kurumuş su kentlerini konuşsun diyor...

Konuşsun diyor bir ses
Konuşsun ve yağsın ve terlesin ve yansın
Konuş akkavakkızı dereden tepeden
Yağmursa da karsa da yağ içindekini
Düzmece töreler arasından
Dağların büyük uğultusuna doğru
Terle iliğindeki o en eski, o en etkin,
O en uyarıcı zambak vahşetini
Ve sen, kıyı, yan! Alart çevremizi.
Kent,
Kibar ve fahişe sıfatlarla
Kus barsaklarında tembelleştirdiğin ilkeyi.
Ve öteden gelen sari tef sesi
İste onbir taze başak dizdik bir sapa
Kargışla bizi.
Gözlerim. gözleri yanıyor.
Kişne kirazını ve göç, mevsim.

T. Erkman: Evet ben başlayayım Muratçığım hazır hızımı almışken. Bu hafta Çengelköy'deyiz. Çengelköy gerçekten çok zengin, hakkında çok konuşulacak, Boğaz'ın çok hoş semtlerinden biri. Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Beylerbeyi ile Vaniköy arasındaki koyun çevresinde ve ardındaki yamaç tepelerde kurulu. Çamlıca ve Çakaldağ eteklerinden doğup koya akan Bekârdere ağzı ve çevresindeki yerleşmenin önündeki koyun Bizans döneminin Sofia limanı olduğu sanılmakta. Ayrıca bir saray, iki kilise ve bir kadınlar manastırı olduğu öne sürülüyor. Kanuni şimdi Kuleli Askerî Lisesinin bulunduğu yerde Kule kasrını yaptırmış. Evliya Çelebi'ye göre 17. yüzyılda Çengelköy'de muhteşem bir saray, has bahçenin dışında bir mescit, bostancı odaları ve av köpeklerinin yetiştirilip bakıldığı bir saksonhane vardı. Köy halkının çoğu Rumdu; biraz Yahudi yaşardı. Semtin adının İstanbul'un fethinden sonra kıyıda çok sayıda çengel, çıpa görüldüğü, bu yüzden Çengelli Köy'den geldiği söylenir. Ayrıca çengel Farsça'da orman demekmiş, bununla da bir ilintisi var mı, onu bilemiyoruz.

M. Belge: Jungle'la aynı kelime herhalde?

T. Erkman: Bravo! Dilci olduğun nasıl belli, 40 yıl düşünsem aklıma gelmezdi yani; jungle ile çengel, ilahi! 18. yüzyılda Çengelköy büyük bir gelişme göstermiş; çok sayıda yalı, Kaymak Mustafa Paşa Camii ve bahçesi, Hacı Ömer Camii gibi yapılar yapılmış. Eski Aya Yorgi Kilisesi bu zamanda onarılmış. 19. yüzyılda köyün arkasındaki yamaçta bahçeler, bostanlar, çiftlikler görüyoruz. Yine bu yüzyılın ikinci yarısında Çengelköy iyice büyümüş. Rum nüfus çoğunlukta, günümüzde çarşısı, geride Rum okulu, kilisesi, çeşmeleri, Pazartesi Pazarı, hurması, badem diye satılan küçük salatalıklar ki bunların Çengelköy'de yetişmediği söyleniyor!

M. Belge: Evet Yalova'da yetişiyorlarmış.

T. Erkman: Öyleymiş. Lokanta ve meyhanelerle çevrili meydanı, karakolu, büyük çınarın altındaki sahil kahvesiyle Boğaziçi'nin en hareketli semtlerinden biri. Yalnız, eski Rum ve Ermeni nüfus iyice azalmış, çeşitli tarikatlara mensup bir nüfus ağırlık kazanmış.

M. Belge: O her yerde öyle zaten.

T. Erkman: Evet. Buyurunuz efendim.

M. Belge: Çengelköy'e aslında denizden gelmeli, değil mi? Karadan gelmesi de fena değil ama...

T. Erkman: Evet çok sıkışır, orada bir yer var çok sıkışır o trafik, felaket olur.

M. Belge: Denizden gelince iskeleye ineceksin, dediğin gibi işte o çınarlar, o küçük meydan...

T. Erkman: İncir zamanı bir kesekâğıdı incir alıp denize bakarak yiyebilirsin.

M. Belge: Ben epey eskiyi hatırlıyorum: Çengelköy'de o zaman iskelenin yanında, biri sağında biri solunda iki Rum meyhanesi vardı, Meno diye de

bir garson vardı bunlardan birinde. Meno, o Rum garson geleneği vardır ya, onun iyilerinden, ufak tefek bir adam. Platon'un Meno diyalogundaki gibi gayet filozof bir zattı. Sonra içeri tarafta kendisi bir meyhane açtı falan, ondan sonra Meno da kayboldu. Şimdi o meyhaneler de kayboldu... Özellikle bir tanesi balık restoranı.

T. Erkman: Feci bir yer!

M. Belge: Pahalı mı pahalı.

T. Erkman: Evet çok pahalı.

M. Belge: Hani "eski çamlar bardak oldu" falan derler ya, eski meyhaneler balık restoranı oldu memlekette. Meydandaki Yusufpaşa Çeşmesi güzel bir çeşmedir; yani zaten o meydana gelince insanın için açılıyor. Köprüye de özel bir açıdan bakar; yani bütün köprüyü boydan boya görürsün. Bir de İstanbul'un güzel günbatımı seyredeceğin yerlerden biridir, tam öyle denk düşer.

T. Erkman: Çeşme dedin de Murat, en çok çeşme olan semt olduğunu biliyor musun Çengelköy'ün?

M. Belge: Öyle mi? Bilmiyorum.

T. Erkman: Evet. Kuleli Lisesi Çeşmesi, Kuleli Mescidi Çeşmesi, Yusufpaşa Çeşmesi, Hamam Çeşmesi, II. Mahmud Çeşmesi, Çengelköy Çeşmesi, Bekârdere Çeşmesi... 7-8 tane filan çeşme barındırıyor.

M. Belge: Karakolun önünde Lahana Çeşme var bir de.

T. Erkman: Evet. II. Mahmud çeşmesinin bir adıymış o.

M. Belge: Öyle mi?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Çok daha eski zamanlarda lahanacılar, lahana bölükleriyle bamya bölükleri var, bunların aralarında birtakım spor müsabakaları falan yapılıyormuş. Topkapı Sarayı'nda İncili Köşk'e doğru giderken orada iki tane de taş var: biri bamya, biri lahana. Bunlar herhalde bostancı ocakları falan oluyorlar, aralarında da bir rekabet var. Demek ki II. Mahmud'a kadar böyle gelenekler bir biçimde sürmüş, o zaman bir Lahana Çeşme yapmışlar. İlk şarkı Çengelköy'ün havasına gider diye düşündüm, yani Çengelköy'ün havasına bir sürü şey gider de, bu hüzünlü havasına.

T. Erkman: Taş plak mı çalacaksın?

M. Belge: Taş plak çalacağım Lemi Atlı'dan, Perihan Altındağ söylüyor: "Hastayım Yalnızım".

T. Erkman: Bahtiyar ölmeyi bir türlü anlayamıyorum ya! Aşka bak yani!

M. Belge: Evet, adam yanında görünce bahtiyar öldü.

T. Erkman: Çengelköy'ün bizim ailede özel bir yeri var; çünkü ailenin, kayınvalidem tarafının büyük bir kısmı halen orada oturuyor.

M. Belge: Öyle mi?

T. Erkman: Evet. Kayınvalidem de iskele meydanının Beylerbeyi tarafındaki, altında gazino bulunan Alaattin Bey yalısında doğmuş. Aşağı yukarı 10 yaşına kadar orada yaşamış. Halen anlatıyor, pazar günleri meydanda toplanıp eğlenen Rumları, haçı suya atma törenlerini ve deniz hamamlarını. Kilisedeki törenlere de gitmiş birkaç kere... Yıllar sonra dayısı 1946-50 arası Çengelköy muhtarlığı yapmış.

M. Belge: Bayağı bir Çengelköy geleneğiniz var.

T. Erkman: Evet. Gözlediğim şu benim, yani ben çok dışındayım bu işin ama hâlâ mahalle özelliğini çok iyi koruyan bir semt.

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Böyle işte gittiğiniz zaman görebilirsiniz: Sabahın erken saatinde ayağı terlikli, üstü sabahlıklı bir hanım, elinde bir fincan ya da bir tasla pırrr diye bir şeye kaçıverir, yani başka bir binaya giriverir filan. Esnaf ve oradakiler müthiş, sohbet etmeden asla kimseyi bırakmazlar. Orası böyle kendini koruyan hoş bir yer olarak kaldı. Bir de "Süper Baba" diye bir dizi çekiliyor, o da çok güzel mesajları olan bir dizi, çok yakışıyor o semte.

M. Belge: Ben de bir ilk yani, bizim yalıda kalmamız şeydir, Çengelköy'dedir, sen de biliyorsun...

T. Erkman: Ah Murat nasıl hazırlandık! E... anlı şanlı mapustan geliyorsun, ne yapaydık? O gece ne kadar güldük ya, göz kapaklarım düştü vallahi!

M. Belge: Hangi gece?

T. Erkman: Geldiğin akşam. Ne kadar manasız şeylere böyle "ha ha ha!..." diye makaraları koyverdik. Ne kalabalıktık, Taciser ortalığı birbirine kattı, Allaah! Bir bandomuz yoktu! Yani Selamsız yoktu, onun dışında her şey vardı.

M. Belge: O dediğin mahalle özelliğini orada mesela Taciser'le ben çok fark ederdik: Mesela yaşlıların çok mutlu olduğu bir yerdi geleneksel mahalle.

T. Erkman: Evet, çok doğru!

M. Belge: Çünkü o geleneksel hayat içinde onların yerleri var, önemli... Başka yerlerdeki gibi...

T. Erkman: Hiç unutulmamışlar. Rey hakları var, söz hakları var, böyle bilge bilge konuşunca dinleniyor adamlar.

M. Belge: "Bir kenara atıldım, ben artık işe yaramam" duygusu içinde değillerdi.

T. Erkman: Sen o zaman o paranla yalı tutabiliyordun, bunu söylemedin, söylemen lazımdı.

M. Belge: Valla evet, ondan sonra astronomik bir şekilde bunlar fırladı gitti. Biz üç sefer becerdik ama bir sefer ben bir arkadaşımla meyhaneye yemeğe gitmiştim. Adam şey, —ben bu hikâyeyi unutmuşum, kendi

anlattığım şeyi, sonra o bana hatırlattı— zeytinyağlı fasulye getirmiş, ben de "aman koy onu, ver" demişim. Sonra da "bak ben yalılarda oturdum, şimdi artık yalı hakkında kitap yazıyorum ama yalıda oturacak param kalmadı. Çok mavi yolculuk yaptım; artık param yetmiyor, mavi yolculuğa çıkamıyorum ama mavi yolculuk hakkında kitap yazdım. Şimdi de en son Türk Hava Yolları dergisi 'zeytinyağlı yemekler' diye yazı ısmarladı, herhalde yakında zeytinyağlı da yiyemez hale geleceğim!..." demişim.

T. Erkman: Yok o kadar da karamsar olma canım, insaf artık!

M. Belge: Orada İskele meydanına yakın Abdullah Ağa ya da Abdullah Paşa yalısı ki sonradan da orada bir Rum oturmuş, onun için onun adıyla da anılır Yordan Yalısı diye. Bildim bileli tamir halindedir, galiba hâlâ öyle, şu anda mülkiyeti kimin bilemiyorum.

T. Erkman: Para yetmiyor herhalde.

M. Belge: Herhalde. Bir de özel bir şey, yeter mi tabii o şeye para? Korkunç masraf. Bir de tabii Sadullah Paşa yalısı var daha Beylerbeyi'ne doğru: Herhalde Çengelköy'ün en kayda değer şeyi, mimari açıdan, her bakımdan bu Sadullah Paşa yalısı olmalı. Sadullah Paşa'nın kendisi de tabii ilginç bir adam: Ayaşlı bir aileden geliyor, babası da küçük çapta bir devlet adamı, şair filan ama Sadullah Paşa iki bakımdan ondan daha ileride. V. Murad tahta geçtiği zaman Sadullah Paşa'yı çağırmış, mabeyne filan almış, tabii birkaç ay sonra V. Murad tahttan indiriliyor, o zaman Abdülhamid meşhur evhamıyla, vesvesesiyle "bu Murad'ın adamıdır" diye Sadullah Paşayı uzaklaştırması gerekiyor ama nasıl uzaklaştırsın? Adam önemli bir adam, onun üzerine, işte o sırada Ayastefanos Antlaşmasını izleyen Berlin Konferansı'na gidiyor Osmanlı tarafını temsilen. Ondan sonra da Berlin elçisi yapıyor onu.

T. Erkman: İyi, zararsız!...

M. Belge: Epey bir zaman Berlin'de kalıyor ondan sonra Viyana'ya tayin ediliyor. Yani adam bir türlü gelemiyor Türkiye'ye. Nitekim sonunda Viyana'da da havagazıyla intihar ederek ölür.

T. Erkman: Aa, öyle mi?

M. Belge: Evet. Nedeni de tam olarak bilinemez, Berlin'de bir sevgilisi olmuş, ondan mıdır falan ya da başka ruhî bir şey mi?

T. Erkman: Uzaklaştırılmaktandır.

M. Belge: İşte uzaklaştırılma falan herhalde bütün bunlar üst üste bindi. Sadullah Paşa "19. Asır" diye bir şiir yazmıştır, şiir olarak pek öyle bir değeri yoktur, gayet didaktik, pedantik, öğretici bir şiir fakat düşünce tarihi açısından biraz daha önemli çünkü maddi ilerlemeyi, işte aklın önemini filan vurgulayan bir şey. O materyalist yanından ötürü de herhalde Abdülhamid bu adamdan hiç hoşlanmadı. Bu arada tabii onun geri bir türlü gelmemesi ve sonunda da intihar etmesinin yalı hayatı için

de son derece acıklı uzantıları var. Çünkü Necibe Hanım diye biriyle evleniyor genç yaşında, o da Kanlıca'da Vecihi Paşa'nın kızı. Kısa bir süre sonra da Sadullah Paşa ortadan kayboluyor. Kadın habire bekliyor onu ve ölüm haberi gelince paşanın kendisi gelecek yerde, Necibe Hanım da hafif aklını oynatıyor bu olay üzerine. Gençliklerinde bir gün pembe bir elbise giymiş; Paşa da "bu sana çok yakıştı" demiş. Onun üstüne Necibe Hanım genellikle o pembelerini giyermiş... bahçede arada bir görürlermiş komşular.

T. Erkman: Ay, her şey bir roman gibi, ne tuhaf ya!

M. Belge: Böyle işte. Uzun zaman da yaşamış yani o haliyle zavallı Necibe Hanım.

T. Erkman: Yazık!

M. Belge: Ondan sonra o da ölmüş gitmiş. Son zamanlarda da bu yalının varisleri bir vakıf kurdular, onu da vakıf mülkü haline getirdiler, işte meşhur Ayşegül Nadir'e kiralamışlardı iyi bakar falan diye herhalde; o da epey iyi baktı sonuç olarak. Bu arada Sadullah Paşa'nın hoş bir hikâyesini de anlatayım. Bu Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları, tabii Osmanlılar Ruslar karşısında bozguna uğramışlar, bunun sonucu. Dolayısıyla o Berlin Muahadeleri imzalandığında Berlin'de balo falan veriliyor barış sağlandı diye. Herkes Ruslara gidiyor, tebrik ediyor vesaire... bu zavallı Sadullah Paşa da yalnız başına orada duruyor. O arada sonradan Kaiser olacak II. Wilhelm henüz veliaht, o da İngiliz prensesiyle evli. İngiliz prensesine dokunaklı geliyor paşanın hali ve onu teselli etmek için gidip dans etmeyi teklif ediyor. Fakat tabii bir Osmanlı paşası olarak Sadullah Paşa hayatında dans etmediği için, "ben bilmiyorum" falan diyerek reddetmek zorunda kalıyor. Bu da bir başka paşanın hikâyesini aklıma getiriyor. Bu sefer İstanbul'da bir sefarette yapılan baloda Osmanlı paşası bakmış bakmış "Yahu bu Frenkler nedir, bunlar cimri midir, niye çengi, köçek tutup oynatmıyorlar da kendileri oynuyorlar!" demiş.

T. Erkman: Niye kendilerini paramparça ediyorlar! Ay anlayışa bak, çok hoş!

M. Belge: Necibe Hanım'ın hüzünlü hikâyesinden sonra...

T. Erkman: Hüzünlü bir şey çal.

M. Belge: Evet, bu sefer Hacı Arif Bey'den rast şarkı: "Hatırımdan Çıkmaz Asla".

T. Erkman: Bir şey söyleyeceğim Murat, deminki kayıtta bir şey vardı, hiç Perihan'ın sesine benzetemedim, sana da öyle geldi mi?

M. Belge: Evet geldi. Plaklar eskiyor tabii; ses kalitesi şey yapıyor.

T. Erkman: Tabii tabii.

M. Belge: Bu sefer Hamiyet Yüceses söylüyor "Hatırımdan Çıkmaz Asla"yı, çok severim.

T. Erkman: Bakalım o nasıl?

T. Erkman: 17-18. asırlarda Çengelköy'de Yahudiler ve Ermeniler çoğunlukta.

M. Belge: Allah Allah? Hem de çoğunlukta? Ben hep Rum köyü diye bilirim.

T. Erkman: Küpelioğlu Salamon diye bir Yahudi'nin burada bir yalısı olduğu biliniyor. Bay Salamon uzun yıllar önce İspanya'dan gelip Hasköy'e yerleştirilen bir aileden. Bu ailenin sekiz dönümlük bahçesi, bu bahçe içinde köşkleri, Çakaldağ sırtlarına doğru uzanan 30 dönümlük bağları varmış.

M. Belge: Oh oh!

T. Erkman: Daha sonra IV. Mehmed bu mülkü Bay Salamon'dan satın almış. Ayrıca Küpelioğlu yalısının hemen yanında Yahudi Daniel Bey'e ait de bir yalı var... 18.yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Ermenileri hızlı bir tempoyla Çengelköy'e yerleşiyorlar.

M. Belge: Onlardan birini biliyorum...

T. Erkman: Vaniköy sırtlarından Çengelköy İskelesi'ne kadar olan Ermeni yalıları çok fazla ve şunlar: Darphane sarrafı Kirkor, Şalcı Köçeoğlu Andon, Sırmakeş Artin, Çuhacı Mikel, Simkeş Osef, Ahçı Mardiros, Kaynakoğlu... Bu arada bir de Rum var: Yorgi kalfa. 19. yüzyılda Ermeni yerleşimi azalıyor ve sonunda Simkeş Osef ve Köçeoğlu Andon kalıyor geriye. Bu yalılara artık Türk aileleri yerleşmeye başlıyor.

M. Belge: Köçeoğlu dediğin nereden gelme, Kayseri'den mi, bilmiyorum ama Katolik Ermeni bunlar ve sarraftır, bankerdir daha sonra Abdülaziz'i destekleyen. Ondan sonra da Abdülaziz'le bu işin olmayacağını anlayınca -çünkü devamlı sermaye kediye yükleniyor- V. Murad'ı desteklemeye başlar. Çengelköy sırtlarında, sonra o köşkünü Vahdettin'e hediye ediyor Köçeoğlu -o Andon değil tabii ki; daha sonraki kuşaklardan. Çengelköy'ün yukarılarda Vahdettin Köşkü diye bilinen, daha sonra Vehbi Koç satın aldı, sonra şimdi galiba gene devlet elinde mi ne? Bir ara restore ediliyordu, o restorasyon da yarım kaldı falan bir şeyler. O köşk orada hâlâ duruyor işte, Köçeoğlu ailesinin köşkü... Ayrıca Köçeoğlu, bir sürü yerlerde karşımıza çıkacaktır: Boğaz'ın karşı tarafında, Beyoğlu'nda, işte Atlas sinemasının olduğu bina da Köçeoğlu'na ait. Hatta Abdülaziz oraya gelirmiş, apartmanın o girişinde kırmızı halılar yayarlarmış, atıyla içeri kadar girer, orada atından inermiş falan...

T. Erkman: Vay!

M. Belge: Bir de rivayet var, Abdülaziz'e orada garsoniyer yaptırdığı...

T. Erkman: Ay, çok hoş!

M. Belge: O binada öyle bir yer var, iki ayrı çıkıştan farklı sokaklara çıkıyorsun -tam garsoniyerlik.

T. Erkman: Padişah da mı garsoniyer yaptırıyor ayol, ne ihtiyacı var? İlginç!

M. Belge: Garsoniyerde basılacak hali de yok.

T. Erkman: Kim basacak kardeşim?

M. Belge: Herhalde harem de çok monoton geliyordu adama, biraz avantür olsun, macera olsun diye...

T. Erkman: Heyecan olsun diye, yani halka insin, olabilir!

M. Belge: Rumlar tabii yoğundu yakın zamanlara kadar. Tek tük Ermeni var sanıyordum, demek ki daha fazlaymış onlar. Rum kilisesi var çünkü: Aya Yorgi.

T. Erkman: Şu meşhur Niki...

M. Belge: Hah! Senin de ahbabın değil mi Nikiforos?

T. Erkman: Ne kadar şaşırtıcı bir şey, Zeyno Birleşmiş Milletler'de çalışıyordu Kırgızistan'da, onun da bir Fransız şefi var, adam İstanbul'a geldi, Zeyno da izinli geldi. İşte bir gece bize yemeğe geldi, sonra dedi ki: "Yarın sizi Çengelköy'de bir kiliseye davet ediyorum". Hakikaten tuhaf bir şey yani: O Fransız geliyor, bizi İstanbul'da Çengelköy'de bir kiliseye davet ediyor. Şaşırdık, ama neyse kalktık gittik. Bir azman köpekle karşılaştık. Sonra içeri girdik, çok ilginç, kilisenin yanında bir yere sığınmış bu adam.

M. Belge: Okul falan var değil mi?

T. Erkman: Gibi... koca bir tahta masa, üzerinde birkaç parça meze, serin bir ev, sobaya habire odun atılıyor falan. Nikiforos diye bir adam, ben önce oranın papazı zannettim.

M. Belge: Nikiforos Metaksas.

T. Erkman: Öyle mi, Metaksas? Amerikalı karısı arada bir gelirmiş; geldiği zaman bütün işi o yaparmış, çanı o çalarmış. Nikiforos tembel... Hatta bütün cemaat anahtarı Nikiforos'tan almış: "sen karışma, burada otur" demişler, anlatılan o, "biz başımızın çaresine bakarız". Yan odada bir kız neyy üflüyor, öbür odada başka bir bey öbür kızla kudüm çalıyor... Yani hakikaten bir yerden düşmüşe döndük. Çok tuhaf bir manzara, böyle otantik müzikler çalıyor. Sonra anladık ki bu Nikiforos, Philips'le bir anlaşma yapıyor. İhsan Özgen diye Türk müziği araştırmacısı bir bey var...

M. Belge: Ayrıca çok iyi kemençecidir, başka şeyler de çalar.

T. Erkman: Evet, onunla beraber bir CD yapıyorlar Türk müziği üzerine ve bunu herhalde Birleşmiş Milletler kanalıyla mı bilemiyorum piyasaya sürüyorlar, çünkü bu da bir finans işi. Çok ilginç bir adamdı. Sonra eve çağırdık geldi, ha o akşam balıklar yaptık koşa koşa defneleri yoldu, balıkların üzerine koydu. İki dakikada bir karısını azarladı! İlginç olan adamın ne papaz, ne şu ne bu, hiçbir şey olmaması ve oraya bir çeşit kapılanmış olması gibi geldi bana.

M. Belge: Ben epey tanıyorum Nikiforos'u. Annesi babası Yunanistan'daki iç savaştan yılmışlar, savaş olmayacak bir yerde yaşayalım diye kalkıp Kongo'ya gitmişler, Afrika'ya. Nikiforos orada doğmuş yani Kongolu bir Yunan. Fakat işte bu Lumumba, vesaire. arkasından Mobutu'lar filan derken Kongo da birbirine girmiş.

T. Erkman: Kısmet yokmuş adamda!

M. Belge: Kongo'da da savaş kıyamet, kan revan içinde ortalık. O zaman bunlar oradan da kaçmışlar falan. Nikiforos bir zaman da profesyonel balıkçılık yapmış Korfu adası civarında. Fakat adam müthiş bir müzik meraklısı.

T. Erkman: Jack London gibi bir adam yani, macera açısından.

M. Belge: Türk müziğini de çok seviyor.

T. Erkman: Evet doğru.

M. Belge: İşte geldi İhsan Özgen'le, Mutlu Torun'la falan o dönem Atina'da konserler verdiler: Akropolis'te tiyatro var, orada. Ondan sonra bunun kasetlerini, CD'lerini filan yaptı. Sonra İhsan Özgen'le falan bozuştular, dağıldı o grup. Daha ilk CD'lerinde de bir miktar halk müziği vardı, ondan sonraki süreçte Nikiforos daha bir halk müziğine doğru yöneldi.

T. Erkman: Zaten toplamış çeşitli ülkelerden, inanılmaz bir arşivi var, otantik müzik, halk müziklerinden. Böyle baştan sona kasetler var, ağıtlar filan.

M. Belge: Gayet ilginç adamlar buluyor, mesela Güldemir vardır *Daily News* gazetesinde, o bizi evine çağırdı: Kalabalık, Nikiforos konser veriyor. O konserin çerçevesi rebetikaya giden yollar, yani henüz rebetika müziği değil ama gerek Yunan kökenli, gerek Türk kökenli rebetikanın bileşenleri gibi bir araştırma.

T. Erkman: Müthiş düşkün... Yeşil'e bir rebetika grubu gelmişti, oradaki kızlardan biriyle nasıl iletişim olmuşsa kız "ben ney öğrenmeden gitmem buradan" deyip gelip oraya kapılanmıştı.

M. Belge: Senin gördüğün oydu herhalde?

T. Erkman: Evet oydu işte.

M. Belge: Bu Makedon tulumu çalınıyor, vardır ya koyun postundan falan fakat çalan adam Avustralyalı... böyle tuhaf bileşimlerle karşılaşıyorsun. Biz yakın zamanda, geçen hafta Yunanistan'da beraberdik onun grubuyla. Bir festivalde o da vardı, ben konuşmacı olarak onlar müzikçi olarak... Bir gece sabah 6'ya kadar müzikle geçti.

T. Erkman: Dağıtsaydınız!

M. Belge: Meyhaneyi dağıtamadık da kendimizi epey dağıttık!

T. Erkman: Tahmin ederim, herhalde!

M. Belge: Şimdi bu kadar Nikiforos lafı ettik, o zaman Nikiforos'tan o senin söylediğin kasetten çalayım bir parça. Burada Zaharya'dan bir beste var, İhsan Özgen'ler falan beraber oldukları zaman doldurdukları bir kayıt. Oradan Zaharya'nın bir parçasını çalalım. Zaharya da Çengelköy'e gider.

T. Erkman: Gider tabii, gitmez mi!

T. Erkman: Müthiş! Çengelköy'le ilgili birkaç ilginç şey söylemek istiyorum: Bir tanesi 1832'de olan büyük yangın. Çarşıda Kara İlya adında bir Rum'un iş yerinde başlayan yangın sonucunda 20 dükkân, 80 ev yanmış ve II. Mahmud felakete uğrayanlara 15 bin kuruş yollamış. Merakımdan öleceğim, acaba kaç milyar bu? Ne olabilir yani? İkinci ilginç şey de, 19.yüzyıl Çengelköy'de meyve ve sebze patlaması yaşandığı bir dönem. Mesela şeftalisi ve ayvası çok meşhur o zaman.

M. Belge: Ayva evet, duyarım hep.

T. Erkman: Ben hiç bilmiyordum. Vaniköy sınırından iskeleye kadar uzanan dalyanlarda Murat, masal gibi, kılıç balığı avlanıyor! Kılıç!

M. Belge: Tabii! Beykoz'da da, Beykoz dalyanı, Evliya Çelebi anlatır...

T. Erkman: Evet. Deniz hamamları var, erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı... ve de tekke ve basımevi var.

M. Belge: Basımevi mi?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Ne basıyorlar?

T. Erkman: Bak şimdi: köyde yaşayan zengin İbrahim Efendi'nin kızı Adviye Hanım Bedevi tarikatından bir kişiyle evleniyor. Adviye Hanım eşi için burada bir tekke kurduruyor ve tekkeye Nevruz tekkesi deniyor. Cumhuriyet Türkiye'sinde kapatılan tekkenin son şeyhi, fahri nitelikte Nurettin Artam.

M. Belge: Allah Allah!

T. Erkman: Nurettin Artam öğretmen, gazeteci, şair ve radyo spikeri.

M. Belge: Gayet Kemalist filan bir adamdır, şeyhliği de mi varmış?

T. Erkman: Evet. Nevruz tekkesinin kurulduğu yıllarda Stavros Vutares efendi diye bir Rum, Çengelköy'de bir basımevi kurmuş ve Yunan dilindeki ilk modern ansiklopediyi burada basmış, 9 cilt. Çok ilginç değil mi?

M. Belge: Evet, hiç bilmiyordum.

T. Erkman: Yani karıştırdıkça böyle derya gibi bir yer, Çengelköy, habire bir şeyler çıkıp duruyor.

M. Belge: Bu tekke, Havuzbaşı vardır ya Havuzbaşı'ndan içeriye doğru giderken, orada da çok güzel evler filan vardır, şimdi epeyce de restore oldu oralar, böyle sağda bir küçük ev vardı, bu işte tekkedir falan diye ben orada kalırken göstermişlerdi. Hatta Mesut Cemil'in babası Tanburi Cemil Bey gelirmiş, orada meşk ederlermiş. Acaba o mu? Tekke demişlerdi; bana tarikatını falan söylememişlerdi ama Bedevi tarikatında olabilir mi? Kimbilir? Benim bildiğim tekke o yani orada. Bu Rumlardan gidiyoruz madem Nikiforos çaldık ama onun Yunan müziğiyle alakası yok, sonuçta

klasik Türk müziği. Şimdi Kazancidis'ten bir tane çalalım. Kazancidis rebetikanın üstatlarından, bu sefer bir Türkçe, gene Türkçe şarkı, aslı Türkçe de zaten, kendisi de Türkçe söylüyor ama şive tam Rum tabii.

M. Belge: İşte ben, bir sürü yere gittim Yunanistan'da, Xantos diyor onlar bizim İskeçe dediğimiz yer. Orada o Nikiforos'un çaldığı meyhanede mesela, meyhaneci bu şarkıyı biliyordu, Rum adam ama Türkçesiyle falan tam Stelyo ile aynı şivede söylüyordu. Biraz Türkçe de bilen bir adam tabii: "Ne güzel oglan, babası çoban, ne güzel sarki!" diye arkasından. Sen de söyledin ya 70'lerde 12 Mart'ta ben bu hapisten çıkıp yalıya geldiydim, böyle epey dramatik bir mekân değişimi olmuştu.

T. Erkman: Çok!

M. Belge: Hatırlıyorum şimdi: Bizim yalı Baha Bey yalısıdır, iskeleye yakın. Baha Bey ölmüştü. Safinaz Hanım —o da zavallı ölmüş Allah rahmet eylesin— ev sahibesi. Yalının önündeki rıhtımda da epeyce midye vardı o zamanlar daha…

T. Erkman: Ah o zamanlar yeniyordu midye!

M. Belge: Tabii midye yemekten korkmuyorduk. Ben de hapisten çıktığım için bir sürü eş dost, tanıdık ziyarete geliyor. Hatırlıyorum, bir hafta sonu ben denize girmişim, yüzüyorum. Biz ikinci kattayız, işte balkonlu o kat, arada bir bakıyorum, bizim balkonda birileri var, misafir gelmiş. Midye çıkarıyorum ben aslında. İki kişi daha gelmiş, biraz daha çıkarayım diyorum, yine dalıyorum çıkıyorum filan. Tekrar bakıyorum: üç kişi daha duruyor! Dehşet bir şeydi, sonunda 18 kişi oldu! Ben de artık tutturmuşum 18 kişiye midye yedireceğim diye… dal çık, dal çık, sonunda yaz olduğu halde çıktım ki tir tir titriyorum. Konyak filan aradık, konyak yoktu, viski vardı onu… Bornozlara filan büründüm. Fakat böyle dağ gibi midye yığdık oraya. Ondan sonra ne yaptık hatırlamıyorum ama o midyeleri, o kadar kalabalık herkes temizledi filan.

T. Erkman: Dünyada en sevdiğim şeylerden biridir fakat çevremde o kadar insan zehirlendi ki hiç cesaret edemiyorum.

M. Belge: Midye sünger gibi. Yani o suyu süzüyor, ne kadar pislik varsa kendi içinde tutuyor.

T. Erkman: Bir seferinde Zeyno üç gün doktorluk oldu!

M. Belge: İyi gene atlatmış, ölür de insan!

T. Erkman: Evet en iyi ihtimalle sarılık olur.

M. Belge: Ayrıca cıvası var filan her türlü numara var.

T. Erkman: Bir alay minerali, vesairesi var, evet.

M. Belge: O sıralar bile, yani 74 filan anlattığım zaman, Boğaz akıntıdır temizler falan deriz ama habire geliyor...

T. Erkman: Yok yok madeni temizlemiyor.

M. Belge: Denizdeki çöpü filan diyorum, yani onu temizlese de arkadan yenisi geliyor.

T. Erkman: Yapışıyor zaten. O demir atıkların üzerine yapışıyor, onun bütün oksidini filan alıyor.

M. Belge: Evet. O zaman da denize girerken kollardık rüzgâr, akıntı, bir de vapur tabii. Vapur yanaşırken pervanesiyle o çöpleri şöyle bir iterdi, o zaman bir 10-15 dakika dalardık.

T. Erkman: Bir de yalılardan çöp atılır, onun zamanı vardır.

M. Belge: Çöp atıldığı gibi, yanımızda Noyel Eram Yalısı diye bilinir, onun kanalizasyon borusu rıhtımın yarısına kadar gelirdi. Biz yüzerken birdenbire onun işlemeye başladığını görür ve kendimizi karaya atardık!

T. Erkman: Off! Ama bütün Boğaz öyle. Hakikaten derine veriyorlar ve benim bildiğim bütün Boğaz'da kanalizasyonu denize vermeyen bir tek Sezen Aksu'nun yalısı, Zeyno orada oturduğu için biliyorum.

M. Belge: Öyle mi?

T. Erkman: Onlar da 10 günde bir vidanjör getiriyorlar.

M. Belge: Aferin Sezen'e!

T. Erkman: Küçücük de bir şey, haldır haldır vidanjör geliyor. İçimizden de diyorduk ki "madem herkes yapıyor, bari sen de bunu en dibe vereydin yani!"

M. Belge: Boğaz'ın insanları... Mesela aklıma geldi şimdi, Safinaz Hanım dedim ya, onun bir kız kardeşi var, Boğaz insanlarının davranışları bir başka türlü oluyor. Tabii her yerde insanlar kocalarıyla kavga ediyorlar, bir şeye canı sıkılıyor, şu oluyor bu oluyor. Mesela Aksaray'da oturan bir kadın oturur belki yün örer filan sıkıntısını dağıtmak için. Safinaz Hanım'ın kız kardeşi kafası bozuldu mu, sandala biner, gider çapariyle istavrit tutar gelirdi!

T. Erkman: Sabahattin Ali oturmuş Boğaz'da biliyor musun?

M. Belge: Çengelköy'de mi?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Bilmiyordum.

T. Erkman: Tevfik Cenani Bey'in kurduğu bir alkol fabrikası var, bunun yanında Baha Bey Yalısı'nda.

M. Belge: Baha Bey, bizim yalı!

T. Erkman: Edibe Hanım diyor, o neresi olabilir? Yanlış bir bilgi aldım demek ki!

M. Belge: Bilmem.

T. Erkman: O zaman onlardan birinde.

M. Belge: Sabahattin Ali ile aynı yalıda oturduğumu bilmiyordum.

T. Erkman: *Marko Paşa* dergisini çıkarma hazırlıkları içinde, bu sırada Bedri Rahmi geliyor, Vâlâ Nurettin geliyor, Müzehher Hanım geliyor, Mehmet Ali Aybar geliyor, o yalı çok canlı bir hayat yaşıyor. Yalnız orada bir karışıklık var, "1940'larda Edibe Hanım üst katta oturuyor" diyor. Bunun Baha Bey'le bir alakası olmasa gerek.

M. Belge: Bilemeyeceğim. Benim bildiğim zamanlarda Baha Bey zaten yoktu. Safinaz Hanım da alt katta oturuyordu. Belki vardır o zamanlar bir Edibe Hanım.

T. Erkman: Kız kardeşinin adı neydi?

M. Belge: Olabilir de yani, şimdi hatırlamıyorum. Benim tanıdığım Çengelköylülerden biri Nedim Erağan.

T. Erkman: E… bir Seyyan geliyor o zaman!

M. Belge: Tabii tabii, programın değişmez şeyi! Boğaz vapurunda Seyyan. Zaten Nedim de Çengelköy'de otururken ilk defa vapur geçerken işitmiş Seyyan'ın tangolarını. Şimdi ondan da bir şey çalalım bakalım…

M. Belge: Alafrangaya dönmüşken, şimdi de Lale ve Nergis İ. hanımlardan bir şey çalmak istiyorum.

T. Erkman: İlk defa duyuyorum.

M. Belge: Aaa bunlar çok meşhurdur!

T. Erkman: Valla?

M. Belge: Epey de eskidirler yani.

T. Erkman: Kardeş değiller?

M. Belge: Kardeş sanıyorum, o "İ" şey, İpekçi ailesinden bunlar.

T. Erkman: Ah!

M. Belge: Esas alaturka söylerler, Türk müziği söylerler iki ses bir arada.

T. Erkman: Olabilir tabii.

M. Belge: Bizim bu programımız devam ettikçe onlardan başka örnekler vereceğim ve Türk müziğinden fakat şimdi çalacağım Türkçe sözlü olarak meşhur "Barkarol" ["Barcarolle"] şarkısı, Offenbach'ın *Hoffman'ın Masalları*'nın bir Türkçe adaptasyonu diyelim. Epey hışırtılı bir plak tabii, eski.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler bir programın daha sonuna geldik. Size iyi Pazarlar, bol güneşli sıcak günler diliyoruz. Hoşça kalın!

BEŞİKTAŞ

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler, 94.9 Açık Radyo'da ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Bir "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında gene sizlerle birlikteyiz. Bugünkü konumuz Beşiktaş, Beşiktaş büyük, zengin bir semt. Beşiktaş deyince Behçet Hocayla [Necatigil] başlamak istedik çünkü uzun yıllar Beşiktaş'ta oturmuş, Kabataş'ta edebiyat öğretmenliği yapmış, pek çok öğrenci yetiştirmiş, ince, naif, çok düzgün cümlelerle, çok basit cümlelerle çok güzel şiirler yazan bir şairimiz. Onun "Orman" isimli şiiri.

Sığın avlarından
Ormanın dibinde ne varsa, ne kadarsa
Görülmemiş, kalmış
Sana ellerinden.
Tüketip çabucak kederi ve aşkı
Ormanın önlerine gazeller düştü
Ormanın dibinde sürgün avlarından
Bu rüya bu uykudan önce daha görülmüştü.
Gün boyu o yola kızgın zift döktüler
Temmuzdu zaten kaynar—döktüler
Emdiği ısıyı şimdi geri veriyor
Gece de ondan sıcak
Şimdi onlar gideli çok olduktan sonra
Geç saatler biraz serin gene / de
Bu rüya bu uykudan önce daha görülmüştü
Biz ancak uzun yollara—uzun yükle.

Beşiktaş İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında, Tophane ile Ortaköy arasında, Marmara'ya, Anadolu yakasına, İstanbul Boğazı'na ve liman ağzına

hâkim büyük eski bir semt. İstanbul fethedildiğinde küçük bir yerleşme olan Beşiktaş'ta Osmanlılar'dan günümüze kalan en eski izler halk arasında Tuzbaba olarak bilinen Fatih'in tuzcubaşısının türbesi ve ilk binasını Fatih'in ekmekçibaşısı Ali Ağa'nın 1485'te yaptırdığı Vişnezade Dibek sokaktaki Emekçibaşı Mescidi. 16. yüzyılda şehir hayatının çeşitli işlevlerini yüklenmiş yapılarıyla İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında bir merkez oluşturan Beşiktaş doğal güzelliğiyle de dikkati çekmiştir. 17. yüzyıl ortalarında burada Civan Kapıcıbaşı bahçesi, Kazancıoğlu bahçeleri gibi büyük bahçeler olduğunu söyleyen Evliya Çelebi Beşiktaş halkının âyan ve kibar olduğunu kaydetmektedir. Aynı fikirde misiniz?

M. Belge: E öyle olmalı!

T. Erkman: Evliya Çelebi'ye göre Beşiktaş ahalisi gayet ehl-i zevk olup çoğu bağbanlıkla meşgul olur, ehl-i sünnet elbisesi giyerdi. Semtin hâkimleri Galata kadısının naibi, Beşiktaş muhtesibi, subaşısı, bostancıbaşı ve Beşiktaş bahçesi ustasıydı. Her evde ve bostanda kuyu bulunuyordu. Temmuz'da Galata'nın suyu azalınca Beşiktaş'tan kayıklarla su taşınırdı. Beşiktaş'ın kabağı, lahanası, ekşi dutu ve balığı meşhurdu. Hadi ben burada keseyim, sen devam et Murat'çığım.

M. Belge: Önce şunu diyeceğim, Behçet Necatigil'le başladın, çok severdim ben Behçet Hocayı, onun da bir şiir okuma tarzı vardı.

T. Erkman: Kesik kesik değil mi?

M. Belge: Evet, açık "e"lerle.

T. Erkman: E'leri açık söylerdi, çok doğru!

M. Belge: Onun şiirlerini ben yüksek sesle okumaya kalktığım zaman -elimde değil- normal kendi okuyacağım gibi okuyamıyorum, ille Behçet Hocanın okuduğu gibi okunacak.

T. Erkman: Bir tane vereyim okur musun?

M. Belge: Yok yok! Şimdi onu yapamam da ama "Çok çiğ çağ, öğlen bir dostu gömdük, gece eğlentideydik, suç benim mi? Çağ!" böyle okuyuş tarzı vardı, çok şekerdi. Senin dediklerinden de çıkıyor, Beşiktaş böyle bir geçit yeri olmak üzere kurulmuş adeta. Şehrin yoğunlaştığı bölgeye yakın ama o yoğun bölgeyle yerleşimin biraz daha seyrekleştiği yerlerin tam ortasında, o anlamda ortasında, yani Marmara'ya daha yakın ama işte Üsküdar'la karşı karşıya. Demek iki kıta arası gidiş gelişte rolü var.

T. Erkman: Ve çok geniş bir semt.

M. Belge: Evet geniş. Ben bunu müzik için de düşünürken yani nasıl müzikler bulalım Beşiktaş'a diye, sonunda şöyle bir şey geldi aklıma. Bir kere orada oturanlar bakımından Beşiktaş gene Rumu, Ermenisi, Türkü, vesaire herkesin karışık oturduğu bir yer. İkincisi bu geçit olma özelliğinden ötürü her türlü insanın gittiği geldiği bir yer. Bu arada yakın zamanlarda çıktı bir Karagöz müzikleri CD'si, o geldi aklıma; dedim bütün İstanbul'un bulunduğu bir yer olduğuna göre, işte Karagöz'de de

bütün bu etnik tipler var, her birinin de şarkısı vardır. Karagöz'ün özelliği, tipler perdeye çıkarken onların kendi şarkıları vardır, yani seyirci o şarkıyı duyduğu zaman zaten hangi tipin geldiğini anlar. Onun için biz böyle kısa kısa konuşmalar arasına -çünkü epeyce var- sadece bu CD'den birtakım şeyler sıkıştırmak istiyorum. Bakalım yetiştirebilirsek, gerçi kısa şarkılar ama...

T. Erkman: İstersen hemen bir tane çalalım.

M. Belge: Çalalım. Bu "Oduncular" muhacirin çeşitli şarkılarından biri, bir eviç türkü.

T. Erkman: Kıskanç olsaymış adam değil mi!

M. Belge: Fena lanet etti!

T. Erkman: Beşiktaş 18. yüzyıl başında Lale Devri'nde parlak bir dönem yaşıyor. Damat İbrahim Paşa ve yakınları tarafından besleniyor.

M. Belge: Damat İbrahim Paşa çok severmiş.

T. Erkman: Evet, Beşiktaş'ta yalılar, lale bahçeleri yaptırılıyor. Kazancıoğlu bahçesine Damat İbrahim Paşa tarafından eşi ve III. Ahmed'in kızı olan Fatma Sultan için yaptırılan yalı, burada düzenlenen Çırağan eğlencelerinden dolayı Çırağan yalısı adıyla tanınıyor.

M. Belge: Çerağan!

T. Erkman: "Çerağan vakti geldi" ne demek? Öyle bir şarkı var.

M. Belge: İşte çerağan, meşaleler yakılıyor filan.

T. Erkman: O eğlence zamanı için?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: III. Ahmed Çırağan yalısına gelerek eğlenceler düzenler ve burada uzun süre kalırdı. III. Ahmed zamanında Beşiktaş bahçesinde yeni binalar yapıldı, Lale Devrinin ünlü şairi Nedim de Beşiktaş'ta otururdu. 18.yüzyılın sonunda III. Selim'in emriyle Melling Beşiktaş bahçesinde yeni daireler inşa etti. III. Selim Çırağan yalısını yeniden yaptırdı. 19. yüzyıl başında Vaka-i Hayriye'den sonra II. Mahmud'un 1826'da Topkapı Sarayı'ndan çıkıp Beşiktaş sahil sarayında oturmaya başlamasıyla Beşiktaş için yeni bir ikbal devri açıldı. O zaman artık bütün vezirler ve paşalar için çok popüler bir yer, çok saygın bir yer, herkes orada olmak, yani oranın sosyetesine girmek için büyük bir yarış içinde.

M. Belge: Sonra aslında o saray yandı ve Dolmabahçe yapıldı o yakınlara. Padişahların Topkapı'dan çıkıp Dolmabahçe'ye gelmesi aslında Batılılaşmanın başlaması demektir; o çok önemli bir dönüm noktası. II. Mahmud'un yaptırdığı saray yandığı için bugün büyük ölçüde unutulmuş

o, sanki Dolmabahçe'yle başladı gibi görünüyor ama aslında II. Mahmud'un Beşiktaş'a taşınmasıyla bu işler başlıyor. Dediğim gibi çok müzik var elimde, kısa da olsa Acem yani İranlı'nın her zamanki şarkısını çalalım: "Isfahan'da Var Bir Kuyu"

M. Belge: Bu tam Farsi İranlı değil de Karagöz'deki tip, İran'da Azeri Türk olabilir, Türkçe filan da söylediğine göre. Bir de Beşiktaş'ın ilk kurulduğu yıllarda, yani İstanbul'un da erken döneminde bir özelliği herhalde denizcilerin tercih ettiği bir yer. Biraz şehir dışı olduğu için aşağı yukarı Beşiktaş'ta o sıralar artık şehir bitiyor. Onu da nereden söylüyorum? Bir kere Barbaros Hayreddin'in türbesi var, Sinan yapmış, yine Sinan'ın yaptığı önemli bir eser Beşiktaş'ta adaşı Sinan Paşa'nın camisi. Sinan Paşa da Hırvat asıllı sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşi. Bir dönem de o da kaptanıderyalık yapıyor, yani dolayısıyla denizciler Beşiktaş'a binalar yaptırıyorlar falan. Aslında Sinan Paşa'ya denizci demek çok doğru değil; çünkü Barbaros gibi çekirdekten yetişme denizci falan değil, sırf Rüstem Paşa'nın kardeşi olup kendisine de bir rütbe gerektiği için Kaptanpaşa yapmışlar. Vardır böyle Osmanlı tarihinde denizden anlamayan denizciler.

T. Erkman: Osmanlı tarihinden günümüze değişen bir şey yok!

M. Belge: Edirne'deki Üçşerefeli Cami'nin planını alıp belirli ölçüde geliştirerek uyguladığı bir eseridir Sinan'ın. Bir de gene bu denizciler orada olduğu için şimdi iskelenin önündeki meydanda Zühtü Müridoğlu'nun Barbaros heykelini anmak gerekiyor. Bizim böyle kahramanlarımız için yaptığımız çok heykeller var; ya da çok demeyeyim, o kadar da çok yok. Genellikle bunların özelliği bizim kültürümüzün ciddiyet gereğinden ötürü böyle kazık gibi dururlar o kahramanlar! Zavallı Zühtü Müridoğlu tabii iyi bir heykelciydi, çok kazıklaştıramamış, her ne kadar yanında levendlerle filan kahramanlık havası vermek gerekiyorsa da böyle bir heykele, müthiş bir hareket vardır o figürlerin duruşunda falan. O bakımdan İstanbul'un güzel heykellerinden biri denilebilir. Ben hemen gene bir yeni parçaya geçiyorum: bu sefer çingenenin türküsü. Tabii çingeneler de mutlaka Beşiktaş'ta geliyor geçiyorlar, onların daha Boğaz'ın uçlarında konaklama yerleri falan var. Bu "Çeribaşının Gelini". Bu isimde bir başka çingene türküsü vardır ama bunun melodisi değişik.

M. Belge: "Mangiz"in para olduğunu hatırlayan kaldı mı acaba?

T. Erkman: A, herkes biliyor, hiç merak etme!

M. Belge: Kahramanlık falan dedik, sonra çingene şarkısına geçtik ama neyse, sıradan gitmemiz gerektiği için! Türbe diyordum, Barbaros Türbesi falan, Beşiktaş'ın ilginç türbelerinden biri de daha yukarıda yani Yıldız'a çıkarken sağ tarafa saparsın, orada Şeyh Zafir Tekkesi, cami, türbe falan vardır. Bunun da ilginç tarafı, Şeyh Zafir bir Arap şeyhi, Abdülhamid zamanında buraya geliyor. Abdülhamid'in böyle pek saydığı birkaç din adamı var, onlardan bir tanesi, bu Şeyh Zafir'i çok tutuyor, orada tekkesini açmasına filan da imkân tanıyor. Fakat ilginç bir şey Şeyh Zafir, aslında Abdülhamid'in birçok adamlarından, yakınlarından muhalifleri de nefret ederler, Şeyh Zafir daha saygı gören, fazla etliye sütlüye bulaşmayan, siyasi rol oynamayan bir adam. Fakat oğlu İttihatçılarla bir miktar işbirliği yapmış. Yani bu zavallı Abdülhamid vesveseli, vehimli derler ama adamın hakkı var, şeyhin tutuyor oğlu İttihatçılarla komplo çeviriyor falan. Gene ilginç bir şey de bu Şeyh Zafir Türbesi'ni burada çok eser veren İtalyan mimar Raimondo D'aronco yaptı. Dolayısıyla bu bildiğim kadarıyla İstanbul'da tek *art nouveau* tarzında türbedir. Şimdi art *nouveau* apartman yaparsın, saray yaparsın falan ama böyle çok İslami ve Osmanlı özelliği olan binalara... Raimondo D'aronco Karaköy'de de bir cami yapmıştı, o da öyle *art nouveau* idi, sonra o camiyi söktüler meydanı genişletiyoruz diye, taşlarını numaralayıp falan kaldırdılar başka bir yere monte etmek üzere, Adalar'ı düşündüler, biraz gözden ırak, camiye benzemeyen bir cami! Sonra birinin aklına esmiş, o taşları denize döküp üstüne iskele yaptılar adada, sonra da Kınalıada'ya bir tane asri cami yapıldı. Bir de Galata'da Laleliçeşme Sokağı'nda kendi adını taşır bir köşe çeşmesi yapmıştır D'aronco. Başka semtlere gidiyoruz ama o çeşmeden söz etmek gerekiyor çünkü Beşiktaş'taki Şeyh Zafir'le, türbe ile çeşme arasında müthiş bir üslup benzerliği vardır. Bu kadar Arap şeyhi lafı üstüne Karagöz'deki Arap'ın giriş müziğini çalalım. Bu tabii lafları tamamen uydurma, Karagözcü hayali neyse Arapça bilmek durumunda olmadığı için, uyduruk benzetip şey yapmış!

T. Erkman: Bir kere daha söylese söküyordum, söyledim beraber!

M. Belge: Arap zaten hep aynı şeyi söylüyor.

T. Erkman: Mafiş!

M. Belge: Arap'ın yalellisi.

T. Erkman: Mafiş bitti demek, değil mi?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Beşiktaş'ın nüfusunun çoğu Müslüman, 19.yüzyıl sonunda az sayıda Rum ve Ermeni de vardı. Köyiçi caddesindeki Panaye Rum Kilisesi karşısında 1903'te yapılmış Beşiktaş Rum Mektebi, Abbasağa Mahallesi'nde 1838'de inşa edilmiş Ermeni Kilisesi, karşısında 1866'da yapılan Mahrukan Ermeni Mektebi yer almaktadır. 938-39'da Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi etrafındaki binalar yıkılmış, kazanılan alan Barbaros Parkı olarak düzenlenmiş, 44'te parka Barbaros Anıtı yerleştirilmiş. 57'de Beşiktaş caddesinin genişletilmesi ve Barbaros Bulvarı'nın yapılması için yapılan yıkımlar sırasında Beşiktaş'ın tarihi dokusu doğal olarak büyük ölçüde zarar görmüştür. Bugün büyük ölçüde apartmanlaşmış konutların yanı sıra çok sayıda iş yerinin bulunduğu kalabalık bir semt olan Beşiktaş aynı zamanda Üsküdar ve Kadıköy'le olan deniz bağlantısı, Beyoğlu ve sur içi İstanbul'la Boğaziçi arasındaki konumu nedeniyle önemli bir transit merkezi. Beşiktaş tarihi yapılar bakımından son derece zengin bir yer. Dolmabahçe Sarayı'nı, Yıldız Sarayı'nı, Ihlamur Kasrı'nı, Yıldız Parkı ve köşklerini, deniz müzesini, resim heykel müzesini, aynı zamanda turistik ilgi yaratan yerler olarak sayabiliriz. İlçede Dedeman, Sürmeli, Swiss Hôtel Bosphorus, Çırağan Palas, Conrad, Hilton gibi büyük turistik oteller, 46 park ve 5 adet gezi yeri bulunmaktadır. Ayrıca pek çok poliklinik, sağlık dispanserleri, SSK Levent hastanesi, özel sağlık kuruluşları olarak geçerler. İlçe genel olarak ikametgâha ayrılmış olmakla birlikte sanayi tesisleri, şirket merkezleri, ticarethaneler diğer fonksiyonların gelişmesine neden olmuş. 1980'den sonra sayıları önemle artan yüksek öğretim kurumları, örneğin Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi'nin bazı fakülteleri, Boğaziçi Üniversitesi ilçenin eğitim fonksiyonunu ön plana geçirmiş ve ilçenin çevresinde bu fonksiyona bağlı değişiklikler olmuş. Daha sonra Beşiktaş pazarını söylemek durumundayız...

M. Belge: Tamam. O kadar çok şey anlattın, okullar, hastaneler, saraylar, vesaire. Müthiş bir hareketlilik var Beşiktaş'ta.

T. Erkman: Var, çok da kalabalık.

M. Belge: Bu hareketlilikten yorgun düştüm. Tam bir kontrast yapmak üzere şimdi Karagöz'ün Tiryaki'si vardır, ihtiyar adam tipidir, böyle kambur mambur, uzun sakallı falan, bunlar böyle kahvelerde, peykelerde oturup afyon çubuğu tüttüren. O zamanlar afyon çubuğu var...

T. Erkman: Gözleri düşmüş...

M. Belge: Perişan bir halde. Şimdi Tiryaki'nin şarkısı da Karagöz'de hep "Fesleğen Ektim Gül Bitti".

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Evet, nedense!

T. Erkman: Niye öyle olmuş acaba, ben onu hep düşünmüşümdür, niye fesleğen ekti gül bitti?

M. Belge: Bir kere onu anlamak mümkün: tiryaki olunca belki adam afyondan aslında fesleğen ektim derken yanlışlıkla gül ekmiş olabilir! Ya da gülü fesleğen mi zannediyor, fesleğeni gül mü zannediyor? Tiryaki olunca açıklamak daha kolay.

T. Erkman: Yani hepsini nasıl bu kadar biliyoruz şaşıp kalıyorum! Bunlarla büyüdük, herhalde ondan?

M. Belge: E tabii canım. Çarşı diyordun Beşiktaş'ta?

T. Erkman: Beşiktaş pazarı müthiş ilginç, geniş, Cumartesi günleri kurulan ünlü bir semt pazarı.

M. Belge: Daha gerilerde kuruluyor değil mi?

T. Erkman: Evet. Beşiktaş pazarı yayıldığı alan, mal çeşidi, tezgâh sayısı bakımından Salı pazarı ve Fatih'in Çarşamba pazarıyla birlikte en büyüklerden biri. Başı sonu hakikaten belli değil: Beşiktaş çarşısının ağzından başlıyor Ihlamur'a kadar çevre sokakların içlerine yayılarak devam ediyor. 80 sonrası yeni kent düzenlemeleri sırasında pazarcıların itirazlarıyla oldukça tartışmalı biçimde Ihlamurdere Caddesi'yle Fulya'nın altına doğru uzanan yere taşınıyor. Çünkü trafik falan her şey birbirinin içine giriyordu, ben oraya hayatımda iki kere gittim; kayboldum -sabah girip akşam çıkamıyorsun!

M. Belge: Sahi mi?

T. Erkman: Mümkün değil, bir yer bulup çıkamıyorsun, o kadar ilginç. Genişlemesi ve İstanbul semt pazarları arasında önemli yerini alması 50'lere rastlıyor. Pazar önce Beşiktaş çarşısının sınırlı bir alanına kurulurken 60'tan sonra büyüyor, sadece yiyecek ve sebze pazarı olmaktan çıkıyor, tekstil, kundura, züccaciye, ithal eşyalar, parçalar, ne bileyim düdüklü tencere parçasından tut gözlük kılıfına, gözlük sapından tut inanılmayacak kadar çok binbir çeşit vidaya kadar böyle tezgâhlar var.

M. Belge: Gözlük de satıyorlar ayrıca.

T. Erkman: Gözlük satıyor, ben Beşiktaş pazarında takma diş gördüm biliyor musun?

M. Belge: Görüyorum ben de öyle şeyler orada burada, Tahtakale'de falan.

T. Erkman: Dürbün, ne bileyim, takımlar... bütün o marangoz aletleri, her şey. Markalı giyim eşyası, iyi cins kumaş, tekstil ürünlerinin ucuza satılmasıyla namlı pazardan sürekli alışveriş edenler arasında tabii ki sosyete başta geliyor. Onlar son derece meraklı ve neyin nerede satıldığını gerçekten biliyorlar. 70'lerde sosyete pazarı diye anılmaya başlamış.

M. Belge: Öyle mi?

T. Erkman: Şimdi sosyete pazarı Etiler'deki pazar ve Yeşilköy'deki pazar.

M. Belge: Onları bilmiyorum.

T. Erkman: Ben de bilmiyorum, hiç gitmedim fakat adları sosyete pazarı ve son derece kaliteli mal satıldığı söyleniyor. Yeni taşındığı bölgede 20 bin metrekarelik bir alan kaplamakta. Aklın alıyor mu? 1000 tezgâhtan oluşmakta, en önemli özelliği kalite ve ucuz tuhafiye çeşitlerinin fazlalığı olan pazar ayrıca sebze ve meyvede de son derece iddialı.

M. Belge: Beşiktaş'ın çarşısı da çok hoştur değil mi?

T. Erkman: Çok! Yok yoktur yani.

M. Belge: Rengârenk, pırıl pırıl.

T. Erkman: O mezeciler, şarküteriler fevkalade!

M. Belge: Evet, fırsatı gelmişken bilmiyorum dinliyor mudur bu programı ama benim orada sevdiğim küçük bir meyhane vardır, onu işleten Turgut'a da buradan bir selam -Beşiktaşlı Turgut'a. Bir sefer o bizi böyle ağırladı: herkes gitti, kahve ısmarladı filan, biliyorum hasta Beşiktaşlı, çıkarken ben de "Turgut,yahu bak" dedim, "Bülent, Kamil, Bedii, Eşref, Ali İhsan, Nusret, Sami, Nazmi, Feridun, Recep, Coşkun". "Abi, 1954'ü saydın bana!" dedi. Böyle tuhaf şeyler kalır aklımda! 54'ün Beşiktaş takımını nedense hatırlıyorum Beşiktaşlı falan da değilim ama! Turgut çok mutlu olmuştu benim bu ansiklopedik bilgimden.

T. Erkman: 54'ü sayıyorsun diyor, adamdaki hastalığa bak!

M. Belge: O da biliyor yani, ben takımı biliyordum ama senesini bilmiyordum.

T. Erkman: Allah Allah, Murat yani vallahi ne ilginç adamsın! 54'ün Beşiktaş takımını! Hani Pardayanlar'ı bile 100 sene sonra anlatmanı hatırlıyorum ve de bütün detaylı, "a orası öyle değildi" deyip başa dönmeni bile anlayabiliyorum, bunu bir türlü pek kavrayamıyorum!

M. Belge: Valla o zaman neredeyse ikinci ligde adamları filan böyle şey yapardım, Yeşildirekli Yıldırım filan...

T. Erkman: Şeyi düşünüyorum, ileri yaşlarında böyle konuşurken konuşurken İngilizce ile Fransızca'yı birbirine katıp Beşiktaş takımının arkasından Pardayanlar'dan bir cümle söyleyip, yani halimiz nice olur diye! Ordan Balyan ailesi, D'aronco filan derken...

M. Belge: Bizim bunamamız nasıl olur, onu mu merak ediyorsun? Bir Frenk tipi vardır, bu tipi de bir Polka melodisiyle canlandırıyorlar, burada şarkı yok, onu bir dinleyelim. Frenkçe konuşamadığı için gene hayali...

T. Erkman: Olsun! Mafiş'e benzeyecek değil mi?

M. Belge: Evet evet!
T. Erkman: Güzel!

M. Belge: Ne tarafına gidelim Beşiktaş'ın?

T. Erkman: Beşiktaş'taki önemli şeylerden biri Beşiktaş Mevlevihanesi, Beşiktaş Spor Kulübü, Jimnastik Kulübü, o zaman için çok büyük yenilik, bir de Beşiktaş iskelesi kendini koruyan nadir iskelelerden biri.

M. Belge: Evet o milli mimarlık akımı başladığı zaman Ali Talat Bey diye bir mimar, başka eseri var mı bilmiyorum ama Beşiktaş iskelesini yapan o. Bu mevlevihaneyi gene sözünü ediyorduk ya II. Mahmud saray yapmak için kaldırıyor, Çırağan'ın yerinde yanılmıyorsam. Ondan sonra Çırağan'ın başına gelen çeşitli felaketlerden hep bu...

T. Erkman: Onun kaldırılması sorumlu tutuluyor değil mi, uğurlu geldi uğursuz geldi?

M. Belge: Evet. Çırağan'da hakikaten işte Abdülaziz yaptırmış ama içinde keyif sürmek nasip olmadan adamı tahtından indirip koymuşlar. Bu Feriye sarayları denen şimdi yakında Sabancı restore ettirdi, Ortaköy karakolu, tam işte o kanatta intihar ediyor. Tabii o da tartışmalı, intihar mı etti, öldürüldü mü falan diye. Derken ondan sonra V. Murad tahta çıkıp o da kısa zamanda indiriliyor. Çırağan, ölünceye kadar zavallı V. Murad'ın hapishanesi oluyor, 1904'tür galiba ölümü, orada kalıyor. O arada meşhur Ali Suavi vakası var: Ali Suavi onu tahta çıkarmak için geliyor, Yedisekiz Hasan Paşa kafasına asayı indirip öldürüyor. Böyle kanlı olaylar... Sonra 1911'de filan da bir ara meclis olması da söz konusu olduktan sonra yandı. Bu tarihi bilgileri şimdi otelin tanıtım broşürüne filan yazmamalı yoksa ciddi bir müşteri kaybına uğrayabilirler!

T. Erkman: Çok doğru! Ama mevlevihanenin kaldırılmasıyla sanki birazcık uzaktan yakından bir gazaba gelmişler gibi.

M. Belge: Bir gazaba gelmiş evet. Akaretler var tabii değil mi?

T. Erkman: Toplu konut ha?

M. Belge: Evet, o da ilk toplu konut örneklerinden. Sultan Aziz'in işi. Sultan Aziz bir sürü saray filan yaptırmış, sonra bir de cami yaptırayım demiş, öyle de bir hayır işi. Bu caminin de yeri için seçtiği yer, şimdiki Taşlık. Şimdiki Taşlık lafı da saçma: Taşlık filan kalmadı, oraya Swiss Otel dikildi. Onu da tam bir kule mi yapacaklardı başında, sonra koskoca sarayın tepesinde böyle bir kule olmaz diye yayıp birkaç üniteye böldüler. Bu arada demin Taşlık kahvesini yıkmışlardı, buna da epey itiraz filan oldu; sonunda yeniden eski plana göre yaptılar. Şimdi orası da hoş bir lokanta

oldu: biraz yeri kaydı, böyle Lübnan tipi mezeler filan veren bir yer...

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Evet, eskiden Şark kahvesiydi şimdi Şark lokantası oldu.

T. Erkman: Sizin gittiğiniz yer mi?

M. Belge: Evet Ferit'le gitmiştik geçen gün. Taşlık denmesinin nedeni, caminin temelinin atılacağı yere taşlar yığılmış ama camiye başlanamamış ve bu caminin devamı, bakımı, vesaire için de bir gelir lazım işte yapılmasından başlayarak. Bu geliri sağlasın diye Akaretler dediğimiz binalar yapılmış.

T. Erkman: Onları Net Holding alıp restore edecekti, öyle bir şey vardı fakat duruyor.

M. Belge: Evet duruyor, o proje sanıyorum kaldı.

T. Erkman: Ne de güzel binalardır.

M. Belge: Çok güzel binalar evet. Bazı Avrupa şehirlerinde özellikle Londra'da çok görülür, yani bütün sokak bir müteahhit elinden çıkmıştır. Oralardaki şehirleşme süreçlerinde bir dönem hiç değilse 19.yüzyıl içinde sermaye bir rol oynamış. Hem görece zenginlere hem daha aşağı sınıflardan insanlara, hatta işçi evleri falan da bu "slum" dedikleri, bakarsın bütün bir mahalle aynı tip, tek tip evdir falan. Bizde bu pek yoktur. Belli başlı örneklerden birisi Akaretler, bir de Aksaray yangınından sonra harikzedeler yani yangınzedeler anlamına gelen apartmanlar. Sonradan Tayyare Apartmanları filan da dendi, Laleli'deki Mimar Kemalettin Bey'in yaptığı. Şimdi Ramada Oteli filan olarak yeniden yapılan yer. Onun gibi işte Elmadağ'da, Harbiye'de tek tük vardır, hatta çok daha küçük bir örnek belki Arnavutköy'de, o sıra yalıların başında kilise akarı olarak yapılmış birkaç tane de var.

T. Erkman: Öyle mi? Onları bilmiyorum.

M. Belge: Onlar da yakınlarda restore oldu. Onun dışında böyle şey yoktur, bir tip konuttan oluşan bir sokak, en belli başlı örneği bu Akaretler. Polka diye İstanbul'daki Batılılara bir bakmıştık, "Karşıda Kürt Evleri" diye şimdi bir de... ama bunu söylemek radyoda yasak değil, değil mi?

T. Erkman: Hayır hayır.

M. Belge: Karşıda Güneydoğu evleri filan demek gerekiyor mu?

T. Erkman: Hayır. Artık Nevruz resmi bayram oldu, rica ederim!

M. Belge: Bunu bir çalalım bakalım.

M. Belge: Bu bir şey değil, terlemiş memeleri, aslında sözlü kısımda Karagöz'ün daha ne...

T. Erkman: Neler var neler, değil mi?

M. Belge: Evet, bu ayrıca mevki itibariyle gene bel üstü sayılır; konuşmalarda bel altı oldukça daha yoğundur yani!

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Akaretler bir yokuş, Beşiktaş'ın şehrin öbür taraflarına bağlandığı. Bir de gene Menderes'in yaptırdığı malûm Barbaros Bulvarı. Orada da gene Levent çiftliği falan oralara giden dar yol varmış zamanında. Bir de daha sağ tarafta, kuzey tarafında kalan yokuş da Serencebey'dir, adı filan da hoştur. Orası da konaklarıyla vesaire, İstanbul'un karakter sahibi sokaklarından biriydi. Tabii o yokuştan da müthiş bir manzara olduğu için karşı kıyı Üsküdar'ın ucuna kadar görülür.

T. Erkman: Hakikaten çok güzeldir manzarası, Kız Kulesi filan böyle tabak gibi altında!

M. Belge: Bir akrabam oturur orada, yıllardır gidemedim, göremedim ama Hüsnü Bey'in balkonunda oturup etrafa bakmak çok hoştu. O da ironik, espritüel bir adamdır. Yapılaşmadan, apartmanlaşmadan bezmiş herhalde, "bir sabah uyanıp bu Boğaz köprüsünün üstünde şöyle 4-5 katlı bir apartman olduğunu görsem şaşmayacağım!" falan diye şikâyet ediyordu.

T. Erkman: Olur olur valla, olmayacak şey değil!

M. Belge: Bir de Yahya Efendi Mezarlığı'nı ben çok severim: Çırağan'ın aşağı yukarı karşısından yokuşla çıkılır.

T. Erkman: Yahya Efendi midir onun adı?

M. Belge: Evet.

T. Erkman: Biliyorum orayı da ismini bilmiyormuşum.

M. Belge: Tabii doldu, çok eski bir mezarlık, bildiğim kadarıyla yeni "müşteri" kabul etmiyorlar! Ama son dönemde o mezarlığın havasını bozan yeni birtakım şeyler yaptılar, çirkin çirkin, gösterişli, görkemli...

T. Erkman: Anıt mezar gibi?

M. Belge: Evet, anıt mezar gibi şeyler. Neyse tamamını bozamadılar. Bu Yahya Efendi, Kanuni Sultan Süleyman'ın süt kardeşi. Kanuni tahta geçince o da gelmiş, bunlar süt kardeşi ama tamamen farklı istikametlerde hayat yolunu yürüyen adamlar. Yahya Efendi varını yoğunu hayır işlerine filan vermiş. Orada tekke yapmış, zaten tekke ve cami olduğu için çevresinde de mezarlık kurulmuş. Çok sevilen, İstanbul halkı tarafından ermiş kabul edilen, sade iyilik yapmış falan bir adam. Hoş bir de hikâyeleri var bunların, iki süt kardeşin. Rivayet ediliyor ki Yahya Efendi Hızır Aleyhisselam'la ahbaplık ediyor zaman zaman, Kanuni de bu işi pek merak ediyor, o da tanışmak istiyor Hızır'la, koskoca padişah! Bir gün bu Yahya'yı ziyarete gittiğinde Yahya da Boğaz'da bir kayık gezisi yapacakmış, Kanuni'yi de davet etmiş fakat bir üçüncü adam var yanlarında, tanıştırmamış da. Bunlar giderlerken o üçüncü adam Kanuni'ye "Şu

yüzüğünüze bir bakabilir miyim?" demiş. O da çıkarmış vermiş. Adam yüzüğü denize atmış, Kanuni sinirlenmiş tabii içinden ama işte Yahya'nın arkadaşı filan diye ağzını açıp pek de bir şey söylememiş. Neyse sonunda bunlar gezmişler, dönmüşler tam gene çıktıkları iskeleye yanaşırken adam elini suya daldırmış, yüzüğü çıkarıp geri vermiş Kanuni'ye.

T. Erkman: A Hızır'ın bizatihi kendisi?

M. Belge: Evet. Sonra ortadan kaybolup gitmiş. "Yahu kimdir bu adam?" falan deyince Kanuni, "İşte Hızır Aleyhisselam" demiş Yahya. Onun üstüne "Biliyorsun ben tanışmak istiyordum, niye tanıştırmadın?" deyince "Kendini tanıttı ama sen onu tanımadın ki!" demiş Yahya.

T. Erkman: Yaa, ben bile bildim!

M. Belge: Bugün ben böyle kontrastlı gidiyorum konuşma metniyle çaldığımız öyle denk düştüğü için. Bu ermiş Hızır Aleyhisselam hikâyeleri üzerine Karagöz'ün sarhoş tipinin "17 Tek Düz Mastika İçtim"ini çalalım, yine dengemizi bulalım!

M. Belge: Tematik olarak buna yakın sarhoş, külhanbeyi, kabadayı falan onun için hemen üstüne bundan sonra "Külhanbeyinin Türküsü"nü çalalım. Bu genellikle Karagöz'de Tuzsuz Deli Bekir olarak geçer, bir elinde palası, bir elinde şarap şişesi. O da şarap konusunda oldukça liberal hareket eden bir arkadaştır! Bunun üstüne hemen onu takalım peşine.

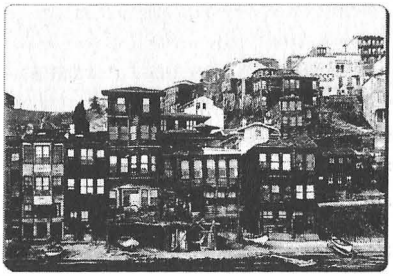
T. Erkman: Bugün programda bir değişiklik yaptık, programın sonuna gelirken sevgili Behçet Hoca'nın çok güzel bir şiiriyle bitirmek istiyoruz: "Solgun Bir Gül Oluyor Dokununca".

Çoklarından düşüyor da bunca
Görmüyor gelip geçenler
Eğilip alıyorum
Solgun bir gül oluyor dokununca
Ya büyük şehirlerin birinde
Geziniyor kalabalık duraklarda

Ya yurdun uzak bir yerinde
Kahve, otel köşesinde
Nereye gitse bu akşam vakti
Ellerini ceplerine sokuyor
Sigaralar, kâğıtlar
Arasından kayıyor usulca
Eğilip alıyorum, kimse olmuyor
Solgun bir gül oluyor dokununca
Ya da yalnız bir kızın
Sildiği dudak boyasında
Eşiğinde yine yorgun gecenin
Başını yastıklara koyunca.
Kimi de gün ortası yanıma sokuluyor
En çok güz ayları ve yağmur yağınca
Alçalır ya bir bulut, o hüzün bulutunda
Uzanıp alıyorum, kimse olmuyor
Solgun bir gül oluyor dokununca
Ellerde, dudaklarda, ıssız yazılarda
Akşamlara gerili ağlara takılıyor
Yaralı hayvanlar gibi soluyor
Bunalıyor, kaçıp gitmek istiyor
Yollar, ya da anılar boyunca.
Alıp alıp geliyorum, uyumuyor bütün gece
Kımıldıyor karanlıkta, ne zaman dokunsam
Solgun bir gül oluyor dokununca.

Evet sevgili dinleyiciler bir programın daha sonuna geldik. Bir sonraki programda birlikte olmak dileğiyle ben Tanyeri Erkman.
M. Belge: Ben Murat Belge.
T. Erkman: Hepinize iyi günler, iyi akşamlar diliyoruz.
M. Belge: İyi akşamlar.

SARIYER

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler. Açık Radyo'dan ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Bu güzel bahar akşamında sizlerle birlikte olmaktan çok mutluyuz. Bugün yine bir Behçet Hoca şiiri, Behçet Necatigil'den "Yalan Ses".

Ben seni duvarların arkasına sakladım,
Karşıdan düz taş.
Varsın hepsi yanılsın, sevincime son yok:
Bahçem yalnız benimsin.
Bilerek değişik anlattım, seni duvar sandılar
Değilsin.
Gözler üstünkörü gördü:
Bahçem yalnız benimsin.
Ben buralardan giderken
Sen de benimle gelirsin.
Bizimle biter hikâye, geride kalan yalan ses:
Bahçem yalnız benimsin.

Güzel bir şiir insanın içini ısıtıyor.

M. Belge: Şimdi ben epey zaman önce Necatigil'in dikkatle okumuştum şiirlerini, bir de yazı da yazıp yayınlamıştım. Bu senin okuduğun şiir benim orada işlediğim başlıca temanın tam düğüm noktası olan bir şiirdi. Şimdi okuyunca hemen tabii aklıma geldi bütün o şeyler. Necatigil'in böyle ezik, çekingen, hayatın hayhuyundan, yapaylığından bezgin, sevgisizliklerden, ikiyüzlülüklerden şikâyetçi filan, çok kendine özgü, içine kapalı bir kişiliği vardı. Bu şikâyetlerine karşı da "serin" ve "mavi" kelimeleriyle sık sık simgeleştirdiği bir arayışı vardır Necatigil'in. O işte

özgürlüktü, sevgiydi, yaratıcılıktı o serin mavi'nin anlattığı şeyler. Necatigil bu hayatla olan çelişkisini durmadan içselleştirir. Hep bırakıp giden bir adamdır. Yani o karşılaştığı şeylerle mücadele etmez, içine atar, kendi dünyasında bir şey yaşar. İşte bu bahçeyi yaratıyor sonunda! Yani birkaç kitapta gelişen bu tema sonunda işte: "bahçem yalnız benimsin."

T. Erkman: Ne kadar da güzel anlatmış ama, ne kadar yalın, 3-5 kelimeyle böyle, sanki fotoğraf.

M. Belge: Zaten çok yalın yazan bir adamdı. Nitekim zaten bu dönemi bitirdikten sonra "Kareler" falan gibi şiirlerinde Necatigil adeta şiir yazmayı bıraktı, galiba bunu da Ece Ayhan söylemişti veya yazmıştı bir zaman. Yani şiirlerin iskeletlerini yazıp bırakıyordu, öyle birbiriyle çok da bağlantılı olmayan birtakım kelimeler yazıyor, onun sanki başkası içini dolduracak gibi, etini, derisini... yani o sadece kemiklerini koyuyordu, yapısını koyuyordu şiirin. İyice böyle telgraf çeker gibi kısaltmıştı yani söyleyişi.

T. Erkman: Valla bilmiyorum, hiç yakışıklı bir adam değildi, ufak tefek fakat Erenköy Kız Lisesi'nin bütün kızları matinelerde âşıktık ona.

M. Belge: Öyle mi?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Çok başka türlü bir insandı.

T. Erkman: Çok başka türlü bir adamdı, yani böyle insanı alıp kavrayan, böyle o dediğin gibi kendine mahsus. Bazen çok rica edilir şiir okusun filan diye matinelerde, o da çıkar kendi şiirini okur, biz ağzımız açık kendimizden geçip dinlerdik.

M. Belge: İşte o bütün gösterişsizliğiyle, gösterişli olmaktan kaçınmasıyla göze çarpan bir adamdı, böyle paradoksal bir tarafı vardı.

T. Erkman: Evet, gerçekten doğru. Bugün Sarıyer'deyiz. Boğaziçi'nin Rumeli sahilinde güneyde Büyükdere, kuzeyde Yenimahalle semtleri arasında kalan yerleşme bölgesi. Rumeli Kavağı kuzeyde ve kuzeybatıda Maden, güneyde Büyükdere mahallelerine komşu. Yerleşme Büyükdere koyunda kuzeydeki Mesar Burnu üstündeki tepelerin kuzey yamaçlarından başlayarak eski Sarıyer deresinin vadisi boyunca kuzeyde Yenimahalle'ye doğru uzanıyor. Mesar Burnu'nu dönerken Sarıyer Vapur İskelesi ve İstanbul Boğaz Komutanlığı gazinosu yer alıyor. Sarıyer'in antik çağa kadar giden bir yerleşme tarihi olduğu, Mesar Burnu'nda bir Afrodit heykeli ve bir zamanlar Sarıyer'in ortasından akan ve 1960'tan sonra bugün Yusuf Ziya Öniş Stadyumu'nun bulunduğu yerden itibaren üstü kapatılan dere üzerinde bir de Apollon adak yeri bulunduğu çeşitli kaynaklarda yazılı. Bizans döneminde burada ayazmalar, manastırlar ve sahilde bir balıkçı köyünün bulunması akla yakın. Özellikle semtin içlerinde Sarıyer deresi vadisinin batısındaki ünlü sular bölgesindeki ayazmalar bu varsayımı doğruluyor. İnciciyan bu vadideki Kestane suyu,

Gümüş suyu ve Fındık suyunun Bizans döneminde burada bulunan birbirine çok yakın 3 manastırın ayazmaları olduğunu kaydetmektedir. Bunların yakınındaki Hünkâr suyunun da bir başka manastırın ayazması olduğu bilinmektedir. Ben burada kesmek istiyorum Murat, sonra Sarıyer'in adı konusunda söyleyeceklerim var ama tekdüze konuşma olmasın diye girebilirsin. İster konuş ister, şarkı çal, buyurun!

M. Belge: İkisini de yapacağım. Bütün Boğaz için aynı şeyi söylemek mümkün ve doğru, geçerli, yani denizle iç içe olmayı kastediyorum ama Sarıyer bana sanki bir nebze daha denizle iç içe bir yer gibi geliyor. Belki balıkçılığından falan ötürü.

T. Erkman: Bir de o yukarıya doğru, Telli Baba'ya doğru çıkarken kıyı şeridi daralır da birdenbire yar olarak denize düşer gibi olursun ya. Senin böyle hissetmende bence onun çok payı var.

M. Belge: Olabilir. Zaten Sarıyer'den sonra da yerleşim azalır, yani doğa, deniz ve Boğaz daha bir kendini belli eder. Bütün bunların herhalde payı var, biraz vahşileşir Sarıyer'den sonra, Kavaklar'dan sonra falan ama tabii bu Büyükdere koyu, Sarıyer önleri falan öyle vahşi değil, hatta çok yumuşak şeyler telkin etmiş insanlara. Şimdi ben pek hoşuma giden sevdiğim bir şarkı ile başlayacağım taş plaktan. Bu gene Yesari Asım'ın bir şarkısı: "Sarıyerli". Esas Müzeyyen Senar söylüyor o gençliğinin güzelim sesiyle ama arada Yesari Asım da kendi sesiyle katılıyor.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Evet o mırıltısıyla ve hafif hoş bir yerinde mesela "ben de tambuuur!" diyor, tambur sesi duyuluyor; işte "sevgilimde bir kemaaan!" diyor keman sesi duyuluyor falan. Şu 78'liği bir çalalım bakalım.

T. Erkman: Vay vay vay vay vay! Aman efendim!

M. Belge: Rumelili, "çok zeman" filan!

T. Erkman: Zeman, heman! Mesken küçücük bir kayık!

M. Belge: Mesken evet!

T. Erkman: Sarıyer adının kökeni konusunda kimisi yakıştırma olduğu hemen belli olan farklı anlatımlar var. II. Mehmed'in iki sarışın askerinin burada Merkez Camii yanında gömülü oldukları ve bu yüzden Fatih'in "sarı erleri"nden bozularak yöreye Sarıyer dendiği. Veya öteden beri mesire yeri olan bu yörede Mısırlı zenginlerin harcadıkları altınlar yüzünden bölgenin adının "sarı lira yer"den geldiği rivayet olunmakta. Sarıyer'in kuzey batısında Maden mahallesinin doğu sırtlarında bakır madeni ve kil yüzünden sarı renkte olmaları, buradaki yerleşmeye

Sarıyer denmesine sebep olmuş.

M. Belge: Altın çıkarmış diye de bir rivayet var.

T. Erkman: Galiba en doğrusu bu.

M. Belge: Bir de "sarı yar"dan geldiği... Yani toprağı sarı renkli. Sarı yar. Yani demin diyordun ya, yar gibi diye, yar yer olmuş, bir de öyle bir rivayet var.

T. Erkman: 17.yüzyılda Evliya Çelebi 1000 kadar bağlı, bahçeli, mamur haneli bir semt olduğunu söylüyor.

M. Belge: Allah Allah, bayağı kalabalık!

T. Erkman: Evet. 2 mahallede Müslümanların, 7 mahallede Hıristiyanların yaşadığını, camisi, mescidi, hamamı bulunduğu, Anadolu'dan gelen halkın bahçıvan, Rum halkının balıkçı, meyhaneci, gemici oldukları anlatılıyor. İnciciyan 18.yüzyılda bakır ve altın madenlerinden bahsediyor. Özellikle ünlü ve şifalı suları, çevresinin yeşilliği, güzelliği, havasının temizliğiyle tanınan Sarıyer her dönem bir mesire yeri olmuş. Sarıyer'de 19.yüzyıl başında bostancıbaşı defterine göre Mesar Burnu'ndan Yenimahalle'ye kadar 12 hane dışında 1 han, 9 kayıkhane, 1 harem iskelesi, Sarıyer Camii'nin iskelesi, biri eski 2 köşk, 1 pazar kayığı iskelesi, 3 kahvehane, 1 keresteci mağazası ve 1 mahzenin bulunduğu kayıtlı. Ne kadar hareketliymiş! 20.yüzyılın başlarında eğlence ve sayfiye yeri olma özelliğini sürdürüyor; Fındık, Kestane, Çırçır, Hünkâr suları mesirelerinde sahneler kuruluyor, dönemin ünlü ortaoyuncuları buralarda temsiller veriyor. Mesar Burnu'ndan Büyükdere'ye kadar sahil boyunca Rum, Ermeni, Yahudi zenginlerin aralarında yamaçlara doğru büyük bahçeler uzanan yalıları tasvir ediliyor. Böreğiyle dondurmasına sonra geleceğiz.

M. Belge: Böreği benim de aklımda.

T. Erkman: Çok yağlı oluyor son zamanlarda, hiç yedin mi?

M. Belge: Yoo.

T. Erkman: Bozmuşlar.

M. Belge: Son zamanlarda doğrusu gidemedim, aslında bayağı sevdiğim bir yerdir. Balıkçılığı ile her zaman meşhurdu, değil mi, zaten Evliya Çelebi de...

T. Erkman: O meydanı geçince sağda dar dar balıkçılar vardı. Şimdi ne oldu onlar bilmiyorum.

M. Belge: Şimdi rıhtımda bir balık çarşısı var, üstünü kapattılar.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Bayağı zengin bir balık çarşısı. Ne bileyim başka yerlerde görmediğin, aynı dönemde, aynı günde ne bileyim torik çıkıyor, işte kılıç balığı görüyorsun, pavurya buluyorsun falan, bayağı iyi bir şey. Evliya Çelebi de söylemiş, hakikaten Sarıyer herhalde onun için de o zamanda İstanbul'a o kadar uzak olduğu halde büyük bir yerleşim yeri. Karadeniz'e çıkıyorlar falan. Ben bir sefer orada balık mezatına rastladım bir sabah vakti.

T. Erkman: Çok ilginç mi?

M. Belge: Valla ilginçti, tam nasıl olduğunu kotaramadım yani çok değişik, yeni bir manzara olduğu için.

T. Erkman: Kasalarla mı çıkartıp arttırma yapıyorlar, ne yapıyorlar?

M. Belge: Buldukları şeye bağlı. O sırada kalkan zamanıydı. Gene böyle bir ilkbahar mevsimiydi, öyle olağanüstü miktarlarda değildi balık. Mesela bir adam 8-10 tane tutmuş getirmiş. Baştan bir fiyat söylüyorlar doğru hatırlıyorsam, ondan sonra açık arttırma... Ama sonra böyle bir açık eksiltmeyle geri gidiyor ve bir noktaya geliyor, orada dibe vuruyor. Artık hangi mantıkla öyle olduğunu anlayamadım. Ondan sonra yükselmeye başlıyor. Herkes bir şey söylüyor filan, sonunda o ilk mezatçının söylediği rakamın çok yakınında bir şeyde 8 tane kalkanı biri alıyor gidiyor. Onlar da sanırım oranın lokantacıları falan. Belki daha büyük voliler falan vurdukları zaman esas Kumkapı'daki balık haline mi götürüyorlar? Ama işte böyle az balık bulunduğunda orada mahalli olarak onu satıyorlar. Fakat çarşı bayağı hoş bir çarşıdır, yani sık sık oraya gitmeyi severim -her ne kadar imkân bulup istediğim sıklıkta gidemiyorsam da. Şimdi demin Müzeyyen'den başladık, ilk defa mı Müzeyyen Senar çalıyorum?

T. Erkman: Evet.

M. Belge: Allah Allah, nasıl bu kadar geciktim ki? Bayılırım Müzeyyen Senar'ın bu dönemdeki...

T. Erkman: Fakat bir programda, hatta ben Müzeyyen'in o *Malikâne* diye teknesiyle denize çıktığını falan anlattım, belki de çalmış olmalıyız, belki de unuttuk.

M. Belge: Belki, neyse.

T. Erkman: Öyle bir yer geldi konuşuldu, havadan konuşulmadı herhalde diye düşünüyorum.

M. Belge: Aynı plağın arkası bu: "Sarıyerli"nin arkası. Gene Müzeyyen Senar'dan tabii: "Ümitlerim Hep Kırıldı".

T. Erkman: "Yarim Artık Gelmeyecek!"

M. Belge: Yesari Asım'ın, göremedim makamını, yazmıyor galiba ama hüzzama benzettim, pek anlamam ben bu işlerden. Bunu çaldım ki bunun bir de Yunancası var.

T. Erkman: Öyle mi?

M. Belge: Evet. İşte *Rebetika* filminde vardı bu.

T. Erkman: A, hiç fark etmedim!

M. Belge: Hem aynı şarkı, hem çok değişmiş. Yani hangisi daha güzel bilemiyorum, ikisi de güzel. Bu *Rebetika*'da, sonradan rebetika starı olacak

kız küçük bir kızken, işte babasıyla annesinin arasında kavga çıkıp adam pek de istemeden kadını döverken falan, itip kakarken, kadının kafası bir yere çarpar. Oldukça da uzun süren, uzun çekilmiş bir sahnedir.

T. Erkman: Hatırlıyorum.

M. Belge: Adamları yerleştirdikleri o barakalar arasında bir gece manzarası falan, işte orada arka planda devamlı bu şarkı çalar. Şimdi onu bir dinleyelim hemen üstüne.

T. Erkman: Enfesin karşılığı, vallahi!

M. Belge: Hangisi daha güzel bilemiyorum dedim ama biraz yalan söyledim, bu çok daha zengin, dehşet bir şey.

T. Erkman: Şimdi doğruya doğru!

M. Belge: Ama aslı işte Yesari'nin bir şarkısı.

T. Erkman: Tabii.

M. Belge: Sarıyer adı tabii idari bölünme açısından kullanıldığında çok daha geniş bir alanı kapsıyor, Tarabya, Büyükdere, Emirgân, vesaire. Muhtemelen bunların hepsi Sarıyer ilçesi içinde sayılıyorlar ama biz tabii bütün bu semtleri ayrı ayrı gezeceğimiz için onları başka programlara saklıyoruz. Bugün yalnız Sarıyer'in kendisi -ilçe anlamında değil, Sarıyer semti üstünde- duruyoruz. Burası böyle bir orta halli bir semttir öteden beri, yalıları vardır, Yenimahalle'de de devam eder ama örneğin Vaniköy'de, Kanlıca'da, Yeniköy'de, vesaire gördüğümüz gibi zengin paşaların yahut ne bileyim bankerlerin öbür semtlerde gördüğümüz büyük çapta yalıları gibi değildir. Bunlar da semtin insanları gibi oldukça mütevazı, orta halli ve tabii gayet güzel, gayet şirin yalılardır. Bunların arasında hani daha bir irice bina falan olarak anılması gereken, tam artık Büyükdere'nin bitip de Sarıyer'e geldiğimiz noktada eski karakol binası var. Bu, Sultan Reşad zamanında yapılmış, o zamanın güzel kuleli muleli kâgir binalarından biri. Şimdi askerlerin elinde. Bilmiyorum herhalde Deniz Kuvvetleri'nin lokali mi, öyle bir şey. Bir de tabii o lokale o bina yetişmediği için aslında eski binanın üslubuna, havasına hiç uymayan modern, korugan gibi görünen, beton bir şeyler de eklendi oraya. Oradan Sarıyer'e girmiş oluyoruz. Şimdi çeşitli semtleri anlatırken mesela Balat deyince akla hemen Yahudiler gelir, Samatya deyince öncelikle Ermeniler... Yani İstanbul'un birçok kısımları böyle hemşerilik temeli üstüne yahut etnik köken üstüne kurulmuştur. Sarıyer de böyle kuruldu diyemeyeceğim ama muhtemelen denizle çok iç içe bir yer olduğu için, balıkçılığı önde giden bir yer olduğu için Karadenizli

ahalisi bir hayli fazladır. Bu Karadenizlilerden ötürü de müzik kısmına geleceğim şimdi: bir kanto aslında, kanto ama bir bilinen Karadeniz melodisi, türkü melodisi üzerine yapılmış gibi. Aslında bestecisi Saadettin Kaynak, söyleyenler de meşhur Beşiktaşlı Kemal: Kemal Şenman ve Duygulu Hamiyet. Hamiyet deyince Hamiyet Yüceses akla gelebilir ama bu o değil; bu da bir başka muganniye Hamiyet Hanım. Sonra galiba soyadı kanunu çıkınca tahmin ediyorum lakap olarak verilen bu "duygulu"yu kendisine soyadı olarak almış, Hamiyet Duygulu olmuş. Şimdi 78'lik plakta önlü arkalı aynı şarkı ya da aynı kanto, kantomsu: Birincisi "Trabzon'dan Kalkış" diye başlıyor, öbür yüzünü çevirdiğiniz zaman da "İstanbul'a Varış" diye bitiyor, bunu bir dinleyelim.

M. Belge: Biz bu şarkıyı çalarken -tabii siz farkında değilsiniz dinlerken ama- bir teknik arızaya uğradık, arızayı da gidermek biraz uzayınca, Tanyeri'nin de acele bir işi vardı, randevusu vardı, onun için bir telaş beni bırakıp kaçtı. Neyse, buraya kadar beraber gelmiştik, şimdi programı ben yalnız bitireceğim. Zaten habire beni atlatıyor, yalnız bırakıyor, alıştım artık bu hallere! Büyükdere, Tarabya taraflarına gitmeyeceğiz, onları ayrı ayrı yapacağız dedim ama mesela Rumeli Feneri, Rumeli Kavağı gibi Sarıyer'den sonra gelen, Sarıyer'le Boğaz'ın Karadeniz'e açılışı arasında kalan birtakım küçük yerleşimlerden söz edebiliriz. Kavaklar malûm iki tane karşılıklı: Rumeli Kavağı, Anadolu Kavağı. Bunlar ikisi de gene hep Boğaz'ın bu kısmının bu genel balıkçı atmosferine uygun yerlerdir. İkisi de balık lokantalarıyla ünlüdür. Rumeli Feneri'nde ayrıca gene bir tarihi yapı var belirtilmesi gereken: Yanılmıyorsam IV. Murad zamanında yapılmış bir istihkâm. Tam kale diyemeyiz çünkü o tarihlerde Karadeniz'den Kazaklar, Kazak korsanlar gelmişler gemileriyle ve Tarabya'da, Yenimahalle'de bir miktar talan yapmışlar, evleri ateşe filan verip gitmişler. O zamana kadar Osmanlılar hiç başkenti böyle koruma altına alalım falan gibi bir tehlike görmezken birdenbire böyle bir Kazak belası çıkmış başlarına. Onun için Boğaz'ın daha kuzey taraflarında bir daha böyle olaylar olmasın diye işte istihkâmlar yapmaya başlamışlar. Tabii daha sonra da artık 1700'lere geldiğimizde, yukarıda Büyük Petro zamanı, Rusya artık kuvvetleniyor, bu sefer korsan değil, doğrudan doğruya Rusya meselesi ortaya çıkıyor. Onun için de Boğaz'ın bu anlamda çeşitli askerî yapılarla tahkim edilmesi ve takviye edilmesi süreci bir türlü bitmez. Rumeli Kavağı'ndan daha ileriye gittiğinizde bir küçük köy vardır, Garipçe. Garipçe aslında Rumca, Yunanca Gairopolis'ten tahmin

ediyorum geliyor çünkü adı öyle. Bunun da Argonotlarla ilgili efsanesi var. Tabii Boğaziçi mitolojiye Argonotlarla girmiştir: İason ve arkadaşları Argo adındaki gemiye binerek Karadeniz'e çıkarlar. Kolkhis diyarı -herhalde, Lazistan diyebiliriz bu Kolkhis'e bugünkü durumda- oradan altın postu alıp geri gelirler. O sırada bu Gairopolis'te Phineus adında bir kral vardır. Tanrılar onu cezalandırmıştır: adam ne zaman yemek yemeğe kalksa Harpi denilen doğaüstü kuşlar gelip yemeklerini çalarlar ve masasını kirletirler. Adam aç biilaç. Argonotlar arasında Herakles (Herkül) de var. Herkül bu harpileri kovalayarak Phineus'u kurtarıyor. O da onlara önemli bir tavsiyede bulunuyor; bu tavsiye de bir sonraki durağımız olan Rumeli Feneri'yle ilgili. Şimdi gene Yunan mitolojisinde bizim şimdi Fener dediğimiz Boğaz'ın tam uç noktaları, burada kayalar vardır: "symplegades" deniyor Yunanca'da. Bunların yerinden oynayabilen kayalar olduğuna inanılıyor. Hatta oynayabilen değil de -devamlı oynama durumundalar çünkü- aralarından gemi filan geçecek olursa bu iki kaya bulundukları yerden fırlıyorlar, büyük bir hızla gelip orta yerde çarpışıyorlar. Çarpışan kayalar da denir bunlara ve tabii o gemiyi paramparça ediyorlar. Bu herhalde Karadeniz'in sertliğiyle, Karadeniz'e çıkmanın tehlikeleriyle falan ilgili türetilmiş bir mit olsa gerek. Phineus diyor ki: "Önünüzden bir kuş uçurun, kayalar kuşa gelsinler, onlar tekrar yerlerine çekildiği zaman da siz aradan fırlayın!" Ve öyle yapıyor Argonotlar. Kuş, kuyruğundan bir miktar tüy kaybederek geçmeyi başarıyor. Kayalar yerine döner dönmez de bunlar küreklerine asılıyorlar son hızla, kayalar da tabii bir koşu yeniden geliyorlar fakat onlar gelene kadar Argo gemisi aradan geçip gitmiş oluyor. Bu Rumeli Feneri'ndeki kaya orada bir mendirek (dalgakıran) yapıldığı için kıyıya bağlanmış oldu. Oysa gerçekten de hani bu hikâye acaba doğru mu dedirtecek biçimde iki tarafta da, Anadolu ve Rumeli Feneri'nde de kayalar böyle karadan kopuk, hemen koşup çarpışmaya hazır bir şekilde beklerlerdi. Şimdi kaya, zavallı, bağlandı karaya, üstüne de herhangi bir yerde gördüğünüz yazı tipi şeyler yazılıyor, "Ayşe Mehmet'i seviyor" filan gibi şeyler olabilir, "Denizli'den Hüsamettin" filan gibi imzalar olabilir, yani bütün dünyanın huşû ile öğrendiği mitolojinin gerçek nesnesi orada gayet mütevazı oturup duruyor. Bunun tepesinde bir stela vardır, taş: Pompei sütunu diye bilinir. Romalı komutan Pompeus'un buralardan geçtiğini bilmediğimize göre herhalde yakıştırılmış bir şey olacak, üstü de yazısız yahut zamanında var idiyse de şimdi yazıları silinmiş bir stela, bir anıt taş o symplegades kayasının üstünde durur. Ve Rumeli Feneri, şimdi tabii kocaman bir balık merkezi. Sarıyer'den daha çok orası kalabalık bir halde: Bir yığın tekne duruyor, son zamanlarda balık bulamazlarsa salyangoz falan da topluyorlar -Uzak Doğu ülkelerine ihraç etmek üzere. Yani her zaman bir faaliyet var, lokantası falan da vardır. Ayrıca

Rumeli Feneri çok şirin, sevimli bir köydür: Her şey balık üzerine kurulu, kahvede oturduğunuz zaman, her tarafınızdan, sağınızdan, solunuzdan balık ağları sarkar, etrafta herkes zaten balıkçıdır. Ayrıca manzaraya bakan yüksekte kahveleri filan olan hoş bir yerdir. Tekrar müzik faslına gelelim, bu sefer epeydir çalmadığım Sofia Vembo'dan bir Yunan müziği çalacağım fakat bu İstanbul'la ilgili bir şarkı; adı da "Güzel İstanbul" zaten. Ona bağlı olarak da gene İstanbul üstüne bir Yunan şarkısı, bunun adı da "Glikya İstanbul."

Sarıyer'in ilerisindeki yerleri sayarken bir de son olarak program biterken Telli Baba'ya değineyim, Tanyeri programın başında "Cumartesi, Pazar geçmek mümkün olmuyor" falan demişti, trafik yoğunluğundan. Aslında o trafik yoğunluğunda sanırım Telli Baba'nın da sorumluluğu var, çünkü bu, genç kızların evlenmelerine yardım eden bir Telli Baba. Önce götürüyorlar ona teller koyuyorlar mezarının yanına, sonra mutlu olay vuku bulduğunda teşekkür için tekrar gidip teller koyuyorlar. Onun böyle iki seferlik ziyareti var. Evlenmeler de bir hayli fazla olduğu için o yollar devamlı kalabalık. Bu Telli Baba muhtemelen daha önce, yani Türkler buraya gelmeden önce gene vardı. Yani aynı servisi sağlayan bir Hristiyan aziz muhtemelen vardı. Hatta Meryem Ana'nın kendisi de olabilir, yani Meryem Ana'nın mezarı değil ama ona adak adanan bir yer. Ve tahmin ediyorum Hristiyanlıktan önce, putperestlik çağlarında gene aynı işi gören bir yarı tanrı, ufak çapta bir ilah, ilahe bir şey vardı. Çünkü bu mitler, halk inançları birbirine ulanarak, birbirine dolanarak birbirinden alıyorlar, kendi şeylerine benzetiyorlar. Bunun örneklerine: tabii karşı kıyıda da göreceğiz, o semtleri yaptığımız zaman. Böylece sanırım bugünkü programın da sonuna geldik. Sarıyer'de bir de sulardan söz etmek gerekiyordu, çünkü Sarıyer'in arkasında Belgrad Ormanı başlıyor ki burası da geleneksel olarak İstanbul'un su deposudur diyebiliriz ama şimdi Sarıyer'e sıkıştırmak zor o kadar suyu, bunu herhalde Büyükdere'de ele almak mümkün olabilir ya da bilmiyorum meskûn olmadığı için tek başına bir Belgrad Ormanı programı da yapar mıyız? Ya da belli olmaz, burası İstanbul, biz 5-6 program yapana kadar bakarsınız Belgrad Ormanı da apartman dolu bir semt haline gelmiştir! Neyse bu seferlik burada "Bu Şehr-i İstanbul ki" programını kendim Tanyeri'siz kapatıyorum. Hoşça kalın, iyi akşamlar!

HASKÖY

M. Belge: İyi günler sevgili dinleyiciler. Burası 94.9 Açık Radyo, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında ben Murat Belge karşınızdayım. Bugün gezeceğimiz İstanbul semti Hasköy. Yani Haliç'in kuzey kısmına biraz çıkalım diye düşündüm. Hasköy Haliç'in bu bölgesinde Kasımpaşa ile Sütlüce arasında kalan bölüm. Doğusunda ve batısında Kasımpaşa ile Sütlüce, kuzeyinde de belki Kulaksız Caddesi bir anlamda Hasköy'ün sınırını çizer. Bu bölge aslında Bizans zamanında da var olan bir köymüş. O zaman çok İstanbul içi sayılmayacak bir küçük köymüş. Daha sonra Hasköy adının verilmesinin de kuşatma sırasında Fatih Mehmed'in burada otağını kurmasından ve çevrede de birtakım hasbahçeler olmasından ileri geldiği söyleniyor. Tabii başka rivayetler de var, Paraskevi manastırı ya da ayazması var, Paraskevi de zamanla 'Pa'sı düşüyor ve Hasköy'e dönüşüyor filan, böyle birtakım söylentiler var, bilemiyoruz tabii. Hasköy ağırlıkla bir sanayi bölgesi haline gelmişti 19.yüzyıldan itibaren -Haliç'in öbür semtleriyle birlikte. Bugün de baktığımız zaman Hasköy'de gördüğümüz daha çok bu görece yeni geçmişin kalıntısı. Ama bu arada örneğin -gene hemen Hasköy'ün kıyısı sayılır- Aynalıkavak Kasrı'nı görüyoruz. Biliyoruz ki eski dönemde, 19.yüzyılda Haliç birtakım pratik nedenlerle sanayileşmeye açılmadan önce, İstanbul'un estetik bakımdan en güzel, en doyurucu yerlerinden biri olduğu için birçok sarayların, bunların yanı sıra gene genellikle Osmanlı hanedanı ailesinden kişilerin, örneğin hanım sultanların yalılarının olduğu bir bölge. Ama bunlardan günümüze hiçbir şey kalmadı diyebiliriz; yalnız Aynalı Kavak Kasrı duruyor geniş bir bahçe içinde. Bu da aslında epey eski zamanlarda yapılmış, örneğin IV. Murad zamanında, Deli İbrahim zamanında, IV. Mehmed zamanında hep kullanılmış bir saray ve o zaman çok daha genişmiş. Daha doğrusu saray bahçesi içinde daha başka yapılar, binalar varmış ama bunlar da gene bugüne pek kalamamış. Tersanenin hemen arkasında bugün gördüğümüz, III. Selim zamanında son şeklini alan kasır şimdi de herhalde III. Selim'le bağlantısından ötürü bir Türk müziği tarihinin, klasik Osmanlı

müziği enstrümanlarının sergilendiği bir müze olarak kullanılıyor. İçinde gene III. Selim devrinden kalma bir miktar orijinal eşyaları da bulunuyor. III. Selim'e, Aynalıkavak'a gelmişken biz de Hasköy'ün müzik kısmını bir klasik parçayla başlatalım. III. Selim, oldukça yüksek düzeyde bir musikişinastı başka önemli özelliklerinin yenilikçiliği vesairenin yanı sıra. Musiki alanında suzidilara makamını bulan kişidir ve kendi bulduğu bu makamda da çeşitli besteler yapmıştır. Bunların en ünlüsü "Ab ü Tab ile Bu Şeb Haneme Canan Geliyor". En ünlüsü olduğu için onu bir başka programda gene çalarız ama şimdi suzidilara peşrevden sonra "Çîn-i Gîsusuna" şarkısını dinleyelim...

19.yüzyılda sanayi bölgesi haline geldi demiştim ama belki daha önceden de, daha öncenin sanayi diyebileceğimiz faaliyeti ölçeğinde bir sanayi merkezi olduğu söylenebilir. Çünkü Haliç'in kuzeyi Kasımpaşa'dan başlayarak en erken dönemlerden itibaren hep tersane idi. Dolayısıyla, bir tür sanayi burada başından beri vardı diyebiliriz. Zaten tersane sarayı var kıyı boyunca, tersanenin yanında, bugüne kalan Aynalıkavak bunun biraz arkasında kalıyor. Hasbahçe var gene, tersane bahçesi demişler buna. Daha önce söylediğimi hatırlıyorum hangi programdı bilemeyeceğim ama ne kadar söylesem söylemeye doyamıyorum, Evliya Çelebi buraları anlatırken Aynalıkavak tersane sarayı önünde Haliç'te denizde adına istiridye denilen ve içki içenlerin çok sevdiği bir hayvan bulunduğunu, bunun yatakları olduğunu anlatıyor. Demek ki 17.yüzyılda Haliç içinde istiridye yatağı olabiliyormuş. Bunu düşünmek bile zor tabii bugünün koşullarında, Haliç'in pisliği düşünülürse. "Hey gidi günler hey!" deyip geçeceğiz. III. Selim'in lafı açılmışken bir de tabii Hacı Sadullah Ağa'dan söz edelim, çünkü o dönemin gerçekten büyük bir musikişinası III. Selim'in kendisi ama gene klasik Osmanlı müziğinin en önemli bestecilerinden biri olan Sadullah Ağa da onun döneminde yaşamış. Belki bu hikâyeyi burada değil de Yedikule'yi anlatırken araya sıkıştırmak daha doğru olabilirdi, neyse Hasköy'de anlatalım. Tabii doğruluk derecesi çok da kesin olmayan bir hikâyedir bu, zaman içinde biraz mitleştirilmiş, süslenmiş, vesaire olabilir. Sadullah Ağa işte saray bestecisi, sarayın biraz mahremiyetine yakın yerlerde de gezebiliyor. Saraydaki müzikle uğraşan cariyelerin filan eğitimiyle de ilgileniyor. Bu her zaman bir besteci için tehlikeli bir durumdur, gönlünü kaptırabilir. Nitekim daha sonraki tarihlerde Hacı Arif Bey'in de başından böyle bir şey geçmişti. Sadullah Ağa cariyelerinden birine vuruluyor. Yalnız, Sadullah Ağa'nın talihsizliği şurada ki aynı cariyeye III. Selim de vurgun. Hacı Arif Bey'in hiç

değilse böyle bir şanssızlığı olmamış; onu evlendirmişler o cariyeyle. Şimdi bu neredeyse Sadullah Ağa'nın canına mal oluyor çünkü III. Selim son derece sinirlenerek, cariye de onu sevdiği için, Sadullah Ağa'yı "bunu giderin, idam edin" diye adamlarına teslim ediyor. Fakat adamları biraz herhalde Selim'in huyunu bildikleri için "sonradan bu adam buna pişman olur, onun için biz öldürmeyelim Sadullah'ı" diyorlar ve götürüp Yedikule'de bir yere kapatıyorlar gizlice. Öldürdük filan diyorlar. Gerçekten bir zaman sonra Selim buna üzülmeye başlıyor, Sadullah'ı özlüyor, müziğini özlüyor. O arada gene hikâyeye göre Sadullah Yedikule'de yeni bir beste yapmış. Bu gizlice ulaştırılıyor Selim'in musiki takımına ve bir gün meşk ederlerken, çeşitli şarkılar söylerlerken bu besteyi de çalıyorlar. Bu kimin filan diye Selim çok beğeniyor, "bunu ancak Sadullah yazar" diyor mesela, ya da onlar "Sadullah'ın ilk defa çaldığımız bir şarkısı" filan diyorlar. Onun üstüne "Ah ah, yapmayacaktık, yazık oldu!" falan deyince de "Müjde padişahım, biz onu boğmadık, Yedikule'de oturuyor!" deyince seviniyor ve hatta bu idam fermanına yol açan cariyeyi de Sadullah'a veriyor sonunda. Böyle bir hikâye. Bu hikâye benim çocukluğumda filme çekildi ve Sadullah'ı Münir Nurettin, galiba cariyeyi de Perihan Altındağ oynamıştı diye hatırlarım. Bu kadar Sadullah Ağa sözünden sonra ve madem klasikten girdik bugünkü programa, şimdi Hacı Sadullah Ağa'dan bir beste dinleyelim...

Hasköy başından beri öyle miydi bilemeyeceğim ama İstanbul'un gene belli başlı Yahudi yerleşim bölgelerinden biriydi. Başından beri öyle miydi bilmiyorum dememin nedeni şu: Bizans zamanında Yahudi bir azınlık şehir içinde yaşıyor ama bu azınlığın da şöyle ilginç bir özelliği var. Bunlar aslında Orta Asya'dan gelen Karai adında bir Türk boyu, Karailer ya da bu çoğulu İbranice yaparsak, Karaim. Hazarlarla yani Hazar halkıyla falan kaynaşmış ve onlarla birlikte —7-8. yüzyıllar olabilir— Museviliği din olarak benimsemişler. Türkler ya da Türkik halklar tarihi açısından ilginç bir şey. Sonra da bu Karailerin bir boyu İstanbul'a, Bizans'a gelmiş, yerleşmiş ve Karaköy'ün adının da Karai Köy'den geldiği söylenir. Daha çok da Eminönü'nde yaşıyorlar. Bunlardan bazıları o zamanlarda Hasköy'e gittiler mi, onu tam bilemiyoruz. Yalnız şunu biliyoruz ki Eminönü'nde Yenicami yapılacağı sırada caminin yapılacağı araziyi istimlak etmek gerekiyor ve o zaman buradaki Yahudiler Hasköy'e gönderiliyorlar. Hatta 40 kadar ailenin böyle bir zorunlu göç durumunda uğradıkları zararı telafi etmek için ömür boyu vergiden muaf tutulduklarına dair kayıtlar vardır. Dolayısıyla, en azından Yenicami'nin yapıldığı tarihlerden itibaren Hasköy Yahudi cemaatin yoğun-

laştığı bir yer haline geliyor. Muhtemelen daha önce de burada oturanlar vardı, çünkü Hasköy'ün sırtlarında da bir Yahudi mezarlığı vardır. Bizim Türkler Yahudi mezarlıklarına "maşatlık" derler. Bu mezarlıkların özelliği, ağaçsızdır, çıplaktır; Yahudi inancına göre ağaç dikilmez. İkincisi de taşları. Bizim bölgede herhalde Safarad'ların bir alışkanlığı olsa gerek, dik dikilmez yatay olarak mezarın üstüne örtülür. Bu özellikleriyle böyle kendine özgü bir görünüşü olur Yahudi mezarlıklarının. Dediğim gibi Hasköy'de de İstanbul'un en büyük Yahudi mezarlığı var. Burada ayrıca bu mezarlığın bir bölümünde başka fasıllarda sözü geçecek, özellikle Beyoğlu'ndan söz ederken ona değineceğiz, anacağız, Kamondo ailesinin -banker ailesi bu- ilk büyük zengin üyesi İzak Kamondo yanılmıyorsam buradan göçmüştür 1800'lerin sonunda ve Fransa'da ölmüştür. Fakat kendi vasiyeti üzerine doğduğu şehir olan İstanbul'a getirilmiş ve bu Hasköy Yahudi maşatlığında yapılan anıt mezara gömülmüştür. Şimdi 3. Köprüden geçerken Haliç üzerinde Hasköy taraflarında yakındır karayoluna, oradan görmek mümkün. Yahudilerin burada bir çok sinagogları var tabii ama bugüne kalmadı, işte çeşitli kaynaklarda bunların adlarını okuyoruz: Arabacılar Sinagogu, Çıksali Sinagogu, Kordoba -demek ki bunlar İspanya'nın Kordoba şehrinden gelenler, o halde demek ki Safarad- Kalaycıbahçe, Sarayiko, Parmakkapı gibi çeşitli sinagogların adı geçiyor. Onlardan bugüne kalan bir tek Maalem Sinagogu diye biliyorum ben. Naim Güleryüz bu konuda bir kitap yazmıştı *İstanbul Sinagogları* diye, eğer şimdi kafamdan karıştırmıyorsam orada okuduğum bir bilgi olarak hatırlıyorum. Bir de dediğim Karailerin gene Hasköy'de bir sinagogları var Karailer Yahudi olmuşlar fakat -tabii bunlar teolojik ayrıntılar- Talmud'u kabul etmeyen bir Yahudilik içinde bir kol ve gene inançlarının bir özelliğinin sonucu olarak sinagoglarını yer altında inşa ederler. Belki de yer altında kurulduğu için çeşitli felaketleri daha kolay atlattı ve bugüne kadar kalabildi. Uzunca bir adı var: Kaltla Kadoş Be Kuşta Bene Mikra -böyle ağız dolusu adı olan bir sinagog. O da orada halen duruyor. Ayrıca gene burada Sedad Hakkı Eldem bir ev tespit etmişti, bir konak tespit etmişti, 18.yüzyıl yapısı. Sedad Hakkı'nın çektiği veya çektirdiği fotoğrafları gözümün önüne geliyor şimdi. İç tezyinatı son derece görkemli olan bir yapı, duvar süslemeleri, tavan süslemeleri filan ve muhtemelen "hahambaşı konağı" olduğu ileri sürülmüştü. Şimdi yanılmıyorsam o konak falan da ortada kalmadı. Bu arada Hasköy'ün Yahudi geçmişini yansıtan, hatırlatan birtakım sokak isimleri de değiştirildi, örneğin Basmacı Avram Sokağı'nı görüyoruz eski haritalarda. Yeni haritada ise Basmacı Ruşen Sokağı çıkıyor karşımıza. Ya da Terzi Hayim Sokağını görüyoruz. Yeni haritada Terzi Kasım haline gelmiş. Yani bu sokakları da millileştirmişiz diyelim böylece. Ayrıca çeşitli okullar, Yahudi okulları, bunlardan bir tanesi de modern anlayışla, çağdaş anlayışla eğitim yapan Alianz İsraelit okuluydu, bunlar da bildiğim kadarıyla kayboldu, yandı, yıkıldı, gitti. Dolayısıyla, bu Yahudi geçmişini anlattıktan sonra

üst üste iki parça çalacağım, Jak ve Janet Esim'in Okay Temiz'le filan yaptıkları kasetten. Bunlar Sefarad Yahudilerinin eski İspanyolca sözlü iki şarkısı: "Esta Parea Ke Viene" ve "Ay Dos Anyos Ke No Me Yamas".

İspanyol dili- Yahudi kültürü ama tabii İstanbul'un sesi de var bu şarkılarda. 12 sinagog olduğunu söylüyor Evliya Çelebi, işte onlardan bazılarını az önce saymıştım. Başından beri sanayi var dedim, şimdi burada Koç grubu bir eski binayı restore ettirdi ve sanayi müzesi haline getirdi. Lengerhane binası bu, üstünde bu tip binalarda olduğu gibi çeşitli kubbeler, işte haddehanelerde falan alttaki ocaklar için bacalar filan yapılmış. İyi bir restorasyon oldu, bir kazanç oldu İstanbul için. Lenger, biliyoruz, eskiden gemi demirlerine verilen isimdi. Bir de lenger deyince leğen gibi şeyler de anlaşılır ama bu o lenger değil, öbür lenger olmalı. İşte tersane falan da orada olduğu için herhalde teknelerin son derece hayati bir aracı olan demirler, gemi demirleri de burada yapılıyordu. Ayrıca bir de kafe açtılar, bir bahçesi var, bahçesinde de ayrıca çeşitli şeyler sergileniyor. Bunların hepsi gayet güzel. Yalnız, benim orada anlayamadığım bir şey var: Bu kafenin kapısında -hâlâ duruyorsa, son gittiğimde vardı- bu eski zamandan kalma, 19.yüzyıldan ama 20.yüzyılda da Batıda özellikle Amerika'da kullanılmış bir elinde tepsiyle duran bir uşak heykeli gibi bir şey vardı, tahtadan yapılma. İngilizce'de buna "dumb waiter" (dilsiz garson) derler. Hatta İngiliz oyun yazarı Pinter'ın bu adda bir oyunu vardı, bizde böyle bir isim bilinmediği için "Gelgit Dolap" diye çevrilmişti. Bu garson bir zenci, lengerhanede işte o kafenin yanındaki heykel, tahtadan nesne, bir zenci uşak halinde. Bunlar tamam bir zamanın alışkanlığını yansıtıyor filan da hoş alışkanlıklar değil. Yani zencilerin köle olduğu, ev içinde de en fazla bu tür hizmetlere koşulduğu bir çağı ve o çağın ideolojisini andıran bir şey. 1990'larda İstanbul'da bir kafe açacaksınız ve onun kapısına böyle bir zenci köle koyacaksınız, bence bu biraz zevksiz bir şey, onun orada daha ne kadar tutulacağını düşünmek gerek. Başka bir yerde sergilenebilir, bir zamanlar böyle işler de oldu bu dünyada diye ama göğsünü gere gere kafenin kapısına koymak bana biraz yakışıksız geliyor. Bir de ayrıca -bu yakınlarda birinden duydum, ben kendi gözümle görmedim- orada birtakım eski posterler de varmış gene sergilenen: Fransızca bir posterde de Yahudiler hakkında gene eski çağın o önyargılı, hakaret eden ve aşağılayan birtakım lakırdılar varmış. Bunlar da herhalde gözden kaçmış şeyler, kasıtlı olarak oraya konacağını pek düşünemiyorum ama galiba böyle işler yaparken herkesin biraz daha dikkatli davranması gerekiyor. Şimdi

Evliya Çelebi dedim 12 sinagogdan söz etmiş, ayrıca da 7 tane kiliseden söz ediyor. Şimdi orada öyle 7 tane kilise falan yok, 1 tane var, bu da bir Rum Ortodoks kilisesi: Aya Paraskevi. Öyle özellikle çarpıcı bir tarafı yok, bir bahçe, avlu içinde bir kilise. Binanın içinde ikonostasyonu güzel Rum kiliselerinde temel ikonların asıldığı mihrap tarafındaki, apsis tarafındaki genellikle tahtadan yapılan bir şeydir ikonostasi- ikonların konduğu yer anlamında. Güzel ikonları da var Aya Paraskevi'nin. Demek ki zamanında daha fazla kiliseler varmış, herhalde yoğun bir Rum nüfus da vardı. Bu sözünü ettiğim Aya Paraskevi kilisesinin mimariden çok, hikâyesi ilginç. Bununla ilgili bir hikâye var. Bu hikâye de herhalde milliyetçiliğin artık şiddetli bir ideoloji haline geldiği 19. yüzyıl sıralarında ortaya çıkmış olmalı. Aslında epey mitolojik bir hikâye, anlatınca anlayacağınız gibi: Bursa'da bir Rum kızı var, adı da Argiri. Benim bildiğim erkek adıdır ama tabii çok iyi bilmiyorum. Bu kıza bir Türk âşık oluyor, onun üzerine ailesi kızı kurtarmak için derhal evlendiriyor birisiyle, fakat bu âşık olan Türk bir paşazadeymiş, dolayısıyla nüfuzlu bir adam, kızı kaçırtıyor. Tersaneye getirtiyor İstanbul'a, orada tersanenin zindanına kapattırıyor ve devamlı baskı yapıyorlar bu adamla evlensin diye ama kız kahramanca direniyor ve yemek yemeyerek intihar ediyor sonunda- kendini aç bırakarak ölüyor. Ölünce de tersaneye yakın Paraskevi'ye getirip kilisenin avlusuna gömüyorlar kızı. Aradan biraz zaman geçiyor, birden tuhaf şeyler olmaya başlıyor: avluda alevler beliriyor yangın çıkar gibi, ne olduğu belli değil, papaz koşuşuyor filan, derken bir ses işitiyor: "beni buradan çıkarın!" anlamına gelen birtakım sözler işitiyor. Kendisi cesaret edemiyor bir şey yapmaya, derhal patrikhaneye haber gönderiyor, oradan bir heyet geliyor durumu incelemek üzere. İşte mezardan sesler vesaire. Onun üzerine mezar açılıyor ve içinden mumyalanmış bozulmamış bir halde bu Argiri'nin cesedi çıkıyor, bozulmamış bir halde. Nedense, hikâyede açıklamasını bulmak zor ama cesedin başı kesilip bir gemiye yükleniyor ve Rusya'ya gönderiliyor. Niye acaba? Fakat Türkler ve paşazade falan da bu işten haberdar olup derhal peşine düşüyorlar, onlar da gemilere binip Rusya'ya giden gemiyi kovalıyorlar. Derken Rum kaptan -pamuk taşıyormuş aynı zamanda gemisinde- pamuk balyalarını denize atıyor hızlanmak için, gemi hafiflesin diye. Tabii bu pamuklar da bir koşu geliyorlar, kovalayan Türk gemisinin uskuruna takılıyorlar, uskuru durduruyorlar. Böylece baş emniyet içinde Rusya'ya ulaşıyor. Orada ne olduğu pek belli değil. Yani uskurlar filan girdiğine göre demek ki buharlı gemiler devrinde bu hikâyenin fabrikasyonu ortaya çıkmış olmalı. Öbür taraftan da bir camlı tabut yapılıp başı kesilmiş ceset o camlı tabutun içine konuyor ve bu da sergileniyor kilisenin avlusunda. Ben kendim görmedim böyle bir şeyi, bu hikâyeyi zaten Koçu'nun ansiklopedisinden bilirim, orada sanki bu mezarın sergilendiğini görmüş gibi anlatıyor Koçu (ya da bu maddeyi yazan). Fakat daha sonra -eğer öyleyse, yani bir sergileme durumu var idiyse- bu ortadan

kalkmış ve camlı tabut bir yerlere gömülmüş; dolayısıyla Türklerle Yunanlıların arasını açmaya aday bu durum ortadan kalkmış. Çünkü böyle bir tabut herhalde bugünkü ortamda Kardak kayalıkları kadar patlayıcı bir etki yapabilirdi. Şimdi Rumlardan böylece söz ettiğimize göre bu *Konstantinople Şarkıları* kaseti var: Amerika'da yapılmış eski otantik kayıtlardan, plaklardan mümkün olduğu kadar temizlenerek falan yapılmış bir CD'si de vardı hatırladığım kadarıyla, oradan bir şarkı çalalım. Bunun aslında doğrudan doğruya Hasköy'ün kendisiyle bir ilgisi yok, hatta tersine şarkının adı "Musurlu" yani Mısırlı birinden söz ediyor. Şimdi onu bir dinleyelim:

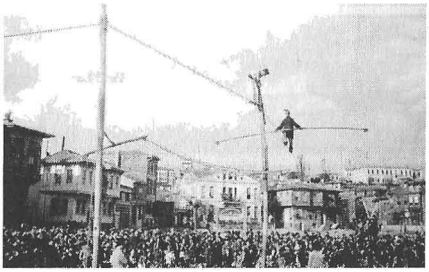

Aslında aynı şarkıyı bir sefer de kadın sesinden çalacağım, orada işte "ya habibi, ya lelli" gibi şeyler daha açık işitilebiliyor. Tabii İskenderiye falan da Rumların yaşadığı yer. Zaten Yunanistan dışındaki Rumlara "Romiosini" denir - yani Roma'dan kalmış ahali. Dolayısıyla Mısır'la Rum nüfusun birtakım bağlantıları vardır ama işte -ilginç tabii- İstanbul'da bir Rum, Mısırlı'dan bahsediyor, bunu da Türkçe Mısırlı diye anlatıyor. Kadın 'Misirlu' diyor adam 'Musurlu' diyor. Şarkıyı çalmadan önce son olarak bir de köprüye değineyim: Eski Galata Köprüsü Hasköy'le Balat arasında. Hani son zamanlarda insanlar emekli oluyorlar ama parasızlıktan yeniden bir işte çalışmak zorunda kalıyorlar, işte bizim emektar Galata Köprüsü de şimdi yeni bir meslek edindi kendine ve rastlantı sonucu eski İstanbul'un iki Yahudi semti Hasköy'le Balat'ı birbirine bağladı. Herhalde oraların hayatına da bu köprünün katkısı olacak. Evet şimdi aynı şarkının bir de kadın sesinden versiyonunu dinleyelim...

Evet bugün de bu kadar... Hasköy'den sizlere selamlar, haftaya İstanbul'un bir başka semtinde buluşmak üzere.

KADIRGA

İyi Pazarlar sevgili dinleyiciler, burası 94.9 Açık radyo. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programında karşınızda ben Murat Belge.

Bugün, epeydir uzak kaldığımız Suriçi bölgesine tekrar dönelim diye düşündüm. Burada da Kadırga semtinde bugünlük dolaşalım diye düşündüm. Kadırga, adı üstünde, bir eski liman. Tabii bugünkü haline bakınca bunu düşünmek, tasavvur etmek zor. Çünkü koskoca bir meydan var, park var, ağaçlar şunlar bunlar var... Buraların bir zamanlar deniz olduğu insanın aklına gelmiyor; aklına getiren bir tek, meydanın adı, semtin adı: Kadırga. Şimdi eski İstanbul'da, Roma zamanı kurulan İstanbul'da asıl liman her zaman Haliç olmakla birlikte, Marmara kıyılarında irili ufaklı girintiler, koylar falan, bunlar da liman olarak kullanılmışlar. Kadırga bunların büyükçe olanlarından bir tanesiymiş. Aslında herhalde burada bir çukur bölge vardı - denizin girip kolaylıkla doldurduğu bir girinti. Çünkü eski seyyahlar, gezginler anlatıyorlar ki, deniz kenarında uzanan surlarda ızgaralı bir bölüm var, o işte, demirden ızgaralar konulmuş. Herhalde kuşatma muşatma olursa oradan düşman tekneleri içeri girmesin diye. Ama işte tabii o ızgaradan su geçiyor ve bu Kadırga limanını dolduruyor. Daha sonra bu liman toprakla dolmuş ve yavaş yavaş da bugünkü halini almış. Kanuni Sultan Süleyman zamanında İstanbul'a gelen bir Fransız diplomat var: Pierre Gilles. Ve İstanbul hakkında iki kitap yazmış bu adam. Birisi Boğaziçi hakkında ve öbürü tarihî şehir hakkında. Zamanın kültürlü olma ölçülerine uyarak, Latince yazdığı için Pierre Gilles olan Fransızca adını da Latinceleştirip Petrus Gyllius haline getirir. Gyllius mesela bu limanın dolmakta olduğunu anlatıyor. Demek ki 1500'lerde Kanuni padişahken Kadırga dolmaya başlamış. Ondan sonra da bugünkü haline gelmiş. Kadırga nerde dersek -yani işte benim bugün dolaşacağım alan- bir tarafında Kumkapı ile sınırdaş diyebiliriz, bir tarafı da Küçük Ayasofya'yı da içine alarak Ahırkapı'ya doğru uzanıyor. Yukarıda da, yine bugünkü programda sözünü edeceğim, Sokullu Camii'ni de içine alan bir bölge. Yani Binbirdirek'in aşağısından başlıyor.

Şimdi burada Kadırga, dediğim gibi, büyük bir liman olmakla birlikte, gene orada Bukoleon Sarayı var. Esas Bizans sarayı Sultanahmet'te, bugün caminin olduğu yerde. Fakat oradan aşağı bahçeleri, pavyonları, değişik köşkleri falan Marmara surlarına uzanıyor bir yandan, bir yandan da Mangana Sarayı vesaireyle Ahırkapı taraflarına uzanıyor. Bugün deniz kenarından surların içinde denebilecek şekilde Bukoleon Sarayı'nın bazı kalıntılarını görmek mümkün. Böyle balkon olduğu anlaşılan bir yapının üstüne dayanacağı destek çıkıntıları uzanır. Ve oradaki kapı - pencere yapısının normal surlara göre gösterdiği farklılıktan, bunun başka bir şey olduğunu, muhtemelen de bir saray olduğunu anlarsınız. Onun da gene bir küçük limanı varmış: Porta İulianos ya da Sofianes dedikleri. Demek ki gene Kadırga'ya oldukça yakın bir küçük liman daha var surla korunmuş durumda. Burada bir de sur kapısı var: Porta Leonis, aslanlı kapı dedikleri. Kaideler üzerinde iki tane aslan oturuyor, kapının girişinde. O aslanlar şimdi orada değil. Yanılmıyorsam onlar, ya da onlardan ne kaldıysa geriye, arkeoloji müzesine götürüldü. Sonra da burada olan bir depremden ötürü bu surlar çatladı, yarıldı. Şimdi bu bölgeye deniz kenarında olan bu bölgeye, Kadırga'nın aşağısında olan bölgeye falan Çatladıkapı denir. Bu konuyu tamamlamak için bir şey daha söyleyeyim: bu insanlar işte böyle kullanılan bir limanın toprakla dolmasına niye göz göre göre izin verdiler? Bu, gemicilik tekniğindeki bazı değişimlerin sonucu. Şimdi bu Marmara kıyısındaki ufak limanlarda ancak birtakım ufak tekneler barınabiliyorlar. O zamanın bu "çektiri" tipi diyebileceğimiz kürekle işleyen tekneneleri ki, kadırga bunların en büyükleridir - esas olarak kürek gücüne dayanır. Bir yelkeni vardır, Latin tipi bir yelkeni vardır. Ama işte o belirli havalarda, esas olarak yelken gücüyle, rüzgâr gücüyle hareket etmez. Kanuni zamanı diyoruz, 1500'lerde bu dolmaya başladı. Bu tarihte artık hem de epey zamandan, 1400'lerin sonlarından beri büyük "kalyon" tipi tekneler savaş teknolojisi için elverişli araç kabul ediliyor. Kadırgaların ömrü yavaş yavaş dolmaya başlıyor. Dolayısıyla, onların barındığı bu limanları açık tutmak gereği ortadan kalkıyor, bunlar kullanılmaz hale geliyor. Buralara, bu küçük yerlere o koskoca kalyonların girmesine de imkân yok. Onun için bu limanlar zamanla, dediğim gibi, toprakla dolmuş ve meskûn semtler haline gelmiş. Şimdi Kadırga genellikle geleneksel bir Türk mahallesi, Osmanlı - Müslüman Türk mahallesi karakterlerini gösteriyor. Tabii İstanbul'un her yerinde olduğu gibi, içinde gayrimüslim tipler vardır. Bu geleneksel havasına dayanarak ben de programın ilk müzik parçasında Hafız Sami'den bir gazelle başlayacağım.

Evet Hafız Sami böyle o zamanın zevkine uygun, son derece tiz, yükseklere çıkan sesiyle -bir gazele son derece uygun bir ses bu- gazelini okudu. "Reha bulmak ne mümkün" falan filan diye. Şimdi bu gezdiğimiz semtin limanını geçtik. Liman kısmını ve geçmişini... Osmanlı eseri olarak burada, bu çevre içinde bulunan başlıca anıt -anıtsal yapı diyelim- Sokullu Camii. Üç padişaha sadrazamlık yapan, Kanuni'nin son yıllarından başlayarak, Sokullu Mehmed Paşa, imparatorluğun başka birçok yerinde de böyle eserler yaptırmış. İstanbul'da iki tane camisi var. Bunlardan biri Azapkapı'dadır. İkincisi de bu Kadırga'daki camidir. İkisini de tabii dönemin inanılmaz mimari dehası Mimar Sinan inşa etmiş. İkisi de ilginç binalardır. Bence Kadırga'daki daha da sevimli bir yapıdır. Şimdi İstanbul'da hanedanlığın yaptırdığı, padişahların ve ailelerinin yaptırdığı daha büyük çapta camilerden sonra sadrazam camileri diyebileceğimiz daha mütevazı ama her biri önemli sanat eserleri olan bir dizi cami görülür. İşte Sokullu camileri bunlardandır. Rüstem Paşa, Cerrah Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa gibi böyle güzel sadrazam camileri bulunur. Kadırga'daki bu bölge, bu caminin kurulduğu bölge, gayet engebeli, dik yokuş bir yer. Fakat böyle şeyler Sinan'ı durdurmadığı gibi, tuhaf bir şekilde, sanki Sinan'ın engebenin getirdiği elverişsizlikten bir yeni estetik efekt çıkarması gibi bir sonuçla karşılaşıyoruz. Örneğin, bu yokuşun en dibinde olan cami ana girişinden merdivenlerden yukarıya çıktıkça bir yandan bakıyorsunuz gittiğiniz yöne, şadırvan görünür, yukarıya doğru her attığınız adımda, çıktığınız her basamakta o perspektif biraz daha değişir falan. Yani son derece ustaca kullanılmış bu kot farkı. Ve bu, sadece bir cami de değil, bir külliye Sokullu'nun buradaki eseri. Ve bu külliye, bitemeden Sokullu ölmüş. Malûm, işte meczup bir adam tarafından bıçaklanarak bir suikasta kurban gider. Daha sonra karısı camiyi tamamlattırmış. 1570'lerde bitmiş oluyor. Medresesi var. Yani cami avlusu, aynı zamanda hücreleriyle bir medrese. Dediğim merdiven, tırmandığınız merdivenin üstündeki yapı da medresenin dershanesi. Merdiveni çıkıyorsunuz, avluya geliyorsunuz, işte şadırvan, güzelim İznik çinileri, daha çok laciverdin egemen olduğu şeyler, hatlar da olan çiniler caminin dışına da taşmış durumda. Caminin mimari özelliği altıgen planlı olmasıdır. Sinan'ın böyle altıgen üzerine çeşitli çalışmaları var. Belki bunların en güzeli, Üsküdar'da, Atik Valide Camii. Üsküdar'dan söz ettiğimiz programda geçmişti. Ayrıca Topkapı'da Ahmed Paşa Camii de çok güzel örneklerden biridir. Altıgen, yani kubbe ağırlığının altı dayanak üzerine oturtulduğu camilerde genellikle caminin tabanı dikdörtgen olur ve bu dikdörtgen yanlara doğru uzar. Yani mihraba doğru uzayan bir tip değil, tersine iki kanadı genişler. Burada da bunu görüyoruz. Mihrap son derece güzel, çinilerle bezenmiş. Ayrıca tavan süslemeleri, orijinal olduğunu sanıyorum, bunlar son derece zevkli. Mimberin külahı da gene çinilerle kaplıdır ki, böyle cami çok fazla yok, ben bir bunu biliyorum İstanbul'da, bir de gene Üsküdar'da Kösem Sultan'ın yaptırdığı Çinili

Cami'de benzer bir şey var. Bir başka özelliği, bu tür şeylere inanan, iman edenler için herhalde bir önemi var, Kabe'deki Hacerülesved taşından, yani meşhur simsiyah renkli, göktaşı. Kutsal addedilen taşın bazı parçaları da buraya konmuş. Küçük şeyler tabii, bir tanesi mimberde, bir tanesi de yanılmıyorsam cami girişinin üzerinde görülebiliyor. Şimdi Sokullu burada bu külliyeyi yaptırmış ve kendi evi, konutu da bu civarda. Onun hangisi olduğu konusunda çeşitli tartışmalar var. Daha güvendirici bir tez, bunun daha sonra Esma Sultan Sarayı haline geldiği. Hâlâ orada bir bina vardır. Bu binanın altında kemerli kapılar, şimdi hepsi dükkân mükkân haline gelmiş, o şekilde kullanılıyor. Bunun o eski Sokullu sarayının kâgir alt katı olduğu, üstünün ahşap olduğu, üstünün de zamanla yanıp ortadan kalkıp ondan sonra da yeni tekniklerle kâgir beton bir şekilde tekrardan kat yapıldığı söyleniyor. Ama bu arada bir de restore edilmiş ahşap otel var şimdi orada. Bu oteli işletenler de onun Sokullu'nun konağı olduğunu iddia ediyorlar. Zaten otelin adını da Sokullu Mehmed Paşa Oteli koymuşlar, yanılmıyorsam. O da güzel bir bina ama sanmıyorum Sokullu'nun sarayının bu olacağını. Külliyenin içinde, külliye camisinin arkasına doğru devam eder haziresi vesairesi, gene külliye duvarının içinde kalan bir başka cami yıkıntısı var. Caminin kendisinden pek az yıkıntı kalmış. İşte minaresi kısmen ayakta. Bu da Helvacı Mescidi imiş. İskender Ağa adında biri yaptırmış ama üzerinde laf söyleyecek fazla bir şey kalmamış. Gene Sokullu Külliyesi'nin bir cephesinde sokağın öbür tarafında -yan kapılarından birisiyle karşı karşıya denilebilir- Özbekler Tekkesi vardır. Özbekler daha çok Nakşibendi, burda 1600'lerde bir tekke kurmuşlar. Tabii tekkenin camisi var, işte derviş hücreleri var. Şu ana kadar oldukça yıkık bir durumdaydı. 50'ler mi, 60'lar mı bir tamir geçirmesine rağmen pek fazla belini doğrultamamıştı. Sonra hatırlıyorum, 70'li yıllarda belirli hücreleri öğrenci yurdu olarak kullandılar. O zamanın o siyasi kavgası, patırtısı falan içinde galiba sağ yönelişli birtakım öğrenciler orda oturdulardı. Binanın ilginç tarafı şu: o da yine yokuş üzerindedir, dolayısıyla onun da kanatları arasında kot farkları vardır. Tam girişin üzerinde, kapının üzerinde minare... caminin, mescidin minaresi yükselir. Hiç böyle düzenleme başka bir yerde ben görmemiştim. Minarenin altından geçerek içeri girersiniz: Avlu gibi bir şey, dediğim gibi, aralarında düzey farkı olan şeyler sağlı sollu uzanır. Şimdi bu yakınlarda restore ediliyor. Ciddi biçimde ele alındı, umarım başarıyla tamamlanır ve güzel bir eser ortaya çıkmış olur. Şimdi Sokullu falan dedim, o dönemlere dönerek, daha önce bir kere bir parçalarını çalmıştım, çok sevdiğim Ruhi Ayangil korosu, onlardan bir parça... Sözleri de III. Murat, Sokullu'nun sadrazamlığını yaptığı üçüncü padişah. Demek ki üç aşağı beş yukarı tarihler de denk düşüyor... Polonya asıllı, Leh asıllı Ali Ufki'nin bestelerinden yaptığı kasetten "Uyan Ey Gözlerim"i çalacağım şimdi.

Sokullu'nun binalarından, külliyesinden söz ettim, biraz da kendisinden söz edeyim. Sokullu faslını biraz uzatıyorum ama Sokullu önemli bir adam olduğu için tutamıyorum kendimi. Sokullu döneminde, aslında Kanuni devri, fütuhat vesaire, imparatorluk artık doğal sınırlarına dayanmış gibidir. Özellikle Viyana kuşatmasında Osmanlı'nın uğradığı başarısızlık artık küçük Balkan topluluklarının imparatorluğa katılmasından sonra kendine denk denebilecek bir güçle yüz yüze gelmiş Batı'da. Belki Osmanlı Avusturya'dan ve Habsburg Hanedanı'ndan birçok bakımdan hâlâ daha güçlü ama o zamanın savaş koşulları içinde işte ordu hazırlanacak, İstanbul'da toplanacak, sefere çıkılacak, toplar çekilecek, şunlar bunlar... İşte kuşatmaya gideceksiniz... Sınırlı bir mevsim içinde bunu yapabilirsiniz ama mevsim değişince bunu sürdürmeye imkân yok, tekrar geri döneceksiniz. Yani orada artık pek fazla yapılacak bir şey görünmüyor. Doğu'da da genişleyeceği kadar genişlemiş. İşte böyle bir dönemde sadrazam olan Sokullu, askerî değil, birtakım ekonomik tedbirlerle imparatorluğun hayatiyetini devam ettirmek gerektiğini anlar ve bu niyetle Hazar Denizi'ne kanal açmak, ayrıca ilk olarak Süveyş kanalını açmak projesi üzerine kafa yormaya başlar. Bunlar, maalesef diyelim, olmaz. Belki de Osmanlı aslında çok fazla ekonomik rasyonele sahip olmayan bir toplum biçimi olduğu için, Sokullu da bunları gerçekleştirmeye fırsat bulamadan, dediğim gibi, bir tuhaf suikast sonucu can verir. Ondan sonra da onun düşündüklerini gerçekleştirmek üzere kimse çok ciddi bir çabaya girmez. Bu arada Sapanca Gölü üzerinden Karadeniz'e kanal açmak, hem de Marmara tarafına kanal açmak falan gibi birtakım projeler gelişmiş fakat bunların hiçbirisi gerçekleşmemiştir. Sokullu bildiğim kadarıyla Sırp'tır ama Bosna Sırplarındandır. Sokoloviç adında bir köyden devşirilmiş, Enderun'da yükselmiş, vezir olmuş. Bu konuda da ilginç bir hikâye geliyor aklıma: Yugoslav yazar, Bosnalı Sırp gene, İvo Andriç, *Drina Köprüsü* diye ünlü bir roman yazmıştı da daha sonra Nobel Ödülü'nü kazanmıştı. Orada kitabın sonlarına doğru artık bu kasabanın tarihini 19.yüzyıla getirdiğinde Sırp öğrenciler aralarında tartışırlar. Bir sahne vardır: milliyetçi Sırp öğrenci Osmanlıya öfke içinde der ki: "Osmanlı geldi, bizim iliğimizi sömürdü, kanımızı emdi. İşte Sokullu Mehmed Paşa aslında bir Sırp çocuğudur ama Osmanlı, Sırp çocuğunu aldı, Osmanlı Devleti'nin hizmetinde onun yeteneklerini kullandı." Buna karşılık bir sosyalist öğrenci de "Bu dediğin doğru olabilir ama meseleye bir de şu açıdan bakabilirsin" der. "Osmanlı Devleti bu çapta, bu boyutlarda bir medeniyet kurmuş olmasaydı dediğin Sokullu Sokoloviç köyünde doğup belki çobanlık yapacak, bilmem buğday ekecek ve tarihe herhangi bir ciddi katkısı olmadan ölüp

gidecek bir köylü olurdu. Böyle baktığın zaman olay farklı oluyor." Bu, benim çeşitli milliyetçilik eğilimleri karşısında -ki şu sıralar bunlardan bol bol var- anlattığım çok bilgece bir bakış açısıdır.

Evet, şimdi gelelim, bugünkü haliyle Kadırga meydanına. Bu meydan çevresinde çeşitli yapılar var. Mesela bunlardan bir tanesi Kadırga Hamamı. Oldukça eski bir hamamdır. Cadde üstünden, cepheden gittiğiniz zaman pek tarihi bir yapı olduğunu anlamazsınız ama arka tarafından, arka sokaktan baktığınızda, işte kubbeleriyle, taştan yapısıyla bir klasik hamamdır. Fatih'in oğlu, II. Bayezid zamanında, demek ki oldukça erken bir dönemde, onun vezirlerinden, beylerbeyilik yapan Yahya Paşa bu hamamı inşa ettirmiş. Yahya Paşa'nın oğlu da yine ünlüdür: akıncı beylerinden Bali Bey'dir. Hamam var, çok daha yakın zamanda yapılan, yanılmıyorsam, Abdülmecid devri, karakol binası var. Bu güzel karakolların genellikle büyük çoğunluğu Abdülmecid zamanında yapılmıştır. Ben gençliğimde çok sık giderdim, işte Kumkapı çok sevdiğim bir yerdi. Kumkapı'ya gider gelirken de Kadırga - bir uğrak yeri gibi görürdüm orayı. Güzel kahveler vardı, onları da şimdi anlatacağım, unutmadığım bir anı var: O zamanlar şimdiki gibi böyle okullar falan yapılmamıştı Kadırga'da. Boş, mesela o kahvelerin birisinin arkasında bölgenin atlı çöpçü teşkilatının atlarının bulunduğu ahırlar vardı. Böyle atlı arabayla çöp toplanırdı o zamanlar. O atların ahırlarından biri bu Kadırga'daydı. Onun yanı sıra böyle bir yüksekçe duvar gider. O duvara bitişik bir araba var ama her tarafı kapalı. Kim bilir belki zamanında ekmek arabası filan olarak yapılmış. Ama belli ki ev olarak kullanılıyor, çünkü pencere açılmış iki tane, ortada kapısı var. Pencerenin perdeleri kapalı, eee kapı da yüksekte kaldığı için birkaç basamak merdiven gibi bir şey dayanmış. Ve bir de küçük bahçe oluşturulmuş etrafında, dikenli tel çekilmiş. Ne hikmetse bahçede ay çiçeği yetişiyor başka süs çiçekleri değil de. İşte o kahvede oturur, buna bakar ve merak ederdim: Çünkü sonuçta bu araba küçücük bir şey. Bunun içinde belli biri oturuyor ama kim oturur? Sonra bir gün merakımı ev sahibi kendisi giderdi, kapı açıldı, ev sahibi çıktı. Baktım bir cüce oturuyormuş, hâlâ unutamadım. Hoş bir hikâyedir Kadırga'dan. Dediğim kahveler de iki tane, karşı karşıya. Çok sevimli kahvelerdi. Bir tanesinin küçücük bahçesinde küçücük fıskiyeli bir havuzu vardı. Şimdi o kahveler hâlâ duruyorlar aslında. Fakat dediğim bu bahçe gibi olan yeri çeşitli nedenlerle -herhalde yaz kış kullanabilmek için- üstünü kapattılar. Çatı koydular. Onun için o eski pitoreskliği, yaz zamanı pitoreskliği kalmadı. Bunlar, zamanında tulumbacı kahveleriymiş. Kadırga ayrıca tulumbacılarıyla da ünlü semtlerden biri. Oldukça klasik başladık müziğimize, gazelle, derken Ali Ufki Efendi. Şimdi de bir İstanbul türküsü, tulumbacı türküsü çalalım. Bunu Radife Erten söylüyor. Meşhur "Hurşit Reis" türküsü.

Evet, şimdi, Kadırga Meydanı olan ve park halindeki bu alana baktığımızda demin saydığım kahveler, karakol, çifte hamam vesairenin yanı sıra oldukça belirgin, kendini gösteren bir yapı daha var parkın ortasında: Bu bir namazgâh. Böyle dört köşe, üstü balkon gibi düzenlenmiş, bir tarafında abdest çeşmeleri olan... Merdivenle yukarı çıkıyorsunuz, orada namaz kılıyorsunuz, böyle bir namazgâh yapısı. Şehir içinde çok fazla namazgâh yok. Benim bildiğim Tarihi Yarımada'da namazgâh denebilecek bir tek bu var. Onun dışında hâlâ kalmış, işte Anadoluhisarı'nda vardır, Hisar'ın orda. Bir tane Maçka'da Valide Çeşme'de vardır ama onda da bina denecek bir şey kalmamış. İşte yükseltilmiş bir çimenlik bir alan. Namazgâh, aslında, yolcuların yol üzerinde namaz vaktine rast geldiklerinde durup ibadetlerini yerine getirmeleri için yapılmış, öyle düşünülmüş bir yapı tipi. O bakımdan da belki şehir içinde fazla sayıda namazgâh yapılmaması zaten normal. Çünkü şehirde birçok cami var. Bu daha çok yol üstü kullanılabilecek bir şey. Mesela Üsküdar'dan başlayan, Bostancı vesaire giden, şimdiki Bağdat Caddesi hattını izleyerek doğuya doğru giden yol üzerinde böyle çeşitli menziller, bu menziller üstünde de namazgâhlar falan varmış. Şehir içinde, dediğim gibi, fazla yok. Kadırga'daki namazgâhı da lll. Ahmed'in kızlarından Esma Sultan yaptırmış. Esma Sultan'ın adı demin geçti, Sokullu'nun sarayı sonradan Esma Sultan'a kaldı diye. Biraz böyle isim karışıklığı var gibi: Sokullu'nun karısı ll.Selim'in kızı olan İsmihan Sultan'dı. İsmihan-Esma birbirini andırıyor. Yani öyle bir yanlışlık da olabilir ama tahmin etmiyorum. Herhalde bildiğimiz hep işte sözü geçen Kadırga'da Esma Sultan Sarayı denilen yer, aynı bina, en azından aynı arsada yapılmış olan bina olmalı. Bu Esma Sultan'dan başka l. Abdülhamid'in kızı ve ll. Mahmud'un da kız kardeşi Esma Sultan vardır. Onun hikâyelerini daha çok Ortaköy'de anlatmayı düşünüyorum. Orada yalısı var çünkü. Bir de çapkınlığı ile ünlü bir hanım sultandır. Ama lll. Ahmed'in kızı için de benzer hikâyeler anlatılır. Yani bu Esma'lar, Osmanlı Esma'ları, öyle kolay kadınlar değiller. Ama küçük Esma Sultan diye anılan ikinci Esma Sultanın hikâyeleri biraz daha şanlıdır. İşte onları Ortaköy'de göreceğiz.

Öteden beri Kadırga Meydanı, hemen onun yanında denize doğru da Cinci Meydanı var. Doğrusu Cundî Meydanı olsa gerek fakat zamanla halk arasında "Cinci Meydanı" haline gelmiş. Bir de Deli İbrahim zamanının meşhur "Cinci Hoca"sı vardır. İbrahim, lV. Murad'ın terörü altında her gün "idam edildim, edileceğim" diye korkular içinde yaşarken nörotik bir halde, cinsel faaliyetten de epey kesilmiş, ondan sonra da padişah olduğunda da bir türlü açılamıyor adamcağız... Eski gerginlik gidiyor. İşte bu arada macunla-

rıyla, nefesleriyle falan filan, bu Cinci Hoca ortaya çıkar. İbrahim bu tutukluktan kurtulur. Dolayısıyla da bu önemli hizmette bulunan Cinci Hoca'yı servete boğar. O da müthiş bir saray yaptırır falan... Sonra ihtilal olur, Cinci Hoca da perişan olur gider. Acaba Cinci Meydanı, Cinci Hoca'nın sarayı orada mıydı, yoksa başka bir yerde mi? Her neyse, Kadırga Meydanı, Cinci Meydanı, oldukça yakın zamanlara kadar aslında İstanbul'un önemli bayram yerleriydi. Geniş alanlar, açık alanlar olunca, o dönemin başlıca sosyal eğlencesi, şeker bayramında, kurban bayramında herkesin katılabildiği bir zamanda yapılıyor. O dönem olunca bu meydanlarda karagözcüler geliyorlar, perdelerini kuruyorlar. Bir yanda karagöz oynuyor, bir tarafta tabii ortaoyuncular var, her türlü müzik vesaire, bu tür şeyler var, meddahlar tabii, kendileri de icra-i sanat eylemekte. İşte meddahlar oturuyorlar, hikâyelerini anlatıyorlar, insanlar toplanıyor, meddahın bir de elinde mendil vardır, o mendille çeşitli numaralar çeker. Anlattığı hikâyeye uygun biçimler verir mendiline. Cambazhane tabii önemli bir şey. İp cambazları, şunlar bunlar... Kadırga da işte böyle bir Kadırga ve Cinci meydanları bütün bu eğlencelerin olduğu yerler. Tabii zamanla eğlence kavramının kendisi değişti: Bir kere böyle yılın belli bir zamanında, bayram vesilesi ile belirli bir yerde yapılan bir şey olmaktan çıktı. İstanbul şehirleştikçe, eğlence de şehirlilerin önemli, temel bir faaliyeti olduğu için, bunlar kalıcılaştılar. Daha ilk programda anlattığımız, mesela Direklerarası'nın oluşması, Şehzadebaşı'nda falan... bu yeni, modern diyebileceğimiz eğlencenin oluşmaya başlamasının işaretleri. Ondan sonra yavaş yavaş bu bayram yerleri eski renklerini kaybettiler. Bugünlerde biraz nostaljik olarak "Ah, eskiden bayramlar vardı, ne bayramlar" falan denilen şeyler haline geldi. Gerçekten, Osmanlı'da bayram, Osmanlı dönemi boyunca toplumun bütün tabakaları için önemli. "İyd", Arapçası... Dolmabahçe Sarayı'nın da en önemli bölümü muayede salonudur: bayramlaşmanın yapıldığı yer. Buraya padişah gelir, bütün yerli yabancı, günlerce sürer falan, onun fazla bir eğlencesi yoktur. Oldukça sıkıcı olduğu da düşünülebilir. Ayakta saatlerce duruluyor, merasim halinde falan... Ama hanedan çerçevesinden çıkıp, halkın arasına indiğinizde herhalde çok daha eğlenceli bir bayram hayatı yaşanabiliyordu bu meydanlarda. Şimdi böyle demişken "Masters of Turkish Müzik" diye bir kaset yapılmıştı Amerika'da. Bu Türkiye'de de basıldı. Orada biraz bu bayram eğlencelerini andıran bir mani var. Gülistan Hanım adında biri mani söylüyor bir zurna refakatiyle, ve bir de ne olduğu tam çözülememiş bir davul refakatinde. Burada mani işte biraz gazel gibi, emprovize bir şey, klasik edaya yakın... Onun hemen arkasından da Zurnacı Halil'den bir parça. Çünkü İstanbul halkı her zaman dışarıdan gelen insanlarla takviye olmuştu. Belki şimdiki kadar olmasa da büyük kalabalıklar halinde... Dolayısıyla, bu bayram zamanları dolayısıyla bu zurnacıların da olduğu folklor diyebileceğimiz Anadolu folklorunun da İstanbul'da biraz daha fazla duyulduğu bir zamandı. Şimdi bu "Masters of

Turkish Müzik"ten üst üste Mani ve Zurnacı Halil'i dinleyeceğiz.

Evet, işte bayram eğlenceleri, davullar, zurnalar... Şimdi programın sonuna yaklaşıyoruz, ben gevezelikten yine her şeyi sığdıramayacağımdan korktum. Küçük Ayasofya'dan söz etmemiz lazım. Bizans'tan kalan bu güzel kilise, sonradan camiye çevrilmiş. Önce şirin hikâyesinden başlayayım: Bu, Justinianus dönemi eserlerindendir. Efsaneye göre, Justinianus kendisi bir askerken orduda imparator Anastasios'a karşı bir suikast komplosuna girişmiş ya da giriştiği iddia edilmiş. Neyse, ama bu suikast meselesi ortaya çıkarılmış, suçlular yakalanmış falan. İmparator, iki aziz Justinianus'u da temizleyecek. O ara Sergios ve Bakhos adında, iki aziz İmparator'un rüyasına giriyorlar ve Justinianus'un masum olduğunu, bu işe karışmadığını söylüyorlar. Onun üstüne, böyle bir rüya görünce tabii, İmparator, Justinianus'u affediyor. Gel zaman git zaman, Justinianus hakikaten imparator oluyor. O zaman da bunun anısına, bir şükran ifadesi olarak bu iki azizin adına bu kiliseyi yaptırıyor. Bu hikâyenin doğruluğu hakkında hiçbir şey bilmiyoruz ama işte hoş bir hikâye. İstanbul masalları... Ama binanın kendi çok ilginç bir binadır. Küçük Ayasofya demişiz biz ona. Oldukça fazla sütunlu sisteme oturduğu için o sütun fazlalığını mı Ayasofya'ya benzettiler nedir? Aslında plan olarak hiç ilgisi yoktur. Çünkü Ayasofya sonuçta bazilikal bir binadır - kubbe ile örtülmüş. O bakımdan çok ilginçtir falan filan. Fakat Küçük Ayasofya ya da Sergios-Bakhos Kilisesi, aslında sekizgen plan; dört kemer, dört yarım kubbe sıra ile birbirini izleyerek gidiyor. Tabii köşegenler arasında bir daireye en yakın, sekizgen. Kubbe bu sekizgenin üzerine oturuyor. Dolayısıyla da Mimar Sinan'ın aslında cami mimarisi içinde özgün katkılarından biri olan Rüstem Paşa'da, demin sözünü ettiğim Azapkapı'daki Sokullu Camiinde ve tabii hepsinden önemlisi Edirne Selimiye'de uyguladığı sekizgen planın ilk fikrî tohumunun bu Küçük Ayasofya'dan geldiği söylenebilir. Zamanında tabii kilise olduğu sıralarda son derece şıkmış içi de. Şimdi halen somaki ya da porfir pembe ve yeşil sütunlarını görüyoruz. Ama zamanında bütün duvarları mermer kaplıymış. Muhtemelen seçme mozaikler de vardı. Üst galeride uzanan korniş boyunca yani boydan boya bütün yapıyı dolaşan kornişte, Yunanca bir yazıt var. Ne olduğunu herhalde uzmanların bildiği ama benim bilmediğim. Böyle bir güzel yapıdır Küçük Ayasofya. Bunun da dışını camiye çeviren kişi -ki bu kapıağalarından Hüseyin Ağa diye biri 16.yüzyıl başlarında camiye çevirmiş- o zaman bir medrese inşa ettirmiş. Sonradan, bu yakın zamanlarda yoksul ailelerin oturduğu hücreler halin-

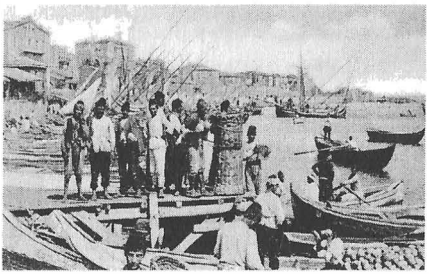
de kullanılıyordu. Şimdilerde burada da restorasyona başlandı. Boşaltıldı o yapılar. Biraz ilerisinde, yine Kadırga semtinin içinde kalacak şekilde bir hamam var: Çardaklı Hamamı. Bunu da aynı Kapıağası Hüseyin Ağa'nın yaptırdığı tahmin ediliyor. Fakat doğru hatırlıyorsam, Semavi Eyice'de okudum sanıyorum, Bizans'tan hemen hemen hiç hamam kalmamış Osmanlıya. Bugün hiç olmadığını biliyoruz. Fakat diyor ki Eyice, bu bir eski Bizans hamamı kalıntısıydı, mermer zemini vardı, havuzu, vesairesi... Ama sonra -özellikle hamamların başına böyle işler gelir, özel mülk olmaya daha yatkındır onlar- özel mülk haline geliyor Çardaklı Hamamı: Depo oluyor, içinde olur olmaz her şeyin istiflendiği... Mermer zemin varmış, şuymuş, buymuş, kimse oralı değil. Onlar kırılmış yahut çıkarılmış, satılmış vesaire... Ve o hamamdan bugüne asıl önemli kısımları kalmadığı gibi, zaten geri kalanı da oldukça harap, perişan bir halde durup duruyor.

Şimdi böyle Küçük Ayasofya, Bizans tarihi vesaire dedik. Burada da zamanında Rumların yaşadığını düşünerek, gene Kadırga ahalisinin bir kısmının da Rum olduğunu düşünerek şimdi bir parçaya geçelim. Konstantinopul şarkıları kasetinden daha önce de birtakım örnekler çalmıştım. Şimdi bu çalacağım şarkı "Yahudi Kızı" diye bir şey. Belli ki bu Konstantinopul kasetindeki Rum şarkılarını söyleyenler, Rumlar oturup Çerkez kızı, Mısırlı kız, Yahudi kızı, Ermeni kızı... fena halde çapkın bir şekilde, gözleri dört dönüp her biri üstüne bir şarkı yapmışlar. Şimdi şunu bir dinleyelim.

Evet, bu programın da sonuna geldik. Haftaya, Pazara bir başka semtte buluşmak üzere hoşça kalın.

YENİKAPI

İyi günler efendim. 94.9 Açık Radyo, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programımız, karşınızda ben Murat Belge.

Bu Pazar, biraz Yenikapı'yı gezelim, dedim. Yenikapı İstanbul'un, benim daha çok sevdiğim, tarihi eserlerle dolu bir semti sayılmaz. Tam tersine, bu tür yapıların epey az olduğu semtlerden biri. Ama Yenikapı, ihmal etmeye de gelmez, kendine göre rengi olan, öteden beri hoş bir semttir. Şimdi ben İstanbul masalcısı olarak Yenikapı'ya gene efsaneyle başlayayım, Yenikapı semtinin ortaya çıkışının efsanesi: Bütün padişahlar arasında çok çeşitli, renkli simalar var. Bunlardan bir tanesi gaddarlığıyla meşhur IV. Murad'dır. Onun için sık sık onun hakkında böyle masallara rastlarız. En eğlencelileri Bekri Mustafa ile arasında geçen maceralardır, ama onu başka bir yerde anlatırız. Şimdi IV. Murad, bir masala göre, sık sık yaptığı gibi tebdil-i kıyafet, kılık değiştirmiş, sıradan biri olarak dolanıyor. Bir sandalda giderlerken orda bir adam, işte bilge görüşlü falan, onunla konular monular açılıyor, bir şeyler soruyor, adam aklı başında cevaplar veriyor. Derken IV. Murad, "Padişah nerde şimdi?" diye soruyor. Adam, düşünüyor: "Çok yakında" diyor ve birdenbire anlıyor. "Sizsiniz." diyor. IV. Murat meraklanıyor, "Sana bir soru daha soracağım" diyor. "Eğer buna doğru cevap verirsen senin sahiden bilge, kâhin bir adam olduğunu anlayacağım. O zaman canını bağışlarım. Eğer bunu cevaplandıramazsan yandın demektir." Ne yapsın adam, peki diyor. "Şimdi ben bu sandaldan İstanbul'a gireceğim, hangi kapıdan İstanbul'a gireceğim, bunu bil!" "Peki", diyor adam, "bunu ben kâğıda yazar size veririm. O kapıdan içeri girinceye kadar da siz benim yazdığım şeye bakmazsınız. Ancak bu şartla böyle bir şey mümkün olur." Peki, diyor IV. Murad da. Adam işte, kâğıt mağıt parşömen mi o zaman bir şeyler karalıyor, veriyor eline. Murad da geliyor, onun da kafasında bir cin fikir, şehre girmeden surun bir yerinde durup adamlarına emrediyor. "Burada" diyor, "suru yıkın, bir kapı açın." Ondan sonra kapıyı açıyorlar, o da oradan içeriye giriyor, merakla parşömeni açıp bakıyor ki, adam, "Padişahım yeni kapınız uğurlu

olsun" demiş. Böylece adamın sahiden bilge olduğu anlaşılıyor. Yenikapı da böyle çıkıyor. Aslında burada zamanında bir kapı, Bizans surlarında bir kapı olduğu tahmin ediliyor. Yenikapı'da şimdi sahil daha ilginç. Zamanla dolmuş falan anlatacağım gibi, bir tarafta kahveler falan filan, mütevazı yerler, fakat öteden beri Yenikapı çalgılı müzikli gazinoları, gece kulüpleri ile ünlü oldu. Bunların başında da Çakıl'lar gelir; ben kendimi bildim bileli Çakıl'lar vardı, özellikle de Türk müziği konusunda, Türk müziğinin yakın gelişme tarihinde önemli rol oynamış yerlerden biridir. Çocukluğumdan hatırlarım, son zamanda gazetelerde ilanlar çıkardı, benim daha yaşım müsait değildi böyle yerlere gitmeye, ama işte görürdüm. Mesela Hamiyet Yüceses, benim hatırladığım, epey bir zaman Yenikapı'da bu Çakıl'ların gazinosunda söyledi. Kendim göremedim ama bilenlerden dinlerdim. Mesela, bu gazelli şeyleri söylerken, mesela "Her Yer Karanlık"ı söylerken, gene içindeki gazeli ile ünlü "Bakmıyor Çeşm-i Siyah"ı söylerken Hamiyet Hanım, mikrofonu bırakır, o gazeli doğrudan, yalın, çıplak sesiyle okur ve ortalığı çınlatır, inletirmiş. Tabii ondan sonra seyirciler, nara kıyamet, onlar inletirmiş ortalığı. Onun için, şimdi Yenikapı programımıza Hamiyet Yüceses'ten "Bakmıyor Çeşm-i Siyah" ile başlayalım. Bugün çalacaklarımın büyük çoğunluğu taş plaktan aslında. Şimdi gene bizim kurma fasılları falan filan, iğnesini doğru yere indirme ustalığını gösterebilecek miyiz bakalım.

Gerçekten olağanüstü bir ses, bitmeyecekmiş gibi geliyor insana başladı mı o gazele. Evet, Çakıl'lar gazinosu, onun yanında onun kadar ünlü olmayan başkaları da geldi geçti, bana bu Yenikapı programında kolaylık sağlıyor. Çünkü bu şarkının Yenikapı'yla ilgisi var mıdır yok mudur diye fazla düşünmeye gerek kalmadan üç aşağı beş yukarı aynı dönemde sahneleri fethetmiş çeşitli şarkıcılarımızdan bir şeyler çalacağım. Çünkü onlardan her biri muhtemelen buralarda programlar icra etti.

Şimdi geçen hafta Kadırga'daydık. Kadırga'nın hiç belli etmemekle birlikte eskiden bir liman olduğunu falan anlatmıştım. Yenikapı'da da benzer bir tarihle karşı karşıyayız. Burda da bir liman varmış. Burada bir liman olduğu biraz daha anlaşılabilir. Çünkü zaten deniz kıyısı. Oysa Kadırga'da herhalde bir Boğaz'la su geliyordu. Kadırga'da durup etrafınıza bakınca denizi görmüyorsunuz; onun için orada bir liman olduğunu tahayyül etmek, tasavvur etmek daha zor. Burası, yani Yenikapı'daki liman aslında daha derin bir koymuş. Belki de yan yana birkaç tane liman olduğu da düşünülebilir. Çünkü çeşitli isimler geçiyor. Bunlar farklı farklı ama birbirine yakın limanlar olsa gerek. Mesela Eleutherius Limanı var, ayrıca Theodosius

Limanı var. Theodosius, herhalde imparatorlar Theodosius'lardan biri, birinci veya ikinci, hangisiyse... herhalde birincisi yaptırdı. Birincisi surları bugünkü haliyle yaptırdığı için herhalde orada bir liman düzenlemiş olabilir. Şimdi bu tarihî İstanbul'un Bizans zamanında bir de deresi varmış. Onu da bugün tahayyül etmek zor. Galiba daha önceki bir programda muhtemelen bunu Sulukule'de söylemiş olmam gerekir. Çünkü bu dere şehre şimdi Sulukule dediğimiz yerden girermiş. Zaten kulenin adı Türkçede onun için Sulukule olmuş. Bizanslılar ona Pempton Kulesi diyorlar. Bu derenin Yunancası, Likos. Daha sonra da bizimkiler Bayrampaşa Deresi demişler. Demek ki Bayrampaşa denilen semtten doğuyor, geliyor. Uzun bir zaman bu dere akmış. Nitekim şehir içinde, mesela Karagümrük'te falan dere üstüne yapılmış köprülerden XX. yüzyıla kadar kalanları var, dere çoktan kuruduğu halde. Mesela orası kurumuş, bir sokak haline gelmiş, sokağın ortasında ne idüğü belirsiz bir köprü duruyordu. Zamanında, 50'lerde hâlâ vardı. Sonra sanıyorum bunlar da ortadan kalktılar. Likos deresi böylece akmaya devam ettiği için geçen programda da söylediğim gibi "çektiri" tipi kürekli gemilerin modasının geçmesi, çağının dolması ile bu limanlarda herhalde dere aktığı, alüvyon getirdiği için sık sık bir dolma durumu oluyordu. Ama liman kullanıldığı için bir şekilde temizliyorlardı, açıyorlardı falan. Sonradan buna gerek kalmamış. O zaman da dere aka aka, alüvyonları getire getire burayı doldurmuş. Doldurunca da tabii bir akarsuyun getirdiği toprak oldukça verimli, iyi bir topraktır, tarım için elverişlidir. Bizanslılar bu yöreye Vlanga diyorlar. Bizim, böyle şeylere, konson kümelerine dilimiz çok yatkın değildir; onun için "v"sini düşürüp, işi kolaylaştırıp "Langa" demişiz. İşte meşhur Langa Bostanları. Bu derenin alüvyonlu toprakları üzerinde bostan tarımı başlamış. Çocukluğumda duyardım, Langa hıyarı en fazla geçen şeylerden biriydi ama her türlü lahana, vesaire de Langa'da yetişirdi. Zaten o zamanlar, yani 1960'a kadar şehrin içi bayağı bostan doluydu. Ve tabii nakliyat bilmemne meseleleri falan yoktu, taze taze alıyorsunuz, ayrıca çok da iyi bitki yetişen bir yer olduğu için, İstanbul'un kendi sebzelerinin tadına doyum olmazdı. Sebzelerinin de meyvelerinin de. Sonra o patlıcan, fasulye yetişen yerlerin hepsini betonarme bir hale getirdik. Ama Langa'da iyi kötü, hâlâ tek tük birtakım şeyler, bostanlar duruyor. Bunlara baktıkça böyle bir içim ısınıyor, hiç değilse işte, bu kadar da olsa bir şeyler kalabildi filan diye. Bu eski liman aslında bizim dönemimizde de bir küçük liman olarak çalışmaya devam ediyor diyebiliriz. Mesela yakın zamanlarda deniz otobüsü başladı: deniz otobüsünün bir iskelesi var burada. Ayrıca kum kayıkları gelir gider, kum taşırdı. Hatta benim, merkezi Kumkapı olan anılarımın arasında Haydar diye bir arkadaşım vardı. Bir süre ben gitmedim falan... bir daha gittiğimde göremedim Haydar'ı. Sordum nerde falan diye. O, dediler, Yenikapı'ya taşındı. Neyse gittim buldum Yenikapı'da... Kıyıda kum kayıklarının, o büyük çektirilerin yanaştığı iskelenin başına, bu işin

hesabını tutmak için betondan bir kulübe yapmışlar. İşte penceresi, kapısı olan bir kulübe. Deniz altınıyemiş, onun için toprak kaymış, toprak kayınca da beton kulübe yıkılmamış ama böyle yampiri biçimde duruyor - denize doğru meyletmiş bir vaziyette. Bizim Haydar da Orhan diye bir arkadaşıyla oraya çay ocağı yapmış, birkaç da masa sandalye atmış kıyıya. İşte İstanbul'da sık sık gördüğümüz, usulsüz, ruhsatsız, bilmemnesiz ama maişet meselesini çıkarıyor. Bu böyle yampiri duran kulübenin içine de çay ocağını koyduğu için, üstüne "Piza Kulübesi" diye yazmıştı. Ama Piza Kulübesi gibi cazip bir isim bile yeterince müşteri çekmediği için, bir zaman sonra hep beraber kulübeyi terk ettik. Şimdi evet, böyle birtakım hikâyelerden sonra gene gelelim Çakıl'lara. Yine orada söylediğini ben kendi hesabıma çok net hatırlıyorum ama insan hafızası da yanıltıcı bir şey. Zehra Bilir burada söylemişti diye hatırlıyorum. Bir yandan da şu iğneyi değiştireyim. Zehra Bilir, bizim Cumhuriyet dönemimizde türkü tarzı musikinin popülerleşmesine en fazla katkısı olan ses sanatçılarının başında gelir diyebiliriz. Cumhuriyet döneminin klasik Türk müziğiyle çeşitli sorunları oldu. Hatta bir dönem radyoda bu şarkıların çalınması bile yasaklandı. Çünkü o Osmanlı geçmişinin bir parçası sayılıyordu. Dekadan, yoz bir kültürün ürünü olarak görülüyordu. Buna karşılık saf Anadolu kültürünü, milli kültürün temeli olarak öne çıkarma çabası vardı. Onun için de türküleri, bütün -ne diyelim- kültürlü tabakanın önüne sermek falan... Daha sonraları, bu, daha başarılı olmuştur. İyi yerel türkücülerin ortaya çıkmasıyla ve ayrıca da müzikten anlayan Ruhi Su gibi insanların türküye eğilmesiyle... İşte bu dönemlerde 1930'lar, 40'lar diyelim, türküyü popülerleştiren, sevdiren -tabii dolayısıyla da biraz türkü halinden uzaklaştırarak yapıyor bunu- Zehra Bilir olmuştu. Şimdi Zehra Bilir'den "Koyuna Bak" türküsü.

Zehra Bilir, bunları söylerken bir yandan sahnede küçük adımlarla oyunlar yapardı, bir de meşhur mendili vardı elinde. Zehra Bilir deyince şimdi onu hatırlayanların aklına meşhur mendil gelecektir. Mendiliyle de çeşitli figürler yapardı.

Evet, Yenikapı Unkapanı arası -bunu da muhtemelen başka programlarda söylemişimdir- Tarihi Yarımada'da toprağın en fazla alçaldığı hattır. Onun için zaten meşhur su kemeri, Valens, ya da bizim Bozdoğan dediğimiz su kemeri burada yapılmış ki su daha yüksek olan Fatih tarafından geliyor. Buradan Süleymaniye, Şehzadebaşı tarafına gitmesi için bir kemer

üstünden geçirmek gerekmiş. Yani bir vadi oluyor böylece. Dolayısıyla da Yenikapı, biraz daha içeriye doğru girdiğimizde Aksaray, öteden beri şehrin başlıca merkezlerinden, meydanlarından biri. Bir bakıma Aksaray'ın iskelesi gibi bir yer olagelmiştir. Aksaray'ı da, tabii bir başka programda yapacağız, Bizans zamanında Forum Bovis, meşhur anayolun, Mese denilen anayolun, Ayasofya'dan başlayıp, gelip kavuştuğu başlıca meydanlardan biri. Ve Aksaray'dan sonra zaten çatal olur. İki yol daha ayrılır. Böylece Mese "y" harfini andırır. Bunlardan biri Haliç kıyısı boyunca sıralanan sırtları izleyerek, Fatih, vesaire, Karagümrük, Edirnekapı'ya varır. Öbürü de kıyı boyunca Cerrahpaşa, Samatya, Yedikule boyunca gider ve Yaldızlıkapı, Porta Aurea denilen büyük merasim kapısından, surlardan çıkar. Aksaray bu anlamda zaten karayolları kavşağı, önemli. Halen de öyle. Bir yandan da denizle bağlantısı Yenikapı üzerinden geçiyor. Burada tabii Yenikapı'nın kıyı surları şimdikine göre çok daha içerilerden bir yerden geçiyordu. Çünkü, anlattığım gibi, buradan bayağı içerilere uzanan geniş bir koy, liman vardı. O surlardan geriye hemen hemen bir şey kalmamış. Marmara surlarının çoğu, Sultan Abdülaziz zamanında, demiryolu yapılırken, demiryoluna yol açmak için, gene biraz hoyratça, gene biraz hesapsızca yıkılmıştı. Ya o zaman ya daha önceki başka nedenlerle Yenikapı taraflarında hemen hemen hiçbir sur parçası görmüyoruz. Üniversite günlerimde sık gittiğim yerdi, işte oranın kahveleri, öğrenciler zaten çok giderdi ve galiba hâlâ öyle. Öğrenciler, İstanbul Üniversitesi'nde okuyanlar için ulaşması da zor bir yer değil. İşte oraya gelirler, daha çok çay-kahve içilen yerler vardı. İşte ders çalışılır, birlikte ya da tek tek, böyle kendine özgü bir havası vardı. Şimdi bakıyorum, daha böyle içkili lokanta falan tipi şeyler de o eski kahvelere eklenmiş. Benim hatırladığım yıllarda kahveler, ondan sonra Çakıl falan gibi gazinolar vardı. Gece kulübü gibi yerler vardı. Pek lokantası yoktu. Lokanta zaten o zaman İstanbul'da şimdikine göre çok daha azdı. İşte Kumkapı'da üç beş tane namlı meyhane, lokanta vardı. O işler için daha çok oraya gidilir, çay kahve gibi, gazoz gibi masum zevkler için de daha çok Yenikapı'ya gidilirdi. Yenikapı'da tabii bir de tren istasyonu var. İşte Sirkeci'den başladıktan sonra Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, ondan sonra Samatya, Yedikule... böyle gider. Dolayısıyla, yine yol üstü olma, kavşak noktası olma özelliğine Yenikapı'nın tren istasyonu, banliyö hattı üstünde olması da ekleniyor.

Evet, şimdi gene bir müzik çalma sırası geldi sanıyorum. Ben şu iğneyi tekrar değiştireyim ve bu sefer Müzeyyen Senar'dan bir şey çalalım. Müzeyyen Senar'dan Sadettin Kaynak'ın şarkısı, "Enginde Yavaş yavaş". Bu, tabii çok ünlü bir şarkıdır. İlginç olan bu "Enginde Yavaş Yavaş" gibi sözleri olan şeyin *Harun Reşit* filmi için yapılmış bir müzik parçası olması. Acaba Harun Reşit'le "Enginde Yavaş Yavaş"ın ne ilgisi vardı, insan merak ediyor.

Odun kömür depoları vardı, hatırlıyorum, Yenikapı'nın iç taraflarında. Hâlâ var, görüyorum. Yalnız şimdilerde biraz daha onlar da modernize olmuşlar, duvarla falan ayrılmışlar. Üstünde işte falanca oduncusu, filanca kömürcüsü diye, ayrı kapıları, şunları bunları... Halbuki eskiden odunlar yığınlar halinde dururdu. Tabii gene hangi yığının kime ait olduğu bilinirdi de böyle dükkânımsı bir manzarası pek yoktu, böyle bir odun yığını idi. Bir de ayrıca bilirim, Yenikapı'nın sırları arasında işte orda kayıkçı, sandalcı şucu bucu... ne diyelim, ehlikeyif, külhanbeyi şu bu takımı, odun istiflerinin aralıklarında esrarlarını saklarlardı. Herhangi birinin onca odun arasındaki, şu girintide, bu girintide bunları bulması mümkün değil. Ama onlar kendi kerterizleriyle falan esrarı sakladıkları yeri bilirler, saati geldi mi gider alır, sigaralarını sararlardı. Şimdi Aksaray'dan düz inerken bizim Yenikapı dediğimiz yer, Aksaray'dan denize inen yolun iki tarafında da yer alıyor. Dolayısıyla, semtin bir kısmı Eminönü ilçesinde, bir kısmı da Fatih ilçesinde oluyor. Çünkü dediğim derin vadiyi oluşturan Unkapanı -Yenikapı aksı tarihî şehrin iki ilçesini birbirinden ayıran yerdir. Sağ tarafta, yani Fatih tarafında kalan kısımda hâlâ -daha yeni gezdim oralarda- o eski atmosferi görmek mümkün. O küçük evler, bir kısmı ahşap, bir kısmı kâgir, nispeten az yeni yapı girmiş aralarına. Tabii girmiş, girenler var ve bu insanlar yoksul, maddi imkânları kısıtlı insan oldukları için özellikle betonu kullandıklarında ortaya biçimsiz, beter çıkıyor. Biraz da işte parasızlıktan, imkânsızlıktan böyle oluyor. Sanki biraz gayretle orası böyle bir otantik İstanbul mahallesi olabilir. Burası çok eski değil, mesela, ne bileyim, Süleymaniye yahut Zeyrek, ahşap evleriyle aslında çok daha başka karakterde yerler. Ama bunun da bir karakteri var. Biraz daha yakın zamanın, kâgirin de girmiş olduğu dönemin bir mahallesi. Ama böyle orası da yangın mangın mı geçirdi, sokakları düzgün. Birbirini dik açılarla falan kesen adacıklar vesaire... Dediğim gibi az bir gayretle, insanlara imkân tanıyarak, birtakım başka fonlar yaratarak, evleri bir tamir ettirmek, yeniden bir şekle sokmak, özellikle ahşap olanlarını boyamak falan, bu gibi şeyler yapılırsa, sanki çok güzel, çok renkli, mütevazı, insanî boyutlarda binaları vesairesiyle hoş bir şeyler ortaya çıkacak gibi görünüyor.

Şimdi bu Aksaray bağlantısından söz ettim Yenikapı'nın: Aksaray civarı son dönemde Doğu Avrupa turizmi mi -pek turizm denecek hali yok, bavul ticareti vesaire- bunun merkezlerinden. Doğu Avrupa ama yani daha doğuya doğru uzanıyor, ne bileyim işte, Özbekistan Havayolları falan filan, eski Sovyet Orta Asya'sına kadar uzanan çeşitli toplumlardan insanların geldiği, gittiği, ticaret yaptığı, başka ne yapıyorlarsa bu arada, onları yaptığı

bir yer haline geldi. Eee, böyle şey başlayınca bulaşıcıdır, nitekim bu iş yıllardır devam ediyor. Orada bakıyorsunuz, mağazaların, pastacı, nebileyim, herhangi bir yiyecek veren şeylerin tabelalarına yansımış. Bakıyorsunuz gayet geleneksel insanlar, o dediğim mahallelerin başında, caddeye bakan taraflarında oturuyorlar falan filan... Bilmemne "pub" yazıyor oturdukları yerlerde. Ticaret ve para kazanma kaygısıyla kendiliğinden gelen bir şey. Kendine özgü bir Batılılaşma tarzı diyelim. Yani işte bunlar bütün o bölgeyi mahvedebilir, kalan kısmı da bambaşka bir kıyafete sokabilir diye korkuyorum. Onun için bir ele alınmayı kendi başına hak eden bir yer sanki o küçük bölge: İstasyon ve devamı. Mesela, şimdi kıyıda pazar kuruluyor, onu da biliyorum. Hatta orada Fransızlarla birlikte bir İstanbul belgeseli çekmek için gittiydik. Yok, yok. İşte böyle oğul oğul Doğu Avrupalı kaynaşıyor ve olağanüstü bir manzara. Bu adamlar işte orda bir tezgâh görüyorlar, pazarlık ediyorlar, bir şey alıyorlar, adeta aynı anda arkalarını dönüp o aldıklarını bir başkasına satıyorlar falan. Dehşet, inanılmaz bir faaliyet. Fakat bütün bu alışlar, satışlar sonunda kocaman kocaman torbalarla akşama doğru kaldıkları otellere motellere, nerelerde kalıyorlarsa oraya doğru yöneliyorlar. Bazen ben yurtdışına giderken birtakım uçakların gününe denk düştüğümde, mesela Ukrayna'ya gidenlere, böyle inanılmaz kuyruklar görüyorum Yeşilköy'de, metrelerce uzanan, kervan gibi, en fazla kervana benzetiyorum. Deve yok, troleyler var. Ama o troleylerin üzerinde binbir türlü şey -türlü değil aslında, aynı tipte çuvallar, işin sanayii iyice geliştiği için, belli ki bunun ambalajı mambalajı hepsi bir arada, bütün halinde- adam başına üç beş tane troley düşüyor. Böyle bir şey. Ve şehrin bu kısımları da dediğim bu faaliyetin ortasında.

Şimdi tekrar bir şarkıya geçelim. Bir dakika izin verin bana, şu iğnemi takayım. Bu sefer Safiye Ayla'dan bir şey çalacağım. Hamiyet Yüceses dedik, Müzeyyen Senar dedik, Zehra Bilir dedik, Safiye Ayla olmadan olmaz. Safiye Hanım'ın bence en iyi söylediği şarkılardan biri değil ama hem kendi tarihi, hem de Türkiye tarihi içinde özel bir yeri olan "Yanık Ömer"ini çalacağım. Bu Yanık Ömer, Kore Savaşı zamanında parlamıştı. Denebilir ki, Demokrat Parti iktidarı, işte Meclis'ten bile tam karar çıkartmadan bizim çocukcağızları Çin komünizmini ezmek üzere Kore'ye gönderirken Safiye Hanım da kendi payına bu furyaya katkıda bulundu. Şimdi dinleyeceğiniz Yanık Ömer türküsünde göreceğiniz gibi, o zamanlar çok ünlü olmuştu. Hatta geçenlerde Safiye Hanım'ın bir konserini anlatıyorlardı bana, doğru kaldıysa aklımda, işte Safiye Hanım teşekkür ediyormuş seyircilere, "sizin sayenizde ben, sağ olun falan" diye. Birisi, "Yanık Ömer" diye bağırmış. O da dönüp ona "Siz de sağ olun" demiş. Hâlâ pek çok insanın hatırladığı şarkılarından biridir. Evet, şimdi Yanık Ömer.

Bu dönemde türkü formunda alaturka şarkı yapmak, işte birtakım Anadolu temalarını alaturka musikiye taşımak epey bir moda idi. Bu da işte Sadettin Kaynak'ın bize kazandırdıklarından Yanık Ömer. Tabii bu muganniye hanımefendiler, zamanında çok sevilmiş, hepsinin hayranları, bugün hani fan club deriz, o tarzda bütün şarkılarını bilen, birlikte söyleyen, onlara meftun diyebileceğimiz dinleyici toplulukları var. Bunlardan Yenikapı'yla, gene Çakıl'larla ilgili hoş bir hikâyeyi Demirtaş Ceyhun bana anlatmıştı. Demirtaş, gençliğinde bir gazeteci adamla birlikte çalışıyor Babıâli'de, Deli Murat derlermiş galiba adına. O zamanlar, ufak bir ilan gazetesi gibi bir şey çıkartıyor veya akşam gazetesi çıkartıyor. Hikâyeden de göreceksiniz, hayli eksantrik bir adamcağız, çalışanlarına da kızarmış, bütün çalışanlarını kovar gazeteyi tek başına çıkarırmış, böyle bir adam. Neyse bunlar bir gün grup halinde Deli Murat'ın davetlisi olarak Çakıl'lara gidiyorlar. Orada da Radife Erten söylüyor, eee işte herkes dinliyor, Radife Hanım da şarkısını söylüyor, birdenbire sahnede bir rakı şişesi, boş bir rakı şişesi patlıyor! Herkes ne oldu telaşı içerisinde, sahne birbirine giriyor, Demirtaş da anlıyor ki kendi masalarından bu şişe atılmış, atan da Deli Murat. Ve şişeyi attıktan sonra da bağırıyor, klarnetçiye kızmış, klarnetçi artık, Deli Murat'ın yorumuna göre sahiden yanlış nota üflemiş, koskoca Radife hanım şarkı söylerken, "sen nasıl yanlış nota üflersin!" diye sinirlenip şişeyi patlatmış sahnede. Ondan sonra ortalık birbirine giriyor. Gazino sahipleri, onların adamları geliyorlar, bunları yaka paça, işte polis çağrılıyor, bunlar en yakın karakola gidiyorlar, fakat hiç kimse bu gazeteci Deli Murat Bey'e söz geçiremiyor. O karakolda marakolda da haklılık duygusuyla "efendim, yanlış nota üfledi, olur mu Radife Hanım söylüyor" falan diye... Böyle sabahlamışlar bunlar karakolda. Neyse işte çıkmışlar... Bunun üzerine ben Radife Hanım'dan bir parça çalayım. Radife Erten çok iyi klasik Türk musikisi söyleyen bir şarkıcı hanımdı. Ama özellikle İstanbul türkülerine sanıyorum, kişisel bir yakınlığı, sevgisi vardı. Nitekim daha sonra Radife Erten Korosu'nu kurduğu, ortaya çıkardığı zamanda, yaptıkları işlerden biri, benim bildiğim bir İstanbul türküleri longplay, yapmışlardı. Tabii bu şarkıları o longplay'den çalmak da mümkün koro halinde. Benim de adım Murat -Deli Murat olmasa da. Radife Hanım'ın kendi sesinden tercih edeceğim. Şimdi ondan: "Seni Seven Yok Yok, Beni Seven Çok".

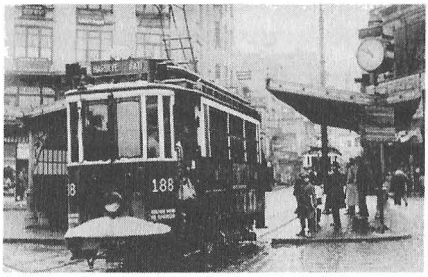
Aksaray'ın iskelesi demiştim. Öbür iki komşusuna baktığımız zaman Yenikapı'nın, Kumkapı ile Cerrahpaşa'nın kıyıları ve dolayısıyla Samatya arasında kaldığını görüyoruz. Bütün bu Marmara kıyı hattı İstanbul'un temel unsurlarının oldukça karışık bir şekilde yaşadıkları, yer yer Ermenilerin işte Samatya tarafında, Rumların daha bir yoğunlaştığı yerlerdir. Dolayısıyla Yenikapı'da da bu manzara devam ediyor. Yalnız, Yenikapı'da muhtemelen Türk-Müslüman ahali biraz daha yoğun yerleşmiş sayılabilir. Şimdi burada tarihî yapı pek yok, dedim. Hakikaten de Aksaray'a çıkana kadar pek bir şey göremiyorsunuz o anlamda. Olan bir-iki şey de Rumlardan, Ermenilerden kalma, bunlar da öyle çok eski yapılar değil. Mesela Aya Theodoros Rum Ortodoks Kilisesi var, Yenikapı'nın Eminönü ilçesinde kalan kısmında. Bunun, aslında eski kayıtlarda en azından bir kilise olduğunu görüyoruz. 16. yüzyılda gene bir Rum kilisesi varmış aynı adı taşıyan. Ama şimdi yapılan, şimdi orada gördüğümüz kilise, 1830'dan. 1830 zaten İstanbul'daki pek çok kilisenin yeniden yapıldığı zamandır. II. Mahmud herhalde bu Yunan ihtilali falan da tamamlandıktan sonra işte imparatorluk içinde kalan Rum nüfusla yeniden ilişkilerini düzeltmek üzere bütün harap, bakıma, tamire muhtaç, yeniden yapılması gereken kiliseler için izin verdi. Bunlar yapıldı Aya Theodoros'tan başka bir de Ermeni kilisesi var Yenikapı'da. Bu da: Surp Tatyos. Gene yaklaşık aynı tarihlerin bir yapısı olduğunu tahmin ediyorum.

Şimdi programı bitirirken, bugün hep Çakıl'lar dedik, alaturkadan gittik. Rumlar, Ermeniler dedik, ama onlardan bu sefer bir şey çalmayacağım. Bir de Batılı Türk müziği örneği vereyim. Yani, bu da gene işte böyle gazino, gece kulübü vesaire gibi yerlerde çalınmış söylenmiş olmalı. Celal İnce'den bu sefer, ama tango değil: "Sevgilim" adında bir bolero. Bu da gene taş plaktan.

Celal İnce'nin sevgilisi kalbindeki yuvasına dönerken biz de programın sonuna geldik. Bu hafta da bu kadar. Ben Murat Belge, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programından bu Pazar sizlere veda ediyorum, haftaya yeniden buluşmak üzere hoşça kalın.

HARBİYE

İyi günler, iyi Pazarlar. Ben Murat Belge. Burası, 94.9 Açık Radyo, yani bildiğiniz gibi, seslere, renklere, titreşimlere, bu arada bana bile açık olan Açık Radyo ve "Bu Şehr-i İstanbul ki" programındayız. Şimdi birkaç seferdir farkındasınızdır, ben, gene programda yalnızım. İki kişi başlamıştık bu programa. Bunun şöyle bir nedeni var, açıklamak gereğini duyuyorum. Aslında bütün bu radyolar, televizyonlar, insanlara birtakım yanılsamalar verirler, program sanki o anda orada yapılıyormuş gibi ama belli bizimkinin canlı olmadığı. Bu arada da ben Amerika'ya gitmek zorunda kaldım. Uzunca da kalacağım. Tam gitmeden önce programı yetiştirmem gerekti. Bu arada da Tanyeri, işlerinden ötürü programa katılamıyor. Onun için böyle bir tuhaflık oldu. Böyle üst üste yalnız başıma beni dinleyeceksiniz.

Şimdi bugün Harbiye'ye gitmek geldi aklıma semtlerden. Harbiye aslında çok da geniş bir yer değil belki. İşte Taksim'le, Osmanbey-Şişli'nin ana caddesi Halaskârgazi arasında uzanan bölge. Sırtımızı Taksim'e, yüzümüzü Şişli'ye doğru döndüğümüzde solumuzda Dolapdere'ye doğru inen yokuş sokaklar, Harbiye'den sayılabilir. Harbiye-Elmadağ. Sağ tarafımızda da Hilton, hatta belki Açık Hava Tiyatrosu sınır sayılabilir. Ama, dediğim gibi, geniş bir bölge olmamakla birlikte İstanbul'un önemli bir bölgesi. Bu görece sınırlı yerde bulunan çeşitli binalardan ötürü. Şimdi tabii adı da geçen yüzyıl sonunda, burada yapılmış olan, Harbiye binasından geliyor. Harp okulu binasından geliyor. Şimdi ben bu Harbiye adından ötürü bir küçük hile yapacağım bu programda. Bundan önce de kiliseleri semte bağlı olmadan dolaşmıştık ve çeşitli kilise müziklerinden örnekler dinlemiştik iki programda. Bu sefer semte bağlı kalacağım, Harbiye'ye. Fakat müzikte gene tematik bir yol izleyeceğim. Harbiye adının çağrıştırdığı şekilde birtakım eski marşlar çalacağım. Bu programı aşağı yukarı tamamen marşlar oluşturuyor. Ama marşlardan önce Safiye Ayla'dan bir şarkıyla başlayalım. Safiye Ayla'nın söylediği bu şarkının bestecisi Yesari Asım Bey: "Bir Harbiyeli Çamlıca'da gönlümü çaldı/Kâfir bakışı, ah bakışı aklımı aldı" filan diye giden bir şarkı.

Aslında vaka mahalli Çamlıca olduğuna göre Çamlıca'da da çalınabilirdi. Ama düşündüm şimdi harbiyeli mi önemli, Çamlıca mı önemli? Hiyerarşik olarak harbiyeli önemli. Onun için bu şarkıyı da Harbiye'de yapalım dedim. Bir de makamına bakınca kürdili şarkı. Eee harbiyeli, kürdili çok iyi olmamış aslında. Ama bu da Yesari Asım Bey'in hatası. Hatasız kul olmaz. Biz şimdi pikabımızı, daha doğrusu gramofonumuzu kuralım. Ve başlayalım...

Harbiye'nin ana caddesinin, Cumhuriyet Caddesi yani, uzandığı alan eskiden 19.yüzyıl başlarına kadar genellikle mezarlıktı. Şehir dışı bir alandı. Bu şehirde yaşayan bütün toplulukların da mezarlıkları vardı. Ama daha çok Ermeni mezarlıklarıyla tanınan bir yerdi, Surp Agop Mezarlığı denirdi. Sonra Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti önemli bir karar verdi, bildiğiniz gibi, Batılılaşmaya karar verdi. Şimdi İstanbul'da Batılılaşmak için İstanbul'un batısına gitmek olmuyor. Çünkü batısına doğru gittiğinizde işte Aksaray'ın, Fatih'in, Süleymaniye'nin daracık, eğri büğrü sokaklarından oluşan bir şehir var. Boş alan kuzeyde, yukarıda. Onun için, Batılılaşma İstanbul'un yerleşiminde kuzeye doğru gitme rotasını izledi. Bunun ilk önemli işareti Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasıdır. O birkaç kilometrelik mesafedeki yeni meskene taşınmakla Osmanlı padişahları, aslında medeniyet çerçevesinde Batı dünyasına taşınma kararını icra ediyorlardı. Aynı şekilde de Haliç'in kuzeyini, yani Galata'nın ve Pera'nın, oldukça meskûn durumda oralar ama daha yukarılarını da yerleşime açmak ve Batılı şehri, Batılı İstanbul'u, Batılı başkenti buralarda kurmak istediler. Bu bakımdan Harbiye'yi şu tema ile yan yana getirmemiz aslında yanlış bir seçim değil. Çünkü Osmanlı, veya diyelim bizim toplumun geleneğinde bir iş yapmak istiyorsanız, bunu önce askerden başlatırsınız. Şehri kurmak için de Tanzimat Dönemi'nde insanlar önce buralarda kışlalar yaptılar. Şimdi Cumhuriyet'ten sonra Teknik Üniversite'ye verildiği için çoğu, kışla olarak geçmişlerini pek bilmeyiz ama Gümüşsuyu Askerî Hastanesi var, onun yanında şimdi Teknik'in olan Gümüşsuyu Teknik gene bir kışla idi. Smith adında bir İngiliz mimar yaptı yanılmıyorsam. Adı üstünde Taşkışla, Divan'ın arkasında. İşte Harbiye, Harp Okulu aynı zamanda yapıldı. Ve Maçka'da şimdi Maçka Teknik olarak bildiğimiz Maçka Silahhanesi gibi binalar da gene askerî binalardı. Bunların arasında bir tanesi de -oldukça önemli bir tanesi de- ortada yok. Bu da Taksim Kışlası. Topçu Kışlası olarak yapılmıştı. Yani gördüğünüz gibi askeriyenin bu tarafa taşınması, askeri kışlaların yapılması, buradaki şehirleşmeyi hızlandıracak bir yöntem olarak düşünülmüştü. Şimdi mesela Teşvikiye'yi akla getirin, Teşvikiye de bu saydığım semtler

arasında, onu ayrıca yapacağız, orada da cami, Teşvikiye Camii yapıldı. Zaten adı üstünde: "teşvik", yerleşmeye teşvik. Bir de karakol yapıldı. Gerisini artık vatandaş yapsın. Devlet camiyi ve karakolu yaptıktan sonra şehirleşme için en temel kurumları getirmiş oluyor. Böylece ilkin kışlaların önayak olmasıyla kısa zamanda şehrin buraları dolmaya başladı. Şişli de kısa zamanda popüler bir yer olduğu için- daha önce de değinmiştik, "Şişli'de Bir Apartıman" yahut Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak*'ında Aksaray'ı terk edip Şişli'de apartmana taşınan aile vesaire- ilk modern, Batılı, kentsel meydan diyebileceğimiz Taksim Meydanı ile işte Şişli aksında uzanan yeni yerleşim arasında bir önemli bağlantı noktası oluyordu şimdi Cumhuriyet Caddesi dediğimiz cadde, Harbiye güzergâhı. Ve bu özelliği Cumhuriyet'in daha ilerideki yıllarında da devam etti. 40'ların sonunda özellikle burası Batılı bir bulvar olarak düzenlendi. Yani bizim de tabii bir bulvarımız olması gerekiyordu. Ağaçlarıyla mağaçlarıyla, geniş bir caddemiz olması gerekiyordu. İşte gelen gidene, Batılılara da gösterebileceğimiz bir yer olmalıydı. Sonra da özellikle, dediğim gibi, sırtımızı Taksim'e döndüğümüzde, sağ tarafta kalan kısımda bugün de ayakta duran, o son derece şık, modern apartmanlar yapıldı. 47'de Radyoevi inşa edildi. Böylece Elmadağ- Harbiye güzergâhı ilk amacına uygun bir şekilde şehrin Batılı bir semti ve Türk milletinin aslında Batılılaştığının kanıtı olarak ortaya çıktı.

Şimdi, dediğim gibi, marş çalacağım. Marşların marşından başlamak gerek. Bu da "İstiklal Marşı" tabii. Ama İstiklal Marşı çalacağım diye evinizde ayağa kalkmanız falan gerekmiyor. Çünkü bu, resmî İstiklal Marşı değil. Zeki Üngör'ün bestelediği İstiklal Marşı 1930'dan beri resmî marştır. Bu, ondan önce bestelenmiş, 1930'a kadar çalınmış Halil Rıfat Çağatay bestesi. Yani oldukça alaturka bir İstiklal Marşı bestesi. Ve Hanende İbrahim Efendi söylüyor. Söyleyen de besteye uygun. Yazık ki çok kullanılmış, yıpranmış bir plak. Herhalde dinleyenler -kim idiyse, kaç sahibi olduysa bu plağın- İstiklal Marşlarını iyi öğrenmek için ders çalışmışlar, sık sık çalmışlar. Şimdi Hanende İbrahim'den bu ilk İstiklal Marşı'nı bir dinleyelim.

Evet, işte böyle bir marş. Tabii o kadar yeni bir şey değil Osmanlı geleneğinde, Cumhuriyet öncesinde marş söylemeye, marş yazmaya çalışmak. Gene böyle Batılılaşma sürecinde, Abdülmecid zamanında, Tanzimat'ı resmen açan padişah, Avrupa'dan, İtalya'dan ünlü Donizetti'yi getirtir Türkiye'ye. Bu, büyük opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin kardeşi Giuseppe Donizetti'dir. Osmanlı devlet hiyerarşisinde "paşa" olur. Donizetti Paşa diye hitap edilir kendisine ve Mızıka-yı Hümayun'u kurar. Mızıka-yı Hümayun

da Batılı müzik çalan orkestra, bando-orkestra arası ...ve Donizetti kendisi de bazı marşlar bestelemiştir Osmanlı ordusu için. Belki bu dinlediğimizden daha Batılı edada marşlar. Ama o da sonuçta bunu Osmanlı devleti için yaptığını bildiğinden, yerel müziği çok da fazla zorlamayan şeyler yapmış ama kolay kolay oturmuyor. Şimdi başka örneklerde zaten dinleyeceğiz.

Evet, Elmadağ güzergâhında, 40'larda, 50'lerin başlarında büyük apartmanlar, falanlar filanlar yapıldı. Bu arada, biraz arka tarafta kalan, Spor ve Sergi Sarayı da gene o dönemlerdendir- Ki şimdi yakınlarda bir uluslararası konferans salonu olmak üzere değiştiriliyor. Bu, özellikle basketbol severleri tedirgin etmişti. Çünkü Spor Sergi basketbola kapanınca ta Silivrikapı'nın oralardaki Abdi İpekçi'ye taşınmak gerekti. Ama bence bu da doğru, gerekli bir karardı. Yani, bilemiyorum, belki başka bir yere de ayrıca konferans salonu yapılabilirdi. Ama Sergi Sarayı gibi merkezî bir yerde bir uluslararası konferans salonuna gerçekten İstanbul'un ihtiyacı vardı. Daha sonra 50'li yıllarda, işte Türk Batılılaşmasının evreleri diyelim, Hilton'un yapılması, bu da 1955 yılıdır. İşte ünlü Amerikalı otel kralı Hilton - Conrad Hilton'du galiba adı - demek ki 50'lerde, 50'lerin başında İstanbul'un da önemli bir uluslararası merkez olarak gelişeceğini hissetmiş ve burada bir Hilton Oteli bulundurmanın kendi oteller imparatorluğu için yararlı olacağına inanmış ki bu işe girişti ve Hilton Oteli yapıldı, 1955'te de açıldı. O tarihlerde gene hatırlarım, "böyle bir bina yapılır mı, işte şehrin siluetini bozacak, koskocaman bina, İstanbul'da böyle bina yoktur" gibi bir sürü itiraz olduydu. Bunların söylendiği sıralarda muhtemelen çok da yanlış değildi ama Hilton, daha sonra olup bitenlerle kıyaslayarak baktığınızda ne kadar efendi bir bina. Sonuç olarak bir kere dikey değil, yatay olmaya özen göstermiş. Evet, tabii yine sekiz- on katlı, az bir şey değil ama sonuç olarak bu da modern dünyanın otel ihtiyaçlarına, büyük otel ihtiyaçlarına cevap verecek bir şey. Ama gerçekten nazik davranarak kendini olabildiği kadar saklamış bir bina. Ondan sonraki kulelerle, örneğin Harbiye Kulesi ile kıyaslarsanız, Hilton İstanbul'a biraz daha saygılı bir bina idi.

Şimdi bu güzergâhtaki daha eski yapılara gelmeden önce gene bir marş örneğine geçeyim. Bu sefer, aslında bu milli marş: "Türk Yılmaz" alfabe değişikliği öncesinde basıldığı için gene imla Fransızca, "Thourk Jılmaz" falan diye yazılmış. Söyleyen de Derviş Abdullah Efendi. Aslında, bu plakta yazmıyor ama tesadüfen biliyorum, Kazım Karabekir bestesidir. Kazım Karabekir Paşa iddialı bir adamdı, her işi bilen bir adamdı. Ya da her işi bildiğine inanan bir adamdı. Bu arada müzikten de, şiirden de anlıyor, şiirler yazıyor falan... Kurtuluş Savaşı'nı izleyen yıllarda, milli ruhu coşturmak, canlandırmak falan... bu yolda çeşitli işler yapılıyor. O arada Karabekir de bir operet yazıyor. Ve o operetin içinde de bu marş geçiyor. Çeşitli yerlerde temsilleri yapılmış: İstanbul'da da, Ankara'da da. Önce Ankara'dan başlamış. Dayım Yakup Kadri anlatırdı, tabii kahramanlık üzere gittiği için, bizim kendimize

özgü bir kahramanlık anlayışımız vardır, buna uygun bir biçimde yazılmış operet sözleri veya şarkıları... İşte "Türk ölmez, Türk öldürür" falan gibi bir sürü laf. Hamdullah Suphi de seyirciler arasında, bir ara perde arasında filan ayağa kalkmış, "Yahu monşer, birader, sadece öldürür deme, yaşatır da de" filan gibi bir şey söylemiş. Evet, ama şimdi Türk'ün yılmadığını göreceğiz bu marştan.

Şimdi marş deyince biz tabii alışmışız daha yeni marşlardan - hani böyle rap rap yürüyüşe uygun bir ritimle olacak. Bunlarda daha böyle tekerlek döner gibi teker meker bir ritim var. Az önce İstiklal Marşı'nınki de biraz öyleydi. Bugün çalacağım başka birtakım örneklerde de daha çok bu, hani ne diyelim, mehter yürüyüşü, iki öne bir arkaya, onunla rap rap arasındaki bir geçiş aşaması gibi. Fakat ilginç, İstanbul'la bir alakası yok ama bir şey anlatayım.

Ben bu yakınlarda Bosna'ya gitmiştim, Tuzla şehrine. Orada bir toplantı için. Bu şehri Birleşmiş Milletler Barış Gücü arasında Pakistanlılar koruyorlar. Yani orada Pakistan birlikleri falan var. Bir gün toplantı salonundan çıktık, öğle yemeği için otele gidiyoruz, davullu mavullu falan, böyle boru sesleri bir şeyler çalınıyor, folklorik havalı. Fakat ben Bosna folkloruna benzetemedim bunu. Sonunda otele vardık ki İskoç gaydaları, davullarıyla askerler yürüyüş ve gösteri halinde, şov yapıyorlar. Bu askerler de Pakistanlı askerler. Yani epey hoş bir karışımdı Bosna'nın Tuzla şehrinde, İskoç etekleri giymiş, gaydalarını çalan Pakistanlı esmer esmer adamlar. Bunların bando şefi de, o elindeki asayı kaldırıp indiren, işte havalara atıp tutup yürüyor ve yürüyüşleri, gene o bizim Batı ordularında bildiğimiz rap rap değil Pakistanlılarda. Çok daha yumuşak, dans eder gibi, hatta feminen denebilecek bir tempoyla böyle, ayaklarını yerde sürerek ve hafif kalçalarını falan da oynatarak yürüyüş halindeydiler. Demek ki Batı'dan Doğu'ya yaklaşırken marş biraz böyle oluyor.

Evet, şimdi bu güzergâh üzerinde eski ve önemli binalardan bir tanesi, tabii, Notre Dame de Sion: Fransız okulu, kızlar için yapılmış. Başından itibaren bir rahibeler okulu. Bu tabii uzun yıllardan beri de İstanbul'un, bütün İstanbul halkının çocuklarının devam ettiği önemli eğitim kurumlarından biri olmuştur. Tabii rahibe disiplini, her zaman bir miktar, tepkilerini de yaratır. Benim bildiğim, Dame de Sionlu kızlar gayet yaramazdır; öyle rahibelerden öğrendiklerini uygulayan insanlar değillerdir.

Dame de Sion'un arkasında da, Saint Esprit Kilisesi vardır. Girişi arka sokaktadır, Cumhuriyet Caddesi'ne paralel. Biraz böyle sapa yerde kaldığı

için, işte pek de göze görünmeyen bir bina olduğu için, fazla bilinmez. Ama İstanbul'da Vatikan açısından, yani Katolik merkezi açısından "katedral kilisesi" budur. Yani ana kilise, idari olarak da Vatikan'ı temsil eden kilise budur. Oysa hani en büyük Katolik kilisesi, İstanbul'da Beyoğlu'ndaki Saint Antuan, acaba hangisi katedraldir diye düşününce akla Saint Antoine geliyor: ama öyle değil. Saint Antoine zaten, o semtleri Beyoğlu'na uğradığımızda ayrıntılı görürüz, bir Fransisken kurumudur. Katedral o değildir, Saint Esprit'dir. Herhalde Saint Esprit'nin katedral olmasının bir nedeni, şu olsa gerek: Vatikan temsilciliği - "Nuncio" derler Vatikan elçisi olan rahibe, gene aynı sokakta, Şişli'ye doğru giderken, Saint Esprit'nin biraz daha ilerisinde. Herhalde Nuncio'ya bu yakınlığı da katedral kilisesi olarak onun seçilmesinde rol oynamış. Cadde boyunda 40'lardaki, 50'lerdeki yeni modernleşme dalgasından önceki modernleşmenin, geçen yüzyıla kadar uzanan modernleşmenin az da kalsa birtakım örneklerine rastlamak mümkün. Örneğin bir "Belvü" *(bellevue)* Apartmanı vardır. "Belvü", yani güzel manzara, herhalde ön tarafından, ön cepheden Boğaz'ın sırtlarını vesaireyi yukarı katlardan rahatça görebiliyordu. Çünkü o zamanlar, yapıldığı zaman karşısında şimdiki yüksek binalar yoktu. Muhtemelen de arka tarafından Haliç'e doğru bakıyordu. Ayrıca Kurtuluş tarafına bakıyordu ki, herhalde Kurtuluş tarafı da o zaman güzel manzaraydı. Şimdiki gibi bir apartman yığınından ibaret değildi.

Ve gene Dame de Sion gibi Fransa'ya sonunda bağlanabilecek kurumlardan biri bu civarda, Fransız Hastanesi'dir. Pastör Hastanesi'dir. O da bir süreden beri boş durumda. Ve birisine satıldı falan diye bir şeyler duyuyoruz, aslında o da güzel bir binadır. Umarım, başka yerlerde olduğu gibi bir apartman blokuna feda edilmez. Bir şekilde eski yapısını koruyarak kullanılır.

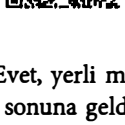
Evet çalacağım, epeyce marş var daha elimde. Bunlardan ikisi farklı güftelerde olmakla birlikte bestelerde "Mustafa Kemal Paşa Marşı" adını taşıyorlar. Onlardan bir tanesini şimdi çalacağım. Bu, Hafız Ahmet Bey'in söylediği. Eski hafızlar ilk olarak bu marşları söylemiş, bu da epey harap bir plak. Tabii Mustafa Kemal Paşa marşları da zamanında çok var. Ya da bütün o cızırtıda ne kadar ayırt edebildiniz sesleri bilemeyeceğim tabii ama İstiklal Marşı'nı söylerken Hanende İbrahim Efendi sonuna doğru aşka gelip "Yaşaa Mustafa Kemal Paşa yaşaa!" diye bağırır. O dönemde, Mustafa Kemal Paşa çok önemli bir kişilik, önder. Ve bu tür şeylere sıkça rastlamak mümkün. Şimdi ben gene ihmal ettim bu iğneyi değiştirmeyi, bir dakika ... Çünkü bu zaten eski plaklar, iğneyi değiştirmezseniz, her zaman bir kaza ihtimali var. Evet...

"Yaşa Mustafa Kemal Paşa!" nidalarıyla ve alkışlarla Mustafa Kemal Paşa Marşı'nı bitirdik. Hafız Ahmet Bey, "Dünyalara bedeldir mah-cemalin/Allah'ıma emanettir Kemal'im" nakaratıyla gidiyor, adeta bir soprano sesle... Bu plakların çoğu da adeta bir "odeonrekord... orfeonrekord" falan gibi bir ünlemle başlar. Şimdi Mustafa Kemal Paşa marşlarından açılmışken, ikincisine de devam edeyim. Az önce çaldığım, "Türk Yılmaz"ı söyleyen Derviş Abdullah Efendi -aynı zamanda zaten bu da bir odeon, plağın öbür yüzü- bu sefer "Mustafa Kemal Paşa Marşı"nı söyleyecek.

Evet, bir marş daha idrak ettik... umarım sıkılmıyorsunuzdur bu marşlardan. Zaten marşa benzer bir tarafı olmadığı için, başka bir şey olarak dinlemeli herhalde.

Şimdi Harbiye derken, Harbiye-Elmadağ derken biraz da inadına böyle bir tek tema tutturdum. Çünkü hani bir semte uygun müzikler çalalım falan diyoruz. Şimdi buraya uygun ne müzik çalınır? Aslında burası İstanbul'un bütün müzik merkezidir bir anlamda. Düşünürseniz, bir kere Radyoevi burada kurulmuştu. Hani o, başlı başına yeter. Zaten Radyoevi'nde bu memlekette bilinen her türlü müzik çalınmış. Bir arabesk çalınıyorlardı bir ara, onu da belki yavaş yavaş çalıyorlardır. Ama tabii iş Radyoevi ile bitmiyor. Çünkü özellikle 50'lerde burası İstanbul'un eğlence merkezi de olmuştu. Yani Pera- Beyoğlu, esas eğlence merkeziyken sonradan iş bu taraflara doğru kaydı. Zaten büyük şehirlerde böyledir. Şehirler, nedenlerini kimsenin kolay kolay önceden göremeyeceği, kestiremeyeceği bir şekilde değişimler yaşarlar. Pera, diyelim, belirli eğlence yerleri, şunlar bunlarla bilinen bir yer iken, nebileyim işte, 50'lerde hava değişiyor... Mesela Kervansaray, o döneme damgasını vurmuş bir yer. Şimdi o, Pera'ya gelmiyor; Kervansaray biraz daha açığında, uzağında bir yerde kuruluyor. Herhalde, "tebdil-i mekânda ferahlık vardır" darbımeseline de uygun. Yani yeni bir kültür, yeni bir atmosfer, biraz da yeni bir yer gerektiriyor. Kervansaray'ı düşünün işte, orada neler çalındı, neler söylendi? Herhalde her türlü, dünyada olan varyete, müzikhol vesaire müziği çalındı. Öbür ucunda ise, Kervansaray, işte radyoevine doğru bir yerde, Taksim Gezi'sinin başında da, Taksim Belediye vardı. Orada da zamanında kantosundan, tangosundan her türlü dans müziği, her türlü varyete, şu bu yapıldı. Bunların arasında da daha birçok başka şeyler,

örneğin "Hiydromel" vardır. Hiydromel, kaç yıldır çalışan bir diskotek. İşte orada da, müthiş disko ritmi, işte o cıstak cıstak vesairelerle bir şey çalınıyor herhalde. Gidip bakmadım ama gene yakın zamanlarda bir konser salonu... Gene [Belediye başkanı, Nurettin] Sözen'in bir girişimidir. O da iyi oldu, onun açılması, konser salonu gene bu yörede... Orada da klasik müzik başta olmak üzere, ama yalnız klasik müzik değil, çeşitli otantik müzikler, şunlar bunlar var. Açık Hava Tiyatrosu'nu düşünün, Açık Hava Tiyatrosu'nda, bir programda Tanyeri ile birlikte anlatıyorduk, işte folklor festivalleri olurdu 60'lı yıllarda. Dolayısıyla, başta Balkanlar olmak üzere bazen Endonezya gibi uzak ülkelerden de gelen ekipler kendi folklorlarını sergilerlerdi. Ayrıca tabii İstanbul Festivali başladı başlayalı Jazz'ından, Johan Baez'ine pek çok şey burada çalınmış oldu. Dolayısıyla, sözünü ettiğimiz alan Türkiye'deki bütün müziğin çok sesliliğinin -hani lifoni anlamında söylemiyorum- sahiden çok karışık, hatta karmakarışık seslerin birbirine karıştığı bir yer. Bu karışıklıktan kendimizi kurtarmak üzere ben bir düz çizgi üzerinden marşlar diyerek gidiyorum. Şimdi daha ilginç bir marş çalacağım gene. Bu, tabii tam Cumhuriyet yaklaşımlarını yansıtan bir şey. Yerli mallar meselesi var: iç pazar korunacak, yerli iş adamları, yerli sanayi gelişecek, işte bu, okullarda hatırladığınız, galiba hâlâ da var, Yerli Mallar Haftası diye bir şey olur. Yerli mallar haftasında bütün çocuklar fındık, incir ve üzüm getirirler, bir yandan son zamanlarda bu iyice absürdleşti, yabancı maldan geçilmezken hâlâ orda okullarda fındıklarla mındıklarla "yerli malı, yurdun malı/ herkes onu kullanmalı" falan filan. Öyle bir terane. Evet, zamanında "Yerli Malı Marşı" yapılmış. Yerli Malı Marşı'nı da popüler olsun, halkımız sevsin diye popüler şarkıcılara söyletmişler. Bunlar böyle daha çok kanto, operet, opera, popüler fantezi şarkılar söylemeleriyle namlı üç hanım, bazılarını daha önce bu programlarda zaten izledik. Fikriye Hanım, Nezihe Hanım ve Mahmure Hanımlar. Eee gelmişler herhalde, Radyoevi neresi? İşte stüdyo, mikrofonun başına üç güzeller, "Ey muhterem ahali, kullanın yerli mâli" diyerek halkımızı kampanyaya davet ediyorlar.

Evet, yerli malların bu kadar takılması normaldi. Galiba gene programın sonuna geldik. Aslında bu programa geliyorum, bir saat anlatacak laf bulabilecek miyim, eyvah nasıl dolduracağım diye. Sonra söylediklerimi bitiremeden gene kendi gevezeliğime kendim de hayran oluyorum. Saydıklarıma, demin unuttum, ek olarak Şan Sineması vardır: Yani müzik deyince orada da her hafta Pazar günleri konser olur. Bir hafta klasik Türk musikisi,

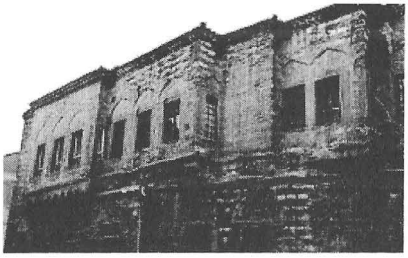
Münir Nurettin söyler falan. Bir hafta Batı musikisi, zaman zaman dünyadan önemli virtüozler gelir. Hatırladığım kadar Menuhin gelmişti, Oistrakh gelmişti. Onlar da Şan Sineması'nda çalmışlardı. Sonra orası da yandı. Belediye tiyatrosu, Şan Sineması, böyle yerleri nedense daha mı kolay yakıyoruz? Böyle bir alışkanlığımız var. Eee şimdi orada da eski semtin adını hâlâ taşıyan Surp Agop Ermeni Hastanesi... Buradaki ilginç binalardan bir tanesi de, onu da söylemeden edemeyeceğim, daha çok Beyoğlu'nda mülkleri vardır ama Abdülhamid'in başmabeyincisi Ragıp Paşa'nın, gene Dolapdere'ye inen sokakların birinde böyle geniş, büyük bir apartmanı, yüksek bir apartmanı vardır. Bir avludan girilip apartmanın değişik katlarına değişik kapılardan geçilir. O da görmeye değer Elmadağ yapılarından, apartmanlarından biri.

Evet, şimdi bütün bu marşlarla birlikte programı sona erdirirken son bir marşı da bu sefer Hafız Yaşar'dan dinleyelim. Bu da "Ordu Marşı".

Böylece milli duygularla dolu bir program daha yaşamış olduk. 94.9 Açık Radyo, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programı, ben Murat Belge size iyi Pazarlar diliyorum. Hoşça kalın.

VEFA

İyi günler, iyi Pazarlar sevgili dinleyiciler, 94.9 Açık Radyo, "Bu Şehr-i İstanbul ki" programı, karşınızda Murat Belge. Bu Pazar yine sur içine dönüyoruz, Vefa'yı gezeceğiz. Vefa neresi? Kuzey ve doğu tarafları Küçükpazar Süleymaniye'yle sınırlanır, Süleymaniye Külliyesi'nin bazı yapıları bir bakıma sınırını çizer, daha güneyine doğru Beyazıt, Şehzadebaşı semtleri vardır. Batısında da işte Valens Kemeri'nin altından geçerek Unkapanı Köprüsüne doğru giden ana caddeden başlatabiliriz - oralara tam Vefa denemese de... Vefa: tabii vefanın bir kelime anlamı var, sadakat falan filan gibi ama bu semt sadakat dolu bir semt olduğu için almamış bu adı. Fetihten kısa zaman sonra Şeyh Vefa adlı bir din adamı gelmiş, buraya yerleşmiş. Şehirde çok sevilen bir kişi çünkü varını yoğunu çeşitli hayır işlerine kullanmış, yoksullara dağıtmış. Onun oturduğu, camisini yaptırdığı, türbesinin, çilehanesinin bulunduğu bu semte zamanla Vefa denilmiş. Vefa geçen yüzyıldan hatta daha önceden başlayarak şehrin bayağı mutena yerlerinden biri, konaklarıyla vesairesiyle kalburüstü insanların da oturduğu bir yer. Geçen yüzyılın sonlarına gelindiğinde, özellikle Şehzadebaşı'nın hep anlattığımız parlama döneminde, işte bu tiyatrolar vesaireler, parlama ve canlanma döneminde oraya çok yakın bir semt olarak, hemen komşu semt olarak o canlanmadan Vefa da tabii payını almış. Sonra büyük felaketi 1918'de geliyor, 1918 büyük yangını... Ondan sonra Vefa bir daha kendini toparlayamıyor çünkü zaten bu döneme gelindiğinde İstanbul içinde başka dinamikler, başka kentsel dinamikler harekete geçmiş durumda ve aniden Vefa kendini bir kenar mahalle olarak buluveriyor ve ondan sonra da şimdi bildiğimiz, gözlediğimiz, izlediğimiz sürecine giriyor. Şimdi dedim Şehzadebaşı'nın hemen kapı komşusu, o halde bugünkü programa biz de Şehzadebaşı'nı anlatan müziklerle girelim. Eski Ramazan programlarında hayatını anlatan Fehmi Ege 200 küsur tango yazdığını ama aynı zamanda kantodan yetiştiğini anlatıyor. Daha önce de söylemiştim: üç yaşındayken babası keman armağan etmiş, boyu yetmediği için kemanı çalmaya, kendisi telleri parmaklarıyla tutar, komşunun çocuğu da yayı çekermiş. Ama böyle başlayan bir kemanilik serüveni semeresini vermiş; çünkü dokuz yaşında Ferah Tiyatrosu'nda orkestranın başında

birinci keman olarak oturup, profesyonel olarak da çalmaya başlamış. Sonra 50'lerde yapılan Ramazan eğlenceleri programlarında Fehmi Ege'ye hayatını, hayatının çeşitli evrelerini anlattırıyorlar ve ondan, içinde onun da yer aldığı orkestradan bazı parçalar da çalmışlar. Zamanında bu bantları çok sevdiğim Nedim Erağan'ın arşivinden almıştım. Burada Fehmi Ege kantolar, tiyatrolar vesaire için ara müziği denilecek türden şeyler çalıyor, Rus Çigan müziğinden bizim çigana doğru bir geçiş halinde... Önce bununla bir başlayalım sonra da bir kantoyla devam edeceğim.

Evet, dediğim gibi Rus çiganından başlayıp bizim buradakilere doğru oldukça çabuk varan bir ara müziği... Peki bu ara müziği ise ara müziğinin arkasından bir kanto çalalım: Söyleyen Nazmiye Sedat Hanım: "Cicibey".

Kantomuzu dinledik, muhtemelen tiyatromuzu da seyrettik, şimdi Şehzadebaşı'ndan diyelim Vefa'ya evimize doğru gidiyoruz. Evet, Şehzade Camii'nin arkasından aşağı yukarı Vefa başlar demiştim; zaten Şehzade Camii'nin külliyesi bu semtin adını taşıyan Vefa Lisesi ile birbirine karışmıştır. Hatta, bildiğim kadarıyla, Şehzade Külliyesi'nin kervansaray olarak yapılan binası şimdi Vefa Lisesi'nin laboratuvarı. Tabii Sinan olsun Kanuni olsun bilimsel açıklığa sahip insanlardı, o külliyenin bir parçasının modern öğrenciler yetiştiren bir laboratuvar olmasına herhalde onlar da itiraz etmezlerdi. Gene de insan düşünüyor, acaba laboratuvar yapacak biraz daha uygun bir yer bulunamaz mıydı? Yani ille de o külliyenin üstüne çökmek gerekiyor muydu? Vefa lisesi tabii yıllarca ve yıllarca öğrenci yetiştirmiş İstanbul'un namlı, saygıdeğer eğitim kurumlarından biridir. Mimar Kemalettin Bey yapmıştır liseyi, yani binayı. Mimar Kemalettin Bey de geçen yüzyılın sonlarında başlayan, 20. yüzyıl başlarında asıl eserlerini veren Milli Mimari akımının en önde gelen temsilcilerinden biri diye biliriz. Pek çok yerde onun eserlerine rastlayacağız, rastladığımız yerde de adını anacağız, çok eser vermiş bir mimar... Tabii bir kısmı da herhalde Ankara'da, onlar çok fazla bizim alanımıza giremeyecek. Şimdi farzedelim ki, biz bu Direklerarası'ndaki akşamımızı geçirip Vefa'ya Dedeefendi Sokağı'ndan dönüyoruz. Dedeefendi Sokağı diyorum çünkü Vefa gibi çok eski bir İstanbul semtinde,

galiba bizim bu program başlayalı örnek vermediğim Hammamizade İsmail Dede Efendi'den bir şey çalmak istiyorum. Onun da daha az bilinen şeylerini seçebilirdim ama bunu çok seviyorum. Rast *Kâr-ı Nev* korodan da güzel olabilirdi ama Münir Nurettin'in söylemesi de çok güzel; onun için şimdi Münir Nurettin'den rast *Kâr-ı Nev*'ini dinleyelim Dede Efendi'nin.

Bizim bu İstanbul programı nostaljik programlar kategorisine giriyor. İşte gördüğünüz, daha doğrusu işittiğiniz gibi, cızırtı nostaljinin doruğu ve kaçınılmaz bir parçası halinde. Evet, şimdi Fatih şehri aldığında kendi camisini, külliyesini şehrin dördüncü tepesine yaptırmıştı. Bayağı geniş medreseleri de olduğu için Fatih semti o tarihlerde İstanbul'un önemli öğrenim merkezi haline geldi hemen. Fakat sonra oğlu II. Bayezid, o da kendi külliyesini üçüncü tepede, Beyazıt Kulesi'nin olduğu tepede yaptırdı. Bayezid'in torunu Kanuni de gene aynı tepenin kuzey tarafına Süleymaniye'yi yaptırdı. Süleymaniye'nin de son derece geniş medreseleri var, Bayezidiye'nin de var, dolayısıyla şehrin bu kısmı, bu üçüncü tepe ve çevresi, oldukça erken dönemlerden itibaren o zamanın ölçülerine göre akademik bir mahiyet kazanmıştı. Nitekim buralarda böyle birçok tek tek -yani külliyeye bağlı olmayan- medreseler, mektepler var. İşte gene Şehzade'nin oralardan gelirken tam Vefa sayılmaz ama Nevşehirli İbrahim Paşa'nın Darülhadisi buradadır; daha sonra daha ilerde Defterdar Ekmekçizade Ahmed Paşa Medresesi güzel binalardan biri. Hâlâ duruyor orada. Recai Mehmed Efendi'nin yaptırdığı Sıbyan Mektebi var. İşte Vefa Lisesi var, daha sonraki dönemlerden. Bir de Harbiye Nezareti olarak yapılan bina sonradan üniversiteye verilmiş. Aslında bu gelenek demek ki taa Bayezid'den başlayarak bugünlere kadar devam etmiş oluyor. Şimdi de üniversitenin hem Süleymaniye çevresinde hem Vefa çevresinde çeşitli binaları var. Bunların bir kısmı ihtiyaca göre sonradan yaptırılmış yeni binalar, örneğin gene Vefa içinde sayabileceğimiz Yabancı Diller Okulu gibi yeni yapılmış yapılar. Bir kısım da şimdi bütün bu bölge elden geldiği, mümkün olduğu kadar restore edildiği için, bazen üniversitenin bu restorasyonda önayak olduğu binalar da onun şu binası, bu binası... falanca yer merkezi olarak da kullanılıyor. Dolayısıyla da Vefa ve Süleymaniye çevresi bu eski akademik kimliklerini devam ettiriyorlar, hatta arttırarak devam ettiriyorlar. Evet şimdi gene Vefa'ya uygun gibi gelen bir şey çalayım: Necmi Rıza'dan Dertli'nin "Divan"ı. Bilirsiniz bizim Klasik Türk Müziği'nde şarkı sözleri kural olarak acıklıdır. Aşk acısı, şu acısı, bu acısı, böyle bir hüzün hatta zaman zaman bir kasvet derecesine varabilir. Halk edebiyatı çizgisinden gelen Dertli de şimdi dinleyeceğimiz parçasında biraz mizah var, gerçi bu besteden anlaşılmıyor. Beste gene bilinen hüzünlü

aşk şarkısı formuna göre yazılmış ama sonuna doğru Dertli "Hani ya sadık deyu meth eylediğin ol nev civan / Dün gece ol dilberi bir badeye oynattılar" diyerek ve daha sonra da "Kederinden Dertli'yi toplar gibi patlattılar" diyerek şikâyetini yaparken aslında işin içine bir mizah öğesi de sokuyor. Evet şimdi Necmi Rıza'dan bu Divanı dinleyelim.

Kederimden diye kalmış aklımda, hasetinden patlatmışlar meğer Dertli'yi!... Evet, şimdi Vefa deyince akla gelen şeylerden biri Vefa bozası herhalde. Bu bayağı ciddi tarihi olan bir müessesedir, Vefa bozacısı. İlk olarak Prizren şehrinden Sadık Bey adında biri gelmiş, bu işi başlatmış İstanbul'da. Prizren bir Arnavut şehridir, ama Arnavutluk'ta değildir: Yugoslavya, Kosova bölgesi şehirlerinden birisidir. Ama ahalisi Prizren'in, biraz ilerisindeki Priştine'nin hemen hemen tamamen Arnavut... Ve eskiden boza tahta fıçılarda yapılırken yatırım yapmış Sadık Bey, mermer kaplar bulmuş falan, bu ekşime olayını azaltmış. Tutunmuş bozacı. Zaten eskiden beri sevilen bir şey boza; biliyorsunuz, mayalandırılmış ekmekten yapılır. Hafif mayalanmış olduğu için de, eser miktarda da olsa biraz bir alkol şeyi taşıdığı söylenebilir. Onun için eski tarihlerde yeniçeriler boza içmeyi severlermiş. Herhalde alkol ihtiyaçlarını yeniçeriler sade bozayla karşılamıyorlardı - umarım karşılamıyorlardı çünkü biraz zor, hafifçe kafayı bulmak için herhalde tonlarla boza içmek lazım, buna da can dayanmaz. Ama bir hafif şey olarak, "müskirat-ı gayr-i muzırre" mi diyelim, hafif bir bira gibi boza içmeyi severlermiş. Daha sonra saraydan bir adamın yardımı ile, bu yardım da sarayda yapılan birtakım şerbetlerin falan reçetelerini veriyor Sadık Bey'e, bozanın dışında başka şeyler de, başta şıra olmak üzere başka tür içecekler de yapmaya başlamış ki hâlâ vardır. Boza tabii bir kış içkisidir İstanbul'da, hepimiz biliriz. "Boozaaa" diye uzaklardan kış geceleri o ses gelir, ayrıca okul kitaplarında falan da hep vardır işte mangalımızda kestane kebap ederken uzaktan bozacının sesi duyulur diye. Bizim için pitoresk bir çevrenin bir parçası da, herhalde soğukta sırtında güğümlerle dolanan bozacı açısından çok parlak bir varoluş biçimi değil... Herneyse. Yazın da şıra içilir. Ayrıca şimdi sirke de yapıyor aynı kurum. Hep söyler: "Tek merkezimiz vardır, Eminönü'ndekinden başka da şubemiz yoktur" diye, araya birtakım sahtekârların girmesini engellemek için. Daha sonra Sadık Bey kardeşini de çağırıyor filan... Bunlar 1918 yangınında yanıyorlar, kötü bir dönem geçiriyorlar. Ondan sonra Sadık Bey'in oğlu İsmail işe karışıyor. Onun da yardımıyla tekrar toparlanıyorlar. İsmail, "Vefa" soyadını alıyor soyadı kanunu çıktığında. Vefa Spor Kulübü'nde filan çalışmış, ayrıca Güreş Federasyonu'nda da bulunmuş

renkli kişiliklerden biri bu İsmail Bey. İşte o zamandan bu zamana da Vefa bozacısı,Tarihî Vefa Bozacısı diye yazar, tarihî de denebilecek bir binada icrayı sanat eylerler. Fakat onların varlığı Vefa semti halkına birtakım fikirler vermiş olmalı. Çünkü o sokakta yürürken bakıyorsunuz biraz ilerde Tarihî Vefa Muhallebicisi var, yakında işte "Tarihî Vefa dürümcüsü" filan ortaya çıkabilir. Yani o sokakta dükkân açtığınızda onun tarihî olması gerekiyor gibi bir vaziyet ortaya çıktı. Evet, 1918 yangınına birkaç kere değinmiş oldum: Bu yangın ta Fatih'ten başlamış, İstanbul'un büyük yangınlarından biri. Şimdiki İstanbul'u düşününce bu Atatürk Bulvarı dediğimiz Yenikapı, Aksaray, Unkapanı üzerinden giden geniş cadde var. Oysa tabii o zamanlar yok öyle bir şey, birbirine bitişik mahalleler; dolayısıyla, Fatih'te çıkan bir yangının Vefa'ya kadar gelip bulaşması o kadar da şaşırtıcı bir şey olmamalı. Pek çok bina yanmış gitmiş bu arada. Bunlardan hatırlananlardan bir tanesi Abdülkerim Nadir Paşa Konağı'dır. Çok da büyük bir sarnıcı olduğu halde herhalde yangın koşullarının elverişsizliği yüzünden o sarnıcın suyu da kullanılamamış söndürme faaliyetinde ama Abdülkerim Nadir Paşa ki -hem Osmanlı ordusunda çalışmış hem Mısır hıdivine de birtakım yardımları olmuş bir paşadır- Konağı'nın kalıntılarını bugün Vefa'da görmek mümkün. Bu 1918 yangınından sonra şehrin şehirleşme dinamikleri değişiyor. Vefa artık aranan bir semt olmaktan çıkıyor. Daha doğrusu Vefa gibi bir yerde, konaklarda oturan insan soyu biraz tükenmeye başlamış. Ya da tükenmese de o insanlar kendi üyesi oldukları sınıfın hayat tarzını şehrin artık başka taraflarında aramaya başlamışlar. Dolayısıyla Vefa böyle yoksullaşan bir çizgi izledi ve bu yoksullaşan çizgi tabii bina karakterine de yansıdı; işte kâgir, özensiz, derme çatma birçok yapılar ortaya çıktı. Bunların bir kısmı ufak tefek imalathaneler, şunlar bunlar... Son yıllarda Vefa'nın nüfus yapısı da epeyce değişti. Şimdi benim orda gördüğüm Adıyamanlıların oturduğu bölge haline geldi. İşte Adıyaman Kebapçısı, Adıyaman Kıraathanesi... Yoğun bir Adıyaman egemenliği yaşanıyor. İstanbul'un iç semtlerinde yer yer böyle şeylere rastlıyoruz. Dış semtler de tabii gecekondulaşma süreci içersinde. Bu daha bilinen, daha yaygın rastlanan bi şeydi. Çünkü ülkenin bir yerinden kopan insanlar gelip o hemşerilik bağlarıyla omuz omuza bir yerde yerleşiyorlar, ev yapıyorlar falan ama şehrin içinde daha fazla bir dağılma oluyordu. Ama şimdi eski İstanbul'un, sur içinde özellikle birçok bölgeleri iyice boşaldı. O zaman da buraya bir hemşerilik bağıyla gelip yerleşenler olabiliyor. Geçen haftalardan birinde Kadırga'dan söz ediyordum, orada söylemeyi unuttum, bugünkü Kadırga da Bartınlılar semti haline gelmiştir. Bunlar ilginç çünkü Kadırga'dan, garajdan marajdan değil, doğrudan Kadırga'dan Bartın'a otobüs kalkar. Aynı şekilde Vefa'dan Adıyaman'a otobüs kalkar. Bunlar kalkış yerleri bakımından öbür şehirlerarası otobüslere benzemedikleri gibi, gidiş biçimleri de biraz farklıdır. Çünkü bir sürü köylere möylere falan uğraya uğraya giderler. Böyle kendine özgü bir havası var.

E, işte Vefa böyle talihi dönmüş bir semt diyelim, halen de bir daha dönmedi. Oysa mesela Süleymaniye'de daha bir çaba var restorasyona falan yönelik. Vefa'da bunlar biraz daha az rastlanır şeyler. Bu arada tabii gene demin değindim Vefa Futbol Kulübü de geliyor aklıma. Bu da bir zamanların iyi bir kulübü, iyi birtakımıydı. Yani o zamanlar İstanbul'da malûm üç büyükler: Fener, Galatasaray, Beşiktaş... Ama arkalarından dördüncü takım olarak genellikle Vefa gelirdi. Sonra da bir zamanlar ilk müessese takımlarından bir olarak Adalet kurulmuştu, Adalet biraz daha iddialı oldu ama Vefa hep iyi birtakım oldu İstanbul ligi varken. Ondan sonra ama, bir daha toparlanamadı... Ben böyle şeylere çok da meraklı değilim ama gazetelerin her tarafına biraz bakmaya çalışırım, her baktığımda da Vefa zavallı daha aşağıda bir küme varsa oraya inmiş oluyor; şimdi üçlerde falan. Bir ara Simtel falan destekleriyle belini doğrultmaya çalıştıysa da beli doğrulamadı. Oysa benim bu çocukluk yıllarımda -geçenlerde Beşiktaş'ın takımını sayıyordum ya- o zamanlar işte Hilmi, Galip, Garbis, Misbah ve tabii İsmet gibi önemli futbolcuları vardı Vefa'nın. Bu İsmet sol iç veya sol haf oynar, "Tahtabacak İsmet" denir, sert bir vuruşu var... sol ayağıyla, frikik çeker, frikikten gol atar, penaltıları şaşmaz İsmet atar. Yeşil-Beyaz formalı böyle bir Vefa takımımız vardı bir zamanlar. Şimdi futbol takımından gelelim gene müziğe... Vefa'da çalınması elbette gerekmiyor ama pekâlâ Vefa'da da çalınır herhangi bir yerde çalınacağı kadar. Müzeyyen Senar'dan Şerif İçli'nin bir şarkısı: "Derdimi Ummana Döktüm".

Vefa'nın benim şahsen en sevdiğim tarihî binası Atıf Efendi Kütüphanesi'dir. Hani bir bina değil de sanki bir şiir gibi gelir bana. 1740'ta inşa edilmiş, 1740-41. Bu tarih tabii ilginç ve anlamlı. Şu bakımdan: Türkiye'de biliyorsunuz ilk matbaayı İbrahim Müteferrika kurdu. İbrahim Müteferrika aslen Macardır. Sonradan bizim Lale Devri diye adlandırdığımız III. Ahmed'in sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yla birlikte ilk bilinçli ve kararlı diyebileceğimiz Batılılaşma akımını, çığırını açtıkları zamanda oldu bu matbaa işi. Tabii işte buna karşı çıkanlar oldu, hattatlar tabii hiç hoşlanmadılar, o zaman tahmin ediyorum 8-10 bin hattatlıkla yaşayan insan var şehirde ve bunlar birden ekmek paraları ellerinden alınmış gibi oluyorlar doğal olarak. İşte onların itirazı, tepkisiyle matbaa kapatıldı, bir zaman sonra tekrar açıldı falan. 1730'da da Patrona isyanıyla bu Lale Devri kapandı, İbrahim Paşa hayatını kaybetti, III. Ahmed tahtını kaybetti ve yerine de I. Mahmud geldi. Ama I. Mahmud isyanın birtakım aşırılıklarını bastırıp elebaşılarını da —Patrona Halil işte, manav Muslu falan— yok etmeyi de başar-

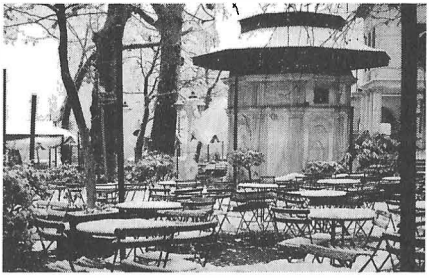
dıktan sonra aslında III. Ahmed'in politikasını devam ettirdi. Şimdi III. Ahmed Topkapı Sarayı'nın içindeki kütüphaneyi de yaptırmıştır. Kütüphaneler daha önce de var tabii, meşhur zengin Rüstem Paşa'nın binlerce elyazması... Tabii o zaman başka bir şey olamaz, tezhipli vesaire nadide kitaplardan oluşan bir kütüphanesi olduğunu biliyoruz. Ama biraz daha çağdaşa yakın diyebileceğimiz bir kütüphane anlayışı demek ki III. Ahmed'le başlıyor ve sarayda yapılıyor. O da normal, yapılacak şey her zaman saraydan başlamış ama Nevşehirli İbrahim Paşa'nın da gene Darülhadisiyle birlikte yaptırdığı kütüphane var. Dediğim gibi, bu çığırı devam ettiren I. Mahmud da Ayasofya Kütüphanesi'ni yaptırır. Kilisenin ya da caminin içindedir bu. Ve böylece, gene sarayın dışına çıkılmış ve biraz umuma açık, halka açık bir kütüphane yapılmış olur. Sultanhamam'da Âşir Efendi Kütüphanesi vardır ve dediğim Vefa'daki Atıf Efendi Kütüphanesi... Bunlar da 1740'larda, demek ki I. Mahmud zamanında kütüphane olayı devam ediyor ve halka açık kütüphaneler kuruluyor. Bunu, yani bu öğrenime, okumaya verilen önemi aynı devirde Rusya ile karşılaştırmak mümkün. Bizim Deli dediğimiz Büyük Petro da yaklaşık bu tarihlerde Rusya'yı Batılılaşmaya açmaya çalışıyor. Bu ilginç, yani Avrupa coğrafyasında aynı geniş genel bölgeyi paylaşan iki ayrı imparatorluk var: Kuzeyde Rusya, güneyde Osmanlı. Ve bunlar ikisi de bir şekilde Avrupa uygarlığıyla yüzyüze, onunla komşu ve onunla bir şekilde hesaplaşmak zorundalar. Rusya bize göre pek parlak olmayan bir geçmişten güçlenerek gelmiş ve Avrupa'nın kapısına dayanmış. Biz ise Avrupa'da en güçlülerden biriyken bu dediğim tarihlere geldiğimizde "ne yapacağız, nasıl başa çıkacağız?" çabasındayız. Her iki toplumun da Avrupa'ya yetişme kaygısı var. Sanırım Osmanlı'nın parlak geçmişi onun Avrupalaşmayı benimsemesine bir engel olmuş. Buna karşılık, aynı parlak geçmişi olmayan Rusya bu işi çok daha kolay bu başarmış. Petro gibi özellikle enerjik bir çar sayesinde. Neyse, biz gelelim Atıf Efendi Kütüphanemize. Tarih felsefesi yeter bu kadar. Bu, bir bahçe içinde, asimetrik bir poligon, çokgen halinde iki katlı bir binadır. Okuma salonu, aşağıda kitapları vesairesi ile son derece güzel, latif diyeceğim, bir bahçe içindedir. Bahçeyi ve kütüphane binasını sokaktan ayıran kısım beş çıkıntı yapar. O dönem Osmanlı kâgir yapılarında sık sık rastladığımız bir şey böyle, üst üste katlar katlanıyor, adeta bir yelpaze gibi. Birkaç ayrı girişi olan aslında üç bina gibidir bunlar. Bir tanesinin altındaki koridordan geçerek bahçe kısmına gidersiniz. Ve bunlar da kütüphanecilerin aileleriyle birlikte oturmaları için yapılmış, cadde üstündeki evler kütüphanecilerin oturmaları için yapılmış binalardır. Kapıdan geçip içeriye, bahçeye yahut kütüphane binasına girdiğinizde, okuma dünyasının, kitap dünyasının, ilim dünyasının, sanat dünyasının asude atmosferine geçersiniz ve dış atmosferle oldukça keskin bir konstrast halinde o dış atmosferden çıkıp buraya doğru geçiverirsiniz. Daha sonra da kütüphaneler -mesela Koca Ragıb Paşa Kütüphanesi- yapılmaya devam etmişti Osmanlı'da. Atıf Efendi

Kütüphanesi'nin hemen karşı köşesinde Rehabula Kadın Türbesi var. Bu Rehabula Türbesi'nin karşısına çıkan Tirendaz Sokağı, yanılmıyorsam. Bu sokağa girince, biraz yürüyünce bu sefer Vefa Kilise Camii'ne gelirsiniz. Bu isim de çok hoş, Kilise Camii. Ama şimdilerde daha çok Molla Gürani Camii diyorlar çünkü Fatih'in hocası Molla Gürani'nin İstanbul'un fethinden sonra bu kiliseyi camiye çevirmiş olması ihtimali var. Olabilir de diyorum, çünkü Molla Gürani iyi okumuş, aklı başında bir adamdı; ulemanın Fatih devrine yakışır aydınlık kafalı üyelerinden biriydi. Çünkü bu kilisenin camiye çevriliş tarzında bazı özellikler var ki bunları ancak aydınlık kafalı bir adam yapabilir. Kilisenin adı tartışmalıdır: kilise olarak, Hagios Theodoros olduğu söylenir -daha çok kabul gören anlayış budur. Herhalde 12-13. Yüzyıllarda yapılmış ama bazı parçaları belki daha sonraki yıllardan; çünkü çok güzel bir narteksi var, Korint başlıklı sütunlarıyla, vesairesiyle. Benim dediğim özellik şu: Çok güzel bir minare yapılmış. O minarede kilisenin karakterine uymak için çaba harcandığı görülüyor, kiliseyle hiçbir şekilde kakışım, kakofoni yaratmayan bir anlayışla tuğlalardan çok güzel bir minare yapılmış. Daha ilginç olan da minarenin şerefesine, üzerinde tavus kuşu kabartması olan bir taş konmuş. Malûm, İslamda suret yasak ama herhalde yine o kiliseden yahut ona bağlı binalardan böyle bir taş kalmıştı ve bu camiye çevirme işlemi yapılırken adamlar gördüler bu taşı, güzel bir tavus kuşu kabartması, kıyamadılar: Bir sanat eseri bu, iyi ama camiye de konacak bir şey değil. O zaman ne yaptılar? Bir tür taş gibi, minarenin şerefesi gibi kimsenin görmeyeceği bir yere koydular ama bu sayede o tavus kuşu bugüne kadar hayatına devam etti. Şimdi isteyen gider, onu orda bulur, görür, inceler, ne yapacaksa yapar. Bunu başka davranışlarla kıyasladığımda gerçekten ileri ve aydınlık buluyorum. Aslında bu anlattığım kilisede yakın zamana kadar nartekste bazı fresk izleri hâlâ duruyordu, onlar da 1980'lere kadar kimse el sürmeden dayanabilmişti ama 80'lerde üzerinden badana geçildi. Eğer 80'lerde fresklerin üzerinden badana geçiyorsak 1450'lerde bunu, Molla Gürani ya da her kimse, camiye çevirenin o tavusu yerden kaldırıp şerefeye taşıması gerçekten hoş bir davranış. Evet şimdi kantolardan başladık bugün, derken işte *Kâr-ı Nev* gibi ağır klasik parçalara geçtik, Müzeyyen Senar dedik, şimdi de bir türküyle bitirelim işi. Gene bu "Süper İstanbul Türküleri" adlı CD'mizden, tanınmış bir İstanbul türküsü.

Yarısında şarkının uyurukluk durumunu değiştirdik ama tabii aynı şarkı, aynı türkü. Evet, Vefa'yı bugün böylece dolaştık sayalım kendimizi. Haftaya bir başka semtte buluşmak üzere hepinize iyi Pazarlar, hoşça kalın.

EMİRGÂN

İyi günler, iyi Pazarlar sevgili dinleyiciler, 94.9 Açık Radyo'da Bu Şehr-i İstanbul ki programındasınız.

Ben Murat Belge, bu hafta Emirgân'da biraz gezinelim diye düşündüm. Emirgân, semtin adından başlarsak, bu adı 17. yüzyılda almış, öyle tahmin ediliyor, IV. Murad zamanında. İşte bahçelik, bağlık, yeşillik bir Boğaziçi köyü, semtiyken o tarihlerde IV. Murad bir sefere çıkıyor, doğuda. Birkaç kere sefere çıkmıştır IV. Murad, son cengâver padişahlardan. Revan seferindeyken, yani şimdiki Erivan, bu şehri kuşattığında İranlı bir yöneticisi, komutanı var Revan'ın, Yusuf Han Emir Gûne adı, savaşmadan teslim ediyor şehri ve Murad'la ahbap oluyorlar böylece. Onun üzerine sefer dönüşü Emir Gûne'yi de İstanbul'a getiriyor ve daha sonra Emirgân dediğimiz yerde ona gayet geniş bir arazi bağışlıyor, Feridun Bey Bahçeleri denirmiş eskiden bu araziye. Emir Gûne buraya yerleşiyor, köşkler yapıyor falan filan, gel zaman git zaman da Emir Gûne'den semtin adı Emirgân olarak, hafif değişmiş olarak kalıyor. Emir Gûne'nin başlıca özelliklerinden biri zevk ve sefaya, hatta sefadan öte sefahate düşkün olması ve Murad'la iyi anlaşıyorlar. Şimdi bir yandan IV. Murad tarihte gayet gaddar, her türlü keyfe düşman bir padişah olarak bilinir. İçkiyi yasaklaması gene normal hani, işte bir Müslüman imparatorlukta ama sade içki değil, tütün tüketimini yasaklıyor, kahveyi yasaklıyor, kahveleri kapatıyor falan. Demek ki bu sık sık tarihte gördüğümüz "benim dediğimi yapın, ama benim yaptığımı yapmayın!" diyen padişahlardan. Çünkü kendisi aynı zamanda bütün bu yasakladığı şeylere -başta içki, şarap olmak üzere- gayet düşkün. Hatta kendisinin de Emir Gûne'nin Bahçeleri'nde lüzumundan fazla miktarlarda tükettiği şaraptan öldüğü rivayet olunur. Ama dediğim gibi, bir yandan İstanbul halkını her türlü keyiften men etmiş vaziyette ve bunun sonucunda da zaten IV. Murad'la Bekri Mustafa diye birtakım hikâyeler anlatılır. Herhalde bu tarzda davranan bir padişah olunca İstanbul ahalisinin hayal gücü bu tür fıkralar üretmekte

çalışmış. Bunlardan bir tanesi şimdi aklıma geliyor: İşte Bekri Mustafa içerken IV. Murad da tebdili kıyafetle oralarda ve durumu görüyor, aralarında konuşmaya başlıyorlar, hatta birlikte içiyorlar. Derken Murad "Ben kimim?" diye sorunca Bekri yavaş yavaş ayılmaya ve uyanmaya başlıyor ve sonunda onun da IV. Murad olduğunu anlayınca dönüp etraftakilere: "Buyurun ağalar cenaze namazına!" diyor. Deyim olarak yerleşmiştir işte "Buyurun cenaze namazına", ilk bu fıkradan çıktığı söylenir. Emirgân diyoruz, Emirgân, IV. Murad, vesaire... 17. yüzyıl bu müzik düzeyinde de beni hep böyle klasik dönemlere götürüyor. Klasik Türk müziğinin ilk ustalarından, büyük ustalarından Hafız Post Efendi aşağı yukarı bu çağda yaşamıştır diyebiliriz. Aslında, Murad'ın padişah olduğu dönemde, 1630'lar falan, Hafız Post henüz küçük yaştadır. Ama şimdi onun ünlü rast yürük semaisini bir çalalım. Çünkü üç yıl, beş yıl farkla aslında o dönemin ses dünyası hakkında en iyi fikir veren bestecilerden biridir.

Evet, işte IV. Murad'ın Emir Gûne'ye verdiği bu hediyeler, bana Boğaziçi tarihinde önemli bir dönemin başlangıcı gibi görünüyor, biraz bundan söz edeyim: Demin IV. Murad'ın sefere çıkan, cenge giden son padişahlardan biri olduğunu söylemiştim, bu doğru. Doğu tarafında işte Bağdat fatihidir, Revan fatihidir... Nitekim bu Bağdat ve Revan zaferlerinin kutlanması için Topkapı sarayında yapılan Bağdat, Revan köşkleri vardır, son Osmanlı zaferlerini yad eder. Fakat IV. Murad'dan sonra artık cenkti, seferdi böyle şeyler pek kalmaz ya da en azından padişahın ordunun başına geçip sefere çıkması âdeti pek görülmez. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda artık bazı ciddi, yapısal değişimler söz konusudur. Özellikle II.Viyana kuşatmasından sonra -ki bu IV.Murad'dan bir süre sonradır, kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun artık özellikle de Batı'da yeni yerler fethedemeyeceği o günün koşulları, dengeleri çerçevesinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi içsel güçleri, potansiyelleri çerçevesinde bu fütuhat devrinin sona erdiği anlaşılır. Şimdi birkaç yüzyıldır, 1300'lerden itibaren temelde askeri başarıya dayalı bir devlet, bir imparatorluk yapısı kurulmuş, büyüyen bu devletin artan ihtiyaçlarının maddi olarak karşılanması büyük ölçüde askeri başarıların sonuçlarına bağlı. Bir an geliyor, bir dönem geliyor ve artık bu anlamda yeni başarılar kazanılamayacağı anlaşılıyor. Tabii, böyle bir devlet, imparatorluk için ciddi bir sorun ve bunun başında bulunan padişah kendisini bu yeni koşullarda, toplumda nasıl meşru kılacak ya da meşruiyetini nasıl sürdürecek? Osmanlılar bunu toplumun ileri gelenleriyle birtakım ayrıcalıklarını âdeta paylaşarak

çözmek yolunu denemişler. Şimdi dediğim gibi, II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sona ermesinden sonra artık var olan dengeleri bile korumak pek mümkün olmuyor. İşte bizim resmi tarih kitaplarımızda da gerileme devri filan denilen döneme giriyoruz. 1699 yani 17.yüzyılın son birkaç yılı içinde imzalanan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı devleti bir kere büyük topraklar kaybediyor. Bundan sonraki dönemde gene pek çok savaş olur ama artık Osmanlı'yı hep bir şeyleri korumaya çalışan taraf olarak görürüz. İlerlemek, yeni yer elde etmek falan mümkün olmaktan çıkmıştır; elde olanı tutabilir miyiz, ne kadar tutabiliriz vesaire... ve bu da çok fazla mümkün olmaz. 18.yüzyıl boyunca -ki bu 19.yüzyılda da tabii devam eder- hatta 1878/93 harbine kadar bu gerileme, kayıp süren bir olay haline gelir. Bu koşullarda 18.yüzyıldan itibaren Osmanlı padişahları -işte paşalar, şeyhülislamlar, şunlar bunlar, kimse yaşadıkları dönemin ileri gelenleri, güçlü nüfuzlu kişileri, aileleri- bunlara İstanbul'un en keyifli yeri diyebileceğimiz Boğaziçi'nde geniş araziler hediye etmişler. Bu yalılar vesaire ilk o dönemde yapılmaya başlanmış. Böylece bir şekilde iktidarı, onunla birlikte de iktidarı sevimli gösteren, hoş gösteren keyifleri yani zevk ve sefayı paylaşmışlar. O bakımdan, kendisi dediğim gibi sefere çıkan son padişahlardan olmakla birlikte IV. Murad sanki bu dönüm noktasını işaret eden kişiliklerden biridir Emir Gûne'ye verdiği hediyelerle çünkü ondan sonra gelen padişahlar, kardeşi İbrahim, ondan sonra IV. Mehmed, II. Ahmed, II. Süleyman gibi iz bırakmamış birtakım zayıf kişilikli padişahlar hep benzer bir politika ile izlemişler. Mesela IV. Mehmed, Avcı Mehmed diye bilinir, sefere gitmemiş, ama durmadan ava gitmiş. Bütün bir imparatorluk mantığının bu şekilde değişmeye başladığını görüyoruz. Boğaziçi -uç noktalarını da hele düşünürsek- öyle kolay erişilecek bir yer değil; ayrıca akıntısı makıntısı, deniz üstünden kolay gidilecek gelinecek bir yer de değil. Karadan bakarsanız da yollar mollar o tarihlerde yok. İstanbul'un alınmasından sonraki dönemde yani birkaç yüzyıllık bir dönemde Boğaziçi'nin tadını çıkarmak yalnız birtakım padişahların yapabileceği bir şey çünkü onların kayıkları var, kayıkçısı var vesaire. 18. yüzyıldan sonra da dediğim gibi "devletlû" diyebileceğimiz devletin içinde, yakınında güçlü insanlar yalılar malılar yapmaya başlıyorlar. Ondan sonra asıl önemli dönemlerden biri Boğaziçi tarihinde tabii 19.yüzyıl. İşte Dolmabahçe Sarayı'nın yapılması... Dolmabahçe'de başka sarayların, Beylerbeyi, Küçüksü gibi kasırların yapılması ve tabii en önemlisi buharlı geminin çalışmaya başlamasıyla Boğaziçi'nde gitme gelme zorlukları büyük ölçüde halledilyor ya da kolaylaşıyor. Ondan sonra daha çok sayıda insan bu doğa harikası yerde evini, yalısını, vesaire yaptırmaya başlıyor. Bu bakımdan da gene Emirgân bizim bildiğimiz daha sonraki Boğaziçi gelişmesinin erken örneklerinden bir tanesi sayılabilir. Şimdi Hafız Post'la, IV.Murad'la başladık. Hafız Post'tan bir parça daha çalarak devam edelim.

IV. Murad'ın bir de kahveleri mahveleri kapatmasından söz ettim. Bunlar, bir padişahın kendi kafasına göre bir şeyler yapması, kaprisi filan gibi görülebilir şeylerse de, aslında pek öyle değil: gene az önce anlattığım toplumsal ve siyasi koşulların sonucu olduğunu sanıyorum.

Kahve bir süredir var, kahvehane var... Kanuni zamanından beri İstanbul'da kahve içiliyor, kahvehane denilen mekânlar var falan. Fakat devlet kendisini zayıf hissetmeye başladığı zaman, toplumdan da ürkmeye başlar. IV. Murad zaten çocuk yaşta padişah olmuştur ve padişah olur olmaz da başı bin türlü derde girmiştir. Ayaklanan yeniçeriler, şunlar bunlar... Dolayısıyla da Murad bir yandan bir gün gelip iktidarı sahiden eline geçireceği ânı beklerken, bir yandan o günlerin siyasi dengeleri içinde büyük ölçüde annesi Kösem Sultan'a sığınmak, onun gölgesinde durmak gereğini duyar. Bu arada sadrazamını yeniçerilere teslim etmek zorunda kalır, bayağı tatsız, tehlikeli günler geçirir. Nihayet yaşı ilerleyince falan da yavaş yavaş umduğu, beklediği gibi iktidarı ele alır. İşte o zaman annesini filan bu sefer geri plana iter. Ve hakikaten de gaddar bir yönetim kurar. Bütün bu şüpheler falan içinde, insanların toplanıp konuşacakları boş vakitlerinde bir araya gelecekleri birtakım mekânlar Murad'a tehlikeli görünmeye başlar. Çünkü, dediğim gibi, bir çöküntü, zaaf aynı zamanda biraz paranoya getiren, korku getiren, şüphe, kuşku getiren bir şey gibi. Ne yapar insanlar, bir araya gelirler konuşur şikâyet ederler falan... Yani bu kahvehane yahut meyhane denilen yerler pekâlâ bir fesat yuvası olabilir. Dolayısıyla, Murad sahiden, işte diyelim "kahve içmekle insanlar ahlaksızlaşır" kaygısıyla hareket etmekten çok, aslında devlete ve dolayısıyla kendisine karşı yönelebilecek birtakım şeyleri önceden durdurmak, engel olmak üzere bu sıkı baskıcı politikayı uygulamaya koyuluyor.

Ve Murad'dan sonraki dönemde de aslında bu çalkantılar devam eder. Uzun bir süre hemen hemen bütün tahta çıkan padişahlar alışılmış olduğu gibi tahtlarını ölerek terk etmezler, çeşitli ihtilallerle tahttan indirilirler. Demek ki ortada böyle kökü derinlere giden toplumsal sorunlar, bunalımlar varsa bu işler IV.Murad'ın yaptığı gibi polisiye tedbirlerle, adam asıp kesmekle kolay kolay halledilemiyor. Bu da hâlâ bizim Türkiye'de çok anlaşılmamış bir ders diyebiliriz. Ve bu arada gene Osmanlı tarihinde ilk olarak birtakım şeriatçı akımların ortaya çıktığı görülür: örneğin bir Kadızadeliler hareketi. Bunlar Murad'dan sonra, IV. Mehmed zamanında. Mehmed de gene çok küçük yaşta, yedi yaşında padişah oldu. Dolayısıyla, onun saltanatı biraz uzun da sürdü çünkü bunun da başında gene Kösem Sultan hâlâ duruma hâkimdi. Sonunda Mehmed'in annesi Turhan Sultan Kösem'i

halledip bu sefer o kendisi haremden kaynaklanan iktidarını kurdu, vs. Fakat, o dönemin ünlü tarihçisi Naima'nın da anlattığı gibi bu Kadızadeliler hareketi falan hep o az önce değindiğim Osmanlı için gerçekten büyük bunalıma dayanıyor. Durmuş artık mekanizma, eskisi gibi yürümüyor. İnsanlar bundan çeşitli biçimlerde şikâyetçi... Şikâyet etmeye başlayınca hele o günlerin koşullarında -ilk akla gelen çarelerden biri eskiye dönmektir- "çünkü geçmişte her şey iyiydi, şimdi bozuldu, o halde ne yapalım? Bir yolunu bulalım, tekrar eski döneme dönelim!..." Bu da Kadızadeliler açısından işte örneğin, Peygamber'in yaşadığı zamana dönmek, İslamiyetin altın çağına dönmek gibi bir şeydi... Tabii bunlar da devletin emniyetini sarsan birtakım hareketler. Toplumun bu anlamda birtakım ideolojilerle, vesaire ile hareket etmeye başlaması Osmanlı devleti için her zaman tehlikeli bir gelişme olmuştur. İşte buna karşı hem mücadele ediliyor, hem birtakım tavizler veriliyor. Bu çerçevede baktığımızda gene daha ilk işin eşiğinde IV. Murad'ın işte içkiye karşı sert cezalar uygulaması, işte kahveleri kapatması falan filan daha sonra gelişecek Kadızadeliler gibi hareketlere de verilmiş tavizler olarak kabul edilebilir; çünkü o zâhit, sofu Müslümanlığı memnun edecek birtakım şeyler yapmaya çalışıyor. Murad bütün bu sertliğiyle vesairesiyle genç yaşta da olsa eceliyle ölmeyi başardı. Bazı başka kendisini izleyen padişahlara o da nasip olmamıştır. Eceliyle ve padişah olarak öldü. Onun ölümünden sonra da işte bizim tarihe deli sıfatıyla geçen kardeşi İbrahim, tahta çıkarıldı. İbrahim zamanında Kemankeş Kara Mustafa Paşa sadrazam oldu ve bu da gene Osmanlı tarihinin pek öyle değişmeyen kalıplarındandır: bir önceki dönemin iktidar sahiplerini şöyle bir yok ettiler. İşte bu arada Emir Gûne, zavallı o eceliyle ölemedi. Emirgân'daki zevk ve keyif âlemlerinin cezasını canıyla ödedi. Şimdi onun bu arazilerindeki köşklerden biri, bugün hâlâ bizim Emirgân'da gördüğümüz Şerifler Yalısı'dır derler. Tam deniz kenarında değil, biraz içerde kalır yapılan yol nedeniyle, eskiden çok daha geniş bir kompleksin bir parçasıymış, daha yakın zamanlarda harem ve selamlık olarak iki bina halinde dururmuş, şimdi onlardan bir tanesi de gene gitti. Biraz alçak bir binadır. Son dönemde artık Kültür Bakanlığının elinde. Osmanlı konut mimarisinin en güzel örneklerinden biri. Ayrıca içi, işte havuzlu, odası, bütün duvarlarındaki, özellikle tavanlarındaki süslemelerle en güzel Boğaziçi yalılarından biri. 19. yüzyılın sonlarında bir ara Midhat Paşa kısa bir süre burayı kiralayıp oturmuştu ama onun da fazla ömrü yetmedi bu yalının tadını çıkarmaya. Ünlü Şerif ailesine geçti, yani onlar kiraladılar ya da sahip oldular, daha doğrusu. Şerif ailesi, yani Haşimi soyundan gelen Mekke şerifi. Bu Haşimiler arasında çeşitli nüfuzlu aileler var. Mekke şerifi olmak önemli bir unvan, bir mevki ve Osmanlı padişahı bunlar içinden bir tanesini seçiyor. Abdülhamid son olarak Abdülilah adındaki peygamber soyundan gelen Haşimi liderini Mekke şerifliğine tayin etmişti. Abdülilah aynı zamanda Osmanlı Meclisinde de üye olarak İstanbul'a gelip

yerleşmişti. Tabii Meclis çalışamadığı için Abdülhamid zamanında Abdülilah'ın mebusluğu da uzun sürmedi ama bunlar İstanbul'da kaldılar ailece ve Abdülilah'ın son dönemlerinde birtakım yeni koşulların getirdiği yeni entrikalar vesaire çıktı... Şerif ailesi kendisini oldukça geniş bir uluslararası komplolar şebekesinin ortasında buldu. Bütün bu komploların, entrikaların ailenin Emirgân'daki bu güzel yalıda otururken başladığını tahmin edebiliriz. Şimdi entrikalara geçmeden önce ben bu sefer taş plaktan -19.yüzyıl dedik, bari çalacağımız müzik de 19.yüzyıldan olsun- Hacı Arif Bey'den bir şarkı çalacağım gramofonda. Mekke'den, Hicaz'dan söz ettiğimize göre Hicazkârkürdi bir şarkı olsun: "Gurub Etti Güneş Dünya Karardı". Bunu taş plakta söyleyen de Nergis İ. Hanım. Daha önce alafranga şarkılarını çalmıştım, Lale ve Nergis Hanımlar İpekçi ailesinden gelirler. Onların bir tanesinin söylediği bir klasik Türk müziği parçasını dinleyelim.

Evet, işte 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra İttihat ve Terakki kendine özgü anlayışlarla ve siyasetlerle önce biraz perde arkasından, sonra daha doğrudan doğruya Osmanlı siyasetini değiştirirken aslında Abdülilah'ın oğlu Hüseyin Paşa şerif olmuş durumda. Hüseyin Paşayla da araları açılmaya başladı çünkü İttihatçılar aslında Şerif ailesinin nüfuzunu ya azaltmak ya en azından kendi lehlerine kullanmak istiyorlardı ve Hicaz demiryolu meselesi ilerlemişti. Şam'dan Mekke'ye demiryolu yaparak Hacca gidip gelmeyi kolaylaştırmak ve böylece demiryolunu yapan güç olarak prestij kazanmak, aynı zamanda da dolayısıyla Şerifl'eri geri plana itmek gibi planları vardı. Şerif'ler de bu arada Hicaz'ın geleneksel yapısını bir şekilde kollamak zorundaydılar çünkü burada Bedevi kabileler bütün bu Hac işini develeriyle, kervanlarıyla yürütüyorlar ve tabii bundan belli bir şey kazanıyorlar. Birdenbire demiryolunun gelmesi bu kervancıların hoşlanmadığı bir şey. Pek çok üçüncü dünya ülkesinde olduğu gibi bazen ileri bir teknolojinin gelmesi birdenbire geleneksel iktidar ilişkilerini sarsar, iktidar sahiplerini zarara uğratır. Genellikle orada iktidarı tutmak için Osmanlı Devletinin gücünü kabile reislerine karşı kullanan Şerif Hüseyin bu sefer kabile reislerinin gücünü Osmanlı'ya karşı kullanmaya başladı. Bunlar da tarihte sık sık gördüğümüz şeyler. Bir yandan böyle bir gerginlik devam ederken bir yandan da yeni bir faktör ortaya çıktı. Bu faktör de meşhur Lord Kitchener, İngiliz generali. Bu tarihlerde Britanya'nın Mısır ve Sudan ofisinin başında. Ve o dönemin koşulları içinde "Ne olacak, ne bitecek, yakın gelecekte ne bekliyoruz?" sorularını sormak zorunda kendisine ve Osmanlı İmparatorluğunun çok fazla yaşamayacağının o da farkında. Bir savaşa doğru gidiyor

dünya, bu savaşın sonunda Ortadoğu'da bir Osmanlı egemenliği kalmayacak, kalmamasını sağlamak da lazım diye düşünüyor. Arap milliyetçiliği uyanmış, bu Arap milliyetçiliği elbette Arap Yarımadası'nda şurda burda birtakım yeni ulus devletlerin kurulmasıyla tecelli edecek. Kitchener da bunları hem düşünen hem bunların bu şekilde gelişmesine katkıda bulunan bir siyasi rol oynayan kişi olarak planlarını yapıyor. Savaş başlayınca Kitchener İngiltere'de savaş nazırı -ya da şimdiki deyimle savunma bakanı. Bu savunma bakanları genellikle saldırma bakanı olurlar. -Ünlü olmuştur ve bir resmi vardır. İşaret parmağını uzatmış "İngiltere'nin sana ihtiyacı var!" der altında- işte insanların askere yazılıp savaşa gitmelerini sağlamak için o zamanlar düşünülmüş reklam. Bu aynı parmak, Kitchener'in parmağı, o dönemde Şerif Hüseyin'e uzandı "İngiltere'nin sana ihtiyacı var" diye. Çünkü Kitchener, bu savaş ve savaş sonrası harita değişikliğinde Osmanlı İmparatorluğu da ortadan kalkarken Osmanlı padişahının Yavuz Selim'den kalma bir hak olarak istediği zaman takındığı halifeliğin de Osmanlılardan alınmasını istiyordu. O zaman kim halife olacak? İşte buna en yakın aday olarak da Mekke şerifi ailesini görüyordu. Ve eğer İngiltere bu değişiklikte belirleyici rolü oynar ve yeni halifeyi de o bu mevkiye getirirse, dolayısıyla halife de İngiltere'ye karşı bir şükran borcu duymak durumundadır. Bu da özellikle çok geniş sömürgeleri olan ve sömürgelerinde de bir hayli yoğun Müslüman nüfus olan İngiltere'yi yakından ilgilendiriyordu. Onlara söz geçirecek dini otorite İngiltere'nin yakın dostu olursa demek ki Büyük Britanya'nın başına gelebilecek bazı tehlikeler bu biçimde atlatılabilir. Dolayısıyla da Kitchener bu politikaya girişti, Hüseyin Paşa'yla temasa geçti. Hüseyin Paşa derhal bu fikrin üzerine atladı tabii. I. Dünya Savaşı'nın sonunda bizim hep anlattığımız, Araplar bizi arkadan vurdu, İngilizlerle anlaştı, bize ihanet etti filan diye anlatılan hikâyelerin temelinde yatan olay budur. İşte Lawrence, meşhur casus, onun Arap Yarımadası'na gittiği zaman başlıca temas noktası Şerif ailesidir, işte onun oğulları Faysal, vesairedir. Ama Kitchener'ın istedikleri hem bir miktar oldu hem bir miktar olmadı. Sonuç olarak savaştan Osmanlı devleti sağ çıkmadı, Türkiye Cumhuriyeti çıktı. Arap Yarımadası'nda bir Türk nüfuzu, egemenliği kalmadı. Yeni ulus devletler kuruldu ama bunların içinde bir halife, Şerif ailesi ortaya çıkamadı. Bunun en büyük engellerinden biri de İbni Suud oldu. Şerif'i büyük bir bozguna uğratarak, Mekke'nin ve Medine'nin bulunduğu bölgeleri de kendi krallığı içine yani Suudi Arabistan içine aldı. İşte o zaman İngiltere de verdiği taahhütler çerçevesinde Irak Devleti'ni kurup, bir de ayrıca Ürdün'ü kurup Şerif ailesini burada iktidara getirdi ama bunlardan bir tanesi de gene fazla uzun ömürlü olmadı. 50'lerin sonunda bir ihtilalle Irak'ta rejim değişirken Şerif Hüseyin soyundan kral Faysal, onun amcası vesaire, bunların hepsi idam edildiler, Irak'ta Haşimi hanedanı sona erdi. Bugün sadece Ürdün'de gene Kral Hüseyin'le bu hanedanın krallığı sürüyor ama burada da artık halifelik

gibi bir şey kalmadı. Şimdi tekrar bir parça çalacağım, aklıma geldi ki ta bu programın başından bu yana hâlâ bir Hafız Burhan çalmadım! Onun için, derhal bu eksikliği giderip gene Hacı Arif Bey'den Hafız Burhan'ın söylediği: "Hatırımdan Çıkmaz Asla".

Bu eski icralarda bir hayli değişik söylüyorlar bu şarkıları, demin Nergis Hanım'ın "Gurub Etti Güneş'i de öyleydi, Hafız Burhan'ın "Hatırımdan Çıkmaz Asla"sı da. Daha mı bestelendiği zamanın havasına yakın bilemeyeceğim ama şimdiki icralardan epey farklı bir yorum diyelim. Emirgân dedik ama ben devamlı Hicaz-micaz, Emirgân bir yana, İstanbul, Türkiye sınırları dışında dolaşmaya başladım. Ama işte bütün bunların başlangıç noktası dediğim gibi Emirgân'daki o yalı. Yani ta 1630'lar, 1639 Erivan'ın fethi, ondan sonra I.Dünya Harbi ve sonrasındaki birtakım olaylara kadar birçok ilginç şey, tuhaf bir biçimde, bu ufak yerde olmuş bitmiş. Peki Emirgân'da başka bir şey yok mu? Tabii var. Emirgân'da içlere doğru genişleyen son derece sevimli ve hâlâ da pek fazla bozulmamış diyebileceğimiz bir köy var. Emirgân'ın köyü var; burada hâlâ birçok bahçe içinde ahşap evler filan görmek mümkün, ayrıca bir güzel cami var. Bu camiyi I.Abdülhamid yaptırmıştı. Abdülhamid herhalde Boğaz'ı seviyordu çünkü bir de Beylerbeyi'ndeki kendi camisini yaptırdı. Daha sonra -hem de kısa zaman sonra- birtakım tahribata uğradığı için, Abdülhamid'den sonra da II.Mahmud yeniden ele aldı. Ön kısımları vesaire II.Mahmud zamanında gördüğü tadilatla bugün ayakta duruyor. Ayrıca da caminin hemen önünde ünlü Emirgân Kahvesi var. Çınarlar altında bir kahve... Biraz arkada bir çokgen meydan çeşmelerinden biri - güzel bir çeşme. Bu Kahve 1950'lerde benim hatırladığım -çocukluk yıllarım diyeyim- Yahya Kemal'in buraya merak sarması ve dadanmasıyla bayağı ünlü olmuştu. Yahya Kemal bir ara hakikaten buraya pek bir bağlandı. Hemen hemen her Allah'ın günü gider, o Kahvede oturur, çayını içer, kahvesini içer, çok sevdiği Boğaziçi'ni seyrederdi. Böyle ünlü ve tanınmış biri bir yere sık gitmeye başlayınca hemen bunun modası ortaya çıkıyor. Arkasından İstanbul halkı da bunu bir âdet haline getirdi ve böylece Emirgân Kahvesi herkesin gittiği çok ünlü bir yer haline geldi. Şimdi hâlâ bu şekilde devam ediyor. Daha gerilerde, Kahveyi geçip içeriye doğru saptığınızda da Hıdiv İsmail Paşa'dan kalan, daha sonra Çelik Gülersoy'un Sarı Köşk, Beyaz Köşk diye restore ettirdiği mekânlara geliyoruz. Böylece Emirgân'dan bir yol bizi Ürdün'e, Irak'a, Hicaz'a götürürken, bir başka yol da belki Mısır'a götürebilecek. Zaten Boğaziçi eski Osmanlı diyarının, kocaman diyarın bütün nüfuzlularının gelip toplandığı ve bir keyfi, sadece Boğaziçi'ne özgü bir

keyfi paylaştığı bir yer. Onun için normaldir gayrimüslimiyle, Müslümanıyla, işte Şerifiyle, Hıdiviyle pek çok insanların evlerini, köşklerini, yalılarını burada yaptırmış olmaları. Dolayısıyla, Boğaziçi'ne baktığımızda aynı zamanda: şimdi bağımsız olmuş, eskiden Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olan ülkenin tarihine de bakmak mümkün oluyor. Şimdi bir de son olarak şunu söyleyeyim: orada tabii Sabancıların da malikânesi var. İşte Hidivler, Şerifler varsa son dönemde de Sakıp Paşa saltanatı var diyebiliriz Türkiye'de. Onun malikânesinin önünde bir atlı heykel durur. Birisinin bana söylediğine göre -eğer bu doğruysa- zamanında Moda'daki şimdi kız lisesi olan Mahmud Muhtar Paşa'nın köşkünün bahçesindeymiş. Eğer bu hikâyeler doğruysa Hacı Ömer bir şekilde satın aldı ve kendi köşkünün bahçesine yerleştirdi. Evet bugünkü programın da sonuna geldik. Bitirirken bu sefer Türk musikisi değil de gene İstanbul'un gayrimüslim müziklerinden bir Rum parçasıyla bitireceğim. Bu *Mikroazi* adındaki kasette icra edilmiş, yenilenmiş haliyle ama köken olarak gene Türkiye topraklarından çıkmış bir Rum şarkısı.

Evet, bu hafta da böylece biraz Emirgân'da, biraz dediğim gibi daha uzak yerlerde dolaşmış olduk. Haftaya gene buluşmak üzere hepinize iyi günler, iyi Pazarlar.

OPERETLER

Sevgili dinleyiciler. Ben Murat Belge. "Bu Şehr-i İstanbul ki" programı için karşınızdayım. Bu Pazarki programda yine her zamanki formatımızdan biraz uzaklaşıp bir semt üzerinden gitmektense, bir müzikal tema üzerinden gitmeye karar verdim. Daha önce bir kere, çeşitli kilise müzikleri için böyle bir şey yapmıştık. Yine bu yakınlarda da Harbiye semtini biraz da bahane edip bol bol marşlar çalmıştım.

Şimdi bu Pazarki programda da operet üstünden gitmek istiyorum. Biraz da çokça örnek vereceğim operetlerden, sayı olarak, belki çeşit olarak çok değil ama. Çünkü semtlerden yola çıkınca operetleri çalabileceğim semtler sınırlı. Yani Gedikpaşa'da operet vardı, Beyoğlu'nda çeşitli yerlerde operet vardı ama oralara tekrar tekrar geri dönemediğimiz için, operet de bence kendi başına bir program hak ettiği için bu sefer böyle düşündüm. Şimdi operet tabii Osmanlı toplumu için arkası kesilmeyen hoş yeniliklerden biri. Daha önce kantolardan söz etmiştik. İşte kadınların biraz da o zaman için açık saçık denebilecek elbiselerle sahneye çıkmaları, işte dans ederek şarkı söylemeleri falan herhalde toplum için biraz iç gıcıklayıcı bir durumdu ama ne de olsa kanto yine basit bir şey: işte bir kadın yahut düet, nasıl diyorsunuz, işte bir kadın bir erkek falan. Oysa operet tabii sahne üzerinde çok daha geniş imkânlara sahip: Korolar var işin içinde, dram var, hikâye var, müzik var. Onun için de kısa zamanda popüler olmuş bir müzik türü. Bildiğimiz kadarıyla Türkiye'de ilk operet yazan besteci, hep bu alanlarda öncü Ermenilerden gelir, yine bir Ermeni sanatçı: meşhur Dikran Çuhaciyan. "Arşak" diye bir operet yazmış Ermenice; ondan kısa bir zaman sonra da "Arif'in Hilesi" adında Türkçe sözlü bir operet bestelemiş. Bunun tarihi 1872. Bilindiği kadarıyla da ilk Türk opereti. Kısa bir zaman sonra da hâlâ ünü süren "Leblebici Horhor"u bestelemiş. Bunun da tarihi 1875. Daha önce galiba bir başka programda kısaca değinmiştim, tabii Azerilerin falan da var "Arşın Mal Alan" gibi operet türünde verdikleri örnekler ama bizde ilk örnek Çuhaciyan'dan. Ayrıca bu operetler Kafkasya'da, işte Ermenilerin

bulunduğu yerlerde falan da gösterilmiş. Dikran, operet yazmakla birlikte, bunu sonuçta Osmanlı toplumuna ve 19. yüzyılın son çeyreğine gelirkenki Osmanlı toplumuna yazdığı için, bol bol Türk müziği motiflerinden kullanmış, hatta yer yer Köçekçe gibi formları operetin içine sokmuş ve bu aslında Cumhuriyet'in ilanından bir hayli sonrasına kadar da böyle devam etmiş. Operet Batı müziği ile Türk müziğinin kendine özgü biçimlerde birleştirildiği, kaynaştırıldığı bir tür olmuş. Şimdi zaten daha sonra uzun uzun ondan söz edeceğiz, sözü uzatmadan Muhlis Sabahattin Bey'in operetlerinden bir iki örnekle başlamak istiyorum.

Bu birincisi, enstrümantal olan parça "Tango Türk"tü. Bildiğim kadarıyla bizde bestelenmiş ilk tango ama şarkısı yok tabii, aslında bir operette kullanılıp kullanılmadığından da tam emin değilim. Muhlis Sabahattin'in hem operetleri, hem çeşitli revüleri var. Revüsünde kullanmış olabilir yahut tamamen ayrı bir parçadır. Bunları bilemediğimiz için, bu tarihten çok az şey yansıyor bizlere. Biraz kafadan atmak durumunda kalıyoruz ama ikinci parça "Vals İstanbul" tipik vals temposuyla muhtemelen ya bir revüde ya bir operette kullanılmış olmalıydı. Tabii bu vals işte özellikle Orta Avrupa'dan şiddetle yayılan bir tür. Muhlis Sabahattin yüzyıl başlarından, 1915-16'lardan başlayarak bunları bestelerken İstanbul seyircisi, bu tür şeylere meraklı insanlar, başta "Çardaş Fürstin" olmak üzere birçok Orta Avrupa kökenli operet seyretmişler. Tabii dediğim gibi o sahnelerde böyle kalabalıklar işte vals yapıyorlar falan filan, herhalde herkesin pek hoşuna giden bir manzara, bir *spectacle* teşkil ediyordu bunlar. Şimdi, Dikran Çuhaciyan'la Muhlis Sabahattin arasında yine operet türünde eser veren biri daha var: İsmail Hakkı Bey. Bu da biraz şaşırtıcı, çünkü İsmail Hakkı Bey aslında klasik Türk musikisinin çok seçkin bir bestecisidir. Dünya kadar da beste yapmış, çoğu şu an kaybolmuş durumda ama bilinenleri yeter. İsmail Hakkı Bey de özellikle iki tane operet yazmış: bunlardan birinin adı "Bülbül", birinin adı da "Kaşıkçılar". Bunların sözlerini de Musahipzade Celal Bey yazmış. Bu arada bir küçük hatırlatma, Musahipzade Celal Bey daha önceki dönemlerin çok ünlü bestecisi, II. Mahmud zamanında, Şakir Ağa'nın torunudur. Şimdi, yani 20. yüzyıla geldiğimizde artık Çuhaciyan'ın yahut İsmail Hakkı Bey'in Türk musikisi özellikleri ağır basan bestelerinden daha bir operete doğru yaklaşıyoruz ve bu dönemde operetin erken dönemini Muhlis Sabahattin adeta başlı başına temsil ediyor diyebiliriz. Muhlis Sabahattin Bey, Abdülaziz'in mabeyninde önemli bir görevi olan Hurşit Bey adında birinin oğluymuş. Öbür çocuğu da bir kız, onu da tabii tanıyacaksınız: Neveser Kökdeş.

Hurşit Bey, Abdülaziz tahttan indirildikten sonra -tabii böyle şeyler olağan- sürülmüş İstanbul'dan. İşte çeşitli taşra memuriyetlerine tayin edilmiş; dolayısıyla, Muhlis Sabahattin Bey Adana'da doğmuş. Bu arada Neveser Kökdeş de Drama'da doğmuş. Belli ki zavallı Hurşit Bey eski efendisi yüzünden bir hayli sağda solda dolaşmak zorunda kalmış. Muhlis Sabahattin Bey, Fehmi Ege ile ahbap; buna daha önce başka bir programda değinmiştim aslında. Melodileri kafasında oluşturuyor, besteliyor fakat nota bilgisi yok, yani nota yazmasını bilmiyor. Onun için, herhalde o terennüm ediyor bu bestelerini, Fehmi Ege de bunları notaya geçiyor, aralarında böyle hoş bir ahbaplık var. Ve işte bizim sanat tarihimizde böyle şeylerin nasıl koşullarda, nerelerde ortaya çıktığını, bestelendiğini de gösteren örnekler. Şimdi yine bu böyle bol korolu vesaireli Avrupaileşmiş operetlerden bir örnek olarak koronun söylediği "İçelim Bol Bol Şampanya"yı dinleyelim.

Evet, içelim bol bol şampanya, Müslüman Osmanlı toplumda yeni bir tema herhalde. İşte, "kadına inanılır mı?" falan gibi laflar geçiyor aradan, tenorumuz söylüyor, bunlar da herhalde Verdi'nin *Rigoletto*'sunda "La donna e mobile" –kadın uçarıdır- falan gibi aryaları hatırlatan bir şeyler. Muhlis Sabahattin Bey'in uzatmalı sevgilisi diyelim, Fikriye Hanım'dır. Fikriye Hanım, bana sorarsanız, çok birinci sınıf bir sese sahip değil ama işte arada böyle de bir ilişki olunca, hemen hemen her zaman, Muhlis Sabahattin Bey'in operetlerinde başrole Fikriye Hanım çıkmış. Fikriye Hanım ayrıca tabii alaturka da söylüyor, her şey de söylüyor. Bunu da daha önce söylemişsem kusura bakmayın -yaş ilerledikçe insan iyice unutkanlaşıyor. Fikriye Hanım ayrıca ilk Türk gangsteri Necdet Elmas'ın annesidir galiba; bir gayrimeşru çocuğu mu, onu tam olarak bilemiyorum. Evet, Muhlis Sabahattin böylece 1916'dan ölümüne kadar, 1942'ye kadar 23 tane operet bestelemiş. Yani bayağı velût [üretken], üstelik dediğim gibi nota falan bilmeden yapmış bunları. Bilinen, en fazla bilinen operetleri arasında "Çaresaz" var, "Gül Fatma" var. Galiba en fazla popüler olanı "Ayşe" opereti. "Asaletmeab" opereti var; ondan bir parça çalmıştım "Beni Tutamazsın" diye daha önceki bir programda hatırlıyorum. "Muteber Paşa" diye bir opereti var. Bu Muteber Paşa biraz manidar, belki birileriyle, o zamanın İttihat ve Terakki iktidarından birileriyle dalga geçiyor da olabilir; çünkü başına böyle işler gelmiş Muhlis Sabahattin'in. İttihatçılara muhalif olduğu için sürülmüş İstanbul'dan sonra da etliye sütlüye, etli sütlü deyince siyasete burnunu sokmama kaydıyla tekrar gelmesine izin vermişler. Bu arada yine ilginç adı olan "Mon Bey" -Beyim- yani, Fransızca Türkçe karışık, bu da bir operet değil

de revü listesinde çıkıyor karşımıza. Bu listeler Yılmaz Öztuna'nın meşhur üç ciltlik Türk Musikisi Ansiklopedisi'nden. Yılmaz Öztuna, Reşat Ekrem Koçu'yla birlikte bizim ansiklopedicilik geleneğimizde iki ilginç isimden biridir. Doğu tipi ansiklopedi... Doğu tipi bilgiler ve Doğu tipi bol miktarda öznellik... Batı tipi ansiklopedilere alışık olanların tüylerini ürpertecek derecede işte anektotlarla, kişisel anılarla vesaire dolu olarak, sevdiklerini göklere çıkaran, sevmediklerini yerin dibine batıran bir ansiklopedisi vardır. Şimdi Neveser Kökdeş'ten de söz etmiştik; onunla ilgili maddesini size şöyle kısaca okuyayım Yılmaz Öztuna'nın. Neveser Kökdeş tabii alaturka dediğimiz musiki içinde Batılı cereyanları temsil ederdi. 1950'lerde falan epey popüler olmuştu. Hep nihavend yazdığı düşünülür ama aslında nihavend de dahil çeşitli makamlarda bestelemiş. Şimdi Öztuna şöyle anlatıyor: "Kökdeş kendine mahsus birtakım eserler besteledi." Bu kendine mahsusun üzerinde bir duracaksınız. "Prozodinin hiçbir yerde düzgün olmadığı, musiki kaidelerimize de uymayan bu parçalara Mesut Cemil 'Neveser Musikisi' adını takmıştır." Neveser tabii yine Klasik Müzik'te bir makam ama Neveser Musikisi diyince Mesut Cemil de dalgasını geçmiş oluyor. Öztuna da bunu aynen aktarmış. Şimdi, Neveser Musikisi'ni bir yana bırakalım. Yalnız şunu diyeyim: bir ilginç tesadüf aralarında yaş farkı var fakat her ikisi de, yani Muhlis Bey de Neveser Hanım da 58 yaşındayken ölmüşler. Şimdi taş plaktan bir "Ayşe" operetine geliyorum. Bunlar hep harf inkılabından önce olduğu için, üzerlerinde eski Türkçe, ondan sonra da Fransızca imla ile Latin alfabesiyle yazılı. Ayşe Operet "*Operette*" diye yazılıyor tabii. "Bahar gelince bülbül mutlak öter" ama gelince "gelindjé" veyahut öter lafı "euter" şeklinde yazılmış. Bu ve arkasından çalacağım parça ikisi de koro ve Süreyya Operet Heyeti tarafından söylenmiş.

Evet, şimdi şu plağın arkasını çevirelim. Bu sefer yine Süreyya Operet Heyeti, korodan "Sen Çok Yaşa Ayşe".

Evet, "Vur patlasın, çal oynasın, bu hayat böyle geçer!" diye bir nakaratı var bu koro parçanın. Demek ki operet türü müzikte temsil edilen hayat işte bu. Batılılaşma vesaire hep bir hoppalık hovardalık, işte eğlence bunları temsil etmiş. Nitekim Muhlis Sabahattin'den sonra, az sonra benim de gele-

ceğim Cemal Reşit Rey, Ekrem Reşit Rey kardeşlere, onların yazdıkları operetlere gelince aslında bu temanın devam ettiğini göreceğiz. Tabii özellikle "Lüküs Hayat" gibi tam da bu tema üzerine oturan, onu işleyen operetlerde. Şimdi, bu birtakım kırık dökük bilgileri toparlayıp bakınca görüyoruz ki işte böyle operetle vesaireyle uğraşmış Osmanlı vatandaşları, bunlar Türk olsun veya Ermeni, gayrimüslim olsun, hep birtakım Batılı müzikçilerle de doğrudan ilişkiye girmişler. Mesela yine Öztuna, Dikran Çuhaciyan'dan söz ederken, İtalyan Manzoni diye birinden piyano dersi aldığını, müzik dersi aldığını falan söylüyor. Yahut Neveser Kökdeş'den veya Muhlis Sabahattin'den söz ederken de benzer şeyler söylüyor -yalnız orda isim vermiyor. Şimdi, bu İtalyan müzikçileri olayı tabii II. Mahmud'un yenileşme hareketleriyle başlıyor. Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra işte yeni ordu, modern denilebilecek ordu kurulmaya çalışılırken bir yandan da sarayda Mızıka-i Hümayun adında bir bando kuruluyor, ama buna belki biraz daha geniş anlamda bir bando olarak bakılabilir. Bando deyince daha çok nefesli çalgılar ve marşlar akla gelir. Bu, herhalde içinde kemanı şusu busu da olan biraz da bandoyla orkestra arasında bir şeydi. Ve bilindiği gibi bu Mızıka-i Hümayun'un başına da Donizetti, ünlü operacı Donizetti'nin kardeşi getirilir ve Osmanlı idari sistemi içinde de paşa yapılır, Donizetti Paşa olur. Ve hatta Asmalı Mescit Sokağı'nda şimdi adı Hak-Hürriyet haline gelmiş bir binayı satın alıp orada oturduğunu biliyoruz. Yanılmıyorsam Donizetti ölünceye kadar bu görevde kalmıştır ve çeşitli besteler de yapmıştır Osmanlı ordusu için. Marşlar, başka türlü şeyler yazmıştır. Daha sonra Guatelli diye bir başka İtalyan geliyor. İki yıl kadar çalıştıktan sonra bir üçüncü İtalyan Bizzani'ye yerini terk ediyor. Ama Bizzani'nin de Mızıka-i Hümayun başında ömrü uzun sürmüyor. Bir iki yıl sonra yeniden Guatelli Mızıka-i Hümayun şefi tayin ediliyor ve ondan sonra bayağı uzun zaman, 20-30 yıl, ölünceye kadar burada bulunuyor. İşte Abdülaziz zamanında tekrar geliyor, Abdülhamid zamanında devam ediyor ve bütün bu padişahların adlarına marşlar yazıyor falan. Guatelli'den sonra da bu sefer İtalyan değil, İspanyol asıllı Daranda Paşa Mızıka-i Hümayun şefi olur. O sıralarda zaten Sultan Reşad dönemine filan gelinir. İşte, Abdülhamid hal edilir. 1908 Meşrutiyeti ilan edilmiştir. Ondan sonra artık İttihat Terakki döneminde dışardan şef gelmez ama işte yerli Zati Bey, Reşit Saffet Atabinen, Zeki Üngör buralardan yetişmiştir. Ondan sonra daha çok Türkleri duyuyoruz. Şimdi, bunu sık sık tekrarlamak zorunda kalıyoruz bizim bu yakın tarih olduğu halde, kaydetmeye meraklı bir toplum olmadığımız için, bu yakın tarih kısa zamanda buharlaşıyor, uçuyor gidiyor. Onun için böyle ancak sağda solda birtakım kırıntılardan filan insan bir şeyler çıkarabiliyor. Örneğin Halit Ziya'nın *Saray ve Ötesi*; saray hatıralarını, sarayda görevli olduğu sıralardaki hatıralarını okurken Abdülhamid devrinde yine Batıdan çeşitli müzikçiler gelirmiş falan. Hatta bunlar Şişli Etfal Hastanesi çevresinde evler tutup yerleşirlermiş ve orada

bayağı, çoğu da İtalyan olmak üzere, yabancı müzikçilerden oluşan bir koloni varmış. Demek ki onlar orada otururken, diyelim işte Muhlis Sabahattin gibi daha niceleri de onlara gidiyordu, görüşüyordu, arkadaş oluyordu, para verip ders alıyordu yani bu etkiler böyle sürüp gidiyordu.

Şimdi, artık Cumhuriyetin ilanından sonra 1930'lara falan geldiğimizde yine sağ gözünde monoklüyle Muhlis Sabahattin Bey operetlerini, revülerini yazmaya devam ediyor. Ama aslında ondan daha usta, bu işi çok daha iyi bilen ve ustaca yapan Rey Kardeşler ortaya çıkıyorlar 30'lardan itibaren. Asıl onların operet sahnesine hakim oldukları dönem. Türkiye'de elitler hepsi birbiriyle akrabadır. Rey Kardeşler de -şimdi nasıl diyeyim- Edhem Paşa var, Edhem Paşa da Abdülhamid'in sadrazamlarından biri. Onun oğulları işte Osman Hamdi Bey, Halil Ethem Bey- müzeler müdürü Halil Ethem Bey- oğullarından birinin de torunları işte Rey Kardeşler oluyorlar. Demek ki Cemal Reşit, Ekrem Reşit aynı zamanda Osman Hamdi'nin ve Halil Ethem Bey'in yakın akrabasıydı. Dolayısıyla tabii ünlü mimar Sedad Hakkı Eldem'in de akrabası oluyorlar. Şimdi ilkin onlardan zamanında çok ünlü olmuş "Deli Dolu" operetinden iki parça çalacağım. Birincisi "Deli Dolu" zaten ve aşağı yukarı operetin temasını tespit eden şarkı. Bunları tabii o zamanlar hep işte Hazım, Bedia Muvahhit vesaire söylemişler.

Evet şimdi yine operetten bir başka parça. Tabii müzik anlayışı daha önce dinlediğimiz örneklere göre çok daha batılı, orkestrasyon çok daha batılı ama yine yerli tipler işte Yahudi, Rum vesaire bir türlü şeyden tam da uzaklaşamıyor: Türkiye ortamından. Şimdi bu çalacağım da yine Vasfi Rıza ile Bedia Muvahhit'in söylediği taş plaktan "Pedimu Pedakimu", zaten laflardan da anlaşıldığı gibi Rum şivesi burada ağır basıyor.

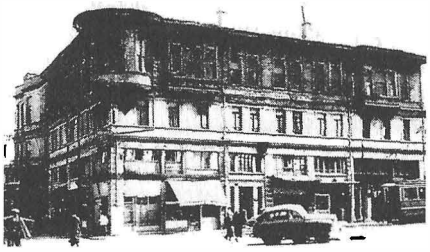
Evet "pedimu pedakimu" çocuğum, "ela do" gel yanıma falan "sagapo poli poli" seni çok çok seviyorum. Rum kadın delikanlıyı baştan çıkarmaya çalışıyor. Şimdi Cemal-Ekrem Reşit Rey Kardeşler'den ünlü Lüküs Hayat'tan tabii Lüküs Hayat'ın kendisini çalmıştım ama Hazım'ın yine oradaki ünlü aryalarından bir tanesi olan "Ah Berelim"i de çalmıştım daha önce bir programda. Onun için şimdi "Dünya Senin be Bal Kabak" aryasını dinliyoruz.

Evet Bal Kabak aryası diyelim. Lüküs Hayat'ın son derece sevimli parçalarından biri. Ekrem ve Cemal Reşit Rey Kardeşler gerçekten bu operet tarihi içinde çok özel, müstesna bir yer almışlardır: Librettolar harika, yani Ekrem Reşit Rey bundan sorumlu. Son derece esprili, müzik güzel, orkestrasyon güzel. Ve aşılmamıştır diyebiliriz. Yani operet tabii dünyada önemli bir tür sayılmayabilir. Türkiye'de özellikle önemli bir tür değildir ama işte eğlencelidir, hoştur. O tür içinde, Türkiye'de yazılan operetler içinde gerçekten Rey Kardeşler aşılmamıştır diyebiliriz. Rey Kardeşler'den sonra tabii yine operet durmuyor, işte adı revü oluyor, operet oluyor, yine başka şeyler yazılıyor. Bunların arasında daha bir kayda değer olan "Alabanda" opereti veya revüsü vardır. Bunun da oldukça fantastik bir hikâyesi vardır: Böyle bir gemiyle ıssız adaya düşerler... işte orada bir kraliçe vardır vesaire... Sonunda, operetin başrolünde Dursun Reis rolünde Muammer Karaca ile beklenen aşk ortaya çıkar. Fakat ne hikmetse bu dünyanın bilinmeyen noktasındaki bilinmeyen adasında bir Yahudi tipi falan çıkar. Yani yine o yerel mizah unsurlarından hiçbir zaman kopulamaz... Sonra işte gemi kraliçeyi de alıp tekrar İstanbul sularına yaklaşırken çeşitli limanlara uğrar. Dolayısıyla, yine bu operetin içinde birtakım Türk folklorik parçalarını dinleme imkânı buluruz. Şimdi önce Muammer Karaca Dursun Reis olarak şarkısını söylesin.

Evet Laz melodisiyle bir operet aryası dinlemiş olduk. Muammer Karaca dedim, burada Dursun Reis rolünde ve başrolde tabii. Operete bir de öbür başrol lazım. Kadın sanatçı kim? Bu operette kadın sanatçı Safiye Ayla idi, kraliçe rolünde. Safiye Ayla tabii Türk musikisinden gelen bir sanatçı ama herhalde bu Doğu- Batı karışımı operette kadın rolüne iyi gideceği düşünülmüş olmalı. Şimdi programı bitirirken ünlü "Alabanda" revüsünün solistliğini Safiye Ayla'nın yaptığı ve yıllarca da insanların kendi kendine mırıldandıkları, ağızlarından eksik olmayan "Alabanda" şarkısını dinleyelim.

Bu programı da bitirdik, haftaya Pazara tekrar buluşmak üzere. İyi günler, iyi Pazarlar.

SERASKER RIZA PAŞA

İyi akşamlar, iyi Pazarlar efendim. Ben Murat Belge. Açık Radyo'da "Bu Şehr-i İstanbul ki" programından sizlerle konuşuyorum. Bugün, başlangıçtan beri devam ettiğimiz semt temelinden İstanbul'u gezme ilkesini biraz erteleyip bir başka yaklaşım deneyeceğim: Bu sefer bir semtten değil de, bir insandan giderek İstanbul'un çeşitli yerlerini gezmek gibi. Çünkü bu şehrin çeşitli yerleriyle bir biçimde ilgisi olmuş, İstanbul tarihi içinde de önemli rol oynamış çeşitli ilginç insanlar var. Bunları da böyle kendi başlarına ele almakta yarar var. Onlar da çeşitli semtler gibi şehrin hayatının adeta bir parçası. İlk olarak da bu yenilik çerçevesinde Serasker Rıza Paşa'yı ele almayı düşündüm. Bu rütbeye ulaşmış aslında iki tane Rıza Paşa vardır bizim tarihte. İlki daha çok "Cihan Seraskeri Rıza Paşa" olarak tanınır. Bu Cihan Seraskeri adı ayrıca Moda'da bir sokağın adıdır. O sokağın üstünde de Rıza Paşa Karakolu vardır. Yani demek ki Cihan Seraskeri Rıza Paşa daha çok Moda semtiyle ilgili anıları olan biri. Burada tabii bir de şuna dikkat çekmek gerek: Osmanlı'nın son döneminde, hemen hemen hiçbir askerî başarının olmadığı ya da askeri başarıların son derece azaldığı bir dönemde, komutanların unvanları ters orantılı olarak büyümüş. İşte böyle serasker de yetmemiş cihan seraskeri olmuş, serdar-ı ekrem olmuş vesaire. Evet bizim bugün kariyerini izleyeceğimiz ikinci Rıza Paşa, Abdülhamid döneminde seraskerliğe yükselmiş, Gazi Osman Paşa'dan sonra bu mevkiye gelmiş olan Rıza Paşa. Rıza Paşa'nın babası bir zamanın paşalarından birinin maiyetinde çalışmış küçük bir memur. Yani Rıza Paşa öyle zengin bir aileden gelmiyor. Hayatta yükselmesini ailesinden çok kendi çabalarıyla başarmış. O devrin herhangi bir Osmanlı zabitinin başına gelebilecek şeylerle kariyeri başlıyor: 1866'da mezun olmuş Harbiye'den. Ondan sonra çeşitli askeri harekâtlarda bulunmuş ki bunların bir kısmı birtakım ihtilal hareketleri. Mesela Hersek'te ihtilal çıkıyor Rıza Paşa -daha paşa değil tabii- oraya gidiyor. Yahut Karadağ'da bulunuyor benzer görevlerle. Tabii yine bu dönemde en sık ortaya çıkan işlerden biri, Rusya'yla savaş. Dolayısıyla işte Şumnu'da, başka

yerlerde Ruslarla savaşıyor, hatta esir de düşüyor. Bu Harbiye'den çıkışından 20 yıla yakın bir zaman sonra, 1883'te. Oradan döndüğü zaman da Edirne komutanlığına getiriliyor. Şimdi bunlar, dediğim gibi, o dönemde yaşamış çeşitli Osmanlı subaylarının kariyerlerinde olabilecek, olağan, normal olaylar. Birdenbire yükselmesinin, önem kazanmasının özel bir hikâyesi var, onu daha sonra anlatmak üzere şimdi işin müzik kısmına gelelim. Bugün çalacağım ilk parça daha önce de çeşitli örneklerini sunduğum İstanbullu Yahudi Sefarad asıllı Los Paşaros Sefaradis grubu. Yakınlarda -benim bildiğim yakınlarda, çünkü ben yeni gördüm- bir CD çıkardılar: Burada yine çoğu İstanbul'dan, bazıları taa İspanya'dan, bir kısmı da eski Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinden, Yunanistan'dan Bulgaristan'dan yahut Ortadoğu'dan olmak üzere yine Sefarad kökenli çeşitli şarkılar söylüyorlar. Bunlardan bir tanesi nakaratının da Türkçe oluşuyla ilgimi çekti. Şimdi Los Paşaros'tan bu şarkıyı dinleyelim önce.

Evet Osmanlı İmparatorluğu temel mantığı, yaklaşımı bakımından asimilasyonist olmadığı için bu son derece geniş imparatorluk toprakları üzerinde yaşayan çok sayıda topluluk kendi dillerini serbestçe konuşmuşlardı. Dillerini, kültürlerini, müziklerini vesaire de yaşatmışlardı ama tabii aynı zamanda da bir merkezi imparatorluk olarak, ister istemez Türkçe bütün bu insanların arasında bir bağ oluşturuyordu. Romanya'da, Makedonya'da, Sırbıstan'da vesaire yaşayan bütün insanların Türkçe konuşması söz konusu değil elbette ama Türkçe birtakım kelimeler ve bu arada birtakım isimler bütün bu dillere geçti. Mesela Sırpça dilinde birçok yemek isimleri "kapama" gibi, "şikembe" gibi. Onların meşhur, artık milli yemeği haline gelmiş "çebap çiçe" mesela, "şiş kebap"ın Sırplaştırılmış şeklidir falan. Hatta bunun da bir fıkrası vardır tabii: Sırp'a "Sizin dilinizde Türkçe'den çok kelime var mı?" diye sormuşlar. "Yok" diye cevap vermiş. Şimdi bu Yahudice, daha doğrusu Yahudice değil de Ladino şarkı "çok seni severim" nakaratıyla gidiyor. Tamamen buradan çağrışımla şimdi Makedonya'dan bir şarkı, bir türkü çalacağım. Nina Spirova adında Makedonya'nın en tanınmış folk şarkıcılarından biri ve burada yine Bulgarca'ya çok yakın olan -Bulgarca'nın bir lehçesi denebilir- Makedon dilindeki şarkıda bakın yine aynı nakaratı işiteceksiniz.

Evet Rıza Paşa İstanbul'un çeşitli semtleriyle ilgisi olan bir kişi dedim. Bu, daha çok çeşitli yerlerdeki evlerinden ortaya çıkan bir ilgi. Serasker olunca, zengin olunca tabii Osmanlı'da başlıca zenginlik yolu, gayrimenkul sahibi olmak. Paşanın da böyle çeşitli yerlerde gayrimenkulleri olmuş. Abdülhamid'in kullanmasına izin verdiği Yıldız'daki konakta otururmuş ki saraya yakın olsun, gerektiği anda, işte bir sorun çıktığı zaman orada bulunsun diye. Ama asıl kışlık konağı Şehzadebaşı'ndaymış. Şimdi olmayan bir bina bu. Letafet Apartmanı diye bilinirdi bu güzel konak, sonra Menderes zamanında Unkapanı Yolu, Atatürk Bulvarı açılırken yıkıldı gitti; o zaman böyle hesapsızca -ve acımasızca diyelim- yıkılıp giden birçok eski eserle birlikte. Rıza Paşa Abdülhamid'le birlikte ikbalden düşünce -hatta Abdülhamid'ten de biraz önce denebilir- çeşitli şeyleri yine birçok Osmanlı ailesi gibi satıp savma aşamasına geliyorlar. O sırada anlaşılan bu Letafet Apartmanı ve konak da belediyenin mülkiyetine geçmiş. Daha sonra Darülbedayi kurulurken meşhur Antuan, Darülbedayi tiyatro okulunun kurucusu, belediyeden yer istiyor. Temsil için değil, ama okul, yani dershane ve aynı zamanda da tatbikat sahnesi de kurulabilecek bir yer istiyor. O zaman bu boş duran Letafet Konağını ya da Letafet Apartımanı'nı vermişler. Ve burada Tatbikat sahnesi açılmış, 1914 ile 17 arasında. Darülbedayi'nin ilk çalıştığı yer, Serasker Rıza Paşanın bu binası. Şimdi Şehzadebaşı'ndan semt olarak söz edince benim her zamanki eğilimim buradan Direklerarası'na doğru bir kaçamak yapmak. Zaten kitapların anlattığına göre Serasker Rıza Paşa da herhalde çeşitli zamanlarda bu konağa gider, orada kalır, ama özellikle Ramazan ayını burada geçirirmiş. Ramazan'da orada olduğuna göre herhalde ailecek işte Ferah Tiyatrosu şu bu, herhalde oralarda bulunurlardı. Şimdi çalacağım kanto daha doğrusu düet diyelim... Haldun Taner'in Türkiye'de, İstanbul'da tiyatronun doğuşu, bu arada kanto üstüne de bir radyo programı vardı. O tarihlerde hâlâ bu dönemden hayatta kalmış Zarife Emre ile Niko Ozan'ı bulup onlara ünlü "Bu Bekârlıktan Bıktım Usandım" düetini söyletmişti. Şimdi onu dinleyeceksiniz. Bu arada oldukça yakın zamanda yapılmakla birlikte o eski kanto orkestralarının da tamamen havasını veren oldukça iyi bir icra bu. Niko Ozan ve Zarife Emre bu tarihte iyice yaşlandıkları halde yine de eski kantonun, düetin havasını verebiliyorlar.

Evet, saadet evlilikten geçer mesajı taşıyan bir düetto herhalde bu. Rıza Paşa'nın işte aşağı yukarı olağan bir askeri kariyerden sonra Edirne kumandanıyken nasıl yükseldiğinin hikâyesini anlatacaktım. Şimdi Abdülhamid

dönemi. Yıldız Sarayı'nın muhafızları var ve bunlar ağırlıkla Arnavut askerler. Arnavut taburlarından sonra da sayıca en fazla yekûn tutan Arap birlikleri var. Bunun yanı sıra bir miktar Çerkez olmuş. Kafkasyalı muhafızlar... bir de Söğüt'ten gelen Ertuğrul Alayları dedikleri yani Türk muhafızlar da var. Yakınlarının anlattığına göre Abdülhamid aslında bu Türk muhafızlarına en fazla güvenirmiş. İşte bu çok-uluslu imparatorlukta özellikle Müslüman unsurlara dayanarak imparatorluğu yaşatmaya çalıştığı için etnik olarak kökeni farklı ama İslam dinini paylaşan topluluklara -milletlere diyelim- muhafız alayında yer vererek o muhafızlar yoluyla onların geldiği o millete de işte kendi güvenini, kendi saygısını gösteriyor, böyle bir tavrı var. İşte dolayısıyla da Arnavutlar ve Araplar, muhafız alayları içinde önde gelen yerlere sahip. Şimdi Abdülhamid bütün bunları yapıyor fakat bir yandan da bu böl ve yönet politikasından hiç vazgeçemeyen bir tipik Osmanlı idareci. Dolayısıyla hep bir mavi boncuk hikâyesi var: Yani Arnavutlara en çok sizi seviyorum diyor, Araplara en çok sizi seviyorum diyor ama bütün bunlara rağmen her zaman bir belirsizlik ve şüphe havası da yaratmayı başarıyor. İşte o adamlar da acaba bizi mi tutuyor, onları mı tutuyor falan, hep böyle bir rekabet var. Bundan kendine daha güvenli bir ortam yaratacağını umuyor. Belki zaman zaman böyle oluyor ama zaman zaman da olmuyor. Şimdi bu anlatacağım olay, olmadığının örneği: Bir akşam vakti işte hava kararıyor, güneş batıyor falan bu arada Bahriye Bandosu gelmiş Yıldız Sarayı'nın kapısına. Olurmuş işte Bahriye Bandosu, Kara Kuvvetleri'nin bandosu, Topçu Bandosu falan. Bunlar da işte ilk Batılılaşmış Türk müziği çalan topluluklar halinde orkestra-bando arasında şeyler. Ve "Le jour et la nuit" (Gündüz ve Gece) diye bir parçayı icra etmekteymiş Bahriye Bandosu ki birdenbire tüfek sesleri! Sarayda herkes telaş içinde, heyecan içinde koşuyor işte ne oldu ihtilal mi var, Ruslar mı geldi diye olur olmaz çeşitli tahminler yürütülüyor falan ve anlaşılıyor ki aslında birtakım sudan denebilecek nedenlerle ama öteden beri sürüp giden rekabetten ötürü Arnavut askerlerle Arap askerler birbirlerine girmişler. İşte Araplar kışlalarına çekilmiş, oradan ateş ediyorlar, Arnavutlar kışlaya ateş ediyor falan. Bunları zaptetmek, bastırmak bir türlü mümkün olamıyor. Onun üzerine çeşitli tedbirler alınırken işte paşalardan bir tanesi de "Bu işi çözse çözse Rıza Paşa çözer!" diyor. Rıza Paşa da o sırada Edirne'de, dediğim gibi, kumandan. Hemen telgraf çekiliyor Rıza Paşa'ya, Rıza Paşa bir lokomotife tek bir vagon taktırıyor ve olabilecek hızla İstanbul'a yetişiyor tam ne olduğunu da bilmeden. Ondan sonra geliyor, burada vaziyeti inceliyor, önce zırvanadan çıkmış askerlerle bir görüşme yapıyor. Araplar sayıca da daha az oldukları için uzlaşmaya daha yatkın, fakat Arnavutlar'ın tepesi atmış - zaten "Arnavut inadı" diye de bir şey meşhurdur. Onun üzerine Rıza Paşa Türk birliğini çağırıyor gizlice ve işte Arnavutların ve Arapların etrafında onları bir tür pusuya yatırıyor. Arkasından da yeniden müzakereye çağırıyor. Müzakere hiç dostane geliş-

miyor ve Arnavutlar adeta silahlarını falan da doğrultup işte Rıza Paşa'ya doğru "Sen çekil, defol!" falan havasına girdiklerinde Rıza Paşa emir veriyor ve saklandıkları yerlerden öbür birlik çıkıp da silahlarını doğrultunca Arnavutlar tamamen sarıldıklarını görüyorlar ve teslim oluyorlar. Ondan sonra işte tipik Osmanlı yöntemleriyle elebaşılar seçiliyor, ayıklanıyor, onlar sürülüyor, cezalandırılıyor falan, geri kalanlarına ceza verilmiyor, affediliyorlar. Ve Rıza Paşa böylece bu muhafız birliklerinin başına geçmiş oluyor. Ondan sonra da aldığı birtakım tedbirlerle vesaireyle yeniden böyle bir münasebetsiz olayın çıkmasını önlüyor. Bu da tabii Abdülhamid açısından büyük bir hizmet. Yani ne bileyim Plevne Savaşı'nı kazanmış olsaydı Rıza Paşa yine takdir edilirdi falan ama bu doğrudan doğruya Abdülhamid'in kendi evinde olan bir patırtıyı hallettiği için padişahın güvenini kazanıyor dediğim gibi ve yaşlı Gazi Osman Paşa, serasker, onun ölümünden sonra da Rıza Paşa bu mevkiye tayin ediliyor. Şimdi, işte bütün bu olayın başındaki atmosferi anlatıyordum Bahriye Bandosu gelmiş bir operetten veya operadan bir parça çalıyor falan diye. Tabii Abdülhamid zamanında bu bandoların icraları plağa-kayda alınmamış; o bakımdan da elimizde tam örnekleri yok. Ama buna benzer bir şeyi Fransız bandosundan, Cumhuriyet Muhafız birliğinden (Garde Republicaine) meşhur "Mavi Tuna" valsini bir dinleyelim. Vals üç dörtlük bir tempodur; marşlar dört dörtlüktür, onun için tam uymaz ama bildiğimiz danslar içinde üç dörtlük olmasına rağmen askeri yürüyüş temposuna da en yaklaşanı diyelim valstir. Bu *Garde Republicaine*'in doldurduğu plak herhalde bizim Abdülhamid zamanındaki Bahriye Bandosu icrasına oldukça yakın bir şey olmalı: daha çok nefeslilerle, borulularla çalınmış bir operet valsi. Bunu yine taş plaktan çalacağım için biraz kurmam gerekiyor.

Evet, dedik ki Rıza Paşa Yıldız'da padişahın tahsis ettiği bir konakta oturuyor; bir yandan Şehzadebaşı'nda kışlık konağı var. Bu arada bir de Vaniköy'de yalısı var. Şimdi gelelim böylece Vaniköy'e. Bu yalı hâlâ durur, iskeleden bir miktar Üsküdar'a doğrudur. Ama tamamı durmuyor; daha büyük olan Harem kısmı yanmış, daha küçük ve denizden bakılınca tek katlı gibi görünen selamlık kısmı kalmış. Ama bu bina arka tarafına doğru iki katlı olur: L biçiminde bir iki katlı bölümü vardır. Koskoca Serasker Rıza Paşa için baktığınızda küçük görünüyor ama aslında o kadar küçük değilmiş yarısından fazlası yanmadan önce. Ve Rıza Paşa bu yalıyı yine Abdülhamid döneminin ileri gelenlerinden Mustafa Nuri Paşa'dan almış. Mustafa Nuri Paşa'nın ölümü 1889. Maarif Nazırlığı yapıyor, Evkaf Nazırlığı yapıyor

ayrıca *Netayic'ül-Vukuat* adında; zamanının olaylarıyla ilgili bir tarih kitabı var. Onunla ilgili bir hoş hikâye de Namık Kemal'e ilişkin: Namık Kemal sürgünde Midilli'de bir yandan *Cezmi* adlı romanını yazmış ve *Cezmi*'yi işte cüzler halinde yani kısım kısım yayınlatıyor; son cüze gelmiş, altıncı cüze. Tabii bunlar, bütün bu yayınlar basılmadan önce sansür kurulu tarafından okunuyor. *Cezmi*'nin son parçası sansür kurulunun elinde fakat *Cezmi*'nin bu kısmında bir ihtilal oluyor İran Şahı'na karşı. Başarılı da bir ihtilal oluyor. Şimdi sansür kurulu ihtilal konusunu görünce ödleri kopuyor. Şimdi bu kitap çıkar işte halkı ihtilale teşvik ediyor, Abdülhamid ne diyecek, onları sürdürecek bilmemne. Namık Kemal'i o sırada İstanbul'da yeni damadı olmuş Menemenlizade Rıfat temsil ediyor; onunla oturuyorlar uzun istişareler tartışmalar... Sansür kurulu diyor ki kitabı çıkaralım, yalnız bu şah olmasın, vali olsun, dolayısıyla şahın sarayı diye bir şey olmasın, valinin konağı olsun. İhtilal de olmasın, kargaşalık çıkmış olsun... İşte o zaman yayınlanır. Menemenlizade Rıfat da diyor ki: "Yahu deli misiniz? Beş cüzdür çıkmış bir hikâye anlatılıyor. Adam beş cüzdür şahken nasıl birden bire vali olur?" Tabii ötekilerin derdi de edebiyat falan olmadığı için onlar da Nuh diyor peygamber demiyor. Neyse işte bu sırada sözünü ettiğim Mustafa Paşa Maarif Nazırlığı'na geliyor ve Rıfat Bey falan ona başvuruyorlar. O zamanlar bu biraz aklı başında, okumuş yazmış bir adam Mustafa Paşa ve Abdülhamid'i kızdırma riskini de göze alıyor. Üzerine "tab'ına ruhsat verilmiştir" yazısını yazıp imzasını çakıyor ve böylece zavallı *Cezmi*'nin altıncı ve son cüzü yayınlanabiliyor. İşte Rıza Paşa Vaniköy'deki yalısını bu Mustafa Paşa'dan almış. Sonra birtakım hoş hikâyeler anlatılıyor bununla ilgili... Mesela işte Ahmed Rıza Bey, *Meşveret*'i yayınlayan. İttihatçıların yayın faaliyetinin hep başında bulunmuş, İttihatçılarla çok fazla bütünleşemediği halde. Ahmed Rıza 1908'den sonra geldiğinde hayallerinden bir tanesi kız mektepleri açmak. Osmanlı toplumunda kadınların eğitimsiz kalmasından son derece şikâyetçi. İşte malûm Kandilli'de Adile Sultan Sarayı var ve o da boş duruyor tepede. İlk Ahmed Rıza'nın gayretleriyle orası, Kandilli Kız Lisesi haline getirilir. İşte o sırada da bu mektebe gidecek kızların rahat gidebilmesi için orada bir iskele olması lazım. Halbuki iskeleyi Rıza Paşa almış, kendi yalısının yanına getirip oraya koydurmuş. Herhalde kendisine kolaylık olması için. Ve yine Abdülhamid'in başkâtibi Tahsin Paşa'nın anlattığına göre zaten bu yalıda vakit geçirmeye zaman bulamazmış. Fırsat bulamazmış padişahın taleplerinden ötürü. Ancak bazı günler orada kahvaltı edebilirmiş. Herhalde bu işin çabuk olabilmesi için iskeleyi de yalısının yanına bağlattırdı. Neyse işte Ahmed Rıza zor bela iskeleyi oradan alıp Kandilli Kız Lisesi'ne daha yakın bir yere taşıyor. Fakat sonra benim bildiğim zamanlarda iskele yine hemen caminin önüne gelmişti. Yani aslında Serasker Rıza Paşa'nın koyduğu yere. Derken iskele büsbütün ortadan kalktı şimdi. Vaniköy, iskelesi olmayan Boğaz köylerinden birisi haline geldi.

Şimdi, Vaniköy deyince nedense Boğaz'ın bazı semtleri bana gazel türü şeyleri hatırlatıyor. Yine bu anlattığım dönemlerde çok popüler olmuş bir gazel çalacağım şimdi taş plaktan. Bizim alaturka müzikte hicran, gam, keder, acıklı konular gayet revaçtadır. Yazılmış şarkıların gazellerin vesairenin yüzde doksan beşi -belki daha fazlası- böyle kasavetli şeyler işler. Günümüzdeki arabeskin falan da içeriğine büyük ölçüde yansımış bir ruh hali bu. Öteden beri de olan bir şey işte şu bu ama ah hicran, elem kolay kolay değişmiyor. Bakıyorsunuz, tangoda da aynı şey karşınıza çıkabiliyor. Bu meşhur Mahmud Celaleddin Bey'in kendisinden de daha meşhur "Veremli Kız" gazeli. Zaten adından da belli ne bekleneceği. Şimdi şunu taş plaktan bir dinleyelim.

Böyle Veremli Kız'la acıklı bir havaya girmişken Serasker Rıza Paşa'nın ikbalden düşüşünün acıklı hikâyesini bir anlatalım. Bu verem gibi bir şey değil, daha siyasi bir trajedi. Serasker Rıza Paşa'yı belli ki çağdaşları pek sevmiyorlar. Çünkü işte okuduğum çeşitli anılara hep bir şeyler sokuşturuyorlar, birkaç muşta falan atıyorlar bütün o dönemin ileri gelenleri. Mesela Tahsin Paşa işte başkâtip son dönemde, Makedonya'da 1908'de Meşrutiyet'in ilanına yol açan Niyazi hareketi falan başlayınca. Padişah, Rıza Paşanın da mütaalası alınsın istiyor. Tahsin Paşa da gidiyor: "Ne yapmalı? Siz ne diyorsunuz?" falan diye soruyor. "Mütaalam şudur: Ceza kanunu mucibince muamele" diye bir beyanatta bulunuyor Rıza Paşa. Tahsin Paşa da tabii tecrübeli falan bir adam; ona saçma geliyor bu laf. Şöyle bir değerlendiriyor kendi anılarında. "Bu söz İstanbul'da ve idare başında bulunanların nasıl bir gaflet içinde gezdiklerini ispat eden bir delildir" diyor. "Yeni fikirler, yeni cereyanlar, usul-i idareyi tebdil sözleri orduyu sarmış olduğu halde Serasker Paşa elan bunlara karşı ceza kanunu mucibince muamele yapılabileceğini zannediyordu. Ceza kanunu tatbik etmek şöyle dursun, saray tarafından gönderilen bir müşir dağa kaldırılmıştı." Tabii Tahsin Paşa haklı. Bu da meşhur olaydır: Paşanın dağa kaldırılması. Ama acaba Rıza Paşa da bütün bunları hiç anlamıyor muydu yoksa sadece Abdülhamid'i memnun edecek bir laf mı söylemişti? O dönemde yaşamış, devlet adamlığına yükselmiş insanların zihninde hep böyle bir ikilik var: Hani, belki başka türlü bir çare, yöntem kendileri düşünüyorlar ama Abdülhamid'in öylesine güçlü bir kişisel sultası var ki kendi çarelerini söyleyeceklerine Abdülhamid'in hoşuna gidecek şeyi söylemek her zaman daha fazla işlerine geliyor. Evet işte bu sıralarda meşhur Sait Paşa, Şapur Çelebi de denilen Küçük Sait Paşa yine sadrazam. Zaten işte Abdülhamid'in Meşrutiyet öncesi son hüküme-

tinin başında da Sait Paşa var. Sait Paşa da Rıza Paşadan nefret edenlerden birisi.Dolayısıyla, Padişah ona Sadrazamlığı önerdiğinde şart olarak bunu ileri sürüyor. Tamam ben kabineyi kurarım ama Rıza Paşa serasker olmayacak diyor. Bu durumda Abdülhamid de, Rıza Paşa'ya ihtiyacı var, çağırıyor yine Tahsin Paşa'yı. "Sadarate Sait Paşa'yı getireceğim ancak Sait Paşa kendi kabinesinde Rıza Paşa'yla beraber bulunmak istemiyor. Dolayısıyla Ömer Rüştü Paşa serasker olacak Rıza Paşa'ya tebliğ edin!" diyor. O arada Rıza Paşa da Yıldız'daki konağından arabasına binmiş, yine saraya doğru yola çıkmışken arabanın önünü kesiyorlar, eline bir tezkere veriyorlar ve burada seraskerlikten azledildiğini öğreniyor. Artık başından aşağı soğuk sular mı, kaynar sular mı dökülüyor orasını bilemiyoruz. Bir süre sonra Rıza Paşa yine Tahsin Paşayı aracı yaparak "eskiden Cuma selamlığına, Cuma namazına padişahla beraber giderdim. Serasker olmasam da bu benim için büyük bir şereftir, acaba gidebilir miyim?" falan. Ona da olumlu cevap çıkmıyor ve böylece zavallı Rıza Paşa iyice ikbalden düşmüş oluyor. O zaman nereye gitti, nereye yerleşti, nerede oturdu? Herhalde Yıldız'daki konağı da terk etti. Belki de Çamlıca'daki köşküne gitmiştir, çünkü bir de Çamlıca'mız var Rıza Paşa münasebetiyle. O köşk bildiğim kadarıyla kalmadı yıkıldı fakat yanında daha küçük bir yaverler köşkü vardı. Rıza Paşa'nın yaverlerinin işte oturup emirleri falan bekledikleri. O köşk hâlâ duruyor. Belki diyorum Rıza Paşa oraya çekilmiştir ikbalden düştükten sonra ve belki biraz da rahat nefes almıştır ama bu fazla uzun sürmedi çünkü Meşrutiyet ilan edilince kısa bir zaman sonra işte Tahsin Paşa, Ragıp Paşa, Zeki Paşa vesaire onlarla birlikte Rıza Paşa da sürgüne gitti.

Şimdi, bu Çamlıca programını daha önce yapmıştık. İçinde Çamlıca geçen bir şey çalmak lazım değil, Münir Nurettin'nin söylediği Hacı Arif Bey'den bir şarkıyla Çamlıca'ya şöyle bir dokunalım.

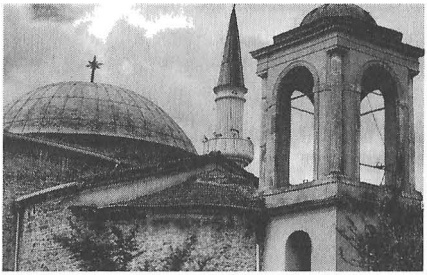
Rıza Paşa'nın sonbaharını anlatırken Münir Nurettin'den nevbahar şarkısını çalarak bir kontrast yapmış olduk herhalde. Şimdi, son olarak bir de çocuklarına değineyim. Rıza Paşa kendisi Cuma namazına giderken Padişahla aynı arabada küçük oğlu Ziya Bey var, o da caminin hünkâr mahfilinde Abdülhamid'in yanında bulunuyor. Camiye girildikten sonra iki tane çocuk olurmuş, yani değişmiyor bunlar: Bir tanesi Ziya Bey işte. Hep mahfilde Abdülhamid kapısını kapatır bu çocuklarla otururmuş ne hikmetse, o da herhalde bir tür güvenlik tedbiri kendi aklınca. Abdülhamid bir de tütüne tiryaki ve sıkıntılı günlerinde -Abdülhamid'i seven dindarlarımız kızmasınlar ya da üzülmesinler- camide hünkâr mahfilinde sigarasını yakar içermiş ulu

hakan. Hatta bir gün sigarasını yakarken kibritten kıvılcım sıçramış halıya, öyle bir ateş alır gibi olmuş. O zaman bu küçük Ziya Bey kendini halının üstüne atarak ateşi söndürmüş: tam Rıza Paşaya layık bir evlat. Onun üzerine Padişah da bu fedakârlıktan son derece hoşlanmış ve o zamana kadar çavuş rütbesinde, fakat bu kıvılcım fedakârlığından sonra rütbesini mülazımlığa yani teğmenliğe yükselterek yaveran arasına da kaydettirmiş. Bu Ziya Bey'in hikâyesi. Diğer oğlu çok daha meşhurdur. Bizim Cumhuriyet tarihinin esas ünlü simalarından biridir. Babasından kalan muazzam mülkle işte bu yeni kurulan Batılı Cumhuriyet'in bir tür mesenlerinden biri olan meşhur Süreyya Paşa. İşte Süreyya Paşa Plajı, Süreyya Sineması, Opereti, Göztepe'deki sanatoryumu ve daha birçok şeyleriyle ünlü olan Süreyya İlmen Paşa. Genç yaşlarında da daha ordudayken ilk hava kuvvetlerinin kurulması için göreve getirildiğini biliyoruz. Süreyya Paşa deyince işte Süreyya Sineması'nı da andık. Daha önce Moda bahsinde ve Bahariye bahsinde de geçmişti. Burada tabii Suzan Lütfullah'ın anıları var - Gülriz Süruri'nin annesi. Son olarak programı Suzan Lütfullah'tan "Ah Kuşum Uçtu" parçasıyla bitirelim.

Serasker Rıza Paşa'lara misafirliğe gitmiş olduk bu hafta ve Suzan Lütfullah'ın söylediği Amerikan şarkısı adaptasyonuyla bugünkü programın da sonuna geldik. Haftaya Pazara yeniden buluşmak üzere. Hoşça kalın.

KUZGUNCUK

İyi günler sayın dinleyiciler. Açık Radyo'nun "Bu Şehri İstanbul ki" programında ben Murat Belge.

Bu hafta, bu Pazar biraz Kuzguncuk'u gezelim dedim. Kuzguncuk, İstanbul'un çeşitli bölgeleri, mahalleleri, Boğaz boyunca dizilmiş bazı köyleri gibi İstanbul'un dört temel etnik unsurunun bir arada yaşadığı yerlerden biridir. Yani işte Müslüman Türkler var, -ki yakın zamanlara kadar bu dört unsur arasında azınlıkta kalan onlarmış Kuzguncuk'ta- Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar. Zaten Kuzguncuk'a şöyle bir bakınca birçoğu da böyle yan yana duran çeşitli ibadethanelerden bu cemaatler karışımını görmek mümkün. Bizans zamanında Kuzguncuk'un adı Khrysokeramos imiş. Khrysokeramos altın kiremit anlamına geliyor. Khyrso altın. Üsküdar da Khyrsopolis'ti; demek ki Bizans döneminde Üsküdar'dan başlayarak böyle kuzeye doğru birtakım altın semtler tahayyül edilmiş. Keramos tabii ki keramik, seramik, kiremit bunlar hep aynı kökten gelen kelimeler. Kuzguncuk adının da yine Yunanca'da Kosinitza olduğu sanılıyor. Kosinitza'nın söylene söylene ağızda bozulmuş şekli. Şimdi, bizim 20. yüzyılda özellikle Cumhuriyet'ten sonra milli devlet oluşumuzla birlikte bu gibi yer adlarında ciddi bir millileştirme çabası vardır. Bazen benzeterek, işte ne kadar benziyorsa -örneğin Beyoğlu'ndaki Glavani Sokağının Kallavi Sokağı olması gibi- birtakım millileştirmeler yapılmıştır çok sayıda ama Evliya Çelebi belki ilk millileştirmeci sayılabilir. Evliya Çelebi'nin tabii ki böyle bir milli bilinci yok ama o duyduğu isimleri kendi yakın olduğu, aşina olduğu Müslüman kültürü içinde bir şekilde açıklamaya çalışıyor zaten bilimsel kanıtlama vesaire fazla bir şey de olmadığı için... Bildiğiniz gibi abartmalarıyla ünlüdür. Kuzguncuk'u da burada Kuzgun Baba adında bir ermiş, evliya, şeyh her neyse, böyle birine bağlıyor. Bu da Evliya Çelebi'nin Kuzguncuk'a katkısı. Boğaz köyleri genelde iskelelerinin yanında ya bir meyhane ya bir kahve; bazen de ikisi birden olan yerlerdir. Kuzguncuk da ikisi birden olanlar arasında. Hâlâ çalışıyor mu, denizden bakınca sağ tarafta da vardı bir meyhane ondan çok emin

değilim, asıl sol tarafta eskiden beri çalışan bir meyhane vardır. Bu genellikle İsmet Baba'nın meyhanesi olarak bilinir. Eskiden biz Kör Seyfi adıyla bilirdik; herhalde İsmet Baba Kör Seyfi'nin kardeşi olacak. Bunun arka tarafında da caddeye bakan bir kahve var: şu sıralarda da birçok oraya giden gelen var da esas Can Yücel'in gündüz çalışma mekânı haline geldi. Şimdi bu deniz kenarı köyünden söz ederken denizle de ilgisi olan, bir İstanbul türküsüyle işe başlayalım: "Sandalım Geliyor Varda"

Bu sözünü ettiğim, değindiğim millileştirme bu yalı kelimesinde de var. Şimdi türküde işitince aklıma geldi: "Sandalım geliyor yalı yalı." Yalı, Yunanca'da kıyı demektir, sahil demektir ama geçenlerde bir kitapta karşıma çıktı, karanın denizi yaladığı ya da denizin karayı yaladığı, hangisi hangisini yalıyorsa, böyle bir şeyle yalamaktan yani Türkçe kökenden getirmeye çalışan birileri de var. Oysa çok anlamlı bir şey değil, "yiáli" zaten Yunancada oldukça açık, bu anlama gelen bir kelime.

Evet, Kuzguncuk balıkçılığı olan köylerden biri. Eskiden Yahudiler yaparmış bu işi. Şimdi adını unuttum bir de küçük balıkçı dükkânı vardır orada, özelliği de işte taze, çevrede tutulmuş balık ne varsa onu satar. Az çıktıysa az satar, ne bileyim işte öğleden sonra ikiye kadar da balık bittiyse dükkânını kapatır gider. Eğer ben oralara uğramayalı İstanbul'da her şey değiştiği gibi bu balıkçı dükkânının da âdetleri değişmediyse, her zaman taze günlük balık bulacağınıza güvenerek gidebilirsiniz. Şimdi, karadan giderken ya denizden giderken bana pek şirin görünen bir biçimde bizim camiyle Ermeni kilisesi nerdeyse bitişik denecek şekilde birbirine yakın -zaten ufak bahçeleri birbirine bitişik- yan yana dururlar.

Önce Ermeni kilisesinden başlayalım. Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi bu. Bu isimde birkaç tane Ermeni kilisesi var İstanbul'da. Böyle olması da normal çünkü Surp Krikor yani Aziz Kirkor, Ermenilerin Hıristiyan olmasını sağlayan din adamı. Kayseri dolaylarında doğmuş, Hıristiyan olmuş, daha sonra da Ermenistan'a giderek bir zaman önce oralarda ilk Hıristiyan olan Ermenileri martir eden Ermeni krallarını ikna etmiş ve böylece Ermenilerin yukardan aşağı Hıristiyanlaşmasını sağlamış. Krikor Lusavoriç diye anılır. Lusavoriç aydınlatıcı anlamına geliyor. Daha eskiden burada bir ahşap kilise bulunduğu söyleniyor. Daha sonra, 1800'lerin galiba ikinci yarısında şimdiki kilise yapılmış. Başkaca ilginç bir yanı daha vardır: bildiğim kadarıyla İstanbul'da kubbeli olarak inşa edilmiş tek Ermeni kilisesidir. Şimdi burada tabii başından beri, Bizans dönemlerinden başlayarak Rumlar oturuyorlardı bilindiği kadarıyla. Daha sonra Yahudiler gelmişler, onlardan

daha sonra da Ermeniler. Yani Ermenilerin gelip Kuzguncuk'a yerleşmeye başlamaları 18. yüzyılı buluyor. Ve Tarih Vakfı'nın çıkardığı İstanbul Ansiklopedisi'nin verdiği bilgilere göre daha çok kuyumculuk, tuhafiyecilik gibi işler yapan Ermeniler yerleşmişler. Tabii herhalde kuyumcular dükkânlarını Kuzguncuk'ta açmıyorlardı biraz ücra bir yer olduğu için böyle işlere göre. Herhalde şehir içinde işyerleri vardı ama konutlarını kurmak üzere veya yaşama alanı olarak Kuzguncuk'u seçip gelmiş olacaklar. Ayrıca bir basmahane açılmış yani basma kumaşı imal eden bir imalathane açılmış, burada, bunu da yine Ermeniler işletmişler. Hatta Sarkis Kalfa Basması diye nam kazanan bir basma türü, basma türü demeyelim de herhalde değişik desenler buldu, uyguladı. Değişik desenler, değişik renkler ve böylece bir Sarkis Kalfa Basması çıkmış İstanbul'da. Bu acaba, bir de Balyanların yani Mimar Balyan Ailesi'nden orada oturduğunu bildiğimiz bir Sarkis Kalfa var, bir zamanlar yalısı da varmış Kuzguncuk'ta, aynı kişi mi yoksa bir başka Sarkis Kalfa mı, orasını bilemiyoruz. Daha sonra bu basmahane buradan Üsküdar'a nakledilmiş. Sonra da ortadan kalkmış, şimdi yok öyle bir şey. Evet şimdi Ermenilerden söz ederken Amerika'da yapılmış bir kaset yahut plaktan bir parça çalacağım. Bu, Richard Agopyan adında çeşitli cd'leri ve kasetleri olan bir udi; arkadaşlarıyla, grubuyla beraber çalıyor ve söylüyor. Bu geleneksel bir hava yani Doğu Anadolu, Kafkasya motiflerini taşıyan "Hele Hele" adında bir şarkı. Richard tabii olabilir, Amerika'da doğduysa öyle bir isim vermiş olabilirler ama Anglosaksonlar bu Richard adını küçültürler: hani Suzan Suzi falan olur. Richard'ın kısaltılmışı da Dick'tir. Acaba diyorum bu Hagopian aslında Dikran Hagopian mıydı da Amerika'da olduğu için Richard oldu? Neyse önce şu kısa parçayı bir dinleyelim.

Daha önceki programlarda da hep değindim buna: Ermenistan'ın müziği hep bizim doğuda bildiğimiz işte Kafkasya, daha güney tarafları falan Kürt müziğine de yakın, Azeri müziğine de yakın ve daha folklorik. Buna karşılık İstanbul'da Ermeniler bu müziği bilmekle beraber, kendileri müzik yaptıklarında bizim klasik müziğe dahil olmuşlardır ve Osmanlı klasik müziği tarzında bestelemişlerdir. Şimdi yakınlarda Nevzat Atlığ'ın üç cd'den oluşan bir albümü yayınlandı; adı da "Bizim Klasik Müziğimiz". Buradaki parçalardan Asdik Ağa'dan bir parça çalacağım. Asdik Ağa bu şarkının sözlerini de Fuzuli'nin bir şiirinden almış. Asdik Ağa, tam adı: Asdur Hamamciyan1840'ta doğmuş, 1913'e kadar yaşamış. Ortaköy doğumlu. Ortaköy de Kuzguncuk gibi ayrı cemaatlerin iç içe yaşadığı yerlerden biri. Söylendiğine göre birkaç bin besteyi ezberinden bilirmiş. Bu arada bazı bestecilerin bestelemiş olduğu

şarkıları da o notaya alınmış: örneğin Abdülhalim Paşa'nın bestelerini o notaya çekmiş. Ve kırk kadar da bugüne kalmış eseri olduğu biliniyor. Şimdi Asdik Ağa'dan Nevzat Atlığ'ın bu albümünden "Zülfüne dil-besteler zülf-i perişanın kadar" mısrasıyla başlayan hicaz şarkıyı dinleyelim.

Şimdi Ermenilerden gelelim Yahudilere. Onların Kuzguncuk'a ilk olarak 17. yüzyılda geldikleri kabul ediliyor. Nereden geldiler acaba? İstanbul tarafında işte Balat'ta, Hasköy'de oturanlar oraların fazla yoğunlaşmasıyla mı buralarda kendilerine yer aradılar ya da o gibi semtler zaten bir hayli dolu, nüfus yoğun bir durumdayken yeni gelenler mi? Çünkü sürekli Avrupa'da Yahudi pogromları oluyor falan ve burası artık bu anlamda bilinen bir yer, Avrupa'nın birçok şehrinden bu baskılar yüzünden buraya Yahudiler göçmüş. Onlar mı? Muhtemelen bu ikincisi, yani sonradan 17. yüzyılda gelenler diyelim, Balat'ta falan yer bulamadıkları için Anadolu, Asya kıyısına geçip orada da Kuzguncuk'ta yerleştiler. Bu akla yakın görünüyor; çünkü bir inanış varmış aralarında: şimdi İsrail olan Filistin'deki vaadedilmiş topraklar diye sözünü ettikleri kutsal topraklara varmadan önceki son durak kabul edilirmiş Kuzguncuk. Hatta bu nedenle birçok Yahudi, İstanbul'un başka yerlerinde yaşayan Yahudiler de öldüklerinde Kuzguncuk'taki Yahudi mezarlığına, Yahudi maşatlığında gömülmeyi vasiyet ederlermiş işte bu kutsal topraklardan önceki son durak olduğu için. Ve 17. yüzyılda yerleştikten sonra da yine İstanbul Ansiklopedisi'nin verdiği bilgiye göre Yahudiler burada daha çok balıkçılık ve sebzecilik gibi işlerle uğraşmışlar. Demek ki Kuzguncuk da tarımsal küçük bir semtken, yani basmahane falan yok o dönemlerde, bostanlar ve tabii balıkçılık işleri var. Programın başında Ermeni kilisesi ile caminin bitişik durduklarını söylemiştim. Kuzguncuk'taki iki sinagogdan bir tanesi, denize daha yakın olanı da çok benzer bir biçimde oradaki Rum kilisesiyle bitişik bir şekilde durur. Bu Bet Yaakov Sinagogu veya Havrası. Bir de daha yukarda Kal de Ariva var. Bunlara aşağı sinagog, yukarı sinagog da deniyor. Ayrıca yukarı sinagog -ki ben onu gördüğümü pek hatırlamıyorum, daha çok aşağılarda gezdim herhalde- Viran Sinagog adıyla da biliniyor. Herhalde yıkık bir durumda. Şimdi Kuzguncuk'taki Yahudi cemaatinden söz edince, adı kökeni hakkında hiçbir fikir vermediği halde benim aklıma hemen Sevim Burak geliyor. Benim çok sevdiğim çok da parlak bulduğum hikâye, oyun yazarı. Olağanüstü bir insandı Sevim. O da bildiğim kadarıyla Kuzguncuk'ta doğmuş, büyümüş ve işte bir azınlık duyarlılığını yansıtır ama sadece bir azınlık duyarlılığını yansıttığını söylemek de herhalde büyük bir haksızlık olur. Oradan giderek son derece

evrensel bir tarzda yazmış önemli bir yazarımızdır Sevim Burak. Evet şimdi Yahudilerden söz etmişken yine bir Yahudi müziği örneğine gelelim. Geçen hafta da bu yeni çıkan cd'lerinden bir parça çalmıştım. Los Paşaros Sefaradis grubu. CD'nin adı "Kantikas Para Syempre": Sefarad şarkıları. Daha önceki kasetlerinde de olan parçalara bazı başka şeyler de ekleyerek biraz da uzun bir potpuri yapmışlar. Böyle gayet hızlı tempolu, son derece şirin bir parça gibi geldi bana. Öyle bir pamparapamlı nakaratı var. Her pamparapamdan başka şeye geçiyorlar. Bunların bazılarını tek tek ayrı ayrı söyledikleri kasetlerinden daha önce de çalmıştım ama bu hali de çok şirin, onun için şimdi "A Baylar" adını taşıyan bu potpuriyi çalacağım.

Evet şimdi Yahudileri de arkada bırakıp Rumlara gelmeden önce potpuride geçen ortak sözlerimizi şöyle bir hatırlatayım dedim. Mesela kaşkaval, kepaze, raki, kandil, pişman ve askerlik gibi Türkçe'den geçme kelimeler. Şimdi evet, Rumlar herhalde başından beri Kuzguncuk'ta varlardı. İstanbul ile başlarda çok da bağlantılı sayılamayacak bu küçük köyün herhalde asıl ahalisini onlar oluşturuyorlardı. Nitekim şimdi denize yakın dediğim, Yahudilerin Bet Yaakov Sinagoguna bitişik olduğunu söylediğim kilisenin -ki adı Ayios Yoryos'tur ya da Aya Yorgi diye daha alışılmış bir şekilde söyleyebiliriz- eski Bizans kilisesinin kalıntıları üzerine kurulduğu söyleniyor. Eğer böyleyse bu da Bizans'tan beri burada bir Rum yerleşimi olduğunu gösterir. Bu kilisenin Katolik Rumlara ait olduğunu ben zamanında okumuştum İbrahim Hakkı Konyalı'nın Üsküdar üzerine olan kitabında.

Öyle olacak olsa İstanbul'da iki tane Katolik Rum kilisesi var: biri Hamalbaşı Sokağı'nda Beyoğlu'nda, Beyoğlu - Tarlabaşı arasında. İkincisi de bu. Fakat daha sonra bir tanıdığa rastladım ve o Konyalı'daki bu bilginin yanlış olduğunu söyledi. Kendisi incelemiş. Dolayısıyla ben de ondan alıp düzeltiyorum. Oysa İstanbul üzerine kitabımda ben, Konyalı'dan aldığım bilgiye göre bunun bir Katolik Rum kilisesi olduğunu söylemiştim. İkinci kilise İcadiye Caddesi üzerinde -ki İcadiye Caddesi zaten Kuzguncuk'un ana caddesidir- Aya Pantaleymon Kilisesi. Bunun bir Ayazması da var, kendisinden daha sonra yapılmış, yüzyıl başında, oldukça şık bir çan kulesi var. Yine aynı İcadiye Caddesi üzerinde -zaten dediğim gibi ana caddesi İcadiye Caddesi, bir de bir noktada onunla birleşen Üryanizade Caddesi vardır büyük caddeler olarak, öbürleri daha ufak sokaklardır. Kiliseyle aynı sırada Kuzguncuk'un ünlü süslü berberi de bulunur. Kahvecilik ve meyhanecilik yaparmış Kuzguncuk Rumları, ki bu da genel geleneklere uygun. Rumlar bütün İstanbul'da daha çok bu keyif sanayiinin, keyfe yönelik hizmetin asıl

erbabıydılar, üstadıydılar hatta. Şimdi Rumlardan söz ederken de Rukonos'tan İstanbul şarkıları ya da Konstantinopolis şarkılarından bir bölüm biraz acıklı biraz uzun hava edalı bir parça dinleyelim.

1930'lara 40'lara kadar Türkler Kuzguncuk nüfusunun henüz çoğunluğunu oluşturmuyorlar ama son durumda bu dengeler tamamen ters dönmüş durumda. Şimdi gayrimüslim hemen hemen kimse kalmadı bu semtte. Türklerin eserleri diyince Kuzguncuk'ta, işte sonradan geldikleri için belki, çok fazla sayıda şey yok. Başta sözünü ettiğim Ermeni kilisesiyle bitişik cami dışında daha yukarda kuzeyde Beylerbeyi'ne doğru Üryanizade Ahmed Esad Efendi'nin yaptırdığı çok şirin ahşap mescit var deniz kenarında, deniz kenarında olduğu için de belki biraz yalı mimarisinden de etkilenmiş. Yakınlarda restore edildi ve tabii aslına uygun kalarak restore etmeye çalıştılar ama sanıyorum, artık şu geldiğimiz dönemde eski ustalar, eski ustalık falan kalmadı. Aynı şeyi yapmaya çalıştıkları halde tuhaf bir biçimde ortaya aynı şey çıkmıyor: sanki cami o eski hoşluğunu, zerafetini kaybetti. Çok kendine özgü saçaklı bir minaresi vardır deniz tarafında, o minare yine iyi kötü biraz eski havasını veriyor ama asıl yapıya sanki bir hantallık geldi, bilemiyorum. Bunun arkasında da ünlü Cemil Molla Köşkü vardır, bu da yakınlarda satıldı, restore edildi falan. Onun restorasyonu biraz daha başarılı. Cemil Molla Köşkü biraz daha tepede durur. Yukarda Beylerbeyi'ne doğru giderken şimdi içeri doğru sapıyoruz, o zaman bu beyaz cihannümalı köşkün de yanından geçiyoruz. Bu iki camiden başka iki de hamam var, bunlar daha İcadiye tarafına doğru yapılmış hamamlar, Türk hamamları. Ayrıca iskelede bir İsmet Bey Çeşmesi var. Sonra daha ilerde, yani bu sefer Üsküdar'a doğru giderken Paşalimanı'nda Hüseyin Avni Paşa Yalısı falan vardı. Orada yine son derece şık, mermer bir son dönem Osmanlı çeşmesi var. Üryanizade Camii'nden Kuzguncuk İskelesi'ne doğru gelirken tek tük yalılar, Halil Haşim Bey Yalısı ama pek ayakta kaldığı söylenemez. Yine aynı şekilde yarı yıkık duran oysa aslında çok güzel bir yalı: Hafız Ahmed Paşa Yalısı. Bu arada eski Kuzguncuk Karakolu da yıkıldı. Bir tek alt katının duvarı duruyordu. İskeleye yaklaşırken de zenginlere ait olmayan, daha orta halli insanlara ait olduğu belli çeşitli ufak yalılar görünüyor. Şimdi, bu 19. yüzyıl sonu havasına uygun yine Nevzat Atlığ'dan, Rahmi Bey'den bir parça çalalım: "Söyle Ey Mutrib-i Nazende Eda"

İskelenin bu sefer güneyine indiğimizde Mimar Abidin Mortaş'ın ilginç yalısını, onun çok yakınında da Madam Agavni'nin yalısını görüyoruz. Biraz daha ilerledikten sonra Boğaz'ın en güzel yalılarından diyebileceğim Fethi Ahmed Paşa Yalısı... Pembe Yalı falan diye bilinir. Fethi Ahmed Paşa II. Mahmud zamanından parlayan bir askerdir. Türkiye'de müzecilik denilince belki akla ilkin Osman Hamdi Bey gelir ama aslında ilk müzeyi, askeri müzeyi -tabii Türkiye'de her şeyin ilki askeri- kuran Fethi Ahmed Paşa'ydı. Topkapı Sarayı alanı içinde Aya İrini öteden beri camiye çevrilmemiş, çevrilmesine gerek görülmemiş, işte yeniçerilerin falan silahlarını koydukları bir silahhane olarak duruyor. Orada bulduğu şeylere ek olarak Anadolu'dan getirttiği başka silahları da ekleyerek, ayrıca işte eski üniformaları vesaireyi yapıp hatta birtakım mankenlere de giydirerek bu müzeyi açıyor. Abdülmecid döneminde de Fethi Ahmed Paşa Osmanlı aydınlanmasının, Osmanlı Batılılaşmasının önemli kişilerinden biri. Saraya damat. Onun oğlu Mahmud Celaleddin Paşa da Abdülhamid'in kız kardeşi Cemile Sultan'la evleniyor, yani o da bir damat paşa oluyor ama buna rağmen Abdülhamid'in hışmına uğruyor ve Midhat Paşa'ya yardımcı olduğu gerekçesiyle onunla birlikte Taif'e sürülüyor ve bir süre sonra öldürülüyor. Fethi Paşa'nın soyundan gelen Şevket Mocan vardır, Demokrat Parti devrinin meşhurlarından avukat, milletvekili vesaire. Şimdi de bu Fethi Paşa Yalısı, Şevket Mocan'ın iki kızı Ayşe Mocan ile Rüya Mocan'a kaldı. Arkadaki muazzam Fethi Paşa Korusu da belediyeye verilmişti ve o da şimdi halka açık bir park haline getirildi. Ayşe Mocan Dündar Baştimar'la evlendi. Dündar Baştımar da yasadışı TKP'nin genel sekreteri Zeki Baştimar'ın kardeşidir. Yakup Demir takma adıyla tanınırdı bir zamanlar. Böylece bir solculuk işi giriyor Kuzguncuk'ta. Aslında Kuzguncuk'un bir bakıma Türk sosyalizminin ortaya çıkışında rolü olan bir yer olduğu söylenebilir. Nazım Hikmet burada oturmuştur. Mehmet Ali Aybar Kuzguncuk'ta epey bir yıl geçirmiştir. Oktay Rıfat burada, yalıda oturmuştur. Ayrıca Baştimar'ların kız kardeşi Yıldız Sargın, işte kocası Nihat Sargın o da en son Birleşik Türkiye Komünist Partisi'nin iki genel sekreterinden biri olarak yurtdışından gelmiş bir miktar da hapis yatmıştı. Demek ki Türkiye sosyalizmi deyince birçok önemli isim Kuzguncuk'la ilgili olmuş, o bakımdan sosyalizmin, Türkiye sosyalizminin önemli bir merkezi olarak anabiliriz Kuzguncuk'u.

Evet, bu Pazar da programın sonuna geldik. Haftaya ya yeni bir semtte ya yeni bir temada buluşmak üzere, şimdilik hoşça kalın.

ANADOLU KAVAĞI

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler yine sizlerle baş başayız. Ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size güzel, neşeli bir Pazar diliyoruz. Bugün Oktay Rifat'tan "Elleri Var Özgürlüğün" isimli şiirle başlıyorum.

köpürerek koşuyordu atlarımız
durgun denize doğru.

bu uçuş, güvercindeki,
özgürlük sevinci mi ne!

öpüşmek yasaktı, bilir misiniz,
düşünmek yasak,
işgücünü savunmak yasak!

ürünü ayırmışlar ağacından,
tutturabildiğine,
satıyorlar pazarda;
emeğin dalları kırılmış, yerde.

ışık kör edicidir, diyorlar,
özgürlük patlayıcı.
lambamızı bozan da,
özgürlüğe kundak sokan da onlar.
uzandık mı patlasın istiyorlar,
yaktık mı tutuşalım.
mayın tarlaları var,
karanlıkta duruyor ekmekle su.

elleri var özgürlüğün,
gözleri, ayakları;
silmek için kanlı teri,
bakmak için yarınlara,
eşitliğe doğru giden.

ben kafes, sen sarmaşık;
dolan dolanabildiğin kadar!

özgürlük sevgisi bu,
insan kapılmayagörsün bir kez;
bir urba ki eskimez,
bir düş ki gerçekten daha doğru.

yiğit sürücüleri tarihsel akışın,
işçiler, evren kovanının arıları;
bir kara somunun çevresinde döndükçe
dünyamıza özgürlük getiren kardeşler.
o somunla doğrulur uykusundan akıl,
ağarır o somunla bitmeyen gecemiz;
o güneşle bağımsızlığa erer kişi.

bu umut özgür olmanın kapısı;
mutlu günlere insanca aralık.
bu sevinç mutlu günlerin ışığı;
vurur üstümüze usulca ürkek.

gel yurdumun insanı görün artık,
özgürlüğün kapısında dal gibi;
ardında gökyüzü kardeşçe mavi!

M. Belge: Şimdi bu programa Yahya Kemal'in sözlerini yazdığı Münir Nurettin'in de söylediği "Aziz İstanbul" ile girdik. Diyor ya "Baktım sana bir tepeden İstanbul". Biz de kendimizi bugün Yuşa Tepesi'nde İstanbul'a bakar gibi farz edelim dedik. Çünkü bugün Kavak'ta olacağız, ağırlıkla Anadolu Kavağı'nda ama tabii Anadolu Kavağı kendisi küçücük bir yer,

söylenecek fazla bir şey de yok, o yüzden biraz da onun çevresini gezeceğiz. Kavak'tan sonra zaten Boğaz'ın meskûn, oturulan yerleri bitmiştir artık, farklı bir Boğaz başlar böyle, yabanileşir, rüzgârlar daha sert eser tabii Karadeniz'den falan. Oralarda böyle birtakım ilginç yerlere girip çıkacağız. Yuşa'dan başlayalım. Yuşa'ya yakınlarda gittiğin var mı Tanyeri?

T. Erkman: Bir sene evvel gittim.

M. Belge: Öyle mi? Ne âlemdeydi? Soruyorum, sonra anlatacağım neden sorduğumu.

T. Erkman: Ben bir arkadaşımla birlikte gittim. Cuma günü gitmek gafletinde bulundum. Onun için ne·âlemde olduğunu şöyle kısaca söyleyeyim. İnanılmaz bir kalabalık, aklın falan almaz yani. Genelde hep kapalı insanlar. Bir kıyamettir gidiyor, yani adaklar falan adanıyor... O sırada da Yuşa'nın giriş kısmında işte köyden getirdiği cevizi, fındığı efendim bazı otları satan bir küçük pazar. Yani işte bu.

M. Belge: İyi, ben de o zaman neden sorduğumu söyleyeyim, benzer bir şey vardı kafamda. Yıllarca ben Yuşa'ya gitmemiştim, gidememiştim çünkü almazlardı, malûm askeri bölge.

T. Erkman: Evet, askeri bölgeden şimdi izin var, geçiyorsun.

M. Belge: Şimdi o sertbestleşti. O zaman mesela gidersin falanca gün on ile on iki arası derler. Başka türlü gidilmez. Şimdi herhalde yatır matır, halkımız çok mu özledi ne olduysa bu serbestleşince kıyamet gibi bir akın başladı. Benim de oraya son gidişim, işte birkaç yıl oluyor bir İstanbul belgeseli çekiyorduk televizyonda İkinci Kanal'a. Malûm Yuşa, bir sürü ressam gelmiş, gravürler falan yapmış oradan Boğaz'a bakarak. Oradan bakalım bir görüntü çıkarabilir miyiz diye gittik. Şimdi Yuşa'ya geliyoruz, yaklaştık, bir sürü otobüsler park etmiş, arabalar park etmiş bilmem ne. Kuş uçmaz bir yerdi bu, ne oldu falan filan. Bir sürü sarıklı adam var. Bir sürü latalar, sarıklar falan. Binlerce ama.

T. Erkman: Çok inanılmayacak bir şey canım. Ürkütücü bir kalabalık yani.

M. Belge: Biz böyle kamerayla falan gelince de önce TGRT mi falan diye geldiler etrafımıza. Sonra G'si yok, sadece TRT olduğumuzu anlayınca ilgilerini kaybedip çekildiler. İşte türbenin falan olduğu tepeye geldik, orada binlerce değil ama birkaç yüz -rahat iki yüz falan- vardı çarşaflı kadın oturuyor. Ve öğrendik ki bu İsmail Ağa Camii var ya Çarşamba'da, orada Nakşibendilerin bir kolunun şeyhi Mahmut Efendi var. Mahmut Efendi bütün müridleriyle falan buraya gelmiş ve yağmur duasına çıkmış. O gün o vaka cereyan ediyormuş orada.

T. Erkman: Cuma mıydı?

M. Belge: Onu hatırlamıyorum şimdi Cuma mıydı ama yağmur duası olduğuna göre tabii yağmurun yağması için elverişli bir günü seçmesi lazım. Tabii o Cumaya bakmıyor, fakat duası son derece kuvvetli Şeyh Efendinin, ertesi gün yağmur başladı hatırlıyorum ve üç dört gün bitmedi.

T. Erkman: Ona duası kuvvetli denmez, nefesi kuvvetli denir.

M. Belge: Ya da meteorolojiden gelen istihbarat kuvvetli, her neyse, fakat şöyle bir dört gün falan yağmur gittiydi. Benim de son Yuşa'ya çıkışım öyle. Tabii Yuşa çok ilginç bir yer. Niye ilginç? Oradaki o yatırın boyu bosu bir tarafıyla: 12 metre bir mezar var orada. Ayrıca rivayete göre Yuşa Baba'mız şehit düşmüş bu Hasköy taraflarında ve o zaman bir nedenle belinden kesilmiş ve sadece vücudunun yarısıymış bu 12 metre. Demek ki mantıken 24 metreydi. Gerçekten büyük bir evliya olduğu anlaşılıyor. Şimdi belli ki bu bir dev efsanesi. Yuşa Tevrat'taki Yehoşua'nın Türkçe söylenişi. İngilizler de Joshua falan derler. Bu da Yeriko Savaşı'nın kahramanıdır ama şimdi o Yeriko [Eriha] Savaşı'nın Tevrat'taki kahramanı Yuşa'nın buraya gelmiş olmasına bir imkân yok. Hiçbir tarih de böyle bir şey söylemiyor, yazmıyor. Şimdi bu neyin nesi? Nereden çıktı bu efsane? Şurdan, Yunan Mitolojisi'nde bu meşhur Argonotlar hikâyesi yani işte bu birinci kuşak kahramanlardan İason. Doğu Karadeniz'de, Kolhis Diyarı'nda bulunan altın postu almak üzere yola çıkıyor. Zaten bu Boğaziçi'nin önemli efsanelerinin bir tanesi bu Argonotlar mitidir. Yola çıkıyor Argo adlı bir gemi yaptırıyor işte o Argo gemisine binenlere de Argonotlar deniyor astronotlar gibi. Ve bunlar Beykoz civarına geldiklerinde Beykoz'da Amintas adında bir dev var ve bu devin âdeti de oradan geleni geçeni yakalayıp boks maçına, güreşe falan davet etmek. Sonuçta bir dev olduğu için öldürüyor. Bu şeyde Argo gemisindeki kahramanlar arasında Kastor da var. Bunlar Yunan mitolojisinin birinci kuşak kahramanlarıdır: İason, Herakles, Orpheus daha sonraki Akhilleus'un Odisseus'un babaları Peleus, Telamon falan. Aralarında işte bu burcu olan Kastor-Polluks, ikizler burcu olan Kastor tanrıların yardımıyla bu devi yeniyor, öldürüyor. Şimdi dolayısıyla muhtemelen ta kadim Yunan mitolojik çağlarından beri burada bilinen bir dev mezarı var. Daha sonraki Hıristiyan kültürü içerisinde bu Tevrat'taki Yehoşua-Yuşa falan onunla bir şekilde özdeşleşmiş. İslam çağı gelince de işte Mahmut Efendi'nin gidip yağmur duasına çıktığı bir Müslüman ermiş haline gelmiş. Dolayısıyla itikadı bakımından çeşitli kılıklara girebiliyor Yuşa, fakat boyu 12 metre, o değişmiyor.

T. Erkman: Boyu değil yarı boyu.

M. Belge: Evet, yanlışlık yapmayalım. Evet, Yuşa böyle. Tabii yemyeşil güzel bir tepe. Hakikaten İstanbul manzarası yerinde.

T. Erkman: Gerçekten. Hele öyle sonbahara doğru yolda giderken arabayla, ben hayatımda bu kadar iri böğürtlen bir yerde görmedim. Ellerim çizik içinde kalıyor. Böyle iri bir üzüm tanesi kadar fakat tozdan mahvolmuş tabii.

M. Belge: Tabii. Böğürtlen yıkanır mı?

T. Erkman: Yıkanır. Yani o da Halde muhakkak yıkanır. Yıkanmaması

lazım ama...

M. Belge: Tabii normal ahvalde yıkamamak daha iyidir. Kötü eder sonra.

T. Erkman: Kavaklar hakkında yine ben biraz kitabi bilgi vereyim. Kavakların en çok tanınanı Rumeli Kavağı ve Anadolu Kavağı.

M. Belge: Başka Kavak var mı zaten?

T. Erkman: Varmış efendim. Anadoluhisarı'nda efendim, Boğaz girişinde, Selimiye'de.

M. Belge: Peki cehaletimi mazur görün ne demek bu kavak? Kavak ağacı değil herhalde.

T. Erkman: Kavak kaleleri, Kavak hisarları olarak geçerlermiş.

M. Belge: Allah Allah! Bu yine bir lafın bozulmuşudur, araştırayım bir ara. Haliç'te ha?

T. Erkman: Karadeniz kıyılarını 19.yüzyılın başında dolaşan Bikken gezisine Kavakhisar dediği Anadolu Kavağı'ndan başlamış, bu ilginç incelemesini Rumeli Kavağı'nda noktalamış. Bu iki yere ve yakın çevrelerine ilk çağda ilahların koruyuculuğu umuduyla tapınaklar yapıldığı bilinmekte. Tapınakların kenarına da Boğaz girişini engelleyen kaleler inşa edilmiş. Kaynaklardaki bilgilere göre karşılıklı kalelerin kıyı kuleleri arasındaki zincir belirli aralıklara ağaç kütüklerine bağlı olarak su yolunu kesiyordu. Bu sayede gemiler durduruluyor, gümrük vergisi alınıyor veya yoklama yapılıyordu. Bu kalelerin bir özelliği ise düşman gemilerine hem yandan hem cepheden atış yapılabilecek konumda olmalarıydı.

M. Belge: Tabii top mop olduğu zaman...

T. Erkman: Böylece barış zamanlarında geçişler kontrolde tutulduğu gibi Boğaziçi'nin ve İstanbul'un düşman saldırılarından korunması da sağlanıyordu. Bu iki istihkâmdan Anadolu Yakası'ndaki Hieron, Rumeli Yakası'nda Serapyanon adını taşımaktaydı. Kontrol ve savunma sistemi Bizans İmparatorluğu döneminde de devam etti. Eski tapınakların yerine manastırlar yapıldı. Bizanslılar Anadolu Kavağı'na Yeros, Rumeli Kavağı'na ise İmros demekteydiler.

M. Belge: Burada Serapis tapınağı varmış herhalde demin söyledin ya. O herhalde oradan geliyor.

T. Erkman: Evet. 1350'ye doğru her iki istihkâmı, dolayısıyla Boğaz'ın kontrolünü ele geçiren Cenevizliler burada yeni birtakım burçlar ve duvarlar inşa ediyorlar. Bunlara Ceneviz Kaleleri deniyor. Kavaklar, Kavak Hisarları deyimiyle yaygındı. Kavak Kaleleri ve Kavak Hisarları olarak adlandırılıyor. Birer gümrükleme ve karantina noktası gibi de kullanılıyor.

M. Belge: Şimdi tabii Boğaz gibi bir yer her zaman askerî bir önem taşır. Stratejik bir yerdir. Tabii burası da tarihi boyunca öyle olmuş. Onun için de böyle kaleler maleler olması son derece normal. Her iki tarafındaki girişler de, güney girişi zaten İstanbul'un kendisi, kuzeyde de bunlar hep yapılmış. Osmanlı Dönemi'nde, tabii Osmanlı'nın güçlü olduğu

zamanlarda aslında bu şeylere fazla metelik vermemişler. Karadeniz'den kim gelecek? Kayda değer bir düşman yok. Zaten öbür taraftan sınırlar neredeyse Viyana'ya uzandığı için hani İstanbul'u, Boğaz'ı düşman saldırısından korayacağız falan pek böyle bir şey olmamış. Sonra hiç beklenmedik bir olay patlak veriyor yalnız.

T. Erkman: Kazakları mı söyleyeceksin?

M. Belge: Evet. IV. Murad zamanında yani 1630'larda falan birdenbire Kazak korsanları peydah oluyorlar. Ne o tanıdık mı geçiyor motordan kime el sallıyorsun?

T. Erkman: Yok öyle herkese sallıyorum.

M. Belge: Onlar da seni görüyorlar mı?

T. Erkman: Görüyorlar, sallıyorlar.

M. Belge: İyi ben Eylülde falan geçeceğim. El sallaşırız.

T. Erkman: Ben hemen Murat diye sana buradan temsili bir kahve uzatırım. Hava olsun.

M. Belge: Tabii onu anlattıracağım sana. Neyse dur şu hikâyemi bitireyim. Kazaklar gelmişler ve Tarabya'ya hatta Yeniköy'e kadar inmişler. Tabii o zamanın ulaştırma imkânıyla bunların geldiği haber alınacak, onları karşılamaya işte asker çıkarılacak falan. Bunlar bir baskın yapıp edebildikleri kadar talan etmişler, ateşe falan da vermişler tabii. Ondan sonra da çekip gitmişler. İşte onun üzerine, benim bildiğim, IV. Murad bir daha tekerrür etmesin diye Rumeli kenarındaki istihkâmları, kaleyi yaptırıyor. Ve ondan sonra tabii bunu izleyen yıllarda, 1700'lerde Petro çar olup Rusya büyümeye başlayınca artık bundan sonra Boğaz'ı durmadan kendisine karşı korumamız gereken biri ortaya çıkıyor. Şimdi bu noktaya gelince bir sululuk edip İstanbul müziğiyle hiçbir alakası olmasa da madem Kazaklar gelmişler buraya bir kazak parçası çalalım. Boris Aleksandrov yönetimdeki meşhur Kızıl Ordu Korosu'nun "Step Benim Stepim" diye çok ünlü bir Kazak marşı vardır. Şimdi normalde Kazakların bir yerden bir yere gidiş tarzı at üstünde oluyor, bu da dolayısıyla bir süvari marşıdır ama ne yapalım, kayıklısını, sandallısını bulamadık bu Kazak şeylerinin, oradan bir örnek çalacağım.

M. Belge: Şimdi madem Kazaklardan başladık ben bu sululuğa devam edeceğim Tanyeri. Bu sefer sahiden gemili Kazak da var. Bu da çok ünlü bir Rus şarkısıdır: "Stenka Razin." Stenka Razin'in doğumu, bildiğim kadarıyla, 1630. Demek ki ilk Kazaklar geldiklerinde o daha çocuk yaşta, gelememiş. Sonradan bu Stenka Razin Don Kazaklarıyla birlikte hem

Don üzerinde, hem Volga üzerinde faal ve Çara karşı da isyan çıkarıyor. O süreçte dediğim gibi Çarlık genişleme ve koca Ural güneyi havzasını kontrol altına alma durumunda falan. Bir tür köylü ihtilalcisi olarak Stenka Razin de çarpışıyor fakat sonunda direnemiyor, ordusu dağılıyor. Kendisi de galiba Moskova'ya götürülüyor ve orada onu meydanda parçalayıp falan gayet hunhar bir şekilde öldürüyorlar. Onun çok güzel bir şarkısı var. Bu şarkıyı da ben öteden beri bilirim. Bir gün benim eve Şevket Süreyya gelmişti, ben tabii Rusça bilmediğim için şarkı işte, Stenka Razin olduğunu anlıyorum ama tam ne anlattığını bilemiyorum. Günahı boynuna, Şevket Süreyya çok da memnun kaldı, yıllardır dinlememiş bu şarkıyı, o da severmiş. Anlattığına göre şöyle bunun efsanesi: İşte bunlar yine bir vurgun vuruyorlar, yağma yapıyorlar ve o yağmada bir de çok güzel bir kız var, ganimet. O zamana kadar da işte Kazak ahlakı çerçevesinde her şey eşit üleşilmiş fakat kızı Stenka kamarasına götürüyor diyelim ve gemide huzursuzluk çıkıyor. Gemide -gemilerde her neyse herhalde birkaç tekne bunlar- o koca nehirlerde gidip geliyorlar ve onun üzerine Stenka Razin bu kızdan ötürü Kazak kardeşliğinin bozulmaması gerektiğine karar vererek kızı öldürüyor. Bu şarkının -evet bu Kazaklardan uzak duracaksın, bütün hikâyelerden çıkan ders bu- en hazin bölümünde işte Şevket Süreyya'nın bana anlattığına göre kızın ölüsü kucağında ağır ağır çıkıyor kamarasından. Onu geminin pruvasına götürüyor ve ordan nehire atıyor. Şimdi bir de Stanka Razin'i dinleyelim.

T. Erkman: Biraz tüylerim diken diken olaraktan dinleyeceğim.

M. Belge: Ruslardan, Kazaklardan başladık aslında bu temayı şöyle devam ettirmek de mümkün. Seninle bir ara konuşalım, bunu başka bir programın ana teması yapmayı da düşünüyorum, böyle İstanbul'a gelmiş siyasi mülteciler gibi. Onlardan birinin hikâyesini şimdi burada da anlatabiliriz çünkü mevki müsait bunu anlatmaya. Şimdi bu Ruslarla birlikte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu ve işte Polonya'ydı şuydu buydu malûm bir sürü yere yayılmış. Dolayısıyla, 19. yüzyıl milliyetçilik çağı, yani durmadan isyanlar çıkıyor, bağımsızlık hareketleri başlıyor falan. Ve Avusturya'ya karşı çıkan hareketlerden birinde de isyan bastılınca bir sürü Macar ihtilalcisi Türkiye'ye sığınır. Aslında onu da başka bir program yapabiliriz çünkü Macarlar başlı başına ele alınabilecek bir konu. Ta Fatih devrinden başlar. Bugünlere kadar, Boronkay'lara kadar getirmek mümkün Macarları. Şimdi bura-

ya sığınan Macarların esas liderlerini İstanbul'da tutmamışlar. O politik dengeler falan meselesi. Ama lider olmayan, sıradan birçok Macar da gelmiş yerleşmiş ve Kavak'tan yine Karadeniz'e doğru gittiğimizde oradaki burunlardan birinde de Macar Tabyası diye bir mevki var. Ben bunu hani ilkin şimdi ne alakası var Boğaz'la Macar falan, hani bazen böyle kelimeler bozuluyor, bir şey oluyor ya, yanlışlık yapılıyor falan öyle bir şey zannettim. Sonra Macar bir Türkologla konuştuğum zaman öğrendim ki hakikaten isim doğru. Bizim Rusya'ya karşı o tarihlerde, 19. yüzyılda devamlı Boğaz'da işte tahkimat, yeni istihkâmlar, yeni kaleler, yeni tabyalar bilmem neler yapılıyor. Bunlardan bir tanesini de Macarlar gönüllü olarak üstlenmişler: hani bizim de size bir katkımız ve minnet borcumuz olsun türünden. İşte orada o askeri şeyi yapmışlar. Şimdi çok fazla belli olmuyor, hayal meyal, tabii yıpranmış gitmiş, kullanılmamış...

T. Erkman: Bak ne diyor: Rumeli Kavağı ile eski Macar Kalesi arasındaki Boğaz Havzası'nın iki yakada 250'den fazla topun bulunduğu dört bataryayla korunduğunu, bu nedenle bir filonun Boğaz'dan geçmesinin son derece tehlikeli olduğunu görüyoruz, diyor. Yani çok ciddi, 250 top ne demek!

M. Belge: Tabii tabii, bayağı bir şey. Peki o zaman Kazaklardan giderken bu Macar lafı üzerine bir de Macar müziği çalalım mı ne dersin?

T. Erkman: Güzel. Festivale gelirlerdi, öğrenci festivallerine. Ondan sonra bu, çizmelerin altında zilleri böyle. Hatta bir seferinde bir hadise çıkmıştı. Hür Macarlar, minderler atıldı ama çok güzel danslar yapıyorlardı.

M. Belge: Komünist Macarları protesto etmişlerdi, değil mi?

T. Erkman: Evet evet. Şimdi onu hatırladım.

M. Belge: Peki işte o dediğin çizmeli türden bir müzik çalalım. Mahmuzlu, çizmeli bir Macar müziği çalalım.

T. Erkman: Ben biraz turistik tarafından söz etmek istiyorum, küçücük bir yer Anadolu Kavağı, fakat yiyecek içecek olayı çok gelişmiş vaziyette, çok bol. Özellikle tabii hafta sonları arabalar uzun kuyruklar oluşturuyorlar oraya varabilmek için. Bir sebebi de sanıyorum fiyatların ehven olması.

M. Belge: Nispeten.

T. Erkman: Kavak öteki taraflara göre biraz daha ucuz. Bir tane şey yapıyorlar Allahım, yarabbi! Bana sorarsan feci bir şey: Muz üzerine şokella.

M. Belge: Allah Allah!

T. Erkman: Aksi gibi Zeyno da onu çok seviyor. O yerken tahammül falan

edemiyorum; inanılacak gibi değil! İşte akıtma hamurundan delikli bir kalıba döküyorlar. Onun arasına muz konuluyor, bütün şokella sıvanıyor, ondan sonra o satılıyor. İşte kendine göre orijinal sayılabilecek bir alay yiyecek içecek hadisesi var.

M. Belge: Ama esas balıkçıları tabii.

T. Erkman: Oradakiler de mi buzhaneden, valla ben çok merak ediyorum!

M. Belge: Çok değil, var tabii buzhaneden de var, ama yani Boğaz'da kalan tek dalyan, Beykoz. Konu Beykoz'a gelince daha çok lafını ederiz. Sanırım Beykoz dalyanından epeyce alıyorlar. Genellikle taze balık bulabiliyorsun, hele biraz tanımışlarsa falan sokuşturmayabiliyorlar. Ama tabii her türlü adama göre her beklemişlik derecesinde balık olur, normal öyle olması. Evet eskiden vapurla gelinirdi, karayolundan gelinemezdi bu askeri bölge meselesinden dolayı.

T. Erkman: Şimdi vapur var oraya.

M. Belge: Vapur yine var.

T. Erkman: Ama herhalde çok seyrek olmalı.

M. Belge: Valla günde birkaç vapur geliyor gördüğüm kadarıyla. Onlar orada bekliyorlar. Hani Anadolu Kavağı'nda bir şeyler yemek gelenek haline geldi ya.

T. Erkman: Bir de şehir hatlarının var, 400 bin lira mı dediler 500 bin lira mı, sabahtan seni alıyor Sirkeci'den, böyle iskeleleri dolaşa dolaşa getiriyor en son Kavak'ta bir de içinde yemek var bu şeyin. Onun için çok hüsnü kabul görüyor; yani çok ucuz bir rakam. Hem gezme var, hem bir menü veriyor.

M. Belge: Vapur kendisi yemek veriyor.

T. Erkman: Ondan sonra orada yediriyormuş... Onun için geçen gün buradan geçti o vapurlardan biri; dedim ki batacak herhalde. Böyle salkım salkım öyle bir insan kalabalığı...

M. Belge: Onu duydum, öyle bir vapur olduğunu duydum. Ben hiç binmedim ama görüyorum: İşte mesela diyelim ki ikide geliyor bir vapur, dörde kadar bekliyor. Dolayısıyla yemek süresi tanıyor insanlara, yani artık bu bir âdet haline gelmiş. Ayrıca sadece vapurla değil, denizden her boydan, her çeşitten teknelerle geliniyor işte. Biz de zaten Boğaz gezisini yaptığımızda Anadolu Kavağı'nda duruyoruz; bir buçuk saat falan ara veriyoruz.

T. Erkman: Yemek yiyor musunuz?

M. Belge: Tabii, yemek yiyoruz. Tabii turu yapan şirket isteyenin yemesi için sandviç falan işte normal türlerde verdiği şeyleri veriyor ama bu Kavak'ın özelliği olduğu için, bir buçuk saat isteyen yemek yiyor.

T. Erkman: Poyrazköy böyle duraklamalar için uygun bir yer değil değil mi?

M. Belge: Poyrazköy bu tür konaklamaya uygun değil çünkü rıhtımı yok bir şeysi yok, ama dalgakıranı var, yani o tür teknen varsa, git dalgakıranın

içinde demirle dur ama karaya falan çıkamazsın. Bir de ayrıca Poyrazköy'ün böyle bir hazırlığı da yok yani.

T. Erkman: Kapalı bir yer zaten. Ben birkaç sefer gittim. Bir keresinde böyle çeke çeke Ferit'i de götürmüştüm kahveye. Ne kapalı yer. İnsanlar bize ters bakıyor, adam bize ters bakıyor, kadın bize ters bakıyor diye diye bir çayı burnumuzdan döküp gerisin geriye geldikti.

M. Belge: Ben hiç karaya çıkmadım orada. Onun için bilmiyorum.

T. Erkman: Orada iki tane kahve vardır böyle her tarafa limana falan hâkim.

M. Belge: Evet. Herhalde güzeldir manzarası.

T. Erkman: Öf müthiş! Bir de orada Trilye zeytini, meşhur bir zeytinmiş meğerse o. O zaman öğrenmiştik, onu satıyorlar.

M. Belge: Öyle mi? Bak bunu da bilmiyorum.

T. Erkman: Ondan sonra ondan da aldık falan, bir çayımızı içtik döndük geldikti.

M. Belge: Evet Poyrazköy biraz şey. Şimdi orada tabii kıyamet gibi balıkçı teknesi var bildiğim kadarıyla. İşte sonarlı monarlı o kocaman sac tekneler.

T. Erkman: Evet.

M. Belge: İlk gittiğimiz yıllarda öyle değildi. Ama çok fazla tekne gitmeye başladığında dalgakıranın içindeki su iyice bulanıklaştı. Yani orada eskiden, ilk gittiğimiz seferlerde, pekâlâ denize de giriyorduk, şimdi orada da denize girmek içimden gelmiyor. İşte ezkaza öyle bir tekne yolculuğu yaparsak, Boğaz'ın ucuna doğru ya Fener'e kadar uzanıyoruz yahut orada Keçilimanı vardır, oraya...

T. Erkman: Poyrazköy'den sonra mı?

M. Belge: Poyrazköy'den önce galiba Keçilimanı. Poyrazköy'le Kavak arasında diye hatırlıyorum ama bunların hepsini karıştırabilirim. Filburnu vardır, işte Keçilimanı vardır falan... Keçilimanı'nda demirleyip müsait havada denize girebilirsin. Anadolu Kavağı'nda bir çeşme vardır tarihi eser olarak, kaleyi saymazsak yukarda. Başka da pek bir şey yoktur. Her zaman küçük bir balıkçı köyü olduğu için öyle büyük zengin yalılar da yapılmamış, mütevazı şeyler. Yalnız, şimdi askeri bölge içinde kalıyor, güzel bir yalı var. Büyük, ahşap, şu sıralar beyaza boyalı. Cihannüması vardır, gayet şık bir cihannüması. Onun Marko Paşa'nın yalısı olduğunu söyledilerdi bana. Herhangi bir yerde de okumadım ama söyleyen, bu şey var ya Amerikan Konsolosluğu'nun *Hiawatha* diye bir motoru var ya, son derece şık.

T. Erkman: Evet enfes!

M. Belge: Onun kaptanı da Boğaz'ı -avucunun içi gibi bilmek derler- bütün insanlarıyla, şusuyla busuyla bilir. O söyledi Marko Paşa'nın yalısı diye.

T. Erkman: Doğrudur o zaman.

M. Belge: Doğrudur, güvenirim onun dediğine. Marko Paşa tabii meşhur.

İşte deyim olmuş "Derdini Marko Paşa'ya anlat" diye. Yalnız bu şey değilmiş, hani bu lafı duyunca Marko Paşa bu dertlere karşı bir şey yapardı zannediyorsun, bir şey yapmazmış.

T. Erkman: Aaa, sadece dinler miymiş?

M. Belge: Sadece dinlermiş. Yani duygudaş olarak, başını sallayıp tasdik ederek.

T. Erkman: Adam ferahlıyor, gidiyor...

M. Belge: Evet, ona anlatınca rahatlıyorsun sen de. O da sanki bir şey yapacakmış gibi görünüyor.

T. Erkman: Ay ne hoş!

M. Belge: Fakat bu yalı burada olunca ben şaşırdım tabii. Anlatacaksın ama taa Anadolu Kavağı'na geleceksin. Herhalde Marko Paşa şehirdeyken buluyorlardı. Rum asıllı bir doktordur Marko Paşa aslında ve zamanında sıhhıye nazırı falan da olmuş. Bunun bir hikâyesini de şey anlatır, meşhur Cemil Topuzlu, belediye başkanlığı da yapmış, operatör, profesör Topuzlu Paşa. Tıpta okurken onlar, Marko Paşa da Tıbbiye-i Şahane Nazırı, onun yetkisine verilmiş. Aslında hoşgörülü, yumuşak bir adammış fakat devir Abdülhamid devri, bir de tıbbiyeden malûm İttihat ve Terakki falan çıktı, ihtilal cemiyeti vesaire.

T. Erkman: Vaziyete sahip olmak lazım.

M. Belge: Evet, sıkacaksın bilmem ne yapacaksın falan. Bir yanda da şey var, karşıda yalısı görünüyor ya şimdi, Askeri Mektepler Kumandanı Zeki Paşa, onun disiplini falan... Marko Paşa da mecburen böyle şeyler yapıyor. Öğrenciler de bunalıyorlar ve Cemil Topuzlu'yu aralarından temsilci seçip gönderiyorlar bu dertlerini anlatmaya. Cemil Topuzlu da anlatıyor, zaten söylüyor daha önce niye bu Marko Paşa'ya derdini anlat lafı çıkmış, falan. "Anladım evladım anladım, peki sen ne söylüyorsun?" demiş. Anlamış mı anlamamış mı ne!

T. Erkman: İnsaf yani!

M. Belge: Aslında ikisi de doğru: hem anlamış hem de o anladığı şeyin olmasına imkân yok. Onun için şimdi sen ne söylüyorsun diye öyle geçiştirmiş.

T. Erkman: Anlatanın halini düşünsene!

M. Belge: Anlatanın hali kötü tabii. Peki Rumlar mumlar dedik gel İstanbul Rum şarkılarından bir şey koyalım. Bugün hep ecnebilerden gidiyoruz, bu Rum şarkısından sonra alaturkaya çevirirız.

M. Belge: Bir gün şu John Freely var ya, İstanbul hakkında çok güzel kitabı

vardır, sokak sokak anlatır: *Strolling Through Istanbul.*

T. Erkman: Çok ayıp vallahi bilmiyorum.

M. Belge: Ama ingilizce.

T. Erkman: Şimdi oldu.

M. Belge: Onunla buluştuk, önce Hasköy tarafını beraber gezelim diyorduk, sonra ne olduysa o Anadolu Feneri'ne gitmeyi tercih etti. İşte geldik Beykoz'a oradan bir otobüse bindik. Başka türlü gidilmiyor.

T. Erkman: Tıngır tıngır.

M. Belge: Fener'e de gittik; Fener'de de pek bir şey yok. İşte baktık, şöyle bir bakınca zaten beş dakikada bitiyor.

T. Erkman: Fener Fener!

M. Belge: Onun üstüne tekrar döndük, Yoros Kalesi'ni gezelim diye yine Kavak'a geldik. Damadı, kızı, karısı falan yedi sekiz kişilik bir gruptuk. Yoros'a geldik. Yoros'u sen anlattın: Bizans kalesi ama işte Bizans zayıf düşünce Cenevizler bir miktar kullanmışlar hatta o yüzden hâlâ Ceneviz Kalesi falan diye bilinir ama oradaki kabartmalara, yazıtlara bakınca belli. Ayrıca uzaktan bakınca iç kale, kuleler falan görünüyor, o fazla bir yer tutmuyor, halbuki bayağı geniş bir alanı kuşatan bir dış duvarı var. Alçak bir dış duvar. Bunu çok fazla görmeyebiliyorsun, fark etmeyebiliyorsun. Dış duvarından hesaplarsan İstanbul'un çevresindeki en büyük kale bu. Yani en geniş alan kaplayan kale. Eskihisar'dı bilmem neydi hepsinden çok daha büyük o bakımdan. Neyse işte o kulelerin mulelerin olduğu yere geldik, oradan, kapısından diyelim işte kaldığı kadar kapısı, içeri girdik. Tuhaf, o zamana kadar duymadığımız bir şey sanki, bütün açık hava olduğu halde. O tarafa geçtik ve gümbür gümbür bir lambada çalıyor.

T. Erkman: Efendim?

M. Belge: Lambada vardı ya hani.

T. Erkman: Dans?

M. Belge: Evet. Beş altı tane koyun otluyor ve bir genç delikanlıyla bir kız gayet sarmaş dolaş vaziyette bir duvarın üstüne oturmuşlar. Onların portatif radyolarından bu lambada sesi geliyor. Oldukça gerçeküstü bir manzaraydı: koyunlar moyunlar... Bunun üzerine ben bu ecnebilere dönüp bu dedim, gelenektir, bütün Türk çobanlar lambadayla koyunlarını otlatırlar. Ondan sonra da kaleyi gezip aşağı inmiştik, yemek yemiştik. Hatırlıyorum torik vardı, torik de artık çok ender bulunur, çok seyrek rastlanır bir hale geldi. Gayet keyifle bütün toriği yedik. Ancak yetti bize, kalabalıktık çünkü.

T. Erkman: Torik kızartılırdı değil mi? Unuttum.

M. Belge: Toriğin iyisi, yağlanmışsa falan ızgarası. Kızartılınca çok yağlı, ağır olur. Tatsız olur.

T. Erkman: Ben yıllardır yemedim, unuttum bile toriği. Hiç bilmiyorum.

M. Belge: Geçenlerde bir gün geçerken gördüm, o gün de müsait değildim alamadım, içimde kaldı. Bu yıl bir kere gördüm yani, hepsi bu.

T. Erkman: Bir şey soracağım; daha eylüle doğru çıkmaz mı o?

M. Belge: E çıkar. Zaten mevsimi bir aydır onun, öyle çok fazla durmaz. Bir görünür, kaybolur.

T. Erkman: Öğrendim, bu sene lakerda yapacağım, veririm sana.

M. Belge: Yap. O arada da kale yolunda bir kadın vardı bir kahve işleten, böyle yaşlı bir kadın. O kadın John'un çok ilgisini çekti. Geçenlerde bir kere daha rastlaştım, âlem adamdır John, gitmiş onunla tekrar konuşmuş. Eski Rumlardan kalma bir kadın olduğunu öğrenmiş, neyse şimdi ayrıntıları aklımda kalmadı hikâyenin. Lambada mambada diyorum şimdi artık bu sefer bu kadar sululuğun yeri yok, lambada çalmayacağım. Bunca şeyden sonra, Kazaklardan, Macarlardan bilmem neden sonra bir de şey yapalım.

T. Erkman: Türklere mi geldik?

M. Belge: E artık Türklere gelelim yani, değil mi? Çok sevdiğim bir şey bu, Perihan Altındağ'ın söylediği Suphi Ziya'nın şarkısı: "Dün Gece Yes ile Kendimden Geçtim." Bunu bir taş plaktan çalalım şimdi.

M. Belge: Demin konuşurken aklıma geldi, Kavak'ta gelmedi de sonra geldi. Orada bir güzel çeşme var demiştim. İşte o da geçen yüzyılda yapılmış, çok ahım şahım değil ama güzel bir çeşme. İşte mermeri var bilmem ne, şık bir şey. Yanında da onun bir lokanta vardı, şimdi yok galiba. Bir seferinde oraya gittik oturduk, baktık bu çeşmeyi yağlıboyayla boyamışlar. Öyle işte kırmızı, sarı, turuncu, zikzaklı birtakım çizgiler, şunlar bunlar. Yahu bu nedir? Garsonu çağırdık, ne bu dedik. Adam oldukça iftihar ederek dedi ki, bizim burada emekli bir resim öğretmeni vardır, Allah razı olsun, bu çeşmeyi boyadı. Neyse o yağlıboya son zamanlarda epeyce soldu o turuncu, kırmızı...

T. Erkman: Cesarete bak adamdaki ayol!

M. Belge: Densizlik. Cesaret.

T. Erkman: Bu kadar cehalet!

M. Belge: Ne istersen var.

T. Erkman: Üstelik bir de resim tahsili yapmışsın, iki tane bir şey okumuşsun değil mi?

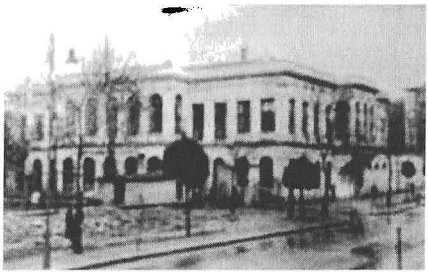
M. Belge: Üstelik üstelik. Neyse bu alaturkamız zayıf kalmasın diye bir de programın sonuna Lemi Atlı'dan bir şey koyalım. Bunu koro söylüyor, Nevzat Atlığ Korosu: "Siyah Ebrulerin Duruben Çatma."

T. Erkman: Gamzen oklarını...
M. Belge: Sineme atma.

T. Erkman: Evet sevgili dinleyiciler. Kavaklar, Yuşa, Yoros derken programın sonuna geldik.
M. Belge: Macar tabyası?
T. Erkman: Evet evet!..
M. Belge: Az yer gezmedik. Keçilimanı...
T. Erkman: Evet Keçilimanı...
M. Belge: Filburnu, Poyrazköy...
T. Erkman: Evet Poyrazköy de.
M. Belge: Fener'e gitmedik. Onu belki başka bir sefer ayrıca... Bir düşüneyim.
T. Erkman: Yalnız Fener'le bir program mı?
M. Belge: Yalnız Fener'le bir program çıkmaz da. Bir numara buluruz.
T. Erkman: Öldüreceksin Murat beni! Ruh sağlığımı bozuyorsun yavaş yavaş, bak söyleyeyim! Evet, size veda etmek istiyoruz. Sağlıkla ve hoşça kalın.
M. Belge: Hoşça kalın.

BALTALİMANI

Tanyeri Erkman: İyi akşamlar sevgili dinleyiciler. Yine yalımızın salonunda oturmuş, program için hazırlanmış, sizinle birlikte olmayı bekliyoruz. Ben Tanyeri Erkman.

Murat Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Bir saat boyunca sizlerle birlikte olacağız. Bugün size bir Özdemir Asaf okumak istiyorum: "Lavinia."

Sana gitme demeyeceğim.
Üşüyorsun ceketimi al.
Günün en güzel saatleri bunlar.
Yanımda kal.
Sana gitme demeyeceğim.
Gene de sen bilirsin.
Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim,
İncinirsin.
Sana gitme demeyeceğim.
Ama gitme Lavinia.
Adını gizleyeceğim,
Sen de bilme Lavinia

Evet, bugün karşı kıyıdayız. Oturduğumuz yerden gözüken Baltalimanı'ndayız. Rumelihisarı'nın kuzeyinde aynı adı taşıyan derenin Boğaziçi'nde denize döküldüğü yerdeki semt Baltalimanı. Adını İstanbul'un fethi sırasında donanmayı Rumelihisarı'nın hemen arkasındaki bu limanda koruma altına almış olan II. Mehmed'in kaptanıderyası Baltaoğlu Süleyman Bey'den almış olduğu iddia edilir. Eremya Çelebi 17. yüzyılda burada bahçeler, konaklar olduğunu kaydetmiş. Şeriye sicilleri 18. yüzyılda burada bu adla bilinen bir yerleşim olmadığını kanıtlarken, arazinin II. Bayezid Vakfına ait olduğuna dair kayıt bulunmakta.

Yörenin bir mesire yeri olarak kullanıldığına dair çok sayıda arşiv belgesi bulunuyor. Baltalimanı Deresi'nin içinde aktığı vadinin, Fıstıklıbağ Tepesiyle Halim Paşa Koruluğu, bir yanını geçmişte geniş bir çayırlık kaplardı. Çayırlığın içinde 300 metre kadar uzanan satrançvari dikilmiş bir ağaçlık vardı. Bu ağaçlığın sonunda doğa tekrar kendi haline bırakılmış, bu geçiş noktasına fıstıkağaçlı üç katlı setler yapılmıştı. Boğaz köyü olarak 19. yüzyılın ortasında hemen kuzeyindeki Boyacıköy ile aynı zamanda geliştiği sanılıyor. 1798 tarihli bir İrade-i Seniye ile burada bazı Ermeni ve Rumların yerleşmesine izin verildiği görülmektedir. Günümüzde deresi kurumuş, mesire yeri ortadan kalkmış, derenin Boğaz'a döküldüğü ağzı da doldurulmuş. Tanzimat Devri sadrazamlarından Mustafa Reşid Paşa burada ahşap bir sahil saray yaptırmış: Baltalimanı Sahil Sarayı.

Derenin denize döküldüğü noktanın kuzeyindeyse Baltalimanı Camii var. 18. yüzyılın sonlarına kadar Baltalimanı Müslümanların yerleştiği bir semtti. 1798'te demin de söylediğim gibi gayrımüslimlerin yerleşmesine izin verildi. Ondan sonra burası hızla kalabalıklaştı. Çeşitli yalılar, sahil saraylar yaptırıldı. Baltalimanı Deresi başlangıcındaki Levent Çiftliğini Cezayirli Hasan Paşa yaptırmıştı. Çiftlikten sonra burası Nizam-ı Cedit askerlerinin talim yeri oldu. Bugün Emirgân Mahallesi Muhtarlığı'na bağlı olan Baltalimanı, yerleşimin eskiden olduğu gibi yine kıyı şeridinde odaklandığı bir görünüm içindedir ama yalı ve köşkler yerlerini apartmanlara bırakmışlar her zaman olduğu gibi.

M. Belge: Evet ama yine de var birkaç tane, zaten onlardan konuşacağız daha çok. Bu arada Bizans'tan kalma bir sarnıç var, hatta iki sarnıç olduğu söyleniyor. Bir tanesi bayağı büyükmüş, bunun üstüne de yine evler yapılmış. Şimdi nereden okuduğumu hatırlamıyorum ama okuduğum yerde koruma altında diye bir laf etmiş; herhalde ancak özel izinlerle mizinlerle gidip görebilirsin. Bu Bizans zamanında da burada bir şeyler olduğunu gösteriyor. Belki tam bir yerleşim değil ama manastır külliyeleri olabilir, bir şeyler yapılmış. O söylediğin de ilginç. Bütün kaynaklarda Baltaoğlu Süleyman Bey'den geldiği söylenir Baltalimanı adının ama 18. yüzyılda böyle bir semt adının geçmemesi ilginç. Çünkü taa o tarihten beri kalmış olmalı; sonradan kimsenin aklına gelmez burada Baltaoğlu, gemileri, demirleri kimse bilmez zaten böyle şeyleri, neyse onu bilemeyeceğim. Evet, çayır dere boyunca içerilere uzanıyor; zaten bu Boğaz'ın yapısı: İşte tepeler genellikle kıyıya paralel gider, yer yer oldukça az bir kıyı şeridi bırakır, sonra tepelerin kesiştiği yerlerde içeriye doğru genişleyen vadiler olur. Tabii o vadiler en eski zamanlardan beri yerleşmeye müsait yerler olmuş, esas köyler oralarda kurulmuş ama Baltalimanı'nın anlaşıldığı kadarıyla çayırında pek böyle bir şey olmamış; yani oralar yakın zamana kadar boş kalmış. Baltalimanı'ndan daha

kuzeyde, Boyacıköy'ün üstlerinde falan çok güzel bir kahve vardı bilmem sen zamanında gittin mi oraya?

T. Erkman: Hayır.

M. Belge: Yukarda böyle çamlık çok güzel manzaralı, aslında o kahve var hâlâ, yıllar sonra ben tekrar gittim oraya ama işte her şeyde olduğu gibi canına okumuşlar.

T. Erkman: Tabii, hiç şüphen olmasın!

M. Belge: İnsanlar toprağa basmaktan hoşlanmaz oldular galiba çünkü gördükleri yere beton döküyorlar.

T. Erkman: Tabii, temiz pak olsun!

M. Belge: Tabii o zaman temiz pak oturulabilir mekân oluyor. Yarısı gitmiş, işte apartmanlar falan yapmışlar, bir yarısı kalmış işte onun da dediğim gibi zemini betonlanmış falan. Yani o eski halini bilen insan açısından gidip görmemek daha hayırlı. Böyle bir mesire yeriymiş yani, çayırına gelinirmiş, bir de tabii deresi olduğu için dereden içeri de kayıklarla girmek mümkün Göksu'da olduğu gibi, onun için müsait bir yer. Hatta Koçu galiba şey diyor cami -tabii o cami falan değişmiş, şimdi yapılanın bir özelliği yok fakat- zamanında altı kayıkhaneliymiş, bu gelen kayıklar için falan. Mesire vesaire olmadığı zamanlarda da civarın balıkçıları o kayıkhane gözlerini kendi kayıkları için kullanırlarmış. III. Selim zamanında burası canlanmaya başlıyor. İşte o Levent Çiftliği hikâyesi, Cezayirli Hasan Paşa, ardından Nizam-ı Cedit hikâyesi falan. Sanırım mesireler o zamandan başlamış olmalı. Onun için şimdi bir şey yapalım, mesirelerde mesela beyler bir kayıkta, yanlarında da çalgıcılar kayığı, dolaşırlarmış, böyle bir sefa zamanında çalınmış, söylenmiş olabileceğini umduğum bir III. Selim şarkısıyla açalım bu programı.

T. Erkman: Muratcığım, 1798 tarihinde Rumlar ve Ermenilerin iskân edilmesine izin verildi demiştik. Bildiğim kadarıyla Rumlar daha kalabalık Ermeniler daha az. Hâlâ izleri taşınıyor ve burada hâlâ varmış.

M. Belge: Yaşayanlar var mıymış?

T. Erkman: Evet Evet.

M. Belge: Şimdi ben oralarda geziyorum zaman zaman; gezmemin de bir nedeni -otobiyografik ayrıntılara geçeyim biraz, bir özel üniversitede ders vermeye başladım, yıllar sonra yeniden akademik hayata dönüyorum galiba- Bilgi Üniversitesi'nin binalarından biri Baltalimanı'nın yukarısında. Bu da böyle restore edilmiş, bahçe içerisinde, eski, ahşap, hoş bir bina. Çok hoş bütün o çevre, bir meydanlık var yukarda ortası çeşme

falan, oralarda dolanırken bir Ermeni kilisesi gördüm ama adını tespit edemedim; bir de bir Rum kilisesi var o da galiba Evangelistria. Ayrıca okulları falan da var bunların. Ama canlı halini görmedim, muhtemelen haklısındır belki tek tük birileri kalmıştır. İşte 1798 diyorsun, yine III. Selim zamanı. Bildiğim kadarıyla III. Selim zamanında o zamanki adı Kırk Kilise şimdiki Kırklareli'nin. Bu millileştirilen isimler faslından Kırk Kilise'nin Kırklareli olması iyi bir millileştirme örneği bence. Oralardan gelen bir Rum ailesi ve onların yanında gelen bir kafile, en başta 40 kişi falanmış bunlar ve Kafkariodi diye bir aile adı var. Bunlar boya uzmanı adamlar. Kırmızı boya ile fes boyuyorlar. Fes rengi şayak mayak o zamanın kumaşlarını boyuyorlar. İşinde de usta adamlar. III. Selim de bunları bilhassa İstanbul'a getirtiyor Kırk Kilise'den ve işte kendinize yer beğenin diyor. Onlar da dolaşıp burayı buluyorlar. Yani buranın hâlâ boş olmasının da bunda payı var herhalde. Arkasından da daha başkaları geliyor. Yani ilk Rumlar ve hemen işte herhalde onlarla beraber Ermeniler de geldiler, yerleştiler. Uzun zaman devam etmiş bu boyacılık zanaatı. Dolayısıyla Emirgân'la Baltalimanı arasında Boyacıköy semti oluşmuş. Her ikisi de aslında idari bakımdan Emirgân'a bağlıdır bunlar, Emirgân nahiye midir neyse tam bilmiyorum da oraya bağlıdır. Bir ara da adını değiştirmişler, bu Cumhuriyet devrinde isim değiştirmek tutku haline geliyor herhalde. Uluköy mü ne bir şey yapmışlar. Bu sefer de galiba Emirgân'ı mı millileştirmek istemişler. Neyse tutmamış tabii.

T. Erkman: Ne söyleyeceğim biliyor musun? Şimdi boyacı, boya zanaatında çok ustalar dedin. Artık İstanbul'da bir kumaş boyayan, bir kazak boyayan temizlikçi yok. Kalkmış bu, tarihe karışmış. Geçende bir ihtiyacım oldu da yani bir sordum. Öyle bir baktı ki adam, dinozora bakar gibi. Ben ne söylüyorum gibilerinden. Tamamen kalkmış.

M. Belge: Boyayla benim bir ilişkim var, hani zaman zaman bu elbise boyası vardır ya onlardan alıyorum, onların satıldığı paketlere, kağıtlara falan bakıyorum yani belli ki şık insanların bununla hiçbir ilgisi yok. Çünkü son derece köhne şeyler. Sen neden alıyorsun dersen, ben paraketa iplerimi boyamak için bunlardan alıyorum.

T. Erkman: Duydunuz değil mi efendim yani ne demek istiyor?

M. Belge: Rumlar falan dedik ondan sonra iyice alaturkaya vururuz. Baltalimanı havası.

T. Erkman: Rumca bir şey çalalım.

M. Belge: Rumca bir şey çalalım. Yahu bu derenin aktığı yerde Rumelihisarı'ndan dere ağzına kadarki yalılar Türklerin kural olarak, dereden sonra ötekiler başlıyor. İşte o caminin falan olduğu yerde de bir köprü var. İlk zamanlarında bunun ahşap olduğu tahmin ediliyor, şimdi tabii öyle değil, hatta tam da deniz kıyısındaymış o köprü, yani bir miktar dolmuş. Şimdi ben tabii bu eski müzikleri topluyorum adım çıktığı için,

eksik olmasın arkadaşlar da bazen katkıda bulunuyorlar. Bu bugünlerde elime geçti. Konstantinos, soyadını hatırlayamadım. İstanbul Rum şarkıları söyleyen bir adamın kasetini yapmış getirdi, şimdi oradan bir parça çalacağım.

T. Erkman: Şimdi Baltalimanı'ndaki en önemli yapılardan biri Baltalimanı Sahil Sarayı denilen Mustafa Reşid Paşa'nın ahşap yalısı.

M. Belge: Eskiden ahşap, ama şimdi değil.

T. Erkman: Evet. Halen Kemik Hastalıkları Hastanesi olarak kullanılıyor. 19. yüzyılda Baltalimanı Boğaziçi'nin gözde sayfiye ve mesire yerlerindendi. Bu yapılardan en önemlisi de Mustafa Reşid Paşa Yalısı diye geçmekte. Belçika, Fransa, Rusya'yla yapılan ikili siyasi ticari anlaşmalar sözü geçen yalıda imzalandığından Baltalimanı Antlaşmaları diye de adlandırılıyorlar. Mustafa Reşid Paşa bu yalının yanına daha sonra Mimar Sarkis Balyan'a kâgir bir saray inşa ettirdi. Halen hastane olarak kullanılan bina budur. Evet yalının bazı özellikleri var. Baltalimanı Sahil Sarayı'nın mekânları bir avlu çevresinde çözümlenmiş olup geniş bahçesinde deniz hamamları, havuz ve köşkler yer alıyor. Yan cephelerde kolonlarla masif halde dışarı taşırılmış, birinci katın ortasında yer alan sofa dikdörtgen ve kare şekillerle süslü tavanıyla, mermer kaplamasıyla, renkli mermerden şömineleriyle, büyük aynalarıyla binanın en görkemli mekânıdır. Avlu hem zemin hem birinci katta üç yönden koridorla çevrilmiş. Meşk odası, diğer odalar, mutfak, hamam, tuvalet koridor üzerinde. Binanın cadde tarafında birinci kat, dört iri konsolun taşıdığı çıkma yapmakta, zemin kat ise bol ışık alacak şekilde düzenlenmiş pencerelerle kaplı. Sarayın çevre duvarı üzerindeki çeşme 1955'te onarılarak yenilenmiş. Şimdi Baltalimanı'nın bir tarafı yani bu Sahil Sarayı'nın bir tarafı Kemik Hastanesi, öbürü de İstanbul Üniversitesi'nin dinlenme yeri gibi.

M. Belge: Evet lokal.

T. Erkman: Lokal olarak kullanılıyor.

M. Belge: Şimdi bunun tabii çok eğlenceli şeyleri de var. Hem eğlenceli hem hüzünlü hikâyeleri, anıları var. Reşid Paşa tabii Tanzimat'ın başlamasında çok önemli, meşhur Gülhane Fermanı'nı okuyan ama sade okuyan değil. Zaten Abdülmecid zamanında II. Mahmud'tan başlayan yeniliklerin bir anlamda olgunluğa ermesi denilebilir buna. Reşid Paşa da zaten daha II. Mahmud zamanında devlet görevine girmiştir. Abdülmecid zamanında da işte Tanzimat Fermanı okunur, Tanzimat yerleşir vesaire. Şimdi aslında bunlar Boğaziçi'nin bizim bugün bildiğimiz Boğaziçi

olmasının başlangıç noktaları sayılabilir. Bir anlamda Boğaziçi 18. yüzyıldan başlayarak oluşur ama onu Emirgân faslında anlatırız. Asıl büyük hamle 19. yüzyılda gelir çünkü bunun maddi bir nedeni de var. İlk buharlı gemi de bu tarihlerde geliyor. Buharlı gemi gelince de Boğaz'ın bütün akıntısı, uzaklığı vesairesi bu gibi şeyler, orada yaşamanın fiziksel zorlukları büyük ölçüde halledilmiş oluyor. Yani bunların hepsi de işte Abdülmecid, Reşid Paşa falan bu zamanlara denk düşen işler. Onun için bu yalının yapılmasını da modern anlamda Boğaziçi'nin başlangıç noktalarından biri olarak almak mümkün. Aynı zamanda Dolmabahçe Sarayı tabii. Dolmabahçe Sarayı'nın yapılması, Osmanlı padişahlarının ta fetihten beri oturdukları Topkapı'yı terk edip buraya gelmelerinin anlamı Batılılaşma. Nitekim aslında Boğaziçi ve Beyoğlu birlikte büyürler ve iki tarafta da aynı adamları görürsün. Kışlıkları Beyoğlu'ndadır veya iş yerleri Beyoğlu'ndadır, yazlıkları Boğaz'dadır falan. Tabii bu Batılılaşma tarihi bizim resmi tarihimizin hâlâ önemli ve olumlu olayı olduğu için bunun mimarlarından Reşid Paşa da yüz Türk büyüğü, elli Türk büyüğü arasında, belki yirmi beş Türk büyüğüne bile sığdırabilirsin Reşid Paşa'yı. Ama Reşid Paşa'nın da resmi tarihin yazmadığı bazı zaafları varmış galiba. Mesela bir tanesini anlatayım derhal, yalı münasebetiyle. Bir tarihte işte bu malûm şey yapıldıktan sonra, kâgir, şimdi hastane olan yalı, Reşid Paşa bunu Saraya satıyor, Osmanlı Sarayı için de böyle 200 bin altın falan büyük bir meblağ. "Zaten Sarayda saraydan geçilmiyor, bunu neden alıyorlar?" derken Reşid Paşanın büyük oğlu Galib Paşa, Abdülmecid'in kızı ve V. Murad'ın da ana baba bir kız kardeşi Fatma Sultanla evleniyor ve bunlara düğün hediyesi olarak Saray tarafından bu yalı hediye ediliyor.

T. Erkman: Devlete satılan yalı!

M. Belge: Evet. Bir eliyle satıyor bir eliyle alıyor falan böyle bir tuhaf. O zaman çok dedikodusu çıkmış işin. Fakat Fatma Sultan Galib Paşa'dan çok hazzetmemiş bir nedenle, artık onun şansına mı demeli ne demeli Galib Paşa da Tarabya civarında bir deniz kazasında, bir sandal kazasında boğularak ölmüş. Yani çok fazla sürmemiş evlilikleri. Galib Paşa'yla ilgili de hoş bir espriyi bütün bu dönemin en spiritüel adamı diyebileceğimiz Keçecizade Fuad Paşa yapıyor. Bir gün arkadaşlarıyla konuşurken diyor ki Hıristiyanların meşhur ekanim-i selasesi -yani kutsal üçlüsü- bizde de aynen mevcuttur diyor; bizde diyor "eb" yani baba Mustafa Reşid Paşa, "ibn" yani oğul Galib Paşa, "ruhülkudüs" de yani aralarında aracılık eden kutsal ruh Lord Stratford'dur diyor. Yani bu da İngiliz elçisi Lord Stratford de Redcliffe. Bu epey kahredici bir espri.

T. Erkman: Evet. İyi dokundurmuş adam değil mi?

M. Belge: O sırada Lord Stratford de Redcliffe bayağı Osmanlı İmparatorluğu'nu idare ediyor falan ve sen söyledin ya Baltalimanı Antlaşmaları

falan da esas İngiltere'yle, Belçika ve Rusya'dan daha önemli olan odur sonraki sonuçları bakımından. Osmanlı'da sanayi kurulamaması falan gibi şeyleri büyük ölçüde o anlaşma hükümlerine bağlamak mümkün. Reşid Paşa tabii bu anlaşmayı yapıyor; bilmediğinden, anlamadığından değil zapt edemedikleri valileri Mehmed Ali Paşa'ya, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya karşı Mısır'da, İngiltere'nin yardımını kazanmak için. Ama İngiltere gözünü zaten Mısır'a dikmiş ve hiç hayırlı olmayan bir gözle Mısır'a baktığı için bu ekonomik tavizlerin siyasi karşılığı da pek fazla alınamıyor. Şimdi daha devam ederiz Reşid Paşa'nın ölümü de çok ilginç. Gerçi o bu yalıda değil ama tabii ondan sonra bu yalının devamı da ilginç. Fakat bütün bu Tanzimat dönemi, Batılılaşma bilmem ne falanın müziğe yansıması için ben Hammamizade İsmail Dede Efendi'yi çok uygun gördüm. O da Abdülmecid devrine yetişti ama esas II. Mahmud zamanında büyük bestelerini yapmıştı. Onun şu rast *Kâr-ı Nev*'ini çalalım diyorum çünkü sembolik bu; ben bunu ilk dinlediğim zaman ya işte Dede Efendi, klasik Türk müziği bu, falan. Sonra bi yerden okudum ki adam II.Mahmud devrinde bunu yaptıktan sonra çok pişman olmuş, biz bu Garplılığa çok fazla taviz verdik falan diye. Kalkmış Mısır'a gitmiş falan. Derin vicdan azabı falan yaşamış bu rast *Kâr-ı Nev*'den ötürü. Onun için tam da şu anlattığım hikâyelere uygun gibi geliyor bana. Peki şunu bir çalalım bakalım.

M. Belge: Evet Reşid Paşa bunu böylece oğluna sattıktan sonra diyelim, kendisi Emirgân'da bir başka yalı alıyor. Ben Haydar Kazgan'ın yalancısıyım, günahı boynuna, şöyle bir akıbeti oluyor zavallı Reşid Paşa'nın, kabinede bir hayli kavgalı bir toplantı geçiyor.

T. Erkman: Kalp krizinden mi gitti adamcağız?

M. Belge: Sonunda öyle. Fakat arada başka olaylar var. Çıkıyor, herhalde ruh halini değiştirmek için, yine o civarda metresinin yalısı var, oraya uğruyor. İşte sinir üstüne yorgunluk mu ne biniyorsa kendi yalısına geliyor, doğruca hamama giriyor. Fakat o sırada zamanın meşhur bankeri Yahudi İzak Kamondo Efendi gelmiş. İşte Paşa yok demişler, zararı yok beklerim demiş. Çünkü Paşanın borcu birikmiş herhalde. İşte Paşa sıcakta terlerken diyorlar işte "Kamondo Efendi geldi; Paşa yok dedik ama ben bekleyeceğim dedi." Bütün günün zorluklarının üzerine bir de bu binince Paşa dediğin gibi ruhunu teslim ediyor kalp krizinden. Yalıda feryat figan, Kamondo da anlıyor dövünmeye başlıyor. "Eyvah yandım" diye. Gelip geçen hizmetkârlar da tabii adama da kızıyorlar, onun

yüzünden oldu diye. "Sana ne oluyor" falan diyorlar. O da diplomatik bir şekilde çeviriyor lafı: "Ah ah! Paşa bizi öksüz bıraktı, cennete gitti" filan gibi bir şeyler.

T. Erkman: Halbuki adamın ciğerinin başı yanıyor değil mi?

M. Belge: Evet. Yalı böylece, Galib Paşa da öldükten sonra -şimdi döndük tekrar Baltalimanı'na- Fatma Sultan da dul, fakat bu sefer daha gönlünün sevdiği Nuri Paşa ile evleniyor. Fakat Fatma Sultan talihsiz bir kadın, belli; Nuri Paşa Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde rol oynadığı için Abdülhamid tarafından Midhat Paşa ile birlikte mahkemeye çıkarılıp suçlu görülüp arkasından da Taif'e sürgüne gönderilirken, bütün bunlar herhalde çok gelmiş adama, yolda o da deliriyor. Yani Taif'e de aklını oynatmış şekilde geliyor. Bu da bu şanssız adam için şans denebilir; çünkü hiç değilse bu sayede Midhat Paşa ve Mahmud Celaleddin Paşa gibi korkunç bir şekilde öldürülmekten kurtuluyor.

T. Erkman: Hiç olmazsa, evet doğru.

M. Belge: Fatma Sultan da uzun zaman bahtsız bir kadın olarak yaşadığından günü gününe uymazmış. Hani böyledir ya bu eski zamanda böyle çok kadınlar vardır. Mesela fakir bir çocuğu alır evlat edinmeye kalkarmış; çünkü çocukları olmuş onlar da ölmüş genç yaşta yani her şey gelmiş kadının başına. İşte bütün mücevherlerini çocuğun önüne oyuncak gibi yığarmış oynasın diye. Ertesi gün ters tarafından kalkarmış, ortalığı kırar geçirirmiş falan. Sonra da işte yalı da onunla beraber harap olmaya yüz tutmuş, Fatma Sultan da zavallı ölmüş gitmiş. Ayrıca V. Murad'ın tahttan indirilmesine çok üzülüyor, çünkü onunla yakın bir ilişkileri varmış.

T. Erkman: Fatma Sultan'dan sonra, 1883'te ölüyor Fatma Sultan, boşalıyor saray ve isteği üzerine kız kardeşi Mediha Sultan'ın emrine veriliyor.

M. Belge: Evet o da Abdülmecid'in kızlarından...

T. Erkman: Prenses, Damat Ferit Paşa'yla evlenince Paşa Dairesi olarak anılacak bir harem binası yapıya ekleniyor. 1922'ye kadar, Fatma Sultan'dan kalan saray, Cumhuriyet döneminde bir süre boş tutuluyor daha sonra Balıkçılık Enstitüsü'ne devrediliyor. 1925'te Damat Ferid Paşa'nın zengin kitaplığı, Sarayın değerli eşya ve tabloları müzayedeyle satılıyor. Halen, demin de söylemiştim, binanın harem dairesi Kemik Hastanesi, selamlık kısmı da İstanbul Üniversitesi Sosyal Tesisleri olarak kullanılıyor.

M. Belge: Evet işte Ferid Paşa'nın eklettiği kısım şimdi üniversitenin elinde. Ferid Paşa'nın da bu yalıya gelmesi ilginç; hani demin Fatma Sultan'ı anlattım, bir kocayı denizde kaybetmiş, sonra başkasıyla evlenmiş. Bu son dönem Osmanlı hanım sultanlarında vefa, sadakat duygusu kalmamış.

T. Erkman: Biri giderken ötekine bakıyor yani, vallahi dehşet!

M. Belge: Evet bu Mediha Sultan da Ferid Paşa'yı nereden buluyor? O da evli daha önce aslında, yani Samipaşazade'lerden birisiyle evli herhalde

ama şimdi uyduruyor olabilirim. Kocası ölüyor, onun cenazesinde Ferid Paşa'yı görüp beğeniyor.

T. Erkman: Hadi bakalım buyrun!

M. Belge: İşte aracılar konuyor, bilmem ne oluyor falan, bunlar Paşayla evleniyorlar. İşte Ferid Paşa da bu Kurtuluş Savaşı'nın...

T. Erkman: Bir de zavallı erkeklerin adı çıkmıştır işte karısının cenazesinde ikinci kısmeti buldu diye. Kadına bak!

M. Belge: Tabii tabii. Ortaköy'e gelince de V. Murad'ın kızlarını anlatacağım. Bunlarda fındıkçılık bol.

T. Erkman: Ay çok hoş!

M. Belge: Ferid Paşa, işte, Kurtuluş Savaşı'nın artık kazanıldığı dönemde sadrazamlıktan istifa etmiş durumda, hatta Avrupa'da o sırada, bildiğim kadarıyla. İşte bu haber alınınca geliyor, sessizce özel eşyasını falan toparlıyor, karısını da alıp gidiyor. Zaten çok yaşamaz ondan sonra, bir iki yıl sonra Avrupa'da ölür. Cumhuriyet'in bir politikası, aslında akıllıca, iyi bir politika, hanedandan bilmem neden kalan bütün bu yalıları -aslında bir hayli lüzumsuz, koskoca, büyük ne oluyor yani- kamu için yararlı kurumlar haline getirmişler. Mesela Beykoz'daki kasrı çocuk hastanesi, bunu kemik hastanesi, işte Kandilli'de Adile Sultan Sarayı'nı Kandilli Kız Lisesi, Fındıklı'da Atatürk Kız Lisesi falan gibi bütün bu sultan saraylarını okul, hastane vesaire yapmışlar. Bu arada 25'te galiba Ferid Paşa'nın gayet zengin kütüphanesi, haraç mezat satılıyor.

T. Erkman: Kim bilir neler kayboldu.

M. Belge: 2500 liraya mı ne birilerinin elinde kalmış, dağılmış gitmiş.

T. Erkman: Mesela devlet onu niye almıyor?

M. Belge: Devlet almamış; herhalde devleti almamaya ikna edenler aldılar. O kadar paraya şimdi kimin elinde kaldı bilmiyorum. Ayrıca yalıda çok güzel tablolar mablolar şunlar bunlar varmış, onların nereye gittiği, ne olduğu bilinmiyor. Peki şimdi Dede Efendi dedik. Dede Efendi'nin devamı: hep bu dönemin şarkılarından gitmek istiyorum, bu geçiş aşamasının. Şimdi bir tane Zekai Dede'den çalalım şu Ey Sanem'li şarkıyı. Ne dersin?

T. Erkman: Çok iyi. Çok iyidir derim efendim.

M. Belge: Şimdi bu yalının hikâyelerini bitirdik bitirebileceğimiz kadar. Buradan aşağı doğru, Hisar'a doğru gidelim. Tarihi yalılardan Hüseyin Hasib Efendi Yalısı var. Bunların hepsi işte ikinci sınıf restorasyon sürecinden geçme binalar... Bu Hüseyin Hasib Efendi, Abdülhamid devrinin

son günlerinde Posta Telgraf Nazırlığı yapmış bir adam. Şöyle bir komik hikâye var burada da: Abdülhamid her yerde bir kontrol kurmuş, ondan habersiz hiçbir şey yok. İttihat ve Terakki'nin iktidara gelişini hazırlayan ihtilal hareketi, işte Niyaziler, Enverler bilmem neler... telgraf gelmiş fakat Telgraf Nazırı her gelen önemli şeyi önce Abdülhamid'e gösterdiği için Sadrazam Sait Paşa'nın olaydan, ihtilalin başlamasından beş saat sonra haberi olmuş. Gerçi beş saat önce de haberi olsa çok fazla yapacağı bir şey yoktu ama işte böyle bir olay. Sonra gemi tecavüzüne uğrayan yapılar var. Şimdi bu Firdevs Baras Yalısı diye bilinir; onu da 65'te mi ne gemi gelip yıkmıştı. Restore ettiler sözde, ama betondan yaptılar.

T. Erkman: Olmadı mı?

M. **Belge**: Baksana görünüyor işte burada.

T. Erkman: Hangisi Murat?

M. **Belge**: Şu üç katlı ve üstü beton, hani ahşap bile kaplanmamış. Oradan iniyoruz aşağı doğru, bak aşağıda iki tane beyaz boyalı yalı var, bitişik. Sağdaki İffet Hanım Yalısı'dır soldaki de Başokçu Yalısı diye bilinir. Onlar da işte betondan yapılıp hiç değilse üstü ahşap kaplanmış. Öbürü öyle de değil. Orhan Erdenen'in kitabında, Boğaziçi üzerine dört ciltlik kitabında, o Başokçu Yalısı'nın zamanında ayvazı olan adamın, ondan sonra gelen yalının sahibi Zeki Paşa'nın babası olduğunu söylüyor ama ben Zeki Paşa'nın soyundan gelen Sinan Kuneralp'le bu meseleyi konuştum: Doğru değilmiş. Zaten Zeki Paşa beş dil falan bilen son derece okumuş bir insan, bu sonradan öğrenilecek bir şey değil yani. Yalının ayvazının oğlu olması pek mümkün gözükmüyor. Şehremaneti'nde çalışmış birisinin yani yine bir memurun oğluymuş Zeki Paşa. Zeki Paşa Tophane Müşiri, yani topçu birliklerinin kumandanı ki bu bayağı önemli bir mevki Osmanlı'da. Topçuluk zaten orduda önemlidir, kara kuvvetlerinde. Ayrıca da Abdülhamid'in Askeri Mektepler Kumandanlığı'nı yapmış bir 25 sene falan. Bu da tabii Abdülhamid'in kendisine ne kadar güvendiğini gösterir. Abdülhamid gibi vesveseli olmaya da lüzum yok. Memlekette padişahsan tehlikenin nereden geldiğini bilirsin. Askeri okullara bunu kumandan tayin ettiğine göre herhalde epeyce güveniyordu. Neyse biz şimdi askeri okulları bırakalım da bir yana, bu sefer Dede'den biraz daha yaşlı yani Dede'nin baş musikişinaslığı devraldığı yine II. Mahmud devri çok önemli bestecilerinden Şakir Ağa'dan bir parça çalalım şimdi.

M. **Belge**: Yine alamet bir şey geçiyor Tanyeri, bu ne böyle?

T. Erkman: Kuru yük gemisi.

M. Belge: Kuru yük mü? Nedir bunlar?

Reji: Bunları atıyorlar denize sonra çekip limana yanaştırıyorlar.

M. Belge: O sandık gibi şeyler... Neydi onun bir adı vardı?

Reji: Kuru yük. Türkçesi o yani.

M. Belge: Hani gâvurca bir adı vardı?

T. Erkman: Konteyner mi?

Reji: Konteyner. Atıyorlar denize böyle pata pata pata, sonra çekiyorlar.

T. Erkman: Böyle çengelli bir şeyle topluyorlar sonra.

M. Belge: Vinçle çıkartıyorlar.

Reji: Ve çok kolay bir taşımacılık diyorlar; yani içindeki mala bağlı. Her şey taşınmaz herhalde de...

M. Belge: Bunların bu uskurlarının yaptığı dalga da kim bilir nasıl yalıların temellerini kazıyordur.

T. Erkman: Kazıyor, baksana nasıl 10 cm'den fazla biz aşağı eğiğiz.

M. Belge: Meyillisiniz, değil mi?

T. Erkman: Başımı yastığın öbür tarafına koyduğum zaman üç yastık koymam lazım. Gökyüzüne gözlerimi dikiyorum.

Reji: Böyle zangır zangır camlar sarsılmaya başlıyor, biz de kalkıyoruz ne oluyor diyoruz. Gemi geçiyor.

M. Belge: Yani Şehir Hatları bile sallar, ben hatırlıyorum.

T. Erkman: Tabii.

Reji: Sahil Muhafaza çok var.

M. Belge: Evet onlar müthiş dalga yapar.

T. Erkman: Askerilerin ufakları.

M. Belge: Onları fark etmezsin de mesela sen yalının rıhtımında oturursun birdenbire onun dalgası gelir aradan bilmem kaç dakika geçtikten sonra.

Reji: Bir de onlar şımarıklık yapmak için geçtiğinden... Yani asker ya, seni rahatsız etmek için geçiyor adam. O adam biraz iddialı geçiyor yani.

M. Belge: Bunların herhalde vardır bir sürat tahdidi, ama dalga geliyor şimdi.

Reji: Yok canım. Boğaz'ın hiç bizimle ilgisi yok, hiç kontrolümüzde değil. Yarışıyorlar burada izinsiz, herhangi bir kılavuz almıyorlar, bayrak asmıyorlar, bir şey yapmıyorlar yani. Kendi kendine geçiyorlar. Hele bundan sonra da daha ilginç olacaktır, işte ne olacak!

M. Belge: Dalga geldi geldi geldi!

Reji: Bak şimdi buraya kadar çıkar.

M. Belge: Benim Zeki Paşa, ailesi, kızı, damadı hakkında daha anlatacağım çok şey vardı ama bu programın da sonuna geldik Tanyeri.

T. Erkman: Evet sayın seyirciler, Murat'ın sözü bitmiyor duyduğunuz gibi. Biz size veda etmek durumundayız. Ben Tanyeri Erkman.

M. Belge: Ben Murat Belge.

T. Erkman: Size iyi hafta sonları diliyoruz.

M. Belge: Hoşça kalın.

VEDA

İyi günler, iyi Pazarlar sevgili dinleyiciler. Açık Radyo'da "Bu Şehri İstanbul ki" programında karşınızda ben Murat Belge. "Bu Şehri İstanbul ki"nin son programını yapıyorum. Açık Radyo'yu dinleyenler herhalde farkındalar: Bu programa birlikte başladığımız, eski arkadaşım Tanyeri Erkman geçen hafta öldü. Ondan sonra da ben onsuz bu programı devam ettirecek gibi hissetmiyorum kendimi. Onun için bu bir veda programı. Kısaca nasıl anlatayım, aslında hikâye Açık Radyo'nun açılmasından önceye gider. Doğru hatırlıyorsam geçen Kasımda,Açık Radyo'da başlamıştık. fakat bundan bir yıl kadar önce şimdi adını da unuttuğum bir radyodan bazı genç çocuklar bana gelmişlerdi ve o radyoda bir İstanbul programı yapmamı istemişlerdi. İstedikleri de kabaca, benim bu konuda yazdığım bir kitap var *İstanbul Rehberi* diye, onun gibi işte semtleri anlatan, tanıtan bir şey. Bu nasıl olur falan diye düşündüğüm zaman, bir kere önce bu işin içine bir müzik katmak radyo olduğuna göre daha bir çekilir hale getirir diye düşünmüştüm. Yine bir saatlik bir program istiyorlardı. Şimdi bir adam çıkacak oraya haldır haldır bir saat konuşacak. Öyle olmasın iki kişi olsun, o kişiden biri kadın biri erkek olsun falan gibi daha teknik anlamda bir şeyler düşünmüştüm. Ama galiba teknik anlamda bir şeyler düşünmedim de asıl düşündüğüm şeyin kılıfıydı bunlar. Tanyeri benim bin yıllık arkadaşım; daha eskileri daha yoğun olmak üzere işte oturmuşuz, beraber içmişiz, şarkılar söylemişiz, İstanbul'la alakalı birçok şeyi paylaştığım, bu arada zaten çalmak istediğim türden müziği belki herkesten fazla paylaştığım bir insandı ve bunlara ek bir faktör olarak Tanyeri kanser geçiriyordu. Başta bir ameliyat olmuştu ve hep bu ameliyatlardan sonra söylendiği gibi, "oldukça başarılı oldu" dendi. Bir zaman gitti bu ama benim bu anlattığım tarihlerdeki olaylara gelmeden önce bir kere daha ameliyat gerekti ve o zaman hepimizin morali bozuldu. Çünkü ikincisi gerekince -ki Tanyeri'de lenf vaziyetleri de vardı- durumun çok fazla ümitli olmadığı belliydi. Tanyeri'yi sizler, yani daha önce kişisel olarak tanımayanlar, genellikle bu radyodan tanıdınız. Tarif etmesi zor, olağanüstü bir insandı. İşte o herkesin hayatından geçiyor bu eşi, dostu, yakını kanser olayı. Tahmin edebileceğiniz duygularla bu ikinci ameliyattan sonra ziyarete giden insanları Tanyeri yatağında oturtmuş eğlendiriyor, güldürüyordu. Dayanılmaz bir dinamizmi, canlılığı, esprisi vardı. Kendi durumunu derhal mizahileştirme yeteneği. Suratı asılmış, endişelerle oraya gelen insanlar on dakika sonra kah kah Tanyeri'yle gülüp öyle terk ediyorduk orayı.

Dolayısıyla, Tanyeri'nin böyle bir radyo programı yapmasının bu mizaçta bir kişiyi daha böyle bir hayata bağlayacağını da düşünmüştüm ben, önerdim, kabul etti. O radyo istasyonuna gittik birkaç kere, deneme kayıtla-

rı falan yaptık. Kemoterapiden saçları dökülmüştü. Bazen perukla geliyordu bazen de tamamen cascavlak. Aldırmıyordu böyle şeylere. Şehir içinde öyle dolaşıyordu falan. Sonra o radyo istasyonunda biz bu programa başlayamadan -vardır ya hep Türkiye'de, bir şeyler yapalım derler ama insanlar anlaşamaz bir şeyler olur falan- bizi çağıranlar dağıldılar. Patronlarıyla anlaşamadılar vesaire ve bu iş de böylece kaldı. Dediğim gibi aradan aşağı yukarı bir yıl falan geçti; bu sefer Açık Radyo başladı. Buradan tabii "ne yaparsın, ne edersin?" diye sordular. Onun üstüne zaten böyle hazır ne olacağı düşünülmüş, felsefesi yapılmış bir şey vardı elimizde Tanyeri'yle benim. Başladık, bir süre gitti. Tanyeri hakikaten işi ciddiye aldı, severek sarıldı. İçimde bir küçük sevinç her şeyden sonra, yani sanırım bir iyiliği oldu bu programı yapmanın ona da. Ondan sonra da işte kötüledi, ne olduğunu açıklamaya da cesaret edemeyerek... Çünkü Tanyeri'yi bilince bu hani bir şey ne yapar ne eder gene gelir, nitekim öyle fasılalarla geldi. Sonra işler iyice kötüye gitmeye başladı. Buna rağmen Açık Radyo'da bu sefer başta Ömer Madra, herkes de onu çok sevdiği için "eğer o gelemiyorsa, eğer dertse, biz gidelim, orada çekelim, evinde çekelim" dediler. O da bunu kabul etti; gittik işte son birkaç program da Kanlıca'da tuttukları yalıda yaptık ama tabii baktıkça ben fena oluyordum; çünkü eski enerjisi falan kalmamıştı. Ne kadar yaklaştığımızı da bilemiyordum ve zaten son görüşmemiz de yine bu programın kaydı için oldu. Birlikte bir şey kaydetmiş ondan sonra telefonlaşmış iki insanız. "Baltalimanı'nı tam bitiremedik, bundan sonra Rumelihisari yapalım, ordan hem Baltalimanı'nı bitirir hem Rumelihisarı'na gideriz. Bir araya gelmişken hatta iki program yapalım işte mesela Tünel, Beyoğlu bunu sıkıştıralım ki elimizde bir yedek olsun..." falan. Bu yedek kısmı da özellikle önemliydi, çünkü sürekli kemoterapi, kan alma vesaire gibi bütün bu tatsız şeyler... Perişan oluyordu ve son derece yorgun düşüyordu. Hastalık bir yandan tedavisi bir yandan öldürüyor insanı. Ve işte geçen pazar dinlediğiniz, -dinledinizse- ölüm haberiyle birlikte Açık Radyo'nun tekrar ettiği programı, son programımız olarak çektik. Ondan sonraki Rumelihisarı'na ve Tünel'e dair konuştuğumuz şeye imkân ve vakit kalmadı. Sizin de rahatça değerlendireceğiniz, takdir edeceğiniz gibi benim bu koşullarda programa devam etmeme imkân kalmadı. Onun için bugün sizlere veda etmek istiyorum. Yalnız veda ederken, programın devamı için Açık Radyo sağ olsun yine düşünmüş, daha çok da Tanyeri'nin sesini çeşitli programlardan derleyerek bir araya getirmiş. Bu, bu şekilde devam edecek ve bitecek. Ben bu arada çekilirken, şiirleri Tanyeri okuyordu, benim zaten öyle yüksek sesle şiir okumaya çok fazla yeteneğim ve ilgim yoktur ama bu programda ben de sözümü bir şiirle bitireyim istedim. Cahit Külebi'nin aslında İstanbul'la hiç ilgisi yok gibi görünen ama nedense adı İstanbul olan -var mutlaka bir nedeni- çok sade, çok duru bir şiiri, biraz karamsar; başka türlü bir şeyle de bitirmek mümkün değil. Bu bir ruh hali. Başta Tanyeri, ölüm ama bir yandan da işte hayat,

yaşanan şeyler, insanın yaşadığının bir anda getirdiği bir ruh hali bu, bu şiirde anlatılan.

Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyuna onu düşünürdüm,
Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyuna onu düşünürdüm,
Niksar'da evimizdeyken
Küçük bir serçe kadar hürdüm.
Sonra âlem değişiverdi
Ayrı su, ayrı hava, ayrı toprak.
Sonra âlem değişiverdi
Ayrı su, ayrı hava, ayrı toprak.
Mevsimler ne çabuk geçiverdi
Unutmak, unutmak, unutmak.
Anladım bu şehir başkadır
Herkes beni aldattı gitti,
Anladım bu şehir başkadır
Herkes beni aldattı gitti,
Yine kamyonlar kavun taşır
Fakat içimde şarkı bitti.

MÜZİK LİSTESİ

1 – ŞEHZADEBAŞI

1 – *Usandım Erkeklerden* (Kanto)
2 – *Büyük Düet*
3 – Kirkor Efendi – *Liszt-Rhapsody No2*
4 – Fehmi Ege –*Taksim*
5 – Münir Özkul – *Düet Nakarat9*
6 – Semiha Hanım – *Kadın Çapkın Olunca*
7 – Seyyan Hanım – *Daktilo*

2 – GALATASARAY

1 – İbrahim Özgür – *Çok Ağladım*
2 – İbrahim Özgür – *Sevdim Dedim*
3 – İbrahim Özgür – *Goncagül*
4 – Münir Nurettin Selçuk – *Ne Kadar Dertliyim Bilsen*
5 – İbrahim Özgür – *Matador*
6 – Seyyan Hanım – *Mazi*

3 – KALAMIŞ

1 – Sabite Tur Gülerman – *Bakışı Çağırır Beni Uzaktan*
2 – Lestenko – *Rus Çigan Müziği*
3 – Matomani Balalayka
4 – Lili Boniş – Arapça Tango
5 – Dario Moreno – *Deniz ve Mehtap*
6 – *Aspasia*

4 – KURTULUŞ

1 – *Kasabiko*
2 – *Tatavla*
3 – *Yolanda*
4 – Sofia Vembo – *Akoma Ena Potiraki*
5 – *Memedis*
6 – *Anatoli*
7 – *Tatavliyano Kasabiko*

5 – SAMATYA

1 – Ermeni Melodisi, Ortaçağ Ağıdı
2 – Şah Muradyan – Gomidas
3 – Kalasciyan – *Sarı Gelin*
4 – Artaki Candan – *Acemaşiran Taksim*
5 – George Dalaras – *Petra-Petra Htisame*
6 – Udi Hrant Kenkulian – *Baharı Görmeden Yaz Geldi Geçti / Hoknadz Durtmadz*
7 – Bob Taşjian – *Bir Demet Yasemen*
8 – Seyyan Hanım – *Yıldızların Altında*

6 – BALAT

1 – Los Paşaros – *Aman Uzman Diyazerez Pişman*
2 – Los Paşaros – *No Kero Padre*
3 – Bienvenido-Berta-Aguado – *El Camino De Arena*
4 – Loretta "Dora" Gerassi – *El Regateo de las Consuegras*
5 – Loretta "Dora" Gerassi – *Alta Luna Al Esclarecer*
6 – İsak El-Gazi – *Bikarar Olmaktı Sevmekten Muradı Gönlümün*
7 – Los Paşaros – *Durmir*
8 – Janet ve Jak Esim – *Tres Klavinas en un tiesto*
9 – Los Paşaros – *Gül Pembe*
10 – Los Paşaros – *Palabra*

7 – SULUKULE

1 – Deli Selim – *Domatesin Çekirdeği*
2 – Deli Selim – Roman Havası
3 – Deli Selim – Arnavut Gaydası
4 – Petros Anagnostakis & Yiota Lidia – *Imai Gnisia Tsingana*
5 – Peter Leshchenko – *Chubchik*
6 – Sergey Darvaş – *İstanbuli Çigan*
7 – Nurhan Damcıoğlu – *Ben Yarimi Gördüm*
8 – Enrica Macias – *Zingarella*
9 – Güldane Hanım ve Akif Bey – *Keriz*

8 – CİHANGİR

1 – Münir Nurettin Selçuk – *Hafızın Kabri*
2 – Ruhi Ayangil Korosu – *Allah Allah Allah Hu* (Ali Ufki Bey)
3 – Cuban Boys – *Amapola*
4 – Rina Ketty – *J'attendrai*
5 – Afife Hanım – *Ramona*
6 – İbrahim Özgür – *Kısas*
7 – *Ulan Ziya Kantosu*
8 – Rumca *Zehra Kantosu*

9 – BEYLERBEYİ

1 – Hacı Sadullah Ağa – (Hicaz Hümayun beste) *Ni'deyim Sahn-ı Çemen Seyrini Cananım Yok*
2 – Nebile Hanım – *Hâlâ Kanayan Kalbim*
3 – Safiye Hanım – *Hâlâ Kanayan Kalbim*
4 – Koro – *Katina*
5 – Koro – *Yemenimde Hare Var*
6 – Koro – *Mey İçerken Düştü Aksin Camıma*
7 – Seyyan Hanım – *Hayat Karma Karışık*

10 – KANLICA

1 – Hafız Burhan – *Makber* (Her Yer Karanlık)
2 – Münip Utandı – *Körfezdeki Dalgın Suya Bir Bak Göreceksin*
3 – Seyyan Hanım – *Bakışların Derin Derin*
4 – Müzeyyen Senar – *Enginde Yavaş yavaş*
5 – Müzeyyen Senar – *Seyre Daldık*
6 –Seyyan Hanım – *İçimde Bir Keder Var*

11 – ADALAR

1 – Necmi Rıza – *Adalar Sahilinde*
2 – Makbule E. Hanım – *Adalardan Bir Yar Gelir Bizlere*
3 – Constantinople in Old Recordings – *Woman From Pringipos*
4 – Various Artist – *Xekina Mia Psarapoula*
5 – Esma Başbuğ – *Yine Bu Yıl Ada Sensiz*
6 – Lena Stampouli – *Ats Kolarim* (İndim Havuz Başına)

12 – KADIKÖY

1 – Mahmure Handan Hanım – *Rampa*
2 – Mahmure Handan – *Aman Güzel Maçkalı*
3 – Deniz Kızı Eftalya – *Kadıköylü*
4 – Tatoul Altounian's Song and Dance Ensemble – *Hey Jan Ghapama*
5 – Lemi Atlı – *Zaman Olur ki Anın Hacle-i Visalinde*
6 – Nana Mouskouri – *Aide To Malono*
7 – *Meftunuyum O Dilberin* (kanto)

13 – BAHARİYE / MODA

1 – Jacques Helian – *La Samba Bresilienne*
2 – Xavier Cugat and his Orchestra – *La Raspa*
3 – Suzan Lütfullah – *Erkekler*
4 – Süreyya Operet Heyeti – *Çok Yaşa Sen Ayşe* (Ayşe Opereti)
5 – Seyyan Hanım – *Suna*
6 – Stelios Kazandzidis & Marinella – *Madoubala*
7 – Erna Sack – *Funiculi, Funicula*

13 – GEDİKPAŞA

1 – Seyyan Hanım – *Mehtaplı Bir Gecede* 88
2 – Kevork Boyaciyan – *Siruhis* 89
3 – Arşın Mal Alan Opereti – *Arşın Mal Alan* 91
4 – Süreyya Operet Heyeti – *İçelim Bol Bol Şampanya* 93
5 – Süreyya Operet Heyeti – *Bu İşler Hep Böyle Devam Edecek* 94
6 – Süreyya Operet Heyeti – *Beni Tutamazsın* 95

14 – GÖKSU

1 – Meydan Fasıl Heyeti – *Gidelim Göksu'ya + Karşıyaka + Çargah Sirto*
2 – Türk Musikisi Unison Erkek Korosu – *Bir Afet-i Mehpeyker ile Nüktelerim Var*
3 – Tarihi Türk Musikisi Unison Erkek Korosu – *Ebruleri İma ile Gizli Eder İş'ar*
4 –Tarihi Türk Musikisi Unison Erkek Korosu – *Dök Zülfünü Meydana Gel*
5 – Necmi Rıza Ahıskan – *Şu Gelen Atlı mıdır*
6 – Münir Nureddin Selçuk – *Olmaz İlaç Sîne-i Sâdpâreme*
7 – Safiye Ayla – *Olmaz İlaç Sîne-i Sâdpâreme*

15 – ÇAMLICA

1 – Münir Nurettin Selçuk – *Gel Güzelim Çamlıca'ya*
2 – Behice, Akile ve Mahmure Hanımlar – *Çamlıca'nın Üç Gülü*
3 – Fahire Fersan – *Yaşa Valli*
4 – Mungano National Choir – *Kyrie* (Missa Luba)
5 – Hafız Burhan – *Makber*
6 – Hamiyet Yüceses – *Bakmıyor Çeşm-i Siyah Feryade*

16 – ŞİŞLİ

1 – Hazım Körmükçü – *Lüküs Hayat*
2 – Nurhan Damcıoğlu – *Dün Gece Osmanbey'de Yakaladım Seni*
3 – Mahmure Handan Hanım – *Bir Buzlu Bira*
4 – Celal İnce – *Çiftliğim Kovboy*
5 – Münir Nurettin Selçuk – *Pour l'amour* (Refik Fersan bestesi)
6 – Seyyan Hanım – *Ben Böyle İstiyorum*
7 – Mahmure Handan Hanım – *Prozit*

17 – ÜSKÜDAR

1 – Sophia Bilides – *Apo Tin Athina & Azizie*
2 – Koro – *İstanbul'dan Üsküdar'a Yol Gider*
3 – İshak El-Gazi – *Gül Hazin Sümbül Perişan*
4 – Nebile Hanım – *Ruhumda Bahar Açtı*
5 – Jean ve Aso – *Çingeneler Kantosu*

18 – KANDİLLİ

1 – Münir Nûrettin Selçuk – *Kandilli Yüzerken Uykularda*
2 – Nevzat Atlığ Korosu – *Severim Cân ü Gönülden Seni*
3 – Seyyan Hanım – *Gün Battı Sular Karardı Gönlümde*
4 – Yesârî Âsım Arsoy – *Ömrüm Seni Sevmekle Nihâyet Bulacaktır*
5 – *Hispaniko*
6 – Marlene Dietrich – *Lili Marlene*

19 – DİN TEMASI-1

1 – Petros Bereketis – *Sainte Vierge, Mere de Dieu(1Er Mode)*
2 – Thrassyvoulos Stanitsas – *Kekragarion Ichos*
3 – Bulgarian National Choir – *The Great Ekteneia*
4 – Bulgarian National Choir – *Russian Easter Vesper Mass*
5 – *Halveti Zikri*

20 – DİN TEMASI 2

1 – Choir of St.Gayane – Komidas Keshishian – *1.Nvirum(offertory)*
2 – Choir of the Mekhitarist Community of San Lazzaro – *Louys Araritch Lousso*
3 – Schola Hungarica and laszlo Dobszay – *Anonymous Hallelujah-venite exsultemus*
4 – Schola Hungarica–*Ingressa Rorate Caeli*
5 – Soeur Marie Keyrouz – *Adhimi ya Nafsi*
6 – Ortadoğu Sinagog Müziği Örneği
7 – *Halveti Zikri*

21 – ÇENGELKÖY

1 – Perihan Altındağ Sözeri – *Hastayım Yalnızım*
2 – Hamiyet Yüceses – *Hâtırımdan Çıkmaz Asla Ahd ü Peymânın Senin*
3 – Bosphorus Topluluğu – *Zahar ya'nın Saba Saz Semaisi*
4 – Stelios Kazantzidis – *Oğlan Oğlan Kalk Gidelim*
5 – Seyyan Hanım – *Çapkın*
6 – Lale ve Nergis İ. Hanımlar – *Güzel Sevda Gecesi Gül Bizim Mestimize*

22 – BEŞİKTAŞ

1 – Golden Horn Ensemble – *Oduncular Dağdan Odun İndirir*
2 – Golden Horn Ensemble – *İsfahan'da Bir Kuyu Var*
3 – Golden Horn Ensemble – *Çeribaşının Gelini*
4 – Golden Horn Ensemble – *Befta Hindi Şaş Harir*
5 – Golden Horn Ensemble – *Fesleğen Ektim, Gül Bitti*
6 – Golden Horn Ensemble – *Polka*
7 – Golden Horn Ensemble – *Karşıda Kürt Evleri*
8 – Golden Horn Ensemble – *On Yedi Tek Düz Mastika İçtim*
9 – Golden Horn Ensemble – *Külhanbeylik Omuzdaşlık Bize Pek Şandır*

23 – SARIYER

1 – Müzeyyen Senar & Yesari Asım Arsoy – *Sarıyerli*
2 – Müzeyyen Senar & Yesari Asım Arsoy – *Ümitlerim Hep Kırıldı*
3 – Stavros Xarhakos, Chorus – *İmitlerim*
4 – Beşiktaşlı Kemal & Duygulu Hamiyet – *Trabzondan Kalkış ve İstanbul'a Varış*
5 – Sofia Vembo – *Gkiouzel Stamboul* ve Danai & Nikos Gyzis – *Glykeia Stanbul*

24 - HASKÖY

1 - III. Selim Suz-i Dilara Peşrev - *Çin-i Geysûsuna Zencîr-i Teselsül Dediler*
2 - Hacı Sadullah Ağa - *Nevcivanım Lutfedip Mesruru Şad Eyle Beni*
3 - Janet & Jak Esim - *Esta Parea Ke Viene*
4 - Janet & Jak Esim - *Ay Dos Anyos Ke No Me Yamas*
5 - Mikes Patrinos - *Mousorlou*
6 - Danay - *Misirlou*

25 - KADIRGA

1 - Hafız Sami Efendi - Gazel
2 - Ruhi Ayangil Korosu - *Uyan Ey Gözlerim*
3 - Radife Erten - *Hurşit Reis*
4 - Gülistan Hanım - *Mânî*
5 - Zurnacı Halil - Halay
6 - Giorgos Papasideris - *Evreopoula*

26 - YENİKAPI

1 - Hamiyet Yüceses - *Bakmıyor Çeşmi Siyah*
2 - Zehra Bilir - *Koyuna Bak*
3 - Müzeyyen Senar - *Enginde Yavaş Yavaş*
4 - Safiye Ayla - *Yanık Ömer*
5 - Radife Erten - *Seni Seven Yok Beni Seven Çok*
6 - Celal İnce- *Sevgilim*

27 - HARBİYE

1 - Safiye Ayla - *Bir Harbiyeli Çamlıca'da Gönlümü Çaldı*
2 - Hanende İbrahim - *İstiklal Marşı*
3 - Derviş Abdullah Efendi - *Türk Yılmaz*
4 - Hafız Ahmet Bey- *Yaşa Mustafa Kemal Paşa Marşı*
5 - Derviş Abdullah Efendi - *Mustafa Kemal Paşa Marşı*
6 - Fikriye Hanım & Nezihe Hanım & Mahmure Hanım - *Yerli Malı Marşı*
7 - Hafız Yaşar - *Ordu Marşı*

28 – VEFA

1 – Fehmi Ege – Ara Müziği
2 – Nazmiye Sedat Hanım – *Cici Bey*
3 – Münir Nurettin Selçuk – *Gözümde Dâim Hayâl-i Cânâ*
4 – Necmi Rıza Ahıskan – *Ok Gibi Hûblar Beni Yaydan Yabana Attılar*
5 – Müzeyyen Senar – *Derdimi Ummana Döktüm*
6 – Koro – *Sallasana Sallasana Mendilini* (Türkçe–Rumca)

29 – EMİRGAN

1 – Nevzad Atlığ Korosu – *Gelse O Şuh Meclise*
2 – Nevzad Atlığ Korosu – *Biz Asude-i Sagar Badeyiz*
3 – Nergis İ. Hanım – *Gurub Etti Güneş Dünya Karardı*
4 – Hafız Burhan – *Hatırımdan Çıkmaz Asla*
5 – George Dalaras – *Giorti Zeibekidon*

30 – OPERETLER

1 – Muhlis Sabahattin Bey – *Tango Türk*
2 – Muhlis Sabahattin Bey – Vals İstanbul
3 – Süreyya Operet Heyeti – *İçelim Bol Bol Şampanya*
4 – Süreyya Operet Heyeti – *Bahar Gelince Bülbül Mutlaka Öter*
5 – Süreyya Operet Heyeti – *Çok Yaşa Sen Ayşe*
6 – Hazım Körmökçü – *Deli Dolu* (Deli Dolu Opereti)
7 – Vasfi Rıza ve Bedia – *Pedimu-Pedakimu*
8 – Hazım Körmükçü – *Dünya Senin Be Balkabak*
9 – Muammer Karaca – *Dursun Kaptan*
10 – Safiye Ayla – *Alabanda*

30 – SERASKER RIZA PAŞA

1 – Los Paşaros – *Ben seni severim*
2 – Nina Spirova – *Snosti Pominav Zaminav*
3 – Niko Ozan ve Zarife Emre – *Bu Bekarlıktan Bıktım Usandım*
4 – Garde Republicaine – *Blue Danube Waltz*
5 – Mahmud Celaleddin Bey – *Veremli Kız*
6 – Münir Nurettin Selçuk – *Esti Nesim-i Nevbahar Açıldı Güller Subh-dem*
7 – Suzan Lütfullah–*Ah Kuşum Uçtu*

31 - KUZGUNCUK

1 - Koro - *Sandalım Geliyor Varda*
2 - Richard Hagopian - *Hele Hele*
3 - Nevzat Atlığ Korosu - *Zülfine Dil-besteler Zülf-i Perişanın Kadar*
4 - Los Paşaros Seferadis - *Potpuri A Baylar*
5 - Rukanos-*Konstantinopolis*
6 - Nevzat Atlığ Korosu - *Söyle Ey Mutrib-i Nazende Eda*

32 - ANADOLU KAVAĞI

1 - Münir Nurettin Selçuk - *Aziz İstanbul*
2 - Kizil Ordu Korosu - *Kazak Marşı*
3 - Sakhalin Chorus - *Along Petersburg Road*
4 - The Budapest Gypsy Orchestra - *Hora Stacco*
5 - Glykeria - *Fevgoun Karavia*
6 - Perihan Altındağ - *Dün Gece Ye's İle Kendimden Geçtim*
7 - Nevzat Atlığ Korosu - *Siyah Ebrulerin Duruben Çatma*

33-BALTALİMANI

1 - Nevzat Atlığ Korosu-III. Selim Bestesi
2 - Kostas Nouros - *Memo*
3 - Nevzat Atlığ Korosu - *Gözümde Daim Hayal-i Cana*
4 - Nevzat Atlığ Korosu - *Bin Cefa Görsem Ey Sanem Senden*
5 - Nevzat Atlığ Korosu - Şakir Ağa Bestesi

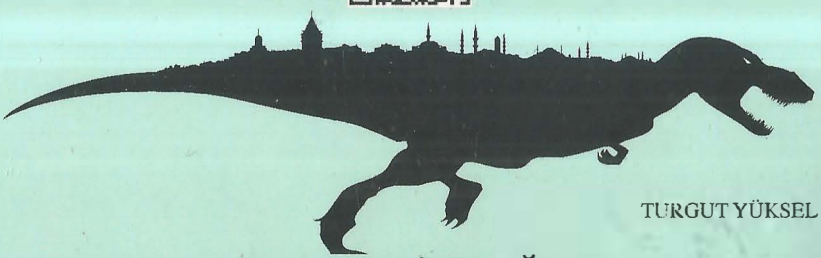
BU ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ

İstanbul yakınırdı hep: "Eskisi gibi değil!" Nostaljik olmanın ötesinde bir şeyler yapmaya çağıran güçlü ama çaresiz bir mesaj. Aslında geleceğe ilişkin bir mesaj bu, eskide yaşananların şimdi ve gelecekte de yaşanabileceğini işaret eden. Ama artık "Eskisi gibi değil!"in yerini "İstanbul bitti!" aldı. Kolu kanadı kırılmış, muhteşem ama mecalsiz bir İstanbul; "ne kadar yaralasalar yine ayakta, yine güzel" diyemiyoruz artık... Ne inanç yetiyor İstanbul'u geri getirmeye ne de güç.

Bu kitap bir çığlık, bir haykırış İstanbul'un gırtlağına takılmış. Murat Belge ve Tanyeri Erkman'ın Açık Radyo'da şiirlerle, şarkılarla, anılarla, stüdyoya getirdikleri gramofondan çıkan taş-plak sesleriyle, kahkahalarla seslendirdikleri, canımızı acıtan bir çığlık ve bir haykırış işte.

Şişli'den Kadıköy'e, Sulukule'den Kandilli'ye kadar İstanbul semtlerinin bildiğimiz bilmediğimiz, övündüğümüz, sevindiğimiz, paylaştığımız, içimizi ferahlatan, içimizi acıtan hikâyeleri var bu kitapta. Taşı, toprağı, camisi, kilisesi, hamamı, yemekleri, insanları, kedileri, köpekleri, martıları ve de şarkılarıyla bütün İstanbul var!

Kalamış'ı anlatırken "Aspasia" şarkısını çalıyorlar. Kitabın ruhuna dair bir ipucu, isterseniz dinleyin:

TURGUT YÜKSEL

AÇIK RADYO KİTAPLIĞI 4

ENCORE

www.encorekitap.com

9 786059 949491

30 TL (KDV Dahil)